BENVENUTO CELLINI

MOJ ŽIVOT

24406

M A T I C A H R V A T S K A
S V J E T S K I P I S C I

NAZIV ORIGINALA:

VITA DI BENVENUTO CELLINI SCRITTA
DA LUI MEDESIMO

TISAK: „TIPOGRAFIJE" GRAFIČKO-NAKLADNOG ZAVODA U ZAGREBU

BENVENUTO CELLINI

MOJ ŽIVOT

PREVEO S TALIJANSKOGA
TIN UJEVIĆ

M A T I C A H R V A T S K A
Z A G R E B 1 9 5 1

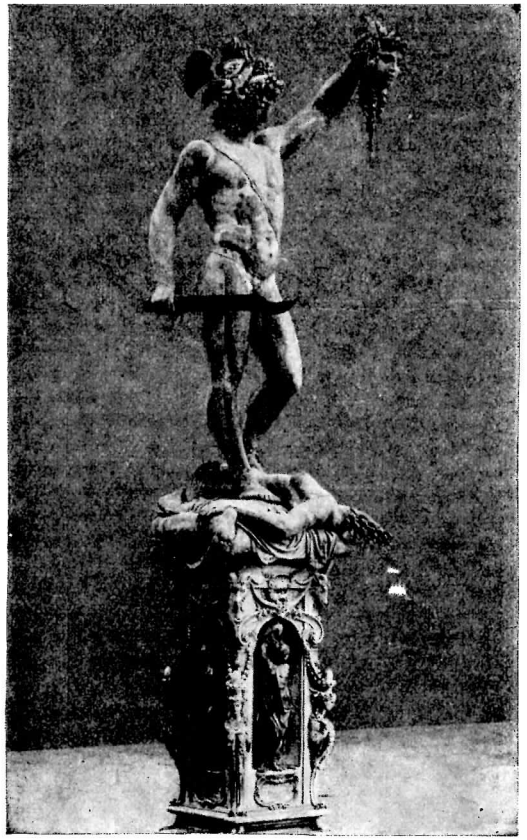

B. Cellini: Persej

ŽIVOT FIRENTINCA BENVENUTA, SINA MAJSTORA GIOVANNIJA CELLINIJA, KOJI JE ON SAM NAPISAO U FIRENZI

BENVENUTO CELLINI
(1500—1571)

UVODNI SONET

Taj životopis buran najzad slažem,
da zahvalim se svemirskom vladaru,
jer on je bio nježan otac daru
i zato živim i na kušnji važem.

Kob naopaku tvorac skrenu blaženu
udesu: bujan, slavan u mom žaru,
ja, lijep i hrabar, prednjak sam svom paru,
čak sebe ravnim onim prvim kažem.

No crv me grize samo, dokle gledam
to dugo vrijeme, što bez djela straćih;
od jalovosti misli onda predam.

No bol je tašt! Već možda zakoračih,
po padu, u vis rastom grane plodne
u glavnom gradu Toskane nam rodne.

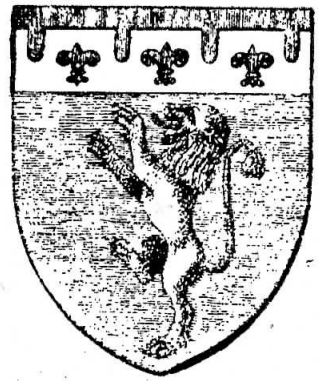

KAKO SE MOŽE VIDJETI PO NEKIM ZALJEPLJENIM LISTOVIMA, JA SAM POČEO PISATI OVAJ ŽIVOT SVOJOM RUKOM, ALI SAM UVIDIO, DA GUBIM SUVIŠE VREMENA, A SAMA STVAR MI SE ČINILA PRETJERANA TAŠTINA. ZATO SLUČAJNO NAĐOH SINA MICHELEA DI GORO IZ ŽUPE GROPPINE, BOLEŽLJIVOGA DJEČARCA OD POPRILICI ČETRNAEST GODINA. JA MU POVJERIH DA PIŠE, TE DOK SAM RADIO, KAZIVAO SAM MU U PERO SVOJ ŽIVOTOPIS. KAKO SAM JA U TOME NALAZIO NEKE ZABAVE, RADIO SAM MNOGO USTRAJNIJE I STVARAO KUDIKAMO VIŠE. TAKO PREPUSTIH SPOMENUTOME DJEČAKU TU ZADAĆU; A NADAM SE, DA ĆU S NASTAVKOM KAZIVANJA U PERO PRODUŽITI SVE DOTLE, DOK MI BUDE DOPUŠTALO MOJE PAMĆENJE.

KNJIGA PRVA

I

Bez razlike svi oni ljudi, koji su učinili nešto znamenito, ili barem nešto značajno, morali bi, ali u duhu istine i poštenja, opisati svoj život vlastitom rukom. Samo se takoga krasnoga pothvata ne bi smjeli latit, prije nego navrše četrdeset godina.

Ja sam došao do te spoznaje; počinjem sada, dok završavam svojih pedeset i osam godina i živim u svojem zavičaju Firenzi, te dozivam u pamet mnoge bolne nedaće, koje svaki čovjek doživi. Međutim, tih neugodnih doživljaja imam sada manje nego ikada dosada, te mi se upravo čini, da sam sada u duši zadovoljniji i tjelesno čiliji nego sam bio ikada ranije. Ako se uostalom osvrnem unatrag i obuhvatim podjednako pogledom i neke mile ugodnosti i neke neizrecive patnje, mene pri tome osvrtanju spopada i strava i čuđenje, da sam mogao doživjeti pedeset i osam godina; s kojim godinama ja uz pomoć božju sretno koračam dalje.

II

Kao opravdanje svim onim ispovijestima, što su ih svijetu povjerili oni ljudi, koji su se trudili i radom istakli na polju znanosti i umjetnosti, morala bi dostajati ova spoznaja: da su se oni pokazali muževi i da su došli na glas. Međutim, postoji nužda da čovjek živi povodeći se za drugima, a iz nje proizlazi malo svjetovne sujete, koja se pri pisanju uspomena očituje na više načina. Prvi i najglavniji je ovaj: pisac obično želi razglasiti, da on potječe iz drevnoga roda, koji je dao više glasovitih odvjetaka.

Ja se zovem Benvenuto Cellini, sin majstora Giovannija Cellinija, moj otac je bio sin Andreje, a djed mu je Cristofan; moja majka, gospa Elisabetta, bila je kći Stefana Granaccija. Moji su roditelji Firentinci.

U ljetopisima naših drevnih i vjerodostojnih Firentinaca, kako izvještava Giovanni Villani, zapisano je, da je grad Firenza utemeljen i sazdan po uzoru lijepoga grada Rima. U blizini crkve Santa Groce vidimo neke ostatke Koloseja i Terma. Kapitol se dizao na mjestu, gdje je danas stara tržnica (Mercato Vecchio); Panteon je još cjelovit: izgrađen je da bude Marsov hram, a danas je crkva našeg San Giovannija. Očigledno je i nepobitno, da je to tako, samo s tom razlikom, što su te građevine znatno manje nego one u Rimu. Kaže se, da je njihov graditelj bio Julije Cezar uz pomoć nekolicine rimskih patricija; on je pobijedio i osvojio Fiesole, te odlučio na tome mjestu izgraditi grad, a svaki je od njih uzeo na se dužnost da podigne jednu od tih znamenitih zgrada.

Imao je Julije Cezar kao pobočnika nekoga hrabrog časnika, koji se zvao Fiorino, a bio je iz Cellina; a to je kaštel udaljen dvije milje od Monte Fiasconea. Taj se Fiorino utaborio ispod Fiesola upravo na mjestu, gdje je danas Firenza, jer je iz vojnih razloga htio da logor bude u blizini Arna. Svi njegovi vojnici i sve druge osobe, koje su imale posla s tim časnikom, govorili su: »Idemo u Florenciju« kako stoga što se on zvao Florinus (Fiorino), tako i stoga, jer je na mjestu njegovih vojničkih objekata priroda obilovala mnoštvom cvijeća.

Cezar u času, kada je utemeljio grad, smatrao je to ime prekrasnim i vrlo zgodnim, te je grad nazvao Florencija, jer cvijeće donosi sreću i jer je usto htio da oda počast svojemu hrabrome časniku. Ovoga je Cezar volio utoliko više jer ga je podigao iz sasvim niskoga roda i uzvisio u red ratnih junaka. No kako hoće različiti učeni bukvojedi i korjenodupci, to bi ime imalo značiti, da grad »leži na toku Arna«; taj je njihov zaključak neopravdan, jer Rim leži na Tibru, Ferrara na Padu, Lyón na Saoni, Paris na Seini; međutim ti gradovi nisu nazvani po tim rijekama nego njihova imena imaju drugo porijeklo. To je naše uvjerenje; a s time ujedno vjerujemo u to, da je naš praotac bio junak.

Kasnije nalazimo naših Cellinija u Ravenni, najstarijem gradu Italije, gnijezdu plemstva. Ima ih i u Pisi, a otkrio sam ih na sijasset mjesta kršćanskoga svijeta. Pa i u ovoj zemlji Toskani do danas živi jedan ogranak obitelji, koji se odao vojničkom pozivu. Tā nema tako mnogo godina od toga, što se neki golobradi mladić po imenu Luca Cellini borio na megdanu s nekim iskusnim i vrlo hrabrim vojnikom, što se zvaše Francesco Vicorati, koji se više puta ogledao na viteškom poprištu. Taj ga je Luca vlastitom srčanošću pobijedio s oružjem u ruci i oborio ga, i to tako junački, da je zadivio gledaoce, koji su očekivali sasvim suprotan svršetak: Tako se mogu s pravom ponositi, da potječem iz junačke loze.

A na svom ću mjestu ispričati, koliko sam sa svoje strane stekao slave za moj rod u ovome sadašnjemu vremenu, koje je ponešto ohladnilo za viteško slavu, i to svojom umjetnošću, koja ne znači mnogo: istinu, ja se mnogo više ponosim, što sam se rodio u krilu skromne obitelji i što sam prvi počeo sticati ugled svojoj kući, nego bih se ponosio, da sam se rodio u slavnom plemićkom rodu, te ga okaljao i oduzeo mu slavu svojim porocima. Međutim, bilo sad kako bilo, ja ću početi s pričanjem od časa, kada se svevišnjemu svidjelo, da se rodim.

Moji su preći stanovali u dolini rijeke Ambre, te su tu posjedovali mnoštvo imanja. Oni su se tamo povukli zbog stranačkih borbi, koje su grdno pocijepale zemlju; svi su se posvetili vojničkome pozivu i bili veoma hrabri, te su tu živjeli kao mala vlastela. U to vrijeme jedan njihov sin, onaj najmlađi, po imenu Cristofano, zaplete se u tešku svađu s nekima od njihovih susjeda i prijatelja. Upletoše se u razmiricu starješine jedne i druge kuće; oni uvidješe, da su raspaljene tako neobuzdane strasti, te nastaje pogibelj da međusobna borba dovede do zatvora jednu i drugu obitelj. S obzirom na to najstariji članovi s naše strane po međusobnom sporazumu odlučiše odstraniti mladića, koji je bio začetnik zavade.

Oni poslaše svojega u Sienu; naši poslaše Cristofana u Firenzu i tu mu kupiše kućicu u ulici Chiara u blizini samostana uršulinki, a kod mosta Rifredi neko jako vrijedno imanje. Taj se Cristofano oženi u Firenzi, te dobije više sinova i kćeri; njegove su kćeri opskrbljene mirazom, a ostatak imovine podijeliše međusobno sinovi nakon očeve smrti. Kuća u ulici Chiara skupa s nešto drugih manjih stvari dopade jednome od tih sinova po imenu Andrea. Ovaj također oženi i dobije četvoro muške djece. Prvoga okrstiše Girolamo, drugoga Bartolomeo, trećega Giovanni (to je moj otac), a četvrtoga Francesco. Dotični Andrea Cellini, moj djed, razumio se prilično u graditeljstvo, kako su ga tada shvaćali, i živio je od toga. No Giovanni, moj otac, posvetio mu se življe nego ijedan drugi. Nego kako kaže Vitruvius, ko hoće da se istakne u toj umjetnosti, među ostalim mora ponešto poznavati muziku i dobro crtati; tako se Giovanni razvije u dobra crtača i poče gajiti muziku te se s tim u vezi nauči vrlo dobro svirati violu i flautu. Kako je učio i radio s neobičnom ljubavlju, rijetko je izlazio iz kuće. Zid do zida s njime stanovao je neki Stefano Granacci, koji je imao više kćeri, a sve su bile prekrasne.

Bog je htio, da se Giovanni zagleda u jednu od ovih djevojaka po imenu Elisabetu; a sviđala mu se toliko, da je zaprosi za ženu. Kako su se jedan i drugi otac vrlo dobro poznavali zbog neposrednoga susjedstva, bilo je lako zaključiti to vjenčanje; obojica su mi-

slili, da su time vrlo dobro uredili svoje domaće prilike. Ta dva čestita starca ponajprije proslaviše vjenčanje, a istom onda počeše raspravljati o mirazu. Tada je među njima nastalo ponešto prijateljskoga rječkanja. Andrea je naime govorio Stefanu: »Moj sin Giovanni je najuzorniji mladić kako u Firenzi tako i u Italiji, te da sam ja htio da ga prije oženim, dobio bih jedan od najvećih miraza, koji u Firenzi dopadaju ljudima našega položaja.« A Stefano je odgovarao: »Imaš potpuno pravo, ali ja imam pet kćeri i k tomu još toliko sinova, te uzevši u obzir sve okolnosti, ne mogu podati ni jedne pare više.«

Giovanni je već neko vrijeme krišom prisluškivao. On tada naglo izađe pred njih i reče: »O moj oče, ja sam poželio i zavolio ovu djevojku, a ne njene novce. Teško onima, koji žele popraviti stanje u kući mirazom svoje žene. Vi ste se sada hvastali, da sam ja tako uman, pa onda ne ću li podmiriti troškove moje žene i zadovoljiti njene potrebe s manjom novčanom svotom od one, koju vi tražite? Eto vam kažem: žena je moja, a miraz neka bude vaš.« Na to se pomalo rasrdi Andrea Cellini, koji je bio na svoj način čudak, te do malo dana Giovanni odvede svoju ženu, te više nikada ne zatraži drugoga miraza.

Bračni par je uživao u svojoj mladosti i u svojoj svetoj ljubavi osamnaest godina, ali je veoma želio da dobije djece. Kada je minuo taj rok, žena pobaci dva sina zbog slabog znanja ljekara; a onda ponovo zatrudni i porodi žensko dijete, koje okrstiše Cosa u spomen majci moga oca. Dvije godine nakon toga ona ponovo zatrudni; a kako se posvećuje mnogo pažnje željama trudnih žena, a ove su bile istovjetne s onima prošlijega poroda, zaključiše, da će poroditi žensko dijete kao i prije, te mu odrediše kao krsno ime Reparata u spomen majke moje majke. Dogodilo se tako, da je majka rodila dijete u noći nakon Svih Svetih, točno u četiri sata i pol, u godini 1.500. Babica je znala, da očekuju žensko dijete; te kada je oprala novorođenče, umota ga u krasne bijele pelene, pristupi sasvim tiho mojemu ocu i reče mu: »Nosim vam lijepi dar, koji vi ne očekujete.« Moj otac, čovjek (na svoj način filozof), šetao se tamo amo i reče: »Što god mi Bog da, uvijek rado primam.« I uklonivši povoje neočekivano ugleda svojim očima muško dijete. On odmah sklopi svoje staračke ruke, digne oči k nebu i reče: »Gospode, zahvaljujem ti iz cijeloga svojega srca; ovaj mi je mališ veoma mio i neka je dobro došao (Benvenuto)«. Sve prisutne osobe veselo su upitkivale, kako ga treba nazvati pri krštenju; Giovanni im nikad nije odgovarao ništa osim: »Dobro došao!« (»sia il Benvenuto!«) Tako su se odlučili, da mi na krštenju dadu to ime; pa ga ja i sada nosim s božjom milošću.

IV

Kada sam već imao oko tri godine, još je živio Andrea Cellini, moj djed a imao je preko sto godina. Jednoga su dana mijenjali neku cijev s lijevka, a iz nje izađe veliki štipavac; drugi ga nijesu vidjeli, a on s cijevi spuza na zemlju, te se zavuče pod neku klupu; ja ga vidjeh, potrčih k njemu, zgrabih ga rukom.

Bio je tako velik, da je, dok sam ga držao u ručici, s jedne strane virio njegov rep, a s druge strane obe štipaljke. Pričaju, da sam pocikujući od milja potrčao mojemu djedu i rekao: »No gle, djede, mojega divnoga račića!« Starac vidje, da je štipavac, te umalo da se nije srušio mrtav od velikoga straha i brige za me. On je nježno me milujući molio, da mu ga dadem, a ja sam ga sve jače stiskao i plakao, jer ga nisam htio dati nikome.

Moj je otac još bio kod kuće, te dotrča na tu viku. Toliko je bio zapanjen, da nije znao što bi učinio, da me ta otrovna životinja ne usmrti. U to mu oči padoše na neke škare, te mu on razgovarajući sa mnom medenim riječima, odreže rep i štipaljke. Kada je vidio, da sam umaknuo toj grdnoj pogibelji, on shvati taj događaj kao dobro znamenje.

Imao sam — kasnije — nekih pet godina; toga dana se moj otac nalazio u našem podrumu, gdje se pralo rublje, pa je još gorjela vatra od hrastića; on je sam samcat do te vatre svirao na violi i pjevao. Bilo je jako studeno: zapiljivši se u tu vatru on po nekome čudu vidje usred najžarčih plamenova životinjicu poput gušterice, koja je uživala usred toga najrumenijega požara.

On odmah razabra, šta je, te dozva moju sestru i mene, a onda pokazavši je nama mališima opali meni na obraz ćušku, zbog koje udarih u glasan plač. On me dobrohotno umiri i reče mi ovako: »Dragi moj sinko, ne ćuškam te, što si nešto skrivio, nego samo zato, da upamtiš, da je gušterica, koju vidiš tu u vatri, salamandar, a to je tako rijetka životinja, da nema pravog dokaza, da ju je itko drugi ikada vidio.« S tim riječima poljubi me i pokloni mi nešto sitniša.

V

Moj me otac poče učiti sviranju flaute i pravilnome pjevanju. Nego kako sam bio još malen, iz doba kada se dječica najradije zabavljaju sa sviralom i sličnim igračkama, meni je to bila neizreciva muka. Ali sam svirao i pjevao jedino iz poslušnosti. Moj je otac u to doba izrađivao čudesne orgulje s drvenim cijevima, najbolje i

najljepše klavičembale, što ih je tada bilo, viole, lutnje, prekrasne izvrsne harfe; bio je majstor u izrađivanju sprava i instrumenata, čudesan radnik bilo da se radi o izgrađivanju mostova ili o val arskim mlinovima za tkanine i o drugim strojevima. Bio je prvi, koji je tesao i vještački obdjelavao bjelokost.

Nego kako se zaljubio u onu, koja me je njemu na svijet donijela, vjerojatno baš zahvaljujući sviranju flaute, on se hvatao tog instrumenta možda i više nego što je morao, te su ga vladini svirači pozvali da je svira u društvu s njima. Neko vrijeme on je svirao bez izričite obaveze, ali su onda toliko navaljivali na nj da se morao začlaniti u njihovu sviračku družinu. Lorenzo de Medici i njegov sin Piero njega su neobično voljeli, ali su vidjeli, da se podaje samo flauti i zanemaruje svoju darovitost i svoju umjetnost, te mu oduzeše to novo članstvo. To je mojega oca jako ražalostilo, te mu se učini, da su mu nanijeli veliku nepravdu.

Odmah se vrati svojoj umjetnosti i načini ogledalo od zlata i bjelokosti, s promjerom od pola ci jedan lakat, urešeno likovima i lišćem, veoma otmjeno i sjajno nacrtano. Ogledalo je predstavljalo kotač; staklo ogledala je stajalo u sredini; a uokolo je bilo sedam medaljona, u koje je bilo urezano sedam vrlina i načičkano bjelokošću i pocrnjelom košću. Čitavo ogledalo i tih sedam vrlina stajalo je u ravnoteži tako, da su se sve vrline kretale, kada biste zavrtjeli taj kotač, a na nogama su imale protutežu, koja ih je držala uspravne. A kako je on ponešto poznavao latinski jezik, uokolo toga ogledala napisao je latinski stih, koji kaže: Na koju god se stranu okrene kotač sreće, vrlina ostaje na nogama.

Rota sum; semper, quoquo me verto,
stat Virtus.

Malo kasnije mu vratiše njegovo mjesto među svračima. Premda su se neke od tih stvari dogodile još prije moga poroda, nisam ih htio izostaviti, budući da se pričanje o njima usjeklo u moje pamćenje. U ono doba sviračko društvo bilo je čitavo sastavljeno od veoma poštovanih obrtnika, a među njima je bilo takvih koji su se bavili »višim obrtima« svile i vune. Iz toga razloga moj se otac nije stidio da bude član toga društva. Najveća želja, koja se u pogledu mene skrivala u njegovim grudima, bila je ta, da postanem veliki svirač. Ali meni nije bilo ništa neugodnije nego, kada sam morao da ga slušam, kako mi raspreda i kaže da u meni vidi takve sposobnosti, po kojima ću postati najveći umjetnik na svijetu, ako samo budem htio.

VI

Kako sam rekao, moj je otac bio odani privrženik i veliki prijatelj kuće Medici; a u času, kada je Piero protjeran iz Firenze, on je povjerio mojemu ocu u tajnosti mnoge i neobične zadaće. A onda, kada je preuzeo vlast preuzvišeni Piero Soderini, a moj otac još bio među svračima, Soderini doču za čudesne umne sposobnosti mojeg oca i poče se s njima služiti u vrlo važnim radovima na području mehanike. Dok se god Soderini održao u Firenzi, on je volio mojega oca u najvećoj mjeri, koja se može zamisliti. Ja sam u to doba bio sasvim maloljetan, te bi otac dao da me sudski sluga ponese na krkače, da sviram sopran skupa s dvorskom muzikom pred vladom. Ja sam svirao zavrujući u partituru s vrata mojega nosača. A onda se gonfaloniere, a to je bio glavom Soderini, uvelike zabavljao da me navode na časkanje, te mi je davao slatkiša i govorio mojemu ocu: »Majstore Giovanni, poduči ga skupa sa sviranjem i u onim drugim tvojim prekrasnim vještinama.« Na to bi otac odgovarao: »Ne želim, da se on bavi drugom umjetnošću osim sviranja i komponiranja; jer mislim, da ću ga u tome pozivu načiniti najvećim velikanom svijeta, ako mu Bog udijeli života.«

Na te riječi odgovori neki od one stare gospode obraćajući se majstoru Giovanniju: »Učini, kako ti kaže gonfaloniere; zašto da on ne bude ništa drugo nego dobar svirač?«

Tako je prošlo neko vrijeme, a onda se Medici povratiše. Čim su se Medici vratili, onaj kardinal iz njihove obitelji, koji je kasnije postao papa Leon X.,* pokazao se veoma dobrostiv prema mojemu ocu. Dok su oni bili u progonstvu odstranjene su kugle toga roda s grba na palači Medici, a na mjesto njih je naslikan veliki crveni križ kao obilježje opće; no čim su se oni vratili, izbrisan je crveni križ, a neophodne crvene kugle smještene su u već spomenuti grb na zlatnome polju uz prekrasne urese. Moj je otac imao malo čiste prirodne pjesničke žice, a pomalo i proročkoga duha, po čemu je ona bila zacijelo božanska; te čim je grb otkriven, napisa ova četiri stiha:

»Grb sakriven duga lieta
ispod sveta križa krotka
sad veselo k svijetu cvjeta,
dok se Petrov plašt ne dotka.«

Čitava Firenza pročita ovu prigodnu strofu. Malo dana kasnije preminu papa Giulio II. Kardinal Medici otputova u Rim i protiv

* Giovanni de' Medici, izabran za papu god. 1513.

općega očekivanja bje izabran papom; a taj papa nije bio nitko drugi nego Leon X., darežljivi i velikodušni prelat. Moj mu otac posla svoja proročanska četiri stiha. Papa mu poruči, da dođe k njemu, jer da će to biti za njegovo dobro. Ali on nije htio da ide. Što je bilo još gore, u znak zahvalnosti, čim je postao gonfalionerom Jacopo Salviati, oduzeše mu njegovo sviračko namještenje. To je bio razlog, što sam se ja prihvatio zlatarstva; te sam u neke sate učio taj obrt, a u druge svirao, prilično protiv svoje volje.

VII

Otac je mogao da mi govori štogod hoće; ja sam ga molio, da mi dopusti da crtam barem stanoviti dio sati na dan, a kleo sam se, da ću onda ljudski svirati cijelo drugo vrijeme samo zato, da bi on bio zadovoljan.

Nato bi on odvraćao: »Elem, dakle, ti nerado sviraš?« Ja sam odgovarao, da ne volim svirati, jer mi se sviračka umjetnost činila preniska prema onoj, kojom sam se zanosio u duši. Moj dobri otac, koji je zbog toga bio očajan pošalje me kao naučnika ocu viteza Bandinellija, koji se zvao Michelangelo. To je bio zlatar iz Pinzi di Montea, a njegova je stručna vrsnoća bila veoma velika: po rodu nije značio ama baš ništa, jer je bio ugljenarov sin; ali meni nije ni nakraj pameti da prigovaram Bandinelliju, što je prvi podigao ugled svoje kuće, ako ga je ona postigla na častan način. Bilo kako bilo, ja o njemu nemam ništa kazati. No tu sam ostao na naukovanju samo nekoliko dana, jer me je otac povukao od toga Michelangela kao da očevidno nije mogao živjeti, ne imajući mene neprekidno pred očima. Te ja tako nezadovoljan ostah kao svirač, sve dok nisam navršio punih petnaest godina.

Kada bih htio opisivati izvanredne stvari, koje sam doživio do toga doba, a među njima i neke velike pogibelji za svoj život, ja bih zbiljski zabezeknuo svakoga čitaoca; ali ne ću da rastežem svoje pričanje, a kako i onako imam zabilježiti mnogo drugih važnih pojedinosti, to onda mogu izostaviti.

Kada sam navršio petnaest godina, protiv volje svojega oca uđoh kao naučnik u zlatarsku radionicu zlatara Antonio di Sandro, kojega su zvali nadimkom »zlatar Marcone«. To je bio izvrstan radnik, više po iskustvu nego po umjetničkim zasadama, a veliki poštenjak, ponosan i slobodan u svakome svojemu činu. Moj otac nije htio trpjeti, da on meni isplaćuje nadnicu kao drugim naučnicima; tako da bih, budući da se dobrovoljno laćam naukovanja tog obrta,

u zbilji dobio volje i ljubavi, da crtam do mile volje. Ja sam to vrlo rado i činio, a moj dobričina učitelj u tome je samo svesrdno uživao. Imao je sina jedinca, i to nezakonitog, kojemu je često izdavao zapovjedi, da uči ovo ili ono, kako bi štedio moje sile. Imao sam toliko dobre volje — ili pak prirodne naklonosti, a mogao bih reći i jedne i druge —, da sam za malo mjeseci dostigao dobre, pa čak i najbolje, obrtne pregaoce i počeo žnjeti plodove svoga truda. Usprkos tomu, da bih udovoljio želji mojega dobrog oca, ja sam od prilike do prilike bez prigovora svirao sada flautu, sada malu trubu; a svaki put, kada bi me on čuo, on bi stao teško uzdisati i naposljetku zaplakao; tako da sam često iz sinovske odanosti htio da mu ugodim i da ga uznastojim uvjeriti, kako i ja tobože veoma uživam u sviranju.

VIII

Moj rođeni brat bio je dvije godine mlađi od mene, a bio je hrabar i vrlo ponosit momak, te je kasnije postao jedan od onih uzornih vojnika u četama divnoga vojskovođe Giovannija Medicija*, oca vojvode Cosima. Taj je dječak imao oko četrnaest godina, a ja dvije godine više. Jednom zgodom, a bila je nedjelja oko dvadeset i dva sata, dva sata prije zalaska sunca, on se nalazio između vrata San Gallo i vrata Pinti, gdje je s mačem u ruci izazvao na megdan mladića od nekih dvadeset godina. On ga je tako junački pritisnuo, da ga je ne samo teško ranio, nego i nastavio borbu. Bilo je nazočno mnogo gledalaca, a među njima dosta muških rođaka ranjenoga. Kada su vidjeli, da se dvoboj zlo okreće, pograbiše rukama mnoštvo oblutaka, od kojih jedan pogodi u glavu uboga dječarca, mojega brata, te on smjesta pade na zemlju onesviješten kao mrtvac. Ja, koji sam se slučajno našao tu i bez prijatelja i bez oružja, koliko sam mogao dovikivao sam bratu da se povuče, jer je dovoljno ono, što je već učinio, a u to se dogodilo, te on pade kao mrtav.

Ja smjesta potrčah i prihvatih njegovu sablju, postavih se ispred njega izložen raznim mačevima i mnogim kamenicama; nisam se ni za stopu udaljio, od svojega brata sve dok od vrata San Gallo ne naiđe nekoliko vojnika, koji me spasoše od toga bijesnoga naroda silno se čudeći, što sam toliko hrabar u tim mladim godinama. Ja tako ponesoh brata kruta kao lješinu sve do kuće, a kada je tamo dospio, on se jedva jedvice osvijesti.

* Giovannino de' Medici (1498.—1526.) nazvan Giovanni delle Bande Nere. Poginuo je u bitci u Governolu.

Kada se on iscijelio, Vijeće Osmorice, koje je već osudilo naše protivnike na progonstvo od više godina, osudi i nas na izgon od šest mjeseci na udaljenost od deset milja od Firenze. Ja rekoh mojemu bratu: »Pođi sa mnom, te tako se rastasmo od našega uboga oca, koji nam mjesto neke novčane svote, koje nije imao, podijeli svoj blagoslov.

Ja pođoh u Sienu da potražim nekoga poštenjaka, koji se zvao majstor Franceso Castoro; ja sam naime već jedamput pobjegavši od oca sklonio se kod ovoga poštenjaka i ostao nekoliko dana baveći se kao inače zlatarskim radom, dok mi otac nije poručio da se vratim. Taj Franceso, već pri mojemu dolasku, smjesta me prepozna i zaposli. Tako, kada me zaposlio, taj Franceso mi stavi na raspoloženje neki stan, da stanujem u njemu, dok budem u Sieni; ja se tu nastanih sa svojim bratom i prionuh uz rad više mjeseci. Moj brat već je dobio osnovnu poduku o latinskome jeziku, ali bio je toliko mlađahan, da nije ni osjetio zavodljivi ukus znanja nego se najradije zabavljao i dangubio.

IX

U to doba onaj kardinal Medici, koji je kasnije postao papa Klement VII.,* na molbu mojega oca isposlova, da se nas dvojica možemo vratiti u Firenzu. Neki učenik mojeg oca, potaknut vlastitom zloćom, predloži istome kardinalu, da mene pošalje u Bolognu, gdje bih se usavršio u muzici kod nekog darovitog maestra, koji je tu živio; ovaj se zvao Antonio i zbilja je bio vrstan svirač. Kardinal kaza mojemu ocu, da će me snabdjeti pismima za preporuku i pomoć, ako me on pošalje tamo. Moj otac, koji je najtoplije želio da se to dogodi, zapovjedi mi da pođem; a ja, željan da se upoznam sa životom u svijetu, pripravno se odazvah.

Pošto sam stigao u Bolognu, ja počeh raditi kod zlatara po imenu majstora Ercole del Piffero, te počeh i zarađivati novaca; a osim toga išao sam svaki dan na poduku sviranja. Do malo tjedana ja znatno uznapredovah u tome prokletome sviranju; ali još kud kamo više uznapredovah u zlatarstvu, jer kako nisam dobio nikakve pomoći od spomenutoga kardinala, ja uđoh u radnju bolonjskog minijaturiste, koji se zvao Scipione Cavalletti, a koji je stanovao u ulici

* Papa Klement je bio nezakonit sin Giuliana de' Medicija. Izabran je za papu god. 1523. Kao Leon X. i on je htio biti mecena umjetnika i književnika.

Madonne del Baracco. Tu se prihvatih crtačkoga rada za račun nekoga židova po imenu Graziadija, pomoću kojega sam dosta zarađivao. Kada se navršilo šest mjeseci, ja se vratih u Firenzu, gdje se onaj nekadašnji učenik mojega oca, svirač Pierino, strašno nakostruši ugledavši me ponovo. Ja sam međutim, da bih ugodio svojemu ocu, posjećivao ovoga u njegovoj kući i svirao malu trubu i flautu s njegovim rođenim bratom Girolamom, koji je od toga Piera bio mlađi nekoliko godina, a usto poštenjak i dobar dječak, sušta opreka svojemu bratu.

Jednoga dana moj otac dođe u kuću ovome Pierinu, da nas čuje kako sviramo; moje mu se sviranje neobično svidjelo i on povika: »Ja ću svejedno od tebe načiniti izvanrednog svirača usprkos onima, koji su me htjeli spriječiti.« Na te riječi Pierino odgovori potpuno razložno: »Vaš Benvenuto požnjet će mnogo više dobitka i slave, ako se bude držao zlatarstva, a ne one glupe svirke.« Na te riječi moj otac užasno planu osobito s obzirom na to, što ja još uvijek dijelim isto mišljenje kao Piero, te mu u velikoj srdžbi reče: »Dobro sam znao, da si ti onaj, koji ometa ovu moju najsvetiju želju — baš ti, koji si učinio da izgubim svoju službu u Palači, naplaćujući me crnom nezahvalnošću, koja je redovita nagrada za velika dobročinstva. Ja sam tebi pribavio namještenje, a ti si ga meni oduzeo; ja sam tebe naučio sviranju i dao ti čitavo tvoje znanje, a ti ne dopuštaš mojemu sinu da se pokori mojoj volji; ali zadrži na umu ove proročanske riječi: Ne će proći, ne kažem godine i mjeseci, nego ni malo tjedana, a ti ćeš se srušiti u ponor i ljuto se pokajati za tu tvoju bezočnu nezahvalnost.«

Pierino ovako odgovori na ove riječi: »Majstore Giovanni, većina ljudi, kada ostare, u isti mah sa svojim starenjem ishlape kao upravo vi, tako da se tome ne čudim; ta vi ste vrlo neštedimice protraćili sva svoja dobra, ni ne misleći na to, da će krvavo trebati vašoj djeci, dok ja namjeravam postupati potpuno protivno tako da ostavim dovoljno imovine mojoj djeci, da bi ona mogla pomagati vašoj.« Na to mu moj otac odgovori: »Loše stablo ne rađa dobrim plodom, nego protivno; a osim toga ti kažem, da si opaka duša i da će tvoji sinovi biti bezumni i siromašni i dolaziti da prosjače milostinju od mojih čestitih i bogatih sinova.«

Na to on izađe iz njegove kuće u času, dok su jedan i drugi pištali jetkim riječima. A nato ja, koji sam prešao na stranu mojega oca, izađoh skupa s njim iz te kuće i rekoh mu, da ću se osvetiti na grube uvrede, koje nam je nanijela ona hulja, uz uvjet, da mi dopusti da se posvetim crtačkoj umjetnosti. Moj otac reče: »O dragi moj sinko, i sam sam bio dobar crtač pa kakve vajde; ali ako hoćeš da odahneš nakon tolikoga truda, koji sebi zadaješ, a za ljubav meni,

koji sam tvoj otac, te koji sam te porodio i odgojio, i usadio ti tolike klice dobra, što ti služe na čast, ne ćeš li mi obećati da ćeš se katkada prihvat ti one flaute i one milozvučne trube i zasvirati mi, što će zacijelo i tebi biti veoma ugodno?« Ja rekoh, da hoću vrlo rado, i to njemu za ljubav. Onda dobri otac poče razlagati, da ću se takvim muzikalnim odgojem najbolje osvetiti onim njegovim neprijateljima, koji su ga uvrijedili.

Od toga razgovora nije prošao ni pun mjesec dana, a onaj Pierino uređujući podrum u nekoj kući, koji je imao u ulici dello Studio, nađe se jednoga dana u sobi u prizemlju s više svojih prijatelja povrh svoda, koji su izgrađivali. Za vrijeme razgovora on povede riječ o mojemu ocu, koji je nekada bio njegov učitelj, te ponovi očeve riječi rečene o tome, kako će se on srušiti u ponor. No još ih nije izgovorio, kada se sruši pod sobe, u kojoj je on bio: ili radi toga, što je svod bio nevaljalo izgrađen, ili radi same volje onoga, koji ne plaća svake subote. S njim skupa sori se više kamena i opeka sa svoda te mu smrskaše obe noge; dok drugovi, koji su bili s njim, ostaše nad ivicom rasjeline potpuno neozlijeđeni, ali zaprepašteni i silno začuđeni napose na riječi, koje je on čas prije naveo s porugljivom namjerom. Kada je za to dočuo moj otac, pođe da ga posjeti i to oboružan i u nazočnosti njegova oca, koji se zvao Nicolaio da Volterra i bio vladin trubač. Moj mu otac reče: »O Piero, moj dragi učeniče, veoma žalim nesreću, koja ti se dogodila: ali ako se dobro sjećaš, ja sam ti je nedavno nagovijestio; a između tvoje i moje djece također će se dogoditi upravo ono, što sam ti rekao.«

Nezahvalnik Piero umre malo vremena kasnije od svojih rana. Za njim osta raskalašena žena s jednim sinom, koji je nekoliko godina kasnije došao k meni u Rim da moli milostinju. Ja mu podijelih darak, jer je moja priroda takva, da dijelim sirotinji; ali istoga časa meni briznuše suze na oči dok sam se sjećao imućnih prilika u kojima je živio Pierino u času, kada mu je moj otac doslovno prorekao, da će njegovi sinovi još doći da prose od radinih sinova njegova bivšega učitelja. No o tome sam pričao mnogo; a neka se niko ne ruga proročanstvima nekoga poštenjaka, kada ga nezasluženo uvrijedi, jer u tome času iz njega više ne govori čovjek, nego sam Bog.

X

Ja se posvetih zlatarstvu, a s prihodom od svojega rada pomagao sam svojega dobroga oca. Ovaj je svojemu drugome sinu, mojemu bratu Cecchinu, kako sam već spomenuo, dao podijeliti osnove la-

tinskoga jezika, jer je htio, da ja stariji postanem veliki svirač i komponista, a on mlađi učeni pravoznanac. Međutim ljudi ne mogu istrijebiti klice, koje je usadila priroda u nečiju dušu, pa se ja tako posvetih crtačkoj umjetnosti, a moj brat, koji je bio strojan i dražesnog izgleda mislio samo na bojno oružje, odazva se glasu svojega srca i pridruži se četama junačkoga vojskovođe Giovannina Medicija još onako mlad mlađahan. Jednoga dana nakon poduke on dođe kući u času, kada mene nije bilo doma. Bio je slabo opskrbljen odijelom; on pronađe naše sestre, a ove mu neopazice od oca dadoše nove novcate moj plašt i kaput. (Osim pomoći koje sam davao svojemu dobrom ocu i mojim dobrim i poštenim sestrama, ja sam uštedom od svojega truda dao skrojiti to pristojno odijelo). Ja ustanovih, da sam prevaren, i da mi je odnesena ta odjeća, te ne mogavši da uhvatim brata, kojemu sam je htio oduzeti, ja se potužih ocu, kako je mogao dopustiti, da mi brat nanese tako veliku krivicu osobito obzirom na to, što se ja vrlo rado mučim i trudim, da njemu budem na pomoć.

Na to mi on odgovori, da sam ja njegov dobri sin i da sam u zbilji ponovo stekao ono, što smatram izgubljenim; jer postoji nužda, pa šta više i božji zakon, da onaj, koji ima, mora davati onome, koji nema: te neka za ljubav njemu podnesem tu krivicu, a Bog će mi uzvratiti svakim dobrom. Ja kao neiskusni mladić odbrusih nešto bahato ubogom rastuženom ocu; te pokupivši neki moj kukavni ostatak odijela i novca ravno krenuh k nekim gradskim vratima; a kako nisam znao ni koja vrata vode u Rim, dođoh u Luccu, a iz Luke u Pisu, Dođoh u Pisu — a imao sam nekih šesnaest godina — i tu se zaustavih kod srednjega mosta na mjestu, koji zovu »ribljim kamenom« (ribarnicom) pred zlatarskom radionom. Tu sam pozorno promatrao, što radi taj dotični majstor zlatar. On to opazi, približi mi se i upita me, tko sam i kojoj struci pripadam; a nato mu odgovorih, da ponešto radim u toj istoj njegovoj struci.

Taj me poštenjak pozva neka uđem u njegovu radnju, i odmah iznese preda me predmete za rad uz ove riječi: »Po tvojem simpatičnom izgledu rekao bih da si poštenjak i dobar mladić.« S tim riječima iznese preda me zlata, srebra i dragulja; a kada sam završio svoj prvi radni dan, naveče me povede u svoju kuću, gdje je kao poštovani građanin živio s ljepom ženom i djecom. Meni se vrati u pamet bol, koji možda zbog mog odlaska muči mojega dobroga oca, te mu napisah pismo, da se nalazim u kući nekoga vrlo dobroga čovjeka i poštenjaka, koji se zove majstor Ulivieri della Chiostra, te da s njim radim mnoštvo krasnih i znatnih radova; neka samo bude spokojan, jer se ja samo trudim, da se izučim, i nadam se, da ću mu s mojim znanjem i vještinom uskoro i koristiti i osvjetlati obraz.

Moj mi dobri otac nečasimice odgovori na pismo s ovim izrazima: »Sinko moj, ona ljubav, koju osjećam za te, tolika je, da bih, kada ne bi postojao zakonik časti, kojega se strogo držim više nego ičega, bez oklijevanja i smjesta krenuo teb., da te odvedem kući, jer mi se zbilja čini, da sam izgubio očnji vid, kada te ne vidim svaki dan kao prije. Ja ću se truditi, da i dalje sve do kraja upravljam moj m domom po propisima časti i poštenja, a ti se trudi, da učenjem i znanjem razviješ svoj dar; te bih još samo htio, da držiš na umu ove četiri jednostavne riječi, da njih poštivaš i da ih nikako ne zaboraviš:

»U kući, gdje se o tvom stanu radi,
pošteno živi, druže, i ne kradi.«

XI

Ovo pismo dopade u ruke mojemu majstoru Ulivieriju, a ovaj ga pročita bez mojega znanja. On mi kasnije ipak prizna, da ga je pročitao, te mi reče: »I odista, Benvenuto, nije me prevario tvoj lijepi izgled, kako mi dokazuje ono pismo tvojega oca, koje mi je dopalo u ruke; oč to je, da je on nesumnjivo dobar čovjek i poštenjak. Vladaj se dakle tako kao da si u svojoj kući i kod svojega oca.«

Za vrijeme mojega boravka u Pisi ja odoh da obiđem grobište. Na njemu nađoh bezbroj krasnih starina, poimence mramornih sarkofaga. I na mnogim drugim mjestima u Pisi opazih obilje drugih starina, oko kojih sam se radoznalo vrzao svih onih dana, kada sam bio slobodan od rada u radioni, da nešto naučim. Moj majstor je dolazio s velikom pažnjom da me posjećuje u sobici, koju mi je dao, te videći da provodim sve sate pametno i proračunato, on me zavoli kao da mi je rođeni otac.

Za godinu dana, što sam tu ostao, ja znatno uznapredovah i izradih u zlatu i u srebru neke tako važne i lijepe stvari, koje me silno osokoliše da pođem još dalje. U međuvremenu otac mi je češće dosta ožalošćeno pisao, da se moram vratiti njemu, ali u svakom mi je pismu pripominjao, da ne smijem zapustiti ono sviranje, kojemu me je on naučio s tolikom mukom. Čim bih ja to pročitao, prošla bi me svaka volja da se vraćam njemu, toliko sam zamrzio to prokleto sviranje; te mi se odista činilo da živim u raju kroz čitavo to godište, što sam ostao u Pisi, gdje nisam ni jednom položio pisak na usta.

Na kraju te godine mojemu majstoru Ulivieriju pruži se prilika da dođe u Firenzu da proda neke preostale otpatke zlata i srebra.

A kako me je nezdravi zrak Pise ispunio groznicom, ja dopratih bolestan mojega majstora i dođoh natrag u Firenzu. Moj otac najprijaznije dočeka mojega majstora sa svim mogućim ljubeznostima, te ga bez mojega znanja poče moliti i kumiti za tu uslugu da pristane, da se više ne vratim s njim natrag u Pisu. Odležah oko dva mjeseca u bolesničkome krevetu, a moj otac se najljubeznije naprezao da me njeguje i izliječi, te je neprestano ponavljao, da mu se čini da već strašno dugo očekuje moje ozdravljenje, samo da bi me čuo, da mu malko zasviram. A dok mi je tako pričao o tom sviranju, on bi mi opipavao bilo, jer se ponešto razumio u ljekarstvo i u latinski jezik; ali čim bi on sam raspalio da priča o sviranju, osjetio bi u otkucavanju bila tako znatnu promjenu, da bi mnogo puta pobjegao od mene prestravljen i u suzama. Uvidjevši tako, koliko ga to žalosti, ja nekom zgodom rekoh jednoj od mojih sestara da mi donese flautu. Ja sam doduše neprekidno bio u groznici, ali taj instrumenat ne traži toliko naprezanja, da bi pogoršao moje stanje. I zasvirah vrlo spretno igrom prstiju i jezika tako da je otac iznenada nahrupio meni i podijelio mi tisuću blagoslova uz izjavu, da mu se čini, da sam se morao silno usavršiti za vrijeme mojega boravka izvan naše kuće. On me zamoli, da ustrajno nastavim i da ne zapustim tako lijepo umijeće.

XII

Čim sam ozdravio vratih se mojemu bivšem majstoru, zlataru Marconeu, poštenjaku, koji mi je omogućavao novčanu zaradu; a s njom sam pomagao svojeg oca i svoje ukućane.

U tome času doputova u Firenzu kipar po imenu Piero Torrigiani.* Doputovao je iz Engleske, u kojoj je proživio mnogo godina; a kako je bio prisni prijatelj moga majstora, on ga je svakodnevno posjećivao. Kada je vidio moje crteže i moje radove, on mi reče: »Došao sam u Firenzu, da za rad unovačim što više mladića. Imam naime izraditi važno djelo za mojega kralja, te u tu svrhu tražim pomoć naših Firentinaca. A tvoj način rada i tvoji crteži odaju više kipara nego zlatara, pa kako ja moram izvršiti velike radove u bronzi, ja ću te u isti mah načiniti bogatašem i gotovim umjetnikom.« Taj je čovjek bio prekrasne tjelesne građe, neobično hrabar, izgledao je više junačina iz redova vojske nego kipar, a osobito su se isti-

* Piero Torrigiani (1472.—1522.) firentinski kipar, jake fizičke snage, ohol, sanguinik.

cale njegove divne kretnje i njegov zvučni glas; on je tako mrštio obrve, da bi njima uplašio svakoga junaka; a svaki je dan pričao o svojim lako izvedenim podvizima u svađama s onim engleskim živinama.

On mi tako poče govoriti o Michelangelu Buonarrotiju u vezi s nekim crtežem, koji sam načinio po skici božanskoga majstora Michelangela. Ta je skica prvo remekdjelo, u kojemu je Michelangelo otkrio čudesnost svojega stvaranja, a narisao ga je natječući se s jednim drugim, koji je stvorio Leonardo da Vinci. Te su skice imale uresiti vjećnicu u palači Signorie. Obe su predstavljale osvojenje Pise sa strane Firentinaca. Divni Leonardo da Vinci izabrao je za svoj predmet neku konjaničku borbu i otmanje zastava, ali s takvom božanskom tehnikom kako jedva možete zamisliti. Michelangelo je pak na svojoj prikazivao skupinu pješaka, koji su se zbog ljetne vrućine pošli okupati u Arnu; on bira upravo onaj čas, kada je odjeknuo povik »Na oružje«, te oni goli pješaci trču na oružje s tako lijepim kretnjama, da nikada ni drevni umjetnici, ni njegovi suvremeni takmaci, nisu dali djelo, koje bi bilo takvo po snazi; a kako sam rekao i Leonardova skica je prekrasna i divna.

Te su dvije skice bile smještene jedna u palači Medicija, druga u papinskoj dvorani. Dok su ta dva rada ostala neoštećena, bila su uzor cijelom čovječanstvu. Pa premda je božanski Michelangelo naslikao kasnije veliku kapelu pape Giulija, nikada nije ni u koliko prestigao to odlično djelo; čitav njegov dar nije ništa dodao krepčini ovih prvih studija.

XIII

Sada se vratimo Pieru Torrigianiju. Držeći onaj moj crtež u ruci on mi ispriča: »Taj Buonarroti i ja išli smo kao sitna djeca da učimo u Masaccijevu kapelu u crkvi del Carmine. Buonarroti je običavao smjehivati sve one, koji su tu crtali. Nekoga dana, kada mi je zbilja dozlogrdio, rasrdivši se više nego obično i stisnuvši šaku lupih ga tako jako u nos, da sam osjetio kako mi se pod šakom smekšava ona nosna kost i hrskavica kao da je meki kolač. Žig moje šake ostat će otisnut na njegovome licu, dok bude živio.« Te riječi uzbudiše u meni ljutu mržnju, jer sam neprestano imao pred očima djela božanskoga Michelangela kao uzor; i onda, daleko od toga, da bi me spopala želja, da pratim Torrigianija u Englesku, ja više ne uzmogoh ni da ga trpim pred očima.

U Firenzi sam se ustrajno naprezao da usvojim Michelangelov krasni slog i nikada se od njega nisam udaljivao. U to doba se upoznah i prisno sprijateljih s nekim dražesnim mladićem mojim vršnjakom, koji je također učio obrt kod zlatara. Zvao se Francesco, a njegov otac Filipp no bio je sin više nego izvrsnoga slikara Filippa Lippija. U drugovanju i zajedničkomu radu mi smo se toliko sljubili i srodili da nikada ni danju ni noću nismo mogli b ti jedan bez drugoga. Osim toga njegova kuća bila je još puna onih lijepih studija, koje je izradio njegov tako daroviti otac: to je iznosilo nekoliko knjiga, nacrtanih njegovom rukom po krasnim rimskim starinama. Kada sam prolistao te albume, oni me oduševiše, te smo ja i Francesco radili zajednički oko dvije godine.

U to doba ja izradih srebrni bas-reljef, velik poput ručice maloga dječaka. Taj je rad imao poslužiti kao kopča za muški pojas, a tolika je veličina odgovarala tadašnjoj modi. U nj je bilo urezano lišće na antikni način uz mnogo dječice i drugih prekrasnih maska. Taj sam rad izveo u radnji majstora koji se zvao Francesco Salimbene. Porota ceha zlatara pregledavala ga je s umjetničke strane i ocijenila me kao najnadobudnijega mladića u toj struci.

U to vrijeme neki Giovan Battista Tasso, duborezac i mladić mojih godina, poče govoriti, da bi me on vrlo rado doprat'o u Rim, ako bih ja bio voljan da tamo krenem. O tome smo upravo ćaskali jednom poslije objeda, a ja, kako sam bio ljut na oca zbog one njegove vječite pohlepe da sviram rekoh: »Ti si samo za riječi a nisi za činove.« A Tasso mi nato odvrati: »Nemoj, i ja sam se zavadio s majkom, te samo da imam novaca koliko je dovoljno za putovanje do Rima, ne bih se vratio natrag ni zato da zatvorim onu moju kukavnu radnjicu.« Na to mu ja rekoh, ako je samo to ono, što ga u tome naumu priječi, da ja imam u džepu toliko uštede, da će biti dovoljno da nas obojica doputujemo do Rima. Dok smo tako hodali i mijenjali misli, mi se neosjetno nađosmo kod samih vrata San Pietro Gattolinija. Ja niemu rekoh: »Gle, Tasso moj: ni ti ni ja nismo primijetili da smo stigli do ovih vrata. U tome se očituje prst Božji: a sada, kada sam već tu, čini mi se, da sam prevalio pola puta.«

Tako smo produžili s hodanjem, a često bismo uzvikivali u jedan glas: »A što će reći večeras naši stari roditelji?« A onda se konačno sporazumjesmo, da ih više ni ne spominjemo sve dok ne stignemo u Rim. Tako povezasmo pregače iza leđa i gotovo bez jedne jedine riječi stigosmo do Siene. No kada smo ušli u Sienu Tasso mi reče da je izranio noge, te da više ne će pješačiti dalje, i zatraži od mene, da mu pozajmim novca i omogućim povratak. Ja mu rekoh: »Onda meni ne bi ostalo novca da dovršim putovanje: a o svojim prigovo-

rima morao si misliti u času prije nego si krenuo iz Firenze. No ako ti zbog nogu hoćeš da se odrečeš putovanja, naći ćemo konja, koji se ima vratiti u Rim: a tada ne ćeš imati isprike da odustaneš od daljnjeg puta. Tako unajmih konja i videć. da mi drug ništa ne odgovara uputih se ravno prama vratima u smjeru Rima. A on tada videći, kako sam odlučan, doduše nije prestajao gundati, ali se vukao za mnom što je bolje mogao šepesajući, tako da je udaljenost među nama sve više rasla.

Kada sam ja stigao do vrata, obuze me sućut prema mojemu ubogome pratiocu, te ga malo počekah i popeh ga konju na sapi uz riječ: »Gle vraga!, što bi rekli naši prijatelji, kada bismo se odlučili na putovanje u Rim, a ne bismo imali odvažnosti da prijeđemo Sienu?« Tada dobri Tasso prizna da je ta opaska istinita, a kako je bio po prirodi veseljak, on se poče sm jati i pjevati, te tako u neprestanome smijehu i pjevanju nas dvojica dojahasmo do Rima. Imao sam upravo 19 godina, točno kao i šesnaesto stoljeće.

Čim smo prispjeli u Rim, ja odmah pođoh u radionicu nekom majstoru Firenzuoli. Po imenu se zvao G ovanni, a potjecao je iz Firenzuole u Lombardiji, odlikovao se u izradi posuđa i krupnijih predmeta. Ja mu pokazah model one kopče za pojas, koju sam izradio kod Salimbenea u Firenzi. Taj ga rad zadiv.: on se okrene nekome svojem naučniku rodom iz Firenze, Giannottu Giannottiu, koji je radio kod njega već nekoliko godina, i reče mu: »Ovo je jedan od onih Firentinaca umjetnika, koji znaju, a ti si jedan od onih Firentinaca nevježa.«

U tome času ja prepoznah Giannotta i htjedoh da mu se javim s par riječi. Prije nego je on otputovao u Rim, često smo zajednički išli na crtanje i bili smo vrlo prisni mladi drugovi. Ali su ga riječi njegova majstora toliko uvrijedile, da je on izjavio, da me ne poznaje i da ne zna ni tko sam, ni što sam. Mene to odricanje razgn evi, te mu rekoh: »O Giannotto moj stari druže i prijatelju, ne znaš li, da smo se sastajali na tim i tim mjestima, da smo crtali, jeli, pili i spavali u tvojemu ljetnikovcu? Ali ja ne idem za tim, da mi ti izdaješ svjedodžbu kod ovoga tvojega čestitoga majstora, jer se uhvam, da su moje ruke dosta spretne, da i bez tvoje pomoći posvjedoče tko sam i što sam ja.«

XIV

Na te riječi Firenzuola, koji nije imao dlake na jeziku, a ni straha, okrenu se tom Giannottu i reče mu: »Ti podla huljo, zar se ne stidiš, da se tako razgovaraš i da se tako nepristupačno držiš pred

osobom, koja je bila tvoj tako dobar drugar?« A onda još uzrujan, okrenu se k meni i reče: »Ravno na posao, a drž. se onoga, što si sam rekao: Neka tvoje ruke posvjedoče, tko si ti.« Na to mi povjeri da izradim prekrasan srebrni rad za nekoga kardinala. To je bio sandučić sastavljen po uzoru porfirnoga sarkofaga, koji se nalazi pred vratima Panteona.

Ja toj kopiji dodah s'jaset malih zgodnih maska iz moje glave, a moj ih je majstor pokazivao obrtnicima iz istoga ceha hvastajući se, što takva umjetnina izlazi iz njegove radionice.

Sandučić je bio velik oko pola lakta, a imao je služiti kao solnica na sofri. On mi je donio prvu zaradu, koju sam stekao u Rimu. Dio toga novca poslao sam kao pomoć mojemu dobromu ocu: drugi sam dio zadržao za svoje izdržavanje. Onda sam obilazio oko spomenika staroga svijeta i proučavao ih, dok mi nije ponestalo novaca, što me je otjeralo natrag u radionicu na rad. Onaj Battista Tasso, moj pratilac na bijegu, nije dugo ostao u Rimu nego se vratio u Firenzu.

Ja sam se laćao novih radova, ali kada sam njih završio, spopane me želja, da promijenim majstora, na što me je nagovarao neki Milanac, po imenu majstor Pagoloa Arsago. No prije toga Firenzuola upao je u žestoku svađu s ovim Arsagom, te mu je u mojoj nazočnosti skresao u lice nekoliko krupnih uvreda, na koje sam počeo odgovarati i ja braneći mojega novoga majstora. Rekoh, da sam se slobodan rodio i da hoću da živim slobodan, a da se on ne treba tužiti na Arsaga, a još manje na me, jer mi po našem ugovoru još duguje nekoliko škuda: kao slobodan radnik hoću da idem kamo me srce vuče u svijesti, da nikomu ne nanosim zla. I ovaj moj novi majstor uplete se u svađu, te reče, da me on nije zamamio i da bi njemu bilo sasvim pravo, da se vratim Firenzuolu. Na to ja nadovezah, da uopće ne uviđam, da sam mu bilo šta skrivio, te kako sam svršio svoje započete radove, kanim pripadati sebi, a nikome drugome, a tko želi da me dobije na posao ima samo da me zamoli za to. Na to mi Firenzuola odsječe: »Ja ti se više ne ću obraćati molbama, a ti pripazi dobro, da mi se više živ ne pojaviš pred očima.« Ja ga opomenuh, da mi duguje nešto novca. On mi se poče ceriti, a na to mu rekoh, da ću, kako valjano brusim željezno oružje za one radove moga obrta, isto tako dobro umjeti izbrusiti mač da utjeram plod mojih žuljeva. Dok sam to govorio nekim slučajem k nama naiđe neki starkelja po imenu majstor Antonio da Sanmarino. To je bio prvi i najodličniji rimski zlatar, a i sam Firenzuola je kod njega učio. On ču moje razloge, a ja sam ih izgovarao glasno, da ih je mogao potpuno razumjeti, te me je odmah uzeo u svoju zaštitu i preporučio Firenzuoli, da me isplati.

Nasta žarka prepirka, jer je ovaj Firenzuola izvrsno rukovao s mačem, još daleko bolje nego sa zlatarskim oruđem. No usprkos svemu, na kraju krajeva pobjedi razum, a ja sam mu hrabro pomagao do pobjede tako, da sam konačno isplaćen. Štaviše u toku vremena sprijateljismo se taj Firenzuola i ja, te sam mu kasnije na njegovu zamolbu kao kum držao dijete na krštenju.

XV

Nastavio sam dakle da radim kod majstora Pagola Arsaga. Tu sam prilično zarađivao, a uvijek sam najveći dio svoje zarade slao svojemu dobromu ocu. No kada su prošle dvije godine dana, ja popustih molbama dobroga oca i vratih se u Firenzu, te počeh ponovo raditi za Francesca Salimbenea, kod kojega sam masno zarađivao, ali se i temeljito naprezao da se izučim. I opet nastavih drugovanjem s Francescom Lippijem, pa iako sam gubio mnogo vremena na nekim zabavama, krvnjom onoga nesretnoga sviranja, ja sam uvijek neke sate, bilo po danu bilo po noći, posvećivao učenju. U to vrijeme načinih od srebra predmet, koji su tada zvali »Bravom srca«. To je bio pojas širok tri prsta, koji su obično darivali vjerenicima pred vjenčanje, a bio je izrađen u polureljefu s više okruglih kipaca usred nakita. Taj sam rad zgotovio za nekoga Raffaela Lapaccinija. Premda mi je bio veoma loše plaćen, glas koji sam s njime stekao, vrijedio je toliko, da je značilo mnogo više od cijene, koju sam mogao pravično zatražiti.

U tome sam razdoblju radio u Firenzi s mnogo i mnogo raznih osoba. Među zlatarima sam već od prije poznavao nekoliko poštenjaka kao što je bio onaj moj prvi majstor Marcone. Drugi su samo uživali ime kao dobri krasni ljudi, ali su u zbilji obarali cijenu mojim djelima, da bi mi krali krupne svote, ukoliko su samo mogli. Čim sam ja to prozreo, ja sam s njima prekinuo i počeo ih smatrati kukavicama i lupežima. Neki zlatar po imenu Giovan Battista Sogliani, stavi mi prijateljski na raspoloženje djelak svoje radionice, koja je ležala na samome uglu Nove Tržnice, pokraj Landijeve banke. Tu napravih mnoštvo lijepih stvarčica i prilično zaradih: mogao sam prekrasno pomagati svoje kod kuće. To je probudilo nenavist onih pokvarenih majstora, za koje sam prije radio. Zvali su se: Salvadore i Michele Guasconti, a imali su tri bogate zlatarnice i vrlo razgranato poslovanje. U tome stanju prilika, pošto sam vidio, da me namjerno vrđaju, potužih se nekome poštenjaku, te mu naglasih, da bi njima moglo dostajati već to što su me okrali pod plaštem

svoje lažne dobrote. Kada je to njima došlo do uha, oni mi zaprijetiše, da ću imati da gorko okajem te riječi. No ja sam se nato slabo obazirao, budući da u svojemu srcu nisam poznavao osjećaj straha.

XVI

Jednoga dana ja se slučajno naslonih leđima na radionicu jednoga od tih lopova. Ovaj mi dovikne i počne mi dijelom prigovarati, a dijelom prijetiti. Ja mu odgovorih, da bih ja, da su njih dvojica postupali sa mnom po svojoj dužnosti, govorio o njima onako, kako se govori o poštenjacima i ispravnim ljudima: no budući da su oni postupali sasvim protivno, neka se tuže na se, a ne na mene. Dok sam se ja rječkao, neki njihov bratučed po imenu Gherardo Guasconti, koji je možda stajao s njima u dogovoru, vrebao je načas kada će tuda proći neka mazga sa svojim tovarom. Bila je natovarena opekama. Kada je dokasala sučelice meni, taj Gherardo tako snažno odgurne tovar k meni da me je bolno povrijedio. Smjesta se okrenuh i vidjevši, da se on smije, udarih ga čvrsto štapom u sljepoočicu tako da se onesvjestio i pao kao mrtav. Zatim se okrenuh njegovim rođacima i povikah: »Tako se postupa s lupežima i kukavicama poput vas.« Oni su se spremali da me istuku na mrtvo ime, jer je bilo više njih, ali ja, onako raspaljen, dohvatih rukom mali nož, koji sam nosio sa sobom i rekoh: »Ako jedan od vas izađe iz radionice, neka drugi brže potrče po ispovjednika, jer ovdje za liječnika ne će biti nikakva posla!« Te su ih riječi toliko prestravile, da se ni jedan od njih nije ni maknuo da priskoči u pomoć bratučedu. No čim sam se ja udaljio s toga mjesta, i staro i mlado iz te kuće pohita k vijeću Osmorice, te tu napričaše, da sam ih ja oružanom rukom napao u njihovim radionicama, a to je izgred, kakav nikada do toga dana nije viđen u Firenzi. Onda me poštovana Osmorica pozvaše na suđenje. Ja se odazvah. Oni mi podjeliše oštar ukor i izvikaše se na me. Razlog je bio već i to, što sam bio u kabanici, a oni u građanskom ogrtaču i kukuljici: a onda i to što su se moji protivnici potrudili da odu u stan gospode sudaca i da sa svakim posebice porazgovore u četiri oka, dok se ja — neiskusan mladić — nisam razgovarao ni s jednim od sudaca pouzdavajući se u okolnost, što je moje postupanje bilo sasvim opravdano. Ja iskazah, da me je spopala grozna srdžba na onu, krvavu uvredu, koju mi je nanio Gherardo, te sam mu samo opalio zvučnu ćušku, a čini mi se, da ona po naravi ne zaslužuje tako oštru pokudu. Ja sam jedva izustio riječ »ćuška«, ka-

da mi Prinzivalle della Stufa, jedan od osmorice, doviknu: »Nisi ga ćušnuo nego si ga udario šakom.«

On zazvoni zvoncem, a nas sve izvedoše iz dvorane. Na to sam Prinzivalle reče svojim drugovima u moju obranu: »Uzmite u obzir, gospodo, koliko je prostodušan ovaj jadni mladić. On sam priznaje da je opalio ćušku, misleći, da je to manji grijeh nego da ga je udario šakom. Naprotiv se na Novoj Tržnici ćuška kažnjava s kaznom od 25 škuda, šaka s malo ili ništa. Ovo je uostalom vrlo darovit mladić, koji svojim neumornim trudom podupire svoju ubogu obitelj. Dao Bog da je u našem gradu takvih hiljade, jer ih ima doista malo.«

XVII

Bilo je među sucima nekoliko privrženika Savonaroline stranke s previjenim kukuljicama, koji su bili spremni, podjareni navaljivanjem i lažnim pričanjima mojih protivnika, da me bace u zatvor i vrlo strogo kazne. No dobri je Prinzivalle našao za sve lijeka. Tako me osudiše na blagu kaznu, da platim 4 mjerice brašna, koje sam morao podariti kao milodar Samostanu Murata. Nas odmah pozvaše natrag na nastavak rasprave, a on mi zapovijedi, da se pokorim osudi i da šutim kao riba, jer ću, ako beknem, pasti u njihovu nemilost. Tako se na me uredno izderaše i uputiše nas k perovođi: u to sam ja neprestano gunđao: »Bila je ćuška, a ne šaka«, tako da su se Osmorica zacenula od smijeha.

U ime sudske vlasti perovođa naloži, da obe stranke polože jamstvo: ali samo sam ja osuđen da platim one 4 mjerice brašna. Meni se činilo, da sam doživio groznu nepravdu, ali ipak poručih po nekoga moga bratučeda, a zvao se Dr. Annibale, ranarnik, otac gospara Librodore Librodorija, moleći ga da on jamči za me. Ovaj nije htio da se odazove: to me ogorči i ja se zaduhah poput guje i stvorih očajnu odluku. Ovdje se vidi, kako zvijezde, pod kojima smo se rodili, ne samo utječu na nas nego nam i nasilno nameću svoju volju.

Svijestan, kakav je nezahvalnik prama našoj obitelji taj Annibale, ja se tako žučno razgnjevih, da su me spopale najkobnije namjere. Treba znati da sam već od prirode dosta raspaljiv. Ja ostadoh i pričekah, da se ova osmorica vijećnika udalje radi objeda. A tada, kada sam tu ostao sam, videći da me više ne promatra ni jedan od sudskih slugu, zajapuren od srdžbe izađoh iz Palače, potrčah u svoju radionicu, gdje uzeh mali bodež, te skoknuh u kuću mojih protivnika, koji su imali stan u istoj zgradi s radionicom. Njih nađoh za stolom, a onaj mladi Gherardo, koji je bio začetnik cijeloga sukoba, obori se na me. Ja ga nato udarih bodežom u prsa, no tako da je bodež probio kroz prsluk i ovratnik sve do košulje, ali nije dodirnuo meso ili nanio makar i najmanju ozljedu.

No međutim kako mi se učinilo po prodiranju šiljka i oštrom šuštanju odjela da sam ga vrlo teško ranio, utoliko više, što se od straha štropoštao na zemlju, povikah: »Čujte, izdajnici, došao je dan, da Vas sve pokoljem.« Otac, majka i sestre uvjereni da je nastupio sudnji dan smjesta se bace na koljena i počeše moliti za milost s najvećom kuknjavom. Ali kako sam opazio, da se oni mi najmanje ne opiru, a da napadač leži na zemlji nepomičan poput lješine, zaključih, da bi bilo podlački da ih makar i dodirnem. Stoga sam bjesomučno otrčao niza stubište: a kada sam dospio do ulice, nađoh svu drugu rodbinu, njih preko dvanaest: neko je držao željeznu lopatu, drugi veliku željeznu cijev, neko čekić, neko nakovanj, neko štap. Bacih se među njih kao razbješnjeli bik: petoricu ili šestoricu sruših na zemlju, te se i sam skotrljah skupa s njima, uvijek mašući bodežom, sada na ovoga sad na onoga. Oni, koji su ostali na nogama, nisu mogli ostati mirni nego su iz petnih žila i s objema rukama mahali na me čekićima, štapovima i nakovnjem. Ali milosrdni Bog, koji katkada posreduje između boraca, dosudio je tako, da ni oni mene ni ja njima ne nanesemo ni najmanje zlo. Na poprištu je ostala samo moja kapa: moji protivnici, koji su pobjegli malo podalje, vratiše se k njoj i prihvatiše je, te udri po njoj, te je svaki izudara svojim oružjem. No na kraju krajeva kada su prebrojili sve svoje mrtvace i ranjenike, otkriše da su svi na punome broju zdravi i veseli.

XVIII

Ja se uputih prama crkvi Santa Maria Novella i smjesta nabasah na fratra Alessa Strozzija. Doduše ja ga nisam osobno poznavao, no ipak za ljubav Božju umolih dobroga fratra, da mi spase život, jer sam pričinio težak prestupak. Dobri fratar mi reče, neka se ničega ne bojim, pa da sam i počinio sva moguća nedjela, u njegovoj ću ćeliji biti potpuno siguran. Od toga je prošao jedva sat vremena, kada se Osmorica sastadoše na izvanredan sastanak i raspisaše protiv mene jednu od najužasnijih tjeralica, za koju je svijet ikada čuo. Prijetili su najstrašnijim kaznama svakomu onom, koji bi me zaklanjao ili skrivao moje boravište bez ikakvog obzira na mjesto i položaj mojega jataka.

Moj rastuženi i siromašni dobri otac dođe u vijećnicu Osmorice, baci se na koljena i zatraži milosrđe za svojega nesretnoga mladoga sina. Ali na to jedan od onih bjesomučnih Savonarolinih sljedbenika otresajući ćubom svoje skvrčene kukuljice osovi se na noge i uz pregršt raznih pogrda dobaci mojemu ubogome ocu: »Digni se odatle i smjesta tornjaj van, jer ćemo ga već sutra objesiti.« Moj ubogi otac ipak ne izgubi prisebnost i odgovori dosta hladno: »Učinit ćete ono, što je Bog odredio i ništa više.« Na to onaj isti odgovori: »Ta Bog je bez sumnje odredio upravo tako.« Otac mu odvrati: »Tješi me misao, da vi o tome niste tako sigurni.« I on se udalji od njih i dođe da me potraži u društvu nekog mojega mladoga vršnjaka, koji se zvao Piero Landi, sin Giovannija. Nas dvojica smo se voljeli više nego da smo rođena braća. Taj mladić je imao pod ogrtačem divnu sablju i prekrasan željezni oklop. A kada su došli meni, moj mi srčani otac ispriča, što se sve dogodilo u gradu i što su mu rekla vrijedna Osmorica. Onda me poljubi na čelo i na oba oka, te me blagoslovi iz dna srca s ovim riječima: »Neka ti Božja svemogućnost priskoči na pomoć!«

Na to mi pruži sablju i oklop i pomognu mi vlastitim rukama da se odjenem. Onda reče: »O moj dobri sinko, s njom u ruci ili živi ili umri.« Nazočni Piero Landi je neprestano ronio suze, te mi u ruku utisnu deset zlatnih škuda, a ja ga zamolih, da mi s obraza odreže neke dlačice, koje su istom nicale kao prvo paperje. Fra Alesso me preodjene u fratra i dade mi za pratioca nekoga samostanskoga slugu.

Izađoh iz samostana kroz vrata al Prato, te uzduž zidova stigoh do trga San Gallo. Popeh se uz uzbrežicu Montui, te u jednoj od prvih kuća nađoh Grassuccija, rođenog brata gospodina Benedetta Montevarchija. Ja smjesta skinuh mantiju, te postadoh običan čovjek kao i svi drugi. Mi uzjahasmo dva konja, koja su tu na nas spremna čekala, i noću stigosmo u Sienu. Ja toga Grassuccija poslah natrag u Firenzu, a on pođe da pozdravi mojeg oca i da mu javi, da sam se izbavio iz pogibelji. Moj se otac srdačno obradova. Činilo mu se, da je na žeravici, dok nije pronašao onoga od Osmorice, koji ga je izružio. A kada ga je našao, reče mu: »Antonio, zar ne vidite, da je Bog znao, što se ima dogoditi mojemu sinu, ali Vi ne?« Ovaj mu na to odgovori: »Ne dao Bog, da nam on drugi put dopadne šaka!« Moj mu otac sa svoje strane odvrati: »Ja ću od srca zahvaliti Bogu, što ga je izvukao iz ovoga ponora.«

XIX

U Sieni počekah na dolazak rimskoga listonoše i tada krenuh u njegovome društvu. Kada smo prešli rječicu Pagliu, susretosmo vjesnika, koji je donosio vijest o izboru novoga pape, a to je bio Klement VII. Čim sam stigao u Rim počeh raditi u radionici zlatarskoga majstora Santija. Da točnije kažem, taj više nije bio među živima, ali je zlatarnu pod tim imenom vodio jedan njegov sin. Ovaj sam nije radio ništa nego je povjeravao sve poslove tvrtke nekomu Luca-Agnolu iz Jesia, seljačkomu sinu, koji je još kao dijete došao da radi s majstorom Santijem. Luca-Agnolo je bio niska stasa, ali dobro građen.

Do toga dana nisam vidio čovjeka, koji bi bio bolji radnik, te stvarao s tolikom lakoćom i s tako majstorskom dotjeranošću obrisa. Radio je samo krupnije predmete, to jest prekrasno posuđe, te umivaonike i slično. Kada sam i ja namješten u toj radionici, uzeh zadaću da radim neke svjećnjake za španjolskoga biskupa od Salamance*. Te sam svjećnjake bogato ukrašavao kako pristaje takvu radu. Neki učenik Raffaella Urbinskoga po imenu Gianfranco s nadimkom Fattore bio je vrstan slikar i prijatelj toga biskupa: on me je njemu tako toplo preporučio, da sam pomoću njega dobio brojnih narudžaba, koje su bile veoma unosne. Tada sam odlazio na crtanje katkada u Michelangelovu kapelu, a katkada u kuću Agostina Chigija iz Siene, u kojoj su se nalazili mnogi prekrasni slikarski radovi izrađeni od Raffaellove majstorske ruke. Ti posjeti su se vršili samo blagdanom, jer je u zgradi stanovao gospodin Gismondo Chigi, brat spomenutoga Agostina.

Oni su se neobično ponosili time, što slavohlepni mladići, poput mene, dolaze u njihovu palaču učiti. Tu je mene više puta primijetila žena gospodara Gismonda: u ponašanju je bila dražesna koliko je samo moguće da se bude, a lijepa iznad svega. Jednoga dana pristupi meni, pogleda moje crteže i upita me, jesam li slikar ili kipar. Odgovorim joj, da sam običan zlatar. Ona mi reče, da za zlatara suviše dobro crtam, a onda poruči jednoj svojoj sobarici, da mi donese ljiljan od sjajnih dijamanata, okovanih zlatom. Kada ga je ova donijela, ona mi ga pokaza i zatraži, da ga procijenim. Ja ga procijenih na osamsto škuda. Tada ona primijeti da sam u procjeni potpuno pogodio. Zatim me upita, da li se osjećam dovoljno sposoban, da sastavim za taj ljiljan dostojan okov. Ja odgovorih: »Učinit ću to veoma rado! Smjesta u njenoj nazočnosti narisah malu skicu: crtao sam

* Biskup od Salamance: don Francesco di Andrea di Cabrera e Beatrice Babadilla.

utoliko bolje, jer me je razdragao razgovor s tom prekrasnom i tako dražesnom plemkinjom. Kada sam završio crtež, nadođe neka druga krasna rimska plemkinja. Ona siđe s gornjega kata, te upita tu gospođu Porziju, što tu ona radi. Ova odgovori sa smiješkom: »Uživam gledajući, kako crta ovaj mladi poštenjak, koji je i lijep i dobar.« Ja se donekle uzoholih, ali od razumljive stidljivosti malo se zarumenih i rekoh: »U koliko mi moje skromne sile dopuštaju, gospođo, u svako ću vrijeme biti potpuno pripravan da vas slušam.« Plemkinja i sama ponešto porumenivši reče: »Dobro znaš da ja tražim, da me služiš«. Na to mi preda ljiljan i reče mi, da ga ponesem sa sobom, a pri tome mi pruži dvadeset zlatnih škuda iz svoje torbice i doda: »Okuj mi ga onako, kako si nacrtao, no očuvaj mi ovo staro zlato, kojim je već otprije okovan.« Na to ona druga rimska plemkinja opazi: »No, da sam ja na mjestu toga mladića ja bih odmaglila u nepovrat, pa Bog te vidio.« Gospođa Porzija odvrati, da se darovitost rijetko susreće u istoj osobi s opačinom, te kada bih ja to učinio, da bih ja zbiljski opovrgao i utjerao u laž onaj lijepi izgled lica, koji me prikazuje kao poštenjaka. A onda okrećući se meni ona prihvati za ruku dotičnu rimsku plemkinju i reče mi s najprijaznijim smijehom: »Zbogom, *Benvenuto*.« (Zbogom, *lijepi* došljače.)

Ostah još za časak u toj palači da bih završio započeti crtež, kojim sam precrtao neki lik Jupitra sa slike Raffaella Urbinskoga. Kada sam ga završio, ja se udaljih: a onda se latih posla da izradim mali voštani model, da njim pokažem, kako bi imao izgledati završeni rad. A onda ga ponesoh toj gospođi Porziji na ogled. Kod nje nađoh onu drugu već spomenutu rimsku plemkinju. Jedna i druga bijahu neobično zadovoljne mojim naporima i pokazaše mi toliko blagonaklonosti, da sam se ja dovoljno ohrabrio, da im naglasim i to, da će djelo uspjeti dva puta bolje nego model.

Prihvatih se posla i za dvanaest dana dovrših taj dragulj i opet u obliku ljiljana. Ali ja ga uresih malim maskama, likovima dječice i životinja, te ga brižno prevukoh emajlom, tako da su dijamanti, koji su sastavljali ljiljan, sada izgledali dva puta dragocjeniji.

XX

Dok sam radio na tome djelu, onaj vrsni majstor Lucagnolo, o kojem je već bilo riječi, pokazivao se je veoma ozlojeđen, te mi je ponavljao, da bi za mene bilo kudikamo korisnije i dostojnije da pomažem njemu pri radu na velikim srebrnim vazama, kao s početka. Ja mu odgovorih da ću, kada mi se prohtije, imati prilike da

izrađujem velike srebrne vaze, ali narudžbe za rad, kakvim se upravo bavim, ne dobija se svakoga dana: međutim u tome radu nema više ništa manje doličnosti nego kod velikih srebrnih vaza, ali naprotiv mnogo više dobitka. Taj Lucagnolo htjede da mi se naruga i reče: »No vidjet ćemo, Benvenuto: jer kada ti završiš taj rad, ja ću se požuriti da završim ovu vazu, koju sam počeo u isto vrijeme kada i ti taj dragulj. Tako će te iskustvo uvjeriti o tome, što ja dobijam od svoje vaze, a što ti od tvojega dragulja.« Na to odgovorih, da će mi biti veoma milo da se natječem s tako darovitim čovjekom kao što je on, jer će se po završetku tih djela vidjeti, tko se od nas dvojice prevario. Tako smo se nas dva nadmetali s ponešto prezirnim smiješkom i glavom gordo spuštenom na svoj rad, a svaki je čeznuo da završi ono započeto. Tako smo u roku od samih desetak dana i jedan i drugi vrlo uspješno i u umjetničkome smislu otmjeno dovršili svoj rad. Kod Lucagnola je to bila prilično obimna vaza, koja je imala stajati na trpezi pape Klementa; Papa će u nju bacati za vrijeme jela koštice iz mesa i koru raznoga voća. Doduše predmet više za luksuz nego za pravu potrebu.

Ta je vaza bila urešena dvjema lijepim ručkama, te s mnogo malih i velikih maska, s kitom vrlo lijepoga lišća, a sve je izgledalo tako dražesno i tako lijepih obrisa, kako se može samo zamisliti. Ja iskreno rekoh umjetniku, da je to ipak najljepša vaza, što sam je ikada vidio. Na to Lucagnolo, kojemu se učinilo, da mu već priznajem pobjedu, reče: »Ne smatram, da tvoj rad po ljepoti zaostaje za mojim. Ali ćemo naskoro vidjeti opipljivu razliku između jednoga i drugoga.« On na to uzme svoju vazu, te je ponese papi, koji je sa zadovoljstvom pohvali i odmah izda nalog za isplatu po stručnom cjeniku za radove te vrste. U isto vrijeme i ja ponesoh svoj rad spomenutoj plemenitoj gospođi Porziji, koja mi zadivljeno reče, da sam znatno natkrilio zadano obećanje. A onda nadoda, neka slobodno zatražim za svoj trud štogod mi se prohtije, jer joj se čini, da je moja zasluga tolika, da bi teško smatrala, da me je podmirila, čak i ako bi mi poklonila neki dvorac. Ona dometnu smiješeći se, budući da ona to ne može učiniti, neka barem zatražim nešto u granicama njenih mogućnosti. Na to joj odgovorih, da će najbolja nagrada, koju želim za svoj trud biti to, da stečem njeno priznanje i pohvalu. Tako se i ja udaljih smiješeći se, pošto sam se duboko naklonio i naglasio da ne tražim nikakve druge nagrade osim te. U tome času se ta gospođa Porzija okrenu onoj rimskoj plemkinji i reče: »Vidite li vi, da se u njemu nalaze na okupu sve one vrline, koje smo predpostavljale, ali bez natruhe ikakve mane?« Jedna i druga bile su zapanjene od čuda, no gospođa Porzija ipak nađe prikladnu riječ: »Benvenuto moj, jesi li ikada čuo onu poslovicu: kada siromah dariva

bogataša, vrag se smije?« Ja joj odvratih: »Taj jadnik ima toliko svojih muka, da ovaj put istinski želim, da se nasmije.« Onda se oprostih, no ona mimogred dobaci, da ona »ovaj put« ne želi vragu pokazati toliku milost.

Kada sam se vratio u radionicu, Lucagnolo je držao u ruci papirnatu vrećicu punu novca, koji je dobio za isplatu svoje vaze. On pristupi meni s ovim riječima: »No daj samo usporedi iznos nagrade za svoj dragulj s nagradom za moju vazu.« Ja mu preporučih; da ne ispražnjuje vrećicu do drugoga dana, jer sam se pouzdano nadao, da ću moći bez sramote za se pokazati nagradu za moj rad, koji u svojoj vrsti ne zaostaje za njegovim.

XXI

A sutradan mi gospođa Porzija posla u radionicu nekoga svoga upravitelja kuće. Ovaj me čovjek pozove pred zlatarnu, te mi u ime svoje gospodarice pruži papirnatu vrećicu punu novca uz ovlaštenu izjavu, da ona nikako ne želi, da se vrag smije, (time je htjela reći, da poslana svota ne predstavlja cijelokupnu isplatu kakvu zaslužuje moj trud) i uz mnogo drugih uljudnih riječi, dostojnih tako otmjene gospođe.

Lucagnola je spopala tjeskoba od nestrpljivosti, da već jednom usporedi sadržaj svoje vrećice s mojom. Čim sam se vratio u radionicu, gdje se nalazilo dvanaest radnika i više susjeda, koji su doletjeli da vide ishod toga važnoga natjecanja, Lucagnolo porugljivo se smijući uzme svoju vrećicu, beknu tri ili četiri puta: »Hej, Hej!« i saspe novac na tezgu tako da je sve zvečalo. On nabroji čitavih dvadeset i pet škuda u sitnim srebrnjacima utvarajući sebi, da ću ja imati najviše četiri ili pet škuda u sitnome novcu. Ja sa svoje strane, usplahiren njegovom vikom, te pogledima i smijehom nazočnih, samo malo zavirih unutar svoje vrećice i ne vidjeh ništa drugo do suhoga zlata. Primaknuh se tezgi s druge strane, te spuštenih očiju, bez najmanjega glasa obim rukama čvrsto uzvinuh u vis svoju vrećicu i iskrenuh je poput mlinskoga lijevka, za usipanje.

Moj je novac bio dva puta brojniji nego njegov. Oči svih gledalaca, koje su dotle porugljivo piljile u mene, odmah se oboriše na nj. Svi nazočni mu rekoše: »Lucagnolo,* ovi su Benvenutovi novci suho zlato, a ima ih dva puta više; njih je mnogo milije vidjeti nego tvoje.« Učini mi se, da će Lucagnola od srama na mjestu progutati

* Cellini, kako ćemo vidjeti i kasnije, nije konsekventan u pisanju nekih imena i prezimena. Prije ga je pisao odvojeno Luca Agnolo.

zemlja: problijedio je nešto od zavisti, a nešto od doživljene sramote. Pa ipak je od toga moga novca njemu morala pripasti trećina, jer sam ja bio njegov radnik: naime postoji ovakav običaj, da dvije trećine zarade dobija sam radnik, a jednu trećinu vlasnik radionice. Svejedno je kod njega glupa zavist bila jača od lakoumnosti, premda bi se moralo očekivati upravo protivno, budući da je ovaj Lucagnolo bio seljačko dijete iz Jesija. On prokune svoj obrt i one, koji su ga njemu naučili, te izjavi, da od toga časa napušta izrađivanje krupnog suđa i da će se baviti samo sitnim budalaštinama, budući da ih tako dobro plaćaju. Ja se rasrdih i rekoh, da svaka ptica svoju pjesmu pjeva: da on govori poput čovjeka iz pećina, u kojima se rodio, te mu svečano izjavih da ću ja prekrasno uspijevati u budalaštinama, koje on radi, dok njemu ne će nikada uspjeti, da valjano izvodi takve moje tričarije. Tako se ja srdito udaljih i poviknuh mu, da će skorih dana dobiti dokaza, da li imam pravo. Svi prisutni zagrajaše, da on ima krivo, jer su ga smatrali prostakovićem, što je i bio, a mene su smatrali pravim čovjekom, a to sam i dokazao.

XXII

Sutradan odoh da zahvalim gospođi Porziji, te joj pripomenuh, da je njeno gospodstvo učinilo protivno od onoga, što je navijestilo: dok sam ja htio đavolu pružiti priliku da se nasmije, ona ga je međutim primorala, da se ponovo odreče Boga. Oboje se ugodno nasmijasmo na tu dosjetku, a ona kod mene naruči neke druge dobre i lijepe radove.

U tome času nastojao sam uz pomoć nekoga učenika slikara Raffaella postignuti da biskup Salamance naruči od mene izradu velikoga suda za vodu nazvanoga »Velika vodenka«, koji drže na kredencima kao ures. A kako je taj biskup htio da ima dva takva suda jednake veličine on naruči jedan od Lucagnola, a drugi od mene. Već spomenuti slikar Gian Francesco nacrta nam skicu, kako moramo izraditi oblik tih dviju posuda.

Tako se prihvatih s neobičnim žarom toga krčaga, a neki Milanac po imenu majstor Giovan Piero della Tacca stavi mi na raspoloženje djelić svoje radione. Dok sam sređivao svoje prilike, sračunah, koliko mi novca može trebati u svrhu nekih osnova, a sav ostatak gotovine uputih dobrome ocu kao pomoć. Upravo u času, kada su mu u Firenzi isplatili taj novac, otac slučajno naiđe na jednog od onih bjesomučnika, koji je bio član vijeća Osmorice onoga dana,

kada sam napravio onaj mali izgred. To je bio upravo onaj, koji je čak sa surovim riječima rekao, da će me — puklo kud puklo — sutra otpremiti u pratnji kopljanika na stratište. A kako je taj bjesomučnik imao sinove, koji su bili razuzdani derani, moj otac mu otvoreno spočitnu: »Svakome se može dogoditi neka nesreća, a najlakše lako raspaljivim ljudima kad su u pravu, kako se to dogodilo mojemu sinu. No ipak po čitavu njegovu životu možete uvidjeti, da sam ga znao zbilja uzorno odgojiti. Neka Vam Bog iskaže milost da vaši sinovi postupaju ni bolje ni gore prama vama nego moji prama meni. Bog me je zbilja osposobio, da ga uzmognem valjano odgojiti. A u času pogibelji, kada mu moja snaga nije mogla pomoći, on sam ga je istrgnuo iz vaših nasilničkih ruku, što ni sami niste mogli očekivati.« S tom izjavom otac ostavi spomenutoga. Moj stari mi je sve to pisao, te me je još zamolio, da za ljubav Božju zasviram i sada po koji put, da ne bih zaboravio to lijepo umjeće, kojemu me je on naučio s toliko truda. Njegovo je pismo bilo puno najnježnijih očinskih riječi, koje mogu prodrijeti do u srce sina. One me tako natjeraše na smjerne suze i odlučih se, da ga prije njegove smrti zadovoljim u pogledu sviranja ukoliko mogu. Bog ga je dakle uslišao, jer on nam ne uskraćuje ispunjenje naših dopustivih želja, kada mu se obraćamo u smjernosti svojega srca.

XXIII

Dok sam ja žurio i pomnjivo izrađivao lijepu vazu za biskupa od Salamance, imao sam kao pomoćnika jedino nekoga dječačića, kojega sam uzeo kao naučnika na silno navaljivanje prijatelja, čak donekle protiv svoje volje. Ovaj je dječak imao po prilici četrnaest godina, zvao se Paulino, a bio sin rimskoga građanina, koji je živio od svojih redovitih godišnjih prihoda. Taj je Paulino bio dijete najboljeg odgoja, najpoštenije i najljepše što sam ga ikada vidio u životu. Potpuna ispravnost njegovih činova i njegova ponašanja, njegova beskrajna ljepota i njegova velika privrženost prema meni prouzročili su, da sam ga zavolio kako samo može čovjek zavoljeti drugo ljudsko biće.

Ova prekomjerna naklonost urodila je posljedicom, da sam, da bih što češće razvedrio to čudesno lice, koje je odražavalo ozbiljnost i sjetu njegove prirode, opet počeo svirati malu trubu. Čim bih ja prihvatio svoj instrumenat u ruke, on bi se smjesta nasmiješio tako slatko i tako lijepo, da se više ne čudim onim budalaštinama, koje

stari Grci pripisuju nebeskim bogovima. Da je on živio u ona vremena, on bi možda još više ljudima zavrtio glavom.

Ovaj Paulino imao je neku sestru, a zvala se Faustina, a vjerujem, da se s njom po ljepoti ne bi ni izdaleka mogla mjeriti ona carica Faustina, o kojoj toliko toga pričaju knjige starostavne. Njihov me je otac vodio katkada u svoj vinograd, te ukoliko sam mogao prosuditi, meni se činilo da me ovaj poštenjak želi dobiti za zeta. Tako sam imao prilike, da sviram flautu, mnogo strastvenije nego ikada ranije.

U to se vrijeme dogodi, da mi neki Gianiacomo, izvrstan papin svirač iz Cesene, podnese prijedlog preko Lorenza, trubača iz Luke, koji se danas nalazi u službi našega vojvode, da se pridružim njihovoj kapeli i da sviram sopran malom trubom na dan papinske kolovoške svečanosti u više moteta po njihovom prekrasnom izboru. Usprkos svojoj najživljoj želji da završim lijepu započetu vazu, obzirom na to, što je muzika po sebi divna umjetnost, i na to, što sam htio da barem donekle zadovoljim mojega staroga oca, ja sa zadovoljstvom pristah na njihov prijedlog. Čitavih osam dana pred svetkovinu svaki smo dan vježbali po dva sata. Tako smo prvoga kolovoza pošli u vatikansko dvorište Belvedere, te dok je papa Klement objedovao, mi smo svirali one dobro uvježbane motete, tako da je sam papa izjavio, da nije nikada čuo ni ugodnije muzike ni složenije izvedbe svirača. On pozove sebi Gianicoma, te ga upita, odakle je i kako je dobavio tako dobroga trubača za sopran, i raspita se sasvim potanko, tko sam ja. Gianicomo mu točno spomene moje ime i prezime. Na to papa upita: »On je dakle sin majstora Giovannija?« Trubač odgovori da jesam. Papa izjavi, da me želi trajno zadržati u svojoj službi među drugim sviračima. Gianicomo odgovori: »Sveti oče, ja ne mogu jamčiti da ću ga nagovoriti da ostane u vašoj službi, jer je njegov poziv kojemu se redovito posvećuje, zlatarstvo. Trebate znati, da je on kao zlatar čudesan majstor i da pritom kudikamo masnije zarađuje nego bi mogao kao svirač.«

Papa na to primijeti: »U toliko ga radije želim zadržati, kad je on i vrstan zlatar, što inače nisam ni slutio. Pobrini se da on dobije istu plaću kao i svi drugi. A s moje mu strane poruči, da stupi u moju službu, te da ću mu svakoga dana davati dovoljno rada i u tom vašemu i u njegovome drugome zanimanju.« On ispruži ruku, doda mu umotani u rubac sto zlatnih škuda pontifikalne riznice i naglasi mu: »Podijeli ih tako, da i on dobije svoj dio.« Taj se Gianicomo oprosti od pape i vrati u naše društvo, te nam ispriča na vlas podrobno sve, što mu je papa rekao, i podijeli novce između nas osmero svirača kapele. Kada mi je davao moj dio, reče mi: »Ja ću te za-

članiti u našu družinu.« Ja mu odgovorih: »Razmišljat ću danas, pa ću vam sutra odgovoriti.«

Kada sam se od njih rastao, ja sam duboko mozgao, da li smijem prihvatiti tu ponudu, jer sam smatrao da mi mora škoditi i oduzimati mi mnogo vremena, koje je nužno za savjesno proučavanje moje umjetnosti. U noći zatim u snu mi se ukaza otac, te me moljaše s ganutljivim suzama, da za ljubav božju i njegovu pristanem na prijedlog i prihvatim to mjesto. Usnilo mi se da odgovaram, da ja to nipošto ne ću. Onda dalje usnih, da se njegovo lice užasno izobličilo tako, da me je prestravilo, te da mi je rekao: »Ako to ne učiniš, na te će pasti očevo prokletstvo, a ako učiniš, budi od mene zauvijek blagoslovljen.« Čim sam se probudio, od straha otrčah, da se upišem. A nakon toga pisah o svemu tome mojem starome ocu, kojega je prevelika radost toliko potresla, da ga od te uzbuđenosti umalo nije udarila kap. Ali čim se malo oporavio, on mi otpisa, da je i on sanjao potpuno isti san kao i ja.

XXIV

Kada sam se tako odazvao čestitim željama mojega dobroga oca, činilo mi se, da mi svaka stvar mora uspjeti i dovesti me do časti i do slave. Tako prionuh s najvećom marljivošću na završavanje vaze, koju sam počeo za biskupa od Salamance.

Taj je biskup bio upravo divan čovjek, veoma bogat, ali ga je bilo teško zadovoljiti. Svakoga je dana odašiljao nekoga, da vidi, što radim: a ako me njegov zaslanik ne bi slučajno našao na radu, biskup bi se strašno razbjesnio, prijeteći da će povući narudžbu od mene i dati drugome da završi nedovršeni posao. Uzrok je svemu tome bio taj, što sam prihvatio onu prokletu sviračku obavezu. Ali sam ipak radio s najvećim marom i danju i noću, te sam vazu dotjerao do toga stupnja, da sam je već mogao pokazati radoznalima, a tada sam je pokazao i biskupu. Ali je njega na to spopala tolika želja da je vidi potpuno gotovu, da sam se zbilja pokajao, što sam mu je iznio pred oči. U roku od tri mjeseca završih to djelo, a uresio sam ga s mnoštvom ljepih malih životinja, lišća i maska, koliko je ono samo moglo sadržati. Odmah ga predah onome mojem naučniku Paulinu, da ga ponese i pokaže onome vrsnome majstoru zlataru Lucagnolu, koji mi bijaše majstor i takmac. Moj Paulino neodoljiv u svojoj beskonačnoj dražesti i ljepoti, reče ovako: »Gospodine Lucagnolo, Benvenuto vam, po svojem obećanju, šalje da ispitate, kako izgledaju njegove tričarije, o kojima ste govorili, u očekivanju, da ćete

mu vi za uzvrat pokazati svoje budalaštine.« Kada je on to rekao, Lucagnolo dohvati vazu u svoje ruke i pomnjivo je pregleda, a onda reče Paulinu: »Moj lijepi dječače, kaži svojemu gospodaru, da je — nema zbora, veliki vještak, te da ga molim, da me smatra prijateljem, a da s time zaboravimo stare zadjevice.« Taj pošteni i prekrasni dječak donese mi povjerenu poruku s najvećom radosti. Vaza je zatim odnešena biskupu od Salamance, a ovaj zatraži, da procijene njenu vrijednost. Lucagnolo je bio član stručnog odbora za procjenu, a on se pokazao zbiljski savjestan u svojoj ocjeni i nahvalio je rad znatno povrh svih mojih očekivanja. Biskup uze vazu i s poznatom hispanskom razmetljivošću reče: »Kunem se Bogom, da ću ga prisiliti da na isplatu počeka taman onoliko vremena koliko je on odugovlačio u izradi!« Kada sam čuo za tu nedopustivu izjavu, strašno se uzbudih, te prokleh čitavu Španjolsku i sve one, koji joj žele dobra.

Među ostalim, lijepim uresima ta je vaza imala ručku cijelu od samo jednoga komada, izrađenu sa sitničavom savjesnošću, koja se uz pomoć nekoga opruga držala ravno povrh otvora. Nekoga je dana taj monsignor pokazivao iz taštine tu moju vazu skupini svojih španjolskih plemića. Jedan od tih plemića, čim se monsignor udaljio, poče suviše bezobzirno rukovati tom vazinom ručkom, pa kako to osjetljivo perce n je moglo odoljeti njegovoj gruboj šaci, ono mu se slomi u ruci. Shvativši da je bio grub i nespretan, on zamoli onoga peharnika, koji je čuvao vazu, da je brzo ponese majstoru tvorcu s nalogom da je smjesta popravi. Obećavao je, da će platiti štogod ovaj zatraži, no samo uz uvjet da popravak bude smjesta izvršen. Kad je vaza dospjela natrag u moje ruke, ja obećah da ću je popraviti s najvećom brzinom, što sam i učinio. Ta mi je posuda donešena pred objed, a već dva sata prije zalaska sunca dojuri meni njen donosač. Bio je sav oznojen, jer je cijelim putem trčao, budući da je monsignor ponovo zatražio vazu u namjeri, da je pokaže nekoj drugoj gospodi. Ali mi taj peharnik nije dopustio ni da otvorim usta nego je samo u žurbi govorio: »Brzo, brzo donesi vazu.« Na to ja, koji sam htio da postupam oprezno i da mu je ne dam, rekoh, da ne ću da se prenagljujem. Taj se sluga toliko razbiesni, da je napravio kretnju kao da će jednom rukom izvući mač iz korica, dok je s drugom rukom htio nasilno provaliti u radionicu. No ja ga u tom spriječih držeći oružje u ruci i kazavši mu mnogo oštrih riječi. Tako sam vikao: »Ne ću ti je dati: no idi i reci monsignoreu, svojem gospodaru, da ja za moje žuljeve zahtijevam novac, prije nego ona izađe iz ove radionice. Kad je ovaj uvidio, da od mene ne može ništa postići junačenjem i prijetnjama, on me poče moliti onako skrušeno kako se vjernici mole pred križem. On mi je obećao da će se, ako mu je

predam, za me zauzimati toliko, da će mi biti isplaćena. No ni te riječi ni malo ne uzdrmaše mojom odlukom, te sam mu svejedno ponavljao jedno te jedno. Kada je napokon on izgubio svaku nadu, on se zakleo, da će se vratiti s većom skupinom Španjolaca, koji će me sasjeći na komade. On otrča odatle, a ja se, budući da sam mogao vjerovati, da su odista sposobni za takve razbojničke činove, zakleh da ću se srčano braniti. Spremih neku svoju čudesnu lovačku pušku misleći u sebi: »Zar ću još i svoj život žrtvovati za volju čovjeku, koji mi oduzima imovinu i plod žuljeva?« Dok sam se podavao tim bolnim razmišljanjima, pojavi se mnogo Španjolaca skupa s njihovim kućnim upraviteljem koji im na njima svojstven drzovit način zapovijedi, da provale unutra, da oduzmu vazu i da me dobro izbatinaju. Na te riječi ja uperih prema njima cijev moje puške sa zapaljenim fitiljem i glasno povikah: »Lopovi, izdajice, zar se tako razbojnički napada na kuće i na radionice u gradu Rimu? Kojigod se od vas lupeža približi ovim vratašcima, oborit ću ga mrtva iz ove puške.« Uperih cijev prema kućnom upravitelju i s kretnjom kao da ću ispaliti rekoh: »A ti lupežu, koji njih huškaš, pogibaj prvi!« A on smjesta podbode nogom španjolskog konjića, na kojemu je jahao, i pobježe najvećom brzinom. Na tu veliku galamu istrčaše iz kuće svi susjedi: usto neki prolaznici, rimski plemići povikaše: »Samo pobij te lopove, a mi ćemo ti pomoći.« Te su ih riječi toliko prestravile, da su svi uplašeni pobjegli od mene. Tako ih je nužda prisilila, da ispričaju taj čitav događaj monsignoru, koji je bio vraški bahat, te s toga izruži sve te svoje razne sluge, prvo za to, što su počinili takav izgred, a drugo za to, što ga nisu uspješno završili, kada su već započeli. U tome času tamo nađe onaj slikar, koji je posredovao da dobijem tu narudžbu: a monsignor mu reče, neka pođe k meni i neka mi reče u njegovo ime, da će, ako mu odmah ne donesem vazu, tako sasjeći moje tijelo u sitno, da će moje uši biti najveći njegov komad: a ako ju donesem da će me odmah isplatiti.

Meni ta poruka nije ni najmanje utjerala strah u kosti, te ja nagovijestih da ću odmah zatražiti da me papa primi. Međutim i biskupova srdžba mine, a pošto su mi neki rimski velikaši poštenom riječju zajamčili, da me on ne će vrijeđati i da će mi sav trud biti isplaćen, ni ja sam nisam trebao da se više bojim. Oboružah se dugim bodežom i mojim jakim oklopom, te dođoh u kuću monsignora, koji je dao poredati u red čitavu svoju poslugu. Uđoh, a meni uz bok je išao moj Paulino sa srebrnom vazom. Bilo je upravo tako kao da nas dvojica prolazimo usred znakova zodijaka, jer je jedan od onih poredanih imao izgled lava, drugi štipavca, a treći raka. Napokon dođosmo pred samoga toga popinu, koji nas obasu najgorim izrazima, koji se samo mogu zamisliti na ustima nekoga čovjeka, k

tomu Španjolca. Ja ne podigoh ni jednom oči da ga pogledam, niti mu odgovorih jednom ciglom riječju. To je njega očito sve više razdraživalo. On naredi, da mi donesu pribor za pisanje, i kaza mi, neka vlastoručno napišem potvrdu, da me je u potpunosti podmirio i isplatio. Tek tada ja digoh glavu i rekoh, da bih to vrlo rado učinio samo uz uvjet ako prije dobijem novac. Biskupov gnjev poraste do bjesnila, a izazovi se pretvoriše u vatreno kavženje. No napokon, pošto sam najprije dobio novac, ja napisah i potpisah potvrdu, a onda se veseo i zadovoljan udaljih.

XXV

Za taj događaj doču i papa Klement, kojemu su već prije pokazali tu vazu, ali bez upozorenja, da sam ja njen tvorac. Slučaj ga je silno oduševio, on me je obasipao pohvalama, te javno izjavi, da me veoma voli i cijeni. Zbog toga se biskup Salamanca ljuto pokaja, što mi je onako prijetio, te da bi me udobrostivio, poruči mi po onome istome slikaru, da će od mene naručiti više zamašnih radova. Ja odgovorih, da ću ih rado izvršiti, ali da zahtijevam, da mi budu isplaćeni još prije nego započnem. Pa i te riječi dođoše do uha papi Klementu, kojega natjeraše na grohotan smijeh. U tome je času bio nazočan kardinal Cibo, kojemu papa ispripovijedi čitavu moju razmiricu s tim biskupom: a onda se okrenu dvorjanima iz svoje pratnje, te mu zapovijedi, neka se pobrine, da budem uvijek imao narudžaba za papin dvor. Taj kardinal Cibo poruči po mene. A kada sam došao, nakon podužega ugodnoga razgovora, naruči od mene veliku vazu, veću od one za biskupa. Za njegovim se primjerom povedoše kardinal Cornaro i mnogi drugi od onih kardinala, a osobito Ridolfi i Salviati. Od svih sam njih dobivao narudžaba tako da sam obilno zarađivao.

Gospođa Porzija, o kojoj sam prije govorio, savjetova mi, da svakako otvorim samostalnu radionicu, koja bi pripadala isključivo meni. Tako i učinih: a meni ni u kojemu času nije ponestalo rada po narudžbi za tu čestitu plemkinju, od koje sam crpio bogovsku zaradu. Šta više mogu reći, da gotovo jednoj njoj zahvaljujem, ako sam uzmogao pokazati svijetu, da predstavljam nekakvu vrijednost.

Veoma se sprijateljih s gospodinom Gabrijelom Ceserinom, koji je bio rimski namjesnik. Za nj izradih mnogo djela, od kojih treba napose spomenuti jedno. To je bila velika zlatna medalja za nošenje na šeširu. Na medalji je bila izrađena Leda sa svojim labudom. Kako je namjesnik bio veoma zadovoljan s mojim radom, on izjavi, da

će je dati na procjenu, da bi mi platio pravičnu cijenu. No kako je medalja bila izrađena po svim zahtijevima dobrog ukusa, vještaci je procijeniše na kudikamo veću cijenu nego je on predviđao. Tako je on držao medalju u svojemu posjedu, a ja za svoj trud nisam dobijao ništa. No s tom se medaljom konačno dogodi ono isto, što i s vazom biskupa od Salamance. Ali da me te trice i kučine ne bi spriječile u pričanju o stvarima znatno veće važnosti, ja ih samo ukratko napominjem i nastavljam.

XXVI

Premda će ovo, što ću sada ispričati, po malo prekoračiti granice mojega poziva, ipak obzirom na to, što pišem svoje uspomene, moram barem sažeto naznačiti neke upadice i sukobe, kojih ne marim potanko opisivati. Nekoga jutra, upravo na dan našega firentinskoga parca svetog Ivana sjedio sam za objedom s mnogo naših zemljaka različitih zanimanja: slikara, kipara, zlatara. Među drugim znamenitim ljudima bio je neki slikar po imenu Rosso,* te Raffaelov učenik Gian Francesco i mnogi drugi, a budući da sam ih kao priređivač doveo na mjesto, gdje su se mogli ponašati sasvim slobodno, svi su se smijali i šalili, kako je prirodno, kada se nađe na okupu za stolom više veseljaka, koji su se sastali da proslave tako lijepu svečanu priliku.

Slučajno naiđe neki lakoumni mladić, hvališa, vojnik u službi četovođe Rienza da Cerija. Kako smo se mi bučno zabavljali, on stade zadirkivati u nas i sasu mnogo pogan h riječi protiv firentinskih građana. Ja, koji sam okupio i tamo sazvao toliko darovitih i poštenih ljudi, osjetih to kao ljutu osobnu uvredu. Potiho, a da me nitko od nazočnih nije opazio, približih se tome uljezu, koji je bio u društvu s nekom djevojčurom i još i dalje tjerao šegu s nama, da bi užival u njenom smijanju. Kada sam stigao do njega, upitah ga, je li on taj bezobraznik, koji ruži Firentince. On bez oklijevanja reče: »Jest, ja sam taj«. Na tu riječ ja dignuh ruku, opalih ga po obrazu i rekoh: »A ja sam ovaj, sada sam se predstavio.«

Odmah i jedan i drugi hrabro trgosmo mačeve. Ali borba još nije ni započela, kada se umiješaše prisutni i rastaviše nas. Oni su većinom prešli na moju stranu, jer su čuli i vidjeli, da imam pravo. Drugoga dana taj mi vojnik uputi izazov za viteški obračun. Ja

* Giovambattista di Jacopo, nazvan Rosso, bio je i muzičar i filozof. Otrovao se u Parizu zbog grizodušja, da je nepravedno prouzročio svome prijatelju Pellegriniju muke na torturi. Cellini će ga naći u Parizu.

ga prihvatih vrlo veselo uz izjavu, da mi se taj sukob čini laki posao, koji mogu dovršit. mnogo prije nego radove mojega obrta. Ja odmah krenuh na razgovor nekome starkelji po imenu Bevilacqua, koji je uživao glas kao nekadašnji prvi mačevalac Italije, jer se borio preko dvadeset puta na viteškom megdanu i svaki put sebi osvjetlao obraz.

Ovaj je poštenjak živio u velikom prijateljstvu sa mnom. Sa mnom se upoznao kao poštovalac moje umjetnosti, ali je također dotle već posredovao kao svjedok u nekim užasnim sukobima između mene i mojih protivnika. U tome znaku on mi odmah veselo reče: »Moj Benvenuto, da ti imaš časni spor i sa samim bogom Marsom, uvjeren sam, da bi ga izveo sebi na čast, jer te poznajem toliko godina i znam, da se nikada nisi upustio u razmiricu, ako pravo nije bilo na tvojoj strani.« Tako on prista da bude moj svjedok i dovede nas na poprište s oružjem u ruci. Ali u toj prilici ne poteče ni jedna kap krvi, jer moj protivnik ponudi pomirbu i ja izađoh veoma časno iz toga sukoba. Ne iznosim drugih sličnih slučajeva. Doduše bi bilo veoma zabavno pričati o njima, ali ja želim štedjeti riječi za iznošenje uspomena o mojoj umjetničkoj djelatnosti. Jer ona mi je utisnula pero u ruke: a već o njoj samoj ću imati da zabilježim i suviše toga.

Premda me je vodio duh pohvalnog takmičenja i poticao, da izradim neko novo djelo, koje bi dostiglo i čak nadmašilo radove vrsnoga majstora Lucagnola, ja ipak nisam nikada zanemarivao ni ljepe draguljarske vještine. Tako mi je nešto zlatarstvo, nešto draguljarstvo donosilo znatnoga dobitka, a još više slave, te sam i na jednom i na drugom polju neprestano stvarao djela, koja su se vidno razlikovala od djela drugih majstora.

U to je doba u Rimu živio izvrstan majstor iz Perugie po imenu Lautizio, koji se u svome radu ograničavao na jednu zasebnu struku, ali je u njoj bio jedini i bez premca na svijetu. U Rimu naime svaki kardinal ima svoj pečat, a u nj je redovito urezan grb njegova dostojanstva. Taj je pečat velik kao čitava ruka dječarca od po prilici dvanaest godina: a kako sam već rekao, u nj urezuju kardinalov grb s mnoštvom likova. Za takav uspjeli pečat plaća se sto škuda i još više. I s ovim sam se vrsnim majstorom htio časno natjecati: premda je ta umjetnost veoma različita od svega onoga, što se traži za zlatarstvo. U zbilji je taj Lautizio bio isključivo pečatorezac i ništa drugo. Ja prionuh da naučim i tu umjetnost, ma koliko za me bila teška, te nisam nikada dopuštao, da me zamori trud, nego sam se neprestano naprezao da stičem i da učim.

U Rimu je također živio drugi zbilja izvrstan majstor, a bio je iz Milana i zvao se misser Caradosso. Ovaj je čovjek izrađivao samo

malene medalje od kovne ploče i mnoštvo sličnih stvari. Od njega potječu neke pločice »Pax« u polureljefu i neka raspela od jednoga pedlja na vrlo tankim zlatnim pločama, no tako majstorski izvedena, da sam smatrao njihova tvorca najvećim umjetnikom, kojega sam ikada vidio u toj vrsti radova, te sam njemu zavidio više nego ikome drugome. U Rimu je živjelo i drugih majstora, koji su urezivali medalje u čelik, a one su uzori i pravi vodič za one, koji žele savršeno izučiti kovanje novca. Ja sam se s najvećom ljubavi i žarom prihvatio posla da izučim sva ova različita umjeća. Tako je isto bilo i s krasnom umjetnošću prevlačenja emajlom, u kojoj nisam nikada vidio uspješnoga radnika osim nekoga našega Firentinca po imenu Amerigo. Ovoga doduše nisam osobno poznavao, ali sam dobro poznavao njegova zbilja čudesna djela. Ni u jednoj zemlji na svijetu nisam nikada susreo ljudskoga bića, koje bi se moglo — pa makar samo i izdaleka — približiti njihovom božanskom savršenstvu.

Ali i emajliranje je vrlo teško, jer kada se rad savjesno dotjera, konačno ga treba izložiti djelovanju vatre, koja ga često pokvari i potpuno uništi. Usprkos tomu ja svim svojim silama prionuh uz ovaj rad tako različit od mojega: te premda sam prirodno otkrio, da je vrlo težak, ja sam u njem nalazio toliko užitka da su mi i one silne poteškoće izgledale prava zabava. To sam zahvaljivao posebnom daru, koji mi je podijelila božanska priroda, koja me je obdarila tako sretnom i uravnoteženom sposobnošću snalaženja, da sam se mogao bez straha latiti i svega onoga, što bi mi u duhu sinulo kao nadahnuće. Ovi stručni pozivi koje sam sada nabrojio, u toliko se znatnoj mjeri međusobno razlikuju, da onom koji se odlikuje u jednome, gotovo ni u kojem slučaju ne uspijeva, da se u stupnju savršenstva istakne i u drugima. Bez obzira na to ja se s čitavom snagom volje odlučih, da se podjednako osposobim za radnika u svim ovim ograncima: a u zgodnoj prilici ja ću pokazati, da sam ipak postigao sve ono, što sam naumio.

XXVII

U to vrijeme, dok sam još bio mladić od 23 godine, poče harati takva užasna pošast kuge, da je u Rimu svakoga dana pogibalo mnogo tisuća duša. Pomalo i zaplašen tim pomorom, ja se počeh podavati nekim zabavama, jer me je na njih vuklo srce i moja ćud, ali je postojao i drugi razlog, koji ću navesti. Ja sam naime na blagdane rado išao da posjećujem drevne spomenike, te da ih ili izvodim u vosku ili barem rišem. A budući da se sve te starine nalaze u ruše-

vinama, a u tim se ruševinama gnijezde golema jata golubova, mene spopadne mušica, da u svrhu provođenja vremena pođem s puškom u lov na njih. Tako da bih se oslobodio dodira s ljudima u strahu od kuge, prebacio bih pušku preko ramena mojemu Paulinu, te bismo se nas dvojica sami uputili među te ruševine. Lov bi protekao tako, da bih se redovito vratio s tovarom veoma tustih golubova. Najradije bih nabijao pušku samo jednom kuglicom, te sam zbiljski samo zahvaljujući svojoj streljačkoj vještini donosio kući tako masnu lovinu. Ta je puška bila potpuno ravna, a sam sam je izdjelao: a njena cijev s unutrašnje i s vanjske strane bila je izglađenija nego najsjajnije ogledalo. Također sam svojom rukom izrađivao vrlo sitan puščani prah — situ ili gmizu — a o njemu sam otkrio najljepše tajne, kojih ni do danas niko drugi nije doznao. Tim povodom, da ne bih bio preopširan, navesti ću samo jedan slučaj, kako bi se mogli diviti svi iskusni lovci.

Bilo je ovako: s količinom praha što je bila ravna petini težine kuglice pogađao sam u ravnom pravcu u cilj na dvjesta srednjih koraka. Velika naslada, koju mi je davala ova moja puška, prijetila je da će me odbiti od moje umjetnosti i mojega učenja i rada. No premda sam tim gubio nešto vremena, u drugu ruku ona mi je dala mnogo više nego mi je oduzimala. Stvar se naime sastojala u tome, što sam svaki put, kada sam polazio na taj svoj lov, znatno popravljao svoje zdravlje, jer je čisti zrak jako prijao mojim plućima.

Budući da sam od rođenja čovjek sjetne prirode, čim bih se našao u lovu, smjesta bi mi se razigralo srce, te bih bolje i nadahnutije radio i stvarao nego kad sam bio neprestano zabavljen učenjem i vježbama. Eto tako mi je puška na kraju krajeva bila više na korist nego na štetu. Osim toga, zahvaljujući ovoj mojoj razonodi ja sam se sprijateljio s nekim sabiračima starina, koji su revno uhodili, kada će stići neki lombardski seljak. Ovi su dolazili u Rim u prikladnoj sezoni da okopavaju vinograde. Seljaci bi kopajući zemlju uvijek nalazili starih medalja, ahata, hrizopraza, korneola i kameja: također su nalazili i dragulja, poimence smaragda, safira, dijamanata i rubina. Dotični sabirači kupovali su od tih seljaka takvih dragocjenosti, katkada i za vrlo malo novaca: a meni se vrlo često događalo, da potrčim za istraživačima i da od njih kupujem takve nalaze po jednu škudu za svaki giulio*, koji su oni platili.

Ovim prikladnim kupnjama osim znatnoga dobitka, koji sam izvlačio preprodavajući to kamenje (iznosio je tisuću na sto ili još više), ja sam stekao osobitu naklonost svih rimskih kardinala. Ja

* novac, koji je vrijedio pedeset i šest centesima, a ime mu dolazi od pape Julija II.

ću ovdje zabilježiti samo neke od tih nalaza, i to od onih znamenitijih i najrjeđih. Između toliko drugih dopala mi je u ruke dupinova glava velika kao krupan bob, kojim glasuju pri javnim izborima. Ta je glava svakako bila prekrasna, ali treba istaknuti, da je priroda kamena u njoj kudikamo nadvisivala i samu umjetnost: jer je ovaj smaragd bio tako divnoga prelijeva, da je onaj koji ga je kupio od mene za nekoliko desetaka škuda, dao prirediti kao običan kamen za prsten i prodao za više stotina. Da spomenem još jedan drugi kamen: to je bila glava od najljepšega topaza, koji je ikada vidjelo dragulјsko oko. Ali u ovome slučaju umjetnost je bila ravna prirodi. Topaz je bio velik kao krupan lješnik, a predstavljao je Minervinu glavu tako savršeno, da se bolje ne može ni zamisliti. Osobiti nalaz predstavljao je također i neki kamen, u koji je bio urezan Herkul, koji sputava troglavoga Kerbera. Taj je bio tako lijep i tako darovito izveden, da je naš veliki Michelangelo kazao, da nije vidio drugoga tako čudesnoga dielca. Mogao bih također navesti između mnogo brončanih medalja jednu, na kojoj je bila Jupitrova glava. Ta je medalja bila veća nego ijedna, koju sam dotle vidio, a glava je bila tako uspješno urezana da je medalja bila upravo besprimjerna. Na prekrasnome se naličju vidjelo nekoliko malih figura po ljepoti ravnih toj glavi. O tim starinskim nalazima mogao bih dodati mnogo poučnih opažanja, ali ne ću da odugovlačim, jer ne znam, kada bih onda svršio.

XXVIII

Kako sam već napomenuo, u Rimu je počela moriti kuga: morat ću se vratiti pomalo natrag, ali se s time ne udaljujem od mojega predmeta. U Rim doputova neki glasoviti ranarnik, koji se zvao doktor Jacomo da Carpi. Ovaj vješti liječnik liječio je toliko raznih bolesti, ali se napose prihvati zadaće, da nađe sredstava za temeljito liječenje sifilisa. A kako je taj sifilis u Rimu neobično raširen među popovima, osobito među najbogatijima, on posta glasovita osoba. On je tvrdio da temeljito liječi tu bolest uz pomoć kađenja nekih sredstava za dezinfekciju i apova, ali se prije liječenja pobrinuo da utanači cijenu, a ova je iznosila ne desetine nego stotine škuda. Taj se vještak veoma dobro razumjeo u crtanje. Kada je jednoga dana slučajno prolazio ispred moje radionice, oko mu zape za neke crteže poređane u izlogu, a među njima je bilo više nacrta različitih čudnovatih malih vaza, koje sam izvorno narisao za svoje osobno zadovoljstvo. Te su se vaze znatno razlikovale od svih, što ih je do tada bilo

vidjeti. Doktor Jacomo izrazi želju da mu izradim dvije takve vaze od srebra, a ja to najpripravnije izvedoh, u toliko radije, što je to bilo moje izvorno djelo, zamišljeno s ljubavlju. Premda mi je taj vještak dosta dobro platio rad, posao mi je donio na kraju krajeva još i kudikamo više slave, jer zlatarski stručnjaci naknadno izjaviše, da nisu nikada vidjeli nešto ljepše i bolje izvedeno od toga. Čim sam ja njemu predao te vaze, on ih pokaza papi, a onda drugi dan iza toga brže bolje otputuje. Bio je veoma učen i rječito je pričao o medicini. Papa ga je pozivao, neka ostane u njegovoj službi; ali on je izjavljivao, da ne će da stupa u službu nikome na svijetu: a ako nekomu treba njegovo liječenje, neka se požuri za njim. Bio je prepreden kao sam vrag i pametno je učinio, što se na vrijeme uklonio iz Rima. Naime malo mjeseci nakon njegova odlaska svi se od njega liječeni bolesnici ponovo razbolješe tako, da im je sada bilo sto puta gore nego prije. Oni bi ga, duše mi moje, ubili, da je ostao. Moje je male vaze pokazao velikom broju plemenite gospode: među ostalima i preuzvišenome vojvodi od Ferrare. Samo je izlagao da ih je dobio od nekoga mogućnika u Rimu: on mu je tobože rekao, da traži te dvije vaze kao cijenu za njegovo liječenje: dotični je mogućnik odgovorio, da je to starinsko djelo i da slobodno može zatražiti, što god hoće drugo, on će mu to prepustiti laka srca samo uz uvjet da mu ostavi te vaze. On se na to napravi kao da ga ne će liječiti, i tako ih konačno dobije.

To je meni u Ferrari ispričao messer Alberto Bendedio i s velikim gizdanjem pokazao neke glinene kopije tih vaza. Na to se ja nasmijah i ne rekoh mu slovca. Messer Alberto Bendedio, koji je bio ohol čovjek, razgnjevljeno mi reče: »Ti se tome smiješ, hej? a ja ti kažem, da se u posljednjih tisuću godina nije ni rodio čovjek, koji bi ih mogao makar i samo prekopirati!« Ja, da ne bih naškodio glasu toga djela, zadržah dah i divljah se kao da sam zapanjen: konačno bilo je moje.

U Rimu mi mnoga gospoda izjaviše o tome djelu, da ga smatraju čudesnom antikom. Neki su od njih bili moji prijatelji: njihove me pohvale ispuniše ponosom, te ja izdah tajnu, da sam ih ja sam učinio. Nisu mi htjeli vjerovati: a ja u nastojanju, da u njihovim očima ne izgubim ugled kao čovjek, koji govori istinu, morah dovesti svjedoke i k tomu sastaviti nove nacrte: budući da sama svjedočanstva nisu smatrali dovoljnim, jer je lukavi doktor Jacomo izvorne crteže odnio sa sobom. Ovaj mi je mali rad donio mnogo koristi.

XXIX

Kuga je potrajala još mnogo mjeseci, a ja sam poduzeo sve potrebne mjere, da se zaštitim i tako sam ostao čio i zdrav, dok je umrlo mnogo mojih znanaca. Jedne večeri se među ostalim dogodilo da je neki od mojih poslovnih drugova doveo u moj stan na večeru sa sobom jednu ženu iz Bologne, koja se zvala Faustina. To je bila prekrasna žena, ali je već imala oko 30 godina, a nju je pratila mlada služavka između 13 i 14 ljeta. Budući da je Faustina pripadala mojemu prijatelju, ja se ne bih bio dodirnuo za čitavo blago svijeta. Zato je ona uzalud govorila, da je u mene zaljubljena do ludila: ja sam nepokolebljivo ostajao vjeran svojemu prijatelju. Ali kada su njih dvoje legli u krevet, ja zavedoh onu malu služavku, koja je bila djevica u potpunome smislu riječi: teško njoj, da je to doznala njena gazdarica! Ova noć me dakle zasiti biranim ljubavnim uživanjima, a ja sam bio kudikamo zadovoljniji sa služavkom nego bih bio s njenom gospodaricom.

Kada se sutradan približio sat za objed, ja se osjetih veoma umoran, jer sam propješačio mnogo milja. Ali u času, kada sam htio da jedem, osjetih jaku glavobolju, opazih brojne otekline na mojoj lijevoj podlaktici, a na vanjskoj strani zglavka poganac. U kući smjesta svi protrnuše od straha, i pobjegoše. Tako dakle ostah sam s nekim malim ubogim šegrtom, koji me ni u kojem času ne htjede napustiti. Osjetio sam neko stezanje oko srca i strepio sam da je moja smrt neizbježiva. U tome času ulicom naiđe otac toga mojega šegrta, koji je dobijao plaću od kardinala Jacoaccia kao njegov osobni liječnik. Moj šegrt doviknu svojem ocu: »Dođite, moj oče, da pregledate Benvenuta, koji zbog maloga neraspoloženja leži u krevetu.«

Ni ne sluteći, kako ozbiljno i sudbonosno može biti to neraspoloženje, njegov otac odmah dođe meni, opipa mi bilo i izravno opazi i osjeti neke vraški sumnjive simptome. On se naprasno okrene s nu i poviče mu: »O ti sine izdajniče, ti si me gurnuo u propast! Kako ću sada smjeti izaći pred oči kardinalu?« Na to mu sin odvrati: »Oče moj, moj majstor sam vrijedi kudikamo više nego svi kardinali, što ih ima u Rimu.« Na to se liječnik okrene meni i reče mi: »Budući da sam već zapao ovamo, ja ću ti pružiti liječničku njegu, no samo te unaprijed upozorujem na ovu činjenicu: ako si općio s nekom ženom, ti si gotov.« — Ja odgovorih: »To sam upravo noćas i učinio.« — On nastavi: »Kakav je to stvor bio? i koliko si uživao s njom« — »Cijelu bogovetnu noć, a stvor je pravi pupoljak, tek u naponu svoje prve mladosti.« Sada on opazi, kakvu je glupost izvalio,

te se požuri da mi izjavi: »Budući da te svježe otekline još ne smrde i budući da nisi dugo čekao na neophodne lijekove, nemoj se toliko plašiti, jer se nadam da ću te potpuno izliječiti.«

On mi pruži potrebnu njegu i odmah se na to udalji. Do čas me posjeti jedan od mojih najdražih prijatelja, po imenu Giovanni Rigogli. On je bio duboko ražalošćen zbog pogibeljnog značaja moje bolesti kao i zbog toga, što me je moj sudrug napustio tako potpuno sama, te mi reče: »Nemoj se bojati, moj Benvenuto, ja se ne ću od tebe udaljiti ni jednoga trenutka, sve dok ne vidim, da si ozdravio.« Opomenuh toga prijatelja da se ne približuje k meni, jer da sam već gotov. Umolih ga samo za jednu uslugu, naime da bude tako dobar i da uzme pokraj moga kreveta neku kutiju punu škuda, te da tu lijepu svoticu, čim me Bog uzme s ovoga svijeta, uputi mojemu ocu uz pismo, u kojemu će šaljivo napomenuti, da sam se i ja poveo za modom, koja vlada ove paklenske sezone u gradu Rimu.

Moj dragi prijatelj mi odgovori, da se od mene ne će udaljivati ni za što na svijetu, pa okrenule se stvari ovako ili onako, da on uvijek izvrsno zna, što je dužan da učini drug za druga i u najvećoj nevolji. I tako napokon uz božju pomoć ja prebrodih taj teški čas: zahvaljujući čudesnim lijekovima moje se stanje znatno poboljša, te ja brzo i sretno spasih život od te grozne bolesti.

Rana mi je još bila otvorena, a u njoj stajala krpa s melemom na sebi, kada ja odjahah iz grada na nekome mojemu divljome konjiću. Dlaku je imao dužu od četiri prsta, bio je velik točno kao medo i zbiljski je podsjećao na medvjeda. Tako jašući odoh u pohode slikaru Rossiju, koji se iselio iz Rima u pravcu Civitavecchie na vlastelinstvo grofa Anguillara u mjesto Cervetera. Ja odista nađoh drugara Rossa, a on gotovo zaplesa od neobuzdane radosti, kada me je ugledao. Zato mu bez oklijevanja rekoh: »Dolazim da Vam vratim posjet, što ste ga vi načinili kod mene prije nekoliko mjeseci.« On na to prsne od smijeha, zagrli me, poljubi me i zamoli me, da iz obzira prema grofu ne pustopašim. Tako se zadržah tu sretan i veseo krijepeći se dobrim vinima i izvrsnim đakonijama, a grof je činio sve da mi ugodi, te ostah po prilici čitav mjesec dana. Svaki dan sam polazio sam na morsku obalu: tu bih sjahao s konja, te pobirao šarene piljke i rijetke prekrasne primjerke spužića i ljuštura. Kada sam posljednji put izišao na taj izlet — jer se više tamo nisam vraćao nakon toga —, napadne me brojna skupina prebučenih ljudi, koji su se iskrcali s mora iz neke maurske brodice. Ti su napadači vjerovali da će me sklještiti u nekom klancu jadikovcu, jer su smatrali, da je nemoguće da im izmaknem iz ruku. Ja skoknuh na svojega konjića, uputih se prema pogibeljnom prolazu, gdje su me očekivale dvije istovjetne mogućnosti: ili će me ubiti iz puške

ili ću se utopiti u morskoj vodi, jer nisam mogao naći trećega izlaza. Ali je Božja volja bila da onaj moj divlji i plahi konjić načini nevjerojatan vratoloman skok, te tako iznijeh živu glavu i zahvalih Bogu. Tu pustolovinu smjesta ispričah grofu, a on posla svoje ljude u potjeru: ali opaziše, da su brodice otplovile na pučinu. Sutradan se vratih u Rim: izliječio sam se potpuno, a moje je raspoloženje bilo krasno da nije moglo biti bolje.

XXX

Kuge je već gotovo potpuno nestalo, tako da su oni, koji su ostali na životu u najvećem veselju sa zagrljajima i cjelovima pokazivali jedan drugome sve znakove nježne i razdragane ljubavi i pobratimstva svih živih. Tako se u raspojasanoj radosti porodilo i neko društvo sastavljeno od najboljih slikara, kipara i zlatara, što ih je bilo u Rimu. Osnivač toga društva bio je neki kipar po imenu Michelagnolo, rodom iz Siene, odličan majstor, takav da nije zaostajao ni pred najboljim umjetnicima svoje struke, a u prvome redu to je bio najveći veseljak i najvedriji drug na svijetu. U čitavome tome društvu on je bio najstariji po godinama, ali je bio ipak najmlađi obzirom na svoju tjelesnu krepčinu. Mi smo se sastajali često, barem dva puta na tjedan. Ne ću da prešutim okolnost, da su članovi toga našega društva bili i slikari Giulio Romano* i Gian Francesco, obojica vrlo daroviti učenici velikoga Raffaella. Mi smo već više puta održali domjenke, a naš dobri predsjednik odredi, da iduće nedjelje dođemo na večeru u njegovu kuću i da svaki od nas obavezno dovede svoju »vranu« (taj je nestašni Michelagnolo nadjenuo takvo ime djevojčurama): a koji je ne dovede, da će biti dužan da plati neku kasniju večeru za to cijelo društvo. Oni od nas, koji se nisu družili s takvim ženama lošega života, morali su se s jednom od njih opskrbiti uz priličan trošak i smetnju, samo za to da ne ostanu postiđeni za tom sjajnom večerom. Ja sam sebi utvarao, da sam vrlo dobro opskrbljen, jer sam imao lijepu djevojku po imenu Pantasileju. Ova je bila u me strastveno zaljubljena, ali sam bio primoran, da je ustupim nekome mojem predragom prijatelju, po nadimku Bachiaccu, koji se u nju upravo zatelebao i još ju je strastveno volio. U ovoj zgodi kao da je Pantasileju nekako obuzeo ljubavni inat, jer kako je vidjela, da je na prvi mig prepuštam drugome, toj se

* Giulio Romano (1492.—1546.) učenik i Raffaellov suradnik.

ženi učini da ja strašno omalovažavam onu veliku ljubav, koju ona osjeća za mene. Ovaj je događaj tokom vremena doveo do silne zavade, budući da se ona htjela osvetiti na krvavoj uvredi s moje strane, ali o tome ću govoriti malo kasnije. Približavao se sat, da se pojavimo pred sjajnim društvom talenata svaki sa svojom »vranom«, a ja nisam imao ženske osobe za pratnju. No ipak mi se činilo, da ne smijem izostati u takvoj kalaškoj šali, a svejedno mi je u prvome redu ležalo na srcu to, da ne dovedem ruku pod ruku među te darovite umjetnike kakvu kukavnu operušanu vranicu. Na um mi dođe neka paprena šala, koja je morala samo da poveća opću veselost i izazove na smijeh. Tako se odlučih da pozovem na gozbu nekoga mladića od 16 godina, nastanjena u mojoj blizini. Bio je sin nekoga španjolskoga kotlara, učio latinsku školu i pokazao se vrlo marljiv đak; zvao se Diego, bio strojno građen i imao je čudesnu boju puti; profil njegova lica bio je čišći nego kod drevnoga Antinoa, te sam ga često narisao i samo je pridonosio slavi mojih djela. On se nije družio ni sa kime tako da nije bio poznat u društvu: odijevao se vrlo loše i to s brda s dola, ali nije obraćao nikakve pozornosti na vanjštinu; bio je zaljubljen samo u svoje drage nauke. Ja ga pozvah u svoju kuću, te ga zamolih da mi dopusti da ga odjenem u žensko odijelo, koje ga je tu čekalo. A on se nije dao moliti i brzo se obuče, te ja pomoću sjajnih dragulja brzo ukrasih i samo još uljepšah njegovo prekrasno lice. Na uši mu privjesih dva mala prstena, u kojima su bila dva krupna i lijepa bisera (ti prstenovi nisu bili zatvoreni, te su samo stiskali uši, za koje se činilo, da su probušene); oko vrata mu onda objesih prekrasne zlatne đerdane i sjajne dragulje, a isto tako uresih prstenjem njegove lijepe ruke. Onda ga u šali potegnuh za uho i povukoh ga pred neko moje veliko ogledalo. Kada se ogledao u ogledalu, on ponosito klikne: »Kuku meni! ma je li to Diego?« Ja mu rekoh: »Jest, to je Diego, a ja od njega nisam nikada tražio nikakvu uslugu. Samo sada ja tražim od Diega da me zadrži malom ljubeznošću: ta radi se samo o tome, da u ovome istome odijelu dođe na večeru s onim biranim društvom naših genija, o kojemu sam mu više puta govorio.« Taj čestiti, daroviti i umni mladić u jedan mah izgubi svaki trag oholosti, obori oči k zemlji i ostane tako neko vrijeme bez ijedne riječi; a onda odjednom uzdigne glavu i reče: »Budući da idem s Benvenutom, hoću i u vatru i u vodu: idimo odmah.« Stavih mu na glavu veliku svilenu koprenu, koju u Rimu zovu »ljetnim rupcem«, te pođosmo na domjenak i vidjesmo da su drugi već došli. Svi nam izađoše usustret: Michelagnolo je imao o boku Giulija i Gian Francesca. Pošto je skinuo koprenu, koja je zastirala lijepo Diegovo lice, taj Michelagnolo — kako sam već prije istaknuo, to je bio najvragoljastiji i

najzabavniji drug, kojega je priroda stvorila, — uhvati Giulija jednom rukom, a Gian Francesca s drugom, te ih krepkim zamahom mišića prisili da se spuste prema zemlji te i sam kleknu vičući: »Gospode pomiluj! Svi ovamo! Gledaj narode, kako su lijepi anđeli nebeski! Svi govore samo o anđelima, a vidite da ima i anđelica.« I on poslije toga povika:

»Preda te smo klekli nice,
blagoslovi naše lice,
spasi sve nas, anđelice.«

Na te riječi dražesni stvor s milim smiješkom podigne desnicu, te mu podijeli papinski blagoslov uz mnogo zgodnih dosjetaka. Na to Michelagnolo ustane na noge i reče, da papi ljube noge, a anđelima obraze: i zbilja ga poljubi u obraz: skromni mladić pocrveni preko uha, od čega njegova ljepota postane još veća. Mi pođosmo naprijed u blagovalište, a dvorana je bila puna soneta, svaki član društva je napisao svoj i poslao Michelagnolu. Diego ih poče čitati na glas i pročita ih sve, a niko ne bi vjerovao, koliko je svojim zvučnim glasom istaknuo i usavršio vlastitu ljepotu. Na to zabrujaše zabavni i vrlo duhoviti razgovori, na koje se ne ću opširno osvrtati, jer to nije moja zadaća. Navest ću samo jednu riječ, jer ona potječe od onoga majstorskoga slikara Giulija. On pogleda pozornim okom sve uzvanike po redu, ali osobito se zapilji u žene, okrene se Michelagnolu i reče mu: »Moj dragi Michelagnolo, ono ime, kojim ste okrstili žene zovući ih vranama, nije za njih nikakva uvreda, šta više su danas možda i ružnije od vrana u nazočnosti jednog od najljepših pauna, što ga može sanjati mašta.«

Večera je bila gotova za iznošenje, te smo imali da sjednemo za sofrom, a u tome času Giulio zatraži ovlaštenje, da on bude onaj, koji će nam odrediti stolice. Kada su ga na to ovlastili, on uze pod ruku žene, te ih sve posadi s jedne strane, a mene u sredini: a sve muškarce posadi s druge strane, a mene u sredini, uz izjavu da te večeri zaslužujem počasno mjesto i osobito priznanje. Za leđima žena nalazio se nasad prekrasnih prirodnih čemina i tvorio je prikladnu pozadinu za te žene, na kojoj su se one, a osobito moja, isticale na neizreciv način. Tako smo za tom raskošnom gozbom, na kojoj je bilo đakonija u izobilju, svi neprestano bili najvedrije raspoloženi. Kada smo dovečerali, nastupi kratka pjevačka priredba, ali se nije samo pjevalo nego i sviralo: a kako smo pjevali i svirali s partiturom pred očima, moja ljepotica zatraži, da i ona otpjeva svoju pjesmu. Budući da je ona u pjevanju gotovo natkrilila druge, to je izazvalo toliko čuđenje, da su se Giulio i Michelagnolo, koji su prije zbijali samo vragoljaste šale, sada promijenili i počeli s ozbiljnim i važnim

razgovorom, te tako odavali, koliko su zapanjeni. Nakon koncerta neki izvjesni Aurelio iz Ascolia, izvanredan improvizator, poče kovati u zvijezde žene pjevajući s božanskim i biranim riječima. Dok se on prenemagao, one su dvije jezičavke, među kojima je sjedila moja ljepotica, bez prestanka čavrljale. Jedna je pričala, kako je zabasala na stranputicu; druga je pitala moju ljepoticu, kako se ona podala tomu životu; te koji su njeni jarani, te koliko vremena ima što je ona stigla u Rim i mnogo sličnih nepodopština. Doduše je istina, kada bih ja namjeravao opisivati samo takve pikantne stvari, da bih mogao ispričati veliki broj ispada, koje je skrivila ona u me strastveno zaljubljena Pantasileja; ali budući da to ne spada u predmet, ja to samo u kratko napominjem. Mojoj ljepotici, koju smo na toj zabavi okrstili Pomonom, dosadiše bljutavi razgovori tih glupih žena, te da bi se otresla tih nesnosnih budalaština, ona se sad previjala na jednu, sad na drugu stranu. Žena, koju je doveo Giulio, upita je, da li možda ne osjeća neku nelagodnost. Ona odgovori potvrdno, te reče da misli, da je zatrudnjela prije više mjeseci i da je nešto muči u maternici. Dvije čavke, koje su bile oko nje, osjetiše sućut za Pomonu, te je počeše pipati oko trbuha i otkriše, da je slučajno muškarac. One brže bolje povukoše ruke sebi sipajući pogrde, kakve žene upućuju lijepim mladićima, kojima je srce mlado. Svi se digoše sa stola, za tren nasta vika i buka, smijurina i veliko iznenađenje svih nazočnih. Michelagnolo se namrgodi, te od društva zatraži dopust, da mi može zadati pokoru na svoj način. Kada su mu to odobrili, on me podignu u zrak derući se: »Živio Cellini! Živio Cellini!« Na to izjavi, da je to kazna, koju zaslužujem za tu vrlo umjesnu šalu. Tako se završi ta lijepa večera i zabava; a svi se mi razišđosmo i pođosmo svaki svojoj kući.

XXXI

Kada bih ja imao da potanko opisujem značaj i brojnost mnoštva djela, koja sam tada izrađivao za raznorazne ljude, zapravo ne znam, kada bih svršio. Za ovaj čas ne treba mi zabilježiti ništa drugo nego da sam se trudio s najvećom brižnošću i marom, da postanem majstor u svim onim vještinama, o kojima sam prije govorio, ma kako duboke bile njihove razlike. Tako sam bez prestanka radio na svakoj pojedinoj od njih: ali kako mi se po mojemu mišljenju još nije nadala prilika, da opišem kakav svoj znamenit rad, počekat ću da to učinim na zgodnom mjestu, a to će biti uskoro.

Spomenuti Michelagnolo iz Siene podizao je u tome času grobnicu pokojnoga pape Adriana VI. Slikar Giulio Romano stupi u službu markiza Mantove i otputova. Drugi se drugovi raziđoše tamo i ovamo svaki za svojim poslom, tako da se to društvo, koje je u sebi okupljalo cvijet umjetnika, gotovo u potpunosti raspršilo. U to mi vrijeme dopadoše u ruke neki mali turski bodeži, kojima je držak bio željezan isto kao i oštrica, a isto tako i korice. Na njima je bilo urezano pomoću oštrih šiljaka brojno lijepo lišće u turskome slogu prekrasno izvezeno zlatom. Pogled na te predmete raspiri u meni žarku želju, da pokušam svoje sile i da se istaknem u umjetnom nožarstvu tako različitom od mojih drugih obrta, te videći da mi to vrlo dobro uspijeva izvedoh nekoliko takvih nožarskih radova. Moji su radovi bili mnogo ljepši i mnogo trajniji od onih turskih iz više razloga. Prvi je razlog bio, što sam ja urezivao čelik vrlo duboko i dubio ispod površine šire nego su to običavali turski majstori; drugi, što je tursko lišće samo lišće kozlaca s malo cvjetaka suncokreta, tako da ima neke draži, ali se ne može svidati trajno kao naše. Da pravo kažem ni mi Talijani ne izrađujemo lišće svi na jedan način. Lombarđani sastavljaju vrlo lijepo lišće oponašajući lišće bršljana i pavitine s njihovim prekrasnim viticama, koje je milota pogledati. Toskanci i Rimljani u ovome radu pokazuju čišći ukus, jer oponašaju lišće primoga, zvanoga medvjeđa stopa, koje s njegovim strucima i cvijećem savijaju u razne crteže, usred kojih zgodno smještaju ptičice i raznolike životinje. U takvim se radovima jasno odaje umjetnikov ukus. Umjetnik se može djelimično nadahnuti već i onim, što mu pruža sama priroda pa i divljim cvijećem što ga zovu zjevalicama, no može i da ga uresi, kako su učinili mnogi vrsni majstori, lijepim ukrasima svoje mašte, koje neznalice nazivaju »groteskama«. Novovjeki ljudi skovali su tu riječ »groteske« za to, jer su arheolozi slične ukrase našli u nekim iskopinama u zemlji u Rimu, a te su udubine u drevnosti u zbilji bile sobe, znojne kupelji, radionice, dvorane i t. d. Te su zgrade upale u donje slojeve zemlje samo zato, jer se okolno tlo od onda dizalo na više, a one su ostale niže, pa budući da se u Rimu te nizine tla nazivaju »grotte« ornament je u njima okršten imenom »groteske.« To im ime stvarno ne pristaje, jer isto onako kako su starinski majstori rado satavljali složene nemani slažući oblike koze, krave i kobile, pa su tu mješavinu nazivali nemanima, tako su i ti umjetnici svojim lišćem stvarali slične nemani prirode, te njih treba nazivati ne imenom groteske nego biljne nemani. Lišće, koje sam ja na taj način saplitao, bilo je mnogo ugodnije za oko od onoga turskoga.

U to se vrijeme dogodilo, da se u nekim vazama, koje su bile male starinske grobne žare ispunjene pepelom, među tim pepelom

našlo neke željezne zlatom izvezene prstenove, a u nekome od tih prstena bio je uokviren mali oniks. Učenjaci počeše proučavati te prstenove, te izrekoše zaključak, da su njih poput talismana nosili oni, koji su mudro htjeli, da ostanu postojani duhom u bilo kojemu potresnome događaju, koji bi ih mogao zadesiti; kako u dobru tako i u zlu. Na to se ja latih posla na zahtijev neke gospode, koja su stajala u dobrome prijateljstvu sa mnom i načinih stanovit broj ovih malih prstenova. Ali ja sam njih kovao od prekaljenoga čelika: a onda kada bi ih urezao i izvezao zlatom, bilo ih je milota vidjeti, a kadkada bih na jedan od tih malih prstenova, samo za moju izradu, dobio preko četrdeset škuda.

U to su doba nosili neke zlatne medaljice, te bi svaki mogućnik ili plemić po svojemu ćefu dao izraditi na njima neki lik, bilo naprosto iz mašte ili kao emblem, a onda bi ga zataknuo na šešir kao značku. Te su medaljice bile vrlo težak posao, a ja sam ih načinio prilično mnogo. Izvrsni zlatar, kojega sam već prije spominjao, Caradosso, načini ih nekoliko, ali kako su one predstavljale više od jednoga lika, za svaku je tražio ništa manje od sto zlatnih škuda. Neka se gospoda obratiše meni ne toliko zbog njegove skupe cijene nego zbog sporosti u radu, te među ostalim izradih za njih, takmičeći se s ovim velikim majstorom, jednu medalju, na kojoj su bile četiri figure, koje su mi zadale mnogo truda. Ti plemići i vlastela usporediše ravno na pogled oka medaljon toga velikoga majstora s mojim, te izjaviše da je moj kudikamo dotjeraniji i ljepši. Oni rekoše, neka zatražim štogod hoću za svoj trud: ja sam njih izvanredno zadovoljio, pa će tako i oni mene. Ja njima rekoh, da je najbolja nagrada, koju mogu dobiti i koju najviše želim samo ta, što vidim da moje djelo dolazi u isti red s takvim majstorom: te ako njihova gospodstva priznaju meni neku vrijednost, da se smatram potpuno isplaćenim. Ja se uz te riječi smjesta oprostih, ali oni za mnom poslaše tako velikodušan dar, da sam bio krasno podmiren: a u meni se samo raspali želja za majstorskim stvaranjem i to u toj mjeri, da je urodila posljedicama, što ću ih kasnije ispričati.

XXXII

Ako ću se doduše ponešto i udaljiti od mojega poziva, jer kanim da ispričam neke neugodne događaje, koji su se odigrali u mojemu burnome životu, to će biti zato, jer sam već prije ispričao o sjajnome krugu rimskih umjetnika i mojoj obijesnoj šali povodom spomenute Pantasileje. Ona je mene ljubila tako naopakom zažornom strašću, ali se onda grozno ogorčila zbog one šale, što sam doveo na

večeru Španjolca Diega, i zaklela se, da će mi se osvetiti. Za to joj se pruži pogodna prilika, u kojoj je i moj život došao u smrtnu pogibelj. To je proteklo ovako. U Rim dođe neki mladić po imenu Luigi Pulci, sin onoga Pulcija, kojemu su odrubili glavu, jer je obljubio vlastitu kćer. Taj je mladić bio izvanredno nadaren za poeziju, dobro je poznavao latinsku književnost i lijepo pisao; po obličju i držanju bio je krasan. Istupio je iz službe više ne znam kojega biskupa, a međutim bio je vraški zaražen sifilisom. Dok je taj mladić još bio u Firenzi, po ljetnim noćima vladao je običaj da se ljudi okupljaju na nekim mjestima grada, pa čak i usred ulica, gdje bi dobri pjevači improvizirali serenade. Njegov je glas bio tako privlačiv, da bi i sam božanski Michelangelo, taj veliki kipar i slikar, svaki put, kada bi mu došapnuli, gdje on pjeva, s najvećom željom i nasladom pohrlio da ga sluša. Njemu bismo se pridružili ja i neki Piloto, izvrstan zlatarski majstor. Na taj način sklopih poznanstvo s Luigijem Pulcijem. Za to nekoliko godina kasnije, nakon svih svojih žalosnih iskustava, on mi se gorko izjada u Rimu i zamoli me, da mu u ime božje pomognem. Njegov dar i bistrina, moja ljubav za naš zajednički zavičaj i prirodna dobrota moiega srca izazvaše u meni duboku sućut. Ja ga primim u stan i dadoh ga tako temeljito liječiti, da je uz pomoć sila svoje lijepe mladosti brzo ozdravio. Dok se on tako liječio, neprestano je učio i bubao kao crv, a ja sam mu, u koliko je to zavisilo od mene, išao na ruku, da što lakše dobije knjiga. Luigi je priznavao sve usluge, koje sam mu činio, te mi je više puta sav zaplakan toplo zahvaljivao i obećao, da će mi, ako mu Bog pruži prilike zato, uzvratiti dobrim na ta dobročinstva. Ja mu odvratih, da ja nisam za nj učinio sve koliko bih htio, nego samo onoliko koliko sam mogao; a da je dužnost svih ljudi, da se međusobno pomažu; samo sam ga opominjao, neka ono dobro, koje sam mu ja učinio, uzvrati nekome drugome, kojemu on bude onako potreban, kako sam ja bio njemu; glavno je, da mi on bude prijatelj i da mene smatra svojim prijateljem.

Taj mladić poče tražiti veze s rimskim dvorom, na kojemu se on vješto i brzo snađe i stupi u službu kod osamdesetgodišnjeg biskupa grada Gurka u Koruškoj. Taj je biskup imao nekog nećaka, koji se zvao messer Giovanni i bio mletački plemić. Taj je messer Giovanni bez ikakvog žacanja pokazivao, da se zaljubio u talenat Luigija Pulcija, te se u ime toga talenta toliko sprijateljio s njime kao da su oni jedna te ista osoba. Taj je Luigi pričao tome messer Giovanniju o meni i o velikoj zahvalnosti, koju mi duguje, te me tako messer Giovanni zaželi upoznati. Stvari su tako stajale, kada ja neke večeri priredih skromnu večeru u počast onoj istoj Pantasileji. Na tu večeru pozvah mnogo svojih prijatelja, sve samih darovitih ljudi. U času kada smo mi upravo imali zasjesti za trpezu, naiđoše taj messer Giovanni i taj Luigi Pulci, te nakon izmjene pozdrava i ljubeznoga poziva ostadoše da večeraju s nama. No čim je ova bestidna bludnica ugledala lijepoga mladića, odmah baci oko na nj. Zbog toga, netom se završila ta ugodna večera, ja pozvah na stranu istoga Luigija Pulcija, te ga zamolim, u ime one zahvalnosti, koju je on toliko isticao, da nipošto ne pokuša da se upušta u neki odnošaj s tom bludnicom. Na to mi on primijeti: »Kuku meni, moj Benvenuto, vi me dakle smatrate bezumnikom?« Na to mu ja odgovorih, da ga ne smatram bezumnikom, nego mladim, te mu se zakleh Bogom, da meni do te žene nije ni najmanje stalo, ali da bi mi bilo jako žao, da on zbog nje skrha vrat. Na to on izusti kletvu, da moli Boga, da mu smjesta skrha vrat, ako on ikada samo progovori i jednu riječ s njome. Taj ubogi mladić morao se obratiti Bogu iz svega srca, jer je odista skrhao vrat, kako ćemo uskoro vidjeti.

Messer Giovanni ubrzo pokaza, da on ne ljubi njegov talenat nego da osjeća gnjusnu strast prema njegovoj ljepoti. Od sada je ovaj mladić svakoga dana mijenjao odijela od baršuna i od svile, te se na prvi pogled vidjelo da se prepustio crnoj opačini i da zapušta svoje lijepe i divne umne sposobnosti. Pravio se čak, da me ne vidi i da me ne pozna na susretima, jer sam ga prekorio, što se podaje sramotnim porocima, koji će mu skrhati vrat, kako je sam zatražio u svojoj čudnoj molitvi.

XXXIII

Njegov mu je messer Giovanni kupio prekrasna konja vranca za sto i pedeset škuda. Ovaj je konj bio divno dresiran i s njim se moglo lako upravljati, tako da je Luigi svaki dan išao s njim da prpošno skakuće oko kuće one bludnice Pantasileje. Ja sam to zapazio, ali se nisam osvrtao, smatrajući da to potječe iz nagona njegove ćudi, te sam se bavio svojim umjetničkim nastojanjima. Neke nedjeljne večeri — a bilo je ljeto — sluči se, da nas pozove na večeru onaj kipar Michelagnolo iz Siene. Na toj večeri je bio i spomenuti Bachiacca, a on je doveo sa sobom i onu Pantasileju, svoju staru ljubav. Ona je tako za vrijeme večere sjedila za stolom između mene i toga Bachiacce, u najljepšem času večere ona se digne sa stola izjavljujući da mora izvršiti nuždu, te da ju nešto muči u crijevima, pa će se odmah vratiti. Dok smo se mi u najvećem veselju razgovarali i večerali, ona se zadržavala više nego bi morala. Ja naćulim uši, te mi se učini da čujem, kako se neko dosta tiho

kesi na ulici. U rukama sam držao nož, kojim sam rezao jela na tanjuru. Prozor je bio blizu stola, te se ponešto pridignuh i vidjeh na ulici onoga Luigija Pulcija skupa sa samom Pantasilejem. Ja začuh Luigija, kako joj kaže: »Ne dao bog, da nas onaj vragometni Benvenuto opazi, jer onda teško nama!« Ona mu odgovori: »Ništa se ne bojte; čujete li kako žamore? Oni misle na sasvim druge stvari, a ne na nas.« Na te riječi, budući da me oči nisu varale, ja se s prozora bacih na zemlju, te uhvatih Luigija za njegov plašt, te bih ga zacijelo ubio sa stonim nožem u mojim rukama. No kako je jahao na malom konju bijelcu, on ga podbode ostrugama i tako mi, da bi spasao živu glavu, ostavi plašt u rukama. Pantasileja brže bolje pobjegnu u neku susjednu crkvu. Svi uzvanici se smjesta digoše na noge i dotrčaše meni preklinjući me, da ne uznemirujem ni sebe ni njih zbog takve bludnice. Ja im odvratih, da se ja ne bih ni maknuo zbog nje, ali da me strašno ljuti onaj zločinački mladić, koji pokazuje, da me tako malo cijeni. To je bio razlog što na me nije mogla utjecati nikakva opomena onih darovitih poštenjaka. Nego naprotiv uzeh svoju sablju i uputih se sam prama Pratiju, jer je kuća gdje smo mi večerali bila blizu vrata »di Castello«, koja su vodila u gradsku okolicu. Tako sam hodao po tim livadama, a kako je do malo vremena zašlo sunce, ja se polaganim korakom vratih u Rim. Već se unoćalo i zavladao mrak, ali se gradska vrata Rima još nisu zatvarala. Dva se sata nakon zalaska sunca počeh vrzati oko kuće te Pantasileje u namjeri, da, ako nađem toga Luigija Pulcija, napadnem i kaznim i njega i nju. Uvjerivši se budnim stražom, da u kući nema nikoga živoga osim neke glupe sluškinje po imenu Canide, odoh u svoj stan, da odložim plašt i korice mača, da bih bio okretniji u svojim kretnjama, te se tako s golim mačem vratih do spomenute kuće, koja je ležala iza Banchi na rijeci Tibru. Sučelice te kuće nalazio se vrt nekoga krčmara, a ovaj se zvao Romolo: taj vrt je bio ograđen gustom živicom drače zadjevače, te se u njoj sakrih stojećke očekujući da se kući vrati ta žena skupa s Luigijem. Kada sam se tu zadržao neko vrijeme, pojavi se onaj moj prijatelj Bachiacca, koji je ili zbiljski naslutio, da se ja tu nalazim, ili je o tome nešto čuo. On me sasvim tihim glasom nazove kumom, jer smo se tako zvali iz šale, te me poče kumiti u ime boga živoga da poštedim Pantasileju. On mi plačnim glasom izgovori ove riječi: »Moj kume, molim Vas, ne napadajte ništa tu siroticu, jer ona nije kriva ni za što na svijetu.« Ja mu odgovorih: »Dosta mi je, ne želim Vas slušati. Ako se smjesta ne tornjate od mene, zveknut ću vas ovim mačem po lubanji.« Taj se moj ubogi kum uplaši i osjeti neku grdnu muku u crijevima, te je mogao samo da se malo udalji, jer se osjetio prinuđen da izvrši nuždu. Nebo je bilo osuto zvijezdama, te se dobro vidjelo. Ja naglo

začuh štropot od više konja, koji su nadolazili s jedne i druge strane. To su bili onaj Luigi i ta Pantasileja u pratnji nekoga gospodina Benvegnata iz Perugie, komornika pape Klementa: a s njima su u društvu bila četiri veoma hrabra kapetana iz Perugije s više veoma hrabrih mladih vojnika. Njih je svih skupa bilo preko dvanaest sabalja. Kada sam vidio njihovo dolaženje, nisam više znao, kuda ni kamo da pobjegnem, te sam nastojao, da se što dublje skutrim u tu živicu. No kako su me one bodljikave drače pekle, boljele i razdraživale kao kakvoga bika, ipak sam već zaželio da iskočim i da nagnem u bijeg. No u to Luigi, koji je obujmio Pantasileju rukom oko vrata, reče: »Ja ću te još jednom poljubiti za inat onome izdajniku Benvenutu.« Na to, kako su me te drače razdražile, a mladićeve riječi gorko uvrijedile, ja iskočih iz živice, podigoh sablju i povikah jakim glasom: »Sada ćete vi svi izgubiti glave!« Međutim zamahnuta sablja pade na rame tome Luigiju, a kako su ti gnjusni satiri iz njegove pratnje potpuno oklopili tog ubogog mladića željeznim oklopom, teški udarac odjeknu, odbije se i poklopi nos i usta te nesrećne Pantasileje. Ljubavnici se srušiše na zemlju, a Bachiacca, koji još nije pridigao razriješene hlače, vikao je bježeći. Ja se hrabro s mačem u ruci okrenuh protiv ostalih članova društva. Ti hrabri vojnici začuvši veliku galamu, koja je dopirala iz susjedne krčme, pomisliše da tu čeka čitava satnija vojske. Oni doduše junački prihvatiše mačeve u ruke, ali se dva od njihovih konja strašno uplašiše i unesoše takav nered u njihovu skupinu, da su bacila iz sedla dva najbolja jahača, dok ostali nagnuše bježati. Vidjevši, da se ta stvar završava dosta sretno po me, ja odmaglih najbržim trkom, blažen što časno izlazim iz tako pogibeljne pustolovine i ne želeći da napastujem sreću više nego se smije. U tome ludome komešanju neki se od tih vojnika i kapetana izraniše vlastitim mačevima, a onoga messera Benvegnata, papina komornika, odbaci i nogama zgazi njegova mazgica. A kako je jedan od njegovih slugu prihvatio rukom mač, pade skupa s njime i teško ga rani u ruku. Od silnoga bola taj je Benvegnato psovao više nego svi drugi i derao se na peruginskom narječju: »Krvi mi Isukrstove, hoću da Benvegnato nauči pristojnosti Benvenuta!« I on u svrhu izazova pošalje meni jednoga od svojih kapetana, koji je možda bio srčaniji od drugih, ali je zbog svoje zelene mladosti imao manje pameti. Taj junoša dođe da me pronađe u kući nekoga napuljskoga velikaša, kod kojega sam potražio utočište. Napuljac je slušao dosta pr čanja o meni i vidio i neka moja djela, a osim toga je znao, kako sâm i dušom i tijelom težim vojničkim junaštvima, koje je i on volio. Tako je i mene veoma zavolio. Na taj način vidjevši da uživam zaštitu i da se osim toga u toj kući nalazim kao riba u vodi, ja tomu kapetanu uputih tako oštar odgovor, da vjerujem, da

se ljuto pokajao, što mi se taj put približio. Nakon malo dana, kada su i Luigiju i bludnici i onim ostalim malo zacijelile rane, onaj messer Benvegnato, kojemu je ishlapio bijes, potraži ovoga napuljskoga viteza s molbom, da on posreduje, da se ja pomirim s tim mladićem Luigijem i s tim hrabrim vojnicima. Ta oni meni ne zamjeraju i ne prigovaraju ništa nego samo hoće da se upoznaju sa mnom. Zato taj plemić reče svima, da će me povesti, kamo god oni hoće, i da će rado omogućiti naše pomirenje, ali uz uvjet, da ni jedna ni druga strana ne smije povesti riječi o prošlosti, jer bi se time teško ogriješili o čast. Moramo se zadovoljiti samo s time, da pijemo i da se cjelivamo, a on će sam naći riječi, da konačno izgladi čitav spor. Tako se uglavnome i dogodilo. Nekoga četvrtka uveče ovaj me vitez povede u kuću spomenutog messera Benvegnata, a u njoj su bili i svi oni vojnici, koje sam ja natjerao u bijeg, te su još sjedili za stolom. S mojim vitezom dolazilo je preko trideset srčanih ljudi, a svi su bili naoružani do zubi, što je taj messer Benvegnato nije očito predvidio. Kada smo došli do salona — prvi je hodao taj vitez, a za njim ja — on reče: »Pomoz Bog, gospodo! evo smo došli k vama ja i Benvenuto, kojega volim kao rođenoga brata: a došli smo ovamo s namjerom, da pripravno pristanemo na sve prijedloge, koje vi podnesete«. Messer Benvegnato, kada je vidio, da dvoranu počinje ispunjati veliki broj ljudi, odgovori: »Pa mi od vas tražimo samo mir i ništa više.« Tako messer Benvegnato obeća, da me sudski organi rimskoga namjesnika ne će progoniti ni uznemirivati. Sklopismo mir: a onda se odmah vratih u svoju radionicu. Ali više nisam mogao provesti ni jedan sat, a da me ovaj napuljski velikaš ne bi uznemirivao: on bi ili dolazio da me posjeti ili poručivao po me. Malo pomalo Luigi Pulci ozdravi, te bi svakoga dana poigravao na svojemu konju vrancu, kojim je bilo tako lako upravljati. Ali međutim nekoga dana, nakon maloga škropca, on je upravo, okretao konja pred Pantasilejinim vratima: on se sklizne i padne, a konj se izvrnu povrh njega, te mu se prelomi desna noga u butnoj kosti. Malo dana kasnije on umre u kući te iste Pantasileje, te je tako Bog ispunio molbu, koju mu je on iz srca uputio u onoj zakletvi. Tako se vidi, da Bog umije razlikovati između dobrih i zločestih, te svakoga nagrađuje po njegovoj zasluzi.

XXXIV

Već se čitav svijet nalazio pod oružjem. Papa Klement zatraži od vojskovođe Giovannija Medicija neke čete, koje mu ovaj i posla, i one stigoše. Ali one su u Rimu počinjale toliko izgreda, da je bilo

pogibeljno ostajati i raditi u radionicama, koje su otvorene za kupce i zanimanike. To je bio razlog, zbog kojega se ja povukoh u dobru kućicu iza Banchi, te sam tu radio za sve moje nove prijatelje. Međutim moji radovi u to vrijeme nisu imali neke osobite važnosti, te o njima ne treba ni da govorim. U to sam se doba jako zabavljao muzikom i sličnim zabavama. Nego kada je papa Klement na savjet messera Jacoba Salviatija otpustio onih pet satnija, koje mu je poslao vojskovođa Giovanni, koji je dotle već poginuo u Lombardiji, Bourbon doznavši da u Rimu nema posade, u najbližem maršu uputi svoje čete prema vječnome gradu. U toj prilici u Rimu svi pograbiše oružje. Ja sam bio prisni prijatelj Alessandra, sina Piera del Benea, te me je već u ono vrijeme, kada su Colonnine čete provalile u Rim, zamolio, da mu čuvam i branim kuću. Pa me tako i u ovoj još važnijoj prilici zamoli, da saberem pedeset drugova za obranu te kuće, te da njih predvodim, kako sam to činio već u doba Colonnine provale. Ja dakle sabrah pedeset veoma hrabrih momaka, to mi uđosmo u njegovu kuću, gdje smo bili dobro plaćeni i lijepo ugošćeni. Bourbonova vojska pojavi se uskoro pred vratima Rima. Taj isti Alessandro del Bene zamoli me, da ga tamo dopratim i da mu pravim društvo, tako, da ja i jedan od najboljih drugova iz moje četice pođosmo s njime. Nama se putem pridruži neki mladić po imenu Cechino della Casa. Kad smo stigli do zidina grobišta, tu ugledasmo onu vrlo jaku vojsku, koja se već iz petnih žila naprezala da prodre u grad. Upravo kod onoga mjesta zidina, kamo smo mi izašli, vidio se veliki broj poginulih mladića iz napadačkih redova. Tu su vladale ogorčene borbe, te se borilo usred najgušće magle, što se može zamisliti. Ja se okrenuh prama Alessandru i rekoh mu: »Vratimo se kući brže što nas noge nose, jer ovdje ne može više ništa da se učini. Ta vi vidite, neprijatelji se penju na zid, a ovi naši bježe.« Alessandro uplašeno reče: »Sam nas je belaj doveo ovamo!« I tako se već okretao da odbrusi petama što prije može, našto ga ja prikorih riječima: »Pošto ste me već doveli ovamo, postoji nužda da učinimo nešta dostojno borca.« Ja uperih svoj džeferdar prema mjestu, gdje sam vidio najgušću vrevu i zbitu skupinu neprijatelja, te naništanih točno u sredinu na nekoga ratnika, kojega sam opazio, da se ispinje nad drugima. Ali je magla bila pregusta, da bih mogao zaključiti, je li jezdio na konju ili hodao pješke. Okrenuvši se odmah prema Alessandru i Cecchinu rekoh im da ispale svoje džeferdare, te ih u isti mah podučih, kako da se drže, da bi se očuvali od puščanih zrna napadača. Kada smo svaki od nas ispalili po dva puta, ja oprezno pogledah preko zida i opazih izvanredan metež u neprijateljskim redovima. Jedan je od naših hitaca ubio Bourbona, a to je bila ona osoba, koju sam ja već spočetka opazio, kako se ispinje nad drugima. To smo poslije doznali. Mi se udaljismo odatle, krenusmo na povra-

tak preko groblja, prođosmo kroz svetoga Petra i zađosmo iza crkve Santo Agnolo, te stigosmo do velikih vrata dvorca. Ali to je išlo teškom mukom, jer su vojnički šefovi Renzo da Ceri i Orazio Baglioni udarali mačevima i ubijali sve one, koji bi se udaljili od obrane zidina. Dok smo mi stigli do tih vrata, jedan je dio neprijatelja već nagrnuo u Rim, te smo ih imali za petama. Kako je upravitelj dvorca pristao da zaustavi spusnu rešetku na vratima, dobismo ponešto prostora za prolaz, te nas četvorica uđosmo unutra. Čim sam ja ušao, uhvati me kapetan Pallone Medici, te me pod navodom da pripadam posadi dvorca prisili da napustim Alessandra. Ja to i učinih, ali potpuno protiv svoje volje. Ja se popeh na najviši bedem citadele, a u tome istome času i papa Klement uđe kroz hodnike u dvorac. On naime prije nije ni htio da se udalji iz palače svetoga Petra, jer nije mogao vjerovati, da neprijatelj već prodire u grad. Kada sam se tako našao zatvoren među zidinama, približih se nekim topovima, kojima je zapovijedao neki časnik po imenu Giuliano Firentinac. Taj Giuliano, koji je provirio glavom na ozubljeno krunište dvorca, vidje kako neprijatelj pljačka njegovu ubogu kuću i zlostavlja njegovu ženu i djecu. Za to se on nije usuđivao da ispali topove, da ne bi pogodio u sredinu svojih najdražih. On je dakle bacio pripaljač na zemlju, te je noktima parao lice, glasno kukajući. I neki drugi topnički časnici ponašali su se slično. Iz toga razloga ja dohvatih jedan od tih pripaljača, te sebi na pomoć dozvah neke od nazočnih, koji nisu patili od tih obiteljskih obzira. Ja uperih cijevi od nekoliko malih topova različita kalibra u smjeru, kamo mi se činilo nužno, te poubijah veliki broj neprijatelja. Da ja to nisam učinio, onaj dio neprijateljske vojske, koji je toga jutra provalio u Rim, prodro bi odmah ravno u dvorac; a ne mu bilo teško da tamo uđe jer ga nije uznemirivala topnička paljba.

Ja sam i nadalje pucao, zbog toga su me neki kardinali i zapovjednici blagosiljali i sokolili. No ja sam se toliko razigrao, da sam se naprezao, da izvedem i ono, što je bilo iznad mojih sila. Glavno je ipak bilo to, da sam toga jutra održao dvorac i ohrabrio one druge topnike, da pristupe svojoj dužnosti. Tako sam nastavio i za vrijeme čitavoga dana. Kada je nadošlo veče, a dok je neprijateljska vojska ulazila u Rim preko Trasteverina, papa imenova glavom svih topnika nekoga rimskoga velikaša, koji se zvao misser Antonio santa Croce. Prvo, što je ovaj velikaš učinio, bilo je da dođe k meni, a onda me veoma laskavo pozdravi i postavi s pet divnih topova na najviši položaj tvrđe, koja se zove Anđeo. Ta utvrda opasuje dvorac okolo nakolo, a s toga se položaja pruža vidik i u smjeru Pratija i u smjeru Rima. Santa Croce mi odredi dostatan broj pomagača, da njima zapovijedam pri upravljanju topovima: podijeli mi izvjestan

predujam moje plaće, preda mi dosta kruha i ponešto vina, te me zamoli da nastavim onako žustro kako sam i počeo.

Ja sam možda imao još i više sposobnosti za ovaj poziv nego za onaj, koji sam smatrao svojim, i obavljao sam svoje privremene dužnosti tako rado, da sam se u vojevanju odlikovao još i bolje nego u samom zlatarstvu. Kada je nastupila noć, a neprijatelj ušao u Rim, mi, koji smo bili u tvrđavi, a ponajviše ja, kojemu je uvijek godilo, da motri nove prizore i nove događaje, stajali smo otvorenih usta i u čudu promatrali onaj dotle nečuveni događaj: Rim gori. Te prizore niko nije mogao ni vidjeti, pa ni pravo zamisliti, ako nije bio na tom položaju tvrđave. Pa ipak ja ni tu potresnu sliku ne ću opisivati nego ću se držati samo niti svojega životopisa, koji sam počeo, i činjenica, koje s njime stoje u izravnoj vezi.

XXXV

Ja sam nastavio da neprestance sipam vatru iz svojih topova, te tako ustrajah u borbi onaj čitav mjesec dana, što smo ostali opsjednuti u dvorcu. Tako sam doživio više vrlo ozbiljnih doživljaja, koji bi svi zavrijedili da budu ispričani. Ali ja ne želim da toliko odugovlačim i da se udaljujem od mojega poziva, te ću ih većinom prešutjeti, a spomenut ću samo mali broj onih, koji mi se nameću, jer ti su svakako najznamenitiji.

A ovaj je prvi. Jednoga dana onaj messer Antonio Santa Croce zapovijedi mi da siđem sa svojega položaja na Anđelu i da upravim paljbu na neke kuće u blizini dvorca, jer su promatrači opazili, da se u njih šulja skupina neprijatelja izvana. Dok sam ja pucao, na me je uperen jedan top, a zrno mu pogodi u ugao kruništa i to me je zastranjenje spaslo. Ali me odlomljeni komad zida pri tom krivom pogotku protrese po grudima; meni ponesta daha i padoh na zemlju ničice kao da sam mrtav. Međutim sam za vrijeme obamrlosti čuo sve razgovore nazočnih. A među njima se i onaj messer Antonio Santa Croce iskreno jadao ovim riječima: »Teško nama! izgubili smo najvrednijeg topnika, kojega smo imali.«

Na tu vijku naiđe neki moj drug, kojega su zvali »svirač Gian Francesco«, premda je bolje izučio ljekarstvo nego sviranje. Vidjevši kakvu sam nesreću doživio, on odmah sav uplakan otrča po neku malu staklenku izvrsnoga grčkoga vina, te užari jednu opeku, na koju položi veliki rukovet pelina, a onda je poškropi tom dobrom grčkom kapljicom. Kada se taj pelin dobro promočio, on mi ga brzo položi na točku grudi, gdje je ozljeda bila vidljiva. Ljekovitost toga pelina smjesta mi vrati izgubljene sile. Već sam htio da progovorim, ali još ne mogoh, jer su mi neki glupi vojničići začepili usta zemljom.

Mislili su da su me time pričestili, a oni su me bolje reći izopćili, jer više nisam mogao ni da dahnem, budući da mi je ta zemlja zadavala više muke nego onaj kameni odlom. Ipak se otresoh i te zemlje, te se vratih mojim bijesnim topovima i nastavih da upravljam njihovu paljbu s najvećom mogućom točnošću i pomnjom.

Papa Klement zatraži pomoć od vojvode Urbinskoga, koji se tada nalazio kod mletačke vojske, te naloži svojemu poklisaru, neka sapći njegovoj preuzvišenosti, da će, dok se tvrđa bude držala i borila, svake noći paliti na njezinu vrhu tri vatre uz pratnju triju topovskih hitaca, koji će se tri puta ponavljati, a to će biti znak, da se tvrđava još nije predala. Mene je zapala dužnost, da palim te vatre i te topove. Ja sam po danu uvijek topove upravljao u smjeru, u kojemu su mogli počiniti kakvu veliku štetu i zlo. Zato je papa postajao sve blagonakloniji prema meni, videći, da obavljam svoju ratnu zadaću s pravom revnošću, koju takve ozbiljne stvari traže. Ali pojačanja vojvode urbinskoga nisu došla nikada: zašto i kako, ja u to ne ulazim, jer to ne spada u moju zadaću.

XXXVI

Dok sam se bavio tom đavolskom pucnjavom, mene je posjećivalo nekoličak od onih kardinala, koji su ostali u tvrđavi, ali najviše kardinal Ravenne i kardinal Gaddi. Ja ih opomenuh više puta, da ne pristupaju u moju blizinu, jer one njihove crvene kapice udaraju u oči na znatnu daljinu. Tako oni i sebe i mene izlažu najvećoj pogibelji s položaja neprijatelja, koji vrebaju iz susjednih palača kao na primjer iz tornja Bini. Tako sam im napokon morao zabraniti, da mi se približuju, a oni me na to silno zamrziše. K meni je često dolazio i zapovjednik Orazio Baglioni, koji me je veoma volio. Nekoga dana, dok se sa mnom razgovarao, on primijeti neko neobično komešanje u nekoj gostionici, koja je bila ispred vrata tvrđave, na mjestu koje se zove Baccanello. Ova je gostiona imala natpis u obliku crvenoga sunca naslikanoga među dva prozora. Kako su prozori bili zatvoreni, taj se zapovjednik Orazio domisli, da unutra između tih dvaju prozora upravo iza znaka sunca mora da se održava sjajna gozba za stolom punim vojnika. Zato mi reče: »Benvenuto, ako izvoliš opali s ovim tvojim polutopom na lakat blizine onoga sunca, vjerujem, da bi ti izveo zaslužno djelo, jer se odande čuje veliki žagor, po čemu bi se moglo zaključiti, da tu sjede neke vrlo važne osobe.« Ja odgovorih zapovjedniku: »Ja sam potpuno siguran, da ću pogoditi točno u točku usred onoga sunca. Ali pred cijevi mojega topa nalazi se bačva puna kamenja, a nju bi sorila na zemlju

žestina vatre i vjetra izazvane topovskim hitcem.« Na to mi taj isti zapovjednik odgovori: »Nemoj gubiti vremena, Benvenuto. Prije svega položaj bačve isključuje, da bi je vjetar izazvan topom mogao srušiti. Ali kada bi bačva i pala, pa makar dolje stajao i sam papa, bila bi manja šteta nego ti misliš, i zato pucaj, pucaj.« Ja se okanih svih daljnjih prigovora, ispalih i pogodih u sredinu sunca točno kako sam obećao. No ipak, kako sam također predviđao, bačva se sruši, te padne taman u sredinu između kardinala Farnesea* i messera Jacopa Salviatija tako nezgodno da bi smrvila obojicu njih, da se nisu prilično odmaknuli jedan od drugoga, a to upravo povodom toga, što su se psovali krupnim riječima, jer je kardinal Farnese napao Salviatija, da je on izazvao pljačkanje Rima. Kada je na to začuo groznu galamu, koja je namah odjeknula na dvorištu niže od nas, dobri zapovjednik Orazio siđe dolje u najvećoj žurbi: a ja provirih glavom i zagledah se, kamo je pala ta bačva, te čuh neke kako viču: »Valjalo bi smaknuti toga topnika gore.« Stoga razloga uperih dva topa maloga kalibra na stubište, koje se uspinjalo k nama, s čvrstom odlukom, da ispalim tane na prvoga, koji se usudi penjati.

Kardinal Farnese vjerojatno je dao mig svojim slugama da pođu k meni i da me zlostave: ja zato izađoh naprijed s upaljenim pripaljačem u rukama. Kada sam prepoznao neke od njih, povikah: »Vi lopovi, ako ne tornjate odavde i ako se i jedan odvaži zakoračiti na ovo stubište, imam spremna dva topića, s kojima ću vas smrviti u prašinu. Idite i recite kardinalu, da sam učinio samo ono, što su mi zapovjedili moji predpostavljeni: a pucao sam i pucati ću za obranu svećenstva, a ne protiv njega.« Ovi iščeznuše, ali spomenuti zapovjednik Orazio Baglioni potrča gore. Ja mu povikah, neka odstupi, jer da ću ga inače ubiti, premda mi je dobro poznato, tko je on. Ovaj se zapovjednik pomalo i preplaši, pa stane i reče: »Benvenuto, ja sam tvoj prijatelj.« Ja njemu odgovorih: »Zapovjedniče, možete se popeti, ali sam, pa činite kakogod hoćete.« Ovaj zapovjednik, koji je bio veoma ohol, još malo zastane i reče mi dosta ljutito: »Nešto me napastuje, da se više ne popnem gore i da načinim potpuno protivno od onoga, što sam kanio učiniti u prilog tebi.« Ja mu odvratih; da sam postavljen na tu službu da branim drugoga, ali da sam u istoj mjeri sposoban i da branim samoga sebe. On mi na to reče, da dolazi sam: a kada se popeo, on se zbilja neobično promijenio u licu, te ja stoga dohvatih rukom mač i ošinuh ga mrkim pogledom. Na to se on poče smijati, te onda kada mu se rumen vratila u lice, on mi veoma ljupkim načinom kaza: »Moj Benvenuto, ja ti želim svako dobro kao i samom sebi, pa kada kucne pravi čas i Bog to do-

* kardinal Farnese: Alessandro Farnese, koji je poslije postao papa Paolo II. iza smrti Klementa VII.

pusti, ja ću ti to i dokazati. Pa zašto nisi ubio ona dva lopova, jer je jedan uzrok ove ogromne nesreće, a drugi će možda izazvati i nešto gore. Ali međutim ako te budu preslušavali, nemoj reći, da sam ja bio nazočan u času, kada si napalio top: što se pak tiče svega drugoga, budi bez svake brige.«

Ova upadica izazva groznu galamu, te je trebalo dugo vremena da se uzrujanost slegne. S tim ne mislim više rastezati. Važno je samo to, da se ja umalo nisam messeru Jacobu Salviatiju osvetio u ime mojega oca, kojemu je on zadao tisuću nevolja, našto se otac i tužio. Barem sam ga ipak i nehotice preplašio. O Farneseu ne ću reći ni riječi, ali će se na pravom mjestu čuti, kako bi bilo bogo ugodno djelo, da ga je to kamenje smrskalo.

XXXVII

Ja sam se trudio da valjano upravljam pucnjavom svojih topova, a svaki sam dan mogao da zapišem kakav veoma znatan uspjeh tako da sam kod pape stekao veliki ugled i naklonost. Nikada ne bi protekao ni jedan jedini dan, a da ne bih ubio nekoga od naših neprijatelja, koji su nas opsjedali. Kada se nekoga dana papa šetao kružnim kruništem i opazio u Pratiu nekoga španjolskoga pukovnika, on ga prepozna po nekim znakovima, jer je nekada stajao u njegovoj službi, te se on počne razgovarati o njemu sve i dalje gledajući u nj. Ali ja, koji sam stajao u visu na mojem položaju kod Anđela, nisam imao ni pojma o svemu tome nego sam samo vidio čovjeka, koji potpuno odjeven u crveno, s malim kopljem u rukama, upravlja rovovskim radovima, te sam se pitao, kako bi ga mogao pogoditi. Imao sam top »Gerifalco« veći i duži od topa »Sacro«, gotovo kao polovica »Colubrine«: uhvatih ga, izvadih mu naboj, napunih ga drugim, u kojemu pomiješah dosta sitnoga praha s grubim prahom, a onda izvrsno nanišanih. Toga sam crvenoga čovjeka sračunao kao cilj na kraju grozno duge parabole, jer je bio toliko udaljen, da ga se inače nije moglo pogoditi s ovakvim topom. Ja ispalih i pogodih upravo usrijed srijede onoga crvenoga čovjeka, koji je ispred sebe iz umišljenosti držao mač na čisto španjolski, viteški način. Moje vitane dohuji i presiječe ga. Papa, koji se nije u snu nadao, da će vidjeti nešto slično, uživao je, ali se i divio: njemu je bilo čudno to, što topovski hitac može točno pogoditi na toliku daljinu, a još čudnije to, što ga je prepolovio točno na dva dijela. On naredi da me dozovu, te me poče ispitivati. Ja mu ispričah, s kolikom sam pomnjom spremio moje pucanje: ali zašto je čovjek prepolovljen, to nisam mogao objasniti ni ja ni on. Ja pokleknuh i umolih papu, da

me razriješi od ovoga ubojstva i od svih onih, koje sam u tvrđavi počinio u obrani crkve. Na to papa uzdignu ruke i načini nad mojom glavom veliki znak križa, te mi reče da me blagoslivlje i da mi oprašta sva ubojstva, koja sam učinio do tada, i sva ona, koja ću počiniti u službi apostolske crkve. Ja se udaljih, vratih se gore, te sam brižno nastojao, da ni za jedan čas ne prekinem svoju paljbu, a gotovo svaki moj hitac bio je ubojit. Moje crtanje, moj lijepi nauk, moja lijepa sviračka zabava — sve to više nije značilo ništa, sve se to bilo raspršilo u dim, čim se radilo o svirci tih topova. A kada bih imao da posebice nabrojim sve lijepe podvige, koje sam izveo u tom paklenski okrutnom položaju, svijet bi se zapanjio od čuda. Ali ja ih preskačem, da ne budem predug, osim nekih znamenitih pojedinosti, koje nužno moraju biti ovdje spomenute.

Razmišljao sam dakle i danju i noću, što ja sa svoje strane mogu učiniti za obranu crkve. Opazio sam, da neprijatelji kod smjene straža prolaze kroz vrata Santo Spirito, koja su za mene predstavljala cilj na dohvatu. Ali budući da je moja vatra padala koso, nisam im mogao nanijeti štetu onog opsega kako sam želio. Pa ipak sam svaki dan kosio dosta veliki broj žrtava, tako da su konačno počeli smatrati taj prolaz neupotrebljivim. Oni stoga neke noći postaviše na vrh nekoga krova oko trideset bačava, koje su mi zatvarale pogled na taj prolaz. Ja porazmislih o tom slučaju temeljitije nego prije, te okrenuh svih mojih pet topova i uperih ih prema tim bačvama, te počekavši do dva sata prije zalaska sunca — u tome su se času upravo vršile smjene straža, a oni su, misleći da su u sigurnosti, dolazili sporije i zbitije nego obično, te onda ispalih svoje topove. Ne samo da sam prevalio na zemlju te bačve, koje su mi smetale, nego sam tako jednom salvom ubio preko trideset ljudi. Ja ponovih još dva puta taj isti čin, a to izazove strahoviti nered u neprijateljskim redovima. Kako su ti vojnici već pokrali sve što su mogli u velikom pohodu Rima, neki su od njih bili željni da uživaju plodove svojega truda, te su se više puta htjeli pobuniti i vratiti kućama. No svejedno njih je obuzdao njihov hrabri kapetan po imenu Gian d'Urbino, te su na svoju veliku muku bili primorani da sada idu drugim prolazom na smjenu straža: njima je posebice bilo neugodno i to, što su sada zaobilazili tri milje, dok su prije imali samo pol milje hoda. Kada sam doživio taj uspjeh, sva su se gospoda koja su bila u tvrđavi pokazivala neobično dobrostiva prema meni. To se tako istinski dogodilo. A budući da je taj događaj imao zamašnih posljedica, ja sam ga namjerno ispričao, da s njim i završim. Takvim se pričanjima naime udaljujem od svojega poziva, zbog kojega pišem: a kada bih u ostalom htio uljepšati svoj životopis takvim pojedinostima, ostalo bi mi i suviše toga da ispričam. Ostaje još samo jedna pojedinost, koju ću ispričati sve po redu.

XXXVIII

Ja preskačem dakle preko sijaset stvari, te ću sad ispričati, kako je papa Klement, da bi spasio tijare s velikim mnoštvom veličajnih dragulja apoštolske komore, pozvao u pomoć mene, te se na samo sa mnom i s Cavalierinom zatvorio u nekoj sobi. Taj je Cavalierino nekada bio konjušnik Filippa Strozzija. Bio je Francuz, osoba najnižega porijekla, ali je papa Klement želio da nagradi njegovu veliku odanost, te ga je obasuo velikim bogatstvom, a u njega se pouzdavao kao u samoga sebe. Dakle kada smo se papa, Cavalieri i ja našli bez svjedoka u istoj sobi, oni iznesoše preda me spomenute tijare s cijelim onim mnoštvom dragulja apoštolske komore. Papa mi zapovijedi da s njih skinem čitavo zlato, kojim su bile okovane. To ja i učinih, a onda zamotah svaki dragulj u list papira, te ih na to zašismo ispod podstave odijela pape i toga Cavalierinija. Oni mi na to povjeriše cijelo zlato, a težilo je oko dvjesta funta, te mi rekoše, da ga rastopim u najvećoj tajnosti. Ja se vratih na zaravanak kod Anđela, gdje je bila moja soba. Tu sam se mogao tako zaključati, da mi nitko ne smeta. Ja tu izgradih od opeka malu peć na vjetar, te ispod nje smjestih dosta velik pepeonik u obliku tanjira, kamo je kap po kap pritjecalo čitavo zlato, koje sam bacao na žeravu. Dokle god je ta peć gorjela, ja sam neprestance razmišljao, kako bih mogao što više naškoditi našim neprijateljima. A kako smo ravno pod sobom imali rovove naših neprijatelja u neposrednoj blizini, nanosio sam im sam štete s nekim projektilima, a to su bile nekakve gomile kamenja, koje su nekada služile za obranu tvrđave. Imao sam dva mala topa različitog obrasca. kojima je otvor bio pomalo oštećen, te sam ih nabijao tim projektilima: te kada bih opalio, oni bi pomamno odletjeli praveći u neprijateljskim rovovima mnogo neočekivane štete. Premda sam pretapao zlato, ja sam te topove neprestano držao u spremnosti. Tako u nekoj prilici malo prije sata večernje opazih, da k rubu rova stiže osoba, koja jaši na maloj mazgi. Mazga je jako brzala, a jahač je nešto govorio ljudima u rovu. Treba znati da sam se pobrinuo da napalim moje topove još prije nego on stigne sučelice meni. To sam dobro sračunao, te opalih kada je tamo dojahao, a jedan ga od tih projektila pogodi ravno u lice. Ostatak pogodi mazgu, koja se sruši uginuvši. Iz rovova se začu grozna vika: ja na to opalih i drugi top, koji je prouzrokovao veoma veliku štetu. Moja je žrtva bio knez d'Oranges, kojega izvukoše iz rova i prenesoše u neko svratište u blizini, kamo za kratko vrijeme dotrčaše svi uglednici vojske.

Kada je za moj čin dočuo papa Klement, on odmah poruči po mene i zamoli me, da mu ispričam, što sam učinio. Ja mu ispričah

sve, te dodah, da nastradali mora biti zbilja znamenita osoba, jer su se u svratištu, kamo je prenesen, po onome što se može prosuditi, smjesta okupile sve poglavice i osobe i časnici one vojske. Papa je bio vrlo bistra glava i poruči po zapovjednika Antonija Santa Crocea, plemića koji je bio glava i zapovjednik topnika, kako sam već spomenuo; te reče da izda zapovijed svima nama topnicima, da uperimo prama toj kući sve naše nebrojene topove i da na hitac iz dželferdara svi zajednički opalimo. Na taj način, kada ubijemo prvake, ta će vojska, koja se već nalazila u rasulu, potpuno propasti; možda će Bog napokon uslišati molitve, kojima ga tako često molimo, i na taj način osloboditi nas od tih bezbožnih razbojnika. Kada smo mi spremili naše topove, te suglasno nalogu Santa Crocea očekivali dogovoreni znak, za to dozna kardinal Orsini, te poče vikati na papu tvrdeći da se ni zašto na svijetu ne smije tako postupati, jer se neprijatelji spremaju, na sporazum; a ako ubijemo prvake, vojnici će, ostavši bez vođe i prepušteni sami sebi, jurišati na tvrđavu i potpuno nas uništiti. Zato se on sa svojim pristašama protivio pucanju. Ubogi papa u očaju, što vidi da je izložen pogibelji izvana i iznutra, reče da odluku prepušta drugima. Tako je ona izdana zapovijed opozvana. Ja, kada sam doznao, da će stići zapovijed da ne pucamo, nisam mogao srcu odoljeti, te pripalih neki polutop, koji mi je ostajao, i on pogodi u stup u dvorištu te kuće, na koji se pred mojim očima naslanjalo mnogo ljudi. Taj hitac je nanio toliko štete neprijatelju, da je on gotovo morao napustiti tu kuću. Ali taj me kardinal Orsini htjede zbog neposlušnosti objesiti ili smaknuti na bilo koji drugi način. No papa me uze odlučno u obranu protiv tih njegovih žestokih prijetnja. Premda znam sve teške izraze, koje su oni izmijenili tom zgodom, budući da nisam povjesničar po pozivu, ne smatram shodnim da ih zabilježim. Držat ću se samo onoga, što se mene tiče.

XXXIX

Čim sam rastopio zlato, ja ga ponesoh papi; on mi srdačno zahvali na obavljenome poslu, te naloži Cavalierinu, da mi isplati 25 škuda, ispričavajući se preda mnom, što mi ne daje više, jer nema u tome času.

Malo dana kasnije sporazum je potpisan. Ja se udaljih u smjeru Perugije za zapovjednikom Crazijem Baglionijem i s njegovih trista drugova; a tu mi je zapovjednik Orazio htio predati

satniju, ali je u taj mah nisam htio da je prihvatim nego rekoh da ću najprije poći u posjet svojem ocu i otkupiti svoj izgon iz Firenze. Dotični zapovjednik mi reče, da su ga Firentinci imenovali svojim kapetanom, a tu je bio nazočan Piero Maria di Lotto, firentinski izaslanik, kojemu me on živahno preporuči kao svog čovjeka. Tako dođoh u Firenzu s više drugova. Kuga se u tome kraju razmahala nevjerojatnom žestinom. Kada sam stigao u Firenzu, nađoh svoga ubogog oca, koji je mislio, da sam ili poginuo pri pljačkanju Rima, ili da ću se vratiti u očinski dom gol golcat. Međutim dogodilo se nešto potpuno protivno: bio sam živ, imao mnogo novaca, jednoga slugu i dobroga konja. Kada sam stigao mojemu staromu, njega obuze tako ludo veselje, da sam zbilja pomislio, dok me je ljubio i grlio, da će od silne uzrujanosti pasti mrtav. Ispričah mu sve one paklenske događaje za vrijeme opsade Rima, utisnuh mu u ruku priličnu množinu škuda, koje sam zaslužio kao vojnik, te pošto se dobri starac ponovo izljubio sa mnom, smjesta krenu u vijeće Osmorice, da otkupi moj izgon. No neki čudni slučaj je htio da naiđe na onoga člana vijeća iz doba mojeg izgona, koji je bezobzirno tom prilikom rekao mojem ocu, da hoće da me otpremi na stratište u pratnji kopljanika. Moj otac u znak osvete nagovijesti spretnim izrazima, da mi zapovjednik Orazio Baglioni pokazuje nesumnjive znakove blagonaklonosti. Sve je to bilo lijepo i dobro, no u to ja napomenuh svome ocu, kako me je gospodin Orazio imenovao satnikom u svojoj vojsci, te da već moram misliti na to, da unovačim moju satniju. Moj se otac na te riječi naglo uznemiri, te me zamoli za ljubav božju, da se okanim toga vojničkoga pothvata, jer on zna da bi ja bio sposoban i za nj, ali i za nešto više, te doda, da ima drugoga sina — mojega brata —, koji je neuporedivo hrabar vojnik, a da se ja naprotiv moram posvetiti onomu drugomu čarobnom umijeću, na kojemu sam se trudio već dugi niz godina i koji sam tako dobro proučio. Premda sam mu obećao, da ću ga poslušati, on se kao umna osoba dosjeti, da ću ja, ako samo zapovjednik Orazio nađe, bilo zbog zadanog obećanja, bilo zbog ičega drugoga, neizostavno morati, da se prihvatim vojničkoga kruha. I tako on pronađe zgodan način, kako bi me uklonio iz Firenze, te mi reče ovako: »O moj dragi sinko, ovdje hara užasna i nečuvena kuga. Ja se uvijek bojim da ćeš ti još donijeti tu bolest u kuću ... Ja se sjećam, da sam kao mladić pošao u Mantovu i da sam u tome kraju bio izvanredno dobro primljen, te sam tu proboravio nekoliko godina. Ja te molim i zapovijedam ti, da se odmah — i to bolje danas nego sutra — udaljiš odavle i uputiš tamo.«

XL

Meni je uvijek bilo neobično milo da putujem po bijelome svijetu, pa kako nisam nikada vidio Mantove, vrlo rado krenuh tamo. Uzevši one novce, koje sam donio sa sobom, ipak najveći dio ostavim mojemu dobromu ocu, te mu obećah da ću ga pomagati uvijek, gdjegod ja boravio. A moju stariju sestru ostavih kod oca, da mu služi kao pomoćnica. Ona se zvala Cosa: nikada nije pristala da se uda, te je primljena kao koludrica u samostanu Uršulinki, ali je međutim odgađala, da se tamo preseli, te je radije ostajala, da pomaže i podupire starog oca i da nadzire moju drugu mlađu sestru, koja se udala za nekoga kipara Bartolomea. Tako me moj otac blagoslovi na rastanku, a ja uzjahah svojega dobroga konja i uputih se u Mantovu.

Imao bih da ispričam silu božjih stvari, ako bih htio da potanko opišem, kako je proteklo ovo malo putovanje. Budući da je svijet bio ucviljen kugom i ratom, ja od te Mantove stigoh jedva jedvice od silnih poteškoća. Čim sam doputovao, nastojah, da dobijem nešto posla; mene zaposli neki majstor Niccolò iz Milana, koji je bio zlatar mantovanskoga vojvode. Ja se prihvatih rada, ali dva dana kasnije odoh u pohode izvrsnom slikaru messer Juliju Romanu, kojega sam već spominjao, mojemu predobrom prijatelju i znancu. Taj me messer Julijo dočeka sa svim znakovima prave ljubavi, te mi jako zamjeri, što nisam odsjeo kod njega. On je živio upravo gospodski i izrađivao je neko djelo za samoga vojvodu izvan gradskih vrata, u predjelu koji se zove Te. To je djelo bilo veliko i čudesno, te ga se možda i danas može vidjeti. Taj messer Julijo počeo je namah pričati vojvodi o meni s vrlo laskavim riječima. Mantovanski vojvoda na to odmah poruči, da mu izradim model moćnika, koji bi imao sadržavati Kristovu krv, što ju je po nekoj legendi ovamo u grad Mantovu donio Longin:* a onda se vojvoda obrati messer Juliju, da mi nariše crtež za taj moćnik. Ali na to mu messer Julijo odgovori: »Vojvodo, pa Benvenuto je čovjek, kojemu ne treba tuđih nacrta, a o tome će se Vaša preuzvišenost potpuno uvjeriti, kada vidi njegov model.« Kada sam se prihvatio rada oko toga modela, najprije izradih nacrt za moćnik, u koji bi mogli prikladno smjestiti svetu kostaricu; a onda izradih mali model u vosku, a taj je predstavljao Krista, koji sjedi i s lijevom u vis uzdignutom rukom drži svoj veliki križ kao da se na nj naslanja, a s prstima desne ruke otvara ranu u svojim grudima. Kada sam završio ovaj model, on se

* Longin (svetac): rimski vojnik, koji je mrtvom Kristu probio prsni koš. Njegovi se »ostaci« časte u crkvi sv. Andrije u Mantovi.

toliko sviđao vojvodi, da mi je pokazivao neprocjenjive znakove milosti, te mi je nagoviještao, da će me zadržati u svojoj službi uz takve uvjete, da ću moći raskošno živjeti u Mantovi. U isto vrijeme njegov brat kardinal, kojemu sam pošao na poklon, zamoli ga da mi dopusti da načinim pontifikalni pečat njegove uzoritosti. Ja se prihvatih toga posla, ali dok sam na njemu radio, spopadne me povratna groznica, a kada bi me obuzeo nastup, ja bih počeo trabunjati. Tada bih ja proklinjao Mantovu i njegova gospodara i sve nesretnike, koji mogu dragovoljno stanovati u njoj. Te riječi dojavi vojvodi njegov već spomenuti milanski zlatar, koji je bjelodano prozreo, da vojvoda želi, da me zaposli kao svoga majstora. Kada je vojvoda dočuo za to bolesničko buncanje, premda je to bila samo vrućica, obuze ga bijesna srdžba protiv mene. Ali kako sam i ja isto toliko bijesnio na samu Mantovu, u tom pogledu smo bili ravni. Kada su protekla četiri mjeseca, te ja dovršio svoj pečat uz nekoliko drugih djelca, koje sam izveo za vojvodu na narudžbu njegova brata kardinala, ovaj mi masno plati i zamoli me, da se vratim u Rim, u taj divni grad, gdje smo se i upoznali. Ja otputovah iz Mantove s lijepim brojem škuda, te stigoh do mjesta Governo, gdje je bio ubijen onaj veoma hrabri vojskovođa Giovanni.* Tu me spopade i opet mali nastup groznice, koji niukoliko ne zaustavi moje putovanje; uostalom reklo bi se da je moja groznica ostala u tome mjestu, jer me kasnije nikada nije mučila.

Napokon stignuh u Firenzu, te u nadi da ću naći moga dragoga oca, kucnuh na vrata naše kuće. Ali začudo na prozoru se pojavi neka bjesomučna grbavka, koja me poče tjerati odatle dosta prostački vičući da sam joj dosadan. Ja njoj odvratih: »Opaka grbavko, reci mi, ima li u kući bar žive duše osim tebe?« — »Nema nikoga, vrag te odnio.« Na to, ja joj rekoh: »Da bog da crkla do sama dva sata.« Dočuvši to svađanje iz kuće izađe neka susjeda, koja mi ispriča, da je od kuge umro i moj otac skupa sa svim ukućanima; moj je bol bio manji samo zato, jer su me već prije morile zle slutnje. A onda mi napomene da je na životu ostala samo ona moja mlada sestra, po imenu Liperata, koju je uzela sebi neka pobožna žena po imenu gospođa Andrea Bellacci. Ja se udaljih odatle da pođem u svratište, kada pukim slučajem susretoh na ulici moga staroga najprisnijega znanca, koji se zvao Giovanni Rigogli. Ja odsjedoh u njegovoj kući, a onda izađosmo na trg, gdje ipak dočuh, da je moj brat još na životu, te pođoh da ga potražim u kući nekoga njegova prijatelja, koji se zvao Bertino Aldobrandi. Ja ga tu i nađoh, te se mi pozdravismo i izljubismo

* Giovanni delle Bande Nere.

na najtopliji bratski način. A u tome je svemu bilo neke izvanredne ganutljivosti, jer je i njemu bilo javljeno, da sam ja umro, a meni da je on umro. Brat napokon prsnu u grohotan smijeh, a ja se začudih, čemu se smije. On me uze za ruku i reče mi: »Idimo brate, ja ću te povesti na mjesto, koje nikada ne bi mogao ni zamisliti. Cijela se dosjetka sastoji u tome, što sam preudao našu sestru Liperatu, koja smatra tvoju smrt najsigurnijim događajem na svijetu.« Dok smo mi tako išli, putem smo pričali jedan drugome veleljepne stvari, koje smo proživjeli; a kada smo došli u kuću, gdje je bila sestra, nju od te neočekivane novosti spopade tolika uzrujanost, da mi je u nesvjestici pala u naručaj. Sve se to odigralo bez ijedne cigle riječi, a da tu nije bio nazočan moj brat, njen muž u prvi mah ne bi htio vjerovati, da sam joj brat. Moj brat Cecchino uze riječ, da me predstavi, a na to pruži pomoć onesviještenoj, koja se uskoro vrati sebi. Ona poče nešto malo plakati za ocem, sestrom, mužem, jedinim svojim sinčićem, a onda poče spremati večeru. Potom za tom ugodnom gozbom čitave te večeri nije bilo više riječi o mrtvima, nego su se vodili samo pirni razgovori. Tako je ta večera protekla veselo i s velikim uživanjem.

XLI

Samo prisiljen molitvama brata i sestre zaustavih se u Firenzi, jer sam stvorio odluku, da se vratim u Rim. Također jedan dragi prijatelj, za kojega sam ispričao, da me je toliko pomagao u nekim nevoljama, naime Piero Landi Giovannijev me je nagovarao da se još neko vrijeme zadržim u Firenzi. Iz Firenze su u zbilji bili protjerani predstavnici obitelji Medici t. j. gospodin Ippolito i gospodin Alessandro, od kojih je prvi kasnije postao kardinal, a drugi firentinski vojvoda. A ovaj me je Piero međutim nagovarao, da još malo ostanem i pričekam, da bih vidio, kako se događaji razvijaju.

Tako ja počeh raditi kod Nove Tržnice, te sam okivao znatno mnoštvo dragulja i dobro zasluživao. U to isto doba doputovao je u Firenzu čovjek iz Siene po imenu Girolamo Marretti; taj je Sienjanin proživio dosta vremena u Turskoj, a bio je bistar uma. On dođe u moju radionicu i dade mi da izradim zlatnu medalju, koju će nositi na šeširu. Htio je da na toj medalji predstavim Herkula, kako otvara ždrijelo lavu. Ja počeh da izrađujem, a dok sam radio, sam slavni Michelangelo dođe više puta da pogleda, kako moj rad napreduje. Ja sam sebi dao silnoga truda, te su stav Herkula i spretnost kralja životinja bili potpuno različni od svega

onoga, kako se općenito do tada izrađivalo slične teme. Pa kako je taj način izrade bio potpuno nov i za božanskoga Michelangela, on je toliko hvalio to moje djelo, da je moja želja za stvaranjem remek-djela poprimila velike razmjere. Ali nakon završetka toga rada nisam imao nikakova posla osim okivanja dragulja, pa premda je ovo značilo najbolju zaradu, koju sam mogao postići u tadašnjim prilikama, nije me moglo duševno zadovoljiti; jer sam želio da stvaram kudikamo zamašnija djela nego je okivanje dragulja.

U to se dogodi, da je neki Federigo Ginori, — mladić vrlo uznosita duha, koji je proboravio mnogo godina u Napulju, te se, onako lijep i dražestan, čak zaljubio u neku Angelinju, — zaželio, da nabavi medalju, na kojoj bi bio prikazan Atlas, kako nosi svijet na leđima. On zatraži od velikoga Michelangela, da mu napravi malu skicu u tu svrhu. No ovaj odgovori Federigu: »Potražite mladoga zlatara koji se zove Benvenuto. Taj će vam divno udovoljiti, a njemu zastalno ne treba moj nacrt. Ali da ne biste doći na misao, da ja bježim od truda oko takve malenkosti, ja ću vam rado napraviti malu skicu. Međutim ipak govorite s tim Benvenutom, pa neka i on napravi mali model; a onda će ljepši uzorak biti izabran za izvedbu.«

Taj Federigo Ginori dođe k meni, te mi ispriča svoje želje i napomenu, kako me onaj čudesni Michelangelo hvalio. Zamoli me, da mu i ja napravim mali voštani model, dok će mu onaj velikan izraditi malu skicu po svojem obećanju. Mene toliko osokoliše riječi toga velikana, da sam se smjesta s najvećom ljubavi prihvatio izrađivanja modela. A kada sam ga završio, neki slikar, inače iskreni Michelangelov prijatelj po imenu Giuliano Bugiardini,* donese mi crtež za Atlasa.

U tome istome času ja tome Giulianu pokazah moj mali voštani model. Ovaj se uvelike razlikovao od toga Michelangelova crteža, i to u tolikoj mjeri, da su i taj Federigo, pa i sam Bugiardini, zaključili da moram izvesti rad po vlastitom modelu. Tako započeh s radom; divni Michelangelo ga vidje i pohvali ga preda mnom preko svake mjere. Kako sam rekao, to je bio lik cizeliran na zlatnoj ploči; na leđima je taj Atlas nosio nebo u obliku kristalne lopte na kojoj su bili urezani znakovi zodijaka, a srednje polje je bilo od lapislazulija. Srednje polje i lik stvarali su za oči veoma ugodnu i neprocjenjivu cjelinu; podno medalje pisale su ove riječi: »*Summa tulisse juvat.*« Federigo je bio zadovoljan i platio veoma darežljivo.

* Giuliano Bugiardini (1475.—1554.) firentinski slikar.

U to je doba boravio u gradu Firenzi messer Luigi Alamanni,* prijatelj toga Federiga Ginorija, te ga je ovaj posljednji mnogo puta dovodio u moju radionicu, tako da smo se zahvaljujući njemu prisno sprijateljili.

XLII

Kada je papa Klement navijestio rat gradu Firenzi, grad se spremi na otpor, te organizira u svakoj četvrti stan narodne obrane, u koju pozvaše i mene. Ja se bogato opremih i stupih u dnevni dodir s najvećim firentinskim plemstvom, s kojim sam išao na vježbe. Svi su bili složni u toj misli, da ratuju za obranu zajednice, te su u svakoj četvrti držani govori, kako to biva u sličnim prilikama. Osim toga, mladići su se okupljali na sastanke češće nego obično, a ni o čemu se drugome nije govorilo osim o ratovanju.

Jednoga dana oko podneva, dok je pred mojom radionicom zastajkivalo mnoštvo ljudeskara i mladića, svi ljudi, koji su pripadali prvim gradskim obiteljima, donesoše mi pismo iz Rima, koje je napisao neki majstor Jacopino della Barca (kako su ga tamo zvali.) U zbilji se zvao Jacopino dello Sciorina, ali su ga u Rimu okrstili della Barca, jer je posjedovao mali čamac za prevoženje prolaznika preko Tibra između mosta Sisto i mosta Sant' Angelo. Bio je veoma pametan, a govorio je duhovito i zvučno: nekada se u Firenzi bavio time da nabavlja nacrte za tkanje raznih tkanina. Taj je čovjek bio prisni prijatelj pape Klementa, koji je s najvećom milinom slušao njegove razgovore. Dok su se tako razgovarali nekoga dana, oni povedoše riječ i o onom pljačkanju Rima i o obrani tvrđave. Tim povodom se papa sjeti mene i poče me obasipati najvećim pohvalama, te nadoda da bi mu bilo neobično milo, da me opet dobije u svoju službu, kada bi samo mogao doznati gdje se nalazim. Naš mu majstor razjasni da sam u Firenzi. Papa ga na to obaveže, da mi piše, neka se vratim njemu. A upravo ovo pismo, koje mi je u tome času stiglo, sadržavalo je poziv, da se svakako vratim u Klementovu službu, uz obećanje da se jamačno ne ću pokajati zato. Nazočni mladići uokolo bili su vrlo radoznali, da doznaju sadržaj pisma. Zbog toga ga ja sakrih što sam bolje mogao. Ja otpisah tomu majstoru Jacopu moleći ga, da mi više ni za živu glavu ne piše, bilo da se radi o nečemu

* Luigi Alamanni, (1495.—1556.) pjesnik, autor poznatog poučnog spjeva »Obrađivanje polja«.

dobromu ili o nečemu zlomu. Ali u njemu se raspali još življa želja, da me dobije u Rim, te mi napiše i drugo pismo, koje je toliko prelazilo svaku granicu opreza, da bih ja vrlo slabo prošao, da ga je itko u našem gradu dobio u ruke. Pismo me je pozivalo u papino ime, neka dođem odmah, jer on hoće da me zaposli na radovima od najveće važnosti; te ako hoću da pametno postupam, neka smjesta ostavim sve i neka se ne upuštam u borbu s papom na strani onih mahnitih Savonarolinih luđaka. Kada sam pročitao to pismo, toliko se uplaših, da sam smjesta potražio mojega dragoga prijatelja Piera Landija. Kada me je ovaj vidio, njemu je bilo prvo to, da me upita, kakva me to novost mori, te sam toliko uzrujan. Ja odgovorih svome prijatelju, da mu ni za živu glavu ne mogu izreći ono, što me mori i što me toliko uzrujava; samo ga ukratko zamolih da primi neke ključeve iz moje ruke te da vrati dragulje i zlato iz moje radionice onima, ko ima pripadaju, kako će ih naći poimence zapisane u nekoj mojoj poslovnoj knjižici. A onda neka uzme imovinu u moj kući i neka pohrani sa svojom običnom dobrostivošću, pa će do malo dana doznati, gdje sam. Taj je umni mladić valjda više manje već pogodio, o čemu se radi, te mi reče: »Moj brate, samo se požuri; a onda mi piši i ni najmanje se ne brini za svoje pohranjene stvari.« Tako i učinih. To je bio najvjerniji prijatelj, najumniji, najpošteniji, najobzirniji, najljubezniji, kojega sam ikada imao u svojemu životu. Kada sam otputovao iz Firenze, ja odoh u Rim; a odatle mu se javim pismom.

XLIII

Netom sam stigao u Rim, ja opet nađoh dio mojih prijatelja, koji me vrlo srdačno dočekaše i laskavo pozdraviše, te se smjesta prihvatih vrlo unosnih radova, koji međutim ne zaslužuju potanjega opisivanja. Neki zlatar, starijih godina, po imenu Raffaello del Moro, na dobrome glasu u svojoj umjetnosti, a veliki poštenjak, zamoli me, da pristanem da radim u njegovoj radionici, jer on mora da izvede nekoliko važnih djela, koja će mi se kao suradniku krasno isplatiti, te ja rado stupih u posao.

Prošlo je preko deset dana, a ja se nisam uopće ni pojavio pred onim majstorom Jacopinom della Barca. Kada me je ovaj jednom slučajno susreo, pristupi k meni na najljubezniji način i upita me, otkada se već nalazim u Rimu. Odgovorih mu, da ima već gotovo petnaest dana. Taj mi čovjek to jako zamjeri, te mi reče, da ja zbilja pokazujem premalo obzira prema papi, koji mi

se u svojoj nestrpljivosti već tri puta obratio pismima. No ja, koji sam se upravo zbog toga još više ljutio na nj, ne odgovorih mu ni slovca nego sam gutao svoju srdžbu. Ovaj čovjek, koji je bio blagoglagoljiv do neiscrpljivosti, sasu toliku bujicu riječi, da mu na kraju, kada se konačno već umorio, i ne rekoh ništa drugo nego da me povede papi, kad god hoće. On odgovori, da može u svako vrijeme. Ja mu uzvratih: »Pa i ja sam spreman u svako vrijeme.«

Ja i on krenusmo prama papinoj palači. Bio je Veliki četvrtak. Kada smo stigli do papinih odaja, nas smjesta uvedoše unutra, jer su mojega pratioca poznavali, a mene očekivali. Papa je bio malo neraspoložen i ležao u krevetu ,a pokraj njega su bili messer Salviati i capuanski nadbiskup. Kada me je papa ugledao, on se ražvedri i razveseli. Ja mu poljubih nogu, te mu se približih s najvećom skromnošću tako da je mogao jasno pročitati, da mu želim iskazati nešto vrlo važno. Papa smjesta načini znak rukom, te se taj messer Jacopo i nadbiskup povukoše na znatnu udaljenost od nas. Ja odmah počeh ovako: »Sveti oče, od časa opsade Rima ja se nisam nikako mogao ni ispovijediti ni pričestiti, jer nijedan svećenik ne će da mi razriješi grijehe. Razlog je tome ovaj: kada sam ja rastopio zlato i namučio se da otkujem one dragulje, Vaša Svetost je naredila Cavalierinu, da mi podijeli neku malu nagradu za moj trud. Ja od njega nisam dobio ni prebite pare, a čovjek me je naprotiv još nezasluženo izružio. Ja se vratih gore na bedem, gdje sam otopio ono zlato, te oprah pepeo iz peći i nađoh po prilici funtu i po zlata u zrncima velikim poput prosa. A kako nisam imao toliko novaca da bi se mogao na dolićan način vratiti kući, pomislih da pomognem sebi tim zrncima i da vam njihovu vrijednost vratim, kada budem u prilici za to. Evo se sada nalazim ovdje pod nogama Vaše Svetosti koja je pravi ispovjednik kršćanskoga svijeta. Budite toliko milosrdni, te mi dopustite, da se mogu ispovijediti i pričestiti da bih tako pomoću milosti Vaše Svetosti opet zadobio milost mojega gospoda Boga.«

Papa se na to ote lagani uzdah, valjda u uspomeni na prošla stradanja, te on progovori ove riječi: »Benvenuto, sasvim sigurno, ja i jesam, kako ti kažeš pravi ispovjednik vjernika, te te mogu, a štaviše i hoću, odriješiti od svih pogrešaka i grijeha, koje si načinio. Zato potpuno otvoreno i iskreno priznaj sve, što te mori u savjesti, jer čak i da si zadržao cjelokupnu vrijednost jedne tijare, ja sam potpuno pripravan da ti oprostim.« Tada mu odgovorih: »Sveti oče, nisam dobio ništa više od onoga što sam rekao, a sve to nije dostiglo vrijednost od sto i četrdeset dukata, koji su mi isplaćeni kod kov-

nice novca u Perugiji, a s njima sam pohitao da pomognem svojeg ubogog staroga oca.« Papa reče: »Tvoj otac je bio tako darovit, dobar i pošten čovjek, zbilja bez premca na svijetu; a ti se nisi odmetnuo od njega i jako mi je žao, što je novca bilo tako malo. U svakom slučaju ja ti poklanjam svotu, koju si naveo, i sve ti opraštam. Pozovi se na me pred svojim ispovjednikom, ako se nisi ogriješio ničim drugim prema meni. A onda, kada se ispovijediš i pričestiš, dođi da me ponovo posjetiš, pa se ne ćeš pokajati.«

Kada sam se ja odmaknuo od papina kreveta, njemu opet pristupiše taj messer Jacopo i onaj nadbiskup, a papa je toliko dobro i lijepo govorio o meni kako se samo može govoriti o smrtnom čovjeku. On spomenu dalje, da me je ispovijedio i razriješio grijeha. A onda reče capuanskom nadbiskupu, da se obrati meni i da me upita, da li mi je napokon savjest mirna u pogledu onoga slučaja, a on mora, da mi podijeli razrješenje za sve, te da mu on daje potpuno ovlast u tome smislu. A osim toga, neka mi ugodi koliko samo može.

Dok sam ja odlazio iz palače u društvu s onim majstorom Jacopinom, ovaj je pokazivao najživlju radoznalost i pitao me, kakav sam ja to tajni i tako dugi razgovor vodio s papom. Kako je on ponavljao to pitanje i dva put pa i tri puta, ja mu rekoh da mu ne ću kazati, jer se te stvari njega ne tiču i neka me o tom više ništa ne pita.

Izvrših sve ono, što mi je papa savjetovao, a onda, kada su prošli veliki petak i velika subota, dođoh da ga opet posjetim. On me primi još blagonaklonije nego prvi put i reče mi: »Da si došao malo vremena prije u Rim, ja bih ti dao zadaću da ponovo izradiš one dvije tijare, koje smo mi uništili u dvorcu. Ali budući, da je sam rad na njima osim okivanja dragulja u zbilji male cijene, ja ću te na uzvrat upotrebiti na nekom drugom radu od najveće važnosti, na kojemu ćeš moći očevidno pokazati, koliki si majstor. Radi se o kopči mojega plašta, koja mora biti okrugla i velika poput tanjura za rezanje mesa od trećine lakta. Ja hoću da na njoj bude u polureljefu urezan Bog otac, a usred kompozicije moraš shodno smjestiti onaj veliki lijepi zašiljeni dijamant uz mnogo drugih najskupocjenijih dragulja. Caradossa već je započeo jednu takvu kopču, ali je nije nikad završio. Ja hoću, da ova, koju sad naručujem, bude brzo gotova, jer ja želim da u njoj uživam još za vrijeme svoga života. Zato pohitaj na posao i brže napravi lijepi mali model«. Na papin mig mi pokazaše sve dragulje, koji su bili za to potrebni, a ja strelimice krenuh na posao.

XLIV

Dok je Firenza bila opsjednuta, onaj Federigo Ginori, za kojega sam izradio medalju s Atlasom, umre od sušice, a ta medalja prijeđe u ruke messer Luigija Alamannija, koji je do malo vremena osobno ponese na dar francuskom kralju Franji skupa s nekim svojim prekrasnim umotvorima. Ova se medalja izvanredno svidjela kralju, a veoma daroviti Luigi Alamanni prozbori njegovom veličanstvu ne samo o mojoj umjetnosti nego i o mojoj osobi nekoliko tako povoljnih riječi, da je kralj izrazi želju da me upozna.

S najvećom sam brižnošću nastojao dovršiti onaj model, a držao sam se točno veličine, koja mi je bila propisana za to djelo. Narudžba je izazvala zavist mnogih zlatara, koji su se smatrali također sposobni za takve radove. U Rimu je već od nekoga vremena živio neki Micheletto, jako vrstan radnik za uređivanje crkvenih ahata, a osim toga i vrlo dobar draguljar; bio je star i veoma glasovit. On je sudjelovao kod izrade dviju papinih tijara. Dok sam ja izrađivao spomenuti model, on se čudom čudio, zašto mu se ja ne obraćam za savjet; ta nije li i on vještak, koji u svojemu radu uživa znatno papino povjerenje? Konačno, kada je vidio, da ne dolazim njemu, on dođe meni i upita me, što radim. Odgovorih mu: »Narudžbu za papu.« Tada on dometnu: »Papa je meni povjerio da pregledam sve one radove, koji se izrađuju za njegovu svetost.« Na to mu ja odvratih, da ću najprije upitati papu glede toga, a da ću onda znati, što da njemu odgovorim. On mi povika, da ću se pokajati, te kada se od mene ljutito udaljio sasta se na sastanak s drugim majstorima istoga ceha, te svi nakon raspravljanja povjeriše Michelu da ih zastupa; a on prepredeno naruči kod dobrih crtača preko trideset međusobno različnih inačica nacrta za takvu kopču. Kako ga je papa rado slušao, on se sporazumi sa drugim draguljarom po imenu Pompeom iz Milana (ovaj je bio papin ljubimac i rođak messer Trajana, prvoga papina komornika); te njih dvojica, naime Michele i Pompeo, počeše pričati papi, da su vidjeli moj model, i da im se ne čini, da sam ja dorastao za izradu tako prekrasna djela. Papa odgovori, da i on mora da ga vidi, a onda ako otkrije, da nisam dorastao, da će potražiti nekoga drugoga, koji to jest. Obojica složno istaknuše, da imaju pri ruci nekoliko divnih nacrta za taj posao. No na to papa reče, da mu je sve to veoma milo, ali da ih ne želi vidjeti prije nego ja dovršim svoj rad; a onda će pogledati sve odjednom.

Za malo dana ja dovršim svoj model, te ga jednoga jutra htjedoh ponijeti papi, ali me onaj messer Trajano prisili da pričekam u predsoblju, a uto on u najvećoj žurbi posla poruku Michelettu i Pompeju pozivajući ih da donesu nacrte. Kada su oni stigli, nas

uvedoše papi; Michele i Pompeo namjerno počeše razmatati svoje crteže, a papa poželje da ih vidi. Međutim crtači, kojima je strana draguljarska vještina, ne znaju, kamo treba namještati kamenje; pa ni ovi premda draguljari, nisu njih pravo podučili; jer za draguljare postoji nužda, kada među dragulje uvrštuju likove, da i sami umiju nešto nacrtati, inače im ne ispada ništa valjano. Tako da su na svim tim nacrtima dijamant smjestili usred grudi samoga boga oca. A sam papa, kako je i sam bio dobar poznavalac, na to se zlobno smješkao; pa kada ih je vidio čitavih deset, on ostale baci na zemlju i reče meni, koji sam stajao tu postrance: »No daj pokaži, Benvenuto, tvoj model, da vidim, da li si i ti upao u njihovu pogrešku«. Ja istupih naprijed i otvorih okruglu kutijicu, a u tome času bljesnu neki sijev u papinim očima, te on na sav glas reče: »Da si ti bio u mojoj vlastitoj koži, ti to ne bi izveo ni za dlaku drugačije, dok se ovi tvoji takmaci nisu mogli gore obrukati«. U tome času se približi više velikaša, a papa ih upozoravaše na razliku između mojega modela i njihovih nacrta. Kada ga je dosta nahvalio pred ovom dvojicom, koji su pred nazočnima stajali ubiti u pojam i strašno zbunjeni, on se okrenu k meni i reče: »Ja doduše izvrsno vidim samo jednu nezgodnu pojedinost, koja u zbilji može biti upravo sudbonosna: moj Benvenuto, lako je raditi u vosku; cijela se poteškoća sastoji u tome da se djelo izradi od zlata«. Na to mu ja smjelo odvratih: »Sveti oče, ako ja taj rad ne izvedem deset puta bolje od ovoga mojega modela, onda pristajem na to, da mi ga ne platite«. Na te riječi nasta glasna graja među tom gospodom, jer su smatrali da previše obećajem. Međutim jedan od njih, mnogo dublji promatrač stvari, reče u moju obranu: »U ovom lijepom izrazu lica i tjelesnom skladu, koji se ističu kod ovoga mladića, nalazim jamstvo, da će izvesti sve ono, što sada obećaje, pa i još više«. Papa kaza: »I ja ga nalazim«. On pozove onoga svojega komornika messer Trajana i reče mu, da donese petsto zlatnih dukata iz papinske riznice. Dok smo čekali novce, papa je ponovo i još podrobnije pregledao, kako sam sretno riješio likovni odnošaj između dijamanta i boga oca u sastavu kopče. Taj sam dijamant upravo postavio u sredinu djela, a na sam sam taj dijamant posadio boga oca nekako u profilu tako da je lik bio u zgodnom skladu s cjelinom, a nije škodio dijamantu: on je dignutom desnom rukom dijelio blagoslov. Ispod dijamanta smjestio sam tri dječačića, koji su ga podržavali pridignutim rukama. Onaj je dječačić u sredini bio modeliran u potpunom reljefu, a drugi u polureljefu. Uokolo se nalazilo mnoštvo dječačića usred drugih dragulja. Bog otac nosio je na sebi ogrtač, koji lepršа na vjetru, a iz njega je izlazilo mnogo dječačića s mnoštvom drugih lijepih nakita, da ih je bilo užitak gledati. Ta je osnova za

kopču bila od neke vrsti bijeloga voska na crnome kamenu. Kada je donesen novac, papa mi ga vlastoručno preda, te me najljubeznije zamoli, da se prihvatim posla tako, kako bi narudžbu dobio za vrijeme svojega života; jer ja ću od toga imati samo hvajde.

XLV

Ja se udaljih i ponesoh sa sobom novac i model. Izgarao sam od nestrpljivosti, da se prihvatim rada. Počeh raditi odmah s najvećom brižnošću. Jedva je prošlo osam dana, a papa mi poruči po nekom svojem komorniku, velikašu iz Bologne, da moram doći njemu i donijeti ono, što sam dotle izradio. Dok sam ja polazio, taj komornik, tada najpoštenija osoba na tome dvoru, istaknu mi, da papi ne stoji u prvom redu do toga da vidi to djelo; nego da hoće da me uposli na drugome radu od najveće važnosti, a to da je uređivanje novca u rimskoj kovnici; te da se spremim, kako bih mogao pravilno odgovarati njegovoj svetosti; u tu me je svrhu on i obavijestio. Kada sam došao papi, ponosnom kretnjom izvadih onu zlatnu ploču, na kojoj je dotle bio izrađen samo Bog otac. U toj skici on je već snažnije djelovao od onoga maloga voštanog modela, tako da je papa zapanjen rekao: »Od ovoga ću ti časa vjerovati, štogod mi budeš rekao«. Pošto me je obasuo s mnogo najlaskavijih pohvala, on doda: »Povjerit ću ti još i drugi posao. A ovaj bi mi ležao isto toliko na srcu kao i ovaj prvi, ako ne još i više, ako ti imaš hrabrosti da ga se prihvatiš«. On razjasni, da bi ga neobično radovalo, da izradim žigove za kovanje njegovih novaca, te me upita, da li sam ih već pravio i da li se osjećam dorastao toj zadaći. Ja mu odgovorih, da se osjećam dorastao, te da sam samo promatrao, kako ih majstori izrađuju, ali da ih sam nisam nikada izrađivao.

Tu je bio nazočan neki messer Tommaso iz Prata, prvi činovnik kancelarije njegove svetosti; a kako je ovaj bio u savezu s mojim protivnicima, on mu šapnu: »Sveti oče, ovaj je mladić po prirodi suviše vatren; a vaša svetost mu ukazuje toliko milosti, da će se on uzobijestiti i obećati vam, da će stvoriti novi svijet, i sva brda i doline. Kako ste mu već dali znatnu narudžbu, a sada dodajete drugu još i važniju, one će neminovno smetati jedna drugoj«. Papa se ljutio okrene njemu i reče mu, neka gleda svoje poslove; a meni zapovijedi da izradim model širokoga zlatnika, na kojemu će biti predstavljen goli Krist s vezanim rukama uz natpis *»Ecce homo«;* i naličje, na kojemu će biti prikazani papa i car, koji zajednički pridižu križ, da ne bi pao, s ovim riječima: *»Unus spiritus et una fides erat in eis.«*

U istome času, dok je papa od mene naručivao taj lijepi zlatnik naiđe kipar Bandinelli,* koji još nije pripušten u viteški red, te sa svojom uobičajenom umišljenošću, još pogoršanom neznanjem, reče: »Tim zlatarima čovjek mora načiniti nacrte kad rade te lijepe stvari«. Ja se smjesta krenuh prama njemu i otresah, da ne osjećam potrebu njegovih nacrta za svoju umjetnost, ali naprotiv da se nadam, da ću za kratko vrijeme svojim crtežima potpuno zasjeniti njegovu umjetnost. Papa pokaza, da mu se ove riječi neobično sviđaju, te se okrene meni i reče: »Samo na posao, Benvenuto, i napregni se iz svih sila da mi dobro poslužiš, a nemoj se ni osvrtati na riječi ovih luđaka«.

Na to ja odoh; i u tili čas zgotovih dva žiga, te pošto sam otisnuo jedan novac u zlatu, ponesoh neke nedjelje poslije objeda i taj novac i žigove papi. Kada ih je vidio, on se zadivi i zanese ne samo lijepim radom, koji mu se neizrecivo sviđao, nego još više brzinom, kojom sam to svršio. A da bih još povećao papino zadovoljstvo i čuđenje, donesoh sa sobom sve stare novce, koje su prije toga skovali oni vrsni majstori, koji su radili za papu Julija II. i papu Leona X. Pa tek u času kada sam vidio, da mu se moji kovanikamo više sviđaju, ja iz njedara izvukoh molbu, kojom tražim za se službu majstora žigova kovnice. Ta je služba donosila šest zlatnih škuda mjesečne plaće, a da ne spominjem, da je upravitelj kovnice plaćao po jedan dukat za tri žiga. Papa uzme moju molbu, okrenu se i preda je u ruke prvom činovniku kancelarije uz uputu, da je odmah riješi meni u prilog. Činovnik uzme molbu, te dok je htio da je turne u džep, opazi: »Sveti oče, neka se vaša svetost toliko ne prenagljuje. Ovo su stvari, o kojima treba pomalo i razmišljati«. Na to mu papa odgovori: »Razumio sam vas. Dajte amo tu molbu«. No čim ju je uzeo u ruke, potpisao je svojom rukom; a onda mu je preda i reče: »Eto više pogovora nema; sada ispunite njegovu molbu, jer je takva moja volja i odluka, a više vrijede Benvenutove cipele nego oči svih onih božjih blesana.« Na to ja zahvalih njegovoj svetosti, a onda se uputih na rad potpuno se predavši svojoj radosti.

XLVI

Još uvijek sam radio u radionici onoga spomenutoga Raffaella del Mora. Ovaj poštenjak je imao lijepu kćerčicu, te je možda pomišljao i na to, da je uda za me. Ja sam to pomalo i prinjećivao,

* Baccio Bandinelli (1488.—1560.) kipar. Bio je zavidan na Michelangela, a neprijatelj Cellinija; o tom njegovom neprijateljstvu priat će Cellini kasnije opširno.

te sam to i u srcu želio; ali premda sam u sebi osjećao tu želju, ja je nisam odavao ni najmanjim znakom. Štoviše držao sam se tako sustezljivo, da mi se Raffaello morao čuditi.

Međutim desi se bolni slučaj, te se ovoj ubogoj djevojčici razbolje desna ruka, tako da su joj se zagnojile na zapešću dvije koščice, koje se nadovezuju na mali prst i onaj prst do njega. Očevom nepažnjom ubogu djevojku je liječio neki nadriljekar neznalica, koji izjavi, da će joj ostati osakaćena čitava ta desna ruka, ako joj se ne desi još i što gore. Videći, kako je taj ubogi otac potpuno smućen od straha i brige, rekoh mu da ne vjeruje u bajke, koje mu priča taj neznalica liječnik. Ali na svoju obranu otac mi spomene da ne pozna ni jednoga liječnika ni kirurga, te zamoli mene, da mu sa svoje strane pošaljem jednoga, ako ga poznam. Ja smjesta dozvah nekoga doktora Jacoma iz Perugije, izvrsnoga kirurga; a čim je on vidio tu ubogu djevojku, koja je bila izbezumljena, jer je morala predosjećati, što je ispričao taj liječnik neznalica, ovaj njoj razborito reče, da će se potpuno izliječiti, i da će se savršeno služiti svojom rukom. Premda će ta dva prsta biti malo slabija od drugih, ona ipak od toga ne će trpjeti nikakvih smetnja. On poče s liječenjem, te nakon malo dana odluči ukloniti najgnjiliji dio onih koščica. Otac me zamoli, da dođem i ja pripaziti kako teče ta bolna operacija. U tu svrhu taj doktor Jacomo uze u ruke neka krupna željeza, ali kako sam vidio, da on tim grubim alatom obavlja malo a zadaje veoma mnogo bola djevojci, povikah doktoru da se zaustavi i da me počeka samo pola četvrta sata. Ja potrčah u radionicu i izradih zgodan instrumenat od vrlo dobroga čelika i savinut, a bio je oštar kao britva. Kada sam ga donio doktoru on poče operirati s tolikom lakoćom, da ona nije osjećala nikakva bola, te nakon malo vremena dovrši operaciju. Zbog te me usluge nakon još drugih malenkosti taj poštenjak zavoli više no svoja dva sina, te se savjesno posveti njegovanju svoje lijepe kćerke.

Prijateljski sam se družio s nekim messerom Giovannijem Gaddijem, koji je bio dostojnik apostolske komore. A taj je messer Giovanni veoma volio darovite ljude svih struka, premda sam nije imao nikakova dara. Kod njega sam susretao i nekoga drugoga messer Giovannija, po rodu Grka velike obrazovanosti, nekoga messer Lodovica da Fano, isto tako obrazovanoga čovjeka, messer Antonija Allegrettija, te messer Annibala Cara,* koji je tada bio još mlad. Kao posjetnici smo navraćali messer Bastiano Mlečanin**, izvrstan slikar, i ja; te smo se gotovo svakoga dana vidjeli po jedan put s tim messer Giovannijem. Onaj poštenjak zlatar Raffaello znao

* Annibale Caro (1507.—1566.) pjesnik, prevodioc »Encide«.

** Bastiano Mlečanin (1485.—1547.) čuveni slikar Sebastiano del Piombo.

je za naše prijateljstvo i u tome znaku reče tomu messer Giovanniju: »Moj gosparu Giovanni, vi me dobro poznajete; a kako bih ja htio udati ovu moju kćerku za Benvenuta, ne nalazim boljega provodadžije od Vašega gospodstva, te Vas molim da mi pomognete, te da vi sami od mojeg imetka odredite miraz, koji vi smatrate shodnim.« Ovaj glupan nije dopustio poštenjaku ni da pravo dovrši rečenicu nego sasvim neumjesno dobaci: »Ne govorite više o tome, Raffaello, jer bi onda bolje bilo da berete duhove u mjesecu siječnju«. Ubogi čovjek je bio potpuno utučen, te poče brže tražiti drugoga muža za svoju kćer. Njena majka, pa i ona i svi drugi jedili su se i mrgodili se na me, a ja nisam mogao odgonetnuti uzroka; te kako mi se činilo, da mi nevaljalim novcem naplaćuju veći broj usluga i ljubeznosti, koje sam im načinio, naumih da otvorim vlastitu radionicu u blizini njihove. Spomenuti messer Giovanni nije mi o onom prijedlogu izlanuo ni riječi sve dok se ta djevojka nije udala, a to se dogodilo već poslije nekoliko mjeseci.

Naprezao sam se s velikom žurbom da dovršim svoje djelo, onu kopču, i da radim za kovnicu, jer mi je papa ponovo povjerio izradu novca u vrijednosti od dva *carlina*, na kojem je bilo predstavljeno poprsje njegove svetosti, a na naličju Krist, koji hoda nad morem, te pruža ruku svetom Petru, s ovim natpisom: »*Quare dubitasti?*« Taj je novac izazvao tako silan dojam, da je neki papin tajnik, veoma darovit čovjek, po imenu Sanga, rekao: »Vaša se svetost može ponositi, što ima takav novac, koji stari narodi nisu nikada poznavali u čitavoj njihovoj gizdi.« Na to papa odgovori: »I Benvenuto se može ponositi, što služi vladaru poput mene, koji umije cijeniti njegov dar.« Ja sam nastavljao svoj veliki rad u zlatu, te sam ga često pokazivao papi, kadgod bi ga zaželio vidjeti, te mu se on svakoga dana divio sve više.

XLVII

Jedan moj brat je bio u Rimu u službi vojvode Alessandra, za kojega je papa u to vrijeme isposlovao vojvodinu Pennu. Vojvoda je imao kao najamnike vrlo veliki broj poštenih vojnika, junaka iz škole onoga genijalnoga vojskovođe Giovannija de Medicija. A među njima je bio i moj brat, kojega je vojvoda uvažavao kao jednoga od najhrabrijih. Nekoga dana poslije objeda moj brat se nalazio u četvrti Banchi, u radionici nekoga Baccino della Croce koja je svim tim hrabrim ljudima služila kao stjecište. On je bio sieo na jednu stolicu i zaspao. U tom času su prolazili općinski stražari vodeći u tamnicu nekoga kapetana lombarđanina Cistija, koji je također

nekada pripadao četama vojskovođe Giovannija, ali više nije bio u vojvodinoj službi. Kapetan Cattivanza degli Strozzi nalazio se pred radionicom toga Baccino della Croce. Kada je taj kapetan Cisti vidio kapetana Cattivanzu degli Strozzi reče mu: »Htio sam vam donijeti nekoliko škuda, koje vam dugujem. Ako hoćete da ih uzmete, pristupite po njih prije nego me strpaju u tamnicu.« Ovaj je kapetan bio uvijek raspoložen da šalje druge u opasnost, jer nije želio da izvrgava pogibelji svoju osobu, pa tako, kako se tu nalazilo društvance veoma hrabrih vojnika, premda njihova snaga nije bila ravna njihovome junaštvu, reče im, da se približe kapetanu Cistiju i da uzmu njegove novce, te ako se stražari opru, da ih tvorno napadnu, budu li imali srčanosti. Ovih je mladića bilo samo četvero, a svi su bili golobradi; prvi se zvao Bertino Aldobrandi, drugi Anguillotto da Lucca; a ostalim se ne sjećam imena. Ovaj je Bertino bio gojenac i pravi učenik mojega brata, a moj ga je brat nevjerojatno volio. Eto se ta četvorica hrabrih mladića približiše gradskim stražarima, a tih je stražara bilo preko pedeset, i to oboružanih što kopljima, što džeferdarima, što dvoručnim sabljetinama. Nakon kratkog rječkanja latiše se oružja, te su ona četvorica tako muški pritisnuli stražare, da bi, da se kapetan Cattivanza samo malo pokazao, bez upotrebe oružja, mladići natjerali stražare u bijeg; ali kada su oni malo produžili otpor, ovaj Bertino dobi neke ozbiljne rane, od kojih se sruši na zemlju. Anguillotto također zadobije ranu u desnu mišicu, te se povuče na što veći razmak, jer više nije mogao rukovati sabljom. I drugi malo uzmaknuše; u to Bertina Aldobrandija podigoše sa zemlje s grdnim ranama i ponesoše odatle.

XLVIII

Dok se ta tučnjava odigravala, mi smo sjedili za trpezom, jer smo toga dana objedovali preko sat kasnije nego obično. Glasovi gungule dopriješe do nas, a najstariji sin kuće dignu se sa stola, da krene i pogleda tu gužvu. On se zvao Giovanni, i ja mu rekoh: »Za milost božju ne idi, jer u takvim kavgama gubitak je uvijek siguran, a dobitak nikakav.« Slično mu je govorio i njegov otac: »Kumim te bogom, sinko moj, ne idi!« Ovaj se mladić ogluši svima nama i potrča niz stubište. Kada je stigao u četvrt Banaka, gdje se odigralo veliko kreševo, ugleda Bertina, gdje ga dižu sa zemlje; on poče trčati natrag i susretne mojega brata Cecchina, koji ga upita, šta se zbiva. Premda su neki nazočni namignuli Giovanniju, da ne oda ništa o tučnjavi tom Cecchinu, on nesmotreno zlanu da su stra-

žari čas prije ubili Bertina Aldobrandija. Moj ubogi brat ruknu tako strahovito, da su ga mogli čuti na deset milja, a onda reče Giovanniju: »Jao! da li bi mi barem mogao reći, tko ga je ubio?« Giovanni odgovori da zna tko, te da je to bio jedan od onih, koji rukuju sabljetinom s dvije ruke, te u kapi nosi plavo pero. Moj ubogi brat istupi naprijed i prepozna ubojicu po tome znaku, te se baci s onom svojom vrtoglavom brzinom i hrabrošću u samu sredinu tišme; a da to nitko nije mogao spriječiti, ubode ga mačem u trbušinu, probode ga s kraja na kraj, te ga balčakom mača odgurne za zemlju. On nato navali na druge s toliko spretnosti i hrabrosti kao da će ih sam natjerati u bijeg, ali kako se okrenuo da udari nekoga puškara, ovaj u samoobrani odapne pušku, te pogodi hrabroga nesretnoga mladića povrh koljena desne noge. Vidješe ga, gdje pada na zemlju, a stražari, koji su već napola bježali, požuriše se da iščeznu s poprišta u strahu da se drugi sličan borac ne bi pojavio na mezevu.

Čuvši, kako halabuka traje, i ja se digoh sa stola i opasah sablju, jer je nošenje sablje u to doba bio opći običaj. Kada sam stigao do mosta Santangelo vidjeh, gdje se okupila poveća skupina gledalaca. Zato se približih, neki su me od njih poznavali, razmakoše se preda mnom i tako omogućiše, da vidim nešto, što ne bih smio da vidim, premda sam pokazivao najveću radoznalost. U prvi čas, ja njega nisam prepoznao. Nisam opazio da je to moj brat, jer je od našega posljednjega sastanka promijenio cijelo. Tako je on u zbilji prvi prepoznao mene, te mi rekao: »Predragi brate, neka te moja nesreća ne ožalosti, jer mi moj kruh stavlja u izgled takvu smrt; daj me brže ukloniti odavle, budući mi ostaje još malo sati života.«

Dok je on govorio, ispričaše mi, što se dogodilo. S onom kratkoćom kakvu dopuštaju takvi teški časovi, ja mu odgovorih: »Brate, to je najveći bol i najveća muka, koja mi se mogla dogoditi kroz cijeli moj život. Ali budi spokojan, jer još prije nego ti izgubiš iz vida tvojeg ubojicu, ja ću te osvetiti.« To je bila srž njegovih i mojih riječi, nama nije trebalo dugoga razgovora.

XLIX

Stražari su bili udaljeni od nas pedeset koraka kad je njihov vođa Maffio pozvao neki dio njih, da odstrane s bojišta onoga podnarednika, kojega je ubio moj brat. Ja najžurnije prevalih tih nekoliko koraka, umotan i stisnut u plašt, te upravo stignuh u blizinu Maffija i bio bih ga zastalno ubio, jer sam se munjevito probio kroz navalu svjetine. Ja sam najvećom brzinom već napola izvukao mač,

kada me netko otraga uhvati za mišicu. To je bio veoma hrabar mladić i moj prijatelj Berlinghieri, a s njim su bila još četiri mladića istoga kova, i oni doviknuše Maffiju: »Bježi, jer će te ovaj čovjek ubiti!« Maffio upita: »No tko je on?« Oni odgovoriše: »To je rođeni brat toga ranjenika, što tu leži na zemlji.« Maffiju nije trebalo drugih opomena i on s najvećom žurbom kidnu u Torre di Nona; a mladići se ispričaše preda mnom: »Benvenuto, ako smo te i spriječili u tvojemu naumu, shvati, da je to za tvoje dobro; a sada pritecimo u pomoć onome, koji će domalo ispustiti dušu.« Tako se okrenusmo i pođosmo prama mojemu bratu, kojega ja dadoh prenijeti u neku kuću. Smjesta je sazvano liječničko vijeće; liječnici mu povezaše ranu, ali se ne mogoše odvažiti, da mu u potpunosti odsijeku nogu, što bi ga možda spasilo. Čim su liječnici završili svoj rad, pojavi se vojvoda Alessandro, koji pokaza prama ranjeniku sve znakove duboke nježnosti i sućuti. Moj brat je još bio pri svijesti, te reče vojvodi Alessandru: »Moj gospodaru, ja ne žalim ničega; žalim samo to, što vaša preuzvišenost gubi jednoga slugu. Možda će ona naći nekoga vrsnijega u vojničkom zanimanju, ali ne će naći nijednoga koji bi vas služio s toliko slijepe privrženosti i vjere kao ja.« Vojvoda mu reče, neka se ne odriče tako naprečac života; da ga on uostalom veoma dobro pozna kao poštenjaka i junaka. Zatim se okrenu nekim ljudima iz svoje pratnje, te im reče, da ispune sve želje toga hrabroga mladića.

Poslije vojvodina odlaska obilno krvarenje, koje nisu mogli zaustaviti, pomrači bratu razum, tako da je čitave nastajne noći trabunjao. Samo u času, kada su ga htjeli pričestiti, reče: »Dobro biste učinili, da ste mi na vrijeme poslali ispovjednika; sada je nemoguće, da primim božansko svetootajstvo u ovaj već poremećeni tjelesni stroj. Zadovoljite se samo time, da ga uživam mojim bogodanim očima, koje će to uživanje priopćiti također mojoj besmrtnoj duši; a ona od njega ne traži ništa drugo osim milosrđa i oproštenja.« Kada je izrekao te riječi, odstraniše svetootajstvo, a on odmah upadne u prijašnje ludovanje ispunjeno najvećim bijesom i najpoganijim riječima, što su ih ljudi mogli ikada iznaći. I tako je buncao cijelu noć sve do dana. Kada se sunce pomolilo na obzoru, on se okrenu meni s ovim riječima: »Brate moj, ja više ni ne ću da ostanem na zemlji, jer bi me život natjerao na takvu groznu osvetu, da bi se neprijatelji pokajali zbog muke, koju su mi zadali.« A onda bijesno izvlačeći obe noge, koje smo mu mi utisnuli u vrlo težak sanduk, on ih ritnu poput nekoga jahača, koji se uspinje na konja. On se okrenu licem prama meni i ponovi mi tri puta: »Zbogom! Zbogom! Zbogom«, te s tom posljednjom riječju izdahnu ta junačka duša. Kada je došao propisani sat pogreba, a to je po običaju bilo kasno u dva sata prije zalaska

sunca, ja ga dadoh pokopati s najvećim počastima u crkvi firentinske kolonije; a onda mu dadoh izraditi prekrasnu mramornu ploču, na kojoj istesaše neke trofeje i zastave. Ne ću da prešutim ovu okolnost. Jedan od ovih njegovih prijatelja prije smrti ga upita, da li bi on prepoznao onoga čovjeka, koji je opalio kobni hitac iz puške na nj. On reče, da bi, i opisa mu vanjski izgled i obilježje toga čovjeka. Moj je brat govorio tiho s namjerom, da ja to ne čujem. Ali ja sam sve vrlo dobro čuo, pa ćete za čas, na pravom mjestu doznati, kakvim je to posljedicama urodilo.

L

Da se vratimo onoj nadgrobnoj ploči. Neki veoma učeni ljudi, inače znanci mojega brata, sastaviše i predadoše mi nadgrobni natpis s izjavom, da ga taj divni mladić zaslužuje. Natpis glasi ovako: *»Francisco Cellino Florentino, qui quod in teneris annis ad Ioannem Medicem ducem plures victorias retulit et signifer fuit, facile documentum dedit quantae fortitudinis et consilii vir futurus erat, ni crudelis fati archibuso transfossus, quinto aetatis lustro jaceret, Benvenutus frater posuit. Obiit die XXVII Maii MDXXIX.«* Pokojnik je u času smrti imao 25 godina. Njegovo je pravo ime bilo Giovanfrancesco Cellini, ali su ga u vojsci zvali Cecchino del Piffero, te sam htio, da to posljednje ime, pod kojim je bio poznat, dođe pod naš grb. To sam ime dao urezati vrlo lijepim starinskim slovima a sva su bila prelomljena osim prvoga i posljednjega. Učeni ljudi, koji su mi sastavili onaj lijepi natpis, upitaše me, šta bi imalo značiti ta prelomljena slova. Ja im razjasnih, da su to slova prelomljena zato, što je tijelo mojega brata, to divno oruđe, bezživotno i mrtvo; a ona dva čitava slova, prvo i posljednje, znače: prvo, podsjeća na onaj veliki dar, koji nam daje Bog, na ovu dušu, u kojoj plamsa božanska, nepropadljiva iskra; a posljednje, slavno ime, koje je on stekao svojom prokušanom hrabrošću. To je tumačenje doživjelo uspjeha, te su se neki drugi kasnije povodili za tom istom simbolikom slova.

Zatim dadoh uklesati u tu istu ploču obiteljski grb nas Cellinija, koji sam promijenio u jednoj pojedinosti. Naime u Ravenni, najstarijem gradu Italije, naši Cellini plemići najvećeg ugleda imaju kao grb lava s ispruženim šapama zlatne boje na plavome polju, s crvenim ljiljanom, koji počiva u desnoj šapi, a povrh toga heraldičke grablje u 3 mala zlatna ljiljana. To je pravi grb nas Cellinija. Moj otac mi je pokazao grb, na kojemu je bila samo lavlja šapa sa svim onim drugim pojedinostima; ali ja bih volio, da sačuvamo grb Cellinija iz Ravenne. Ali da se vratim onome, koji sam dao isklesati na grobu mojega brata, ja na nj postavih, lavlju šapu, samo sam ljiljan zamjenio sjekiricom, a polje raščetvorio na četiri dijela. Tu sam sjekiricu umetnuo samo zato da ne zaboravim, da ga moram osvetiti.

LI

Nastojao sam, da najmarljivijim radom završim onaj zlatni rad za papu Klementa. Papa je živo želio da ga dobije, te bi me pozivao sebi po dva i tri puta na tjedan u želji da vidi to djelo, a s njim se svaki put sve više naslađivao. Ali papa me više puta prekorio, te se gotovo izderao na me, zbog moje velike žalosti za poginulim bratom. Među ostalim jedamput, kada me je vidio suviše pokunjena i blijeda, reče mi: »Oh, Benvenuto, nisam znao da si lud; zar nisi uvidio nikada prije da za smrt nema lijeka? Kao da hoćeš da i sam pođeš za bratom.« Kada sam se udaljio od pape, ja sam i nadalje radio na djelu i na žigovima kovnice; ali kako zaljubljenik očima traži svoju draganu, ja sam neprestance strastveno tražio očima onoga puškara, koji je ubio mojega brata. Ovaj je nekada služio u laganoj konjici, te je kasnije stupio među gradske pandure kao podnarednik. Najviše me je boljelo i ljutilo to, šta se ovaj još i hvastao ovim riječima: »Zbiljski, ljudi, da ja nisam ubio toga hrabroga vojnika, bogami on bi nas do čas sam samcat sve natjerao u bijeg na našu veliku sramotu.« Ta strast, da ga tako često slijedim i držim pred očima oduzimala mi je tek za jelo i spavanje, te me je zavodila na stramputice. Toga sam bio svjestan. Neke večeri odlučih se da se oslobodim te teške more bez obzira na to, što takav čin vjerojatno sadrži u sebi nešto niskoga i zazornoga. Bratov ubojica je stanovao u blizini mjesta zvanoga Torre Sanguigna, neposredno do kuće, u kojoj je živjela jedna od najslavnijih rimskih kurtizana po imenu gospođa Antea. Čas prije je pao mrak i udario sat; moj puškar, pošto je večerao, stajao je na svojem pragu sa sabljom u rukama. Ja mu se veoma spretno došuljah s bodežem velikim poput lovačkoga noža i odostrag mu zadadoh udarac u namjeri da mu naprosto prerežem vrat; ali on se tako naglo okrene, da je udarac pao na vrh lijevoga ramena i slomio čitavu kost. On se trgnu, ispusti sablju i omamljen od žestokoga bola poče trčati. Ja potrčah za njim, dostigoh ga s par dugačkih koraka i uzdigoh bodež na njegovu glavu. U tome času on jako sagnu glavu, te ga bodež upravo zahvati između gornjega vratnoga kralježnjaka i zatiljka. Bodež zadre tako duboko u tijelo, da ga više nisam mogao izvući, premda sam se naprezao da to uradim. U tome času iz Anteine kuće brzo izađoše četiri vojnika sa sa-

bljama u rukama, tako da sam se i ja morao prihvatiti sablje, da se obranim od njih. Ja ostavih bodež u rani, udaljih se odatle, te od straha, da me ne bi netko prepoznao krenuh prema kući vojvode Aleksandra, koji je stanovao između trga Navone i Panteona. Kada sam tamo stigao, po sobaru javih vojvodi, kakva me briga mori; a ovaj mi natuknu, da ako me nitko nije vidio ostanem spokojan i da se ničega ne bojim, nego da pođem raditi djelo za papu, za kojim on toliko žudi. Osam dana rada u kućnoj tišini uredit će sve. No međutim napetost je došla do vrhunca upravo time, što su naskoro stigli i oni vojnici, koji su me napali; oni su donijeli onaj bodež i opisali kako je stvar protekla. Oni su potanko ispričali, koliko su muke imali da izvuku taj bodež iz njegove vratne kosti i glave; oni uopće i ne poznaju žrtvu. No ne lezi vraže, k tome u tome času još naiđe Giovanni Bandini i reče im: »Taj je bodež moj, a posudio sam ga Benvenutu, koji je htio da osveti svoga brata.« Vojnici se počeše ispričavati s mnogo riječi: oni su žalili, što su me ometali u napadaju, i ako je doduše osveta bila vraški ljuta.

Prođe više od osam dana, a papa me nije pozivao sebi kao obično. Napokon mi uputi poziv preko onoga svojega sobara, plemića iz Bologne, kojega sam već spominjao. Ovaj mi vrlo obzirno napomenu, da je papi sve poznato, ali da me njegova svetost strahovito voli, te zato, neka se dušom i tijelom posvetim radu i neka mirujem. Kada sam došao pred papu, on me pogleda sasvim oštro; već sam taj pogled iznažavao je strahovitu pretnju. Ali kada je šutke pregledao moj rad, lice mu se poče razvedravati, on me pohvali blistavim izrazima i reče mi, da sam obavio silan rad za tako kratko vrijeme.

A onda me pogleda u lice i reče: »A sada, kada si ozdravio, Benvenuto, dobro pazi, kako ćeš živjeti.« Ja sam shvaćao svu ozbiljnost tih riječi, koje su žeđ za osvetom opisivali kao bolest, te rekoh da hoću. Ja smjesta otvorih prekrasnu radionicu u četvrti Banchi sučelice Raffaellovoj, te u njoj završih onaj započeti rad nekoliko mjeseci kasnije.

LII

Papa mi uputi sve za rad potrebne dragulje osim dijamanta, jer ga je trenutna nužda prisilila da ovaj založi kod nekih genoveških bankara. Imao sam dakle u svojim rukama sve druge dragulje, a od ovoga dijamanta imao sam samo kalup. Držao sam petoricu vrlo valjanih radnika, a osim ovoga skupocjenog rada izvršavao sam brojne narudžbe tako da je moja radionica bila prepuna umjetnina, dragulja, zlata i srebra, a sve je to predstavljalo veliko bogatstvo. Kuću

mi je čuvao neki veliki i lijepi kudravi pas, darovan od vojvode Aleksandra. Premda je taj pas bio prikladan za lov kao donosač svakovrsnih ptica i drugih životinja, koje bih ustrijelio, on je također bio i vrlo savjestan čuvar kuće.

Mlada je krv vatra — a brojio sam dvadesetdevet ljeta — i u to mi se vrijeme dogodi, te uzeh za služavku veoma lijepu i dražesnu djevojku. Ona mi je svojim čarima služila kao model za umjetnička nadahnuća, a osim toga je divno ugađala putenim željama moje mladosti. Poradi toga sam spavao u sobi jako udaljenoj i od soba mojih radnika i od radionice, a ona je bila spojena nekom mišjom rupicom sa sobicom ove mlade služavke. Ja sam s njom opć o vrlo često; a premda imam najlakši san na svijetu, ipak bi se katkada događalo da nakon ove razblude tvrdo i duboko spavam. Tako sam neke noći spavao kao zaklan. Tih dana uhodio me neki lupež; on je izdajući se za zlatara pozorno pregledao sve te dragulje u namjeri, da ih ukrade. U tu svrhu provali u moju radionicu, te pokupi dosta sitne zlatnine i srebrnine; no dok se zadržavao, da provali u neke kutijice, da bi našao već poručene dragulje, koje je vidio, moj pas skoči na nj, a on se poče majstorski braniti mačem; tako da je pas više puta potrčao po kući i uletio u sobe onih radnika, koje su bile otvorene zbog ljetne sparine. Kako spavači nisu htjeli da čuju njegov grozni lavež, on je potezao pokrivače s njih, te kako se nisu ni dalje odazivali, vukao ih za ruku jednoga za drugim, te ih na silu budio i svojim užasnim lavežem pokazivao im put htijući da ih povede. No videći da oni ne će da ga slijede, on je zadavao toliko muke tim izdajnicima, da su ga tjerali kamenicama i štapovima, a mogli su dobro vidjeti, jer sam im naredio da cijelu noć drže upaljeno svijetlo. Nakon toga još pomnjivo zaključaše svoje sobe.

Pas, izgubivši svaku nadu u pomoć tih lopova, prihvati se sam svoje zadaće. On opet otrča dolje; više ne nađe lupeža u radionici, izleti za njim, dostigne ga na ulici i napadne ga. On mu je već rasparao i otrgnuo kabanicu. Ali ovaj na to pozove neke krojače preklinjući ih, da ga za ljubav Božju obrane od pobješnjelog psa. Lakovjerni ljudi mu povjerovaše, istrčaše iz kuća i teškom mukom otjeraše mojega psa. No kada je došao dan, moji radnici s đoše u radionicu, vidješe, da su vrata provaljena i otvorena i da su svi pretinci razbijeni. Oni zakukaše u sav glas: »Teško nama! Teško nama!« Ja začuh kuknjavu, te se razbudih sav uplašen i otrčah njima. Oni mi izađoše u susret povicima: »Oh, mi nevoljni, eto nas je posjetio lupež, koji je sve otvorio i odnio.« Te su me riječi tako ukrutile na mjestu, da nisam mogao maknuti nogama i poći k mojemu kovčegu, da se uvjerim, jesu li unutra još papini dragulji. Taj strah mi osim toga pomrači očinji vid, te im doviknuh neka sami otvore kovčeg i neka prebroje, koliko je papinih dragulja nestalo. Svi su ti mladići bili u

košulji; no kada su otvorili kovčeg, opaziše u njemu sve dragulje skupa s velikim zlatnim radom, te se na to razveseliše i rekoše mi: »No pa ništa za to, budući da je spašen rad i svi dragulji. Samo nas je lupež sve ostavio gole u košulji, jer smo se zbog velike topline sinoć svi svukli u radionici i tu ostavili naša odijela.« Ja u istome času osjetih, da mi se vraćaju moje obamrle sile, te zahvalih Bogu i rekoh: »Pođite svi, da se preobučete o mojemu trošku, dok ja ne ispitam pobliže, kako je stvar protekla.« No ono, što me je najgore zaboljelo u čitavoj ovoj dogodovštini i šta me je upravo izbezumilo i uplašilo — sasvim protivno mojoj prirodi —, to je bila bojazan, da svijet ne dođe do naopakoga zaključka, da sam ja sam izmislio toga lupeža i čitavu tu krađu samo za to, da sam prisvojim te dragulje. Bilo mi je poznato, da je papi Klementu rekao jedan njegov ljubimac: »Kako vi možete, sveti oče, povjeriti tako skupocjene dragulje jednome mladiću, koji je živa vatra, te više misli na bojno oružje nego na umjetnost, a nema ni trideset godina?« Slično su papi govorili i drugi među kojima Francesco del Nero, Zana de Biliotti, njegov računovođa biskup Vaisona u Provansi i mnogo još njima sličnih. Papa im je na to odgovorio pitanjem, da li ko od njih zna, da sam ikada skrivio nešto takva, što bi moglo opravdati takovu ružnu sumnju. Francesco del Nero, njegov rizničar, hitro odgovori ovim riječima: »Ne, Vaša svetosti, jer on nikada nije imao ni prilike zato.« Na to papa odvrati: »Ja ga u cjelini smatram kremenitim poštenjakom, pa čak kada bi vlastitim očima vidio, da je nešto zlo načinio, ne bih ni onda vjerovao.« — Taj razgovor mi se smjesta vratio u pamet i zadavao mi najveću muku.

Čim sam šegrtima izdao zapovijed, da nabave odijela, uzeh onu kopču plašta skupa s draguljima, te ih složih kako je bilo najprikladnije na njihova mjesta i odmah pođoh papi. Međutim ga je Francesco del Nero brže bolje obavijestio o nekim čudnim šumovima, koji su se noću čuli iz moje radionice, što je odmah probudilo papinu sumnjičavost. Papa se prenaglo odlučio za najgoru hipotezu; on me ošinu užasnim pogledom i reče bahatim glasom: »Pošto si došao ovamo? Kakva te sreća zove meni?« — »Eto Vam svih Vaših dragulja i zlata, a ne fali ni najmanja sitnica.« Tada se papa razvedri u licu i reče: »Čast kome čast! Tebi svaka čast i poštenje.« Ja mu pokazah rad, te dok ga je on razgledao, ja mu ispričah cijelu noćnu dogodovštinu s onim lupežem i s mojim strepnjama, te mu istaknuh i ono, što mi je zadavalo najviše bola. U toku mojega pričanja, papa se okretao više puta da me upiljeno pogleda u lice. Nazočan je bio onaj nesretni Francesco del Nero, te se činilo da kipi od bijesa, što je utjeran u laž. Na kraju papa se poče grohotom smijati svemu onome, što sam mu ja ispričao, i opomenu me: »Odlazi, te pazi, da ostaneš poštenjak, kakav si u mojim očima uvijek bio.«

LIII

Dok sam požurivao taj moj rad i radio neprestano za kovnicu, po Rimu se počeše širiti neki krivotvoreni novci otisnuti mojim vlastitim žigovima. Odmah ih ponesoše papi, te me tom prilikom ružno osumnjičiše. Papa reče upravitelju kovnice Lacopu Balducciju: »Uloži sve sile da pronađeš zlikovca, jer je očevidno, da je Benvenuto savršeno čist.« A ovaj nepošteni upravitelj kovnice u svojoj mržnji na me reče: »Dao Bog, sveti oče, da bude onako kako Vi kažete; mi međutim imamo neke podloge za sumnju.« Na to se papa okrenu prama rimskome namjesniku, i reče mu neka povede najstrožu istragu za tim krivotvoriteljima novca. Nekako tih dana papa poruči po mene, a onda vještim prelazima razgovora poče govoriti o novcu i nenadano dometne: »Benvenuto, bi li ti imao petlje da krivotvoriš novac?« Na to ja odgovorih, da ja vjerojatno imam ljepših i plemenitijih zadaća nego oni jadnici, koji se bave tim nedostojnim poslom; jer su ljudi, koji se hvataju takoga podloga zanimanja, osobe, koje ne znaju sticati u znoju svojega lica i koji nemaju velikoga mozga; a ja s mojim skromnim sredstvima stičem još i na pretek. Jer kada ja radim na žigovima za kovnicu, ja svakoga jutra, prije nego objedujem, moram zaraditi barem tri škude.

Uvijek je naime vladao običaj, da tom cijenom plaćaju žigove za pravljenje novca. A ovaj me bedak upravitelj kovnice ne trpi samo za to, jer bi ih želio dobiti jeftinije. Meni je sasvim dovoljno ono, što zaslužujem milošću Boga i mojih poslodavaca; jer da čak i krivotvorim novac, ne bih mogao toliko zaslužiti. Papa je izvanredno dobro razumio, na što ja smjeram; te dok je nedavno izdao nalog, da budno paze, da ja ne odmaglim iz Rima, sada im reče da ustrajno nastave onu istragu, ali da me ne drže pod paskom, jer me on ne bi želio ogorčiti da me ne bi morao izgubiti. On povjeri i toplo preporuči vođenje istrage nekim dostojnicima apostolske komore, koji ispuniše revno svoju istražnu zadaću po svojoj dužnosti, te smjesta pronađoše krivca. Zvao se Ceseri Macherone, rimski građanin, namještenik kod kovanja novca u samoj kovnici; s njime je uhvaćen i jedan lijevac iz kovnice kao njegov sukrivac.

LIV

Toga istoga dana prolazio sam preko trga Navona, a pratio me je onaj moj lijepi pas kudrov. Kada sam stignuo pred vrata gradskih zatvora, moj pas s najvećim naletom i s oštrim lavežem baci se u tim vratima na nekoga mladića, kojega je doveo na redarstvo neki

Donnino, zlatar iz Parme, bivši Caradossov učenik, na sumnju, da ga je pokrao. Moj se pas tako naprezao da raskomada ovoga mladića, da je redare obuzela sućut utoliko više, što je taj drski junoša izvrsno dokazivao svoju nevinost. Donnino nije imao dovoljno dokaza, i što je jedan od redarstvenih podnaredn ika, Genovežanin, poznavao oca toga mladića. Sticaj je prilika bio takav, da su nešto zbog psa, a nešto zbog ove druge sretne okolnosti, redari bili skloni, da — puklo kud puklo — puste slobodna ovoga mladića. No kada sam se ja približio, moj pas ne bojeći se ni mača ni štapova ponovo se baci na toga mladića, a oni me opomenuše, ako ne umirim svojega psa, da će ga ubiti. Ja dakle obuzdah psa što sam bolje mogao, ali dok je mladić navlačio svoj ogrtač, iz kukuljice ispadoše neki svitci papira, a Donnino ustanovi, da su to njegove nestale stvari. Također i ja prepoznah neki svoj mali prsten, te u to ime odmah kliknuh: »Pa nego, ljudi, eto to je lupež, koji je provalio u moju radionicu i pokrao je, jer ga moj pas prepoznaje.« Na to pustih psa i on ponovo skoči na nj; ali tada me lupež poče moliti za milost izjavljujući mi, da će mi pošteno vratiti sve, što mi je oduzeo. Ja opet umirih psa, a ovaj mi vrati što je imao od mojega, nešto zlata, srebra i malih prstenova, te tome još dvadeset i pet škuda, i na to me opet poče kumiti, da mu pomognem. Na njegovo zapomaganje ja rekoh, neka se moli Bogu, a ne meni, jer mu ja ne ću učiniti ništa ni dobra ni zla, te se vratih svojim poslovima. Malo dana kasnije onaj krivotvoritelj novca, Ceseri Macherone, obješen je u četvrti Banchi pred vratima kovnice. Njegov je sukrivac otjeran na galiju, a genoveški lupež je također obješen na Campo di Fiore. A što se tiče mene, moj dobar glas se sada čuo nadaleko, mnogo dalje nego ikada prije.

LV

Ja sam gotovo završio svoje djelo, kada nadođe ona strahovita poplava, koja je vodom preplavila čitav Rim. Ja sam promatrao svu veličinu te nesreće u času, kada je dan već umirao: zazvoniše dva sata prije zalaska sunca, a voda je nabujala upravo preko svake mjere. Moja kuća i radionica ležale su prednjim dijelom u četvrti Banchi, a stražnji dio, prema Monte Giordanu, bio je nekoliko lakata viši. Obzirom na tu okolnost ja najprije pomislih da spasim svoj život, a zatim i čast, te ponijeh sa sobom sve one dragulje, da sam onaj zlatni rad prepustih na čuvanje mojim radnicima. Tako bosonog izađoh preko mojih stražnjih prozora, te pregazih što sam bolje mogao preko onih voda, dok nisam stigao na Monte Cavallo, gdje nađoh messer Giovannija Gaddija, dostojnika apostolske komore, i

slikara Bastiana Mlečanina. Ja se približih messer Giovanniju, te mu predah sve te dragulje, da ih pričuva za mene; a on tu moju molbu ispuni zdušno kao da sam mu rođeni brat. Malo dana poslije toga, kada je poplava Tibra prošla, ja se vratih u svoju radionicu i završih svoj rad, kopču plašta, tako sretno, da su ga počeli proglašavati najljepšim djelom, što ga je ikada vidio grad Rim. Kada sam ga donio papi, on nije mogao da ga dovoljno nahvali. Tako mi reče: »Da sam ja neki bogati vladar, poklonio bih Benvenutu toliko jutara zemljišta, koliko može obuhvatiti svojim okom. Ali mi smo danas ubogi propali kraljevi. No u svakom slučaju podijelit ću mu toliko kruha koliko dostaje za njegove skromne potrebe.« Ja lijepo pustih papu da nastavi sa svojim razmetanjem, ali kada je završio, ja zatražih od njega ispražnjeno mjesto *mazziera**. Na to mi papa reče, da on meni sprema nešto mnogo važnije. Odgovorih njegovoj svetosti, neka mi u očekivanju toga boljega pruži to mjesto kao predujam. On prasnu u smijeh i reče mi, da nema ništa protiv toga, ali da on ne će da ja služim kao paradna osoba i da bih se morao dogovoriti s drugim *mazzierima* radi zamjene. On će za uzvrat za to njima podijeliti onaj ustupak, koji su od njega tražili, a to je pravo, da mogu sudbenim putem utjerivati svoju plaću. Tako je moja želja ispunjena. Ta služba donosila mi je godišnje malo manje od dvjesta škuda prihoda.

LVI

Ja produžih radom za papu, te sam mu sada izrađivao neki mali rad, a sada neki drugi, te on naruči od mene model za veoma bogato urešen kalež. Ja mu izradih kako nacrt tako i model od drva i od voska. Ovaj je kalež imao na mjestu čvora ispod dna čaške tri mala lika, okrugla, naime Vjeru, Ljubav i Nadu; na podnožju sam načinio sukladno tomu tri medaljona u bas-reljefu: porod Kristov, Uskrsnuće Kristovo, Raspeće Sv. Petra s glavom prema zemlji. Takva je kompozicija naime naručena od mene. Kako je ovaj moj rad odmicao, papa je vrlo često htio da ga vidi; no ti me susreti s njime podsjetiše na činjenicu, da njegova svetost već predugo zaboravlja obećanje, da će mi nešto dati. Bilo je ispražnjeno neko mjesto pečatitelja bula, te ga neke večeri zatražih. Dobri se papa nije više sjećao onih razmetanja s darežljivošću, kojima me je obasuo na završetku onoga drugoga rada, te mi reče: »Nadarbina pečatitelja bula izbacuje preko osamstotina škuda, te kada bih ja tebi nju dao,

* »Mazzieri« dostojanstvenici, koji su išli pred papom i nosili papinske znakove (štap). Mazza = štap, batina.

ti bi se brinuo samo da udobno ljenčariš, a onaj umjetnički dar u tvojim prstima propao bi bez traga, te bi krivnju za to svi svaljivali na mene.« Ja mu pripravno odgovorih: »Mačke dobre pasmine ne hvataju bolje svoju lovinu, kada odebljaju nego kada izgladne, pa tako i oni poštenjaci, koji su ma koliko daroviti, kudikamo bolje upotrebljuju svoj dar, kada imaju obilnih sredstava za život. Tako da oni vladari, koji održavaju u najvećem obilju i gaje te ljude — to mora znati Vaša Svetost — nadvodnjuju sami cvijet genija. Ako toga nema, taj cvijet kržljavi i šugavi. Pa neka Vaša Svetost čuje i to, da nisam zatražio tu nadarbinu u nekoj nadi, da ću je i dobiti. Mogu biti sretan i presretan što sam dobio onaj skromni položaj *mazziera!* Kako bih ja mogao obmanjivati sebe višim obmanama? Vaša će Svetost ispravno postupati, kada ga već nije htjela podijeliti meni, ako ga podijeli nekome talentu, koji ga zaslužuje, a ne nekoj budali, koja će samo udobno ljenčariti, kako se izrazila Vaša Svetost. Povedite se za primjerom pape Julija blage uspomene, koji je takvu službu podijelio izvrsnom graditelju Bramanteu.« Tako rekoh, duboko se naklonih i udaljih se sav bijesan.

Mletački slikar Bastiano* stupi pred papu i reče mu: »Sveti Oče, neka Vaša Svetost podijeli tu službu nekomu pregaocu na umjetničkome polju. Pa kako sam ja, kao što je dobro poznato Vašoj Svetosti, jedan od tih strastvenih pregalaca, molim Vas, da mene nje udostojite.« Papa nastavi: »Taj vragometni Benvenuto ne trpi opomena. Ja sam bio raspoložen, da mu podijelim tu službu. Ali zbilja se ne dolikuje tako šepiriti pred papom, te sada zbilja ne znam šta da učinim.« Biskup iz Vaisona odmah pristupi bliže i poče zagovarati Bastiana ovim riječima: »Sveti Oče, Benvenuto je mlad i mnogo mu bolje pristaje sablja o pojasu nego fratarska suknja. Neka Vaša Svetost izvoli podijeliti mjesto ovome darovitom Bastianu. Što se pak tiče Benvenuta, Vi ćete mu moći, u ovoj ili onoj zgodnoj prilici, udijeliti neku udobnu službu, koja će mu možda bolje odgovarati od ove.« Na to se papa okrenu messeru Bartolomeu Valoriju, te mu reče: »Kada susretnete Benvenuta, recite mu u moje ime, da je on sam isposlovao mjesto pečatitelja za slikara Bastiana. A neka on računa sa sigurnošću, da će prvo dobro ispražnjeno mjesto pripasti njemu. Samo neka dotle napregne sile da bi stvarao prave umjetnine, i neka završi moje narudžbe.«

Sutradan dva sata poslije zalaska suca susretoh messer Bartolomea Valorija na uglu kod same kovnice. Pred njim su nosili dvije baklje, te je jurio najvećom žurbom na papin poziv. Ja mu se duboko naklonih, a on se na to zaustavi, pozove me sebi, te mi ispriča s najvećom usrdnošću poruku, koji mu je papa predao za me. Ja

* Sebastiano del Piombo.

mu na te riječi odgovorih, da ću doduše završiti svoj rad s najvećom marljivošću i žarom kao nikada ni jedan drugi; ali da se svejedno ni najmanje ne nadam da ću ikada išta dobiti od pape. Taj me messer Bartolomeo ukorio opaskom, da se na ponude samoga pape ne smije tako odgovarati. Ja mu na to odbrusih, da bih, budući da znam da to ne ću ni ovako ni onako postići, bio lud da odgovaram drugačije. Na te riječi ja prekinuh razgovor i odoh da se pozabavim drugim mojim poslovima. Taj messer Bartolomeo morao je ponoviti papi moje dosta smjele riječi, pa možda k tome i neke dodatke. Tako da je papa preko dva mjeseca zanemario da me pozove, a ja kroz to cijelo vrijeme nisam ni jedamput ni za živu glavu zavirivao u palaču. Međutim papa, koji je venuo od žive želje, da dobije svoj kalež, naloži messeru Rubertu Pucciju, da malo pogleda, da li ja nešto i radim. Taj poštenjačina dolazio mi je svaki dan u posjet, te me je uvijek častio kakovom ljubeznom riječju, a tako i ja njega. Napokon papa, koji se spremao na putovanje u Bolognu, videći da ja vlastitom pobudom ne dolazim na poklon, obavijesti me po spomenutom messeru Rubertu, da mu moram donijeti moje djelo, jer hoće da vidi, do kojega sam ga stupnja usavršivanja dotjerao. Zato mu ga ja donesoh, uvjerih ga, da je najglavniji dio posla dovršen, a dijelom da bih kupio znatnu težinu zlata neophodnu da uzmognem dovršiti djelo. Papa mi reče: »Pazi, samo dobro pazi, da ga svršiš.« Ja odgovorih opraštajući se da ću ga zacijelo završiti, samo ako mi ostavi novaca. I onda se udaljih.

LVII

Papa pri svojem odlasku u Bolognu imenova kardinala Salviatija rimskim legatom, svojim zamjenikom, i povjeri mu dužnost, da me neprestano tjera na daljnji rad na onome djelu. On mu reče: »Benvenuto je čovjek, koji premalo cijeni svoj dar, a još manje nas. Za to mu nastojte dati poticaja tako, da pri svojem povratku vidim svoj kalež završen.« Ta životinja od kardinala uputi mi nakon osam dana poziv da dođem i da mu donesem djelo. Na to ja krenuh njemu, ali kalež ostavih u radionici. Kada sam se pojavio pred njim, ovaj mi kardinal odmah skreše u lice: »Pa gdje je onaj tvoj umokac od bijeloga luka? Jesi li ga dovršio?« Na to ja odgovorih: »Vaša uzoritosti, niti sam dovršio svoj umokac, niti ću ga dovršiti, ako mi Vi ne pružite luka u tu svrhu.« Na te riječi taj kardinal, koji je po licu više sličio na magarca nego na čovjeka, postane dva puta ružniji; te onda u želji, da bi smjesta prekinuo svaku raspravu, odbrusi: »Dat ću te otpremiti na galiju, pa ćeš onda biti i suviše sretan da dovršiš djelo.« Ta me magareština razljuti i ja mu rekoh: »Mon-

signore, kada zgriješim nečim što zaslužuje galiju, onda ćete me tamo otpremiti. Ali zbog ovakovih grijeha ja se ne bojim Vaše galije. A k tome Vam kažem, i to krivnjom Vašega gospodstva, da ga ne ću završiti nikada, ter nikada. I više ne poručujte nipošto po me, jer ja Vas od sada ne ću više pohoditi, osim ako me ne dopremite sa stražarima.« Taj čestiti kardinal pokuša u više navrata da me opomene preko raznih osoba, da moram raditi i da mu moram donijeti rad na ogled. Za to sam ja dotičnim posrednicima ponavljao: »Recite Monsignoru, neka mi pošalje luka, ako hoće da ja priredim umokac.« I nikada mu ne dadoh nikakoga drugoga odgovora tako da je on silom prilika izbio sebi iz glave taj očajni pothvat, da od mene nešto postigne.

LVIII

Nego papa se vrati iz Bologne i odmah upita, šta je sa mnom, jer mu je onaj kardinal u mojem pogledu već pisao najgore obavijesti. Papu spopadne skrajnji bijes, te mi poruči da ga posjetim i u isti mah donesem kalež. Ja se pokorih. Međutim za ono vrijeme, dok je papa boravio u Bologni, kod mene se pojavi očna upala, a bila je toliko bolna da od bola nisam mogao gotovo podnositi ni to što sam živ, tako da je to bio glavni razlog, što nisam napredovao s radom. Bolest se toliko pogoršala, da sam smatrao sasvim sigurnim, da ću oslijepiti, pa sam čak i sračunao, koliko će mi trebati za život, kada oslijepim. Dok sam išao papi, razmišljao sam putem, kako da nađem izgovor, što nisam unaprijed o djelo. Mislio sam: dok papa bude razgledao, moći ću da mu dometnem par riječi u moju obranu. Ali to nije ispalo po mome očekivanju, jer čim sam došao njemu, on me dočeka grubim riječima: »Daj ovamo to djelo! Je li gotovo«? Ja odmotah kalež, a on odmah u najvećem bijesu grunu: »Tako mi Boga velikoga, kažem teb., koji se hvastaš, da ne vodiš računa ni o kome, da bih te, da nema ljudskog obzira, dao strovaliti skupa s tim djelom s ovih prozora na zemlju.« Kada sam vidio da papa tako grozomorno bjesni, ja se počeh žurno spremati na odlazak. Dok je on i nadalje prijetio, ja turnuh djelo pod kabanicu i progunđah: »Nikakva sila na svijetu ne može primorati slijepa čovjeka da dovršava takove teške umjetnine.« Papa, koji mu je glasni govor prešao u viku, opazi: »Dođi ovamo! Šta ti to kažeš?« Ja sam razmišljao, nije li došao čas da se zaletim i otrčim što me noge nose niz one stube; ali onda se predomislih, te se bacih na koljena vičući glasno, jer on nije prestao da se dere: »Ako sam ja oslijepio poradi neke bolesti, da li sam dužan da radim?« Na to on odgovori: »Svejedno si jasno vidio, da dođeš ovamo, a ne vjerujem, da ima i slovca istine u svemu, što ti meni bajaš.«

Primijetih, da sada govori malo tiše. Za to mu rekoh: »Neka Vaša Svetost priupita svojega liječnika o mojem slučaju, pa će vidjeti, da govorim istinu.« On odgovori: »Mi ćemo podrobnije ispitati, da li stoji ta tvoja tvrdnja.« Tada primjećujući, da je ipak voljan da se osvrne na moje riječi, ja rekoh: »Ja vjerujem, da za ovu moju tešku bolest nije kriv nitko drugi nego kardinal Salviati. On je poručio po me, čim je Vaša Svetost otputovala, a kada sam izašao preda nj, on nazove moje djelo umokcem od luka i zaprijeti mi, da će me otpremiti na galiju, da ga tu dovršim. Ti su me neumjesni izrazi tako bolno osupnuli, da sam od te krvave uvrede osjetio, kako mi se zažarilo lice, a u oči mi navali takva vrućina, da nisam vidio puta da se vratim kući. Od toga je prošlo malo dana, kada mi na oči padoše dvije mrene, te zbog toga nisam više vidio danje svjetlosti, pa tako nakon odlaska Vaše Svetosti nisam mogao raditi ništa, pa ni za jedan čas.« Ja se ustah s koljena i udaljih na miru. Drugi su mi ispričali, da je papa neposredno nakon toga rekao: »Ja mogu dijeliti svome osoblju dostojanstva, ali ne mogu dati takta onome, koji ga nema. Ja nisam naložio kardinalu da postupa tako oštro s čovjekom. Pa ako je istina da ga bole oči, a to će mi razjasniti moj liječnik, trebalo bi imati malo sućuti prema njemu.« U sobi se nalazio neki veoma daroviti velikaš, koji je uživao potpuno papino prijateljstvo. On upita papu, tko sam ja. »Sveti oče, ja vas to pitam, jer mi se čini, da ste naglo prešli iz najveće srdžbe u najveću sućut. To je razlog, zašto pitam Vašu Svetost za njegovu osobu. Jer ako je on čovjek, kojega vrijedi pomoći, ja ću ga podučiti tajni, kako će izliječiti svoju bolest.« Papa odgovori ovako: »To je najveći majstor, koji se ikada rodio u njegovom zanimanju. Jednoga dana, kada se nađemo na okupu, ja ću Vam pokazati neka njegova čudesna djela i predstaviti njega; a bit će mi veoma drago, ako vašemu lijeku uspije da mu donese neko olakšanje.« Tri dana kasnije papa me pozove poslije objeda, a bio je nazočan ovaj koljenović. Čim sam ja stigao, papa zapovjedi da donesu kopču onoga plašta. Dok smo je čekali, ja razmotah onaj moj kalež, a plemenitaš na prvi pogled reče, da nije nikada vidio takvoga remekdjela. No kako su donijeli kopču, njegovo divljenje još samo znatno poraste. On me pogleda u lice i reče: »Čovjek je tako mlad, pa već takav majstor. Njegova će mu mladost omogućiti da vremenom još nadmaši samoga sebe.« Zatim me upita, kako se zovem. Ja odgovorih: »Zovem se Benvenuto.« On odvrati: »Ja ću za te ovaj put biti Benvenuto (»dobro došli«)! Evo ti lijeka: uzmi više različaka s peteljkom, cvijetom i korenom sve skupa, pa iskuhaj naliv na blagoj vatri i s tom vodom ispiri dobro oči nekoliko puta na dan, te ćeš sasvim sigurno ozdraviti od slaboće vida. Ali svakako prije pročisti utrobu, pa onda nastavi s tim ispiranjem oči-

ju.« Pami uputi par prijaznih riječi, a ja se ovaj put udaljih gotovo zaroljan.

LVIX

Bile stvarna činjenica, da bolujem, ali vjerujem da sam se tom boli zarazio od one lijepe i mlade djevojke, koja je bila moja služavka u času kada sam pokraden. To je bio sifilis, a dok se potpuno izlio, legao se više od četiri puna mjeseca, a onda mi naglo pokri čitavo tijelo. On se razlikovao od onoga, koji obično vidimo, te se sa činilo kao da sam pokriven stanovitim crvenim pristićima velih poput novčića. Liječnici nisu nikako htjeli priznati, da je to sifilis li ja sam i nadalje neprestano dokazivao, zbog čega vjerujem da t. Neko sam se vrijeme liječio po njihovim propisima, ali to mi n nikoliko koristilo. Te se konačno odlučih da uzimam »sveto« jakovo drvo protivno mišljenju najboljih liječnika u Rimu. Ja n to drvo uzimao najsavjesnijom pravilnošću i uz najstrožu dijet te kroz malo dana osjetih vrlo veliko poboljšanje. Tako da sam nakon pedeset dana izliječio i izgledao zdrav kao riba. Zima se primicala. U tome času, da bih se oporavio od velikoga truda, ki sam izdržao, ja izabrah za svoju zabavu lov s puškom. U lovu sam se morao izlagati kiši i vjetru, vrebati na divljač po barama; takda mi se nakon malo dana bolest vrati u sto puta gorem obliku nego prije. Ja se opet predah u ruke liječnicima; oni su me neprestano savjesno liječili, a meni je svaki dan bilo sve gore. Kako me je spala velika groznica, ja se odlučih da opet uzimam gajakovo drvo. Liječnici su mi to zabranjivali, te su mi govorili, ako budem tako postupao, dok patim od groznice, da ću umrijeti za osam dana. Ja e odlučih da postupam protiv njihove zabrane; te se podvrgnuh isom načinu prehrane kao ono prije, pa kada sam četiri dana pio te bagoslovljene gajakove vode, groznica iščezmu netragom. Počeh se osjećati mnogo bolje. Još dok sam se liječio gajakom, ja sam bez prestanka dotjerivao modele mojega djela. I upravo u tim danima lečenja ja sam stvarao najljepše stvari i ostvario najrađe pronalaske u mojemu životu. U roku od pedeset dana, ja sam potpuno ozdravio, a onda najvećom pomnjom počeh poprimati mjere da još više učvrstim svoje zdravlje. Tako kada sam prekinuo onaj veliki post, kao da sam se po drugi put rodio, pronađoh se potpuno očišćen od svih pristića na koži. Premda mi je bilo ugodno da učvršćujem oro moje željkovano zdravlje, ja sam ipak neumorno radio; te sam zdušno ulagao trud kako na ono djelo tako i na rad u kovnici novca.

LX

Slučilo se, da je onaj kardinal Salviati, kojega sam već prije spominjao kao svojega zakletoga neprijatelja, imenovan legatom Parme. U Parmi je uhapšen zbog krivotvorenja novca neki milanski zlatar po imenu Tobbia. Već je bio osuđen na smrt na vješalima i na spaljivanje, kada se dobre duše zauzeše za njega kod toga legata, predstavljajući ga kao darovita umjetnika. Taj kardinal odgodi smaknuće krivca i pisa papi Klementi, da mu je dopao u ruku najveći svjetski majstor zlatarskoga poziva, koji je već osuđen na vješala i na lomaču kao krivotvoritelj novca; ali da je taj čovjek prostodušan i dobar, jer da je, prije nego je počinio zločin, upitao za savjet svojega ispovjednika, koji mu je to dopustio. Još je nadodao: »Ako vi dovedete ovoga velikana u Rim, Vaša će Svetost moći da malo ponizi onu bahatost vašega Benvenuta, te sam više nego siguran, da će vam se Tobbijina djela sviđati bolje od Benvenutovih.« Tako ga je papa smjesta dozvao u Rim. A kada je doputovao, pozove nas obojicu da nacrtamo nacrt za jedan rog likorna, najljepši koji je ljudsko oko vidjelo; zapadao je sedamnaest tisuća dukata papinske riznice. Taj rog htio je papa darovati kralju Franji, ali ga je najprije htio bogato ukrasiti zlatom, te stoga povjeri nama obojici, da u utakmici narišemo te nacrte. Kada smo ih dovršili, ponesosmo ih papi. Tobbijin je nacrt predstavljao jedan svjećnjak, u koji se mjesto svijeće utjecalo taj lijepi rog. Četiri likornove glavice vrlo plitko zamišljene tvorile su podnožje ovoga svjećnjaka, tako da, kada sam ih vidio, ne mogoh se suzdržati a da se potiho ne nasmijem. Papa to opazi i smjesta mi reče: »Daj amo svoj nacrt.« Ovaj je bio samo likornova glava; u skladu s onim rogom načinio sam po obliku najljepšu glavu, što je mašta može zamisliti; a to je bilo zato, jer sam se djelom poveo za ljepotom konjske, a djelom za ljepotom jelenje glave; obogativši je s najdivnijom dlakom i drugim uresima, tako da je gledaoci počeše hvaliti, čim su je vidjeli. Ali nažalost kod ovog takmičenja bili su nazočni neki Milanci najvećeg ugleda, koji rekoše: »Sveti Oče, Vaša Svetost šalje ovaj rad kao veliki dar u Francusku. Znajte, da su Francuzi neprosvjećeni ljudi i da ne će shvatiti odličnost novoga Benvenutova djela; ali naprotiv njima će se sviđati nešto, što sliči na crkveno posuđe, te može također biti i brže izrađeno. Benvenuto će napregnuti svoje sile da dovrši vaš kalež, pa će tako biti dva razna djela dovršena u isto vrijeme; a ovaj će jadnik, kojega ste dozvali ovamo, također dobiti prilike da i on bude zaposlen.« Papa, koji je svakako htio da dobije moj kalež, vrlo rado posluša savjet tih Milanaca; tako sutradan povjeri Tobbiji izradu onoga likornova roga, a meni poruči po svojem čuvaru haljina, da mu moram

ju.« Papa mi uputi par prijaznih riječi, a ja se ovaj put udaljih gotovo zadovoljan.

LVIX

Bila je stvarna činjenica, da bolujem, ali vjerujem da sam se tom bolesti zarazio od one lijepe i mlade djevojke, koja je bila moja služavka u času kada sam pokraden. To je bio sifilis, a dok se potpuno ispoljio, legao se više od četiri puna mjeseca, a onda mi naglo pokri čitavo tijelo. On se razlikovao od onoga, koji obično vidimo, te se samo činilo kao da sam pokriven stanovitim crvenim prištićima velikim poput novčića. Liječnici nisu nikako htjeli priznati, da je to sifilis, ali ja sam i nadalje neprestano dokazivao, zbog čega vjerujem da jest. Neko sam se vrijeme liječio po njihovim propisima, ali to mi nije nimalo koristilo. Te se konačno odlučih da uzimam »sveto« gajakovo drvo protivno mišljenju najboljih liječnika u Rimu. Ja sam to drvo uzimao najsavjesnijom pravilnošću i uz najstrožu dijetu, te kroz malo dana osjetih vrlo veliko poboljšanje. Tako da sam se nakon pedeset dana izliječio i izgledao zdrav kao riba. Zima se primicala. U tome času, da bih se oporavio od velikoga truda, koji sam izdržao, ja izabrah za svoju zabavu lov s puškom. U lovu sam se morao izlagati kiši i vjetru, vrebati na divljač po barama; tako da mi se nakon malo dana bolest vrati u sto puta gorem obliku nego prije. Ja se opet predah u ruke liječnicima; oni su me neprestano savjesno liječili, a meni je svaki dan bilo sve gore. Kako me je spopala velika groznica, ja se odlučih da opet uzimam gajakovo drvo. Liječnici su mi to zabranjivali, te su mi govorili, ako budem tako postupao, dok patim od groznice, da ću umrijeti za osam dana. Ja se odlučih da postupam protiv njihove zabrane; te se podvrgnuh istom načinu prehrane kao ono prije, pa kada sam četiri dana pio te blagoslovljene gajakove vode, groznica iščezne netragom. Počeh se osjećati mnogo bolje. Još dok sam se liječio gajakom, ja sam bez prestanka dotjerivao modele mojega djela. I upravo u tim danima liječenja ja sam stvarao najljepše stvari i ostvario najređe pronalaske u mojemu životu. U roku od pedeset dana, ja sam potpuno ozdravio, a onda najvećom pomnjom počeh poprimati mjere da još više učvrstim svoje zdravlje. Tako kada sam prekinuo onaj veliki post, kao da sam se po drugi put rodio, pronađoh se potpuno očišćen od svih prištića na koži. Premda mi je bilo ugodno da učvršćujem ono moje željkovano zdravlje, ja sam ipak neumorno radio; te sam zdušno ulagao trud kako na ono djelo tako i na rad u kovnici novca.

LX

Slučilo se, da je onaj kardinal Salviati, kojega sam već prije spominjao kao svojega zakletoga neprijatelja, imenovan legatom Parme. U Parmi je uhapšen zbog krivotvorenja novca neki milanski zlatar po imenu Tobbia. Već je bio osuđen na smrt na vješalima i na spaljivanje, kada se dobre duše zauzeše za njega kod toga legata, predstavljajući ga kao darovita umjetnika. Taj kardinal odgodi smaknuće krivca i pisa papi Klementi, da mu je dopao u ruku najveći svjetski majstor zlatarskoga poziva, koji je već osuđen na vješala i na lomaču kao krivotvoritelj novca; ali da je taj čovjek prostodušan i dobar, jer da je, prije nego je počinio zločin, upitao za savjet svojega ispovjednika, koji mu je to dopustio. Još je nadodao: »Ako vi dovedete ovoga velikana u Rim, Vaša će Svetost moći da malo ponizi onu bahatost vašega Benvenuta, te sam više nego siguran, da će vam se Tobbijina djela sviđati bolje od Benvenutovih.« Tako ga je papa smjesta dozvao u Rim. A kada je doputovao, pozove nas obojicu da nacrtamo nacrt za jedan rog likorna, najljepši koji je ljudsko oko vidjelo; zapadao je sedamnaest tisuća dukata papinske riznice. Taj rog htio je papa darovati kralju Franji, ali ga je najprije htio bogato ukrasiti zlatom, te stoga povjeri nama obojici, da u utakmici narišemo te nacrte. Kada smo ih dovršili, ponesosmo ih papi. Tobbijin je nacrt predstavljao jedan svjećnjak, u koji se mjesto svijeće utjecalo taj lijepi rog. Četiri likornove glavice vrlo plitko zamišljene tvorile su podnožje ovoga svjećnjaka, tako da, kada sam ih vidio, ne mogoh se suzdržati a da se potiho ne nasmijem. Papa to opazi i smjesta mi reče: »Daj amo svoj nacrt.« Ovaj je bio samo likornova glava; u skladu s onim rogom načinio sam po obliku najljepšu glavu, što je mašta može zamisliti; a to je bilo zato, jer sam se djelom poveo za ljepotom konjske, a djelom za ljepotom jelenje glave; obogativši je s najdivnijom dlakom i drugim uresima, tako da je gledaoci počeše hvaliti, čim su je vidjeli. Ali nažalost kod ovog takmičenja bili su nazočni neki Milanci najvećeg ugleda, koji rekoše: »Sveti Oče, Vaša Svetost šalje ovaj rad kao veliki dar u Francusku. Znajte, da su Francuzi neprosvjećeni ljudi i da ne će shvatiti odličnost novoga Benvenutova djela; ali naprotiv njima će se sviđati nešto, što sliči na crkveno posuđe, te može također biti i brže izrađeno. Benvenuto će napregnuti svoje sile da dovrši vaš kalež, pa će tako biti dva razna djela dovršena u isto vrijeme; a ovaj će jadnik, kojega ste dozvali ovamo, također dobiti prilike da i on bude zaposlen.« Papa, koji je svakako htio da dobije moj kalež, vrlo rado posluša savjet tih Milanaca; tako sutradan povjeri Tobbiji izradu onoga likornova roga, a meni poruči po svojem čuvaru haljina, da mu moram

završiti onaj kalež. Na to mu ja odgovorih, da i sam ne želim ništa drugo nego završiti to moje lijepo djelo; ali da je ono od drugoga gradiva nego li je zlato, ja bih ga mogao lako dovršiti iz svojega džepa. Nego budući da je upravo od zlata, treba da mi ga pruži sam papa, ako želi, da ga uzmognem svršiti. Na te se riječi taj dvorjanik pučkoga porijekla okosi: »Pobogu brate, ne išti zlata od pape, jer ćeš ga strašno rasrditi i morati ispaštati za to.« Njemu ja rekoh: »Gospodine moj, neka me vaše gospodstvo poduči, kako se bez brašna može peći kruh? Isto je tako bez zlata nemoguće dovršiti to djelo.« Ovaj haljinar reče: »Čini mi se, da vi mene pomalo zavitlavate. Sve to što ste mi rekli, ja ću javiti papi.« Tako i učini. Papa se tako živinski razbijesni, te reče, da želi vidjeti, da li sam takav luđak, da ne bi završio. Tako je čekao preko dva mjeseca, a premda sam se zakleo, da ga ne ću ni prstom dirnuti, nisam tako postupao, naprotiv sam na njemu radio s najvećom ljubavlju. Kada je vidio da ne donosim kalež, papa se poče protiv mene strahovito ljutiti i zaprijeti, da će me svakako pedepsati. Ove je riječi izrekao pred nekim svojim draguljarom Milancem po imenu Pompeo, a ovaj je bio bliski rođak nekoga messer Trajana, kojega je papa najviše volio među svojim komornicima. Njih oba rekoše sporazumno papi: »Ako bi mu Vaša Svetost oduzela kovnicu, možda bi on na silu morao dovršiti kalež.« Na to papa odgovori: »Naprotiv, dogodile bi se dvije nevolje: prvo, meni bi stradala kovnica, do koje mi je toliko stalo; a drugo, zastalno ne bih nikada dobio kalež.« Ova dva Milanca, pošto su otkrili, da je papa loše raspoložen prema meni, na kraju uspiješe toliko, da mi ipak konačno oduze kovnicu, te je preda nekome mladiću iz Perugie, koji se zvao nadimkom Fagiuolo. Taj isti Pompeo dođe da mi javi u ime pape, kako mi je njegova Svetost oduzela kovnicu i da će mi također oduzeti koješta ili sve drugo, ako ne završim kalež. Na to ja odgovorih: »Recite njegovoj Svetosti, da je ona oduzela kovnicu ne meni nego sebi, pa da bi se to isto imalo dogoditi i s ovim drugim stvarima. Pa kada bi mi je njegova Svetost kasnije htjela vratiti, da je nikako ne ću više htjeti.« Taj nesretni glupan odleti kao da ima krila ravno papi, da mu sve to ponovi i još nešto dometne iz svoje glave. Osam dana kasnije papa po tom istom čovjeku uputi poruku, da više ne će da ja dovršavam kalež i da hoće da ga dobije upravo u onome stanju i stupnju završenosti, do kojega sam ga dotjerao. Ja odgovorih Pompeu: »To nije kao kovnica, da bi mi je mogao najednom oduzeti. Samo petsto škuda, koje sam dobio, doduše pripada njegovoj Svetosti, te ću mu ih odmah vratiti. No djelo je moje, pa ću od njega učiniti, štogod mi se bude sviđalo.« Pompeo otrči da to dojavi skupa s još nekom reskom dosjetkom, koju sam upravio tome Pompeu s potpunim pravom.

LXI

Tri dana kasnije, nekoga četvrtka, dođoše meni dva komornika njegove Svetosti, koje je ona neobično voljela. Jedan od njih, a zvao se messer Pier Giovanni i bio je čuvar haljina njegove Svetosti, još je živ i sada je biskup; drugi je bio iz još bolje kuće, ali se njegova imena ne sjećam. Kada su oni došli meni, rekoše mi ovako: »Benvenuto, nas šalje papa. Budući da ti nisi htio da se s nama sporazumiš na miran način, on izjavljuje, da ti ili imaš da nam predaš njegovo djelo, ili ćemo te mi povesti u tamnicu.« Bilo mi je da se nasmijem; ja ih pogledam u oči i rekoh: »Gospodo, da ja prepustim djelo njegovoj Svetosti, dao bih moje djelo, a ne njegovo. A ja međutim ne ću da mu poklanjam svoje djelo; jer budući da sam ga znatno dotjerao svojim trudom, ne ću da dopadne na doradu u ruke nekakve neznalačke životinje, koja bi ga s ni po muke pokvarila već prvim dohvatom ruke.« Dok sam to govorio, tu je bio prisutan onaj već spomenuti zlatar Tobbia, koji je od mene drsko tražio čak i modele toga djela; nema smisla, da ovdje ponavljam riječi, koje sam s punim pravom uputio tome propalici. A kako su ona gospoda komornici navaljivali na me, da brzo biram ili kalež ili zatvor, ja im rekoh, da sam već načinio izbor. Prije nego sam izašao iz svoje radionice, okrenuh se dubokim naklonom i s kapom u rukama nekoj Kristovoj slici i rekoh: »O dobrostivi i besmrtni pravedni i sveti Spasitelju naš, sve stvari, koje ti činiš, jesu po Tvojoj pravici, kojoj nema ravne; Ti znaš, da ja upravo ulazim u doba od 30 godina života, a nikada dosada nije mi ni zbog čega prijetio zatvor. No ako Ti se sada sviđa, da ja pođem u zatvor, ja Ti zahvaljujem iz svega srca.« A onda okrećući se dvojici komornika rekoh im dosta bahato: »Čovjek mojega kova dostojan je samo redara, koji nisu po činu niži od vas. Za to me postavite u svoju sredinu, pa me onda kao uhapšenika povedite kamo god hoćete.« Ta dva velika plemenitaša prsnuše od smijeha, postaviše me u svoju sredinu i povedoše me u ugodnom razgovoru rimskom namjesniku, koji se zvao Magalotti. Kada smo došli gospoda komornici i dalje nasmijani rekoše namjesniku: »Mi vam predajemo ovoga uhapšenika, a vi ga čuvajte pod dobrom stražom. Nas veseli u dnu duše, što smo ga oslobodili od ruku vaših redara; jer nam je Benvenuto rekao, da budući da je to njegovo prvo uhapšenje, on ne zaslužuje redare nižega položaja od nas.« Oni se odmah udaljiše i pođoše papi, te mu potanko ispričaše čitav događaj. U prvi mah se učini, da će on planuti, a zatim se svlada i usiljeno se nasmije, jer je bilo nazočno nekoliko vitezova i kardinala, koji su me voljeli i zaštićivali. Međutim su namjesnik i državni odvjetnik od prijetnja prelazili na nukanje i na savjete, te su tvrdili, da zdrav razum traži, da neko, koji je povjerio drugome neki rad, može ovaj

oduzeti po svojoj volji, kako i u kojem god mu se času to prohtije. Ja rekoh, da to pravica ne dopušta, te da to ne smije učiniti ni papa; jer papa ne pripada u onu vrstu malih kneževa — zulumćara, koji nanose svojim podanicima svako moguće zlo i koji ne poštuju ni zakon ni pravdu. Kristov zamjenik na zemlji mora se dobro čuvati tih opačina. Na to namjesnik, kao da svojim kretnjama i glasom potpuno prelazi u ulogu redara, reče: »Benvenuto, Benvenuto, ti me želiš prisiliti da te nagradim po tvojoj zasluzi.« — »Ako me nagradite po zasluzi, to očito znači, da ćete mi odati čast i poštovanje.« No on uzvrati: »Poruči odmah po to djelo i ne čekaj, da ti to dva puta kažem.« Na to ja rekoh: »Gospodo, budite dobri i dopustite mi da kažem još dvije tri riječi u svoju obranu.« Državni odvjetnik, koji je u redarstvenim pitanjima postupao mnogo obzirnije od namjesnika, okrenu se k njemu i reče: »Monsignore, dopustite mu i sto riječi, no samo uz uvjet, da preda djelo, jer će to za nas biti dosta.« Ja rekoh ovo: »Neki čovjek, koji misli sazidati palaču ili kuću, pravom bi mogao reći zidarskom majstoru: ja ne ću da više radiš na mojoj kući ili palači; kada mu isplati njegov trud, on ga može otpustiti bez povrede pravde. Isto tako gospar, koji daje okovati dragulj od tisuću škuda, ako vidi da draguljar ne radi po njegovj želji i ukusu, može mu reći: daj mi moj dragulj, jer ja ne ću tvojega rada. Ali u ovome mojemu sporu nema slične mogućnosti, jer se ovdje ne radi ni o kući ni o dragulju. Od mene se ne može zahtijevati ništa drugo nego da vratim petsto škuda, koje sam primio. Pa tako, gospodo, činite što god hoćete; vi od mene ne ćete dobiti ništa osim petsto škuda. To vi slobodno recite i papi. Vaše prijetnje mene ni najmanje ne plaše; jer ja sam poštenjak i nisam griješio ništa da bi me pekla savjest.« Namjesnik i državni odvjetnik se onda ustaše, te mi rekoše da idu papi i da će se vratiti s njegovim uputama, a onda kuku meni. Tako ja ostadoh pod dobrom stražom. Šetao sam se tamo ovamo po salonu, a prođoše cijela tri sata, dok se ona dva ugledníka ne vratiše od pape. Za to vrijeme dođoše me posjetiti svi istaknuti sinovi naše Toskane, koji su se u Rimu bavili trgovinom, te su me vruće molili, da se s papom ne upuštam u raspru, koja bi me mogla odvući u propast. Ja njima odgovorih, da sam dobro razmislio prije nego sam se odlučio.

LXII

Čim se namjesnik skupa s državnim odvjetnikom vratio iz palače, on me dade dozvati progovoriv mi ovako: »Benvenuto, moraš znati da me boli u srcu, što sam se morao vratiti od pape s uputom u ovome smislu: ili smjesta vrati kalež ili spremi prtljag i putuj iz

vječnoga grada.« Ja odgovorih: »Ja sve do ovoga časa nisam vjerovao da Sveti Kristov zamjenik može načiniti neku nepravdu. Za to ja želim, da vidim, prije nego povjerujem. Dakle izvolite postupati, kako god hoćete.« Namjesnik još nadoda: »Ja ti imam reći još par riječi, kao poruku s papine strane, a zatim ću izvršiti naloge, koje mi je on izdao. — Papa predlaže, da mi ti doneseš djelo ovamo: postavit će ga pred mojim očima u kutiju i zapečatiti. Onda ga moram ponijeti papi, koji obećava na časnú riječ, da ga ne će izvaditi iz njegova zapečaćenog omota, te da će ti ga odmah vratiti. Ali njegova čast, jer to zasijeca u nju, traži da on tako postupa.« Ja se na to nasmijah i odgovorih, da ću mu vrlo rado dati moje djelo na taj ugovoreni način, jer hoću da se osvjedočim, koliko vrijedi zadana riječ jednoga pape. Te tako poručih po moje djelo, zapečatih ga na dogovoren način i predadoh ga namjesniku. Namjesnik s njim otrča papi. Kako mi je sam namjesnik ispričao, kada se vratio papi s kutijom, papa je uzme u ruke, okrene je tamo ovamo nekoliko puta, a onda upita namjesnika, da li je vidio kalež. Ovaj potvrdi, da ga je vidio i da je na ugovoren način stavljen pod pečat u njegovoj nazočnosti. Nadoda, da mu se djelo učinilo vrijedno divljenja. Na to papa povika: »Recite Benvenutu, da pape imaju vlast da razvezuju i vežu mnogo krupnije stvari od ove.« A dok je govorio ove riječi, on pomalo prezirno otvori kutiju raskinuvši konopčić i pečat, koji su je zatvarali. Zatim se dugo zagleda u djelo, te ga ukoliko sam uspio doznati, pokaza onomu zlataru Tobbiji, koji ga mnogo pohvali. Na to papa upita ovoga, da li se on osjeća doraslim da izvrši isti rad i reče mu, da ga točno prekopira; a onda se okrene namjesniku i reče mu: »Vidite, da li je Benvenuto voljan da nam ga ustupi. Ako nam ga preda u ovom stanju, bit će mu isplaćeno sve ono što dosude stručnjaci. Ako naprotiv hoće, da završi sam, neka odredi određen rok, te ako vidite, da je zbilja voljan da ga završi, pružite mu one pogodnosti, koje on bude tražio u skladu s pravicom.« Onda namjesnik reče: »Sveti oče, ja poznajem užasnu ćud toga mladića, te me ovlastite da ga isprašim kako ja znam i umijem.« Na to mu papa odgovori, da može da se posluži riječima, kojima god hoće; on je načisto s time, da će on samo pogoršati napetost. Ali napokon, ako uvidi, da zbilja ne može postići ništa drugo, neka mi kaže da položim onih petstotina škuda kod njegova draguljara spomenutoga Pompea.

Čim se namjesnik vratio, dade me pozvati u svoju sobu, pogleda me nadstražarskim pogledom i reče mi: »Pape imaju ovlast, da mogu vezati i razvezivati sve na zemlji, a sve, što oni učine, nebo bez daljnjega odobrava i prima kao valjano. Evo ti tvojega djela, koje je njegova Svetost raspečatila i pregledala.« Ja smjesta kliknuh jakim glasom: »Ja zahvaljujem Bogu, jer sada uviđam, koliko vrijedi papina zadana riječ.« Tada namjesnik s rječitim kretnjama udari u

neumjesne prijetnje, ali videći da mene ne može pokolebati poče očajavati o svojemu uspjehu, na to nastavi malo blaže, te mi reče: »Benvenuto, meni je jako žao, što ti ne ćeš da poslušaš prijedlog, što smjera samo na tvoju korist. Ali kada ne ćeš drugačije, poći i ponesi, kada god budeš htio, petstotina škuda onome Pompeu.« Ja uzeh svoje djelo i udaljih se, te istoga časa donesoh petstotina škuda tomu Pompeu. Papa je htio da ponovo poveže lanac mojega robovanja, jer se vjerojatno nadao, da iz neimaštine ili iz kakvoga drugog uzroka ne ću tako skoro donijeti novac. Pa kada je vidio toga Pompea, kako izlazi tako brzo preda nj sa smiješkom na licu i s novcima u ruci, izruži ga kao skota i poče gorkim riječima žaliti, što je taj spor doživio takav rasplet. Na tomu mu dometne: »Pođi i potraži Benvenuta u njegovoj radionici, te mu laskaj i ulaguj se, koliko samo možeš u svojoj gluposti i neznanju, te mu reci, ako hoće da završi to djelo i od njega napravi ciborij, u kojemu ću nositi svetootajstvo, kada s njime izađem na procesiju, ja ću mu dati sve pogodnosti, koje sam zatraži, no samo uz uvjet da radi i da ga završi.« Pompeo dođe meni, pozove me pred radionicu i poče mi se kao magarac kićeno ulagivati i govoriti sve ono, što mu je papa propisao. Ja mu odgovorih: »Najveće blago, koje mogu zaželjeti na svijetu, je to, da opet stečem blagonaklonost tako velikoga pape, koju sam izgubio, ali ne svojom krivnjom nego krivnjom moje okrutne bolesti i zločom onih nenavidnika, kojima je najveća slast da siju neslogu i razdor. Ali budući da papa ima i prevše dvorjanika, nije potreba da u moju blizinu šalje vas, ako vam je mila na ramenu glava. Pazite se i gledajte svoje poslove! Ja ću sa svoje strane i danju i noću revno misliti na sve ono, što bi mogao učiniti u papinoj službi. A kada to već jednom ispričate papi s moje strane, upamtite dobro, da se više ni na koji način ne smijete pačati u moje prilike, jer ću vas inače opametiti i zadati vam zasluženu kaznu.« Ovaj čovjek obavijesti papu o svakoj mojoj riječi, samo još pogorša izraze. Stvari ostadoše pri tome za neko vrijeme, a ja svu svoju pozornost posvetih svojoj radionici i svojim radovima.

LXIII

Već spomenuti zlatar Tobbia ulagao je svoje sile da završi onu opremu i nakite na likornov rog. Osim toga papa je od njega naručio, da počne raditi na kaležu potpuno po uzoru mojega kaleža, koji je on prerisao. No papa je počešće tražio od Tobbije, da mu pokaže, što radi. S tim redom on nije bio zadovoljan, te šta više poče gorko žaliti, što je prekinuo sa mnom i pokudi njegov rad kao i onoga, koji ga je doveo i preporučio. U više navrata dođe meni na razgovor Baccino della Croce, te me u papino ime moljaše da svakako izradim onaj ciborij. Ja sam odvraćao, da molim Njegovu Svetost, da mi dopusti da se oporavim od moje teške bolesti, od koje se nisam potpuno izliječio; ali da će njegova Svetost vidjeti, da ću sve one sate, kada budem mogao raditi, posvetiti njegovoj službi. Ja sam počeo raditi njegov lik za jednu medalju, koju sam tajno urezivao, te sam u svojoj kući dogotavljao željezne matrice za nju. A moju je radionicu čuvao neki moj bivši šegrt, Felice, koji je ostao moj poslovni drug.

U to doba — kao što već rade mladi — zaljubih se u neku prelijepu djevojčicu sa Sicilije. Ona mi je sa svoje strane uzvraćala dosta vatreno. Ja sam skovao osnovu, da u potpunoj tajnosti od njene majke odvedem tu djevojku i da provedem s njome u Firenzi čitavu godinu dana. Njena majka nasluti, da imam neke pogibeljnih namjera. Za to ona u tajnosti po noći krenu iz Rima u smjeru Napulja, te pod lažnim navodom da ide u Civitavecchiju, otputuje u Ostiju. Ja sljepački pođoh za njima u Civitavecchiju i načinih neopisive ludosti, ne bih li pronašao djevojku. Bilo bi predugo da potanko opisujem ta lutanja. Dovoljno je, da zabilježim, da sam stajao pred tim izborom: ili da umrem ili da poludim. Nakon dva mjeseca djevojka mi posla pismo da se nalazi na rodnoj Siciliji, ali da je veoma nesretna. Kroz to vrijeme ja sam se podavao svim nasladama, koje čovjek može zamisliti, te sam našao i drugu ljubovcu, samo da nju zaboravim.

LXIV

Usred tih pustošenja ja se sprijateljih s nekim popom sa Sicilije, koji je bio uznosita uma i dosta upućen u latinsku i grčku književnost. Jedan put u toku nekoga razgovora on poče raspravljati o vještini dozivanja duhova. Ja mu s tim u vezi rekoh: »Kroz čitav svoj život strastveno sam čeznuo da vidim ili čujem nešto u tom čaranju.« Na te riječi pop nadoda: »Duh onoga čovjeka, koji se prihvati takvoga pothvata mora biti jak i neustrašiv.« Ja mu odgovorih, da bih imao na pretek i jakosti i čvrstoće duha samo kada bi mi se pružila prilika da se posvetim u te tajne. Na to pop odgovori: »Samo ako imaš u dovoljnoj mjeri te hrabrosti, ja ću te zasititi sa svim drugim.« Tako se dogovorismo, da ćemo se prihvatiti toga pothvata.

Neke večeri pop izvrši svoje pripreme i reče mi da nađem najviše još dva druga. Ja pozvah svojega vrlo dobroga prijatelja Vincenza Romolija, a pop dovede sa sobom nekoga građanina Pistoje, koji se također bavio čaranjem. Uputismo se u Kolosej. Tu se pop odjenu u čarobnjačko odijelo, te poče crtati krugove na zemlji s

najljepše zamišljivim obredima; njegov mu je pomoćnik donio goriva i divnih kadova za paljenje, a također i smrdljivih tvari. Kada je sve bilo u redu, on nacrta vrata u čarobni krug, te nas uhvati za ruku i jednoga po jednoga uvede u krug. Zatim podijeli uloge: On preda talisman u ruke drugome čarobnjaku, njegovom drugu; Vincenzo i ja imali smo paziti na vatru za kadove; a onda poče s dozivanjem duhova. Ono je potrajalo preko sat i po; pojavi se više legija vragova tako da je Kolosej bio dupkom pun. Ja sam bio zabavljen paljenjem ugodnih kadova, a pop, kada je vidio, da se sjatilo vel.ko mnoštvo vragova, okrenu se meni i reče: »Benvenuto, sada zatraži ono što želiš.« Ja odgovorih da tražim, neka učine, da se opet nađem s mojom Sicilijankom Angelicom. Te noći mi ne dobismo n kakovoga odgovora, ali osjećao sam veliko zadovoljstvo u tome, što mi je ispunjena želja da vidim takav prizor. Čarobnjak reče, da ćemo se morati vratiti još jedan put; te da će mi biti ispunjene sve želje uz uvjet da dovedem sa sobom dječarca, koji je potpun djevac. Za tu priliku uzeh jednoga moga naučnika, koji je imao oko dvanaest godina, te ponovo pozvah sa sobom onoga Vincenza Romolija. Na tu tajanstvenu zabavu dovedosmo također i nekog Agnolina Gaddija, koji je bio naš prisni prijatelj.

Kada smo ponovo stigli na određeno mjesto, čarobnjak izvede svoje priprave isto onako krasno, čak i još krasnije nego prvi put, i uvede nas u krug, koji je nacrtao uz još majstorskije i ljepše obrede. Onda pasku na kadove i na vatru povjeri mojemu Vincenzu, kojemu pridoda spomenutoga Agnolinija Gaddija. A onda meni položi u ruke talisman, te mi reče, da ga okrećem u smjeru, koji mi bude pokazivao. Pod tim talismanom stajao je onaj dječarac, moj naučnik.

Čarobnjak poče sa svojim strahovitim zazivanjima, pozva po imenu veliko mnoštvo onih demona vojvoda paklenskih legija, te im izda više zapovjedi u ime vlasti i moći Boga nestvorenoga, živućega i vječitoga. Govorio je hebrejski, a često i grčki i latinski, tako da se za kratko vrijeme čitav Kolosej ispuni demonima, koji su bili sto puta brojniji nego prvi put.

Vincenzo je Romoli skupa s onim Agnolinom nastojao da se vatra ne ugasi i palio je veliku količinu tamjana, belzuina i mire. Ja na čarobnjakov savjet ponovo zatražih da se nađem na sastanku s Angelicom. Čarobnjak se okrene meni i upita: »Je si li čuo njihov odgovor? Glasi da ćeš ti za mjesec dana biti s njom.« On tomu nadoda, da me moli da se držim neustrašivo, jer je legija došlo tisuću puta više nego ih je on pozvao i to novih najpogibeljnijih. A uostalom, kada su već zajamčili, da će moja molba biti uslišana, da treba s njima postupati vrlo obzirno i raspustiti ih sasvim uljudno. S druge strane dječak, koji je stajao pod talismanom govorio je

prestravljen, da se na tom mjestu okupilo milijon vrlo hrabrih demona, koji nam svi prijete; a k tomu, da vidi četiri ogromna, do zuba oboružana gorostasa, koji očito pokazuju namjeru, da prodru u naš krug. U tom času čarobnjak, koji je drhtao od straha, nastojao je da ih odvrati odatle sa što slađim i ljubeznijim glasom. Vincenzo Romoli, koji je drhtao poput šibe čitavim tijelom, pazio je na kadove. Ja sam bio isto toliko uplašen koliko i drugi, ali sam nastojao da to što bolje sakrijem, te sam već s time čudesno ohrabrio sve. Ali i ja sam bio smrtno blijed od straha, gledajući čarobnjaka grozno uplašena. Dječak je turnuo svoju glavu među koljena uz riječi: »Hoću da umrem ovako, jer mi pogibosmo!« Ja ponovo rekoh dječaku: »Ne boj se! Svi stvorovi čame u podzemlji. Sve to što vidiš, samo je dim i opsjena. Za to digni glavu gore.« No čim je on podignuo oči, on ponovo reče: »Čitav Kolosej gori, a plamen će sada zahvatiti nas.« I tako podignuvši ruke k licu, ponovo se potuži, da je mrtav i da više ne želi otvoriti oči. Čarobnjak me poče moliti i preklinjati, da se postojano držim uza nj i da zapalim vonjeve smrdljive gume. Prama tomu ja se okrenuh Vincenzu Romoliju i rekoh mu, da brzo baci smolu na vatru. Dok sam ja tiho šaputao, promatrao sam Agnolija Gaddija, koji se u toj mjeri uplašio, da su mu se oči izbečile, a bio je više mrtav nego živ. Ja mu rekoh: »Agnolo, strah ovdje nije na mjestu. Sada treba sabrati sile, da budemo jedan drugome od pomoći. Zato brže stavljajte tu smrdljivu smolu na žeravu.« Ali tome Agnolu u času, dok je htio da se makne ote se tako zvučan prdac uz takovo divno obilje rasprsnulih govana da je kudikamo silnije zasmrdio neko prije spomenuta smrdljiva guma. Dječak na taj veliki smrad i na to gromorno prđenje malo podigne lice, te začu kako se potiho smijem. On ponešto savlada strah, te primijeti, da vragovi počinju bježati na vrat na nos. Mi se tako zadržasmo sve do časa, dok ne poče zvoniti na jutarnje. Tada nam dječak opet napomenu, da ih ostaje još malo, a i ti su podaleko od nas. Na to čarobnjak završi čitav još preostali dio svojih obreda, svuče plašt i ponovo uze u ruke brdo knjiga, koje je sa sobom donio, a onda svi složno krenusmo iz kruga zaklanjajući se jedan za drugoga, a osobito dječak, koji se uvukao u sredinu i držao čarobnjaka za kaput, a mene za kabanicu. Tako čitavo vrijeme što smo išli prema svojim kućama u četvrti Banchi, on nam je govorio, da dvojica od onih demona, koje je vidio u Koloseju, skakuću pred nama, te sada trče po krovovima, a sada po zemlji. Čarobnjak je tvrdio, da je mnogo puta ulazio u čarobni krug, ali da mu nikada nije navalio tako veliki broj demona. On me je nastojao nagovoriti, da dobrovoljno dođem s njime na posvetu neke uklete knjige, iz koje ćemo čaranjem crpsti neizmjerno bogatstvo, jer ćemo zatražiti od demona, da nas poduče, gdje su zakopana blaga, kojih je zemlja

puna. Na to ćemo se strahovito obogatiti; dok su naprotiv ove ljubavne šurke ispraznosti i budalaštine, od kojih čovjek nema nikakve koristi. Ja mu odgovorih; da bih mu se najpripravnije odazvao, kada bih barem dobro znao latinski jezik.

On je svejedno ustrajao kod svojega prijedloga, te je tvrdio, da latinski jezik nije ni od kakove hvajde, te da je on samo htio, da bi našao mnogo ljudi, koji su izvrsni latinci; ali da nikada nije našao ni jedne osobe takva hrabra duha poput mene, tako da bih bezuvjetno morao prihvatiti njegov prijateljski poziv. U takvim časkanjima mi dođosmo sve do naših kuća, te je svaki od nas kroz čitav taj ostatak noći sanjao samo o đavolima.

LXV

Kada sam ga ponovo vidio za vrijeme dana, čarobnjak je navaljivao na mene, neka svakako sudjelujem u tom pothvatu. M sao mi se činila zavodljiva, te ga zato upitah, koliko bi vremena trebalo uložiti i kamo bismo morali krenuti. Na to mi on odgovori, da bi nepuni mjesec dana b.o dovoljan za uspjeh vračanja, a da bi najpogodnije mjesto bilo u planinama Norcije. I premda je neki njegov učitelj vršio moćne čarolije tu u blizini Opatije kod Farfe, on je tu naišao na neke poteškoće, koje zacijelo ne postoje u planinama Norcije, a da su oni norcinski seljaci ljudi od riječi i ponešto upućeni u takove stvari, te sposobni da svaki put budu pri ruci u slučaju potrebe. Tomu je popu čarobnjaku uspjelo da me zadobije u tolikoj mjeri, da bih se ja bio vrlo rado pridružio tome pothvatu; međutim mu odgovorih, da hoću da najprije dovršim one medalje, koje sam tajno izrađivao za papu. Ja sam obavijest o tome radu povjerio samo njemu i ni živoj duši više, te sam ga zamolio da to drži u tajnosti. Ipak sam ga neprestano pitao, da li zbilja vjeruje, da ću se u onom naznačenom roku naći s mojom S'cilijankom Angelicom, jer budući da sam vidio, da se vrijeme približuje, bio sam uvelike zapanjen, što o njoj ne čujem ništa. Čarobnjak me je uvjeravao, da je potpuno osvjedočen, da ću se ja naći s njome u onome roku, jer demoni nikada ne poreču riječ, kada je zadadu svečano kao onaj put.

Ali neka se ponašam oprezno, neka se čuvam svake svađe, u koju bi me mogle uvaliti te pustolovine, te neka se radije napregnem, da pretrpim čak i nešto protiv mojoj ćudi, jer on sluti, da je na pomolu neka najviša pogibelj za me, a za me bi bila osobita sreća, da dođem s njime posvetiti knjigu, jer bih tako izmakao onoj velikoj pogibelji za svoju glavu, i jer bi mi se pružila prilika, da se skupa s njim obogatim. Meni su sada rasle zazubice još više nego njemu,

ali mu rekoh, da je u Rim stigao neki majstor Giovanni da Castel Bolognese, izvrstan stručnjak za izradu čeličnih medalja poput onih mojih, te da uopće i ne želim ništa drugo nego da se natječem s tim majstorom i da se proslavim takvim radom. U to ime ja se ufam da ću sa samom svojom sposobnošću, a ne sa sabljom potući četicu mojih neprijatelja. No taj čarobnjak je svejedno navaljivao i nagovarao me: »Bog ti pomogao, Benvenuto, dođi sa mnom i spasi glavu od velike pogibelji, koja ti prijeti.« Ali ja sam neopozivo odlučio, da moram prije svega svršiti svoju medalju. Već smo bili gotovo pri kraju mjeseca ali ja sam sebi toliko uvrtio u glavu tu moju medalju, da se više nisam sjećao ni Angelice ni ničega drugoga, nego sam čitavu pažnju sveo na taj rad.

LXVI

Nekoga dana, dok se približao sat večernje, pruži mi se prilika da pođem, sasvim iznimno u to doba dana, iz kuće u moju radionicu. Radionica mi je naime bila u četvrti Banchi, a kućica mi je bila iza Banchi, te sam rijetko zalazio u radionicu. Ja sam zapravo svršavanje svih poslova ostavljao onom mojem poslovnom drugu, koji se zvao Felice. Dok sam se tako na čas zadržavao u radionici, sjetih se, da imam urečen sastanak s Alessandrom del Bene. Ja se smjesta dignuh i otrčah u susjedstvo, gdje susretoh nekog mojeg dobrog znanca, koji se zvao ser Benedetto. Bio je bilježnik, a rodio se u Firenzi kao sin nekoga slijepca iz Siene, koji je bogorado po ulicama sričući molitve. Taj ser Benedetto živio je u Napulju dugo i dugo godina, a onda se preselio u Rim, gdje je radio kao trgovački posrednik nekih sijenskih trgovaca iz obitelji Chigi. Budući da je onaj moj ortak više nego jedamput zahtijevao isplatu nekih para, koje je morao dobiti od njega za neke male prstenove, što mu ih je povjerio na prodaju, toga dana, kada ga je susreo u četvrti Banchi, zatraži svoje novce na ponešto grub način po svojem običaju. No taj ser Benedetto bio je sa svojim nalogodavcima, a ovi videći kakvi se tu razgovori vode, jako izružiše Benedetta uz opomenu, da će potražiti drugoga predstavnika, da ne bi više slušali za sobom takav lavež na ulici. Taj ser Benedetto branio se pred njima što je bolje mogao, te ustvrdi, da je on isplatio toga zlatara, a da uostalom nije kadar da obuzda bijes mahnitaca. Rečeni Sijenci ljuto mu zamjeriše te riječi i smjesta ga otjeraše od sebe. Čim se rastao od njih, on potrča vrcem k mojoj radionici valjda u namjeri da prouzroči neku neugodnost tome Feliceu. Slučilo se, te se mi susretosmo upravo usred te četvrti, te ja, budući da nisam imao pojma ni o čemu, najljubeznije pozdravih ča-

vjeka po svojoj navici, a on mi odgovori s mnogo prostačkih uvreda. Tim povodom ja se sjetih svega onoga, što mi je nagoviještao čarobnjak. Stoga nastojah da obuzdam što sam bolje mogao bujnost svoje ćudi i poriv na bilo koji neoprezan čin, na koji me je izazivao svojim riječima. Ja mu jednostavno rekoh: »Brate moj ser Benedetto, nemojte se ljutiti na mene, koji vam se nisam ni u čemu zamjerio i koji nemam ni pojma o tim vašim zadjevicama. A sve to, što vi imate s Felíceom, idite u ime Božje i raspravljajte s njime. Jer on zna vrlo dobro, što Vam ima odgovoriti, a ja naprotiv ne znam ništa. Te vi meni krivo činite, što me tako bijesno napadate, a pogotovo, kada znate, da ja nisam čovjek, koji bi strpljivo podnosio pogrde.« Na to on odgovori, da sam ja upućen u sve i da je on kadar da mi zada još gorih jada, i da smo Felice i ja dva velika lopova. Već se sakupilo sila svijeta da čuje tu prepirku. Njegove me ružne riječi nagnaše, te se brzo sagnuh k zemlji i uhvatih grudu blata, jer je prethodno padala kiša, i brzo mu je sigurnom rukom dobacih usred lica. On pognu glavu tako da ga je ona pogodila usred lubanje. U tom se blatu nalazio tvrd kamenčić s mnogo oštrih bridova, a kako ga je jedan od tih bridova zveknuo u samo tjeme, on pade na zemlju onesvješćen i na oko mrtav. Njegova krv poteče tako obilato, da su svi nazočni zaključili, da je gotov.

LXVII

Dok je on još ležao na tlu i dok su se neki trudili da ga dignu i odnesu, tuda je prolazio već spomenuti dragúljar Pompeo. Ovoga je k sebi zvao papa zbog nekih draguljarskih radova. Kada je opazio ovoga čovjeka u tako jadnom položaju, upita, tko ga je to udario. Na to mu odgovoriše: »Udario ga je Benvenuto, jer ga je ova živina izazivala.« Taj Pompeo otrča papi glavom bez obzira i obavijesti ga: »Sveti Oče, Benvenuto je prije samih par trenutaka ubio Tobbiju. Ja sam mrtvaca vidio svojim očima.« Na to se papa razbjesni, te naloži namjesniku, koji je tu bio nazočan, da me uhvati i da me smjesta objesi na mjestu, gdje je izvedeno ubojstvo. On mu zapovijedi, da uloži sve svoje sile, da bi me pronašao, i da mu ne izlazi na oči, prije nego me bude objesio.

Čim sam ugledao toga nesretnika na zemlji, smjesta počeh misliti, kako da se spasim s obzirom na utjecaj mojih neprijatelja i na posljedice, koje se mogu izleći iz toga čina. Udaljih se odatle i za prvi čas potražih utočišta u kući messer Giovannija Goddija, dostojnika apostolske komore, u namjeri da odatle iščeznem što prije mogu. Tom prilikom taj me messer Giovanni savjetovao, da se ne

prenagljujem na taj način s bijegom, jer možda nesreća nije tako strašna kako mi se učinilo. On po sluzi pozove messer Annibala Cara, koji je s njim stanovao, i zamoli ga, da pođe u grad i da se obavijesti šta je na stvari.

Dok je on još o tome govorio, nadođe neki rimski plemić iz pratnje kardinala Medicija, koji ga je i poslao nama. Taj plemić pozva na stranu messer Giovannija i mene, te nam reče, da mu je kardinal ponovio one sudbonosne riječi, koje je čuo iz papinih usta, te da ne može pronaći nikakoga sredstva, da mi pomogne. Zato neka učinim sve što mogu da umaknem ovom prvom nastupu papina gnjeva, te da se ne pouzdam ni u koju kuću u cijelome Rimu. Čim je plemić, otišao, messer Giovanni mi se zagleda u lice, dok su mu suze lijevale obraze, i ,kriknu: »Jao, teško meni, ja zbilja nemam nikakvoga načina da bih ti mogao priskočiti u pomoć.« Ja mu na to odvratih: »S pomoću Božjom ja ću sam sebi pomoći. Od Vas tražim samo to, da mi posudite jednoga od vaših konja.« Za čas mi osedlaše nekoga turskoga vranca, najljepšeg i najboljeg konja u čitavom Rimu. Ja uzjahah na nj s džeferdarom na kotač pred glavčinom sedla, spreman da se branim u slučaju nužde. Kada sam stigao do mosta Sisto, nađoh tu čitavu gradsku stražu, i konjaničku i pješačku. Nije bilo kudkamo, morao sam potražiti spasa u očajnoj hrabrosti. Zato umjereno podbodoh svojega konja, a Bog je dao, da me panduri nisu ni opazili, te prođoh bez smetnje. Onda projezdih najvećom brzinom do Palombare, prebivališta gospodina Giovan Battista Savella, a odatle poslah konja natrag messeru Giovanniju ali zabranih da čak i njemu jave, gdje se nalazim. Taj gospodin Gian Battista upravo me mazio i tetošio puna dva dana, ali mi je savjetovao da se udaljim odatle i da otputujem u Napulj, dok se papi ne ispuši njegova srdžba. On mi pruži pratnju i s njom dođoh do ceste za Napulj, na kojoj nađoh mojega dobroga znanca, nekoga kipara, koji je odlazio u San Germano, da u Monte Cassiniu dovrši grobnicu Piera Medicija. Kipar se zvao Solosmeo.* On mi ispriča zanimljivu, upravo presudnu novost: kako je one iste večeri papa Klement uputio jednoga komornika, da se raspita, kako je stanje toga ranjenika Tobbije. Ali je komornik našao Tobbiju za radom, njemu nije ni vlas otpala s glave, pa čak nije ni znao, da se išta dogodilo. Kada je to čuo papa, on se okrenu k Pompeu i reče mu: »E zbilja si grdna propalica, ali ti izjavljujem, duše mi moje, da si nadražio zmiju, koja će te ugristi i to punim pravom.« Na to se okrene kardinalu Mediciju i reče mu, da spriječi možebitne neugodnosti za me, jer da me on ne bi htio nipošto

* Antonio da Settignano, učenik del Sarta i Sansovina.

izgubiti kao suradnika. Te su me vijesti tako obradovale, da smo Solosmeo i ja pjevali cijelim putem do Monte Cassinia, i zaključili da odatle produžimo do Napulja.

LXVIII

Čim je Solosmeo u Monte Cassiniu ponovo pregledao svoje radove, mi se uputismo putem dalje u Napulj. Kada smo stigli na pola milje udaljenosti od toga grada, izađe nam ususret neki svratištar, koji nas pozva da odsjednemo u njegovu svratištu. On nam je pričao da je proživio mnogo godina u Firenzi u službi Carla Ginorija, te da ćemo zato, što smo Toskanci, biti kneževski dočekani u njegovu svratištu. Uzalud ponovismo tomu krčmaru više puta, da mi ne želimo ići s njim. Usprkos tomu on bi projahivao sada pred nama, sada zaostajao za nama, ponavljajući nam toliko puta jednu te istu pjesmu, naime da treba da mu budemo gosti. To mi je zbilja dosadilo, te ga radi promjene razgovora upitah, umije li mi nešto reći o nekoj dami sa Sicilije po imenu Beatrice, koja ima lijepu kćerčicu po imenu Angelica, a obje su kurtizane. Ovaj svratištar pomisli, da se ja s njim šegačim, te reče: »Grom ubio kurtizane i sve one, koji im žele dobra.« Na to podbode konja, te se činilo, da će konačno nas ostaviti na miru. Mislio sam da sam skinuo s vrata toga dosadnoga svratištara, premda nisam bio zadovoljan utoliko, jer me je sada zaboljelo sjećanje na moju Angelicu. Ja sam o njoj razgovarao sa Solosmeom, čak mi se otimao i po koji teški ljubavni uzdah, kada opazismo kako se svratištar vraća nama u najbržem galopu. Kada je dojahao do nas, on reče: »Prije dva ili tri dana nastanile su se u blizini moje gostionice jedna žena i jedna djevojčica, koje nose upravo ta imena. Doduše ne znam, jesu li sa Sicilije ili iz kojega drugoga kraja.« Ja mu na to odgovorih: »Već samo to ime Angelica djeluje tako moćno na moju dušu, da ću ja poštopoto odsjesti u tvojemu svratištu.« Nas dvojica uđosmo dakle u društvu sa svratištarom u grad Napulj, te sjahasmo pred njegovim svratištem. Bio sam strašno nestrpljiv, vrijeme mi je vrlo sporo teklo, te s najvećom žurbom za samih par časaka uredih svoje stvari. Ali čim sam ušao u spomenutu kuću tik do toga svratišta, ja nađoh moju Angelicu, koja me opi najslađim milovanjem, o kojemu čovjek može samo maštati. I tako ja ostah s njom od dva sata prije zalaska sunca sve do drugoga jutra u takvim nasladama, s kojima u poređenju nisam doživio ništa ravna. I dok sam ja tako uživao u njenome zagrljaju, ja se sjetih, da upravo tog istog dana istječe mjesečni rok, koji su odredili de-

moni u čarobnjakovom krugu. Neka svaki pojedinac, kojega zanimaju vračanje i njegovi problemi, samo porazmisli, kakve sam neopisive pogibelji zbiljski prebrodio.

LXIX

Nađoh slučajno u svojoj torbici neki dijamant, te mi se pruži zgodna prilika, da ga pokažem zlatarima. Premda sam još bio mlad, i u Napulju sam bio tako poznat i glasovit, da sam svugdje najsrdačnije dočekan. Među ostalim me dočekao neki neobično pošteni draguljar, koji se zvao Domenico Fontana. Kroz ona tri dana, što sam ih proveo u Napulju ovaj poštenjak nije ni zavirivao u svoju radionicu, te se ni trena nije udaljivao od mene, pokazujući mi mnoštvo ostataka staroga svijeta i u Napulju i u okolici. Osim toga me povede da se poklonimo napuljskom potkralju, koji mu je natuknuo, da me želi vidjeti. Njegova preuzvišenost, kada sam izašao preda nj, primi me veoma lijepo i časno. Pa dok smo se tako razgovarali, onaj dijamant na mojemu prstu zape u oko potkralju. On me zamoli da dopustim, da ga ogleda, te reče, ako bih ja htio da ga se odrečem, da ga ne prepustim nikome drugom nego njemu. Kad sam već dobio dijamant natrag, ja mu ga nataknuh na prst, te izjavih da i dijamant i ja stojimo na raspoloženje Njegovoj preuzvišenosti. Potkralj na to izjavi, da mu je dijamant vrlo drag, ali bi mu bilo kudikamo draže, kada bih ja htio ostati na njegovom dvoru, gdje bi mi pružio takve uslove za život, koji bi me morali oduševiti. Mi smo se u razgovoru umiljavali jedan drugome uljudnim laskama, ali u času, kada smo prešli na pitanje o vrijednosti dijamanta. Njegova Preuzvišenost zatraži od mene, da bez okolišanja i konačno ustanovim njegovu cijenu. Odgovorih, da je njegova točna cijena dvjesta škuda. Njegova Preuzvišenost reče, da joj se čini, da ja ni malo ne pretjeravam. Ali budući da je okovan od moje ruke i budući da je poznato da sam ja prvi u svojoj struci na svijetu, da bi dijamant izgubio nešto od svoje bistrine, da ga je ko drugi okovao. Na to ja odvratih, da ja nisam okovao taj dijamant i da on uopće nije dobro okovan. Onaj sjaj, što se u njemu krijesi, potječe isključivo od njegova prirodnoga bljeska. Pa k tomu, kada bih ga ja okovao, on bi izgledao još kudikamo bolji i blistaviji. Da bih dokazao istinitost svojih riječi, ja uprijeh noktom svojega palca na optok dijamanta izvukoh ga iz prstena, žurno ga pročistih i predah potkralju. To je bilo za nj ugodno iznenađenje, te mi potpisa doznaku za isplatu onih dvjesta škuda, koje sam zatražio.

Na povratku u moje svratište, nađoh pismo od kardinala Medicija, kojim me poziva da se najžurnije vratim u Rim i da njašem konja ravno pred kućom njegove uzoritosti. Kada sam pročitao to pismo Angelici, ona me umoli sa suzama prave iskrene ljubavi, da u ime te ljubavi ostanem u Napulju ili da je povedem sa sobom. Na to joj rekoh, da ću joj, ako dođe sa mnom, predati na čuvanje onih dvjesta škuda, koje sam dobio od potkralja. Kada je majka vidjela, kako se nas dvoje suviše povjerljivo razgovaramo, dotrča i reče mi: »Benvenuto, ako želiš da povedeš moju Angelicu u Rim, ostavi mi petnaestak dukata, da ja mogu poroditi, a onda ću ja doći za vama.« Rekoh staroj svodilji, da ću joj rado ostaviti čitavih trideset, ako mi prepusti moju Angelicu. Ona prista na to, ali Angelica me zamoli da joj kupim haljinu od crnoga baršuna, jer je ta roba u Napulju veoma jeftina. Pristah na sve i na sva, te poslah da nađu baršun i platih ga. Stara na to pomisli, da sam ja šenuo pameću od ljubavi i da će me musti po miloj volji, te zatraži za se haljinu od fine tkanine, razne druge troškove za svoju djecu i kudikamo više novaca nego sam joj ponudio. Ja se vrlo ljubezno okrenuh k njoj i rekoh: »Moja draga Beatrice, da li ti je dovoljno ono, što sam ti ponudio?« Ona reče, da nije. Na to joj ja odgovorih, da je ono što nije dovoljno za nju, dovoljno za mene, te poljubih moju Angelicu. Dok smo se rastajali, ona je plakala, a ja sam se smijao, te se odmah vratih u Rim.

LXX

Imao sam u džepu lijepu svoticu novca, te iz Napulja otputovah oprezno po noći zato da me ne bi dočekali u zasjedi i ubili, kako je običaj u napuljskoj oblasti. Usprkos tome kod Selciate morah se braniti s mnogo spretnosti i srčanosti protiv više konjanika, koji su dojezdili da na me kidišu. Nekoliko dana kasnije, pošto sam ostavio Solosmea na njegovim radovima u Monte Cassinu svratih jednoga jutra prema gostionici u Anagniu da objedujem. U neposrednoj blizini te kuće opalih iz mojega džeferdara na neke ptice i ustrijelih ih, ali mi nekakav željezni šiljak, koji je bio u zaklopcu moje puške, raspara desnu ruku. Premda je ta rana bila lake prirode, izgledala je ozbiljna zbog velike količine krvi, koja je šiknula iz moje ruke. Ja uđoh u gostionicu, spremih svojega konja u staju, a onda se popeh na terasu, gdje nađoh mnogo napuljskih plemića, koji su upravo htjeli zasjesti za trpezu. U društvu s njima je bila mlada plemkinja, najljepša koju sam ikada vidio. Čim sam tamo došao, pojavi se iza mene mrki lik: to je bio moj sluga, neustrašiv mladić, s velikim

oštropercem u ruci. Videći naše oružje i krv, kojom sam bio obliven, ti se ubogi plemići grdno uplašiše u toliko više, što je to mjesto uživalo loš glas kao razbojničko gnijezdo. Oni se podigoše sa stola i u velikom strahu zazvaše Boga, da im bude na pomoć. Ja im odgovorih smijući se, da ih je Bog već pomogao i da sam ja čovjek, koji dolazi da ih obrani od svakoga napadača. Samo za uzvrat tražim tu sitnu uslugu, da mi povežu moju ranjenu ruku. Ona prekrasna plemkinja uze svoj zlatom bogato izvezeni rubac i htjede mi je povezati njim. Ja se usprotivih. Ona ga raspara po sredini, te mi vlastoručno poveže ruku s najvećom nježnošću. Njeno se društvo po malo umiri, te mi veselo objedovasmo. Nakon objeda zajahasmo konje i zajednički krenusmo na put. Budući da njihov strah još nije potpuno minuo, plemići me razborito pustiše da se razgovaram s plemkinjom, dok su oni ponešto zaostajali iza nas. Ja sam jahao korak u korak s njome namignuvši sluzi, da me slijedi u nekoj maloj udaljenosti, tako da smo nas dvoje mogli veselo i udvorno čavrljati. Tako sam došao u Rim nakon najugodnijega putovanja u mojemu životu.

Čim sam stigao u Rim, sjahah pred palačom kardinala Medicija. Ja nađoh njegovu uzoritost kod kuće, poklonih mu se i toplo mu zahvalih, što me je pozvao natrag. A onda umolih njegovu uzoritost, da me zaštiti od zatvora i, ako je moguće, također i od novčane kazne.

Kardinal je bio blažen, što me vidi svojim očima: reče mi da se nemam ničega bojati. Zatim se obrati nekom plemiću iz svoje pratnje, koji se zvao messer Pier Antonio Pecci, iz Siene, te mu reče, da u njegovo ime poruči vođi pandura, da se ne usudi ni da me dirne. Zatim ga upita, kako je stanje onoga ranjenika, kojega sam udario kamenom u glavu. Messer Pier Antonio reče, da mu je loše, a da će mu biti još gore, jer kako je on dočuo, da se vraćam, izjavio je da hoće da umre već iz inata prema meni. Na te se riječi kardinal grohotom nasmija i reče: »Taj jadnik nije mogao naći boljega načina da nam dokaže, da je rodom iz Siene.« A onda se okrenu meni i reče: »Naša čast i ugled traže da se strpiš četiri ili pet dana i da se ne pokazuješ u četvrti Banchi. Kasnije možeš lunjati kudagod hoćeš, a luđaci neka umiru po svojoj miloj volji.« Ja pođoh kući i sjedoh da završim već započetu medalju s glavom pape Klementa, koje je naličje predstavljalo boginju Mira. Lik Mira prikazivala je mlada žena odjevena u vrlo laganu haljinu, podpasana, sa zubljom u ruci, koja pali brdašce oružja povezano u jedan snop poput trofeja. U blizini se vidio dio hrama, u kojemu leži Bijes povezan teškim lancima, a uokolo je bio natpis, koji je glasio: »*Chauduntur belli portae*«. Dok sam izrađivao tu medalju, čovjek, kojega sam ranio, ozdravi, a papa se neprestance raspitivao za me. Ja sam se čuvao toga da pristupam u blizinu kardinalu Mediciju, jer bi mi svaki put, kada bih se poja-

vio pred njim, njegova uzoritost povjerila kakav važan rad, čime mi je onemogućavala da dovršim svoju medalju. Zato se messer Pier Carnesecchi, jedan od najutjecajnijih među papinim ljubimcima, zauze da me zadobije kao radnika; te mi tako na spretan način istakne koliko papa želi, da njemu služim. Ja mu odgovorih, da ću zamalo dana dokazati njegovoj svetosti, da ni u kojem času nisam prestao ni misliti, ni raditi za nj.

LXXI

Malo dana kasnije ja uistinu završih svoju medalju, te je otisnuh u zlatu, u srebru i u bakru. Ja te primjerke pokazah messer Pieru, koji me povede ravno papi. To je bilo nekoga dana u mjesecu travnju poslije objeda, a vrijeme je bilo lijepo: papa je bio u Belvederu. Kada sam stigao u nazočnost Njegove Svetosti, ja mu pružih u ruke medalje skupa s čeličnim žigovima. Papa ih uze, smjesta proniknu njihovu veliku umjetničku vrijednost, te pogleda messer Piera u lice i reče: »U starom vijeku nisu nikada imali ovako lijepih medalja!« Dok je on u društvu s drugim prisutnima razgledao sada žigove a sada medalje, ja veoma skromno počeh govoriti i rekoh: »Da viša sila nije spriječila moć moje nesretne zvijezde, koja se kobno pokazala na djelu, kako me želi dovesti u propast, Vaša bi Svetost i bez svoje i bez moje krivnje izgubila svojega vjernoga i odanoga slugu. Zato je, Sveti Oče, ako se ne ćemo da prevarimo u odlukama, kada je čovječji život na kocki, pametno, ako se držimo narodne poslovice, koja kaže, da treba crtati sedam puta, i krojiti jedan put. Pogani i lažljivi jezikl jednog od mojih najljućih neprijatelja s takovom je lakoćom raspalio gnjev Vaše Svetosti, da je ona pala u bjesnilo i naložila namjesniku, da me objesi, čim me uhvati. Taj događaj bi bio žalostan, jer bi ste sami zgrješili protiv sebe tako velikim grijehom, da se lišite ovakoga svojega sluge, kojega i sami očito smatrate vrijednim i zaslužnim, i priznajete to. Ja sam potpuno načisto, da bi vas, i pred Bogom i pred ljudima, spopadalo najbolnije grizodušje. Ali dobri i kreposni oci, dobri i kreposni gospodari, ne smiju dopustiti da njihova teška mišica padne tako prenaglo na njihove sinove i sluge, jer treba znati, da kasnije kajanje niukoliko ne pomaže. Budući da me je Bog spasio od opake volje zvijezda, te me očuvao na uhar Vašoj Svetosti, ja vas još jedamput molim, da se u budućnosti ne raspaljujete tako lako protiv mene.«

Papa je prestao gledati medalje, te me je slušao s velikom pozornošću. No kako je bilo nazočno mnogo gospode velikog ugleda, papa ponešto porumeni kao da se zastidio, te ne znajući drugoga

načina da se izvúče iz toga škripca reče, da se ne sjeća, da je ikada izdao takav nalog. Ja opazih tu njegovu zabunu, te povedoh razgovor o drugom predmetu tako da bi opet mogao doći sebi nakon časovite zabune. Tada se Njegova Svetost poče razgovarati o medaljama, te me upita, kako mi je pošlo za rukom, da ih otisnem tako jasno usprkos njihovoj veličini, jer on nije nikada vidio starinskih medalja takvog velikog promjera. O tehnici rada vodio se poduži razgovor, a papa, koji se bojao, da mu po drugi put ne održim propovijed još grublju od one prve, izjavi, da su medalje prekrasne i da mu se neobično sviđaju, ali da bi ipak volio, da ih otisnem s drugim naličjem, i to po njegovom ukusu, ako mi je moguće, da tu istu medalju otisnem s drugim naličjem. Ja mu rekoh, da za to ni po muke. Onda mi Njegova Svetost naloži da izradim prizor, kako Mojsije udara štapom u hridinu, iz koje šiba voda s ovim natpisom: »*Ut bibat populus*«. A onda on nadoda: Na rad, Bonvenuto, ti je ne ćeš još ni završiti, a ja ću se pobrinuti da uredim sve tvoje prilike.« Čim sam ja otišao, papa se poče hvalisati u prisustvu čitavog društva, da će mi on pružiti dovoljno rada tako da ću moći bogato živjeti bez potrebe, da se ikada više trudim za druge naručitelje. Ja sa svoje strane uložih sve sile da izradim to drugo naličje, koje prikazuje Mojsija.

LXXII

U međuvremenu papa se razboli, a liječnici izjaviše da je njegova bolest vrlo teška. Onaj je moj neprijatelj Pompeo strepio od mene, te nekim napuljskim vojnicima stavi u dužnost da načine meni ono, čega se on bojao s moje strane. Za to sam imao mnogo muke da branim svoj ubogi život. Ja ipak nastavih s radom i potpuno dovrših naličje. Kada sam ga donio papi, nađoh ga u bolesničkom krevetu u najtežem stanju. Usprkos svemu tomu on me dočeka veoma laskavo, te htjede vidjeti medalje i žigove. No premda je zapovjedio, da mu donesu naočale i više svijeća, ni na koji način nije mogao da razabere ništa. On poče brbati prstima, a onda malo kimnu glavom, duboko uzdahne i reče ljudima oko sebe da veoma žali što strada, ali da će urediti stvar ako mu Bog vrati zdravlje. Tri dana kasnije papa umre, a moj trud meni ne isplati nitko. Ja svejedno nisam očajavao, te rekoh sebi da sam putem tih medalja stekao toliko glasa, da će me svaki novo izabrani papa zaposlivati, a možda i s još više dobitka po me. Tako sam ohrabrio sama sebe, te sam u potpunosti odbacio u zaborav sve krvave uvrede, koje mi je nanio Pompeo. Ja se oboružah od glave do pete, pođoh u crkvu San Pietro, te u veli-

kim suzama poljubih noge mrtvome papi. A onda se vratih u četvrt Banchi da promatram veliki darmar i metež, koji se redovito javlja povodom papine smrti. A dok sam ja sjedio u toj četvrti u društvu znatnoga broja mojih prijatelja, slučajno prođe Pompeo usred desetorice do zubi naoružanih ljudi. Pa kada je došao do mjesta, gdje sam bio ja, pomalo se zaustavi kao da hoće da se kavži sa mnom. Drugovi, koji su bili sa mnom, listom odvažni i odlučni mladići, namignuše mi, da prihvatim dobačenu rukavicu. Ali u to mi sinu misao, da ću, ako prihvatim rukom mač, dovesti u najteži položaj ljude, koji nemaju ni najmanje krivnje za našu svađu. Zato prosudih, da će još biti najbolje, da samo ja sam izložim svoj život na kocku. Pompeo se zadrža toliko vremena, da izmoli dvije Zdravo Marije, a onda se porugljivo nakesi prema meni i udalji se. I oni njegovi prijatelji se povedoše za njim, cerekajući se. Oni stresahu glavom, te se razmetahu sličnim kretnjama kao da prijete. Moji su drugovi htjeli da se upletu oružjem u tu svađu, ali ja im srdito izjavih, da sam ja čovjek, koji mogu sam bez pomoćnika da dokrajčim svoje sporove, pa mi ne treba boljih junaka od mene, te zato neka svaki pođe za svojim poslom. Na to se moji prijatelji razljutiše, te se udaljiše od mene gunđajući. Među njima je bio moj najdraži prijatelj po imenu Albertaccio del Bene, rođeni brat Alessandra i Albiza, koji danas živi u Lyonu u najvećem bogatstvu. Ovaj je Albertaccio bio najdivniji i najhrabriji mladić, kojega sam ikada poznavao, a mene je volio koliko i samoga sebe. Međutim on je dobro znao, da se ja ne pokazujem tako strpljiv iz kukavštine nego iz hrabrosti, koja dopire do najviše granice smjelosti, budući da me je u dušu poznavao. I zato on odvrati na one moje riječi molbom, da budem toliko obziran prema njemu, te da ga pozovem da sudjeluje skupa sa mnom u svemu onome, što se ja odvažim poduzeti. Odgovorih mu: »Moj Albertaccio, koji ste mi kudikamo draži od svih ostalih, doći će vrijeme, kada ćete mi vi moći pružiti pomoć. Ali u ovome slučaju, ako mi želite dobro, ne osvrćite se za mnom nego pođite za svojim poslom i izgubite se odavle brzo, po primjeru onih drugih, jer ovdje ne treba čašiti časa.« Te sam riječi dahnuo na svu hitnju.

LXXIII

Dotle su se moji neprijatelji iza četvrti Banchi polaganim korakom uputili prema mjestu zvanome Chiavica i došli do raskršća, na kojemu se ulice sijeku u raznim pravcima. U jednoj od njih, koja ide ravno na Campo di Fiori, ležala je kuća mojega neprijatelja Pompea. Iz bilo kojega razloga spomenuti Pompeo ušao je onome ljekarniku, koji je imao ljekarnu na uglu Chiavice i zadržao se ponešto kod njega, da se porazgovori o nekim svojim poslovima. Pravo da kažem, pričali su mi, da se on hvastao onim izazivanjem, kojim me je po svojem mišljenju ponizio. Ali u svakom slučaju to je bilo na njegovu nesreću. I zbiljski u času, kada sam ja došao do tog ugla, on je upravo izlazio iz ljekarne, a oni su njegovi junačine raširili svoje redove i već ga pustili u svoju sredinu. Ja dohvatih rukom maleni dobro naoštreni bodež i probih redove njegovih hanamija, te ga ščepah za prsa s tolikom brzinom i hladnokrvnošću, da mu ni jedan od njih nije mogao pomoći. Ja povukoh bodež da ga udarim po licu, ali on od groznoga straha okrenu glavu, te ga ja ubodoh taman ispod uha. Ja ponovih udarac samo dva puta, jer se na drugi udarac već srušio mrtav. Nisam ni najmanje namjeravao da ga ubijem, al' što no riječ, nožem, koji siječe, hladna ruka ne ravna. Ja lijevom rukom izvadih bodež, a desnom isukah mač, da bih branio svoju glavu, ali svi oni vitezovi potrčaše k lešu i protiv mene ne maknuše ni prstom, te se tako sam povukoh ulicom Julia razmišljajući o tome, gdje bih mogao potražiti utočište. Kada sam prevalio tri stotine koraka, dostignu me zlatar Píloto, moj vrlo veliki prijatelj, i reče mi: »Brate, budući da je nesreća već gotova, smislimo, kako da te spasimo.« Ja njemu rekoh: »Pođimo u kuću Albertaccija del Benea, jer sam mu malo prije rekao, da će skoro kucnuti sat, kada ću ga krvavo trebati.« Kada sam došao u Albertaccijevu kuću, dočekaše me vrlo toplo, te se brzo pojavi cvijet mladeži iz svih oblasti osim milanske. To su bili stanovnici iz iste četvrti Banchi, a svi mi ponudiše, da će izložiti svoj život za spas mojega. Također mi messer Luigi Ruccellai posla neobično susretljivu poruku da mogu raspolagati sa svime, što njemu pripada, a tako isto učiniše i mnogi drugi ugledniči. Tako su mi svi složno čestitali, jer su bili uvjereni, da me je pokojnik previše progonio i mrcvario, te su se samo čudili, što sam tako dugo mirno snosio taj zulum.

LXXIV

U tome času kardinal Cornaro, koji je upravo dočuo za nemili događaj, posla mi vlastitom pobudom trideset vojnika oboružanih cštropercima, kopljima i džeferdarima, da me u sigurnosti doprate u njegov stan. Ja prihvatih ponudu i odoh s njima, a u mojoj pratnji dođe možda još i veći broj onih spomenutih mladića. U međuvremenu onaj pokojnikov rođak messer Trajano, prvi papin komornik, dozna za Pompeovu smrt i pošalje kardinalu Mediciju nekoga milanskoga velikaša, da mu ispriča, kakvu sam nesreću skrivio, i da upo-

zori njegovu uzoritost, da me mora kazniti. Kardinal bez oklijevanja odgovori ovako: »Još gore bi zlo uradio, da nije načinio ovo manje zlo. Zahvalite s moje strane messer Traianu, što me je obavijestio o onome, što ja sve do sada nisam znao.« I on se na mjestu, još u nazočnosti spomenutoga plemenitaša krene biskupu Forlia, prelatu iz svoje pratnje, i reče mu: »Brižno potražite mojega Benvenuta i dovedite mi ga ovamo, jer ja hoću da mu pomognem i da ga branim. A tko bude radio protiv njega, imat će posla sa mnom.« Plemenitaš se udalji vrlo postiđen, a biskup Forlia se požuri, da me posjeti u kući kardinala Corniara. Kada je našao kardinala, reče da kardinal Medici traži Benvenuta i da on hoće da ga uzme u svoju zaštitu. Kardinal Cornaro, koji je bio raspaljiv kao mladi medvjed, srdito odbrusi biskupu, da ga on može isto tako dobro zaštićivati kao i kardinal Medici. Na to biskup doda, neka bude dobrostiv i neka mu dopusti, da mi priopći par riječi odnosno drugih poslova istoga kardinala, koji nemaju veze s tim događajem. Cornaro mu odgovori, neka za taj dan smatra razgovor završenim. Kardinal Medici se na to silno ozlojedi, ali ja međutim krenuh iduće noći s vrlo dobrom pratnjom da ga posjetim bez Cornarova znanja. Tom prilikom ga zamolih, te mu ispričah, kako se Cornaro uljudno ponio prema meni. Ako mi naime njegova uzoritost dopusti da stanujem kod spomenutog Cornara, ja ću tako u svojoj nevolji steći jednoga prijatelja više, a inače neka u ovome postupa po svojemu najboljem nahođenju. On mi odgovori, neka se držim onoga, što smatram da je najbolje, te se tako vratih u Cornarovu kuću.

Malo je dana zatim izabran za papu kardinal Farnese. Čim je novi papa, Pavao III uredio najpreče crkvene poslove, on se raspita za me i izjavi, da hoće, da samo ja kujem njegov novac. Na te riječi Njegovoj Svetosti odgovori neki plemić iz njegove najuže okoline po imenu Latino Juvenale, da se ja sakrivam zbog ubojstva Milanca Pompea, ali mu u povoljnom svijetlu navede sve razloge, koji me mogu ispričati. Na te riječi papa izjavi: »Ja nisam znao za Pompeovu smrt, ali sam dobro znao, da Benvenuto ima razloga da se tuži. Za to neka mu odmah bude izdan *salvum conductum*, s kojim će živjeti u potpunoj sigurnosti.« Nazočan je bio neki veliki prijatelj pokojnoga Pompea, u isti mah papin ljubimac po imenu messer Ambrogio. Bio je k tomu Milanac. On prigovori: »U prve dane Vašega pontifikata ne bi bilo umjesno, da dijelite pomilovanja za ovakve zločine.« Papa se okrenu njemu i reče: »Vi ne možete o tome suditi onako pravilno kao ja. Znajte, da ljudi, koji su jedincate sile u svojem pozivu poput Benvenuta, ne smiju biti obvezani zakonom. A najmanje pak on, jer ja znam, koliko su razlozi njegova postupka

osnovani.« On dakle naredi da mi izdadu *salvum conductum*, a ja odmah počeh da radim za nj, jer sam uživao njegovu veliku blagonaklonost.

LXXV

Meni navrati u posjet taj messer Latino Juvenale i povjeri mi zadaću, da urezujem papine novce. S tim je pozivom nekako probudio na život sve moje neprijatelje: oni se počeše micati i stvarati sve moguće zapreke na putu toga ostvarenja. No papa to opazi, oštro ih ispsova sve i ostane kod svoje odluke, da ja moram urezivati novac. Počeh s kovanjem škuda, na kojima narisah svetoga Pavla u poprsju, s ovim natpisom: »*Vas electionis*«. Ovaj se novac svidio mnogo bolje od novca svih mojih suparnika. Zato papa izjavi, da on ne želi, da mu netko još klepeće o novcu, budući da on hoće da ja budem tvorac novca, a nitko drugi. Tako se ja iskreno odazvah pozivu na taj rad, a onaj me messer Latino Juvenale uvede i predstavi novome papi, kako mu je ovaj to zapovjedio. Ja sam želio da po drugi put dobijem papinu naredbu o imenovanju za žigoresca kovnice. Ali u času, kada je to pitanje čekalo na rješenje, papa posluša loše savjetnike. On odluči, da treba da budem najprije pomilovan zbog onoga ubojstva. To ću pomilovanje dobiti u kolovozu na Veliku Gospu na prijedlog starješina četvrti u Rimu. Postoji naime običaj da svake godine povodom te velike svetkovine ti starješine četvrti isposluju pomilovanje za 12 osuđenika. Međutim u međuvremenu za me će biti izdan drugi *salvum conductum*, koji će mi zajamčiti osobnu sigurnost i slobodu kretanja do toga roka.

Kada su ti moji neprijatelji uvidjeli, da mi tom cijelom hajkom ne mogu oduzeti položaj u kovnici novca, pronađoše drugu nečasnu zakvačicu. Kako je pokojni Pompeo ostavio tri tisuće dukata miraza nekoj svojoj nezakonitoj ćerkici, oni nagovoriše nekoga ljubimca vojvode Pier Luigija,* papina sina, da je isprosi za ženu putem svojega zaštitnika. Djevojka pristade. Taj ljubimac je bio seljački sin, kojega je taj knez odgojio. Ako vjerujemo glasinama, koje su u tome času kolale, on je **dobio vrlo malo od toga** novca, jer se za njim polakomi njegov zaštitnik, da bi udovoljio vlastitim prohtjevima. Muž te djevojčice da bi ugodio svojoj ženi, navaljivao je više puta na svojega zaštitnika, da me dade uhapsiti. Ovaj mu je doduše obećao da će to učiniti, ali u zgodnom času, čim vidi da je pomalo ohla-

* Pier Luigi Farnese nezakoniti sin Pavla III. Zbog svojih okrutnosti i opačina bude ubijen od vlastitih dvorjanika god. 1547.

dila papina blagonaklonost prema meni. Tako su protekla neka dva mjeseca.

Onaj štićenik je nastojao da dobije svoj miraz, a zaštitnik mu nije jasno odgovarao na to pitanje nego je radije nagovještavao ženi, da će na bilo koji način osvetiti njenoga oca. Premda sam ja slutio, da se nešto iza brda valja, ja sam više puta dolazio na poklon spomenutome knezu, a ovaj je hinio prema meni najveću blagonaklonost. A međutim on je u potaji nastojao da riješi položaj samo ovim izborom: ili ću ja biti ubijen ili će me panduri uhapsiti. On je povjerio nekome svojemu vraškom najamnom vojniku s Korzike, da obračuna sa mnom na najzgodniji način; a oni drugi moji neprijatelji, u prvome redu messer Traiano, obećali su poklon od sto škuda tome malome Korzikancu, koji se hvastao, da će to biti za nj malena šala, »isto kao popiti svježe jaje.« Ja sam međutim doznao za tu zavjeru, te sam budno pazio na svaki suštaj, a izlazio sam samo u dobroj pratnji, izvrsno naoružan i odjeven u čelični oklop na grudima i na rukama, zašto sam dobio dozvolu u propusnici.

Mali Korzikanac bio je vraški lakom, te je mislio bez ikakve pogibelji i truda zaslužiti sam sve one novce i vjerovao je da sam samcat može izvršiti obećani podvig. Tako me nekoga dana poslije objeda pozvaše u ime kneza Pier Luigija da dođem k njemu. Ja se smjesta požurih, jer mi je knez pričao, da kani naručiti nekoliko velikih srebrnih zdjela. Premda sam žurno izašao iz kuće, moj je oklop kao obično bio na meni, te sam još kako brzao ulicom Julia misleći, da taj čas ne ću susresti ni mačke. Kada sam stigao na kraj ulice Julia i imao da zakrenem k Farneseovoj palači, kako sam obično na zaokretu ulica prelazio na samu sredinu pločnika, primijetih, gdje se onaj mali Korzikanac, koji je dotle sjedio, diže i također polazi k sredini pločnika. No ja se ni najmanje ne zbunih nego se spremih da se branim. Ponešto usporih korak i približih se zidu da bih ostavio prostora za prolaženje Korzikancu. No i on se približi zidu i mi se nađosmo jedan sučelice drugomu. Po njegovom ponašanju ja sam jasno čitao, da on sprema opaki napadaj na me i da vjeruje, da će uspjeti, jer me iznenadio tako na samo. Zato mu progovorih ovako: »Hrabri vojače, da je sada noć, mogli bi ste se izgovoriti, da ste me zamijenili za koga drugoga, ali budući da je dan, Vi izvrsno vidite ko sam ja. Ja zbilja nisam s vama nikada imao nikakove omraze i nisam vam skrivio nikakve neugodnosti, a bio bih sretan, da vam mogu nečim ugoditi.« On ne uzmaknu preda mnom nego osta u svojemu izazovnom stavu, te reče da ne razumije, što hoću da kažem. Na to ja odvratih: »Ja znam vrlo dobro, što vi hoćete i što vi govorite. Ali ona namjera, koju vi sakrivate u duši, teža je i pogibeljnija negoli mislite, te bi mogla ispasti zlo i naopako po vas. A držite na umu da imate pred sobom čovjeka, koji bi se branio protiv stotinu njih.

Takav posao uostalom nije častan podvig za junake poput vas.« Dok sam još govorio te riječi ja sam ga sumnjičavo promatrao, a jedan i drugi promijenismo boju lica. U međuvremenu se oko nas počeo sakupljati narod, jer se već slutilo, da će na naše opore riječi bljesnuti mačevi. Mojemu protivniku u tom času ponesta srčanosti da me napadne, te reče: »Vidjet ćemo se drugi put.« Ja mu odvratih: »Ja se uvijek rado ponovo viđam s poštenjacima i sa svima, koji tako izgledaju.« Udaljih se i pođoh u kneževu palaču, ali tu doznah, da me Pier Luigi uopće nije ni pozvao.

Pošto sam se vratio u svoju radionicu, taj mi mali Korzikanac poruči preko nekoga našega zajedničkoga prijatelja, da se njega ne trebam više čuvati, jer on hoće da sa mnom živi u najboljemu bratstvu. Naprotiv treba da se čuvam nekih drugih, zbog kojih živim u najvećoj pogibelji, a da sve to biva zato, jer su se ljudi visokoga položaja zakleli, da me mora progutati pomrčina. Ja mu se zahvalih na poruci, te sam od tada čuvao svoju kožu što sam bolje mogao. Malo dana kasnije neki mi moj iskreni prijatelj ispriča, da je svemoćni Pier Luigi izričito naredio, da me uhapse još te iste večeri. To mi je rečeno 4 sata prije zalaska sunca, a na to se porazgovorih s nekim prijateljima, koji me jednostavno natjeraše, da odmah pobjegnem. Naredba je morala biti izvršena, u jedan sat noći, naime sat poslije zalaska sunca, te se ja dva sata prije toga popeh na poštanska kola i pohitah sve do Firenze. Shvatljivo, kada je onome malome Korzikancu ponestalo hrabrosti da izvede obećano umorstvo, knez Pier Luigi svojom samovlašću izdao je nalog da budem uhapšen samo da bi donekle pomalo umirio onu Pompeovu kćer, koja je htjela znati, kamo se djenuo njen miraz. Kako on nije mogao zadovoljiti njenu osvetoljubivost ni na koji od dva načina, koje je smislio, on izmisli jedan treći način, o kojemu će kasnije biti riječi.

LXXVI

Ja stigoh u Firenzu, dođoh da se poklonim vojvodi Alessandru, koji me dočeka najljepše što sam mogao željeti, i zahtijevaše, da ostanem s njime. Ali kako je u Firenzi živio neki kipar po imenu Tribolino — sa mnom u kumskome srodstvu, jer sam mu držao sina na krštenju — on mi u razgovoru reče, da ga Jacopo del Sansovino,* njegov nekadašnji prvi učitelj, poziva u goste, te budući da on nije nikada vidio Mletke i budući da se nada, da će tamo imati dobre zaslužbe, on će vrlo rado krenuti na put. On me upita, jesam

* Jacopo del Sansovino (Jacopo Tatti) rođ. 1486. umro 1570. Čuveni graditelj i kipar.

li ikada vidio Mletke, a ja odgovorih da nisam. Na to me on zamoli, da i ja s njim pođem na malo zabavno putovanje. Ja sam mu to i obećao. To je bio razlog, zbog kojega sam vojvodi Alessandru odgovorio da hoću najprije otputovati sve do Mletaka, a onda se vratiti da mu radom služim. Na temelju toga on je htio, da mu zadam obećanje, te mi zapovijedi da mu se javim prije odlaska.

Dan kasnije, kada sam se potpuno spremio, pođoh da se oprostim od vojvode. On se nalazio u palači Pazzi, u kojoj su u to doba stanovale kćeri i žena gospodina Lorenza Ciba. Ja najavih njegovoj preuzvišenosti, da kanim putovati u Mletke, ako nema prigovora s njegove strane. Na to mi odgovor donese Cosimino de Medici, današnji firentinski vojvoda, koji mi reče, neka odem Nikoli da Monte Aguto, a ovaj će mi dati pedeset zlatnih škuda. Taj mi novac dariva preuzvišeni vojvoda, da ga potrošim u njegovo zdravlje, ali da se zato kasnije vratim u službu njemu. Niccolò mi dade novac, a ja pođoh u kuću po Tribola, koji je bio već potpuno spreman za put, te me upita, da li sam vezao svoju sablju. Ja rekoh, da jahač, koji putuje na konju, ne smije vezati sablju. On mi reče, da u Firenzi naprotiv vlada takav običaj, jer tu živi neki ser Maurizio, koji bi za najmanju sitnicu stavio na muke čak i Sv. Ivana Krstitelja, gradskoga parca. Zato ljudi moraju nositi vezane sablje čak i onda, kada izađu izvan gradskih vrata. Ja se tome nasmijah i mi tako izđosmo. Nas je pratio teklić iz Mletaka, kojega su zvali nadimkom Lamentone, tako da smo bili trojica suputnika. Kada smo prešli Bolognu, neke večeri stigosmo u Ferraru, gdje odsjedosmo u svratištu di Piazza, a naš Lamentone pođe da potraži neke izgnanike, da im donese pisma i poruke od njihovih žena. Vojvoda je naime odredio, da s njima smije razgovarati samo vjesnik i niko više; tko bi se o to ogriješio, imao je da dijeli njihovu sudbinu.

U međuvremenu, kako nisu ostajala ni dva sata do zalaska sunca, ja i Tribolo pođosmo da vidimo vojvodu od Ferrare, koji se vraćao iz Belfiora, kamo je krenuo da gleda viteške borbe. Među brojnom svjetinom, koja se okupila na njegovome prolasku, mi smo sretali mnoge izgnanike, koji su piljili očima u nas, kao da nas hoće prisiliti na razgovor. Taj Tribolo, koji je bio najplašljiviji čovjek, kojega sam ikada upoznao, neprestano mi je šaputao: »Nemoj ih gledati i nemoj se s njima razgovarati, ako se želiš vratiti u Firenzu.« Tako smo se zadržali neko vrijeme, da vidimo vojvodu, a onda se vratismo u svratište, gdje nađosmo Lamentona. A kada se približio sat poslije zalaska sunca, tu se pojavi Niccolò Benintendi i njegov brat Piero, te druga starija osoba, mislim Jacopo Nardi, a skupa s njima više mladića. Čim su stignuli novi izgnanici, svaki pojedini

poče pitati vjesnika za vijesti o svojim prijateljima u Firenzi. Tribolo i ja držali smo se postrance da ne bismo došli u dodir s njima. Kada su se porazgovorili na dugo i na široko s Lamentoneom, onaj Niccolò Benintendi reče: »Ja onu dvojicu poznajem veoma dobro. Zašto su oni tako vraški naduti, pa ne će da se s nama razgovaraju?« Tribolo me je i nadalje opominjao, da mučim. Lamentone im odgovori, da je razgovaranje dopušteno njemu, ali ne nama. Benintendi otkosi: »To je magareština! Kuga ih pomorila!« Ujedno nam uputi tisuću sličnih kletava. Tada ja podigoh glavu s najvećom skromnošću i rekoh: »Dragi plemići, vi nama možete znatno naškoditi, a mi vama ne možemo niukoliko pomoći. Pa ako ste sa svim tim rekli po koju nedoličnu riječ, mi se ne ćemo na to naljutiti.« Onaj čestiti starkelja Nardi reče, da sam se objasnio kao pošten mladić, što i jesam, Niccolò Benintendi reče: »Mogu mi puhati u dupe oni i vojvoda«. Ja mu povikah da griješi, što se nas hvata, jer se mi niukoliko ne prtimo u njegove stvari. Onaj stari Nardi ustane u našu obranu, te reče Benintendiju, da ima krivo; ali je ovaj i nadalje nastavljao s uvredljivim riječima. Zato ga ja obznanih, da mogu ne samo reći nego i učiniti dosta toga, što će mu biti neugodno; bolje neka gleda svoje poslove a nas ostavi na miru. On ponovo odgovori, da mu možemo puhati u dupe i mi i vojvoda, te da smo i mi i on čopor magaraca. Na tu riječ ja mu doviknuh, da je besramni lažac, i izvukoh sablju, a stari Nardi, koji je htio prvi da se uspne stubištem, posrne i padne na visini od nekoliko stepenica. Potom se svi drugi počeše rušiti jedan za drugim povrh njega. Kada sam ja to vidio, skočih naprijed mašući mačem po zidovima tobože u najvećem bijesu i vičući: »Ja ću Vas sve poklati!« Ali sam međutim budno pazio da ne ozlijedim nikoga, jer bih u toj prilici mogao pokositi i suviše žrtava. Na tu halabuku svratištar poče kričati; Lamentone je vikao: »Nemojte«! Neki su od njih kukali: »Jao moja glavo!« drugi: »Pusti me da izađem.« To je bila nečuvena galama; izgledali su kao krdo svinja, koje se valjaju jedna povrh druge. Naiđe svratištar noseći svijeću, a ja, umaknuh i utaknuh mač u korice. Lamentone prikori Nikolu Benintendija, da je loše postupao, ali i sam svratištar reče istom Benintendiju: »Čovječe, ko ovdje prihvati mač, plaća glavom; a da vojvoda dozna za vaše bezočnosti, otjerao bi vas na vješala. Ja ipak ne ću postupati s vama onako kako zaslužujete. Ali ne navraćajte mi nikad više u ovo svratište, jer onda teško Vama!« Svratištar se na to pope gore u moju sobu. Ja se htjedoh ispričati. Ali mi on ne dopusti ni da otvorim usta, te mi istaknu, da on zna, da sam tisuću puta u pravu, i k tomu me opomenu, da se dobro čuvam tih ljudi za vrijeme putovanja.

LXXVII

Kada smo povečerali, pojavi se neki lađar umoljen da nas ukrca za Mletke. Ja ga upitah, hoće li mi on iznajmiti čitav čamac. On pristane na to i mi se pogodismo o cijeni. Ujutro rano uzesmo konje da odjašemo do luke, koja je udaljena od Ferrare samo par milja. A kada smo stigli u luku, tu nađosmo brata Nikole Benintendija s tri druga ortaka, koji su čekali na moj dolazak. Oni su imali dvije sulice, a ja sam u Ferrari kupio lijepo malo koplje. Budući da sam bio dobro oboružan, ja se nisam ni najmanje uplašio za razliku od Tribola, koji reče: »Pomozi nam bože; oni su došli ovamo da nas ubiju.« Lamentone se okrene meni i reče: »Najbolje što ti možeš učiniti bit će da se vratiš u Ferraru, jer ja vidim đavolsku pogibelj. U ime božje, Benvenuto, ukloni se od bijesa ovih pobješnjelih životinja.« Na to ja odgovorih: »Samo naprijed! Onome, koji ima pravo Bog pomaže, a vi ćete vidjeti, kako ću ja sam sebi pomoći. Ta nije li lađica zadržana za nas?« — »Jest«, reče Lamentone. »A onda ćemo se mi i ukrcati sami bez njih, ako moja hrabrost nešto znači.« Podbodoh konja, a kada sam bio na samih pedeset koraka udaljenosti, sjahah i hrabro pođoh naprijed sa svojim malim kopljem. Tribolo se zaustavi odostrag, te se tako sčućurio na svojemu konju, da bi ga čovjek uzeo za kip studeni; a vjesnik Lamentone je puhao i duhao kao da je slika i prilika vjetra. Tako je on redovito činio, ali ovaj put više nego obično, jer se je u zebnji pitao, kako će se završiti ova đavolska rabota. Ja sam pristupio čamcu, a lađar istupi preda me i reče mi, da se onih nekoliko firentinskih plemića žele ukrcati skupa s nama, ako ja dopustim. Ja na to odgovorih: »Čamac je zauzet za nas, a ne za druge, te od srca žalim, što ga ne mogu da dijelim s njima.« Na te riječi neki junačni mladić iz plemena Megalotti reče: »Benvenuto, mi ćemo se pobrinuti, da uzmogneš.« Tada ja rekoh: »Ako Bog i moje pravo skupa s mojim silama uzmognu, vi me ne ćete prisiliti da pristanem.« S tim riječima na usnama skočih u čamac. Okrenuvši k njima šiljak oružja rekoh: »Ovim ću vam dokazati, da vas ne mogu pustiti.« Mladić Magalotti htjede da prosvjeduje, prihvati se oružja i istupi naprijed. No ja skočih na rub čamca i zveknuh ga tako snažnim udarcem da bih ga, da se nije srušio na uznak, proburazio s jedne na drugu stranu. Njegovi drugovi mjesto da mu pomognu počeše uzmicati. Ja vidjeh, da ga mogu ubiti, no mjesto da ga valjano kvrcnem, ja mu rekoh: »Ustaj, brate, i prihvati svoje oružje, te odlazi. Ti si uvidio, da ja ne mogu ono, što ne ću, a ono što sam mogao učiniti, nisam htio.« Na to pozvah unutra Tribola, lađara i Lamentona, te se tako odvezosmo prema Mlecima. Kada smo preplovili deset milja rijekom Padom, oni nas

mladići dostigoše na nekoj šajci sasvim plitka dna; te kada su stajali sučelice nama, onaj luđak Piero Benintendi mi reče: »Samo naprijed, Benvenuto, mi ćemo se ipak vidjeti u Mlecima.« — »Dobro, dođite« rekoh ja. »Dolazim i ja i pokazivat ću se na svakom mjestu.« Tako stigosmo u Mletke. Tu se obratih nekom bratu kardinala Cornara, te ga zamolih da mi isposluje oružni list; no on mi odgovori da mogu slobodno nositi oružje bez dozvole i da bi najgore, što bi mi se moglo dogoditi, bilo to da mi čuvari reda oduzmu mač.

LXXVIII

Ja tako ostah oboružan, te mi pođosmo posjetiti kipara del Sansovina, koji je pismeno pozvao Tribola u Mletke. On me dočeka s velikim ushitom, htjede nas počastiti objedom, te ostasmo da jedemo. U razgovoru s Tribolom reče mu, da ga ne misli zaposliti ovom izgodom i zato neka se vrati drugi put. Na te riječi ja prsnuh u smijeh, te u šali rekoh Sansovinu: »Vaša je kuća dosta daleko od njegove, ako treba da se još jednom vraća.« Ubogi Tribolo reče prestravljeno: »No evo, imam uza se pismeni poziv da dođem poštopoto.« Na to Sansovino izjavi, da ljudi ravni njemu, poštenjaci i talenti, mogu sebi dopustiti još i nešto više. Tribolo slegne ramenima i ponovi nekoliko puta: »Strpljenja! Strpljenja! Bože daj zdravlja!« Na to, bez obzira na obilan ručak, koji me je počastilo Sansovino, zauzeh stanovište u prilog mojemu suputniku Tribolu, jer je imao potpuno pravo da se ljuti. K tomu za vrijeme objeda Sansovino nije ni časak prestao klepetati o veličini svojih djela, podcjenjujući Michelangela i sve druge kipare, a svu hvalu uzimajući isključivo za se. To mi toliko dojadi, da nisam pojeo s dobrim tekom ni jedan zalogaj jela. Ja mu rekoh samo ovih par riječi: »O messer Jacopo, poštenjaci se ponašaju kao poštenjaci, a talenti, koji stvaraju umjetnička i zrela djela, dolaze lakše do glasa, kada ih hvale drugi nego kada tako samosvjesno kuju u zvijezde sami sebe.« Na te riječi i on i nas obojica digosmo se sa stola nezadovoljno gunđajući.

Toga istoga dana šetajući se po Mlecima u blizini Rialta susretoh Piera Benintendija, koji je u svojemu društvu imao više sebi sličnih. Opazio sam, da žele da me izazovu i da me napadnu, te se povukoh u neku ljekarnu dok im ne prođe taj njihov bijes. Kasnije sam doznao, da se onaj mladi Magalotti, prama kojemu sam se tako čovječno ponio u času, kada mi je već podlegao, čestito na njih izvikao, te se ta zadjevica završila bez loših posljedica.

LXXIX

Zatim nekoliko dana kasnije krenusmo na povratak prama Firenzi. Mi odsjedosmo u nekom svratištu na putu između Chioggie i Ferrare s lijeve strane. Svratištar je htio da bude isplaćen na svoj način prije nego što pođosmo na spavanje. Mi mu rekosmo, da se na drugim mjestima obično plaća ujutro, ali on je uporno ostajao kod svojega: »Ja hoću da budem isplaćen navečer, i to na svoj način.« Na to mu rekoh, da samovoljni ljudi, koji hoće, da sve rade na svoj način, moraju najprije izgraditi svijet »na svoj način«, jer na ovome svijetu nema takovih običaja. Svratištar mi odgovori, da ga ne smijem udarati u zdrav mozak, jer da on hoće tako. Tribolo je drhtao od straha, te me je potiho gurao u rebra, da ostanem miran, da nam se ne bi dogodilo što gore. Tako ga mi isplatismo na njegov način, a onda otidosmo na spavanje. Na sreću su nam dopali vrlo lijepi kreveti, pokriti potpuno novom bijelom posteljinom i odista otmjeni. Usprkos tomu ja nisam mi oka stisnuo nego sam promišljao čitavu bogovjetnu noć, kako da se osvetim. U jedan mah mi sinu misao da mu podmetnem požar u kući; u drugi čas pomislih da mu pokoljem četiri ćokata u njegovoj konjušnici. Činilo mi se, da će mi biti vrlo lako izvesti štogod mi se prohtije, samo mi se činilo upravo nemogućim, da nakon toga spasim sebe i svog druga Tribola. Kao jedini izlaz iz toga škripca prihvatih odluku da najprije ukrcam na lađu svoju prtljagu i svoje drugove. Kada je to bilo gotovo, ja upregnuh konje za teglilo, koje tegli splav, te rekoh da je ne odvežu prije moga povratka, jer sam zaboravio par papuča u svojoj ložnici. Kada sam se vratio u svratište, zapitah, gdje je vlasnik. On mi odgovori, da nema šta da razgovara s nama i da možemo ići do vraga. Tu je bio neki njegov konjušar, još balavac, sav trapovjesan; on mi reče, da se svratištar ne bi maknuo ni da dođe papa; on leži s nekom damom iz dobroga društva, za kojom je jako čeznuo; te zatraži od mene napojnicu. Ja mu dadoh ponešto onih mletačkih sitnih novčića, te ga nagovorih, da se malo zadrži u razgovoru s čovjekom, koji vuče teglilo, dok ja ne nađem svoje papuče i ne vratim se. Ja se popeh gore i uzeh nožić oštar poput britve; u sobama su bila četiri kreveta, a ja ih sve isjeckah s onim nožem tako da sam, uvjeren, da sam učinio preko pedeset škuda štete. Vrativši se k lađici s komadićima onih pokrivača u svojoj vrećici ja brzo rekoh tegliocu da žurno potjera i da ne čeka. Na nekoj udaljenosti od svratišta moj kum Tribolo reče, da su mu ostali neki mali remeni upotrebljavani kao veze za njegov kovčežić, te da mora da se pod svaku cijenu vrati po njih. Ja mu odgovorih, da se ne brine za ta dva mala remena, jer ću mu ja načiniti velikih kolikogod mu duša hoće. On mi prigovori, da ja uvijek

lakrdijam, ali da on hoće da se poštopoto vrati zbog svojih remena, te je htio prisiliti teglioca, da se zaustavi, ali ja sam zapovijedao da tjera dalje. Na to mu ispričah, kakvu sam veliku štetu načinio svratištaru, te mu pokazah uzorak komadića pokrivača i druge posteljine; a Tribola spopadne takova drhtavica, da je neprestano mucao tegliocu: »Tjeraj dalje, brzo tjeraj.« On se nije smatrao sigurnim od ove pogibelji i progona sve dok nismo stigli natrag do samih vrata Firenze. Kada smo prispjeli tamo, Tribolo opomenu: »Za ljubav božju vežimo mačeve, a vi prestanite tim vašim šalama. Meni se i onako čitavo vrijeme činilo da imam živoga vraga za petama.« Ja mu odgovorih: »Moj kume Tribolo, vama ne treba vezati sablju, jer vi je niste ni razvezali.« To sam svakako rekao na puku sreću, jer na cijelom tom putovanju nisam opazio, da se samo ma i na čas ponaša kao muškarac. Na to on ipak pogleda na sablju i reče: »Imena mi božjega, vi kažete istinu, jer ona leži vezana onako kako sam je položio na odlasku iz doma.« Mojem se dragom kumu učinilo, da ja za nj predstavljam loše društvo, jer sam se držao muški i branio od onih, koji su tražili kavge s nama. Meni se pak činilo, da je on kudikamo gori suputnik za me, jer se nije mogao odvažiti da mi pomaže ni u slučajevima prijeke nužde. O tome pitanju, koji je od nas bolji drug, neka prosudi nepristrani i bestrastan promatrač.

LXXX

Čim sam sjahao s konja, ja pohitah vojvodi Alessandru i zahvalih mu za onih pedeset škuda, koje mi je darovao. Izjavih njegovoj preuzvišenosti, da sam u potpunome smislu pripravan, da joj poslužim u svemu, za što sam sposoban. On mi odmah stavi u dužnost, da urezujem njegov novac. Prvi novac, koji sam izradio, vrijedio je četrdeset solda, a na jednoj je strani imao glavu Njegove preuzvišenosti, a na drugoj svece: Kuzmu i Damjana. To su bili srebrnjaci, a uspjeli su toliko, da je vojvoda bez oklijevanja izjavio, da su to najljepši novci u kršćanskome svijetu. Toga je mišljenja bila i čitava Firenza i tkogod ih je vidio. Ohrabren tim uspjehom, ja zatražih od njegove preuzvišenosti, da mi odredi stalno izdržavanje i da mi podijeli stan u kovnici. On mi reče, da se moram dušom i tijelom posvetiti njegovoj službi, a da će mi on dragovoljno podati mnogo više od svega, što tražim; također da je za početak naložio upravitelju kovnice, nekom stanovitom Karlu Acciaiuoliju da mi izda novca, koliko god hoću. Ta je zapovijed ispunjena, ali ja sam novac pridizao tako štedljivo, da je uvijek

ostajalo nešto zaostataka u prilog meni. Zatim načinih žigove za novac, što se zove »giulio«; na prednjoj strani bio je Sv. Ivan gledan u profilu gdje sjedi s knjigom u ruci, a činilo se da nisam nikada dao tako lijepa djela; na naličju je bio grb Vojvode Alessandra. Zatim izradih žig za pola »giulija«, na koji urezah glavu maloga Sv. Ivana enface. To je bio prvi novac, koji je izrađen s glavom s punim licem na takovom malom srebrnom modelu; ali samo odlični stručnjaci u tom pozivu mogu razumjeti, o kolikoj se tu poteškoći radilo. Nakon toga izradih žigove za zlatne škude; na prednjoj strani bio je križ s nekim malim kerubinima, a na naličju grb njegove preuzvišenosti.

Kada sam izradio te četiri vrste novca, zamolih njegovu preuzvišenost, da konačno odredi iznos mojeg izdržavanja i da mi preda gore spomenuti stan, ako me želi zadržati u službi. Na te mi riječi njegova preuzvišenost odgovori, da je vrlo zadovoljna i da će izdati dotične zapovijedi. Dok sam se s njom razgovarao, njegova preuzvišenost je bila u svojoj rušnici, te razgledala divnu pušku, koju su joj poslali iz Njemačke. Kada je vidio da s napetom pozornošću promatram to sjajno oružje, on mi ga pruži u ruku uz izjavu, da on vrlo dobro zna, koliko uživam u tim stvarima, te da kao predujam za ono, što mi je obećao, odaberem iz njegove rušnice džeferdar, koji mi se najbolje svidi, i to bilo koji osim te puške; jer on zna da se tu nalazi veliki broj ljepših, a isto tako valjanih. Ja pristah i toplo zahvalih. Vidjevši da tražim očima koju bih pušku izabrao povjeri svojem čuvaru, nekom Pretinu iz Luke, da mi dopusti da uzmem štogod hoću, te me onda ostavi, najljubeznije se oprostivši. Ja ostah, te izabrah najljepši i najbolji džeferdar, koji sam ikada vidio i posjedovao, te ga ponesoh kući. Dva dana kasnije ja pođoh vojvodi noseći mu neke male crteže, koje je zatražio od mene u svrhu izrade djela od zlata, što ih je htio poslati na dar svojoj supruzi, u tome času još u Napulju. Ugrabim priliku, da mu ponovim svoje zahtjeve i da zamolim njegovu preuzvišenost, neka izda potrebne naloge. On mi odgovori, da želi da najprije izradim jedan lijepi medaljon s njegovim poprsjem kakav sam učinio za papu Klementa. Započeh taj portret u vosku, a njegova preuzvišenost zapovjedi, da me bez obzira na sat slobodno puštaju svaki put, kada dođem da ga modeliram. Videći da se moj rad odugovlači, pozvah nekoga Pietra Paula da Monte Ritondo, Rimljanina, koji je već od malih nogu radio sa mnom u Rimu, u moju službu. Našao sam ga kod nekoga zlatara Bernardonaccija, koji nije s njim dobro postupao, i zato mu ga preoteh. Ja sam ga savršeno naučio zanatu uređivanja novca ali sam usprkos toga radio na vojvodinom portretu. Vojvodu bih često našao, kako drijema potpuno na samo uz

onoga njegova Lorenzina, koji ga je kasnije ubio; te sam se strašno čudio, kako se tako uman i oprezan vojvoda može toliko pouzdati u ljude.

LXXXI

Dogodi se, da je Ottaviano Medici, za kojega se činilo da drži sve niti vlasti u rukama, protiv vojvodine volje htio u svemu ići na ruku starome upravitelju kovnice, koji se zvao Bastiano Cennini, te bio natražnjak i neznalica. Tako on pri kovanju škuda pomiješa one njegove grube žigove s mojima. Na to se ja potužih vojvodi, a on se, kada sam ga uputio u pravo stanje stvari, ozlovolji i reče: »Idi, kaži to Ottavianu i ukaži mu na ružne posljedice njegova uplitanja.« Ja na to odmah pođoh, te pokazah Ottavianu, kako su strašno nagrdili moje lijepe novce. On mi zbilja magareći odgovori: »Tako mi se sviđa.« Ja mu odgovorih, da se tako ne smije učiniti i da mi se ne sviđa. On odvrati: »A šta onda, ako bi se tako sviđalo vojvodi?« Ja mu odgovorih: »Meni se ne bi sviđalo. Takva stvar niti je umjesna niti je pametna.« On mi reče da se tornjam odatle i da moram progutati tu gorku pilulu, pa makar i crkao od nje. Ja se vratih vojvodi i ispričah mu riječ po riječ, kako je protekao čitav neugodni razgovor između Ottaviana Medicija i mene, te ga u istoj prilici zamolih, neka ne dopusti kvarenje novaca, koje sam ja za nj izradio, i neka mi radije pruži častan otpust. Na to on reče: »Ottaviano se previsoko zalijeće. Međutim bit će ispunjeno štogod ti ushtiješ, jer takova rabota znači uvredu nanesenu meni.«

Toga istoga dana — a bio je četvrtak — dođe mi iz Rima opširan salvum conductum od pape. On me je pismeno pozivao, da se brzo vratim u svrhu pomilovanja na Veliku Gospu, sredinom kolovoza, tako da mogu sa sebe zbrisati zazor zbog počinjenog ubojstva. Kada sam došao vojvodi nađoh ga u krevetu, a čuh iz krugova u njegovoj najbližoj okolini, da je bančio. Ja dovrših kroz malo više od dva sata preostali rad na njegovoj voštanoj medalji, a kada sam mu pokazao, kako sam završio, rad mu se uvelike dopadne. Tada ja pokazah njegovoj preuzvišenosti moj salvum conductum izdan na papin mig, te kako papa traži da za nj izradim razna djela, zbog čega ću krenuti natrag u lijepi Rim. Ali uz to mu naglasih, da će njegova medalja svejedno biti gotova. Na to mi vojvoda odgovori prilično ljutito: »Benvenuto, drži se mojega savjeta, nemoj otputovati. Ja ću ti odrediti sumu potrebnu za izdržavanje, podijeliti stan u kovnici i još mnogo više od onoga, što bi ti mogao još zatražiti, jer ono što ti tražiš, pravedno je i razborito. Jer tko će mi iskovati lijepe novce, koje si ti gravirao?«

Tada ja odgovorih: »Presvijetli, ja sam o svemu razmislio. Naime ja imam ovdje učenika, mladića iz Rima, kojega sam u svoj posao potpuno uputio. On će vrlo dobro poslužiti Vašoj Preuzvišenosti sve do časa, kada se ja vratim s Vašom medaljom gotovom, da bih onda ostao uz Vas zauvijek. U Rimu je ostala otvorena moja radionica, u njoj imam nekoliko radnika i ponešto nesvršenih poslova. No netom postignem svoje pomilovanje, ja ću predati sve moje veze i probitke u Rimu u ruke jednome od mojih đaka, koji tu živi, te ću se uz dobrostivi pristanak Vaše Preuzvišenosti vratiti vama.« U času toga razgovora bio je nazočan već spomenuti Lorenzino Medici i nitko više. Vojvoda namigne njemu nekoliko puta, da me i on potakne da ostanem s njim. Međutim Lorenzino nije izustio sasvim ništa osim ovih riječi: »Benvenuto, najbolje bi bilo da ostanete.« Na to ja odgovorih, da pod svaku cijenu moram da dođem natrag do Rima. On ostade kod svoje kratke i suhoparne rečenice, te je samo stajao i neprestance piljio u vojvodu vrlo mračnim pogledom.

Kada sam završio model medalje i spremio ga u kutijicu rekoh vojvodi: »Presvijetli, veselite se, jer ću ja Vama načiniti mnogo ljepšu medalju nego sam načinio papi Klementu. Budući da je ono bio moj prvi rad te vrste, sasvim prirodno ću sada stvoriti nešto bolje; a naš messer Lorenzo kao učena osoba i veliki umnik može mi pružiti kakav veličajan prijedlog za naličje.« Na te riječi nazočni Lorenzo pripravno dometne: »Pa ja nisam ni mislio ni na što drugo nego da ti izmislim naličje dostojno njegove Preuzvišenosti.« Vojvoda se nakesi, pogleda Lorenza i reče: »Lorenzo dajte mu odmah misao za naličje, a on će ga izraditi ovdje i ne će otputovati.« Lorenzo brzo odgovori riječima: »Ja ću to učiniti što brže mogu, a uvjeren sam, da će to biti nešto, što će zadiviti svijet.« Vojvoda, koji je njega smatrao pomalo suludim, a pomalo ljenčinom, prevrnu se u krevetu i zvučno se nasmija na te njegove riječi. Ja izađoh bez svečanog opraštanja i ostavih njih dvojicu na samo. Vojvoda nije vjerovao, da ću otputovati, te mi nije rekao ni riječi više. Kada je kasnije dočuo, da sam se već udaljio iz grada, on posla za mnom jednoga svojega slugu, koji me dostigne u Sieni, te mi s vojvodine strane preda pedeset zlatnih dukata uz poruku, da ih potrošim u njegovo zdravlje i da se vratim što brže mogu. Sluga nadoda: »A u ime messer Lorenza ti saopćujem, da on sprema za tvoju nesvršenu medalju naličje, koje će ostati znamenito u sjećanju ljudi.«

Ja sam ostavio već spomenutom Rimljaninu Petru Paulu sve nužne upute u pogledu kovanja novca. Ali kako je ta zadaća

bila vrlo teška, on je nikada ne ispuni u potpunome oprezu. Kovnica osta moj dužnik za iznos od preko sedamdeset škuda na račun izrade mojih žigova.

LXXXII

Ja krenuh na put u Rim i sa sobom ponesoh onaj prekrasni džeferdar s kotačem, koji mi je darovao vojvoda, te ga na svoje najveće veselje putem upotrebih više puta tako uspješno, da sam se morao diviti točnosti njegovih pogodaka. Kada sam stigao u Rim, moja kućica u ulici Julija nije bila uređena, te pođoh da odsjednem u kući messer Giovannija Gaddija, dostojnika Kurije, kojemu sam ostavio na čuvanje pri mojem odlasku iz Rima mnogo lijepog oružja i mnoštvo drugih stvari priraslih mojemu srcu. Kako nisam htio da odsjednem u mojoj radionici, poručih po onoga moga druga Felicea, a on odmah uze na se da valjano uredi onu moju kućicu. Sutradan pođoh na spavanje u nju, te se veoma dobro opskrbih odijelima i svim potrebnim, budući da sam drugoga jutra htio poći u posjet papi da mu zahvalim. Kao sluge sam držao dva dječaka, a niže od mene stanovala je neka pralja, koja mi je izvrsno kuhala. Naveče sam priredio večeru za nekoliko mojih prijatelja; večera je protekla vrlo ugodno, te odoh da spavam. Ali noć još nije prošla, kada ja ujutro više od jednoga sata prije svanuća dana začuh, kako neko s najvišim bijesom lupa u vrata moje kuće tako da je udarac padao za udarcem. Zato ja pozvah onoga mojega starijega slugu, koji se zvao Cencio (to je bio onaj, kojega sam u onoj prilici doveo u krug dozivača demona) i rekoh mu da pogleda, tko je taj luđak, što u tako rani sat tako surovo lupa. Dok je Cencio odlazio da vidi, ja zapalih i drugu voštanicu, jer mi jedna uvijek svijetli cijelu noć, te odmah navukoh povrh svoje košulje divan oklop, a povrh njega prebacih komad loše odjeće, koju sam dohvatio zamahom ruke. Kada se Cencio vratio reče mi: »Teško nama, gospodaru, banuo je zapovjednik pandura sa cijelom svojom pratnjom, te kaže da će, ako se ne požurite razvaliti vrata. Stražari nose baklje i imaju svakoga vraga sa sobom.« Ja mu rekoh: »Recite mu, da se na brzu ruku oblačim i da ću doći ovako u košulji.« Misleći da to može biti izdajnički prepad, kakove mi je već priređivao gospodin Pier Luigi, desnicom uzeh divan kratak mač iz moje zbirke oružja, a ljevicom salvum conductum. A onda otrčah k stražnjem prozoru,

koji je gledao na neke vrtove, i tu vidjeh preko trideset pandura. Tako mi sinu pred očima, da s te strane ne mogu pobjeći. Smjestih ona dva dječaka preda se, te im naglasih da vrata otvore točno u času, kada im ja kažem. Kada sam bio spreman s mačem u desnici, a salvom conductumom u lijevici, zauzeh pravi obrambeni stav i doviknuh onoj dvojici dječaka: »Ne bojte se, otvorite!« Zapovjednik Vittorio odmah s dvojicom drugih skoči unutra misleći da će me lako ščepati, ali kada su me vidjeli tako spremna, povukoše se natrag i rekoše: »Nije šala, gospodine moj!« Ja im dobacih salvum conductum i rekoh: »Pročitajte to; vi nemate prava da me uhapsite, a još manje vam dopuštam da dirate u me.« Vođa onda zapovjedi nekima od njih da me ščepaju, a da će poslije pregledati salvum conductum. Ja na to smjelo zamahnuh mačem naprijed i kriknuh: »Neka Bog brani pravednu stvar! Živ se nadam, a mrtva me slobodno držite!« Predsoblje je bilo tijesno, ali su se gužvali, da me zgrabe, a ja sam izvodio kretnje u svrhu obrane, te zapovjednik uvidje, da me ne će uhvatiti drugačije nego — kako sam rekao — mrtva. On dozva perovođu, te dok je ovaj čitao salvum conductum, načini dva ili tri puta znak da me ščepaju. No ja nisam odstupao od svoje hrabre odluke, te se oni konačno okaniše svoje namjere, baciše salvum conductum na zelju i udaljiše se bez mene.

LXXXIII

Ja se vratih natrag u krevet, ali sam bio tako uzrujan, da nisam mogao ni oka stisnuti. Namjeravao sam, čim se razdani, da otvorim žile i puštam krv. Međutim ja najprije upitah za savjet messer Giovannija Gaddija, a ovaj otrča nekom nadriljekaru, koji me upita, da li sam se uplašio. A što biste rekli o pameti toga liječnika, koji mi postavlja tako glupo pitanje nakon što mu ispričah takav napeti događaj? Taj je bio neki gizdelin, koji se gotovo neprestano smijao i to bez ikakovoga razloga; te mi tako nasmijan reče, neka popijem par čaša grčkoga vina i neka uznastojim da budem veseo i da se ne bojim. Messer Giovanni je uzalud govorio: »Doktore, da je to kip od bronze ili od mramora, uplašio bi se, a nekmoli čovjek od krvi i mesa.« Na to onaj smiješni liječnik reče: »Monsignore, nismo mi svi izgrađeni od jedne tvari, ovo nije čovjek od bronze ni od mramora nego od čistoga željeza.« On mi opipa bilo i s onim svojim neslanim smijehom reče: »Messer Giovanni, — samo opipajte; tako ne udara bilo čovjeka nego lava ili zmaja.« Meni je bilo jako lupalo; to je bilo nešto abnormalno, tako pretjerano, da to onaj blesavi liječnik nije mogao pojmiti ni na temelju svojega Hipokrata ili Galena. Ja sam dobro osjećao, da moje zdravlje strada, ali sam se pokazivao dobro raspoložen, da se ne bih još gore uplašio i time još sebi naškodio. U međuvremenu domaćin messer Giovanni dade spremiti trpezu za ručak i svi zajedno objedovasmo: tu su bili osim messer Giovannija neki messer Lodovico de Fano, messer Antonio Allegretti, messer Giovanni Greco, sve vrlo obrazovane osobe, te messer Annibal Caro, koji je bio vrlo mlad.* Za vrijeme cijeloga toga objeda nije se ni o čemu govorilo nego o mojoj viteškoj obrani. Nazočni su u više navrata tražili od Cencija, mojega maloga sluge, koji je bio neobično oštrouman, srčan i prekrasna tijela, da im ispriča cijeli noćni događaj. On bi svaki put, kada bi pričao o tom mojemu bjesomučnom istupu, zauzimao onaj isti moj stav, doslovno ponavljao iste riječi, koje sam rekao, što bi mi svaki put pozivalo u pamet neku novu pojedinost. Oni bi ga često pitali, da li se on preplašio, jer je on proživio one iste osjećaje, koje sam ja doživio. Kada su mi dosadile sve te budalaštine i kako sam se osjećao jako usplahiren, digoh se sa stola, rekoh da ću poći da kupim novo odijelo od plavoga platna i svile za Cencija i za mene; jer su do Velike Gospe ostajala još četiri dana, a ja sam htio sudjelovati u procesiji s Cencijem, koji je morao nositi upaljen moj bijeli duplir. Ja se oprostih od uzvanika i pođoh krojaču, da mi skroji plavo odijelo s prslukom od plavoga tafta i sa sličnim kaputom. I za Cencija dadoh skrojiti isto tako plavi kaput i prsluk. Kada sam obavio posao kod krojača, odoh papi, koji mi reče da se porazgovorim s njegovim messer Ambrogijem, jer je njemu izdao uputu, da on mene naruči veliki rad u zlatu. Ja pođoh da posjetim messer Ambrogija, koji je bio savršeno obavješten o prepadu gradskih pandura; on je stajao u dogovoru s mojim neprijateljima, da me dozovu iz Firenze u ovu zasjedu, te se kasnije izderao na zapovjednika zbog toga što me nije uhapsio. Ovaj se izgovarao, da nije smio da postupa protiv onakoga izričitoga salvum conductuma. Taj mi messer Ambrogio poče govoriti o narudžbi, što mu je papa predao za me; a onda mi reče da sastavim nacrte i da će onda biti sve u redu.

Međutim dođe i Velika Gospa. Vlada običaj, da se oni, koji imaju biti pomilovani na taj blagdan, predadu dobrovoljno kao

* Pjesnik Caro imao je tada 28 godina.

uhapšenici. Za to se ja vratih papi i rekoh Njegovoj Svetosti, da ne želim ići u zatvor i da je molim, neka bude toliko dobrostiva i neka me oslobodi pritvora. Papa mi odgovori da vlada takav običaj i da mu se moram prilagoditi. Na to ponovo poklekoh, zahvalih mu na salvum conductumu, koji mi je izdao, i rekoh da ću se s njime u ruci vratiti u službu mojem firentinskom vojvodi, koji me tako željno čeka. Na te riječi papa se okrenu nekom svojem pouzdaniku i reče mu: »Neka Benvanuto bude pomilovan bez pritvora i neka u tome smislu propisno urede njegovu propusnicu.« Čim je taj spis uređen, papa ga potpisa svojom rukom i dade ga registrirati na Kapitolu; a onda na taj blagdan pođoh u procesiju na vrlo doličan način među dva plemića i dobih potpuno pomilovanje.

LXXXIV

Četiri dana kasnije spopade me strahovita groznica, koja me probijala užasnim ledenim žmarcima, te ja legoh u krevet i pomislih, da je smrt na vratima. Dadoh pozvati na vijećanje prve rimske liječnike, među njima doktora Francesca da Norcija, vrlo starog, iskusnog i najuglednijeg liječnika u Rimu. Ja tim doktorima ispričah, što smatram uzrokom svoje teške bolesti, zbog koje sam htio puštati krv, ali su me drugi odvraćali od toga; ako je još na vrijeme, molio sam ih, da mi otvore žile. Doktor Francesco mi odgovori, da sada ne koristi puštati krv; to je valjalo prije, dok je bilo na vrijeme, i onda bih se potpuno izliječio: sada me treba liječiti drugim načinom. Tako se prihvatiše da me liječe s najvećom mogućom revnošću i znanjem; a meni je svaki dan bivalo brzo sve gore i gore, te se nakon osam dana bolest toliko pogoršala, da su liječnici očajali o svakom uspjehu svojega rada. Oni zapovjediše mojim njegovateljima, da mi zadovolje svaku želju i ispune sve što zatražim. Doktor Francesco reče: »Dok bude disao, možete me zvati njemu u sve satove, jer čovjek ne može ni zamisliti, što može učiniti priroda u ovakome jedrome mladiću; pa recimo da se onesvijesti, podajte mu ovih pet lijekova jedan za drugim po redu i pošaljite po mene, jer ću ja doći i u svako doba noći. Meni bi odista bilo milije da spasim ovoga deliju, nego ma kojega rimskoga kardinala.« Svakoga me je dana posjećivao po dva ili tri puta messer Giovanni Gaddi i svaki je put prihvaćao u ruke one moje lijepe puške i moje oklope i moje

sablje, te neprestano govorio: »Ovo je lijepo, a ovo je još ljepše.« Jednako je dodirivao moje male modele i uresne igračke, tako da me je ugnjavio svojim jednolikim držanjem. A s njim je dolazio neki Matteo Franzesi, a činilo se da i on nestrpljivo očekuje da umrem. Ne da bi on hlepio, da naslijedi bilo šta od mojih stvari, nego se činilo da on želi samo da se ispune sni messer Giovannija.

Moj poslovni sudrug je bio onaj već spomenuti Felice, koji mi je pružao najveću pomoć, što je na svijetu može ikada iskazati čovjek čovjeku. Moja priroda je bila potpuno oslabljena i dotučena; nije mi ostajalo toliko snage, da bih mogao ponovo smoći daha, kada bih jednom dahnuo; ali moj je duh bio zdrav svejedno kao i u doba, kada nisam bolovao. Upravo zato, jer je moj mozak bio tako na mjestu, ja bih, kada bi me u krevetu posjetio grozni starac Haron, koji me je htio silom odvući u svoj prostrani čamac, dozvao onoga mojega Felicea, da se približi meni i da otjera staroga bekriju. Taj Felice, koji me je strasno volio, dotrčao bi plačući i naricao: »Tornjaj se odatle, stari izdajniče, koji hoćeš da mi otmeš moje najveće blago.« Onda bi messer Giovanni Gaddi, koji je tu bio nazočan, rekao: »Ubogi mladić bunca, izdržat će još malo sati.« Njegov nerazdruživi Matteo Franzesi je govorio »Čitao čovjek Dantea, pa ga u toj teškoj bolesti spopada to trabunjanje.« Onda bi sa smijehom povikao: »Tornjaj se odatle, stari lopove, i ne muči našega Benvenuta!« Kada sam vidio da se samnom šegače, okrenuh se messer Giovanni Gaddiju i rekoh mu: »Dragi moj pokrovitelju, vi znate da ja ne buncam, a onaj mi starac zbiljski zadaje vraške muke. Ali vi biste učinili nešto kudikamo zaslužnije da mi uklonite s oka toga propalicu Mattea, koji se kesi nad mojim bolovima. Pa ako me Vaše gospodstvo već udostojava svojim posjetima, zadužili biste me da dolazite ovamo s messer Antoniom Allegrettijem ili messer Annibalom Carom ili s onim drugim vašim talentima, koji su kudikamo obzirniji i umniji ljudi nego ova životinja.« Na to messer Giovanni reče u šali tome Matteu, da se za uvijek izgubi iz njegova vida, ali Matteovo cerenje pretvori šalu u zbilju, jer ga messer Giovanni ne htjede nikada više vidjeti, te dozva gospodu Antonija Allegrettija, Lodovica da Fano i Annibala Cara u bolesničku sobu. Kada su došli ovi poštenjaci, ja osjetih znatnu utjehu, te se prilično razgovarah s njima ostajući pri svijesti, premda sam još molio Felicea, da tjera starca od mene. Messer Lodovico me zapita, koga to vidim u bunilu i kako on izgleda. Dok sam ga ja dosta točno opisivao grozničavim riječima, ovaj me starac prihvati za ruku, te me silovito privuče sebi. Zbog toga ja povikah: »U pomoć, jer on hoće da me baci pod palubu u svoj zlosretni čamac.« Kada sam

izgovorio tu posljednju riječ, mene spopadne golema shrvanost, te mi se tlapilo da me Haron baca u taj mrtvački čamac. Kažu da sam se tada u toj sumaglici batrgao kao bijesan i da sam na pasja kola izružio Gaddia, da dolazi zbog toga da me pokrade, a ne iz kakve dobrote, te da sam sasuo i drugih grubih izraza, koji posramiše messer Giovannija. Zatim tvrde da sam se ukočio kao mrtvac; oni se zadržaše još preko jedan sat, da vide, da li ću se prenuti iz mrtvila, ali kako im se činilo da ohladnujem, ostaviše me već kao mrtvoga. Kada su se vraćali kućama, oni ispričaše, da je sve gotovo, a zato doču onaj isti Matteo, te pisa u Firenzu mojemu predragom prijatelju Benedettu Varchiju,* da su oni promatrali moje umiranje i vidjeli moju smrt u toliko i toliko sati noći. Na tu dirljivu vijest onaj veliki književni talenat i moj prisni prijatelj, messer Benedetto, napisa o toj mojoj lažnoj, ali tada za njih nesumnjivoj smrti sonet, koji ću umetnuti kasnije. Prođoše više nego tri duga sata, a ja nisam dolazio sebi; moj predragi Felice već je primijenio sve lijekove doktora Francesca za slučaj nesvijesti, ali videći da se nikako ne osvješćujem, potrča kao pomaman kući doktora Francesca da Norcija, te toliko lupaše, da ga je probudio i dozvao iz kreveta. On ga sa suzama u očima moljaše, da dođe u moj stan, jer je već bio uvjeren, da sam mrtav. Na to doktor Francesco, koji je bio jako raspaljive ćudi, reče: »Sinko, koga vraga misliš, da ja mogu postići svojim dolaskom? Ako je mrtav, meni ga je žao više nego tebi; ali zar misliš, ako ja dođem sa svojom učenošću, da ga mogu uskrisiti, pušući mu u stražnjicu?« No videći da ubogi mladić odlazi zaplakan pozva ga natrag i preda mu neko ulje, da mi namaže bilo na obim rukama i mjesto kod srca, i reče mu, da mi što jače stisnu male prste na nogama i rukama, te da odmah pozovu njega, ako dođem sebi. Felice ode i učini, što mu je doktor Francesco rekao; i kako se gotovo razdanilo, a njima se činilo, da je već izgubljena svaka nada, odlučiše da mi priprave mrtvački plašt i da me okupaju. U jedan mah ja dođoh sebi i pozvah Felicea, da brzo brzo otjera onoga starca, koji me muči. Taj Felice htjede poručiti po doktora Francesca; ja mu rekoh da ne poručuje nego da dođe meni, jer se onaj starac boji od njega i od njega smjesta bježi. Kada mi se Felice približio, ja sam ga potezao za ruku, te mi se činilo da onaj starac bjesni i udaljuje se; zato sam ga molio, da trajno ostane uza me. Kada je došao doktor Francesco, reče, da me želi spasiti

* Benedetto Varchi (1503.—1565.) firentinski historik, autor »Firentinske povijesti«. Bijaše veliki pristaša porodice Strozzi.

pod svaku cijenu i da on kroz cijeli svoj dugi vijek nije vidio veće žilavosti i životne snage u nekom mladiću; te poče pisati recept i prepisa mi razna kađenja apova, pranja, mazanja, kataplazme i mnoge druge uspješne ljekove. Ja zbiljski pomalo oživjeh, kadá su mi za stražnjicu metnuli preko dvadeset pijavica, te osjetih da sam sav izbušen, vezan i izmrvljen. Mnogi moji prjatelji navališe da vide čudo, kako je mrtvac uskrsnuo; također dođoše u velikome broju veoma utjecajni ljudi. U nazočnosti svih ovih ja izrazih usmeno svoju posljednju volju: »Ono malo zlata i novca — nekih možda osamsto škuda vrijednosti u zlatu, srebru, draguljima i novcu — ostavljam mojoj ubogoj sestri, koja živi u Firenzi i zove se gospođa Liperata; sve moje ostale stvari, pa tako i oružje kao i svu ostalu imovinu, ostavljam mojemu predragome Feliceu i još k tomu petstotina zlatnih dukata, da bi se mogao dolično obući.« Na te me riječi Felice zagrli oko vrata i izjavi, da ne želi ništa drugo nego da me vidi na životu. Onda ja rekoh: »Ako hoćeš da oživim, dodirni me ovako i izderi se na toga starca, koji se tebe boji.« Na te se riječi neki uplašiše, ali uvidješe da ne buncam nego da govorim svjesno sa zdravim mozgom u glavi. Tako se razvijala ta moja teška bolest i jedva da mi je bivalo išta bolje. Izvrsni doktor Francesco dolazio je i po četiri i po pet puta na dan; Giovanni Gaddi, koji se onaj put postidio, nije mi više izlazio pred oči. Doputovao je moj šurjak, muž netom spomenute moje sestre: pohitao je iz Firenze da primi nasljedstvo, no kako je bio preveliki poštenjak, on se veoma obradova, što me nalazi živa. Za me je njegov dolazak značio nevjerojatno olakšanje. On me odmah obaspe ljubeznim riječima i reče, da je došao samo zato, da me vlastoručno njeguje; pa je u tom i ustrajao nekoliko dana. Na to ga ja otpustih, da se može vratiti u Firenzu, jer sam već bi gotovo siguran, da ću ozdraviti. Tada mi on ostavi sonet messer Benedetta Varchia, koji glasi ovako:

POVODOM RAZGLAŠENE, ALI NESTINITE SMRTI BENVENUTA CELLINIJA

Matteo, ko da tješi? Ko da svlada
Smrt suzom? Jao, eto zbilja ode
sve bez nas tužnih u carstvo slobode,
u slavu neba, a još tako mlada,

ta divna drevna duša — do nas sada
dar nedostignut — kojem zalud hode
buduća ljeta i sutrašnje zgode;
najljepši cvjetak uvijek prvi pada.

O divni duše, ako ljubav traje
Još nakon tijela, gledaj, kako plače
Krug tvojih milih nepopravnu štetu.

Ti ode zriješ Tvorca, koji sjaje,
Živ, u tvom oku takav, kakva zače
Čin tvojih ruku na divotu svijetu.

LXXXV

Moja je bolest bila tako nevjerojatno teška, da se činilo nemoguće izliječiti je; a onaj poštenjak doktor Francesco da Norcija davao je sebi truda više nego ikada i svakoga dana mi je donosio novih lijekova nastojeći da učvrsti ubogi pokvareni stroj; ali se činilo, da ni cijelim tim neumornim trudom ne može svladati tu upornu bolest. Tako da su svi liječnici bili gotovo očajni i više nisu znali, što da počnu. Ja sam osjećao neugasivu žeđu, a nisam pio ni kapi, kako mi je propisano, već danima. Moj Felice, kojemu se zbilja činila prava sreća, što me je spasao, nije me ni za tada ostavljao; a onaj stari više me nije tako mučio, samo se javljao kadkada u snu. Nekoga se dana Felice udaljio iz kuće, a ostali su da me njeguju neki moj naučnik i sluškinja po imenu Beatrice. Ja upitah svojega šegrta, što se dogodilo od mojega dječaka Cencija i što znači da mi nije ni jednom priskočio u pomoć u mojem teškom bolovanju. Taj mi naučnik odgovori, da se Cencio razbolio još kudikamo gore od mene i da se nalazi između života i smrti. Felice im je zapovjedio da mi to zataje. Kada sam to čuo, ja se strahovito ražalostih: na to pozvah tu sluškinju Beatricu iz Pistoie, te je zamolih da mi ispuni bistrom i svježom vodom veliki kristalni hladnik, koji je stajao tu blizu. Ta žena odmah otrča i donese ga puna puncata. Ja joj rekoh, da mi ga položi na usta, te ako mi pusti da popijem jedan gutljaj po svojoj želji, da ću joj pokloniti novu suknju.

Ta sluškinja, koja mi je ukrala neke dosta vrijedne stvarčice, već od straha, da ja ne opazim krađu, ne bi nimalo žalila, da umrem; tako da me je pustila da u dva navrata pijem te vode koliko sam samo mogao posrkati, te sam stvarno popio više od jedne staklenke. Zatim se pokrih, oznojih i zaspah. Kada se Felice vratio nakon što sam odspavao sat vremena, upita dječaka, što ja radim. Dječak mu odgovori: »Ja ne znam. Beatrice mu je donijela onaj hladnik pun vode i on ga je pohlepno ispio gotovo puna. Sada ne znam, je li živ ili mrtav.«

Kažu, da se ovaj ubogi mladić umalo nije odmah srušio na zemlju od velikoga jada; a onda prihvati grdnu leskovaču, te njom poče nemilo batinati onu sluškinju govoreći: »Kuku meni, besramnice, ti si ga ubila!« Dok ju je Felice batinao, a ona kričala, ja sam usnio san; te sam sanjao da onaj starac drži u rukama konope, te se sprema da me sputa. Ali ga je Felice zatekao i udarao ga sjekirom, tako da je starac bježao i vikao: »Pusti me da odem; pa me onda za dugo ne ćete vidjeti.« U to je Beatrice glasnom kuknjavom ulе-

tjela u moju sobu. Od nje se probudih i rekoh: »Pusti je na miru, jer mi je možda u opakoj namjeri za čudo učinila veće dobro nego si ti cijelim svojim trudom ikada mogao učiniti. Priskoč!te mi sa svježim rubljem, jer sam sav oznojen. Ali brzo.« Felice se na to ohrabri, obrisa me i utješi me. Ja sam osjetih silan boljitak i ponadah se da ću ozdraviti. Naiđe i doktor Francesco, ustanovi znatno poboljšanje. Služavka je plakala, naučnik trčao naprijed i natrag, a Felice se smijao od radosti. On po tome darmaru zaključi, da se morao dogoditi neki izvanredan događaj, kojemu valja pripisati ono moje vidljivo znatno poboljšanje. U tome se času pojavi i onaj drugi doktor Bernardino, koji mi je upočetku bolesti zabranio puštanje krvi. Doktor Francesco, premda tako učen, uskliknu: »Divna moći prirode! Ona poznaje što čovjeku treba, a liječnici ne znaju ništa!« Onaj dosta glup doktor Bernardino zamjeri mu u isti mah: »Da je popio više od jedne staklenke, on bi se odmah izliječio.« Doktor Francesco da Norcija, vremešan čovjek i zbilja mjerodavan duh, reče: »To bi bila propast — da Bog da snašlo vas!« A onda se okrene meni i upita me, bih li mogao popiti još kap više. Na to pitanje mu odgovorih da ne bih, jer sam potpuno ugasio žeđ. Onda se on okrene tome doktoru Bernardinu i reče mu: »Ne vidite li vi, da je priroda uzela točno svoju potrebnu mjeru, a ni kap više ni kap manje! Priroda se isto tako oglasila u času, kada je ubogi mladić zatražio od vas da mu puštate krv. Ako ste znali da njegovo zdravlje zavisi od toga, da li će popiti dvije staklenke vode, zašto vi to niste rekli? Onda bi ste zaslužili pohvalu!« Na te se riječi nadriljekar udalji namrgođen i ne pojavi se nikada više u kući. Tada doktor Francesco naredi, da moram napustiti tu zagušljivu sobu i dati se prenijeti na neki rimski brežuljak, gdje će zrak biti bolji. Kardinal Cornaro začuvši da mi je bolje, dade me prenijeti na neki posjed, koji je imao na Monte Cavallo; još iste me večeri veoma obzirno prenesoše dobro umotana na udobnoj nosiljci. Čim sam gore donesen, gadno povratih; iz usta mi izmili rutavi crv, dug čitav četvrt lakta. Dlake su bile velike, a crv upravo gadan, ispjegan raznim bojama: zelenom, crnom i crvenom. Sačuvaše ga, da ga pokažu liječniku, koji reče, da nikada nije vidio slične gamadi. Doktor se onda obrati Feliceu: »Sada pazi tvojega Benvenuta, ozdravio je, pa nemoj dopustiti da se poda kalašenju. Premda je ovaj put spasio kožu, novi bi ga slučaj razvrata ubio. Vidiš li, bolest je bila takova, da smo se bojali da ćemo zakasniti, ako donesemo ulje sveto; a sada ja uviđam da će (s malo strpljivosti i oporavka) on načiniti još drugih lijepih djela.« A onda se okrene meni i reče: »Moj Benvenuto, budi uredan i nemoj ni u čemu pustopašiti; a kada se potpuno oporaviš, hoću da mi isklešeš tvojim rukama Bogorodicu, pa ću se njoj uvijek moliti za te.« To mu ja obećah; a onda upitah, ne bi li bilo shodno, da me prenesu

na nosiljci čak u Firenzu. Tada mi on reče, da treba malo počekati dok ojačam, a onda će se vidjeti, kako se priroda odziva.

LXXXVI

Kada je prošlo osam dana, poboljšanje je bilo tako neznatno, da sam gotovo dojadio samomu sebi. Ova je bolna kušnja naime trajala već preko pedeset dana. Ja se konačno ipak odlučih, spremih se na put, a onda u najlakšem podvozu, moj dragi Felice i ja, krenusmo prema Firenzi. Kako nisam nikoga pismeno obavijestio, ja nenadano banuh u Firenzu u kuću moje sestre, koja u isti mah poče i plakati i smijati se od veselja. Onoga dana dođoše mi u pohode brojni moji prijatelji, a među ostalima Pier Landi, najbolji i najdraži, kojega sam ikada imao na svijetu. Drugoga dana dođe neki Niccolò da Monte Aguto, također moj odlični prijatelj. Ovaj je čuo, kako je vojvoda izustio: »Što za svoju nesreću Benvenuto nije umro? On svojim dolaskom ovamo sam tura vrat u omču. Ja mu ne ću oprostiti nikada.« Stoga Niccolò priđe k meni i u očajanju mi reče: »Kuku, dragi Benvenuto, kojega si bijesa došao ovamo? Ne znaš li, šta si skrivio vojvodi? Čuo sam ga, gdje psuje i gdje kaže, da si neminovno nataknuo sebi omču na vrat.« Na to mu odgovorih: »Niccolò, podsjetite Njegovu Preuzvišenost, da me je jednom već tako htio počastiti i papa Klement, a isto tako s nepravom. Neka me drži pod nadzorom i pusti da ozdravim, te ću dokazati Njegovoj Preuzvišenosti, da sam bio njegov najvjerniji sluga, kojega će imati za vrijeme cijeloga svojega života. Mora da me je neki moj neprijatelj, očito iz zavisti, ovako mrsko oklevetao. Počekajte samo da ozdravim, a onda ću mu o sebi podnijeti takav izvještaj, da će se odista začuditi.« Tu je paklensku spletku protiv mene načinio slikar iz Arezza, Giorgetto Vasselario*, valjda da se oduži za brojna dobročinstva, koja sam njemu učinio. Ja sam ga naime primio na stan u Rimu i snosio sve troškove za nj, a on mi je strašno uneredio čitavu kuću. Jer on je imao neku malu vražku suhu gubu, koja ga je svrbljenjem silila, da se uvijek češe, te kako je spavao skupa s nekim dobrim šegrtom, koji se zvao Manno, on je njemu, misleći da češe sebe, ogulio čitavu nogu sa svojim prljavim ručicama, kojima nikada nije rezao nokte. Za to mi Manno otkaza službu i htio je pod svaku cijenu da ga ubije. Ja sam njih pomirio, a onda preporučih toga Giorgija kardinalu Mediciju i uvijek ga pomagah. On mi je uzvratio za sve te usluge time, što je ispričao vojvodi Alessandru,

* Aretinac Giorgio Vasari (1512.—1574.) osrednji slikar, ali čuveni pisac knjige »Životi najvrsnijih slikara, kipara i graditelja«.

da sam buntovnički napadao Njegovu Preuzvišenost i da sam se hvastao, da ću u času ustanka prvi skočiti na zidove Firenze u sporazumu s prognanicima, neprijateljima Njegove Preuzvišenosti. Kasnije sam doznao, da je njega na takove klevete nagovarao onaj poštenjak Ottaviano Medici, koji se htio osvetiti za to, što se vojvoda razljutio na nj zbog nereda u kovnici i mojeg odlaska iz Firenze. Ali ja, koji sam bio nevin u pogledu te lažne optužbe, nisam se ni najmanje uplašio. A liječio me je veoma uspješno vrsni dragi prijatelj Luca Martini, koji je najveći dio dana provodio uz moj krevet.

LXXXVII

U međuvremenu ja sam opet poslao u Rim mojega vjernoga Felicea, da nadzire, kako stoje moji poslovi tamo. Kada je proteklo petnaest dana, podigoh glavu s jastuka i premda nisam mogao hodati vlastitim nogama, dadoh se prenijeti u palaču Medici i to na malu terasu, da tu na sjedalu počekam čas, dok vojvoda prođe. Javiše mi se mnogi moji prijatelji iz dvorskih krugova. Oni se jako začudiše, što sam se izložio tomu neudobnom prenošenju, budući da me bolest tako poharala, te mi rekoše, da sam morao počekati da se izliječim, te istom onda doći vojvodi u posjet. Njih je bilo više u jednome kolu i svi su zapanjeno zvijerkali na me, a nisu se čudili samo za to, što su čuli vijest da sam preminuo, nego još više tomu, što izgledam kao prava mumija. Onda ja ispričah u nazočnosti svih, kako je neki zločinački lopov rekao mojem Presvijetlom vojvodi, da sam se hvastao, da ću ja biti prvi koji će se popeti na gradske zidine u pobuni protiv Njegove Preuzvišenosti i da sam ga zatim kivno napadao. »Eto zato mi je sada svejedno, hoću li poživjeti ili umrijeti, ako se prije ne operem od te podle podvale i ne doznam, tko je bio taj bezobrazni lopov kadar da razglasi po svijetu te zlobne izmišljotine.« Na te se moje riječi sakupi veliki broj plemića, te su mi pokazivali veliku sućut; neko me je tješio ovako, a neko onako. Ja međutim rekoh, da se ne ću udaljiti odatle, sve dotle dok ne doznam, tko je taj poštenjak, koji me je optužio. Na te riječi probije se kroz to okupljeno plemstvo meštar Agostino, vojvodin krojač, i reče mi: »Ako ne želiš doznati ništa drugo nego to, onda ćeš evo sada saznati.« U tome je času uprovo prolazio mimo nas spomenuti slikar Giorgio. Tada krojač Agostino reče. »Evo tko te je optužio, a sada mu ti sam reci, da li je lažac ili nije.« Premda se nisam mogao ni maknuti, ja oštro zapitah Giorgija, je li me on optužio. Giorgio izjavi da nije i da on nikada nije nešto takva rekao. Krojač Agosti-

no kaza: »Obješenjače, zar ne znaš, da ja to mogu dokazati!?« No Giorgio se odmah udalji i ponovi, da krojačeva tvrdnja ne stoji, da on to nije govorio. Domalo prođe vojvoda. Ja odmah dadoh, da me pridignu i podupru pred Njegovom Preuzvišenosti, a on se zaustavi. Na to mu rekoh, da se opravdam. Vojvoda me je gledao i čudio se što me još vidi među živima; a potom mi reče, da želi da živim poštenjački i da samo ozdravim.

Kada sam se vratio kući, posjeti me Niccolò da Monte Aguto i reče mi da sam se toga trenutka spasao od najbijesnije goropadi na svijetu. On je moj spas već smatrao potpuno isključenim, jer je on već pročitao moju osudu potpisanu mjerodavnim crnilom. Zato neka uznastojim, da brzo ozdravim i što žurnije odmaglim, jer prijetnja dolazi odozgo i to od osobe, koja će me nesumnjivo uništiti. On povika: »Čuvaj se!« te nastavi: »Kakve si ti neugodnosti načinio onome meštru svih hulja Ottavijanu Mediciju?« Ja mu odgovorih, da ja njemu nisam nikada učinio neugodnosti nego da je naprotiv on grdno napakostio meni svojom zločom. U tome smislu ispričah mu sve ono, što se dogodilo s kovnicom, a on mi savjetova: »Bježi što brže možeš, a budi hrabar, jer će osveta za tvoje patnje stići prije nego misliš.« Brinuo sam se samo o tome, da ozdravim. Ja podijelih Pietru Pagolu niz savjeta o načinu, kako treba postupati pri kovanju novca, a onda brže otputovah i vratih se u Rim ne oprostivši se ni s vojvodom ni bilo s kim drugim.

LXXXVIII

Čim sam stigao u Rim, ja se najprije veselo prođoh u krugu svojih prijatelja, a onda počeh spremati vojvodinu medalju; te nije prošlo ni nekoliko dana, a ja sam već urezao glavu na čeliku. To je bilo najljepše djelo, koje sam ja ikada izradio na tom području. Mene je posjećivao barem jednom dnevno neki zvekan po imenu messer Francesco Soderini; a videći, šta ja radim, on mi ponovi više puta: »Oh okrutniče, baš si naumio da ovjekovječiš ovoga bjesomučnoga zulumćara. Budući da ti nisi nikada stvorio sličnoga remekdjela, već po tome odaješ da si ti naš strastveni neprijatelj i njihov slijepi prijatelj. Pa ipak su te i papa i on već dva puta htjeli bez tvoje krivnje dotjerati na vješala. Do tri puta Bog pomaže. Izmaknuo si Bogu ocu i Bogu sinu, a sada se čuvaj Duha Svetoga.« Ta dosjetka, u kojoj je povezivao papu s vojvodom, dokazuje, kako su u to doba ljudi smatrali mogućim, da je vojvoda Alessandro nezakoniti sin pape Klementa. Tim povodom je Soderini još govorio i izričito se kleo, da će mi, ako mu samo bude moguće, ukrasti

žigove za ovu medalju. Ja mu na to zahvalih, što me ljubezno opomenuo na tu mogućnost, te mu rekoh, da ću ih čuvati kao oči u glavi, te on ne će nikada više imati prilike da ih vidi.

Ja pisah u Firenzu da podsjete Lorenzina, da mi pošalje svoj prijedlog za naličje medalje. Moj dopisnik Niccolò da Monte Aguto mi otpisa, da se on obratio onome sumanutom i sjetnom mudracu Lorenzinu. Ovaj mu je rekao, da on i danju i noću razbija glavu samo oko toga naličja i ne misli ni na što drugo, te da će me o njem obavijestiti što prije uzmogne. Međutim me Niccolò sa svoje strane opomenu, da se ne nadam u Lorenzovo naličje nego da ga sastavim izvorno po svojoj mašti, pa kada ga završim, neka ga samo slobodno ponesem vojvodi, jer će to biti najbolja preporuka za me. Ja narisah crtež za naličje kako mi se činilo prikladno, te sam ga izrađivao s čitavom marljivošću, koju sam mogao u to založiti.

Ali budući da se nisam potpuno izliječio od one okrutne bolesti, nalazio sam osobiti odmor i uživanje u tome, da s puškom polazim u lov u društvu s onim mojim dragim Feliceom. Ovaj je bio potpuno nevješt u mojem obrtu, ali kako smo bili nerazdruživi i danju i noću, svak je pomišljao, da je on izvrstan zlatar. Kako je on međutim bio velika šaljivđija, mi smo se bezbroj puta smijali ogromnom ugledu, koji je tako stekao. A budući da se on zvao Felice Guadagni, on je pravio ovu igru riječima: »Ja bih se zvao Felice Guadagnipoco, da mi vi niste privrijedili tako veliki ugled, da se mogu zvati Guadagniassai.« A ja sam mu govorio, da ima dva načina sticanja: prvi je onaj, kada se stiče za se, a drugi je onaj, kada se stiče za drugoga; tako da ja kod njega više hvalim ovaj drugi način od prvoga, budući da mi je on »stekao« (spasao) život.

Mi smo takove vesele razgovore vodili često i prečesto, pa tako jednom i na Sveta tri kralja, dok smo bili u blizini Magliane, a dan se već gotovo završio. Toga sam dana svojom puškom poubijao priličan broj pataka i gusaka, te sam gotovo odlučio da više ne pucam, a mi smo se silno žurili, da još po danu stignemo u Rim. Ja pozvah svojega psa imenom, kojim sam ga okrstio: »Barucco!« Pogledah: sprijeda ga nije bilo; okrenuh se, te vidjeh da taj dresirani pas promatra neke guske polegnule negdje u jarku. Ja zato odmah sjahah, uperih svoju pušku i iz velike udaljenosti ispalih. Ja pogodih dvije guske jednom jedinom kuglicom. Nikada nisam htio pucati drugačije; uvijek sam upotrebljavao samo jednu kuglicu, i to na udaljenost od dvjesta lakata, te sam u većini slučajeva pogađao, što je moguće s težim nabojem. Od dviju gusaka, koje sam pogodio, jedna je bila gotovo mrtva, a druga samo ranjena, te je nevoljno lepršala. Moj pas poleti za ovom, te mi je donese; kako sam vidio, da se druga ruši u jarak, ja potrčah za njom. Ja sam se pouzdavao u moje čizme, koje su bile dosta visoke, te zakoračih nogom napri-

jed, ali se mekano zemljište pod njom uleknu, i premda sam ščepao gusku, desna čizma mi se ispuni vodom. Ja ispraznih vodu podižući nogu, te uzjahah konja. Nama se žurilo da se vratimo u Rim; ali kako je bila ciča zima, ja osjetih, da mi se noga naprosto smrzava, te rekoh Feliceu: »Treba mi nekako odlediti nogu, jer ne mogu više nikako podnositi tu zatrnulost.« Dobri Felice bez jedne riječi sjaha s konja, nabra nešto škaljeva i pruća, te se spremi da naloži vatru. Dok sam čekao vatru, položih ruke na grudno perje tih gusaka, te osjetih priličnu toplinu. Tada mu ne dopustih da naloži tu nekorisnu vatru nego ispunih čizmu onim guščijim perjem i odmah osjetih tako olakšanje, da mi je krv počela pravilno kolati.

LXXXIX

Uzjahasmo konje i pojezdismo prema Rimu. Kada smo došli do neke uzvišice, a već se unoćalo, uperismo pogled prema Firenzi i nas obojica u jedan glas povikasmo od čuda: »Bože Nebeski! Kakva se ta čudna nebeska pojava vidi nad Firenzom?« To je bila kao golema ognjena greda, koja se sva žarila i obasjavala čitav obzor. Ja rekoh Feliceu: »Sutra ćemo zastalno dočuti, da se u Firenzi dogodio neki krupni događaj.« Kada smo stigli u Rim, vladala je mrka noć. Moj je konjić išao kasom s osobitom plahovitošću. U susjedstvu četvrti Banchi, a u blizini naše kuće, nagomilali su u toku dnevnoga rada brdašce sadrene gruhe i slomljenih opeka na sredini ulice. Kada smo dojahali do toga mjesta, moj konj ne vidje to brdašce — kao ni ja — nahrupi na nj sa svojom običnom pomamom, no onda silazeći posrnu kao da se prekopitnuo, glava mu dopadne među noge; ali se meni, zahvaljujući božjoj dobroti, pri tome padu ne dogodi ni najmanje zlo. Međutim je štropot bio velik, te susjedi pohitaše sa svijećama. Ja, koji sam povodom toga posrtaja pao na tle, skočih na noge, ne htjedoh više na konja nego potrčah kući smijući se što sam srećno izmaknuo toj vratolomnoj pogibelji.

U mojemu stanu već me očekivalo više prijatelja. Dok smo zajedno večerali, ja sam im pričao o nevoljama u lovu i onoj đavolskoj prikazi ognjene grede, koju smo vidjeli svojim očima. Oni upitaše: »Kojega belaja ima da to čudo znači?« Ja im odgovorih: »Očevidno mora da se u Firenzi nešto važno dogodilo.« Ta je večera prošla sasvim ugodno.

Ali drugoga dana navečer stignu u Rim vijest o smrti vojvode Alessandra. Tim povodom mnogi su me moji znanci susretali s ovim riječima: »Ti si zbilja prorekao, da će se u Firenzi dogoditi nešto krupna.« U tome času eto upravo dolazi poskakujući na mazgi onaj messer Francesco Soderini. On se smijao kao lud, te je čitava ulica odzvanjala od njegova smijeha. Onda se obrati meni: »Eto naličja medalje za onoga zločinačkoga zulumćara, koje ti je obećao tvoj Lorenzino Medici.« Tim riječima je dodavao i ove: »Ti si htio ovjekovječivati vojvode, a mi vojvode više ne ćemo.«

I na to se šegačio sa mnom kao da sam ja nekakav vođa onih stranaka, koje stvaraju vojvode.

Još dok je on to govorio nadođe neki Baccio Bettini, koji je imao glavešinu poput gavranske, te se i on poče sprdati sa mnom govoreći prezirno o vojvodama: »Mi smo se odvojvodili, više ne ćemo nikakvih vojvoda, a ti si njih htio ovjekovječiti.«

Bilo je još i mnogo više tih nesnosnih razgovora. Kada su mi napokon dozlogrdili, ja im rekoh: »Vi budale, ja sam siromašni zlatar, te služim onome, tko mi plati, a vi zbijate krupne šale sa mnom kao da sam kakav stranački vođa. Ja Vam ne ću na uzvrat zato spočitavati nezasitnost, ludost i nesposobnost vaših predšasnika, koji su njih doveli. Ali ja vam zbilja kažem na to vaše glupačko cerekanje, da ne će proći ni dva ili tri puna dana, a vi ćete opet imati vojvodu, možda i još gorega od ovoga pokojnoga.«

Dva dana kasnije dođe u moju radionicu onaj isti Bettini i reče: »Nama ne bi trebalo trošiti novac na tekliće, jer ti znaš sve događaje unaprijed — još prije nego se odigraju. Koji je taj duh, koji ti ih otkriva?« I na to mi ispriča, kako je Cosimo Medici, sin vojskovođe Giovannija, izabran za vojvodu; alj on doda, da je taj izbor proglašen uz neke uvjete, koji će ograničavati samovlast novoga vojvode tako da ptić ne će moći lepršati kako sam bude htio. Tada se ja počeh rugati njima i rekoh: »Firentinski su građani posadili mladića na divnoga konja, natakli su mu ostruge na čizme i potpuno prepustili uzde u njegove ruke, pa su ga poveli u vrt, gdje ima cvijeća i voća i svakovrsnoga milja; a onda su mu naglasili da ne smije prelaziti neke točno označene granice. A sada mi samo recite, tko je taj, koji ga može obuzdati, kada se njemu prohtije da ih prekorači? Zakonima se ne pokoravaju oni, koji stoje nad njima kao gospodari.« Tako me ti strastveni strančari pustiše na miru i nisu mi više dosađivali.

XC

Ja se vratih u svoju radionicu, te sam i dalje obavljao neke zlatarske radove; ovi doduše nisu bili od osobite važnosti, jer sam čeznuo samo za tim, da potpuno ozdravim, a činilo mi se, da se još nisam sasvim oporavio od teške bolesti, koju sam jedva prebolio.

Nekako u to vrijeme car* se vratio kao pobjednik sa svojega pothvata protiv Tunisa. Papa poruči po mene, a onda se stane dogovarati sa mnom o pitanju, kakav bi doličan dar mogao pokloniti caru. Ja mu rekoh da bi — po mojem mišljenju — bilo najumnije, da Njegovu Veličanstvu daruje zlatni križ s razapetim Kristom, za koji sam gotovo već završio ornamentiku; to bi bio najprikladniji dar, te bi veoma poslužio na čast i Njegovoj Svetosti i meni. Ja sam naime već izradio tri mala okrugla zlatna lika velika po prilici po jedan pedalj: ta su tri lika bila ona, koja sam započeo za kalež pape Klementa i predstavljala su Vjeru, Ljubav i Nadu. Cjelokupni ostatak podnožja toga križa izradih od voska, te ga s voštanim Kristom i s mnogo prekrasnih uresa ponesoh papi, koji ga je vrlo povoljno prosudio. Prije nego sam se oprostio od njegove Svetosti, mi se dogovorismo u pogledu svega onoga, što još treba izvesti, i onda utanačismo cijenu rada za to djelo. To se dogodilo neke večeri četiri sata poslije zalaska sunca; papa je naredio Latinu Juvinalu, da me isplati narednoga jutra. No taj messer Latino je bio luckast čovjek, te on predloži papi neku novu zamisao potpuno iz svoje glave, a ona je imala da poremeti sve, što je bilo dogovoreno.

I tako drugoga jutra, kada sam mislio, da je već vrijeme da uzmem novac, reče s onom svojom glupavom umišljenošću: »Na nama je da budemo pronalazači, a na vama je da budete izvršioci. Sinoć prije nego što sam se oprostio od pape, mi smo smislili nešto znatno bolje.« Već na te prve riječi planuh, jer mu nisam htio dopustiti da govori dalje, te mu povikah: »Pa ni vi ni papa ne možete zamisliti ništa bolje nego pobožni predmet, kojemu će biti osovina u Kristu! No sad dajte istresite koliko god hoćete vaših dvorjanskih budalaština.«

On bez ikakovog odgovora strugnu od mene srdit i htjede povjeriti tu narudžbu drugome zlataru; ali mu to ne odobri papa, koji odmah poruči po mene. On mi reče da sam mu dobro odbrusio; ali da on također kani da pametno iskoristi i mali Gospin molitvenik sa čudesnim minijaturama, koje su stajale kardinala Medicia preko dvije tisuće škuda. To bi bio veoma zgodan dar za caricu. Caru će pak pokloniti djelo, koje sam zasnovao ja, kao dar zbilja dostojan tako moćnoga vladara; uostalom mora se uvažiti okolnost da preostaje još samo malo vremena, jer se očekivalo, da će car stići u Rim kroz mjesec i pol. Papa je htio molitvenik uresiti koricama od masivnog zlata, bogato cizeliranim i ukrašenim s mnogo dragulja. Dragulji su vrijedili oko šest hiljada škuda. Meni predadoše dragulje i zlato, te se ja sav unesah u taj rad. Radio sam vrlo brzo, te sam

* Karlo V.

ga za malo dana tako krasno dotjerao, da se papa jednostavno divio, obasipao me znakovima blagonaklonosti i zabranio onome magarcu Iuvenalu, da mi zanovijeta.

Car se pojavi u času*, kada se djelo približavalo završetku. Njemu podigoše siaset divnih slavoluka, te on uđe u Rim u veličajnome sjaju. Ja ostavljam drugima, da opišu taj doček, jer hoću da govorim samo o onome, što se mene osobno tiče.

Već na samom dolasku car pokloni papi neki dijamant, koji je sam kupio za dvanaest tisuća škuda. Papa poruči po me i preda mi taj diamant, da ga okujem u prsten po mjeri prsta Njegove Svetosti; ali da mu još prije donesem molitvenik u onome stupnju izrađenosti, do kojega sam ga dotjerao.

Kada sam donio molitvenik papi, on je bio veoma zadovoljan, ali se poče savjetovati sa mnom, kakav valjan izgovor može iznijeti pred cara zbog činjenice, što je taj rad ipak nedovršen. Ja mu rekoh, da bi valjani izgovor moglo biti moje bolovanje, u koje će bez poteškoće povjerovati Njegovo Veličanstvo. Kada vidi da sam izmožden i blijed kao smrt, Papa mi na to izjavi, da taj izgovor važi, ali da treba da mu istaknem u ime Njegove Svetosti da mu uz poklon knjige poklanjam i samoga sebe, te mi doslovce navede riječi, koje imam izreći i način kako se moram držati. Ja odmah ponovih pred njim te riječi, te ga upitah, da li mu se sviđa način, kako sam ih izgovorio. On mi odvrati: »Ti si ih izgovorio vrlo dobro, samo se pitam, hoćeš li imati toliko samopouzdanja, da govoriš pred carem na isti način kako govoriš sa mnom.«

Ja mu odgovorih, da ću imati dovoljno samopouzdanja, da govorim pred carem s još mnogo većom sigurnošću; jer se car odijeva kako se i ja odijevam, te da ću imati dojam da se razgovaram s čovjekom stvorenim na moju sliku i priliku. Međutim je nešto potpuno drugo, kada govorim s Njegovom Svetošću, u kojoj ja prepoznajem kudikamo viši izraz božanstva, kako zbog njegova crkvenog ornata, koji mu podaje neki svetački izgled, tako i zbog čara njegove lijepe starosti.

Sva me ta svojstva ispunjaju s većim strahopočitanjem nego bih ga mogao osjetiti pred samim carem. Na te riječi papa reče: »Idi, Benvenuto, jer si ti darovit čovjek; osvjetljaj nam obraz, pa se ne ćeš pokajati.«

* To je bilo 5. travnja 1536. Cara je pratilo šest tisuća ljudi. Prošao je među ostalim i kroz Konstantinov i Titov slavoluk.

XCI

Papa naloži, da spreme dva turska konja, koja su nekad pripadala Njegovom predšasniku Klementu, a to su sada bila dva najljepša konja u kršćanskom svijetu. Papa povjeri ta dva konja svojemu komorniku Duranteu uz nalog, da ih provede kroz hodnike palače i da ih u njoj daruje caru izgovarajući mali govor, koji mu je on sam sastavio. Durante i ja pođosmo zajedno, te kada smo došli u carevu nazočnost, ta dva konja prođoše kroz niz dvorana takovom veličajnošću i otmjenošću da su se divili car i svi prisutni. U tome času istupi naprijed rečeni messer Durante na tako nezgrapan način i njegov se jezik tako zamrsi u ustima, dok je izgovarao neke riječi na svojem narječju iz Brescie, da čovjek nije ni vidio ni čuo ništa smiješnijega, te se čak i caru otkinu mali smiješak.

Ja sam već otkrio svoje djelo, koje sam donosio kao dar, te primijetivši, da je car na vrlo dražestan način okrenuo oči prema meni, ja odmah istupih naprijed i rekoh: »Svijetla kruno, naš Sveti otac papa Pavao šalje ovaj gospin molitvenik poklon Vašem Veličanstvu; to je rukopis napisan rukom i ukrašen miniaturama sa strane najvećeg umjetnika, koji se ikada proslavio u toj umjetnosti. A ove bogate korice od zlata i od dragulja ostale su još tako nedovršene samo zbog moje bolesti. U to ime Njegova Svetost skupa s ovim molitvenikom poklanja i mene, da bih ja mogao u pratnji Vašega Veličanstva dovršiti tu knjigu, a k tomu i sve ono, što mi budete naumili dati na izradu, jer ću vam služiti dok poživim.« Na to car odgovori: »I molitvenik i vi sami k tomu jeste za me dragocjeni dar; ali hoću, da ga završite još u Rimu. Pa kada on bude gotov, a vi potpuno ozdravite, posjetite me i donesite mi ga.«

On se na to upusti u razgovor sa mnom, te me oslovi mojim imenom, na što se ja začudih, jer u toj prilici niko nije spomenuo moje ime. Car doda da je vidio onu kopču plašta pape Klementa, na koju sam cizelirao tako divne likove. Naš se razgovor tako produži čitavo pola sata vremena, te smo ćaskali o sijaset zanimljivih i zabavnih stvari; a kako mi se učinilo, da sam svoju zadaću ispunio čak i mnogo časnije nego sam se mogao ponadati, ja iskóristih čas, kada je razgovor malo omlohavio, te se duboko naklonih i udaljih.

Čulo se cara, kako za mnom kaže: »Odmah dajte Benvenutu petsto zlatnih škuda.« Čovjek koji je donio svotu, upita tko se to razgovarao s carem u papino ime. Naprijed istupi messer Durante, te mi tako laka srca ukrade mojih petsto škuda. Ja se potužih papi na taj čin; on mi reče, da sebi ne tarem glave zbog toga, da

je njemu poznato sve, pa i to, kako sam se dostojno razgovarao s carem; a od onih novaca da ću svakako dobiti svoj dio.

XCII

Kada sam se vratio u svoju radionicu, ja se u velikoj žurbi prihvatih posla, da konačno uredim dijamantni prsten. U tu svrhu poslaše četiri najbolja rimska draguljara. Papi je naime saopćeno, da je taj dijamant svojim rukama u Mlecima okovao najbolji svjetski draguljar, majstor Miliano Targhetta. A kako je taj dijamant bio dosta tanak, taj teški posao je bio jedva izvediv bez mjerodavnoga stručnoga savjetovanja. Ja sam s veseljem dočekao dolazak ovih draguljara, od kojih je jedan bio iz Milana, a zvao se Gaio.* On je bio najumišljenija živina na svijetu, a najslabije je znao ono, što je mislio da najbolje zna. Oni drugi su bili veoma skromni, ali i veoma daroviti ljudi. Ovaj Gaio uze prvi riječ: »Treba sačuvati Milianovu šaru, a ti ćeš njoj, Benvenuto, skinuti kapu; jer kako je šaranje dijamanata najljepša i najteža stvar u draguljarskoj vještini, Miliano je najveći draguljar, što ga je ikada bilo na svijetu, a ovo je, duše mi, najteži dijamant.«

Ja na to rekoh da će za me biti u toliko slavnije natjecati se s takovim darovitim čovjekom u tako krasnome poslu; a onda se okrenuh drugim draguljarima i rekoh: »Eto ja ću zadržati Milianovu šaru, a okušati ću sve svoje sile, ne ću li naći bolju. Ako to ne uspije, mi ćemo je opet išarati istom šarom.« Glupavi Gaio reče, da će mi skinuti kapu, ako napravim jednako lijepu. Ja odgovorih: »Dakle, ako napravim bolju, onda njoj treba dva puta skinuti kapu?« — »Nego kako« reče on, a ja počeh spremati svoju šaru.

Ja se najvećom marljivošću prihvatih posla, da napravim šare; a u drugome spisu** ću rastumačiti, kako se to izvodi. Sasvim je sigurno, da je dotični dijamant bio najteži, koji mi je — bilo prije bilo kasnije — dopao u ruke, a ona Milianova šara je bila prekrasna. Sa svim tim mene nije izdala hrabrost. Ja izoštrih oruđe svojega uma, te trudom ne samo stigoh nego i znatno prestigoh mletačkog majstora. A onda vidjevši da sam pobijedio Miliana uznastojah da pobijedim i sama sebe, te s novim načinima rada izradih šaru, koja je kudikamo bila bolja od one.

A onda sazvah draguljare i našarah dijamant Milianovom šarom, zatim ga dobro obrisah i opet našarah s mojom. Ja to po-

---

* Giovanni Pietro Marliano, Milanac, izvrstan zlatar i draguljar unatoč lošem Cellinijevu sudu.

** u »Raspravi o zlatarstvu«.

kazah draguljarima. Najdarovitiji majstor među njima, po imenu Raffael del Moro uze dijamant u ruke i reče Gaju: »Benvenuto je nadmašio Milianovu šaru.« Gaio, koji to nije htio povjerovati; uze dijamant od njega i prizna: »Benvenuto, pa ovaj dijamant sada vrijedi dvije tisuće dukata više nego s Milianovom šarom.«

Tada ja rekoh: »Budući da sam nadmašio Miliana, pogledajmo, da li bih mogao nadmašiti samoga sebe.« I zamolih ih, da me malo počekaju, te uđoh u mali kabinet, te dalje od njihovih radoznalih očiju počeh šarati dijamant i zatim ga donesoh draguljarima. Gaio već na prvi pogled povika: »To je najdivnija stvar, koju sam vidio za vrijeme svojega života, jer ovaj dijamant sada vrijedi više od osamnaest tisuća škuda, dok smo ga mi procjenjivali jedva na dvanaest tisuća.«

Drugi se draguljari okrenuše Gaju i izjaviše: »Benvenuto je dika našega zanimanja, te po zasluzi moramo skinuti kapu i njemu i njegovim šarama.« Gajo onda reče: »Polazim da to javim papi, te tražim da mu isplate tisuću zlatnih škuda za okivanje ovog dijamanta.«

On otrči papi i ispriča mu sve. Zbog toga papa još istoga dana posla tri puta pouzdanu osobu da vidi, da li je prsten gotov. Sat prije zalaska sunca ja napokon donesoh prsten. A kako sam u svako doba imao slobodan pristup u Vatikan, ja obzirno pridignuh zavjesu na vratima, te ugledah papu u društvu s markizom del Guastom, koji ga je uporno molio za neke za papu neprihvatljive političke usluge, i čuh ga, gdje kaže markizu: »Ja vam kažem: ne, jer ja moram ostati neutralan i ništa više.«

Ja se brzo trgnuh natrag, ali sam papa povika za mnom i pozva me unutra. Na to ja brzo uđoh i turnuh mu onaj lijepi dijamant u ruku. Papa se na to povuče malo na stranu, a markiz se odaleči od nas. Papa promatraše dijamant, no istodobno mi reče: »Benvenuto, zaveži sa mnom razgovor naoko o nekome važnome predmetu, a nemoj prestati dok god markiz ostane ovdje u ovoj sobi.« Papa poče hodati tamo amo po sobi. Meni se to svidjelo, jer je to bila voda na moj mlin, te se počeh razgovarati s papom o načinu, kako sam išarao dijamant.

Markiz se držao uspravno u nekom uglu naslonjen na veliki ćilim, te bi se s vremena na vrijeme gicao sada na jednoj sada na drugoj nozi. Predmet našega razgovora bio je tako bogat i neiscrpiv, da sam mogao besjediti čitava tri sata, ako sam htio da ga temeljito raspravim. Papa je pratio moje riječi s tolikim uživanjem, da je ono bacalo u zasjenak i samu neugodnost, što se markiz još nalazi tu. Ja sam miješao u naš razgovor neka filozofska razmatranja, koja zasijecaju u draguljarski poziv, te kada sam tako raspredao gotovo čitav sat, markizu to dosadi, te se on

napola srdito oprosti. Tada me papa obasu takvim toplim izrazima prijateljstva, da ih je gotovo teško i zamisliti. Na samom kraju obeća: »Gle, moj Benvenuto, ja ću ti za tvoj trud dati još i veću nagradu od onih tisuću škuda, koje on zaslužuje po Gajovoj procjeni.«

Na te riječi ja se oprostih, ali me papa poče kovati u zvijezde u prisutnosti svojih pouzdanika, među kojima je bio onaj Latinac Iuvenale, s kojim sam se prije razgovarao. Budući da je ovaj prešao u tabor mojih neprijatelja, naprezao se iz petnih žila da mi što više naškodi. I u tome času videći da papa govori o meni s toliko ljubavi i žara, on dometnu: »Nema nikakve sumnje, da je Benvenuto izvanredno darovit čovjek. Ali premda je svaki čovjek od prirode sklon, da ljude iz svojega zavičaja cijeni više od svih drugih, on bi svejedno morao dobro promozgati, na kakav se način smije govoriti o osobi pape. Njemu se na primjer otelo iz usta, da je papa Klement, bio najsjajniji vladar, što ga je ikad pod suncem bilo, a isto toliko i zaslužan, samo što ga je redovito progonila nesreća. On k tomu dodaje, da je Vaša Svetost suština opreka njemu; da vam ta tijara slabo stoji na glavi i da vi izgledate kao odjeveni snop slame, a da vama međutim u prilog ne ide ništa osim vaše sretne zvijezde.«

Te su lažne riječi tako uvjerljivo djelovale s usta čovjeka, kojih ih je umio vrlo rječito izgovarati, da mu je papa sve povjerovao. A što se mene tiče, ja ne samo da ih nisam izrekao nego mi ni takova misao nije nikada sunula u glavu. Da je papa mogao bez sramote za se, on bi me na to strahovito kaznio; ali kao vrlo uman čovjek, pričini se da sve to uzima kao šalu. No svejedno, u njemu upravo na nevjerojatan način uskipi žuč protiv mene; pa to sam mogao i sam uskoro opaziti, jer više nisam ulazio u njegove odaje s onom prijašnjom lakoćom nego sam na vratima susretao čak i najveće zapreke. Kako sam već više godina dobro poznavao papinski dvor i prilike na njemu mogao sam se lako domisliti, da me je netko podlo oklevetao. No kada sam poveo vješte izvide, konačno sam doznao sve osim osobe mojega klevetnika. Ja sam nisam mogao pogoditi, tko me je tako omrazio i ocrnio, jer da sam to znao, ja bih mu se bio strašno osvetio.

XCIII

Prihvatih se, da završim svoj molitvenik; a kada sam ga završio, ja ga ponesoh papi, koji se zbiljski nije mogao suspregnuti, a da me pod prvim dojmom toplo ne pohvali. Ja ga zamolih da me i ovaj put pošalje, da ga osobno odnesem caru, kako mi je

prije stavio u izgled. Papa odgovori, da sam ja izvršio ono, što je meni pripadalo, te da će i on sa svoje strane učiniti ono, što mu bude izgledalo shodno. Za to izda nalog, da budem potpuno isplaćen. Za te radove, kojima sam bio zabavljen malo više od dva mjeseca, ja dobih petsto škuda; za dijamant mi je isplaćeno sto i pedeset škuda i nijedne pare više; sve mi je drugo dano za ukrašavanje onoga molitvenika, premda je rad na njemu vrijedio i preko tisuću, jer je to djelo obogaćeno s povećim brojem likova i s lišćem, emajlom i draguljima.

Ja primih ono, što sam mogao dobiti i zasnovah plan kako da otputujem iz Rima. U to papa posla caru već spomenuti molitvenik preko nekoga svojega nećaka, koji se zvao Sforza. Kada je ovaj predavao knjigu caru, car je primi sa zanosom i odmah ga upita, šta je sa mnom. Još golobradi mladić grof Sforza, kojega su podučili, šta mora govoriti, reče da nisam mogao doći, jer sam tobože bolestan. Meni su sve to drugi ponovili.

U to vrijeme ja sam obavio sve pripreme, da se preselim u Francusku. A htio sam da idem sam samcat. Ali nisam mogao zbog nekoga mladića, koji je stanovao sa mnom, a zvao se Ascanio. On nije nipošto htio da me napusti, kako je govorio, pa ni za vrijeme čitavog života. Ovaj mladić bio je još gotovo dijete, a služio je kao najbolji sluga, što ga je ikada bilo. Da ga dobijem morao sam ga odvesti od njegova prijašnjeg gospodara Francisca, koji je bio Španjolac i zlatar. Ja nisam u prvi mah htio uzeti sebi toga mladca, da ne bih došao u sukob s tim Španjolcem, te rekoh Ascaniju: »Ja te ne ću primiti, da se ne bih zamjerio tvojem gospodaru.« No on se toliko zalagao za to, da mi konačno njegov majstor napisa ceduljicu, da ga slobodno uzmem sebi.

Tako je on živio i radio sa mnom već više mjeseci; a kako je došao mršav i oslabljen, mi smo ga zvali starčićem; ja sam također mislio, da i mora biti starčić još i u drugom smislu, jer služi tako dobro. Ta budući da je imao toliko znanja, zdrav razum je morao smatrati isključenim, da netko može imati toliko soli u glavi sa samih trinaest godina, jer je on tvrdio, da nema ništa više od trinaest godina.

Sada da se vratimo na naš predmet, on u malo mjeseci omesnati, pa kada se oporavio od svoje bolježljivosti, posta najljepši mladić u Rimu. Kako je bio divan sluga, što sam već istaknuo, i kako je čudesno učio obrt, ja ga strahovito zavoljeh kao da mi je sin i odijevao sam ga kao rođenoga sina. Kada je vidio, koliko je ojačao, i on sam steče uvjerenje, da je velika sreća po nj, što je došao u moje ruke. On je često odlazio da zahvaljuje svojem

prvom učitelju kao kovaču svoje sreće; a kako je taj njegov učitelj imao za ženu mladu krasoticu, ona ga je pitala: »Mišiću, kakvo si sredstvo upotrijebio, da postaneš tako lijep?« Oni su ga nazivali mišićem prije, kad je stanovao kod njih. Ascanio joj je odgovarao: »Gospođo Francisca, mene je moj majstor načinio tako lijepim, ali u prvome redu tako dobrim.«

Ta je otrovnica jako zamjerala Ascaniju, što tako govori; a kako je uživala glas, da nije uzor ženske stidljivosti, znala je milovati ovoga mladića možda i više nego što dopušta stroga krepost. Zato sam od nekoga vremena počeo opažati da ovaj mladić odlazi k njoj u posjete češće nego je prije običavao.

Međutim dogodi se, u to vrijeme, da je Ascanio jedamput gadno izlemao nekog naučnika u mojoj radionici. Kada sam ja došao iz grada u radionicu, taj je dječak plakao i tužio se, da ga je Ascanio tukao bez ikakvog razloga. Na to tuženje opomenuh Ascanija: »Bilo s razlogom ili bez razloga, neka ti nikada više ne padne na pamet da tučeš nekoga u mojoj kući, jer ćeš na svojoj koži dobro osjetiti, kako su teške moje šake.« On mi poče bezobrazno odgovarati. Na to se ja odmah bacih na nj i zadadoh mu šakama i nogama najgore udarce, što ih je ikada dobio. No jedva što mi se uspio iskoprcati iz dohvata, on pobježe na ulicu bez ogrtača i bez kape, a ja cijela dva dana nisam ni slutio, gdje je on, niti ga tražio. Ali trećeg dana meni banu na razgovor neki španjolski plemić, koji se zvao don Diego. To je bio najduševniji čovjek, kojega sam ikada upoznao na svijetu. Izradio sam mu i još tada izrađivao neka djela tako da je živio u prilično prijateljstvu sa mnom. On mi reče, da se Ascanio vratio svojemu starome gospodaru, te da mu bez zamjerke pošaljem njegovu kapu i ogrtač, koje sam mu poklonio. Na to mu ja odvratih: »Francisco se ružno ponio i postupa kao neodgojen čovjek. Jer da mi je on odmah javio, čim je Ascanio pošao njemu, da se on nalazi u njegovoj kući, ja bih mu rado dopustio, neka ostane. Ali budući da ga je zadržao dva dana, a propustio da me o tome obavijesti, ja ne dopuštam da on kod njega ostane. Zato neka dobro upamti, da ga ja ne ću ni časa trpjeti u njegovoj kući.« Don Diego ispriča sve to Franciscu koji se tome porugljivo nasmijao. Drugoga jutra ja vidjeh Ascanija, gdje pokraj svojega učitelja radi neke filigranske trice. Dok sam prolazio, Ascanio mi se duboko nakloni, a njegov mi se učitelj gotovo nakesi. On mi poruči po onom plemiću don Diegu, da, ako nemam ništa protiv toga, opet vratim Ascaniju one dijelove odijela, koje sam mu darovao; ako pak ne ću i opet ništa zato, Ascaniju ne će ponestati odijela. Na te riječi

okrenuh se don Diegu i rekoh mu: »Viteže don Diego, u svim vašim djelima vi ste za me bili najduševniji i najčestitiji čovjek na svijetu. Ali taj je Francisco sušta protivnost vama, jer je on sramotni nitkov. Tako mu javite s moje strane, da, ako on sam prije nego zazvoni večernje, ne dovede Ascanija ovamo u moju radionicu, da ću ga ubiti, makar me to stajalo glave; recite Ascaniju, ako se ne udalji iz te kuće na sat, koji sam naznačio njegovom učitelju, da i on moze očekivati to isto.«

Na te riječi vitez don Diego ne odgovori ni riječi nego ode i svojim pričanjem toliko uplaši toga Francisca, da ovaj nije znao šta da počne. Međutim je Ascanio pošao da potraži svojega oca, koji je došao u Rim iz svojega rodnoga mjesta Tagliacozza. A kada je ovaj čuo za tu čitavu svađu, on je savjetovao Franciscu da svakako dovede Ascanija natrag meni. Francisco je govorio Ascaniju: »Pođi sam, a tvoj će te otac dopratiti tamo.«

Don Diego prigovori: »Francisco, ja vidim da će biti velike sablazni. To znaš bolje od mene, kakav je bijes Benvenuto. Dovedi mu ga natrag bez straha, a ja ću te pratiti.«

Ja sam se spremio na sve najgore, te sam se šetao radionicom i čekao večernje zvono pripravan na neku najkrvaviju nesreću, koju sam mogao počiniti u toku svojega vascijeloga života. Na to banuše don Diego, Francisco, Ascanio i njegov otac, kojega nisam poznavao. Kada je Ascanio ušao, sve ih ošinuh ljutitim pogledom, a Francisco blijed kao smrt prozbori. »Evo sam vam ponovo doveo Ascanija, kojega sam držao u svojemu stanu, bez namjere da vas time uvrijedim.«

Ascanio izusti s puno poštovanja: »Moj učitelju, oprosti mi, došao sam da učinim sve, što mi budete zapovijedali.« Tada ga upitah: »Jesi li došao da završiš ono vrijeme naukovanja, na koje si se obavezao?« On odgovori: »Jesam. Čak se sada ne ću više živ rastati od vas.«

Na to se okrenuh onome naučniku, kojega je on istukao i naložih mu da mu donese onaj svežanj odijela. A njemu rekoh: »Evo ti sva odjeća, koju sam ti prije poklonio, a s njom dobivaš u isti mah i svoju potpunu slobodu, te pođi kamo god te srce vuče.«

Don Diego osta na to zapanjen, jer je očekivao sasvim drugi rasplet. Međutim me je Ascanio skupa sa svojim ocem molio, da mu oprostim i da ga opet uzmem na naukovanje. Ja ga upitah, koji je onaj, koji podupire njegovu molbu, a on mi razjasni da je to njegov otac. Kako me je ovaj ustrajno molio, ja mu napokon

rekoh: »Pa dobro, kada ste vi njegov otac, za ljubav vama primam ga natrag.«

XCIV

Odlučio sam dakle, kako sam malo prije spomenuo, da otputujem u Francusku, jer sam opazio da je papa — bez obzira na moje velike usluge — potpuno promijenio držanje prema meni poradi nekih otrovnih kleveta. Odlučio sam se na put i za to, jer sam se mogao bojati da mi utjecajni neprijatelj i načne i nešto gore. Zato sam dakle namjeravao da potražim drugu zemlju, da vidim ne ću li u njoj biti bolje sreće. I rado sam htio da krenem sam, uz pomoć božju.

Kada sam neke večeri odlučio da krenem sutra ujutru, rekoh onome vjernome Feliceu da sve do mojeg povratka ostavljam njemu na raspoloženje čitavu moju imovinu; ako sudbina odredi, da se ne vratim, da određujem da sve pripadne njemu. A kako sam imao nekoga radnika iz Perugie, koji mi je pomagao pri završavanju onih radova za papu, otpustih ga, isplativši mu sav njegov trud. On mi reče, da me moli, neka mu dopustim, da pođe sa mnom, a on će doputovati o svojem trošku; pa ako mi usnije da o tarem u tuđini i da radim za francuskoga kralja, da je kudikamo bolje, da imam pri ruci svojih Talijana, a napose svojih dobrih znanaca, za koje znam da mi mogu biti korisni suradnici i pomagači. Onaj me je tako umiljato i neumorno molio, da sam napokon pristao, da ga povedem sobom uz uvjete, koje je on predložio.

Kako je i Ascanio bio nazočan u času razgovora, on mi napola plačući reče: »Kada ste me vi ponovno primili sebi, ja sam obećao, da ću ostati s vama, dok budem živ, a tako i namjeravam.«

Ja njemu odgovorih, da njega ne ću nipošto uzeti sa sobom na put. Ubogi se mladić ipak pripravi, da krene za mnom pješke. Kada sam vidio tako čvrstu odlučnost, uzeh još jednoga konja za nj, stavih mu na sapi jedan kovčežić i ja se opteretih s mnogo više adiđara nego bih to učinio po vlastitoj volji.

Otputovavši iz Rima dođoh u Firenzu, iz Firenze u Bolognu, a iz Bologne u Mletke, iz Mletaka pođoh u Padovu. Tu me onaj moj dragi prijatelj Albertaccio del Bene izvede iz svratišta i primi u svoj stan. Sutradan pođoh poljubiti ruke messer Pietru Bembu*,

* Pietro Bembo (1470.—1547.) čuveni književnik. Glavna su njegova djela »Asolani« i »Povijest Venecije«. Pavao III. ga je godine 1538. imenovao kardinalom. Kao petrarkist Bembo je utjecao na neke stare hrvatske pjesnike (Lucić, Ranjina).

koji tada još nije bio kardinal. Taj me messer Pietro dočeka tako laskavim dočekom, kako ga samo neki mogućnik može uopće prirediti čovjeku; a onda se okrene Albertacciju i reče mu: »Ja hoću da Benvenuto ostane ovdje s cijelom svojom pratnjom, pa da se ona sastoji i od sto osoba. Tako dakle pristanite, budući da i vi želite imati u društvu Benvenuta, da ostanete ovdje sa mnom. Ja vam ga inače ne ću vratiti.« I tako ja ostah da uživam gostoprimstvo toga gospodina, koji je slavan po svojem književnom daru.

On je za me uredio jednu sobu, koja bi bila suviše otmjena i za kakvog kardinala, a čitavo je vrijeme htio za svojom trpezom da me ima u neposrednoj blizini svojega sjedala. A onda mi počne natucati vrlo opreznim riječima odajući želju da ga portretiram. Ja ni sam nisam mogao zaželjeti ništa bolje, te u maloj kutiji spremih neke vrlo bijele komade stuka za modeliranje i počeh. Prvi sam dan radio neprekidno dva sata, te skicirah tako uspješno onu umnu glavu, da je njegovo gospodstvo ostalo zapanjeno. Taj se čovjek toliko odlikovao u književnosti i u piesništvu, da je bio jednostavno nenadmašiv, ali međutim o mojem umjetničkom pozivu taj književni gospar nije imao ni prave predodžbe. Tako se njemu činilo, da sam završio rad u času, kada ga nisam zapravo ni započeo. Nikako mu nisam mogao razjsniti, da treba uložiti mnogo vremena, da djelo uspije.

Konačno se odlučih da ga izradim što bolje mogu i da radim toliko vremena koliko njegova osoba zaslužuje. Kako je on nosio kratku bradicu podrezanu na mletački način, morao sam muku mučiti, da ipak izradim glavu, koja bi me mogla zadovoljiti. Ipak nju dovrših, te mi se ona učini najljepše djelo, koje sam izradio ukoliko se tiče moje umjetnosti. Međutim vidjeh da je Bembo strahovito razočaran, jer je mislio, kada je tobože završim u vosku za dva sata, da je moram odliti u čeliku za deset sati. Međutim uvidjevši, da je ne mogu izraditi u vosku ni za dvjesta sati i da osim toga tražim dopust da mogu otputovati u Francusku, on se veoma rastuži i zamoli me, da mu barem načinim naličje za onu njegovu medalju. Ovo je imalo prikazivati konja Pegaza usred vijenca mirte. To naličje izradih za sama tri sata i okitih ga čarom dražesti. Bembo je bio dosta zadovoljan i reče: »Ovaj mi se konj čini deset puta teži za umjetnika nego jedna mala glava, na kojoj ste se toliko mučili. Ja zapravo ne uviđam, u čemu je ta poteškoća.«

Ipak je na mene navaljivao rječitim molbama, da urežem žig u čelik govoreći mi: »Molim lijepo, samo mi je izvedite, jer je vi možete izraditi vrlo brzo, samo ako hoćete.« Ja mu razložim da je tu na prolasku u Padovi ne mogu zgotoviti, ali ću je neminovno izraditi na mjestu, gdje se budem trajnije zaustavio radi posla.

Dok smo još pretresali to pitanje, krenuo sam da se cjenkam oko triju konja u svrhu odlaska u Francusku, a Bembo me je davao tajno nadzirati, što je za nj bilo lako, jer je imao veliki utjecaj u Padovi. Tako, kada sam htio platiti konje, koje sam pogodio za pedeset dukata vlasnik tih konja mi reče: »Veliki umjetniče, ja vam darivam ta tri konja.« Ja njemu odgovorih: »Ne darivaš ih meni vlastitom pobudom; a od onoga, koji mi ih dariva, ja ne ću da ih primim, jer mu kao protuuslugu nisam uspio dati ništa od svojega truda.«

Taj mi dobričina napomene, ako ne uzmem te konje da ne ću naći drugih konja u Padovi, te ću morati krenuti na put pješice. Na to ja odoh darežljivome messer Pietru, koji se pretvarao da ne zna ništa, ali mi se ipak umiljavao nagovarajući me da ostanem još neko vrijeme u Padovi.

Na taj poziv nisam nikako htio pristati, jer sam htio da pod svaku cijenu otputujem; moradoh primiti ona tri konja i s njima odjezdismo.

XCV

Udarih putem kroz zemlju Grizona (Graubünden), jer drugi nijedan put nije bio siguran obzirom na ratovanja. Prevalismo preko planina Albule i Bernina: bio je osmi svibanj, a napadao je bio visok snijeg. Kroz te dvije planine prođosmo u najvećoj pogibelji za život. Kada smo ih prevalili, zaustavismo se na nekome mjestu, koje se, ako se dobro sjećam zove Wallenstadt, i tu ostasmo noćiti. Noću stignu firentinski teklić, koji se zvao Busbacca. Ja sam nekada čuo za toga teklića, kao za zaslužnog čovjeka i majstora u svojoj struci, a nisam znao da se po svojim lopovštinama srozao na niske grane. Kada me je vidio u svratištu, on me pozva po imenu i reče mi, da polazi zbog nekih važnih stvari u Lyon i ponizno me zamoli, da mu pozajmim novaca za put. Na to odgovorih, da nemam toliko, da bih mu mogao pozajmiti, ali ako pristaje da mi se pridruži kao suputnik, da ću ja snositi za nj troškove sve do Lyona. Taj je lopov plakao i obmanjivao me kao da je neki mučenik, govoreći mi: »Kada nesretni teklić, koji putuje zbog znamenitih poslova služeći se narodnim probicima ostane bez novčanih sredstava, čovjek vašega kova dužan je iz rodoljublja da mu iskaže pomoć.« K tomu mi reče, da on izvršava veoma važne zadatke, koje mu je povjerio messer Filippo Strozzi, a kako je on imao koricu čaše pokritu kožom, šapnu mi na uho, da se u tom ovoju nalazi srebrna čaša, a da u čaši stoje dragulji u vrijednosti od mnogo tisuća dukata i neka vrlo važna pisma,

koja šalje messer Filippo Strozzi. Na to mu ja rekoh, neka mi dopusti da dragulje zašijem u njegovo odijelo, gdje će biti izloženi manjoj pogibelji nego ako ostanu u onoj čaši. Samu pak čašu neka ostavi u zalog meni: ona može vrijediti oko deset škuda, a ja ću mu na nju pozajmiti dvadesetpet. Na te riječi teklić izjavi da će mi se pridružiti kao suputnik, jer nema drugoga izbora, budući da bi njegova čast bila okaljana, da preda drugome čašu. Tako se složismo; te sutradan otputovasmo i pođosmo do nekog jezera, koje leži između Wallenstadta i Wesena. Treba ga preploviti u čitavoj njegovoj dužini — a ta iznosi petnaest milja — i onda se doputuje u Wesen. Kada sam vidio čamce, koji plove na tome jezeru, mene spopade strah; jer su oni od jelovine, a nisu ni veliki ni široki, daske im nisu zakucane, pa ni premazane katranom. Da nisam vidio kako četiri njemačka plemića ulaze u sličan čamac sa svoja četiri konja, ja se ne bih nikada odvažio ući u ovaj, nego bih najvećom žurbom odjezdio natrag. Ali videći čudne vragolije, koje su ovi ljudi izvodili pomislih da ove njemačke vode ne udapaju kao one naše u Italiji. Ona su mi moja dva mladića među sobom govorila: »Benvenuto, vraška je pogibelj polaziti na vodu s četiri konja.«

Ja sam im odvraćao: »Ne vidite li vi, kukavice, da su ova četiri plemića ušla prije vas i da se voze hihotajući? Da je to vino mjesto vode, vjerovao bih, da se vesele, što će se u njemu utopiti; ali kako je to samo voda, uvjeren sam, da im utapanje u njoj nije milo kao ni nama.«

To je jezero dugo oko petnaest milja, a široko oko tri; s jedne se strane uspinjala visoka vrletna planina izbušena pećinama, a druga obala je bila ravna i obrasla travom. Kada smo preplovili neke četiri milje, jezero se uzburka tako, da su nas veslači zamolili da im pomognemo u veslanju; mi se odazvasmo i pomogosmo im u tome neko vrijeme. Savjetovao sam ih što kretnjama što riječima, da nas dotjeraju do najbližega ravnoga žala; a oni su nam odgovarali da je to nemoguće, jer nema dovoljno vode, koja bi držala čamac, nego u pličinama stoje neke stijene, na kojima bi se čamac na prvi sraz razlupao i mi bismo se svi potopili. Oni nas dakle i opet počeše moliti, da im pomažemo. Lađari su dozivali jedan drugoga i međusobno tražili pomoć.

Kada sam vidio, kako su oni užasnuti, konju na vrat namjestih uzdu i lijevom rukom uhvatih kraj ulara. Konj je bio pametan: zbilja jedan od onih konja, koji razumiju čovjeka, te se činilo, da je proniknuo moju namjeru. Ja sam mu naime okrenuo glavu prema onoj zelenoj travi na livadi i time izrazio želju, da u slučaju nesreće dopliva tamo i dovuče mene sa sobom. U tom času iz jezera se digne tako velik val, da se prelio preko čamca. Ascanio

poče vikati: »Smiluj se Bože! Jao, moj oče! Pomozite mi!« I htjede se pridržati mene. Zato uhvatih rukom svoj mali bodež, te rekoh njemu i njegovom drugu, neka se povedu za mojim primjerom, jer samo konji mogu spasiti njihov život kako se nadam da će i mene konj spasiti. Još opomenuh Ascanija, da ću ga ubiti, ako se bude hvatao mene. Tako preplovismo još nekoliko milja sa slikom smrti pred očima.

XCVI

Kada smo doplovili prema sredini jezera, opazismo malo žalo, na koje smo mogli sići, te vidjeh, da se tamo već iskrcalo ono četvero njemačkih plemića. Kada smo mi htjeli da izađemo, lađar nije htio ni za živu glavu pristati. Tada ja povikah svojim mladićima: »Sada je čas, momci, da pokažemo, tko smo i šta smo mi. Izvucite mač iz korica, te postignimo silom, da nas iskrcaju na kopno.« Tako i učnismo, ali uz velike poteškoće, jer su se lađari veoma žilavo opirali. No i onda, kada smo izašli na kopno, još smo se morali penjati dvije milje po onoj planini, a to je bilo teže nego uzlaziti po drvenim ljestvama. Na meni je bio teški željezni oklop, na nogama sam imao krupne čizme, pušku u ruci, a pljuštilo je kao da je Bog otvorio sve brane kiši iz neba. Oni vraški njemački plemići izvodili su prava čudesa sa onim svojim konjima pod rukom. Međutim naši konji nisu vrijedili ništa za ovakvu napornu operaciju, te su plazili jezik od umora, što ih tjeramo na penjanje po toj vrletnoj planini.

Već smo se prilično popeli uz brdo. Ascaniov konj, a to je bio prekrasan mađarski at, kročio je upravo ispred teklića Busbacce, kojega je Ascanio zamolio, da mu dobrostivo nosi njegovu sulicu. Taj je put planinom bio tako ružan, da se onaj konj skliznuo i tako zateturao i izgubio ravnotežu, da je pao na šiljak sulice, koju onaj lopovski teklić nije znao odvrnuti. Kada je onaj moj radnik iz Perugie opazio, da je konju proboden vrat s jedne strane na drugu, htjede da priskoči u pomoć. No u tom času i njegov vrnac skliznu prema jezeru, ali se zaustavi na vrlo tankom grmečku. Na tom je konju bio par bisaga, a u njima su bili svi moji novci sa svim mojim dragocjenostima, ali ipak doviknuh mladiću, neka samo spase svoj život, a neka pusti konja u propast. Strmina u dužini od jedne milje nagibala se i padala ravno nad samo jezero. Na onome položaju pod nama zaustavili su se naši lađari, te se konj u slučaju da padne morao neminovno srušiti upravo na njih.

Ja sam koračao sprijeda, ispred svih; no svi smo stali i gledali, kako se kotrlja konj, jer se činilo da se sigurno ruši u pro-

past. U tome času povikah mojim mladićima: »Ne brinite se ni za što. Samo iznesimo živu glavu i zahvalimo Bogu na svemu, što se dogodilo. Meni je žao samo ovoga jadnika Busbacce, koji je vezao svoju čašu sa svojim draguljima vrijednim nekoliko tisuća dukata uz obručje onoga konja, misleći da je tu najsigurnije spremište. Meni propada samo malo stotina škuda, a ne bojim se ničega na svijetu, dok uživam milost Božiju.«

Tada Busbacca primijeti: »Meni nije žao za moje, ali mi je žao za vaše.« Ja ga upitah: »Zašto žališ ovih mojih malo škuda, a ne žališ onih tvojih mnogo dragocjenosti?« Busbacca tada razjasni: »Sada ću vam priznati sve, Bog i duša; u sličnim slučajevima, i u prilikama u kojima se mi nalazimo treba reći pravu istinu. Ja znam, da su Vaše škude zbiljske škude; ali onaj moj omot čaše, koji sam tobože ispunio samim draguljima i sličnim dragocjenostima iz moje mašte, pun je puncat samo kavijara.« Kada sam to čuo, morao sam se i nehotice nasmijati; oni se moji mladići nasmijaše, a teklić je lio suze. Onaj se naš konj naglo ispravi, kada smo ga već smatrali izgubljenim. Tako se u smijehu ohrabrismo i nastavismo uspinjati uzbrdo. Ona četiri njemačka plemića, koji su stigli prije nas na vrhunac one strmenite planine, poslaše nam više gorštaka, da nam pomognu. Tako mi napokon stigosmo prokisli do kože, premoreni i izgladnjeli do samotnoga konačišta u planinskoj pustoši. Tu nas najprijaznije dočekaše, te mi isušismo odijela, otpočinusmo, utažismo glad i počesmo liječiti ranjena konja nekim travurinama. Podučiše nas kakve su te trave: živica ih je bila puna; te nam rekoše, ako budemo neprestano držali te trave na samoj rani, da će konj ne samo ozdraviti nego da će nam vrijediti kao da nije pretrpio ni najmanje ozljede. Mi dakle zatrpasmo ranu travama. Na kraju zahvalismo plemićima, te se dobro okrijepismo i osvježismo sile, a onda se udaljismo odatle i krenusmo dalje, zahvaljujući Bogu, što nas je spasao od tih velikih pogibelji.

XCVII

Stigosmo u neki gradić dalje od Wesena; te kada se unoćalo, legosmo da otpočinemo. Na svaki sat noći mi smo slušali noćobdiju kako pjeva vrlo zvučnim glasom. Kako su sve kuće u tome gradu sagrađene od jelovine, noćobdija je svojom pjesmom opominjao mještane isključivo na to, do pripaze na vatru. Ali događaji prijašnjega dana prestravili su Busbaccu i jako mu oštetili živce. Kada bi na otkucaj sata noćobdija zapjevao, Busbocca bi se trgnuo i zavikao u snu: »Kuku meni! Bože, ja se utapam!« To je bio učinak

straha pretrpljenoga po danu; no osim toga on se naveče izopijao, jer se natjecao u piću sa svim Nijemcima, što ih je bilo oko stola. Jedamput bi kriknuo: »Ja gorim!«, a drugi put: »Ja tonem!« Neki put je sanjao, da ga vrazi muče u paklenoj vatri s onim njegovim kavijarom obješenim o vrat. Ta je noć protekla toliko zabavno, da su se sve naše muke odjednom pretvorile u zdravo smijanje.

Ujutro se ustasmo po prekrasnom vremenu i pođosmo da objedujemo u draženo mjesto nazvano Lachen, gdje su nas bogovski pogostili. Zatim unajmismo vodiče, koji su se vraćali u grad Zürich. Vodič, koji nas je predvodio, išao je po gatu jezera, jer nije bilo drugoga puta; a i taj gat je bio zaliven vodom, tako da se taj glupan skliznuo i upao sa svojim konjem u jezero. Ja, koji sam išao upravo iza vodiča, zaustavih mojega konja, no samo zato, da vidim kako taj vraški deran do čas izranja iz vode; te kao da se ništa nije dogodilo, on opet zapjeva, i načini mi znak da krenem naprijed. Ni pet ni šest ja se bacih na desno, probih neku živicu i tuda provedoh moje mladiće i Busbaccu. Vodič mi je nenatrunjenom njemštinom vikao, da će me mještani, ako me tuda vide, smjesta ubiti zbog smetanja posjeda. Mi nastavismo žurno put i izmakosmo toj novoj pogibelji.

Tako stigosmo u Zürich, čudesan grad, jasan poput dragulja. Tu otpočinusmo čitav jedan dan, a onda drugoga jutra rano opet otputovasmo i stigosmo u drugi lijepi grad po imenu Soloturn; a odatle u Lausanne, iz Lausanne u Ženevu, iz Ženeve u Lyon, uvijek pjevajući i smijući se. U Lyonu otpočinuh četiri dana; mnogo se zabavih s nekim mojim prijateljima, koje sam tu našao. Tu su mi neki Talijani podmirili moje putne troškove za Busbaccu. Nakon četiri dana uputih se putem za Pariz. Taj je završni dio puta bio ugodan. Ali ipak u času kada smo stigli u Lapalisse, neka družina sastavljena od pustolova napadne nas i pokuša nas ubiti. Nama je uspjelo da iznesemo živu glavu samo zahvaljujući našoj velikoj hrabrosti. Od toga časa pa sve do Pariza putovali smo bez najmanje neprilike. Cijelo smo vrijeme pjevali i smijali se, te tako stigli zdravi i čitavi na sigurno utočište.

XCVIII

Kada sam u Parizu pomalo otpočinuo, odoh da potražim slikara Rossa, koji je tada slikao u kraljevoj službi. Toga sam Rossa smatrao svojim najvećim prijateljem na svijetu, jer sam mu u Rimu načinio najveće usluge, što ih može iskazati drug drugu. U malo riječi mogu

izložiti, u čemu su se one sastojale, te to ne ću propustiti samo da pokažem, koliko može biti bezočna nezahvalnost.

Dok je Rosso živio u Rimu, on je svojim otrovnim jezikom namlatio toliko ružnih stvari o djelima Raffaella Urbinskoga, da su ga učenici toga majstora htjeli bezobzirce ubiti. Ja sam ga od njih spasao čuvajući ga danju i noću na najmučniji način. On je osim toga strašno panjkao majstora Antonija da San Galla, izvrsnoga graditelja; ovaj je za nj isposlovao narudžbu od messer Agnola da Cesija, ali je onda na to oduzeo, i onda se počeo svojim ugledom toliko boriti protiv njega, da ga je gotovo doveo do smrti od gladi. Kada je tako grdno zapao u bijedu, ja mu u više navrata pozajmljivah po mnogo desetina škuda, da bi mogao barem prokuburiti i ostati na životu. On mi ih još nije vratio u času, kada sam, kako rekoh, krenuo, da ga posjetim znajući da je zaposlen u kraljevoj službi.

Mislio sam, da će mi ne samo vratiti moj novac nego napose, da će mi svojim zalaganjem i susretljivošću omogućiti da stupim u službu toga velikoga kralja. Ali kada me je ugledao, on se smjesta usplahiri i potuži se: »Benvenuto, ti si udario u prevelike troškove za tako dugo putovanje, a osobito sada u času, kada ljudi misle samo na rat, a ne na trice i kučine kao što su naša djela.«

Ja mu odgovorih, da sam sa sobom donio dovoljno novca, da bih se lijepo mogao vratiti u Rim na isti onaj način kako sam došao u Pariz, a da to nije pošteno uzvraćanje za sav trud, koji sam uložio njemu na pomoć, te da i sam počinjem vjerovati ono, što mi je o njemu pričao majstor Antonio da Sangallo*. Htio je okrenuti na šalu riječi Sangalla, koji je prozreo njegovu pokvarenost, ali mu ja pokazah neku mjenicu od petsto škuda na ime Ricciarda del Bene. A ovaj se propalica na to zarumeni od stida, te htjede da me gotovo na silu zadrži, ali ja mu se posprdno nasmijah i udaljih se u društvu s nekim slikarom, koji je tu bio u tome času. Ovaj se zvao Sguazzella i bio također Firentinac; i ja se nastanih u njegovoj kući s tri konja i tri sluge, uz pogodbu da plaćam toliko i toliko na tjedan. On me gostio dobro, a ja sam ga plaćao još bolje.

Zatim uznastojah da me kralj primi. Njemu me predstavi neki messer Giuliano Buonaccorsi, njegov riznićar. Nisam se silno žurio da budem primljen, jer je za me bila tajna, da Rosso poduzima sve i sva da spriječi moj razgovor s kraljem. Budući da je za to doznao spomenuti messer Giuliano, povede me smjesta u Fontainebleau i povede me izravno kralju, koji se zadrži čitav sat u vrlo ljubaznom razgovoru sa mnom. No kako se kralj spremao, da otputuje u Lyon, on reče messer Giulianu, da on hoće, da putujem

* Cellini često nije dosljedan u pisanju imena i prezimena.

s njim, te da će se putem razgovarati o nekim lijepim dijelima, koje on namjerava naručiti. Putovao sam tako za povorkom dvorskih kočija, a putem sklopih vrlo prisno poznanstvo s ferarskim kardinalom,* koji tada još nije nosio kardinalski šešir. Ja sam svake večeri s njim imao bezkonačnih razgovora, te me je njegova uzoritost nagovorala, da svakako ostanem u Lyonu u nekoj njegovoj opatiji; ja bih tu mogao provoditi vrijeme u slasti i u lasti, dok se kralj ne vrati iz rata. On sam mora da ide u Grenoble, ali bih ja u njegovoj opatiji u Lyonu uživao sve udobnosti života. Kada smo stigli u Lyon, ja se razboljeh, a moj mladi Ascanio imao je povratnu groznicu, tako da su mi brzo dosadili i Francuzi i njihov dvor, te sam jedva čekao čas, kada ću se vratiti u Rim. Kada je kardinal vidio moju tvrdu odluku, on mi dade potrebnu novčanu svotu, da mu u Rimu izradim srebrnu zdjelicu i vrč za vodu.

Uzjahavši na izvrsne konje mi krenusmo da se vratimo na jug. Ali naš je put skretao preko simplonskih planina. Pratili su nas neki Francuzi s kojima smo prevalili dobar dio puta. Ascanio je bolovao od svoje povratne groznice, a mene je držala neka podmukla vrućica, koja kao da me nije htjela pustiti ni jedan čas iz svojih šapa. Osim toga osjećao sam gađenje na jelo i u tolikoj mjeri izgubio tek da ne vjerujem, da sam za vrijeme od četiri mjeseca mogao pojesti čitav jedan kruh kroz tjedan dana. Ja sam iz cijele duše žudio da stignem u Italiju, želeći da umrem u Italiji, a ne u Francuskoj.

XCIX

Kad smo prešli simplonske planine, naiđosmo na neku rijeku u blizini mjesta zvana Indevedro. Ta je rijeka bila vrlo široka, dosta duboka, a za prelaženje je imala dugi i tijesni mostić bez ograda. Kako je ujutro padala krupna solika, kada sam ja, koji sam predvodio sve, stigao do mostića, uvidjeh, da je prolaženje pogibeljno, te zapovjedih mojim mladićima i slugama da sjašu s konja i povedu konje za uzde. Ja tako pređoh preko mostića, te sam se krećući dalje razgovarao s jednim od one dvojice Francuza, koji je bio plemić. Onaj je drugi bio bilježnik, te je malo zaostajao i rugao se svojemu zemljaku i meni, što smo iz bezrazložnoga straha sjahali s konja da pređemo pješice. Ja se okrenuh njemu i videći ga u sredini mostića zamolih ga, neka jaše polagano, jer se nalazi na vrlo pogibeljnom mjestu. Taj čovjek nije mogao zatajiti svoje francuske ćudi i reče mi na francuskome, da sam ja malodušan stvor, a da tu nema nikakove pogibelji. Dok je izgovarao te riječi,

* Ippolito d' Este, sin Alfonsa I. i Lucrezije Borgije, kardinalom ga je imenovao Pavao III. god. 1529.

htio je da pomalo podbode konja, te tako konj smjesta skliznu s mostića i s nogama prema nebu pade u vodu pokraj ogromnoga kamena. Ali kako je Bog vrlo često milosrdan prama luđacima, taj glupan skupa sa svojim konjem svali se u neku udubinu, a voda se nad njima zatvori. Čim sam to vidio, dotrčah što su me noge nosile i velikom mukom skočih na onaj kamen, te nagibajući se s njega prihvatih toga čovjeka za skut dugog ogrtača i izvukoh ga iz vode, u kojoj se još davio. On je već popio mnogo vode i da nisam tako brzo došao, on bi se bez sumnje utopio. Tada vidjevši ga izvan pogibelji, ja mu izrazih radost, što sam mu spasio život. On mi tim povodom odgovori na francuskom i reče mi, da svojim plemenitim činom nisam učinio ništa; da su važni samo njegovi spisi koji vrijede desetke i desetke škuda. Činilo se da mi to govori u srdžbi, samo onako prokisao i mucav. Ja se smjesta okrenuh dvojici naših vodiča i zamolih ih, da pomognu toj životinji i da ću im platiti. Jedan od tih mladića hrabro priskoči u pomoć, te mu s velikom mukom izvuče iz vode sve njegove spise tako da nije izgubio ni jedan list. Onaj drugi vodič nije htio da se izvrgava trudu, da bi mu pomogao. Prije nego smo došli do onoga već spomenutoga mjesta, mi smo već cijeli naš novac složili u jednu zajedničku kesu, kojom sam ja imao raspolagati. Kako smo objedovali, ja dadoh nekoliko komada društvenoga novca onome vodiču, koji mi je pomagao da izvučem iz vode bilježnikove spise. No bilježnik mi doviknu, da ja taj novac dajem iz svojega džepa, jer on ne želi da se u ime zajednice potroši ništa više nego smo se sporazumjeli za vršenje njegove vodičke službe. Na to mu ja odvratih bujicom pogrdnih riječi. U tome času izađe preda me i drugi vodič, onaj koji sebi nije dao ni najmanje truda, i zatraži, da i on dobije uzdarje. Ja mu rekoh: »Onaj je valjda i zaslužio da bude nagrađen, jer je nosio križ.« On mi odgovori: »Ja ću vam za čas pokazati križ, pred kojim ćete zaplakati.« Ja mu rekoh, da ću ja pred onim križem zapaliti svjećicu, pred kojom će — uzdam se — on prvi morati zaplakati. A kako je to bilo granično mjesto između Mlečana i Niemaca, on potrča da dozove svoje ljude i vrati se s njima noseći veliki kolac.

Ja, koji sam opet zajahao svoga dobroga konja, spustih kresalo na svoju pušku, okrenuh se drugovima i rekoh: »Prvim hitcem oborit ću onoga bekriju, a vi sami činite svoju dužnost, jer su ovo drumski razbojnici i ugrabili su ovu priliku da nas mučki ubiju.«

Krčmar, kod kojega smo jeli, dozva jednog od onih kolovođa, koji je bio već prilično u godinama, i reče mu: »To je vrlo hrabar mladić, pa čak da njih sasiječete na komade, on će poubijati toliko vas, a možda vam i pobjegne iz ruku, kada izvede svoje krvoproliće.«

Duhovi se umiriše, a onaj njihov stari kolovođa reče: »Idi u miru Božjem, jer ti nikada ne bi mogao odoljeti nama, čak ni da imaš sto ljudi sa sobom.«

Ja sam dobro osjećao, da on govori istinu, te sam se primirio s mišlju na smrt, ali kako nisam čuo drugih uvredljivih izraza na moj račun, samo stresoh glavom i rekoh: »Ja bih učinio sve, što je u mojoj moći i pokazao, da sam čovjek od krvi i mesa i muškarac.«

Mi produžismo svoj put i navečer u prvom konačištu sračunasmo i podijelismo novac, što je još ostajao od zajedničke blagajne, te se ja otresoh onoga glupavoga Francuza bilježnika, a prijateljski se oprostih s onim drugim, plemićem. A onda mi sami s naša tri konja dođosmo u Ferraru.

Kada sam sjahao pred svratištem, uputih se na vojvodin dvor, da se poklonim Njegovoj preuzvišenosti, kako bih mogao ujutro otputovati prama Gospinoj kućici u Loretu. Čekao sam do dva sata nakon zalaska sunca, a onda se pojavi vojvoda: ja mu poljubih ruke, on me usrdno dočeka i zapovjedi da mi operu ruke da mogu na večeru s njim. Ja mu zato rekoh, što sam mogao ljubeznije: »Vaša Preuzvišenost, ima više od četiri mjeseca, što sam prestao jesti u toj mjeri, da bi netko mogao zaključiti da možemo živjeti od zraka. Ali i ako sam siguran da se ne ću moći okrepiti kraljevskim jelom vaše trpezarije, ja ću ostati da se s vama razgovaram, dok vaša preuzvišenost bude jela, te ćemo i vi i ja u isti mah više uživati nego da ja večeram s vama.« Tako se upustismo u ćaskanje i ostadosmo sve do pet sati poslije zalaska sunca; a u taj sat ja se oprostih, te kada sam se vratio u svoje svratište, nađoh na stolu divno spremljenu večeru, jer je vojvoda poslao za mene ostatke svojega jela i more dobroga vina; a kako sam na taj način zakasnio preko dva sata od mojega vremena za jelo, pojedoh s najvećim tekom, a to je bilo prvi put, što sam poslije četiri mjeseca mogao jesti.

C

Otputovah sutra izjutra i krenuh do Gospine kućice u Loretu, tu se pomolih i odatle nastavih do Rima; tu nađoh mojega vrlo vjernoga Felicea. Ja njemu prepustih našu radionicu s cijelom njenom opremom i uresima; te otvorih drugu radionicu pokraj parfimera Sugherrela, mnogo veću i prostraniju, jer sam mislio da me onaj veliki kralj François ne će zadržati u pamćenju.

Zato prihvatih mnogo narudžbi od razne gospode, a međutim sam izrađivao onu pliticu i vrč za vodu, koje je od mene naručio ferarski kardinal. Zaposlih mnogo radnika, jer me je čekalo mnoštvo velikih radova u zlatu i u srebru.

Sklopio sam pogodbu s onim mojim radnikom iz Perugie, koji je sam zapisivao sve novce potrošene za nj u svrhu odijevanja i mnoge druge stvari; to je s troškovima putovanja iznosilo oko sedamdeset škuda. Mi smo se dakle dogovorili, da mi otplaćuje po tri na mjesec, što je mogao, budući da je kod mene zarađivao preko osam. Nakon dva mjeseca ovaj lopov napusti moju radionicu, a to mi je znatno škodilo u izvođenju mojih brojnih narudžbi, i izjavi, da mi više ne će ništa otplaćivati. Iz toga razloga meni savjetovaše da ga progonim sudskim putem, očito da me odvrate od namjere, koju sam sebi uvrtio u glavu, da mu odsiječem jednu ruku. To bih sasvim nesumnjivo i učinio, ali su me moji prijatelji odvraćali: da to ne valja, budući da ću s time izgubiti svoj novac i možda još jednom morati napustiti Rim; jer ne zna napadač, kada će se zaustaviti mač, da ja naprotiv mogu njega dati s mjesta uhapsiti s onom njegovom vlastoručnom potvrdom.

Ja se pridržah toga savjeta, ali htjedoh tu parnicu povesti s više sjaja i efekta. Podnesoh uistinu tužbu sucu apostolske komore i dobih parnicu: Na temelju osude, koja je donesena istom poslije više mjeseci, strpah u buturnicu svojega dužnika.

Radionica mi je bila prepuna važnih radova. Među ostalim spominjem sve zlatne i dragulјne nakite žene gospodina Girolama Orsinija, oca gospodina Paula, koji je danas zet našega vojvode Cosima. Ta su djela imala biti svakoga časa završena, ali su mi danomice stizale nove vrlo važne narudžbe. Imao sam osam radnika, te sam s njima radio danju i noću kako zbog slave tako i zbog dobitka.

CI

Dok sam tako živahno nastavljao sa svojim radom, prispije mi neko pismo, koje je na svu hitnju poslao ferarski kardinal. Sadržaj mu je bio ovaj:

»Dragi naš prijatelju Benvenuto! Ovih posljednjih dana ovaj veliki najkršćanskiji kralj sjetio se tebe govoreći, da te želi uzeti u svoju službu. Ja sam na to odgovorio, da si mi obećao, da ćeš se odazvati istoga časa, kada te ja pozovem za službu Njegovu veličanstvu. Na te riječi Njegovo veličanstvo reče: »Ja hoću da mu se pošalje potrebni novac da bi mogao doputovati onako dostojno kako dolikuje umjetniku njegove vrijednosti.« I odmah zapovjedi svojemu admiralu, da mi isplati tisuću zlatnih škuda putem krunskoga rizničara. Za vrijeme toga razgovora bio je prisutan kardinal Gaddi, koji odmah istupi naprijed i reče Njegovu veličanstvu, da ne treba da izdaje admiralu taj nalog, jer da ti je on poslao dovoljno novaca i čak da se ti već nalaziš na putu. Ako međutim nema istine, kako se ja bojim, u onome, što je rekao kardinal

Gaddi, čim dobiješ ovo moje pismo, odgovori odmah, te ću ja povesti razgovor o tebi i učinit ću, da ti budu isplaćeni novci, koje je obećao ovaj velikodušni vladar.«

A sada, neka svijet i ljudi, koji u njemu žive, prosude u kolikoj mjeri nepćudne zvijezde mogu unesrećiti životnu sudbinu nas jadnih smrtnika! Ja se nisam u svojem životu ni dva puta razgovarao s ovim malim luđakom, s ovim kardinalčićem Gaddijem; ni ova njegova bezočnost nije potjecala ni najmanje iz želje da mi naškodi. Ali on se tako bezumno ponio samo iz lakomislenosti i gluposti, jer je htio da pokaže, kako se i on brine za život i rad darovitih ljudi, koje želi zaposliti kralj, ništa manje od ferarskoga kardinala. Ali onda se njegova praznoglavost očitovala u tome što me nije ni o čemu obavijestio; jer bih ja, da ne bih morao sramotiti tu bednu lutku, već za ljubav domaje našao bilo kakav izgovor da popravim tu glupavu izmišljotinu.

Čim sam dobio pismo utjecajnog ferarskog kardinala, odgovorih, kako s kardinalom Gaddijem nemam uopće nikakve veze i kako se, čak da me on i pokušao nagovoriti na kakvu osnovu, ja ne bih ni maknuo iz Italije bez privole njegove uzoritosti, i to utoliko više, što imam u Rimu veću navalu narudžaba nego ikada prije. Ali dodah izričito, da bih se na jednu riječ Njegova najkršćanskijega veličanstva, koju bi mi saopćio tako ugledan gospodin kao što je njegova uzoritost, odmah dao na put napuštajući sve drugo.

Čim sam poslao svoje pismo, moj izdavački radnik iz Perugie zamisli vraški zlobnu osvetu, koja neposredno uspije zahvaljujući lakomosti pape Pavla, pravoga Farnesea u tome smislu, a još više njegova kopilana, koji se tada kitio titulom vojvode od Castra. Taj radnik ispriča nekom tajniku toga vojvode Pierluigija, da kako je bio radnik kod mene već više godina, zna sve moje poslovne taine tako da može zajamčiti tomu knezu Pierluigiju da imam preko osamdeset tisuća dukata imovine, a da se taj iznos većinom sastoji od dragulja. Ti su dragulji pripadali crkvi, a ja sam ih tobože ukrao za vrijeme pljačkanja Rima u tvrđavi Sant Angelo, te zato neka me odmah tajno uhapse i to bez časa okljevanja.

Nekoga sam jutra među drugima radio preko tri sata prije dana na nakitu spomenute supruge Girolama Orsinija, te u času, kada su otvarali i meli moju radionicu, ja sam se zaogrnuo kabanicom, da se malo prošećem po okolici. Ja se uputih ulicom Julia, izađoh na ugao Chiavice, a tu zapovjednik gradske straže Crespino izađe preda me sa svim svojim pandurima i reče mi:

»Ti si papin uhapšenik.« Ja njemu rekoh: »Crespino, zamijenio si me s nekim drugim.« — »Ne — reče Crespino, — ti si daroviti Benvenuto, a poznam te vrlo dobro, samo te moram po zapovjedi

povesti u tvrđavu Sant Angelo, kamo češće dolaze vitezovi i talenti ravni tebi.« A kako su četvorica njegovih podnarednika nasrnuli na me i silovito mi htjeli oduzeti kratak mač o mojem boku i neko prstenje s ruke, taj im Crespino reče: »Nitko ga od vas ne smije ni dodirnuti. Potpuno je dovoljno, da obavite svoju dužnost, a ta se sastoji jedino u tome da spriječite, da ne pobjegne.« A onda mi se približi, te uljudnim riječima zatraži da mu predam oružje. Dok sam mu predavao oružje, ja se sjetim da sam upravo na tome mjestu ubio Pompea. Odatle me povedoše u tvrđavu te me zatvoriše u sobi na gornjem katu. Tako sam prvi put, okusio zatvor u svojoj trideset i sedmoj godini.

CII

Papin sin gospodin Pierluigi uvaživši veliki novčani iznos, zbog kojega sam optužen, odmah zatraži od svojeg oca pape milost, da ta svota bude njemu poklonjena. Papa pripravno uvaži tu molbu. Štaviše mu obeća, da će mu pomoći da je i utjera. Tako me zadrže u pritvoru čitavih osam dana, te me nakon osam dana, da bi mogli donijeti nekakvo rješenje, pozvaše na saslušanje. Povedoše me u jednu od dvorana u tvrđavi, istinski vrlo otmeno uređenu. Moji su istražni suci bili: rimski namjesnik, koji se zvao messer Benedetto Conversini iz Pistoie (on je kasnije postao biskup u Jesiu); drugi je bio javni tužilac, kojemu se ne sjećam imena; a treći je bio sudac za kaznena djela, po imenu messer Benedetto da Cagli. Ta me tri čovjeka počeše ispitivati najprije ljubeznim riječima, a onda vrlo osornim i grubim; a sve to stoga, jer sam im rekao: »Gospodo moja, već ima preko pola sata, što me vi neumorno ispitujete o nekim bajkama, o nekim besmislicama, tako da se s pravom može reći da blebećete ili da klepećete, jer ti izrazi znače govoriti nešto isprazno ili nešto, što ne znači ništa. Tako da vas molim, da mi kažete što vi želite od mene, i da čujem iz Vaših usta jasne ljudske riječi, a ne blebetanje i klepetanje.«

Na te moje riječi namjesnik, koji je bio iz Pistoie, a nije mogao zatajiti svoje bjesomučne ćudi, reče mi: »Ti govoriš veoma samosvjesno, dapače i previše bahato. A ja ću te prisiliti da izgubiš tu bahatost i da postaneš ponizniji od psetanca, kada čuješ moje riječi, koje ne će biti ni blebetanje ni klepetanje nego niz razlaganja, na koja će trebati da uložiš dosta dobre volje da se opravdaš.«

I on poče ovako umovati: »Mi sasvim dobro znamo, da si živio u Rimu za vrijeme velikoga pljačkanja, koje je izvedeno u ovome nesretnome gradu. U to si se vrijeme nalazio u ovoj istoj tvrđavi Sant Angelo i služio si kao topnik. Pa kako si ti po zanimanju zlatar i draguljar, papa Klement, koji te je poznavao otprije i nije imao drugih majstora toga zanimanja, pozva te potajno, te ti naloži da

raskuješ sve dragulje njegovih tijara, mitra i prstenja, a onda, kako se pouzdao u te, on ti povjeri, da mu ih zašiješ u odijelo. U toj si prilici zadržao za se bez znanja Njegove Svetosti dragulje u vrijednosti od osamdeset tisuća škuda. — To nam je ispričao jedan tvoj radnik, kojemu si se povjerio i pred kojim si se o tome hvastao u četiri oka. A sada ti mi otvoreno kažemo, da ili nađeš te dragulje, ili novčani iznos, koji odgovara toj vrijednosti, pa ćemo te onda pustiti na slobodu.«

CIII

Kada sam čuo te riječi, nisam se mogao obuzdati, a da ne prasnem u dugačak vrlo zvučan smijeh; a onda, kada sam se do sita nasmijao, rekoh: »Uvelike zahvaljujem Bogu, što ovaj prvi put, kada se svidjelo Božjoj svemogućnosti da dopadnem tamnice, nisam uhapšen zbog kakve trice, kako se većinom dešava mladeži. Čak da je istina ono, što vi tvrdite, ovdje ne bi bilo pogibeljno za me, da budem kažnjen lišenjem slobode, budući da su zakoni u ono doba izgubili svaku moć; te bih ja lijepo mogao da se izgovorim s izjavom da sam kao opunomoćenik pohranio to blago za Svetu mater crkvu u očekivanju, da ga predam nekome dobrom papi, ili osobi, koja bi to od mene mogla zatražiti, kao što biste mogli vi sada učiniti, da je gornji navod istinit.«

Na te riječi onaj bjesomučni namjesnik iz Pistoie ne dopusti da završim svoja razlaganja, nego mi bijesno reče: »Ti možeš uljepšavati tu stvar kako god hoćeš, Benvenuto. Nama će biti dovoljno da opet pronađemo što nam pripada. Ali požuri se, ako ne ćeš da od nas iskusiš nešto gore nego su puke riječi.« Kako su htjeli da se dignu i da odu, ja im rekoh: »Gospodo, moje preslušavanje nije završeno. Zato završite preslušavanje, a onda idite, kamo vam se bude svidjelo.«

Oni opet sjedoše, dosta ljutito, kao da pokazuju da ne žele više uzeti u obzir ni jednu riječ iz mojih usta; a napola im je odlanulo, jer im se činilo, da su otkrili sve ono, što su htjeli doznati. Zato ja počeh u ovome smislu: »Znajte, gospodo, da ima po prilici već dvadeset godina, što stanujem u Rimu, a ja nisam nikada ni ovdje ni na drugome mjestu bio bačen u tamnicu.«

Na te riječi onaj pandur od namjesnika primijeti: »Ti si međutim ubio više ljudi.«

Ja tada rekoh: »To kažete vi, a ne ja. Ali kada bi netko došao da vas ubije, mada ste svećenik, vi biste se branili, pa ako biste ubili napadača, crkveni vam zakoni ne bi ništa zamjerili. Zato me pustite da izložim svoje razloge, ako hoćete da izvjestite papu i da me uzmognete pravilno suditi. Ponovno vam ističem da ima go-

tovo dvadeset godina, što stanujem u ovome divnome Rimu. U njemu sam obavio vrlo velikih narudžbi u mojoj struci; a kako znam, da je ovo Kristovo središte, ja bih se, kada bi me kakav svjetovni vladar htio nepravedno progoniti, pouzdano držao načela, da se moram obratiti ovoj Svetoj stolici i ovom Kristovom namjesniku, da brane moje zakonito stanovište. Kuku meni, kamo da se sada obratim? I koji vladar da me obrani od tako zločinačkoga zuluma? Zar vi niste morali, prije nego ste me uhapsili, istražiti u što sam ja upotrebio tih osamdeset tisuća dukata? Također niste li morali pregledati popis draguljа koje ova apostolska riznica bilježi najvećom točnošću već petsto godina? Kada bi ste vi pronašli, da neki nedostaje, onda biste morali zaplijeniti sve moje knjige u času mojeg uhapšenja. Dajem vam do znanja, da postoje potpuno neoštećene ove knjige, u koje su zapisani dragulji od blaga pape Klementa, ako to nije tamo točno zapisano. Ako bi išta nedostajalo, to bi moglo biti samo iz ovih razloga. Kada se onaj veliki jadnik papa Klement htio nagoditi s onim lupežima carevcima, koji su opljačkali Rim i obeščastili crkvu, na pregovore o nagodbi dođe, ako se dobro sjećam, izaslanik po imenu Cesare Gattinara. Sporazum je bio gotovo zaključen, kada taj papa, koji se nalazio u stisci, da bi malo ublažio ovog izaslanika, pusti da mu s prsta skliznе neki dijamant, koji je vrijedio oko četiri tisuće škuda; a kako se dotični Gattinara sagnuo da ga pridigne, papa mu reče neka ga zadrži kao uspomenu. Ja sam bio osobno nazočan na tim pregovorima; pa ako bi vam nedostajao taj dijamant, ja vam kažem, kamo se djenuo; ali ja sasvim pouzdano smatram da ćete i to naći zapisano. A zatim ćete morati propasti u zemlju od stida, što ste izveli nasilje protiv čovjeka poput mene, koji je izvršio toliko časnih poduzeća u prilog ove apostolske stolice.

Znajte napose, da ja nisam bio ja i da nije bilo moje žilave djelatnosti, da bi carevci onoga istoga jutra, kada su ušli u Borgo, bez ikakve zapreke prodrli u tvrđavu; ali ja, premda nisam bio plaćen, pohitah energično do topova, koje su napustili topnici i njihova momčad. I ja sam probudio na borbu jednoga mojega poznanika, kipara Raffaella da Montelupo, koji se također povukao i skutrio u zakutak sav uplašen i besposlen; ja ga trgnuh iz mrtvila, te on i ja sami pobismo toliko neprijatelja, da su najamnici suzbijeni morali promijeniti put.

Ja sam također onaj, koji je ispalio hitac iz džeferdara na Gattinara, jer sam ga vidio da razgovara s papom Klementom bez dužnog poštovanja i s vrlo drskim ruganjem, budući da je bio luteran i bezbožnik. Papa Klement na to povede izvide u tvrđavi da ustanovi, tko je to ispalio i htio toga objesiti. Ja sam onaj, koji je svojom pucnjavom ranio u glavu kneza Orangea ovdje kod rovova pred tvrđavom. Zatim ja sam za svetu mater crkvu izradio toliko uresa od srebra, od zlata i od draguljа, toliko lijepih i slavnih medalja i novca. Je li to dakle ta vaša popovska nagrada, koja ima nagraditi čovjeka, koji vas je služio i ljubio s tolikom vjerom i junaštvom? No deder, idite i ponovite pred papom sve, što sam vam sada rekao, i kažite mu, da on ima sve svoje draguljе u potpunome broju; a da ja od crkve nisam nikada primio ništa osim nekih rana i odloma kamene zidine u ono doba pljačkanja. Istaknite, da sam računao jedva na išta drugo osim na kukavnu plaću, koju mi je obećao papa Paulo. Sada znam što imam misliti o Njegovoj Svetosti i o vama, njezinim službenicima.«

Dok sam ja govorio ove riječi, moji su me suci zapanjeno gledali. Kada sam završio, oni pogledaše jedan drugoga u lice zbunjenim izrazima i udaljiše se od mene. Njih sva trojica pohrliše složno papi, da ga izvijeste o svakoj mojoj i najsitnijoj riječi. Papa se postidi, te zapovijedi, da najpomnjivije pregledaju sve račune u knjizi o draguljima. Premda su lako ustanovili da ništa nefali, ostaviše me da sjedim u tvrđavi bez ikakvoga drugoga razjašnjenja. Knez Pierluigi uvjeri se i sam, da se sasvim bezdušno ponio, a posljedica je bila ta, da su svi skupa uznastojali, da me uklone s lica zemlje.

CIV

Ti su se događaji istom zbili, a kralj François dozna s najvećom podrobnošću, kako me papa drži u zatvoru i to bez ikakove pravne podloge. On je uputio kao poklisara kod Svete stolice nekoga svojega plemića, koji se zvao Monseigneur de Morluc; te on pisa poklisaru, da zatraži od pape, da me pusti u Francusku, jer stojim u kraljevoj službi. Papa koji je bio vrstan i divan čovjek u tom mojemu slučaju ponio se kao nesposobnjak i glupan, te on odgovori kraljevu poklisaru, neka se Njegovo veličanstvo ne brine za me, jer sam nemirnjak, koji se rado igra oružjem. Tako on preporuči Njegovom Veličanstvu, da me ostavi ondje, gdje jesam, utoliko više, što sam dopao tamnice zbog ubojstava i sličnih vraških podviga.

Kralj ponovno odgovori, da se u Njegovom kraljevstvu strogo pridržavaju propisa pravde i znadu, što je pravda. Tako primjerice Njegovo veličanstvo nagrađuje darovite ljude i u svemu im pogoduje, a dosadne, neprilične kažnjava; a budući da me je Njegova Svetost pustila na putovanje u Francusku, ne mareći, da li ću raditi za njega ili za koga drugoga, kralj me je vidio u svome kraljevstvu i rado bi me uzeo u svoju službu, te traži da budem oslobođen kao jedan od njegovih radnika.

Svi su to koraci došli na moju najveću muku i štetu usprkos tomu, što su to bili najveći znakovi blagonaklonosti, za kojima je mogao čeznuti čovjek mojega staleža. Papa se naime toliko razbjesnio na pomisao, da bih ja mogao ispričati svijetu onu zločinačku lopovštinu, koju su počinili prama meni, da je mislio na sva moguća sredstva, kako da me uklone sa svijeta, ali dakako samo usto da Njegova čast ostane neokaljana pred javnošću.

Namjesnik tvrđave Sant Angelo je bio neki naš Firentinac po imenu messer Giorgio, vitez Ugolini. Ovaj poštenjak je prama meni pokazivao najveću uljudnost, koju može čovjek čovjeku, te me puštao da se samo na svoju časnu riječ slobodno krećem po tvrđavi. Kako je on shvatio, kako mi je velika nepravda nanesena, kada sam mu htio dati jamčevinu, da bih se mogao šetati po tvrđavi, on mi izjavi, da je ne može prihvatiti, jer je papi i suviše do toga da ostanem pod dobrom stražom; ali da će se potpuno osloniti na moju časnu riječ, jer mu sav svijet ponavlja, koliki sam poštenjak.

Ja mu zadah časnu riječ, a on mi pribavi mogućnosti, da se mogu baviti kakvim lakšim radom. S druge strane, kako sam još uvijek mislio, da će se ovo papino ogorčenje stišati (jedno zbog moje nevinosti, a drugo zbog naklonosti kralja Françoisa), ja nisam zatvorio svoju radionicu. Moj radnik Ascanio je dolazio u tvrđavu i donosio mi poneke stvarce da ih dovršavam. Premda mi je bilo teško raditi, jer sam vidio da sam strašno nepravedno utamničen, ipak sam nekako kušao, da se koristim onim, čemu nisam mogao izmaći, te sam veselije što sam mogao trpio tu moju zlu sudbinu.

Sprijateljio sam se toplo sa svim onim stražarima i s mnogo vojnika u tvrđavi. Papa bi tamo katkada dolazio na večeru, a u onome času, dok je papa bio unutra, tvrđava nije bila pod stražom nego je bila otvorena za svakoga, kao sve ostale građevine. Ali dok bi papa ostajao tu, svi su uhapšenici bili još pomnjivije zatvoreni. Ucstalome te mjere nisu primjenjivali na mene, nego sam cijelo to vrijeme mogao obilaziti po tvrđavi; a više puta su mi neki od onih vojnika savjetovali, neka poštopoto pobjegnem, a oni će se napraviti da ne vide, jer znadu da sam žrtva velike nepravde. Odgovarao sam im, da sam upravitelju zadao poštenu riječ, a on je veliki poštenjak i zadužio me tolikim uslugama, da je ne mogu pogaziti. Tu je bio neki vrlo hrabar i vrlo pametan vojnik. Govorio mi je: »Benvenuto moj, znaj, da uhapšenik nije obavezan niti se može obavezati da poštuje časnu riječ kao ni na šta drugo. Učini što ti ja kažem: »Pobjegni od ovoga lopova pape, i onoga kopilana njegova sina, jer će ti oni oduzeti život na bilo koji način.

Ja, koji sam odlučio da radije izgubim život nego da se iznevjerim riječi zadanoj tome poštenjaku upravitelju, podnosio sam ovu užasnu muku nešto lakše u društvu s nekim fratrom iz obitelji Palavicini, sjajnim propovjednikom.

CV

Uhapsili su ga ko luterana. Bio je dobar plačidrug u zatvoru, ali kao fratar bio je najveći lopov na svijetu i ogreznuo u svakojake poroke. Njegovim sam se lijepim svojstvima divio i njegove ružne poroke sam iskreno mrzio i bezobzirno kudio. Ovaj mi je fratar neprestano ponavljao, da nisam obavezan, da se držim obećanja zadanog upravitelju već za to, što sam u zatvoru. Na to sam mu odgovarao: »Vi govorite istinu kao fratar, ali kao čovjek ne govorite istinu. Jer onaj, tko je čovjek, a ne fratar, mora održati riječ i u svakoj neprilici, u koju zapane. Zato ja, koji sam čovjek a ne fratar, ne smijem se nikada iznevjeriti onoj mojoj jednostavnoj i iskrenoj poštenoj riječi niti smijem da je izvrćem.« Kada je fratar vidio, da ne može u meni oslabiti osjećaj časti svojim prepredenim i oštroumnim razlozima, koje je iznosio divnom rječitošću, pokuša da me kuša na drugi način. On mi je tako skratio mnogo pustih dana, u kojima mi je čitao propovijedi fra Girolama Savonarole i tako ih divno tumačio, da je tumač bio ljepši od samih propovijedi. To me je toliko razočaralo, te nije bilo ničega na svijetu, što ja ne bih učinio za ljubav njemu, osim da se iznevjerim svojoj riječi, kako sam već rekao. Kada je fratar vidio da sam očaran njegovim talentom, on se domisli nečem novome, te me poče na vješt način opipavati, kakvoga bi se sredstva latio, kada bi mi se prohtijelo, pošto bi me lišili svake slobode kretanja, da otvorim ova zlokobna vrata i da pobjegnem. Htijući da dokažem ovome bistrome fratru da i ja sa svoje strane imam dva zrna soli u glavi, ja mu rekoh da bi sa sigurnošću uspio otvoriti svaku i najtežu bravu, a otvoriti brave u tome zatvoru ne bi mi bilo ništa teže nego pojesti komadić svježeg sira. Taj me je fratar, da bi me naveo da odam svoju tajnu, omalovažavao, te je govorio: »Ima mnogo stvari koje pričaju ljudi što su stekli ime; umnih osoba, ali kada bi oni imali na djelu izvesti stvari, kojima se hvastaju, nenadoknadivo bi izgubili svoj ugled. Ja od vas čujem stvari tako daleke zbilji, da vjerujem, da biste se osramotili, kada bih zatražio da ih izvedete.«

Na to osjećajući, da me je taj vragometni fratar ubo u živac, rekoh mu, da redovito u riječima obećavam mnogo manje od onoga, što izvodim na djelu; da je to moje obećanje u pogledu ključa nešto najneznatnije i da ga sa samih par riječi mogu uvjeriti, da je ovo onako, kako ja kažem; te mu nesmotreno, kako rekoh, dokazah kao za šalu sve ono, što sam govorio. Fratar je hinio kao da slabo haje, ali je odmah najbolje i najumnije razumio i zapamtio čitavu poduku.

Kako sam čas prije rekao, onaj poštenjak upravitelj tamnice puštao me je, da se šećem slobodno po čitavoj tvrđavi, pa me nije

ni noću zatvarao kao ostale zatočenike. A također mi je dopuštao da izrađujem sve, štogod sam htio, bilo od zlata, srebra ili voska. Nekoliko sam se tjedana zabavljao radom na zdjelici za ferarskog kardinala. Ali mi je zatvor dojadio, te mi je i ozbiljan rad omrznuo. Tako sam se ograničavao na tome, da svoj čemer zatomim na izradi nekoliko malih voštanih likova. No fratar mi ukrade komad toga voska i s tim komadom načini otisak ključanice, kako sam ga ja nesmotreno podučio. On zavede da mu bude sukrivac u tome poslu nekoga perovođu, koji je bio dodijeljen tomu upravitelju. Perovođa se zvao Luig. i bio je iz Padove. No kada su dali naručiti taj ključ, izda ih bravar. Upravitelj je katkada dolazio da me pogleda u mojoj sobi; pa videći me, gje radim s takovim voskom, odmah prepozna, da je vosak isti, i reče mi: »Premda ovaj jadnik Benvenuto strada od strašne nepravde, već iz nekih obzira prema meni nije smio onako postupati, jer sam mu ugađao više nego smijem. Ja ću ga sada držati u strogom zatvoru i ne ću mu više ni u čemu popuštati.« On me tako zaključa među četiri zida, a čuh i koju jetku riječ, većinom od njegovih odanih slugu, koji su me svi prekomjerno voljeli, te su mi tu i tamo spočitavali sva dobročinstva što ih taj upravitelj čini u prilog meni. Sada me u toj prilici nazvaše nezahvalnikom, prevrtljivim čovjekom, koji ne drži zadane riječi. A kako mi je jedan od tih slugu bacio drzovito u lice te krupne uvrede, ja, koji sam se osjećao nevin, odgovorih oštro: »Nisam nikada pogazio časnu riječ; ja ću tu istinu braniti pa makar žrtvovao i svoj život, te ako mi on ili neko drugi bude ponavljao takove pogrde, neka zna da je besramni lažac.« Kako nije mogao progutati te krupne izraze, on otrča u upraviteljevu sobu i donese mi vosak s onim otiskom ključa. Čim sam ugledao vosak, rekoh mu da smo obojica u pravu; ali neka mi dopusti kratak razgovor s gospodinom upraviteljem, jer ću mu ja bezobzirno iznijeti čitav slučaj koji je još i mnogo zamašniji nego oni misle. Upravitelj odmah poruči da dođem, a ja mu spričah čitav događaj. Iz toga razloga on otjera u samicu fratra, koji izda onoga perovođu, a ovaj ma o da nije dopao na vješala. Upravitelj jedva zabašuri stvar, koja je već doprla do ušiju papi. On izvuče svojega perovođu s vješala, a meni omogući slobodno kretanje, koje mi je dozvoljavao i prije.

CVI

Kada sam vidio, kako se ova istraga vrlo strogo razvija, počeh misliti na svoje najpreče probitke i rekoh u sebi: »Ako se ovaj upravitelj još jednom tako razjari na me i izgubi povjerenje u me, moje obaveze prema njemu prestaju. Trebam samo uložiti malo

svoje domišljatosti, i uvjeren sam da ću uspjeti nesumnjivo bolje od one fratrine.«

Započeo sam time da sam dao dopremati nove debele plahte, a prljave nisam vraćao. Kada su me moji sluge pitali, zašto to činim, odgovarao sam im, da se ne uzrujavaju, jer da te plahte darivam nekim od onih siromašnih vojnika; kada bi se ta stvar doznala, ti bi siromašci lako dospjeli na galiju. Tako su mi moji mladići i sluge, u prvome redu Felice, vjerno čuvali potpunu tajnu o tim plahtama. Ja marljivo ispražnjivah jednu slamnjaču i neopaženo paljah slamu, jer je u mojoj tamnici bio kamin, u kojemu sam mogao ložiti vatru. Onda počeh parati plahte u povoje široke trećinu lakta. Kada sam ih isparao toliko koliko mi se činilo dovoljno da mogu sići s velike visine najvišeg bedema tvrđave Sant Angelo, rekoh svojim slugama, da sam podijelio čitavu nepotrebnu posteljinu, te ih zamolih, da budu dobri te da mi donose fine plahte, a ja ću im uvijek vraćati prljave. Ta malenkost proće nezapažena.

Kardinal Santiquattro i Cornaro zapovjedše mojim radnicima i slugama, da zatvore moju radionicu u gradu, te su otvoreno govorili, da papa ne želi da čuje ništa o mojem oslobođenju, a da mi je velika blagonaklonost francuskoga kralja mnogo više štetila nego koristila, a to utoliko više, što su riječi koje je monseigneur de Morluc konačno izrekao u ime kralja, glasile, da me moraju izvesti pred redovite suce, a da me ovi mogu kazniti, ako sam zgriješio ali da me prirodno moraju osloboditi, ako nisam zgriješio. Te su riječi toliko ozlovoljile papu, da je odlučio, da me nikada više ne pusti na svjetlo dana. Onaj mi je upravitelj zatvora ipak išao na ruku, koliko je samo mogao.

Kada su u to doba moji neprijatelji vidjeli, da je moja radionica zatvorena, svakoga su se dana rugali i vrijeđali one moje sluge i prijatelje, koji su me dolazili posjećivati u zatvoru. U nekoj takvoj prilici se dogodi, da je Ascanio, koji mi je svaki dan dolazio dva puta, zatražio da mu napravim onakav haljetak od moje haljine od plavog atlasa, koji nisam nikada nosio. Obukao sam je samo na onaj dan, kada sam u njoj izašao u procesiju radi pomirenja. Zato mu rekoh, da vrijeme, dok sam ja u zatvoru, nije zgodno vrijeme za nošenje takvih haljina. Mladić se toliko rasrdi što mu nisam htio dati taj nesretni haljetak, da mi je doviknuo, da će se on zauvijek vratiti u Tagliaccosso svojem ocu. Ja mu ogorčeno rekoh, da bih bio sretan da mi se tornja ispred očiju. A on se sa svoje strane, obuzet najvećom srdžbom, zakune da mi ne će nikada izaći na oči. Dok smo se mi tako rječkali, šetali smo se oko krunišnoga bedema tvrđave. Slučajno se tuda upravo šetao i upravitelj. U istome času, kada smo se susreli s njegovim gospodstvom Ascanio je vikao: »Ja odlazim, te ostajte zbogom za sva

vremena.« Na to ja rekoh: »I ja želim, da bude za uvijek, pa neka tako i bude. Ja ću izdati nalog stražarima da te više nikada ne puste ovamo.« Ja se što više okrenuh upravitelju i zamolih ga iz svega srca, da naloži stražarima, neka više nikada ne propuste Ascanija i rekoh njegovom gospodstvu: »Ovaj mali prostak dolazi samo da povećava gorčinu mojega teškoga položaja. Zato vas molim, moj upravitelju, da mu više nikada ne dopustite ulaz.«

Upravitelja je to boljelo u srcu, jer je on znao kako je mladić bistra glava, a osim toga on je u očima svih imao tako prekrasno izgrađeno tijelo, da se činilo da ga čovjek ne može jedan put vidjeti, a da ga svesrdno ne zavoli.

Mladi radnik je odlazio u suzama, a nosio je malu dimiskinju, koju je katkada skrivao pod odijelom. Kada je izašao iz dvorca s tako zaplakanim licem, susretne moja dva najljuća neprijatelja, oba zlatara, od kojih je jedan bio nama dobro poznati Jeronimo iz Perugije, a drugi neki Michele. Ovaj Michele veliki prijatelj toga lopova iz Perugije, a Ascaniov neprijatelj, dobaci: »Što znači da Ascanio plače? Ta nije mu valjda umro otac, mislim: onaj otac iz tvrđave?«

Ascanio na to vrisnu: »On je živ, no ti ćeš ovoga časa na drugi svijet!« Na to zamahnu i udari ga dva puta svojom dimiskinjom, oba puta u glavu. Prvi ga udarac sruši na zemlju, a drugi, premda upućen prema glavi, još mu odreže tri prsta desne ruke. On osta na zemlji poput lješine.

O tome je događaju smjesta obaviješten papa, a on u velikoj srdžbi izjavi: »Budući da francuski kralj traži da Benvenuto bude suđen, odredite mu tri dana da spremi svoju obranu.«

Ljudi dotrčaše nama i hitno nam dojaviše papinu odluku. Onaj poštenjak upravitelj ne gubeći ni časa pohrli papi, te mu dokaže, da ja nisam Ascanov sukrivac utoliko više što sam ga čas prije srdito otjerao od sebe. On se zauzimao za me tako uporno, da mi je spasio život od toga groznoga papina bijesa. Ascanio pobježe u Tagliacosso u očevu kuću, te mi odande pisa, moleći me tisuću puta za oproštenje, jer je bio svijestan, da je pogrešio, što je moju veliku nesreću još pogoršavao novim neugodnostima, ali ako mi Bog dopusti da izađem iz toga zatvora, da me on ne će više nikada napustiti. Ja mu savjetovah, da se zdušno posveti svojem daljnjem usavršavanju, te mu obećah, da ću ga, ma što se dogodilo, opet pozvati sebi, ako mi Bog udijeli slobodu.

CVII

Ovoga je upravitelja svake godine spopadao nastup bolesti, koji bi mu potpuno pomračio razum, a kada bi se taj nastup približio, on bi počeo buncati mnoštvo riječi, pravi povodanj besmislica. Svake bi ga godine spopadale različite tlapnje, jer bi mu se jednom učinilo, da je krčag za ulje, drugi put bi zamislio, da je žabica i skakutao bi kao žabica, treći put je zamišljao, da je mrtav, te da ga treba pokopati. Tako bi svake godine upadao u neko od sličnih bunila. Ovaj put on počne zamišljati, da je šišmiš, te dok bi se šetao, on bi se neki put glasio onako potmulo, kao šišmiš, te bi također pomalo micao rukama i tijelom kao da hoće da leti. To su opazili njegovi liječnici i njegovi stare sluge, te su nastojali da ga zabave i rastresu na sve moguće načine, a kako im se činilo da njemu veoma godi moj razgovor, oni bi dolazili svako malo vremena do mene da me povedu k njemu. Tako bi me ovaj jadnik katkada zadržao čitava četiri sata ili pet sati, a cijelo to vrijeme moj se razgovor s njim ne bi prekidao. On bi me držao sučelice sebi za svojom trpezom i nikada ne bi prestajao da govori ili da mene navodi na razgovor, ali sam za vrijeme tih neslanih razgovora barem prilično obilato jeo. A on, jadnik, nije više jeo ni spavao, pa je i mene zamarao gotovo do nesvjestice, a kada bih mu katkada zagledao u lice vidio bih dva divljačka oka, od kojih je jedno gledalo u jednome, a drugo u drugome smjeru. On me jednom upita, da li sam ikada živo želio da letim, odgovorih mu, da sam najradije tražio i izvodio sve one stvari, koje su najteže za ljudski rod; što se tiče letenja, kako me je božja priroda obdarila vrlo sposobnim tijelom, raspoloženim na neobičnu dobru trku i skakanje, ja ću zacijelo pomoću iskre razuma izraditi krila u obliku stroja, te uspijeti i da letim. Ovaj me čovjek poče pitati, kako bih se mogao odvažiti na to. Odgovorih mu, da ako promotrimo životinje, koje lete, zbog toga da bismo umjetno oponašali ono, što je njima sama priroda dala, ne vidimo ni jedne, za kojom bismo se mogli povesti osim šišmiša. Jedva je taj jadnik čuo riječ šišmiš, to ludilo, koje ga je spopadalo te godine, oživi novom snagom i on iz svega grla povika: »Istina! Sušta istina! To je ono! To je ono! Šišmiš!« A onda se okrene meni i reče: »Benvenuto, ako bih ti ja pružio potrebne pogodnosti, bi li ti imao srčanosti da letiš?« Ja mu rekoh, ako on pristane da mi podijeli dozvolu za tu svrhu, da bih bio dovoljno hrabar da odletim sve do Pratija s parom navoštenih krila od lanenoga platna. Onda on odgovori: »Ja bih bio dosta voljan, da ti to dopustim, ali budući da mi je papa zapovijedio da pazim na te kao na njegovu zjenicu oka i budući da znam da si ti lukavi đavo, koji bi pobjegao, zato ću te zatvoriti sa sto ključeva, da ne pobjegneš.« Ja ga počeh moliti podsjećajući ga kako sam mogao pobjeći, ali nisam nikada htio zbog riječi, koje sam mu zadao; zato ga preklinjem za ljubav Božju i u ime brojnih usluga, koje mi je načinio, da ne povećava gorim zlom tamnova-

nje, koje trpim. Dok sam mu govorio ove riječi, on je izdavao zapovijedi da me vežu i da me povedu u tamnicu, gdje će me dobro spremiti pod ključ. Kada sam vidio, da meni više ne ostaje nikakve nade, ja mu dobacih pred svim njegovim ljudma: »Zatvorite me dobro i čuvajte me dobro, jer ja ću ipak pobjeći, što god vi učinili.« Tako me povedoše i s najvećom pomnjom spremiše pod bravu.

CVIII

Ja tada počeh razmišljati o najzgodnijem načinu, kako bih mogao pobjeći. Čim sam se našao pod bravom, počeh istraživati položaj moje samice. Što se toga tiče, bio sam već začas potpuno uvjeren, da sam pronašao način, kako ću iz nje izaći. Za to onda počeh ispitivati, na koji način imam da se spustim s velike visine kruništa, jer se tako zove gornji dio kule. Tako uzeh one nove plahte, a već znamo, da sam ih rasparao u vrpce i čvrsto povezao te počeh računati kolika mi dužina treba, da bih mogao sići. Kada sam izračunao, koliko će mi trebati, i sve pripravio, nađoh kliješta, koja sam oteo nekom Savojcu iz redova stražara tvrđave. On se bavio čuvanjem bačava i bunara, a također je za zabavu znalački tesao drvo. Kako je on imao više pari kliješta, a među njima jedna upravo golema, pomislih, da je to alat, što mi treba; oteh mu i sakrih unutar one slamnjače. A kada je došao čas da se njima poslužim pokušah njima vaditi čavle, koji su podržavali šarke na vratima; no kako su ova bila vrlo debela, nije se moglo vidjeti zakovanoga kraja tih čavala. Tako kada sam pokušao da izvadim jedan od njih, strašno se namučih, ali mi to na kraju uspije. Kada sam izvadio ovaj prvi čavao, stadoh razmišljati, kako da pronađem sredstvo da to ne opaze. Ne gubeći ni časka pomiješah s malo pilovine zarđalog željeza komadić voska, tako da ovaj dobije istovjetnu boju s glavama čavala, koje sam izvadio, te s tim voskom počeh marljivo krivotvoriti glave onih čavala na njihovim šarkama. Koliko bih čavala izvadio, toliko bi ih krivotvorio od voska. Ostavih šarke sve potpuno zakucane s kraja na kraj istim čavlima, koje sam najprije izvadio, a onda ponovo stavio na staro mjesto, ali ti čavli, kojima je odrezan šiljak, bili su samo površno zabijeni, tek toliko da drže šarke. Taj sam rad izvršio s najvišom poteškoćom, jer je upravitelj svake noći sanjao, da sam pobjegao, te je svakoga sata slao nadzor u moju ćeliju, a čovjek koji me je nadzirao bio je pravi pandur od glave do pete. Zvao se Bozza, a uvijek je sa sobom dovodio nekoga pratioca, kojemu je ime bilo Giovanni, a nadimak Pedignone. Ovaj je bio vojnik, a Bozza stražar. Taj Giovanni ne bi nikada došao u moju samicu, a da mi ne

bi dobacio kakvu pogrdu. Bio je iz općine Prato, a u Pratu je služio u ljekarni. On bi svake večeri savjesno pregledao one šarke i čitavu samicu, a ja bih mu rekao: »Čuvajte me dobro, jer ću usprkos cijeloj pasci pobjeći.« Ove riječi porodiše u njemu strahovitu mržnju protiv mene, tako da sam ja vrlo brižno skrivao u svojoj slamnjači čitavo željezno oružje kao ta kliješta, prilično velik bodež i druge svrsishodne predmete. U slamnjači sam čuvao i one povoje, koje sam pripremio za bijeg. Čim bi se razdanilo, ja bih sam pomeo sobu i premda od prirode volim čistoću, tada sam pretjerivao u čistoći i urednosti. Kada bih pomeo, ja bih sasvim lijepo uredio svoj krevet, te ga gotovo svakoga jutra uresio kiticom cvijeća, koje mi je donio neki Savojac. To je onaj isti čovjek, koji je čuvao bačve i bunare, te rado klesao drvo, taj isti, kojemu sam ukrao kliješta, da s njima istrgnem čavle iz onih šarka.

CIX

Da se vratim svojemu krevetu; kada bi ušli Bozzo i Pedignone, ja bih ih redovito samo opominjao da se drže dalje od mojega kreveta, da mi ga ne uprljaju i ne razvale. Oni bi neki put onako za šalu lagano dodirnuli krevet prstima, a ja bih im povikao: »Jao, prljave kukavice, čuvajte se! Ja ću isukati mač iz tih vaših korica i zadati ću vam toliko udaraca, da ćete sve zvijezde vidjeti! Mislite li da ste dostojni da dodirujete krevet čovjeka mojega kova? Da kaznim taj drski čin, ne ću žaliti ni svoje glave, jer sam siguran da ću vam oduzeti život. Zato me ostavite na miru s mojim patnjama i s mojim stradanjima i ne zadajite mi gore muke od one, što je već podnosim; inače ću vam pokazati, za što je sve sposoban stradalnik, kada je u očaju.«

Oni ponoviše te riječi upravitelju, a ovaj im izričito zapovijedi da se nikada ne približuju mojem krevetu. Osim toga neka meni idu uvijek bez mača, no da me inače uvijek budno drže pod okom. Kada sam vidio, da je moj krevet izmakao nadzoru, odlanu mi na srcu kao da sam već sve završio, jer je s tim uspjela glavna točka čitavoga mojega nauma.

Neke blagdanske večeri upravitelj se nalazio u vrlo lošemu stanju. Njegovo je ludovanje poprimilo veće razmjere, te je samo ponavljao, da je šišmiš, ali je dodavao, ako opaze, da je Benvenuto odletio, neka me puste, jer će me on dostići, budući da će on noću nesumnjivo letjeti brže od mene. Govorio je: »Benvenuto je lažan šišmiš, a ja sam pravi šišmiš, a budući da su mi ga povjerili na čuvanje, brigu za nj samo prepustite meni, jer ja ću ga svakako

dostići.« Kako je proveo više noći u tim tlapnjama, on je već umorio živce svih čuvara, a ja sam po raznim cijevima doznavao za sve to, i to najviše od onoga Savojca, koji me je volio. Kako sam te večeri odlučio da pobjegnem pod svaku cijenu, ja se ponajprije najpobožnije pomolih Bogu moleći njegovu božansku svemoć, da me obrani i pomogne mi u tome tako pogibeljnom pothvatu, a onda se prihvatih svih predmeta, koje sam htio upotrijebiti, i tako provedoh u radu cijelu noć. Dva sata prije dana izvadih s najvećom mukom ove šarke, jer su mi rub krila vrata i zasun toliko priječili otvaranje, da sam morao izmrviti drvo, da svladam njihov otpor. Napokon ipak otvorih vrata, naprtih na se one povoje, koje sam savio u klupko oko dvaju komada drva, izađoh, krenuh prema nužniku na krunišnome bedemu, iznutra digoh dvije opeke s krova i odmah lako skočih na krov. Bio sam odjeven u bijeli ogrtač i u bijele hlače i obuven u bijele cipele, a u jednu od njih sam turnuo onaj mali bodež. Onda uzeh jedan kraj onih mojih povoja i privezah ga za komad starinske opeke uzidane u taj krunišni zid; ona je stršila jedva četiri prsta, a ja privezah uže poput stremena. Kada je ono privezano uz opeke obratih se Bogu ovim riječima: »Gospode Bože, pomozi mojoj pravednoj stvari, jer je pravda na mojoj strani i jer ja sam sebi pomažem.« Spustih se sasvim polagano podržavajući se mišičnom snagom i dospjeh do zemlje. Nije sijala mjesečina, ali je noć bila veoma jasna. Kada sam stigao na zemlju, pogledah na veliku visinu, s koje sam tako srčano sišao, te se veselo udaljih, vjerujući, da sam već slobodan. U tome sam se međutim varao, jer je upravitelj s ove strane dao izgraditi dva prilično visoka zida, da bi iza njih smjestio svoju konjušnicu i svoj kokošinjak: to je mjesto bilo izvana zatvoreno teškim zavorima. Užasno se rastužih primijetivši da tuda ne mogu izaći. Dok sam hodao gore dolje misleći na svoju tešku sudbinu, zapeh nogom za veliku gredicu pokritu slamom. Nju s velikom teškoćom ispravih na onaj zid, a onda se mišičnim naporom uza nju popeh sve do vrha zida. A kako je taj zid bio šiljat, nisam imao dovoljno snage, da povučem gore tu gredicu; zato se odlučih da upotrebim komad povoja drugoga klupka, jer sam prvo klupko ostavio vezano uz kulu tvrđave. Uzeh dakle komad toga drugoga povoja, te ga povezah uz gredicu i siđoh niz taj zid, no pritom se strašno zamorih i izgubih sile, a uz to sam ogulio kožu na dlanovima i tako okrvario ruke. Iz toga razloga stanem da malko otpočinem i oprah svoje ruke vlastitom mokraćom. Nakon te stanke, kada mi se činilo, da mi se snaga vratila, popeh se na posljednju ogradu zidina, koja gleda prema Pratiju. Upravo sam položio svoje klupko povoja na

zarez zida, da ga povežem u toj manjoj visini kao prije u većoj visini, kada u istome času opazih nekog stražara, kako tu stoji na straži. Videći da je moj naum spriječen i moj život doveden u pogibelj, odlučih napasti toga stražara. No on, kada je vidio kako odlučno krećem prema njemu s bodežom u ruci, pospješi korak pokazujući mi da se želi ukloniti s puta. Kako sam se malo udaljio od svojih povoja, u tili čas pohitah natrag, no premda sam ugledao i drugog stražara, ovaj možda nije htio da vidi mene. Kada sam došao do mojih povoja povezah ih uz zarez zida i spustih se da siđem. Međutim bilo da sam smatrao da sam blizu zemlje, te otvorio ruke da skočim, bilo da su ruke bile suviše umorne, pa nisu mogle podnositi onaj bol, ja padoh, a u tome padu ozlijedih prilično jak, te ostah onesviješćen preko sat i po, koliko sam mogao da prosudim.

A onda, pred sam osvit dana, onaj talas hladnoće, koji se širi sat prije izlaska sunca, dozove me sebi, ali ja još nisam bio potpuno pri sebi, te mi se tlapilo, da mi je odrubljena glava i da čamim u čistilištu. Nakon tog odmora malo po malo vrati mi se potpuna svijest: uvjerih se da sam izvan trđave i smjesta se sjetih svega, što sam izveo. A ipak sam ozlijedu potiljka osjetio prije nego sam opazio, da mi je noga slomljena, jer sam prinio ruke glavi i povukao ih potpuno okrvavljene, ali zatim pipajući bolje ustanovih da na kraju krajeva ta ozlijeda ne će biti tako teška. Međutim isprva kad sam se htio podići sa zemlje otkrih da mi je desna noga slomljena tri prsta povrh pete. Ali meni ni to ne utjera strah u kosti. Iz cipela izvadih moj mali bodež skupa s koricama. Na vrhu zakova imao je dosta veliku kuglicu, koja je prouzrokovala slom noge: kuglica je pritiskala kost, a kost se nije mogla ugnuti i zato se na tom mjestu slomila. Ja odbacih korice, a s bodežem izrezah komad onoga povoja, koji mi je ostao, te što sam bolje mogao povezah u jedno moju slomljenu nogu. A onda s tim bodežem u ruci otpuzah četveronoške k vratima. No kada sam došao k vratima ograde tvrđave, opazih, da su zatvorena, ali upravo pod vratima otkrih neki kamen, te ga odlučih izvaditi sudeći da nije odviše težak. Uhvativ ga i osjećajući da se klima, lako ga pomaknuh, izvadih vani, te izađoh kroz tu rupu.

CX

Od mjesta, gdje sam pao, do mojeg izlaza pod vratima, bilo je preko petsto srednjih koraka. Kad sam dopuzao u Rim, nekakvi ovčarski psi skočiše na me i okrutno me izgrizoše. Oni se vratiše više puta, da me mrcvare, te ja počeh udarati onim mojim bodežem, pa jednog od njih ubodoh tako krepko, da je počeo glasno za-

vijati, a drugi psi, kako je to u njihovoj prirodi, pohitaše ranjeniku, dok sam se ja onako četveronoške vukao što sam bolje mogao prama transpontinskoj crkvi. Ali kada sam došao do početka ulice, koja vodi prema Sant Angelu, okrenuh prama crkvi Svetoga Petra. Budući da se upravo razdanilo, pomislih da sam na danjoj svjetlosti izložen pogibelji. No u tome času nađe neki vodonoša sa svojim magarcem natovarenim zemljanim krčazima punima vode. Ja ga dozvah k sebi, zamolih ga, da me naprti na se i da me ponese na vrh stubišta te crkve s ovom pričom: »Ja sam nesretan mladić, koji je zbog neke ljubavne pustolovine morao izaći kroz prozor; tako sam pao i slomio nogu. No kako je kuća, iz koje sam izašao, kuća velikog uglednika, ja sam u pogibelji, da me sasijeku na komade, te te preklinjem, da me brzo naprtiš na leđa, a ja ću ti darovati zlatnu škudu.« S tim riječima posegnuh za kesom, u kojoj se nalazio znatan broj škuda. On me odmah prihvati, te me rado naprti na se i ponese na sam vrh stubišta Sv. Petra. Tu mu rekoh, neka me ostavi i neka se trkom vrati svojemu magaretu. Ja se smjesta uputih, još i sada četveronoške puzeći prama kući vojvotkinje.* nezakonite careve kćeri, koja se poslije smrti Farentinskoga vojvode Alessandra, udala za vojvodu Ottavija. Znao sam naime pouzdano da kod te velike kneginje ima mnogo mojih prijatelja, koji su s njom doputovali iz Firenze. Osim toga bilo mi je dobro poznato, da me je ona zaštićivala svojim utjecajem zahvaljujući upravitelju tvrđave. Ovaj je naime kazao papi u prilog meni par riječi, te mu je rekao, da sam na dan ulaska vojvotkinje u Rim doprinio, da se spase preko tisuću škuda štete, koju je mogla skriviti neka krupna kiša. Upravitelj tvrđave i sam je očajavao, po svojim riječima, no ja sam ga ohrabrio, te sam uperio više velikih lumbarda prema nebu, gdje su oblaci bili najgušći i već kišili kao iz kabla. Čim su moji topovi zapucali, kiša je prestala a na četvrti pucanj pokaza se sunce, tako da zapravo meni pripada zasluga, što je taj svečani doček lijepo protekao. Kada je to vojvotkinja čula, ona reče: »Ovaj je Benvenuto jedan od onih talenata, na koje je milim okom gledao moj muž vojvoda Alessandro, a i ja ću se uvijek zauzimati za njih, kada mi se pruži prilika da im nečim koristim.« Ona me je također preporučila i svojemu drugome mužu, vojvodi Ottaviju.

Eto zbog tih razloga ja se uputih ravno kući Njezine preuzvišenosti, prekrasnoj palači u Borgo Vecchio. Mogao sam računati s potpunom sigurnošću, da me unutar tih zidova papa ne će dirati. Ali ono, što sam ja izveo do toga časa, bilo je nešto uistinu pretjerano divno za obične sile ljudskoga tijela, te budući da Bog

* Margherita, nezakonita kći Karla V.

nije htio da se za to uzoholim, on me podvrgnu novoj kušnji još većoj od prve, i to ovako; dok sam puzao na sve četiri uz stubište te palače, odmah me prepozna neki sluga kardinala Cornara, koji je stanovao u istoj zgradi. Taj sluga otrča u kardinalovu sobu, probudi ga i reče: »Monsignore, dolje je Vaš Benvenuto. Pobjegao je iz tvrđave i puzi četveronoške po stubama sav okrvavljen. Ukoliko se vidi, slomio je nogu, a ne znamo, komu ide.« Kardinal odmah odvrati: »Potrčite i donesite ga ovamo u moju sobu.« Kada su me dovukli u njegovu sobu, reče mi, da se ne bojim ničega i odmah poruči po prve liječnike u Rimu, a oni se prihvatiše da me izliječe. Među njima je bio neki doktor Jacomo da Perugia, prvorazredan kirurg. Ovaj mi divno namjesti kost, i onda mi poveza i pusti krv svojim rukama. Meni su žile nabrekle mnogo više nego obično, a kako je također htio da otvori ranu, krv provali tako jako da je rumeni mlaz šiknuo njemu u lice i zalio ga tako da je morao prekinuti liječenje. On to shvati kao vrlo zloslutan znak i vrlo me je teško liječio, te me je više puta htio ostaviti strepeći da može biti strogo kažnjen, što me je liječio ili čak izliječio. Kardinal me dade prenijeti u neku tajnu sobu i odmah ode u papinu palaču s namjerom, da zatraži moje oslobođenje od pape.

CXI

Međutim je u Rimu nastala bučna strka, jer su već opaženi konopci privezani uz veliku kulu kruništa tvrđave, a čitav se grad stjecao da vidi taj nečuveni događaj. U tome je upravitelja spopao nastup najmahnitijega ludila, te je htio prkoseći svim svojim slugama, koji su ga zadržavali, da i on poleti s toga kruništa s izjavom, da me nitko ne može uloviti, ako on ne odleti za mnom. U to messer Ruberto Pucci, otac messer Pandolfa, začuvši za tu veliku senzaciju, pođe da vidi svojim očima, a zatim krenu u papinu palaču gdje se susretne s kardinalom Cornarom, koji mu ispriča sve, pa i to, kako se nalazim u njegovoj sobi i već uživam liječničku njegu. Ova dva poštenjaka složno pođoše da se bace na koljena pred papom, ovaj im ne dopusti da otvore usta nego im odmah reče: »Već znam, šta vi od mene tražite«. Messer Ruberto Pucci progovori: »Sveti Oče, mi od Vas u znak milosti tražimo oslobođenje ovog jadnika, koji zbog svojih vlastitih sposobnosti zaslužuje nekog obzira, a on je osim toga pokazao toliko junaštva skupa sa toliko umnosti, da to već nadmašuje čovječje sile. Mi ne znamo, zašto ga je vaša Svetost tako dugo držala u tamnici, pa svakako, ako bi tome bili razlog golemi grijesi, Vaša Svetost je zdušna i umna, pa

neka se drži u cjelini svoje volje; ali ako su to malenkosti, koje mogu biti oprostene, molimo, da ga nama za ljubav pomilujete.«

Papa se na to postidi i reče: »Ja sam ga zadržao u zatvoru na zahtijev nekih njegovih radnika, jer je malo i suviše smion, ali budući da poznajemo njegove sposobnosti i želeći ga zadržati u našoj sredini, mi smo uredili, da bude obasut tolikim dobročinstvima, da ne bi više imao razloga da se vrati u Francusku. Dosta žalim njegovo nesretno stanje. Recite mu, neka se uznastoji izliječiti, a kada ozdravi, mi ćemo mu nadoknaditi njegova stradanja.« Ova dvojica ljudi junačkoga kova dođoše i donesoše mi tu dobru vijest u pogledu pape.

U to meni u posjet navali rimsko plemstvo, i staro i mlado, mnogo njih bez razlike. Upravitelj tvrđave u onako izbezumljenom stanju dade se ponijeti papi, a kada je bio pred njegovom Svetosti, počne vikati: »Ako mi ga ne vratite u zatvor, činite mi silnu nepravdu. On je pobjegao usprkos zadanoj riječi, da to ne će učiniti. Jao meni! On je odletio, a obećao mi je da ne će odletjeti!« Papa smijući se primijeti: »Mirno, budite bez brige, naći ću načina, da vam ga vratim.« Upravitelj se opet okrene papi i reče: »Pošaljite njemu namjesnika, neka ga ispita, tko mu je pomogao u bijegu, jer ako je to netko od mojih ljudi, ja ću ga naprosto objesit za onaj zarez zida, s kojega je Benvenuto odlepršao.«

Kada je upravitelj tvrđave otišao, papa sa smiješkom pozva namjesnika Rima i reče: »Taj Benvenuto je hrabar čovjek, a i taj je bijeg čudesan podvig. Ta ipak sam i ja, dok sam bio mlad, sišao s toga istoga mjesta.«

U tome je papa doduše rekao istinu, jer je i on bio zatvoren u tvrđavi, što je kao abrevijator Parco major s* krivotvorio neku pastirsku poslanicu. Papa Aleksandar ga je dugo držao u zatvoru, ali se onda obzirom na veličinu njegova zločina odlučio da mu odrubi glavu, samo je čekao da prođe Tijelovska svetkovina. Farnese je sve to na vrijeme doznao te dozvao svojega rođaka Pietra Chiavelluzzija s više konja i podmitio neke stražare u tvrđavi. Tako da je na samo Tijelovo, dok je ondašnji papa išao u procesiji, Farnese strpan u košaru i s konopcem spušten sve do zemlje. Još nije bila sazdana zidna ograda oko tvrđave, nego samo velika kula tako, da on nije imao na svojem bijegu takve grdne poteškoće kao ja, a još k tomu on je bio zatvoren s dokazima o krivnji, a ja bezrazložno. Jednom riječju on se htio pohvaliti pred namjesnikom, da je u svojoj mladosti bio veoma srčan, a nije primijetio da tako izdaje svoje velike lopovštine. Papa još doda:

* Tim nazivom nazivahu se papinski funkcijonari, koji pisahu papinske poslanice. »Abrevijatori« uživahu veliki ugled na rimskoj kuriji.

»Idite i recite mu otvoreno, da vam prizna, tko mu je pomagao. Nego neka to bude kogod hoće, glavno je da je njemu to oprošteno, i dajte mu na to svoju riječ bez ikakve ograde.«

CXII

Ovaj namjesnik, koji je dva dana prije imenovan biskupom u Jesiu, dođe meni i reče mi: »Moj Benvenuto, premda je moja služba takova, da samo plašim ljude, ja dolazim tebi da te umirim. Tako sam ovlašten, da ti zadam svoju riječ po izričitom nalogu svetog oca, koji mi je izjavio da je i on sam jednom odatle pobjegao, ali da je imao mnogo tuđe pomoći i mnogo pomagača, jer inače on to ne bi mogao učiniti. Ja ti se kunem pomazanjem, kojim sam pomazan, jer sam prije dva dana imenovan biskupom, da te papa oslobađa i oprašta ti, te da mu je veoma žao za ružnu nesreću, koja ti se dogodila. Ali uznastoj da ozdraviš i uzmi svaku stvar s najbolje strane, jer ovo tamnovanje, koje si besumnje pretrpio potpuno nevin, bit će za te izvor sreće i blagostanja, jer ćeš ti pogaziti siromaštvo, a ne ćeš biti u nuždi da se vraćaš u Francusku i da se potucaš od nemila do nedraga kao neki bijednik. Na to sve mi reci otvoreno, kako je bijeg protekao i tko ti je pomagao, zatim se okrijepi, odmori se i ozdravi.«

Ja počeh pričati od samoga početka i ispričah mu čitav događaj, kako se točno dogodilo, te mu pružih za to vrlo jake dokaze, i dođoh sve do vodonoše, koji me je donio na svojim leđima. Kada je namjesnik čuo cijelu priču, reče: »Uistinu sve je to nešto preveliko za sile jednoga osamljenoga čovjeka: ni jedan drugi čovjek osim tebe ne može biti dorastao nečemu sličnome.« Tako me prinudi da se rukujemo i reče mi: »Budi veseo i utješi se, jer ti ova ruka, koju ti pružam, donosi slobodu, a samo poživi, pa ćeš biti sretan.« Zbog namjesnikove nazočnosti sve dotle je čekalo po strani mnoštvo velikaša i vitezova, koji su mi dolazili u posjet govoreći međusobno: »Pođimo da vidimo ovoga čovjeka, koji stvara čudesa.« Neki su mi od njih htjeli biti na uslugu, a neki su mi donosili darove. Oni se duže zadržaše kod mene.

Međutim namjesnik pođe papi, te poče pričati događaj, kako sam ga ja ispripovijedio. A upravo se u tom času nađe u papinoj nazočnosti njegov sin Pierluigi, a svi su mi se neobično divili. Papa reče: »Nema zbora, vrlo velik, nadčovječan događaj.«

Knez Pierluigi na to nadoveže: »Sveti Oče, ako ga vi oslobodite, on će nam napraviti još i gorih psina, jer je to duh nemirnjaka, koji ne poznaje straha. Ispričati ću vam neki drugi njegov podvig, koji je vama nepoznat. Taj se vaš Benvenuto, prije nego

je dopao zatvora, porječkao s nekim plemićem iz pratnje kardinala Santa Fiore povodom neke trice, koje mu je taj plemić rekao. On mu je odgovorio resko i tako drsko, da se činilo da mu prijeti tvornim napadajem. Taj se plemić potuži kardinalu Santa Fiore, koji reče, ako Benvenuto bude dizao pesti, on će mu kardinal izvaditi hrušta iz glave. Benvenuto dozna za taj razgovor, te spremi pušku, kojom svaki put po volji pogodi u sitni komad novca. Pa kada je jednoga dana taj kardinal izvirio s glavom na prozor, kako Benvenutova radionica leži malo niže od kardinalove palače, uze svoju malu pušku i uperi je na kardinala. No kako su kardinala opomenuli, on se odmah ukloni s prozora. Benvenuto, da bi zabašurio svoju prvu namjeru, opali na nekoga goluba dupljaša, koji se skutrio u rupi na vrhu palače, i prostrijeli mu glavu, što ne bi nitko živ vjerovao. Sada neka Vaša Svetost učini s njime štogod hoće, ali nisam htio, da me grize savjest, da vas nisam opomenuo. Njega bi mogla spopasti napast, kako je uvjeren da je nepravedno odležao u zatvoru, da jednoga dana opali na Vašu Svetost. Njegova je ćud suviše okrutna i suviše odlučna. U onoj prilici, kada je ubio Pompea, udario ga je dva puta bodežem u grlo usred desetorice njih, koji su ga čuvali, te je pobjegao na veliku sramotu tih tjelohranitelja, koji su ipak bili poštenjaci i časni ljudi.«

CXIII

Tomu je razgovoru prisustvovao onaj plemić iz pratnje kardinala Santa Fiore, s kojim sam se u danoj prilici porječkao, te on potvrdi papi sve, što je njegov sin ispričao. Papa se napuhao od srdžbe i nije smogao ni riječi. Ne ću da propustim ovu priliku, te da istinito ispravim njegovo pričanje kao da sam pod zakletvom. Taj plemić iz pratnje Santa Fiorea dođe k meni nekoga dana i donese mi mali zlatan prsten, koji je bio sav omašten živom, i reče mi: »Očisti taj prstenčić, ali samo brzo.« Ja, koji sam u tome času uređivao mnoštvo zlatnine i nakita s vrlo skupim draguljima, začuh, gdje mi tako samosvijesno zapovijeda čovjek, kojemu nisam ni rod ni pomoz Bog, te mu rekoh, da trenutno nemam laštila pri ruci, zato neka ode nekome drugome. Taj mi čovjek bez ikakvoga povoda reče, da sam magarac. Ja mu na to odgovorih, da nema pravo, jer da sam ja čovjek u svakom smislu vredniji od njega, ali ako me bude dražio, da ću ga izudarati nogom gore nego magarca. On to dojavi kardinalu i opisa me kao opakog zloduha. Dva dana kasnije ja ispalih odostrag palače u vrlo visoku rupu, u koju je čučao divlji golub. Vidio sam, da je na tog istog goluba u više navrata pucao neki zlatar iz Milana po imenu Giovanfrancesco

della Tacca i svaki put promašio. Toga dana golub je jedva izmiljivao glavom iz rupe, kao da se plaši zbog prijašnjih hitaca. Kako smo se taj Giovanfrancesco i ja takmičili u lovu s puškom, neki plemići, moji prijatelji, nazočni u mojoj radionici upriješe prstom i rekoše mi: »Gle gore goluba Giovanfrancesca della Tacce, na kojega je on toliko puta bez uspjeha pucao. Pazi, ta je uboga ptica sada toliko nepovjerljiva, da jedva pokazuje glavu.« Podigav oči rekoh: »Taj kraj glave bit će mi i sam sasvim dovoljan nišan, da ga ubijem, samo ako me počeka, dok naciljam s mojom puškom.« Ti se plemići našališe, da toga goluba ne bi pogodio ni sam izumitelj puške. Na to ja rekoh: »Okladimo se o vrč doboroga grčkoga vina iz Palombove krčme! Neka me počeka, dok nanišanim sa svojim čudesnim Broccardom (tako sam zvao svoju pušku), pogodit ću ga u taj kraj glave, koji proviruje.« Ja odmah nanišanih s ispruženom rukom, bez naslona ili druge pomoći, te dobih okladu, ni ne sanjajući ni o kardinalu ni o kojoj drugoj osobi. Štaviše, živio sam u uvjerenju, da kardinal pripada u red mojih iskrenih pokrovitelja. Tako neka čovječanstvo vidi, kako huda sreća dolazi raznolikim putevima, kada naumi da nekoga ukloni sa svijeta. Papa je napuhan od ljutine i strašno namršten razmišljao o lažljivom pričanju svojega sina.

CXIV

Dva dana nakon toga Pierluigijeva pričanja dođe kardinal Cornaro da od pape zatraži ispražnjenu biskupiju za nekoga svojega plemića, koji se zvao messer Andrea Centano. Istina je, da mu je papa obećao biskupiju, a kako je jedna bila bez biskupa, kardinal podsjeti papu na zadano obećanje. Papa izjavi, da je doduše obećao i da će mu je dakle dati, ali da on od njegove uzoritosti traži protuuslugu, a ta se sastoji u tome, da mu preda u ruke Benvenuta. Na to kardinal odgovori: »Molim, ako mu je Vaša Svetost već jednom oprostila i predala ga slobodna u moje ruke, što će reći svijet i o vama i o meni?« Papa primijeti: » Ja hoću Benvenuta, a Vi hoćete biskupiju, pa neka svijet kaže, što ga je god volja.« Dobri kardinal reče, neka mu Njegova Svetost dade biskupiju, a što se tiče drugoga, neka samo dobro razmisli i tada učini sve, što hoće i može. Papa reče, premda se pomalo stidio, što već krši svoju zadanu riječ: »Ja ću poslati po Benvenuta, te ću ga, da bih i ja dobio malu osobnu zadovoljštinu, spremiti dolje u one sobe tajnoga vrta. On će tu moći da se liječi i da ozdravi, a ne će biti zabranjeno, da ga posjećuju njegovi brojni prijatelji.

Ja ću štaviše podmirivati i troškove za nj, sve dok moja čast ne dobije tu malu zadovoljštinu.«

Kardinal se vrati kući i smjesta mi poruči po onom svojem kandidatu za biskupiju, kako papa hoće, da me opet liši slobode; ali kako će me držati u nekoj prizemnoj sobi tajnoga vrta, gdje će me posjećivati prijatelji isto, kako me posjećuju u njegovoj kući. Na to zamolih ovoga messera Andreu, da izvoli reći kardinalu da me ne preda papi i da me ostavi da se sam iskoprcam; ja ću naime dati da me zamotaju u neku strunjaču i da me prenesu izvan Rima na sigurno mjesto, jer ako me on prepusti papi, on će time jednostavno izreći moju smrtnu osudu.

Vjerujem, da bi kardinal, kada je čuo za moj prijedlog pristao na nj, ali taj messer Andrea, kojemu je imala dopasti biskupija, izda stvar. Tako papa nečasimice posla po mene i nastani me, po svojem obećanju, u prizemnoj sobi u svojemu tajnome vrtu. Kardinal mi na to poruči, neka za Boga ne okusim ni mrve od onih jela, koja mi bude slao papa, nego da će mi on slati hranu; da on nije nikako mogao da drugačije postupa, te napokon, da se ne uznemirujem ni zbog čega, jer će se toliko zauzimati za me, da će me konačno osloboditi. U tome mojem novom zatvoru svaki dan sam primao posjetnike, a mnogi su mi velikaši pravili veličajne ponude. Jela, koja mi je slao papa nisam ni dirao, nego sam naprotiv jeo samo ono, što mi je slao kardinal Cornaro, i tako sam tamnovao u tome času. Među ostalim prijateljima imao sam nekoga grčkoga dvadesetpetgodišnjega mladića; ovaj je bio neobično tjelesno razvijen, mačevao se bolje nego ijedan stanovnik Rima. Bio je malouman, ali veliki poštenjak i vjeran prijatelj, samo u drugu ruku lakovjeran kao dijete. On je čuo naklapanje, da je papa izjavio, da me želi nagraditi za moje nesreće. Istina je, da je papa u prvi mah izustio tu riječ, ali ju je kasnije u potpunosti porekao. Iz toga razloga ja mu otvorih srce i iskreno se izjadah: »Predragi brate, ovi ljudi hoće da me smaknu, zato je vrijeme da mi pritekneš u pomoć. Ali oni misle da ja to nisam prozreo, te postupaju prema meni s ovim izvanrednim znakovima blagonaklonosti, koji su svi smišljeni u svrhu konačne izdaje.« Ovaj je mladi poštenjak govorio: »Moj Benvenuto, po Rimu se govorka, da ti je papa poklonio položaj od petsto škuda prihoda. Zato te kumim Bogom, da se ponašaš na način, da zbog tvoje sumnje ne izgubiš tako mastan zalogaj.« Ali ja sam ga s prekriženim rukama molio, da me oslobodi odatle, jer premda dobro znadem, da bi mi papa poput ovoga mogao načiniti mnogo dobra, ipak sam dovraga sa svim načisto s time, da se, da bi zaštitio svoju čast, u tajnosti napinje da mi naprti nesreću, zato neka se požuri i neka napregne sile, da mi spase život od papine samovolje. Ako me on izvuče odatle po

mojim shodnim uputama, uvijek ću mu se priznavati dužnikom za svoj život, te ću u slučaju potrebe proliti i svoju krv za njega.

Ovaj ubogi mladić zaplače i odgovori: »O moj dragi brate, ti sam hoćeš da srneš u propast. Međutim ja ne mogu uskratiti posluh tvojim zapovijedima; reci mi dakle, što da učinim, a ja ću učiniti sve, što mi ti narediš, pa makar i protiv srca.«

Mi smo se tako odlučili, da poduzmemo neki čin. Ja mu povjerih čitavu osnovu, koja je morala uspjeti najvećom lakoćom. U času, kada sam već vjerovao, da on dolazi da izvrši sve moje upute, on naprotiv dođe da mi saopći, da mi već zbog moje kože mora otkazati posluh, te da mu je otvorilo oči sve ono, što je čuo od ljudi iz papine okoline, koji su točno na vlas upućeni, kako stoji moje pitanje. Ja, koji više nisam mogao ni u snu pomišljati na bilo kakvu drugu pomoć razočarah se i očajah. To je bilo na samo Tijelovo godine 1539.

CXV

Nakon toga prekida s Grkom prođe čitav dan i dođe veče, kada mi iz papine kuhinje donesoše obilnu večeru, a također i iz kuhinje kardinala Cornara izvrsne zalihe jela. Kako je u to naišlo više mojih prijatelja, ja ih zadržah, da večeraju sa mnom. Tako ja držeći u krevetu nogu usred daščica obilno i veselo večerah s njima. Oni se zadržaše sa mnom i izađoše istom sat poslije zalaska sunca. Dvije me moje sluge namjestiše za spavanje po noći, a onda pređoše u predsoblje. Ja sam imao psa crna poput murve, i to lijepoga kudrova, koji mi je divno služio u lovu s puškom, a nije me nikada ostavio ni za jedan korak. On se te noći povukao pod krevet, te sam čitava tri puta pozvao svoje sluge, da ga odatle izvuku, jer je strahovito zavijao. No kada bi sluge došli, taj bi se pas bacio na njih, da ih ugrize. Sluge se pobojaše i bilo ih je strah, da pas nije pobjesnio, jer je neprestano tulio. To je potrajalo sve do četiri sata poslije zalaska sunca. Upravo u času, kada je udarao taj sat, u moju sobu nahrupi zapovjednik pandura s brojnom pratnjom. Tada pas izađe ispod kreveta, te se tako bijesno obori na pandure, da im je počeo parati plašteve i hlače. U svojem strahu i oni pomisliše, da je pobjesnio. Tim povodom zapovjednik kao iskusna osoba reče: »Svojstvo je vjernih pasa, da uvijek slute i predskazuju zlo, koje će zadesiti njihove gospodare. Neka dvojica uzmu palicu i brane se od psa, a neka drugi privežu Benvenuta za ovu stolicu i povedu ga, kamo im je zapovijeđeno.«

Kako sam rekao prošloga dana smo svetkovali Tijelovo, a bilo je oko četiri sata poslije zalaska sunca. Stražari me ponesoše zavezanih usta i dobro pokrivena, a četvorica su od njih išli sprijeda, te su uklanjali s puta one rijetke prolaznike, koje smo još mogli susresti na ulici. Tako me ponesoše u Torre di Nona i strpaše u tamnicu osuđenika na smrt i smjestiše na kukavnu strunjaču. Pokraj mene postaviše jednoga stražara, koji je čitavu noć jadikovao zbog moje nesretne sudbine i govorio: »Jao, jao, ubogi Benvenuto, što si to ovima skrivio?«

Tako ja jasno prozreh, što me sada čeka, jer je tamnica služila za smaknuća, a drugo, jer me je opomenuo moj stražar svojom kuknjavom. Dobar dio te noći mene je morilo bolno pitanje, zbog kojega me uzroka milostivi Bog podvrgava takoj teškoj pokori, a kako ga nisam mogao riješiti, ja sam se strašno mučio. Međutim se onaj stražar prihvatio zadaće da me tješi što bolje može, a ja ga na to počeh preklinjati za ljubav božju, neka više ne govori ništa i neka ne otvara usta, budući da ću ja sam i brže i bolje u samome sebi naći sredstva i načina, kako da se umirim. On mi obeća, da će šutjeti kao riba.

Tada se ja okrenuh Bogu iz svega srca, te sam ga najpobožnije molio, da me izvoli primiti u kraljevstvo svoje. Ja sam se dakako tužio, jer mi je ta selidba sa svijeta izgledala veoma nezaslužena i po slovu i po duhu zakona; pa premda sam počinio ubojstava, mene je onaj Kristov zamjenik pozvao iz mojega zavičaja i oprostio mi u ime veličanstva zakona i svojeg ugleda, a sve ono, što sam učinio, učinio sam za obranu svojega života, koji mi je Božja svemoć podijelila; tako da nisam mogao uvidjeti po zakonskom poretku, pod kojim živimo u svijetu, da zaslužujem takvu smrt. Naprosto mi se činilo, da mi se događa ono, što se zbiva nekim nesretnicima, kojima, dok prolaze ulicom, padne od nekud iz visine kamen na glavu i ubije ih. U tome se bjelodano očituje moć zvijezda. Ne stoji, da su se one zavjerile protiv nas, da nam načine neko dobro ili zlo, ali se zbivaju njihova spajanja, kojima smo mi podvrgnuti, ma da osjećam, da imam svoju slobodnu volju. Kada bi moja vjera dostigla stupanj svetosti, ja sam uvjeren nad svaku sumnju, da bi me anđeli nebeski ponijeli na rukama izvan ove tamnice i sigurno spasli od svake patnje; ali kako mi se čini, da me Bog nije smatrao dostojnim takve milosti, ostaje nužda da ti utjecaji zvijezda iskale nada me svoju zloću. Ja sam se u tim dvojbama neko vrijeme praćakao, a onda se umirih i za čas slatko usnuh.

CXVI

Kada je svanulo, stražar me probudi s riječima: »O nesrećni poštenjače, više nije vrijeme za spavanje, jer je došao donosilac one loše vijesti za te.« Tada ja rekoh: »Što prije izađem iz ovoga svjetovnoga zatvora, to će mi biti ugodnije, i to utoliko više, što sam siguran, da je moja duša spasena i da stradam i pogibam nevin. Slavni božanski Krist priključuje me koru svojih učenika i prijatelja, koji su po njegovom uzoru pretrpjeli nepravednu smrt. Tako i ja moram da bez ikakve krivnje umrem, te zato u potpunoj skrušenosti zahvaljujem Bogu. Ali zašto ne ulazi i ne dolazi preda me onaj, koji ima da pročita osudu?«

Stražar na to odgovori: »On te suviše žali i stoga plače.« Ovaj predstavnik pravde zvao se je Benedetto da Cagli, a ja ga na to pozvah po imenu: »Uđite meni, moj messer Benedetto, jer sam u ovome času najvedrije raspoložen i odlučan. Za me je mnogo slavnije, da umrem pod nepravednom osudom nego da umrem s pravnim opravdanjem. Uđite meni, molim Vas, i pošaljite mi svećenika, da bih mogao prozboriti s njim dvije tri riječi, premda je to, strogo uzeto, suvišno, jer sam se zdušno ispovijedio svojemu Gospodu Bogu. I činim to samo zato, da se podvrgnem onome, što nam zapovijeda sveta mati crkva, pa premda mi ona nanosi ovu zločinačku krivicu, ja joj opraštam bez ikakve obrane. No dete uđite, moj messer Benedetto, i otpremite me prije nego me svlada zemaljska plašljivost.«

Kada sam dorekao ove riječi, ovaj poštenjak, bez kojega se nije moglo obaviti smaknuće, naloži stražaru, neka zatvori vrata. On se požuri u kuću supruge kneza Pierluigija, koja je bila u razgovoru s vojvotkinjom Margheritom. Taj čovjek istupi pred njih dvije i reče: »Presvijetla moja pokroviteljice, molim vas za ljubav Božju, budite toliko ljubezni i poručite papi, neka pošalje nekoga drugoga suca, da pročita smrtnu osudu Benvenutu i da preuzme na se ovu moju dužnost, jer se ja nje danas odričem i ne ću je više nikada obavljati.« I on poče uzdisati i udalji se u najdubljoj žalosti.

Vojvotkinja, koja je bila nazočna, iskrivi lice i reče: »To je, bogami lijepa pravda, koju u Rimu dijeli Kristov zamjenik! Pokojni vojvoda, moj prvi muž, veoma je volio i cijenio ovoga čovjeka zbog njegova srca i njegova talenta, te nije dopuštao da se vrati u Rim, jer mu je bilo mnogo do toga da ostane uza nj.« Ona se povuče mrmljajući mnogo oštrih riječi u znak negodovanja.

Žena kneza Pierluigija, a zvala se gospođa Jerolima, ode ravno papi, te se baci na koljena pred njim. Bilo je nazočno nekoliko kardinala, a ova žena ispriča tako bolnu i pokornu priču,

da se papa morao zarumenjeti. On reče: »Za ljubav vama mi ćemo ga ostaviti na životu, a također stoji činjenica, da mi nikada nismo osjećali neprijateljske zloće prema njemu.« Te je riječi papa izgovorio obzirom na to, jer su oko njega bili ti kardinali, koji su čuli žaobe te divne i srčane žene.

Ja sam se sa svoje strane nalazio u velikoj tjeskobi, te mi je neprestano lupalo srce. Ali su se nelagodno osjećali i oni ljudi, koji su bili određeni da me smaknu. Tako se razdraženo stanje duhova produži dosta dugo sve do sata objeda. Na taj se sat svi oni raziđoše svaki u svojem pravcu, a meni donesoše objed. Na to ja začuđeno rekoh: »Istina je odnijela pobjedu nad zlobnim utjecajem zvijezda. Zato ja molim Boga, ako je to njegova volja, da me izbavi ovoga bijesa.« Zatim počeh jesti, te onako, kako sam se malo prije pomirio s mišlju da primim svoje veliko zlo, tako se sada pomirih s mišlju, da primim svoje veliko dobro. Objedovah dobrim tekom; te tako ostah sam, a da nikoga nisam ni vidio ni čuo, sve do jedan sat po zalasku sunca. U taj sat dođe zapovjednik sa znatnim brojem pandura, te me ponovo posadi na onu sjedalicu, na kojoj me je sinoć dao ovdje premijeti, a sada naredi da me odatle odnesu. Reče mi mnogo ljubeznih riječi, bodreći me pritom, da se ničega ne bojim. On zapovjedi stražarima, da paze kao na vlastite oči na moju slomljenu nogu. Oni ga poslušaše, te me ponesoše onamo u tvrđavu, iz koje sam pobjegao. A kada smo došli gore na vis krunišnoga trijema, na mjesto, gdje se nalazi malo dvorište, oni me tu zatvoriše na neko vrijeme.

CXVII

Nama dobro poznati upravitelj tvrđave usprkos svojoj bolesti i svojim mukama dade se prenijeti u dvorište gdje sam u tome času bio. On mi reče: »Vidiš li, da sam te uhvatio?« — »Jesi«, rekoh ja, »ali vidiš li, da sam ja pobjegao, kako sam ti rekao? A da nisam bio prodan, usprkos papinskoj riječi, za jednu biskupiju od jednoga mletačkoga kardinala jednome rimskome Farneseu, od kojih su jedan i drugi najgrublje povrijedili najsvetije zakone, ti me ne bi nikada uhvatio. Ali sada, kada su oni uveli to sablažnjivo bezvlađe, i ti sa svoje strane čini sve najgore, što možeš, jer ja više ne marim ni za što na svijetu.« Na to ovaj bolesnik poče veoma glasno vikati: »Jao meni! Jao meni! Tomu je svejedno, hoće li živjeti ili će umrijeti, te je još hrabriji nego je bio, dok je bio zdrav. Strpajte ga dolje ispod vrta, te mi ne govorite više o njemu, jer me je urekao i uzrokuje moju smrt.«

Ponesoše me dakle ispod vrta u neku vrlo tamnu sobu, punu vlage, taranti* i raznih otrovnih kukaca. Dobaciše mi na zemlju bijednu strunjaču od kučina; navečer mi ne donesoše nikakova jela, nego me zaključaše iza četiriju vrata. Tako ostah sve do devetnaest sati idućega dana. Onda mi donesoše nešto jela. Od čuvara zatražih, da mi donesu neke od mojih knjiga na čitanje. Ni jedan od njih ne otvori usta nego ispričaše moj zahtijev nesretnome upravitelju, koji je tražio, da mu javе sve, što ja govorim. Drugoga jutra od mojih knjiga donesoše mi jednu bibliju u talijanskom prijevodu i drugu knjigu s firentinskim ljetopisima Giovannija Villanija. Kada sam zatražio neke druge od mojih knjiga, odgovoriše mi, da više ne ću dobiti ništa i da je i to previše. Tako sam nesretno živio na toj strunjači, koja je sva istruhnula, a kroz tri dana sva se raspadala u vodi kao neka nevaljala spužva. Ja sam tu neprestano leškario iz nemoći da se mičem, jer sam imao slomljenu nogu, a kada bi ipak morao da se udaljim s kreveta iz potrebe da izvršim nuždu, puzao sam četvoronoške s najvećom mukom samo da ne onečistim mjesto, gdje spavam. Svakoga dana uživao sam samo sat i po slabi tračak svjetlosti, koja je k meni prodirala u tu nesretnu jazbinu kroz neku vrlo malenu škulju. Mogao sam dakle nešto čitati samo za to kratko vrijeme, a ostatak dana i noći sam uvijek strpljivo provodio u tami ni za čas ne odvraćajući svoje misli od Boga i od ove naše ljudske prolaznosti, te sam smatrao sigurnim, da ću tu i tako kroz malo dana završiti svoj nesretni život. Pa ipak, ukoliko sam samo mogao, ja sam se tješio razmišljajući, koliko bi mi teže bilo pri oproštaju sa životom osjetiti onaj hladni brid krvnikova noža, dok sam ja tu u samici upadao u neki čudni drijemež, koji je s vremenom postajao sve slađi. Osjećao sam, da se malo po malo gasim sve, dok se moje čvrsto tjelesno ustrojstvo nije prilagodilo tome čistilištu. Kada sam osjetio, da mu se moja priroda prilagodila i privikla se na nj, ja stekoh hrabrosti, da tu neizrecivu muku podnosim u onoj potpunoj mjeri, u kojoj se ona može podnijeti.

CXVIII

Otvorih bibliju na prvoj strani, te počeh pobožno čitati i razmišljati o štivu. Ona me je zanosila u tolikoj mjeri, da se ne bih nikada zaustavio u tom čitanju da sam mogao, ali kada bi mi po-

* tarantola (otrovni pauk), živi na vlažnim mjestima u rupama i pod kamenjem. Krivo se mislilo da ubod ovog pauka prouzrokuje bolest, koja se zvala »tarantolizam«, a od koje se tobož moglo ozdraviti neobuzdanim plesom. Ubod tarantole smrtonosan za insekte, neškodljiv je čovjeku.

nestalo svjetlosti, to su mi odmah iskakale pred oči sve moje nevolje i toliko su me grdno mučile, da sam više puta stvarao odluku, da svojevoljno skratim život. No budući da su mi oduzeli nož, to je bilo jedva izvedivo. Jednoga dana međutim ja spremih sebi debeli komad drva i poduprijeh ga poput neke klopke, te sam htio da je odapnem nad mojom glavom, koju bi ona prvu smrskala. Već sam spremio čitavu tu spravu i htio da je odapnem, no u času kada sam imao turnuti ruku, uhvati me neka nevidljiva ruka i odbaci me četiri lakta daleko od toga mjesta, i toliko me prestravi, da se onesvijestih. I tako ostah od svanuća dana pa sve do devetnaest sati, kada mi donesoše moj objed. Stražari su morali ulaziti više puta, a da ih ja nisam ni čuo, jer tek kada mi se vratio sluh, čuh kako kapetan Sandrino Monaldi, koji je tek ušao, kaže: »O taj nesretnik! Vidite, kako je zaglavio takav rijetki talenat!« Na te riječi ja otvorih oči i tako vidjeh neke popove u togama, koji rekoše: »Čujte čovječe, pa vi ste rekli da je mrtav?« Bozza odgovori: »Našao sam ga mrtva, pa sam to i rekao.«

Odmah me digoše s mjesta, gdje sam ležao. Uzeše moju strunjaču, koja je sva sagnjila i pretvorila se u vlakanca poput makarona, pa je izbaciše iz te sljepice. Kada su to napomenuli upravitelju, on mi pošalje drugu strunjaču. I tako razmišljajući, kakva je mogla biti ona ruka, koja je osujetila moj pokušaj samoubojstva, zaključih, da je to morala biti neka božanska sila, koja je posredovala, da mi spase život.

CXIX

A onda mi se zatim noću u snu ukaže neki čudesni stvor u obliku prekrasnoga mladića, koji mi pokudnim glasom reče: »A je li znaš, tko ti je udijelio ono tijelo, koje si ti htio uništiti prije određena roka?« Ja usnih, da mu odgovaram, da sve očevidno potječe od Boga prirode. »Prema tome« doda on, »ti prezireš njegova djela, kada hoćeš da ih razaraš? Pusti, neka te on vodi i ne gubi nade u njegovu spasonosnu moć.« Usto reče i silesiju drugih divnih riječi tako, da se ne sjećam ni hiljaditoga dijela. Dođoh do spoznaje, da mi je ta anđeoska prikaza rekla istinu. Kružeći po svojoj sljepici pronađoh par komada opeka promočenih vlagom, pa ih protrljah komad o komad i od toga načinih neku kašu. A onda se četveronoške približih nekoj pukotini u vratima i zagrizoh tako jako zubima, da sam napokon otkinuo mali iver. A kada sam to učinio, počekah onaj sat, kada mi je svjetlost dopirala u zatvor, a to se zbilo između dvadeset sati i pol i dvadeset jedan i pol.

Tada, počeh črčkati što sam bolje mogao na neke neispisane listove u bibliji, te sam korio razdražene sile moje duše, što ne će više da ostanu na životu, a ove su odgovarale mojemu tijelu ispričavajući se svojom napaćenošću, a tijelo im je ulijevalo nade, da će biti bolje. Tako nap sah razgovor između tijela i duše:

Moje tijelo:
Jao moja dušo tužna!
Zar je zemlja tako ružna,
Mjesto da se njome sladiš,
Ti se na sav život gadiš?

Moja duša:
Ako mrziš nebo samo,
Što mi drugo još imamo?
Ko će biti od pomoći,
Naša nada tek je: proći!

Tijelo:
Ostani! Mi ne idemo.
Jošte sretni biti ćemo.
Nebo nama obećava
Sreću: to je mir i slava.

Duša:
Ostati ću još par sati,
Da bih mogla dočekati
Čas, kad Bog mi htjedne dati
Milost, da se jad ne vrati.

Ja ponovo stekoh ponešto krepčine time, što sam se tješio sam, i nastavih s čitanjem moje biblije. Ja sam toliko privikao svoje oči na tamu, da sam mjesto da čitam sat i po na dan, kako sam činio spočetka, sada čitao čitava tri sata. Ja sam u čudu birao za predmet svojega razmišljanja utjecaj, što ga može ostvariti Božanska svemogućnost u duhovima najjednostavnijih ljudi, koji u svojemu žaru vjeruju, da im svevišnji odobrava sve štogod oni žele. I ja sam također gajio nadu, da će mi Bog pružiti pomoći jedno zbog svojega božanskoga milosrđa, a drugo zbog moje nevinosti. Ja sam neprestance sada molitvama, a sada razmišljanjima o savršenstvu Boga, uzdizao svoje srce visoko njemu, tako da me je počelo obuzimati tako neiskazano blaženstvo od tih nebeskih misli, da se više nisam ni sjećao nikakve ikada prije proživjele patnje, nego sam naprotiv čitav dan pjevao psalme i druge hvalospjeve, koje sam sastavljao u čast Bogu.

Uvelike su me mučili samo nokti, koji su mi bez zapreke rasli, te tako nisam mogao dodirnuti svoje meso, a da se njima ne izgrebem. Nisam se mogao odijevati, jer bi mi se oni savili ili na unutrašnju ili na vanjsku stranu, zadajući mi prilično bola.

Također su mi i zubi u ustima trunuli. A to sam opažao zato, jer su mrtvi zubi potisnuti od živih malo po malo rušili desni, a koreni zubi potpuno provaljivali iz svojih zubišta. Kada bih to primijetio vadio bih ih kao iz nekih korica, bez ikakvoga bola i krvarenja. Tako sam ih više iščupao.

Pa ipak sam se sviknuo na te nove kušnje, te bih katkada pjevao, katkada molio, a katkada pisao s onom smrvljenom opekom. Počeh pjesmu u tercinama u slavu tamnice, te sam u njoj nabrajao sve nedaće izravno po vlastitom doživljavanju. Tercine te pjesme zapisat ću na drugom mjestu.

CXX

Dobri upravitelj tvrđave slao je često u potaji opažače dobra sluha da osluškuju, što ja radim. Bilo je to tako. Jedamput, posljednjega dana u srpnju, ja se sam samcat od srca razigrah misleći na veliku svečanost, koju Rimljani prvoga kolovoza priređuju u gradu. U sebi sam mislio: »Svih ovih prošlih godina ja sam proveo ovu ugodnu svetkovinu usred zabava svjetske ispraznosti, a ovaj put ja ću je proslaviti na samo s veličanstvom Boga.« Tako pod glas kliknuh: »O koliko me više veseli ova svetkovina nego ona po ulicama!« Izaslanici, koji su prisluškivali, dojaviše cijeli moj monolog upravitelju tamnice, a on obuzet čuđenjem i srdžbom povika: »Oh moj Bože! Taj čovjek slavi slavlje, a živi usred takve oskudice i bijede. A ja skapavam pored tolikih udobnosti i umirem jedino zbog njega, koji me je urekao! Idite brže i bacite ga u najdublju sljepicu pod zemljom, gdje je od gladi skapao propovjednik Foiano* možda će ga proći volja za smijehom, kada vidi tu podzemnu samicu!«

U moju tamnicu odmah provali kapetan Sandrino Monaldi, s dvadesetak stražara, koji su pripadali tvrđavi. Oni me nađoše, gdje klečim na koljenima. Nisam se okretao njima nego sam se nijemo klanjao Bogu Ocu, okruženom anđelima, i Kristu, koji pobjednički ustaje iz groba. Ove sam likove nacrtao na zidu s malo ugljena, koji sam našao u prašini. Ja sam već četiri mjeseca ležao

* Benedetto da Foiano, propovjednik, žestoki branitelj republikanske vlade u Firenzi. Papa Klement VII. bacio ga je u tamnicu god. 1530. i barbarski ga dao umoriti zato što je propovijedao protiv Medicija.

na uznak na mojem krevetu sa slomljenom nogom, pa sam toliko puta snivao, kako anđeli silaze, da mi je liječe, te sam nakon četiri mjeseca popravio nogu čak gotovo tako kao da nikada nije ni bila slomljena.

Pa ipak ti ljudi upadoše meni tako naoružani kao da se tresu od straha da ja nisam neki zmaj ognjeni. Onaj mi satnik prigovori: »Isključeno je, da nas nisi čuo, jer nas ima više, koji dolazimo tebi s velikim štropotom, a ti se i ne okrećeš.« Na te riječi bez ikakve poteškoće shvatih, što mi se najgore može dogoditi. Ali sam se već prekalio u patnji i očeličio u borbi sa sudbinom, te im rekoh: »Ovoj slici Boga, koja me prenosi živom Bogu nebeskome, okrenuh moju dušu, moju kontemplaciju i sve moje životne sile, a vama sam okrenuo upravo ono, što vam i pripada. Jer ono, što je dobro u meni, vi niste dostojni da promatrate ni ti ga smijete dodirnuti, te zato postupajte prema onome, što je vaše, kako najbolje znate i umijete.«

Taj kukavički satnik ne znajući, šta ja to smišljam, reče četvorici onih najjačih: »Odložite cijelo svoje oružje.« Kada su ga odložili, on nastavi: »Deder, samo brzo skočite na nj i ščepajte ga! Zar je on sam nečastivi, da bi se nas toliko na broju morali bojati njega? Zgrabite ga sada čvrsto, da vam ne izmakne.« Ščepaše me, svladaše i gotovo zlostaviše. U duhu sam se bojao nečega mnogo gorega od onoga, što me je u stvari čekalo, te digoh oči Kristu i rekoh: »O pravedni Bože, ti si davno podmirio na onom visokom križu sve naše dugove; zašto dakle moja nevinost mora isplaćivati dugove, koji su mi nepoznati? Oh! Svejedno, budi volja tvoja!« Dok sam još govorio, već su me ispraćali uz svjetlost upaljene zublje. Mislio sam da hoće da me bace u spusnicu Sammallò; tako se zvalo neko strahovito mjesto, koje je progutalo toliko još živih ljudi, jer ih tu ruše u bunar iskopan u samim temeljima tvrđave. To mi nije bilo suđeno, i na to sam pomislio, da sam još dobro prošao, kada me oni strpaše u ono odvratno već spomenuto duplje, u kojemu je Foiano crknuo od gladi, te me tu ostaviše zatvorena bez ikakvoga drugoga zlostavljanja. Kada su se udaljili, ja otpjevah po redu *»De profundis clamavi«* pa *»Miserere«*, te *»In te, Domine, speravi.«* Čitav sam taj prvi kolovoški dan proslavio u društvu s Bogom, a srce mi je neprestano klikovalo od nade i od vjere. Drugoga dana izvukoše me iz te rake i povedoše opet u onu sljepicu, gdje sam nacrtao one pobožne slike na zidu. Kad sam došao u nju, na pogled tih slika ja se naplakah od milja i od veselja. Otada je upravitelj tvrđave želio biti svakodnevno obaviješten i o tome, šta radim, i o tome, što govorim. Papa je također bio obaviješten o cjelokupnom razvitku događaja, te kako su liječnici već ustanovili, da su tome upravitelju dani odbrojani, reče: »Prije nego

moj upravitelj tvrđave umre, ja hoću, da on u znak osvete otpremi na drugi svijet onoga Benvenuta, koji je uzrok njegove smrti, da on ne bi umro bez odmazde.« Kada je knez Pierluigi priopćio upravitelju ove papine riječi, on mu odgovori: »Dakle mi papa tako predaje Benvenuta i želi, da ja na njemu iskalim svoju osvetu? Neka se samo ne brine ni u koliko i neka ga mirno prepusti meni.«

Ako je papino srce bilo prama meni zločesto, upraviteljevo srce posta tada u prvi mah sotonsko i okrutno. No u tome istome času ona nevidljiva sila, koja je prije osujetila moju samoubilačku namjeru, pristupi meni doduše nevidljivo, ali s čujnim glasom, te me trgnu i ispravi na noge s riječima: »Hej! Moj Benvenuto, brže, brže obrati se Bogu s tvojim običnim molitvama, te viči, što te grlo nosi!«

Ja se uplaših i odmah poklekoh, te izgovorih na sav glas mnogo svojih molitava, a nadodah im psalam: *Qui habitat in aiutorium.*« Nakon toga se neko vrijeme razgovarah s Bogom. A odjednom mi isti razgovjetni i jasni glas dovikne: »Sada idi da otpočineš i više se ne boj.«

I nato se dogodi, da upravitelj tvrđave, pošto je već izdao vrlo ružan nalog za moju smrt, naglo ga opozove i reče: »Ta nije li to onaj Benvenuto, kojega sam ja toliko branio, za kojega sam potpuno svjestan da je nevin i da su mu potpuno nepravedno priredili čitavo ovo stradanje? Pa kako bi se Bog ikada smilovao meni i mojim grijesima, ako ja ne oprostim onima, koji su mi nanijeli još i kako krvave uvrede? A zašto da progonim čovjeka poštenjaka, nevina, koji me je toliko zadužio i častio? No deder, mjesto da ga usmrtim, ja mu poklanjam život i slobodu, te oporučno zabranjujem, da iko od njega traži i jednu paru duga za golemi trošak, koji bi on imao isplatiti za svoj boravak ovdje.« Papa začu za to i veoma se ozlovolji.

CXXI

Međutim ja sam bio zaokupljen svojim redovitim molitvama i pisao svoje tercine, te od toga časa počeh svake noći sanjati najveselije i najugodnije sne, što ih duh može zamisliti. A uvijek sam sanjao, da zorno očima vidim onoga nevidljivoga, kojega sam često slušao i čuo. Ja od njega nisam tražio nikakove milosti, samo sam ga za jedno molio, a i to vrlo vruće, da me izvede na mjesto, odakle ću vidjeti sunce, izjavljujući, da je to jedina želja koju imam, pa ako ga uzmognem samo jedamput vidjeti, da ću na to zadovoljno umrijeti. Sve neugodne stvari, što ih je bilo u toj

tamnici, postadoše mi prijateljice i drugarice, i nikakva me briga nije morila.

Međutim su upraviteljevi stražari očekivali, da me on po svojoj prijetnji objesi za onaj zubac zida, odakle sam se spustio. Oni naprotiv uvidješe, da je upravitelj promijenio svoju odluku i donio sasvim suprotnu od one prve. Njima je na to bilo da crknu od jada i oni su neprestano kušali, da me nečim drugim uplaše, nastojeći me uvjeriti da moram strepiti za svoj život.

Ali, kako sam rekao, ja sam se toliko priviknuo na sve te pakosti, da se više ničega nisam plašio i da više nisam ni za čim težio. U meni je živjela samo jedna želja, naime da barem u snu vidim sunčevu kuglu. Tako dakle, kada sam ustrajao u svojim dugim molitvama, ja sam s puno žara prama Kristu isticao: »Istinski Božiji sine, ja te molim tvojim porodom, tvojom smrću i tvojim slavnim uskrsnućem, da me učiniš dostojnim da vidim sunce, ako ne inače, barem u snu. Ali ako me ti učiniš dostojnim da ga vidim ovim svojim smrtnim očima, ja ti se zavjetujem da ću doći kao hodočasnik na tvoj sveti grob.« Ovu odluku i ove moje žarke molitve i zavjet Bogu izrekao sam na dan 2. listopada godine 1539. Idućega jutra, dakle na dan trećega listopada, ja se probudih u sam osvit, gotovo sat prije izlaženja sunca, te kada sam se dignuo s onoga svojega kukavnoga loga, navukoh na se komad starog preostalog odijela, jer je počinjalo zahlađivati. Držeći se tako na nogama, molio sam se pobožnije nego ikada u prošlosti, te sam u tim molitvama toplim zazivanjem kumio Krista da mi podijeli bar toliko milosti da putem božanske objave doznam, koji to grijeh tako skupo okajavam. A budući da me njegova Božanska svemoć nije htjela učiniti dostojnim, da barem u snu vidim sunce, molio sam ga u ime čitave njegove moći i dobrote, da me učini dostojnim da doznam, koji je stvarni uzrok toga ispaštanja.

CXXII

Jedva sam izrekao te riječi, kada me poput vihora zgrabi i ponese onaj nevidljivi, te se ja nađoh u nekoj dvorani, gdje mi se na to nevidljivi vidljivo pokaza u ljudskome obliku, i to u vidu mladića, kojemu niču prve dlačice brade s čudesno lijepim licem, ali s izrazom strogosti, a ne mekoputnosti. On upre prstom u tu dvoranu i reče: »Pogledaj, ti nebrojeni ljudi, koje vidiš, jesu oni bezbrojni, koji su se do ovoga dana rodili, a potom umrli.« Ja ga upitah, u koju me svrhu on vodi tamo. On odgovori: »Hodi naprijed sa mnom i brzo ćeš vidjeti.« Držao sam u ruci mali bodež, a bio odjeven u željezni oklop. On me je tako vodio po toj velikoj dvorani

pokazujući mi one, koje u mnoštvima od bezbrojnih tisuća duša idu sada u jednome, sada u drugome smjeru. On me povede još i dalje, te izađe ispred mene na mala vratašca, koja su vodila kao u neku usku ulicu. A u času, kada me je povukao za sobom u tu uličicu iz one dvorane, opazih da bez oružja, u bijeloj košulji i gologlav hodam ob desnu stranu toga čudesnoga pratioca. Čudio sam se, što tako izgledam, a to utoliko više, što nisam mogao prepoznati tu ulicu. No podignuvši oči vidjeh, da sunčana svjetlost pada na komad zida poput nekoga kućnoga pročelja nad mojom glavom. Tada ja rekoh: »O moj prijatelju, kako bih i kojim načinom mogao se popeti tako visoko da vidim pravu sunčanu kuglu?« On mi pokaza nekoliko stepenica, koje su bile tu ob desni mojoj, i reče mi: »Pođi samo ovuda.«

Ja se malo odmaknuh od njega, te sam se natraške penjao po malome broju tih stepenica i počeo malo pomalo otkrivati da sunce izgleda sve bliže i bliže. Žurio sam se da se popnem i toliko sam se penjao, isto natraške, sve na više, da sam konačno otkrio čitavu sunčanu kuglu. Mada me je snaga njegovih zraka kao što mora, prisilila da zatvorim oči, ja se sjetih, da je to ljudska slaboća, te otvorih oči i gledajući upiljeno u sunce kriknuh: »O drago sunce, ja više nikada ne želim, vidjeti drugo pa makar oslijepio od tvojih zraka!« Tako sam se zaustavio s očima upiljenim u zrake, te kada sam ostao neko vrijeme u tome položaju, u jedan mah vidjeh čitavu snagu tih velikih zraka kako se pomiče na lijevo od sunca, a kada je ploča ostala gola bez svojih zraka, ja sam ga gledao s najvećom naslađom i izgledalo mi je pravo čudo, što su se ti zraci povukli na taj način. Udubih se u razmišljanje, kakva može biti ta Božija milost, koju sam toga jutra dobio od Boga, te sam glasno govorio: »O kako je čudesna tvoja moć! O kako je slavna tvoja djelotvornost! Ti meni udjeljuješ mnogo veću milost nego sam je ja očekivao!« To sunce lišeno svojih zraka učinilo mi se potpuno istovjetnim s kupkom najčišćega rastopljenoga zlata.

Dok sam promatrao tu sasvim neobičnu pojavu, vidjeh usred sunca početak neke otekline, koja se zatim širila, a onda se odjednom prometnula u razapetoga Krista od iste zlatne mase, od koje je bilo i sunce, a iz njegovoga tako krotkoga izgleda izbijalo je toliko ljepote i draženosti, da ni jedan ljudski duh ne bi mogao zamisliti ni tisući dio toga. I dok sam promatrao te neobične pojave, govorio sam: »Kakva čudesa! Kakva čudesa! O Bože, kolika je tvoja blagost! Kolika je tvoja beskonačna dobrota, te me ovoga jutra udostojavaš takvih čudesa.« I dok sam ja promatrao i govorio ove riječi, ovaj se Krist kretao prama onoj strani, kamo su otišli sunčevi zraci, a u sredini sunca ponovo nasta oteklina kao i prvi put. A kada je to otjecanje uznapredovalo, smjesta se prometnu

u oblik prekrasne Bogorodice, koja sjedi na vrlo visokom sjedalu s djetetom Isusom u naručju, vrlo dražesna, nasmijana. Na obe strane stajao je po jedan anđeo ljepši od svakoga zamišljaja.

Također sam vidio suncu na desno neki lik odjeven poput svećenika. Ovaj mi je bio okrenut leđima, a licem je gledao prema Bogorodici i onome malome Isusu. Sve sam ove prikaze gledao zorno, jasno i živo, te sam zvučnim glasom neprestano zahvaljivao Božjoj slavi. To sam divno priviđenje imao pred očima malo duže od osmine sata, a onda ono iščezne, a ja budem opet odnešen u svoju jazbinu. Odmah počeh glasno kričati:

»Božja me je svemogućnost učinila dostojnim, da mi se pokaže u čitavoj svojoj slavi, koje možda nije vidjelo ni jedno drugo smrtno oko. Iz toga zaključujem, da će mi biti vraćena sloboda i da ću živjeti sretan u milosti Božijoj. A vi ćete, nitkovi, ostati nitkovi, nesretni i u nemilosti božijoj. Znajte, da sam ja potpuno prosvijetljen, da ćete na dan Svih sveti, na koji sam došao na svijet točno u godini 1500. prvoga studenoga četiri sata poslije zalaska sunca — i to točno tada — biti prisiljeni da me izvučete iz ovog mračnog zatvora. I ne ćete moći da uradite drugačije, jer sam to pročitao svojim očima na samom Božjem prijestolju. — Onaj svećenik, koji je bio okrenut prema Bogu, tako da sam mu vidio samo leđa, to je glavom Sveti Petar, koji se zauzima za me stideći se, što s njegove stolice nanose kršćanima tako krvave nepravde. Tako recite komu god hoćete, da više nitko nema moći da mi naškodi, i poručite onome moćniku, koji me drži ovdje, ako mi on pruži voska ili papira, da ću umjeti da mu predstavim glavu Božiju, kako se meni objavila, i da ću ga ispuniti sigurnošću o onome, o čemu on možda sumnja.«

CXXIII

Premda liječnici nisu imali ni najmanje nade, da će upravitelj tvrđave ikada ozdraviti, on je još posjedovao zrno zdravoga razuma, te su ga ostavile sve luđačke tlapnje, koje su ga mučile svake godine. Sada je mislio isključivo o duši i na dušu, grizla ga je savjest, te je stekao i potpuno uvjerenje, da sam ja žrtva strahovite nepravde. On je javljao papi neobične povike, koje ja vičem u svojim mističkim doživljajima. Ali mu je papa, kao čovjek bez svake vjere bilo u Boga bilo u vraga, poručivao, da sam ja poludio, a on sam neka se što savjesnije brine za svoje zdravlje. Kada je upravitelj dobio te odgovore, on mi posla nekoga da me tješi svojim razgovorom i nazočnošću, a također mi dobavi pribor za pisanje i nešto voska i ivera za obrađivanje voska. U isti mah mi uputi

mnoštvo uljudnih riječi, koje mi je saopćavao jedan od njegovih stražara, moj prijatelj u duši. Dotičnik je bio sušta protivnost družbi ostalih nitkova, koji bi me najradije bili vidjeli mrtva. Ja uzeh taj papir i taj vosak i počeh raditi, a dok sam radio, napisah ovaj sonet posvećen upravitelju.

Da imam moći, da ti kažem, jao,
ljepotu čuda, što se meni javi,
objavu neba u prevedroj slavi,
sav ponos vlasti predamnom bi pao.

Ah, kad bi pastir Kristov zbiljski znao,
da Boga vidjeh u stravičnoj javi,
sjaj usred moći, gdje me vlaga davi
tu milost, koju živim' nije dao,

otvor'le bi se pravde teške dveri,
ja dahnuo bih k čistoj atmosferi:
u lance bijes i njegva pizma pasja!

O tek da zjenom vidim svijetlo danje
i sunce obzor neba da obasja,
i ja ću oku otkrit rajske sanje!

CXXIV

Kad je drugoga dana onaj meni nakloni stražar došao da mi donese jelo, ja mu predah taj sonet dovršen. On ga u potaji od drugih opakih stražara, koji su mi željeli zla, odnese upravitelju. Ovaj bi me rado pustio na slobodu, jer je sada smatrao, da je meni nanesena krivica jedan od glavnih razloga, zašto on leži na smrtnoj postelji. On uze sonet, pročita ga više puta i reče: »To nisu ni riječi ni pojmovi dostojni nekoga luđaka nego naprotiv dobričine i poštenjaka.« On odmah zapovijedi nekome svojemu tajniku, da ga ponese papi i da mu ga preda ravno u ruke, moleći ga da me pusti na slobodu.

Dok je taj tajnik išao papi s mojim sonetom, upravitelj mi posla svijeća za dan i za noć sa svim pogodnostima, koje ipak nešto znače na takome mjestu. Na taj način poče se popravljati žalosno stanje mojega zdravlja, koje je zbilja bilo stradalo. Papa pročita sonet više puta, a onda poruči upravitelju, da će mu brzo ugoditi nečim lijepim. I nema sumnje, da bi me papa tada rado pustio, ali onaj knez Pierluigi, njegov sin, držao me je među robljem na silu,

gotovo protiv papine volje. Ujutro Svih svetih upravitelj, kojemu se smrt približavala brzim korakom, u času, dok sam ja crtao i modelirao onaj čudesni događaj, posla mi svojega nećaka Piera Ugolinija, da mi pokaže neke dragulje. Kada sam ih ugledao, smjesta povikah: »Eto navještaja, da ću biti oslobođen.«

Na to taj mladić, koji je imao veoma malo mozga u glavi, primijeti: »Benvenuto, na to nemojte ni pomišljati.« Onda ja rekoh: »Nosi odavde tvoje dragulje, jer sam prisiljen da uživam samo ono malo svjetlosti, što je ima u ovoj mračnoj sljepici, a na njoj ne mogu razabrati vrijednost dragulja. Ali šta se tiče izlaska iz ove tamnice, zaista vam kažem, da ne će proći ni ovaj puni dan, a vi ćete doći da me iz nje izvučete. Tako je neminovno, te ne ćete moći postupati drugačije.« On se udalji i dade me zaključati, no na to prođe malo više od dva sata na kazalu ure, kada on nadođe bez oružanih stražara s dva dječaka, da me malo podupru, te me povede u one prostrane sobe, koje sam imao prije (naime 1538.) pružajući mi sve udobnosti, koje sam tražio.

CXXV

Malo dana kasnije, upravitelj, koji je mislio, da sam već pušten i da dišem na slobodnom zraku, podlegnu udarcima svoje bolesti i preminu, a zamijeni ga za neko vrijeme njegov brat messer Anton o Ugolini, koji je pokojnika prevario da me je već pustio. Ovaj messer Antonio, u koliko sam čuo, dobio je od pape nalog, da me zadrži u tom novom, udobnijem zatvoru, dok mu on ne kaže, što treba učiniti sa mnom.

Onaj već spomenuti Durante iz Brescie sporazumi se s onim vojnikom, koji je služio u ljekarni u Pratu, da mi u moje jelo usipa nekoga smrtonosnoga otrova, koji me međutim nema usmrtiti odmah nego pologano, u roku od četiri ili pet mjeseci. Oni dođoše i na bolju misao, da mi u jelo umiješaju nešto smrvljenoga dijamanta, ovaj po sebi nije nikakav otrov, ali zbog svoje besprimjerne tvrdoće čuva svoje vrlo oštre bridove za razliku od drugog kamenja. Naime, kada stučemo drugo kamenje, ono izgubi svoju otpornu oštrinu, pa mu se prašina nekako zaobli, a samo dijamant ostaje jednako oštar tako, da kada on uđe s jelom u želudac u toku probavnoga kolanja, taj se dijamant zalijepi u hrskavice želudca i crijeva, te postupno, dok nova hrana prodire tjerajući uvijek naprijed, ovaj dijamant zalijepljen za njih vremenom probuši utrobu, i tako uzrokuje smrt. Sve druge vrsti kamenova ili stakala pomiješane s jelom izlaze s hranom, jer nemaju sposobnosti da se slijepe.

Zato taj messer Durante dade jednom od onih stražara nekakav dijamant manje vrijednosti. Kaže se, da je taj dijamant imao stući neki zlatar Lione iz Arezza, moj veliki neprijatelj. Ovaj je Lione dobio dijamant, da ga smrvi u prašak, no kako je Lione bio vrlo siromašan, a taj dijamant vrijedio nekoliko desetaka škuda, ovaj je uvjerio onoga stražara, da je prašak, koji mu je predao, taj smrvljeni dijamant propisan za mene. Te mi ga tako jednoga lijepoga dana — a bio je petak — ususe u cjelokupno jelo: ja ga dobih u salati i u umaku i u juhi. Ja prihvatih žlicu i viljušku s dobrim tekom, jer sam prošle večeri postio. Taj petak je naime bio blagdan. Istina Bog, ja sam čuo, da mi zalogaji pucketaju pod zubima, ali takva mi lopovština ni za jedan tren nije došla ni na kraj pameti. Kako sam dovršio objed i ostavio malo salate na tanjuriću, oči mi ravno padoše na neka vrlo sitna zrnca praška, koja su preostala. Odmah ih uzeh te približujući se svijetlu prozora, koja je bila veoma jaka, dok sam ih promatrao sjetih se onoga neobičnoga pucketanja jela pod zubima, te kada sam dobro promotrio, ukoliko su moje oči mogle da prosude, najozbiljnije povjerovah da je to stučeni dijamant.

Smjesta zaključih da je moja smrt neminovna, te u toj smutnji srca utekoh se toplim molitvama. Znao sam predobro, da sam gotov, te se čitav sat najpobožnije preporučih Bogu zahvaljujući mu za tu tako laku smrt. Kada su mi zvijezde već dosudile takvu sudbinu, činilo mi se, da još vrlo lijepo umirem na taj lagodan način. Osjećao sam zadovoljstvo, te sam blagosivljao svijet i onaj vijek, što sam ga na njemu proveo. Sada sam se vraćao u bolji život s milošću Božijom, koju sam smatrao za se sasvim sigurno stečenom, te dok sam uranjao u te misli, držao sam među prstima neka sasvim sitna zrnca toga tobožnjega dijamanta, koji sam bez svake sumnje smatrao takvim.

Kako međutim nada nikada ne izumire, učini mi se, da me ipak draška tračak izprazne nade. To je bio razlog, te ja prihvatih nožić i uzeh ona zrnca i prislonih ih na željeznu prečku prozora, a onda polagano uprijeh oštricom noža na njih, te kada sam malo jače pritisnuo na nju, osjetih da se taj dio kamena lomi. Pozorno pomotrih okom iz bliza to zrnce i vidjeh, da se ne varam. Mene obuze ponovna nada i ja rekoh: »To nije tvrdi dijamant od mojega neprijatelja messer Durantea; to je samo vrlo mekan nevaljao kamen, koji mi ne može niukoliko naškoditi.« A kako sam čas prije odlučio da u potpunom spokoju i miru srca umrem, sada stvorih novu odluku, ali najprije zahvalih Bogu i blagoslovih siromaštvo, koje doduše u više prilika skrivi ljudsku smrt, ali je ovaj put naprotiv uzrokovalo, da ja ostanem na životu. Ako je recimo onaj moj neprijatelj messer Durante, ili ma ko drugi, predao Lioneu, da

ga za me stuče, dijamant u vrijednosti od preko stotinu škuda, ovaj ga je zbog siromaštva zadržao za se, a za me smrvio narančasti beril u vrijednosti od dva carlina. Možda je čovjek pomislio, kako je i to »dragi kamen« pa da njegov prašak djeluje jednako ubitačno kao i dijamantov.

CXXVI

U to je doba b skup Pavije, brat grofa San Seconda, monsignor Rossi di Parma, bio također zatvoren u dvorcu zbog nekih starih nereda u Paviji. Kako smo bili dobri prijatelji, izvirih iz otvora moje sobe, glasno ga pozvah i doviknuh mu, da su me oni razbojnici pokušali ukloniti sa svijeta, sipajući mi u jelo dijamantov prašak, te mu po njegovoj sluzi poslah na uvid neka preostala zrnca. Ali mu nisam htio reći, da sam već prozreo, da to nije dijamant, nego ga naprotiv uvjeravah, da su me oni bez svakoga spora otrovali prigodom smrti onoga poštenjaka upravitelja. A za onaj kratki ostatak mojih dana, ja sam ga molio, da mi svaki dan šalje jedan od svojih kruhova, jer ja više ne ću da jedem ništa, što mi iz te sumnjive kuhinje dolazi. Tako mi on obeća, da će mi slati nešto svoje hrane.

Što se tiče onoga messera Antonija, koji zacijelo nije bio upleten u tu rabotu, on dignu strahovitu galamu i zatraži, da mu pokažu taj smrvljeni alem, a i on je vjerovao, da je to dijamant. Ali kako ga je razmišljanje navelo na misao, da bi odgovornost za taj zločinački pokušaj mogla sezati sve do samoga pape, zaključi, da će biti najbolje, ako mu ne posvećuje preveliku važnost.

Ja sam oprezno ograničio svoje jelo na ono, što mi šalje biskup, te sam neprestano pisao onu svoju tamničku pjesmu u tercima i u nju bilježio po redu sve one događaje, koji su mi se iz dana u dan događali. I messer Antonio sa svoje strane slao mi je hranu, koju je donosio onaj spomenuti Giovanni iz Prata, prije pomoćnik u ljekarni, a ovdje vojnik. Taj je bio moj krvni neprijatelj: upravo onaj, koji mi je i donio onaj u prašak stučeni dijamant. Ja mu naglasih; da ne želim jesti ništa od onoga, što mi on donosi, ako to prije ne okusi on sam. On mi reče, da kušatelje jela imaju samo pape. Ja mu odgovorih, kako su plemići dužni da kušaju jela za papu, da je isto tako on, prostaković, najamnik i ljekarnik iz Prata, dužan da kuša jelo za Firentinca mojega soja. Ovaj poče psovati, a ja mu vratih milo za drago. Onaj se messer Antonio malo postidi, te kako je još tomu namjeravao, da od mene utjera one troškove, koje mi je ubogi pokojni upravitelj oporučno oprostio, izabra jednoga drugoga od svojih slugu, sklona meni, da mi on donosi od

njega hranu, a ovaj je čovjek ljubezno i bez svakoga pogovora kušao moju hranu.

Ovaj me je sluga izvještavao, kako onaj monseigneur de Morluc svakoga dana navaljuje na papu i traži u ime kralja, da me pusti na slobodu, ali da papa ima vrlo malo volje za to, a da je i sam kardinal Farnese, nekada moj dobar pokrovitelj i prijatelj, blagoizvolio izjaviti, neka se ne nadam, da ću tako skoro izaći usprkos svima njima. Ovaj me je mladi poštenjak molio da se držim spokojno, jer bi mi takve neoprezne riječi, kada bi se razglasile, mogle mnogo naškoditi, i da u znaku onoga pouzdanja, koje imam u Boga, moram pričekati njegovu milost držeći se mirno. Ja njemu odvratih, da se Božija moć ne smije bojati silničkih opačina.

CXXVII

Kada je tako prošlo još malo dana, ferarski kardinal se pojavi u Rimu. On pođe da se pokloni papi, a papa ga zadrža tako dugo, da je stigao i sat za večeru. A kako je papa bio vrlo pametan čovjek, on zaželi, da se do mile volje razgovori s kardinalom o onim osobitim francuskim običajima i navadama obzirom na to, što se za trpezom uz dobro jelo slobodno priča toliko tih stvari, kojih čovjek možda ne bi rekao na drugom mjestu. Kardinal, koji je izvrsno poznavao ukus francuskoga kralja, veličajnoga vladara u svim svojim činima, znao je u punoj mjeri ugoditi papi, čak i masnije nego je ovaj očekivao. Papa se neobično razigrao i upane u veselost nešto od toga razgovora, a nešto zato, što je jednom nedjeljno običavao da se svojski nakrka, pri čemu se čovjek nije trebao skanjivati, jer se poslije po dobroj starinskoj predaji povraćalo. Kada je kardinal vidio, da je papa toliko nakićen, da mu je izgledalo vjerojatno, da ne će uskraćivati pomilovanje, on toplim molbama zatraži, da me pusti na slobodu navodeći, da je kraljeva najživlja želja, da dođem k njemu. Onda papa, koji je osjećao da se približava sat propisnoga bljuvanja, i k tome bogovski zagrijan obiljem dobroga vina, reče: »Molim lijepo, ja pristajem, da ga smjesta odvedete kući!« On podijeli izričite upute u tu svrhu i dignu se sa stola, a kardinal ne časeći časa odmah poruči po me, prije nego što dozna knez Pierluigi, jer mi ovaj ne bi nipošto dopustio, da izađem iz tamnice. Dva velikaša iz pratnje ferarskoga kardinala dođoše u društvu s papinim vjesnikom, te na temelju toga naloga malo kasnije od četiri sata po zalasku sunca izvedoše mene iz mojega zatvora i povedoše pred kardinala, koji me dočeka s neopisivom dragošću. On mi podijeli stan u svojoj palači, te sam sada mogao uživati koliko mi duša hoće.

Ali novi upravitelj, pokojnikov brat i privremeni zamjenik messer Antonio, zatraži, da mu ja platim sve one troškove — skupa sa svim onim dobrovoljnim porezima, koje obično iziskuju gradski panduri i slične osobe, — a nije se htio držati ni jedne od onih oporučnih odluka, koje je ostavio pokojni upravitelj u prilog meni. Tako me je to oslobođenje stajalo mnogo desetaka škuda, a kardinal me osim toga malo kasnije opomene da se držim na velikom oprezu, ako mi je stalo do moje glave na ramenu. On istaknu i to, da ne bih nikada izašao na svijetlost dana, da me on nije izveo one večeri, jer da je on već dočuo, da se papa ljuto kaje, što me je pustio na slobodu.

CXXVIII

Morat ću se vratiti malo natrag, jer svi podaci, koje ovdje navodim, trebaju da posluže kao objašnjenje za razne pojedinosti u mojoj pjesmi u tercinama.

Kada sam proveo onih nekoliko dana u kardinalovoj sobi i zatim u papinome tajnome vrtu, među drugim mojim dragim prijateljima dođe mi u posjet neki blagajnik messer Binda Altovitija, koji se zvao Bernardo Galluzzi, a kojemu sam bio povjerio imovine u vrijednosti od više stotina škuda. Ovaj mladić dođe da me posjeti u papinom tajnome vrtu i htjede mi vratiti cijeli svoj dug, na što mu odgovorih da moj novac ne može biti u pouzdanijim rukama ni na sigurnijem mjestu. Izgledalo je, da se ovaj mladić previja od nevoljkosti na misao, da ga mora primiti. Ali ja ga natjerah gotovo silom da ga zadrži u pohrani. Kada sam konačno izašao iz zatvora, doznao sam da je onaj ubogi mladić Bernardo Galluzzi upropašten, a time i ja izgubih svoj novac.

Također u vrijeme, dok sam bio u zatvoru, ja usnih užasan san, da mi neko na čelu piše kao s guščjim perom neke sudbonosne riječi, a onaj koji ih je pisao, ponovi mi ništa manje nego tri puta da ih moram premučati i ne povjeriti nikomu. Kada sam se probudio, opazih da mi je čelo omaščeno. U mojoj tamničkoj pjesmi ima još dosta drugih sličnih tajinstvenih natucanja.

Neki glas mi je također prorekao, a da nisam znao tko to govori, svu kasniju sudbinu Pierluigija, i to tako jasno i tako točno, da sam morao zaključiti, da mi je to proročanstvo izgovorio ravno neki anđeo s neba.

Također ne ću izostaviti neku čudnu pojedinost, najosebujniju, što ju je ikada obični smrtnik doživio, a ja ću to navesti kao dokaz, da me Bog u svojemu božanstvu udostojao načiniti dostojnim za primanje njegovih tajni. Naime počev od časa, kada sam

vidio onu objavu, ostao mi je čudesan blijesak nad glavom, a taj je odista vidio svaki čovjek, kojemu sam ga htio pokazati, ali t.h je bilo vrlo malo. Taj se blijesak vidi nad mojom sjenom ujutro u času izlaženja sunca, pa još dva sata, najbolje se vidi u času, kada je travica pokrivena rosom, a vidi se i navečer pri zalasku sunca. Tu sam pojavu opazio u Francuskoj, i to u Parizu, gdje je taj moj nimbus dolazio do izražaja mnogo jasnije nego u Italiji, jer je ondje zrak mnogo čišći od magle nego na jugu, gdje su magle češće. Ne kažem time da ga ne vidim ovdje i da ga ovdje ne mogu pokazati drugome, ali to ne uspijeva tako dobro kao ondje.

Ali sada hoću da umetnem pjesmu spjevanu u tamnici i to u pohvalu tamnovanja, a istom poslije nje ću nastaviti pričanjem događaja po onome redu kako su se dogodili, a obuhvatit ću i one, koji mi se — sa sadašnjega obzorja — još istom moraju dogoditi u toku mojega života.

OVA JE PJESMA POSVEĆENA LUCHI MARTINIJU, KOJEGA U NJOJ SPOMINJEM PO IMENU KAKO ĆEMO VIDJETI

Ko želi znati, Bog koliko vrijedi,
i dokle čovjek dobru tom se bliži,
ja tako znam, u tamnici nek sjedi.

Jad osjetiti mislen, brigu s bližnjih
i ugriz bola na svojemu tijelu
i zamorenost sred daljina nižih.

Htij plemenito, dopast ćeš k bargellu,*
odsjedi dugo, da to svi doznadu,
bez prijatelja da te vodi k jelu.

I sve što imaš, da ti tu pokradu,
smrt grozna prijeti, tebe grubo muče
bez tračka nade u vječitom jadu.

I ako na zrak tebe srce vuče,
pa skršiš vrata i skočiš s visine,
u sljepicu te onda goru sruče,

Čuj, Luca, glavno, ova ti ne gine,
ti slomiš nogu, tebe natrag vrate
bez ogrtača na tvoj log mokrine.

I nikad niko nema riječi za te,
i donosi ti jelo, crne vijesti,
vojnik — ljekarnik, uličar s plokate.

* zapovjednik gradskih stražara, tamnice.

A slava traži žrtve: gdje ćeš sjesti
no na nužniku, a tu te briga glodže
o novom djelu što kaniš izvesti.

A izričiti nalog sluzi dođe:
da te ne sluša, da ti ništa ne da,
da kroz dver žohar ne smije da prođe.

I sad tvoj mozak divan prizor gleda,
bez pera, lista, divita i dlijeta,
a od kolijevke duh ti mira ne da.

O bijedo riječi za opakost svijeta,
no sav taj užas stostruko pomnoži
i možda sine cijela zbilja kleta.

Ja u tu svrhu srcem pjesmu složih,
naš zatvor vjerne hvalospjeve ište,
a ne može ih sabrat ni duh božji.

Tu poštenjaci nikada ne vrište
bez odobrenja Ministarstva, vlade,
zavisti, mržnje, svađa, koje pište.

Da jasno kažem što mi k oku pade,
tu spoznajemo Boga, zazivamo,
proživljujući sve paklenske jade.

Najzloglasniji neka svrati amo
i dvije jadne godine provede,
posvetit će se, cijenjen postat samo.

Tu tijelo, duša, odijelo se srede,
a svaki tupi mozak oštro brusi,
i budne oči u dnu neba glede.

I da ti priznam: izumitelj tu si,
kad hir i želja pisanja te steže,
u nuždi tebe bodre viši dusi.

Čelijom šepam, sve se dlake ježe,
do pukotine vrata ravno krećem
i iver drva bijesni zub mi reže.

I komad cigle čudnom srećom srećem,
i ja ga slomih i u prašak smrvih,
u umak ga sa mokračom mećem.

Pjesnička vatra u mom tijelu vrvi,
na rupu uđe, gdje kruh prazne, vruća,
jer drugog puta ne znaju ni crvi.

No da se vratim sijevu nadahnuća:
ko hoće znati, kako dobro stoji,
nek primi zlo od oca svemoguća.

Sam zatvor svaku znanost revno goji,
i treba li ti melema apoteke,
krv tvoju trulu kroza žile znoji.

U njem je dar i riječitosti rijeke,
uliva hrabrost, spretnost i brzinu,
rojeve misli za podvige prijeke.

O blago tim, što dugo snose tminu
u gnjusnoj jami i najzad izađu:
ti znadu zašto bore se i ginu

svi ti ljudi! Takvi kobno uspijeh nađu,
jer zatvor takvu darovitost dijeli,
razmišljanjima temeljitu građu.

Ti prigovaraš: život prazni cijeli
i mozak pravi praznim, šupljim, snenim,
a ne ispunja ni što trbuh želi.

No s moje strane, iskusan ga cijenim;
šta više, ja bih htio zakon sada,
da na dobre ga zaslužno primijenim.

I ko god hoće da pučinom vlada,
tu neka uči sve do doktorata,
da spozna vlast i sve, što na nju spada.

Jer to je prava škola za magnata,
prvak ne bi napustio mjesto
i ne bi bilo kavga ni inata.

Dok tamnovah, ja vidjeh vrlo često,
i oružnika i popova i ljudi;
najzaslužniji vijek je prvi nesto.

O kakva muka stegne sužnju grudi,
kad vidi: jedan ide suncu vani
Rob povratak u krio majke žudi.

Umuknuh. Ja sam zlatnik iskovani,
a takav ko da lakoumno stroši?
Od udaraca maljem on kov brani.

Čuj, Luca, tebi reći hoću još i
to (zaboravih prije): pišem
na knjizi jednoj od rođaka naših.

Na bijelom listu ja nadugo rišem
taj bol, što ud i kosti trudne lomi,
a nema tinte, da je perom sišem.

Za jedno O mi treba triput, pojmi,
umakat pero — takve muke, mnijem,
ne pozna pako, što vezane lomi.

Ja nisam prvi nevin, što tu bdijem,
i zato šutim, no se vraćam jami,
gdje duh i srce vrelom patnjom grijem.

Ja hvalim nju, i više mene mami
no druge, ona neznalice uči,
za dobra djela ona put je sami.

Oh, da se meni evanđelski sluči,
da Krist mi rekne ko na onoj vodi:
»Tvoj log daj zgrabi, kroči tvojoj kući!«

Pjevao bih Credo radostan u zgodi,
Salve regina, dijelio bih šakom,
Bogalju, bogcu, tom, što slijep se rodi.

Farneski ljiljan načini me, lakom,
blještim od smrti i sad mrzim kivno
taj grb s lijerom zemlji, gradu svakom.

U bolnicu me ako gurnu divno,
pa vidim sliku Gospe Navještenja,
odmaglit ću, gnjevno, žalostivno.

Oprosti, Gospe, gdje tvoj slučaj mijenjam:
ne psujem tvoj cvijet, ljiljan bijeli sveti,
za raj i zemlju znak preobraženja.

No kad na uglu svakom ljiljan svijeti,
baš taj, što nosi oštri list sa šiljkom,
bojim se, da mi Farnese ne prijeti.

Oh! Koliko su jadnici pred biljkom
tom pali robljem, u raskošnom stanu
il proslavljeni oruđem ili diljkom.

Vidjeh, gdje geslo smrti s neba panu,
dok trenuh okom, među glupu masu
i na kamenu novo svijetlo planu.

Na tvrđi zvono puče baš u času
prije mog bijega; meni čin taj javi
Taj, što istinu po svemiru rasu.

Pa odar, što ga crno sukno zavi,
slomljeni lijeri, lelek tamni s križem,
plač onih, što ih bol na krevet savi.

Vidjeh, gdje s kosom smrt se jetka diže
i muči ove — one —, zatim kaže:
»Ja kosim svakog, ko za tobom siže.«

A onaj genij na mom čelu slaže
Petrovim perom udesna pismena
i tri puta mi mučati nalaže.

Vidjeh vozara u trak odjevena
usred svog dvora kako sunce tjera,
što gledati ga ne smije smrtna zjena.

Modrokos s pijevom po hridi se vera,
ja rekoh: »Zbilja, proročanski glasi,
na život meni, vam na smrt smjera.«

Ja svoje pravo na papir nabacih:
od Boga oprost i pomoć zatražih,
osjetih: smrt mi oči žedne gasi.

Ni lav ni medvjed, tigar ni vuk vražji
ne žeđa tako za čovječjom krvi,
a otrovnica ima ugriz blaži.

Monaldi — to je ubojica prvi,
a takvu hulju đaci jedva stižu,
ja pod glas šapćem: ćutim miris strvi.

Znate li prizor, kad panduri gmižu
da zgrabe nekog jadnika za šiju
i nogom povrh svetih slika kližu?

U kolovozu (hoće da se smiju)
iz groba u grob prenose me gori;
u studenome, sve njih vjetri viju.

Na uho truba istinu gromori,
i sve mi oda; ako drugi znadu,
ja nisam kriv, jer istina se ori.

A kad su svaku izgubili nadu,
ti ubojice iz paklenske rulje
dijamant u jelo u prahu mi dadu.

Od jelonoše, prokletoga hulje,
da prvi kuša obroke, zatražih,
rekoh: »Durante ne plaši me dulje.«

No Bogu najprije mišlju se odvažih
i zamolih ga, da mi grijehe prosti,
pokajnim psalmom gorki plač ublažih.

I utiša se malo vir žalosti.
Ja rado Bogu dušu svoju predah,
sretan da pređem u raj u milosti.

Tad sići s neba anđela ja zgledah
u ruci s palmom, radosnoga lica,
on navijesti mi duga ljeta s reda.

On reče: »Prije progutat će tmica
po ljutoj borbi sve neprijatelje,
a ti ćeš blažen, slobodan ko ptica

u krilu Oca osjetit veselje.«

KNJIGA DRUGA

I

Dok sam stanovao u palači spomenutoga ferarskoga kardinala, svak me je uopće dobro pazio, a meni je dolazilo kudikamo više posjetnika nego prije, jer se jedan od drugoga više čudio, kako sam mogao proživjeti takve beskrajne muke i još iznijeti živu glavu. Počinjao sam ponovo disati trudeći se kao uskrsao da se uživim u svoju umjetnost, te sam veoma uživao tešući onu pjesmu o tamnici. Zatim da bi se što bolje osnažio, odlučih se da se prošetam nekoliko dana na čistom zraku s dozvolom mojega dobroga kardinala, koji mi je dao dva konja, a sa mnom su polazila dva rimska mladića, od kojih je jedan bio radnik u mojoj struci; njegov drug nije pripadao zlatarstvu, ali je došao da mi pravi društvo. Izašavši iz Rima uputih se prama Tagliacozzu u nadi da ću naći mojega bivšeg učenika Ascanija. I zbilja, kada sam stigao u Tagliacozzo, nađoh toga Ascanija skupa s njegovim ocem, braćom i sestrama, te maćuhom. On su me srdačno dočekali i nevjerojatno častili cijela dva dana; a onda otputovah prama Rimu, te sa sobom povedoh Ascanija. Putem se počesmo razgovorati o umjetnosti, a taj razgovor probudi u meni živu želju, da se vratim u Rim, da bih opet otpočeo s radom na mojim djelima. Čim sam se vratio u grad, počeh odmah raditi i ponovo nađoh srebrnu pliticu, koju sam počeo izrađivati za kardinala prije mojeg uhapšenja. Skupa s tom pliticom bio je počet i prekrasan mali vrč za vodu, ali ovaj mi je ukraden s mnoštvom drugih skupocjenih predmeta. Ovu moju pliticu predah na rad onome Paulu, kojega sam češće spominjao. Ja također počeh iznova izrađivati vrč za vodu, koji je bio ukrašen malim likovima nešto u potpunoj kipnoj oblini, a nešto u basreljefu, a slično je bila ukrašena kipnim likovima i ribama u basreljefu i ta plitica. Ona je bila toliko bogata i tako lijepo izrađena, da su joj se svi divili, kako zbog krepčine crteža i zbog izvornih zamisli, tako i zbog izbrušenosti, koji su ti mladići pokazivali u tim djelima. Kardinal bi dolazio svakoga dana barem dva puta da se porazgovori sa mnom u društvu s Luigijem Ala-

mannijem i s Gabrijelom Cesanom,* te bismo tu veselo provodili vrijeme satima. Premda sam imao pune ruke posla, kardinal me je obasipao novim narudžbama. On mi dade da izradim njegov pastirski pečat, a imao je biti velik kao ručica dvanaestgodišnjega dječarca. Za taj pečat urezah dva mala prizora u kalup za odlijev: jedan je prikazivao Svetog Ivana, koji propovijeda u pustinji, — drugi Svetog Ambroza, kako razgoni Arijance. Ovoga sam prikazao na konju s bičem u rukama s tolikom smjelošću i dobrim crtežem i toliko dotjerana, da je svako govorio, da sam nadmašio onoga velikoga Lautizija, koji se isključivo bavio rezanjem pečata. I sam ga je kardinal s ponosom uspoređivao s drugim pečatima rimskih kardinala, koji su bili gotovo svi od ruke spomenutoga Lautizija.

II

Kardinal osim toga u društvu sa spomenutom dvojicom naruči da izradim model jedne solnice, ali on je htio da se ona vidljivo razlikuje od svih solnica, koje su dotle izrađene. Messer Luigi je tim povodom razvijao mnogo dosjetljivih misli, a i messer Gabriello Cesano također tim povodom izreče prekrasnih opasaka. Kardinal je vrlo dobrohotno slušao njihove duhovite riječi i bio neobično zadovoljan osnovama, koje su riječima nacrtali ovi književnici, a onda se okrenu meni i reče: »Moj Benvenuto, osnova messer Luigija i osnova messer Gabriela sviđaju mi se toliko, da sam u neprilici, koju da od njih odaberem. Zato ja predajem odluku tebi, kojemu pripada izvedba.«

Na to odgovorih: »Vidite, gospodo, vi znate, od kolike su važnosti sinovi kraljeva i careva i kakav veličajni sjaj i božanstvenost iz njih izbija. Ali svejedno, ako vi upitate nekoga siromašnoga i sasvim skromnoga pastira, koga on više voli i cijeni, te vladarske sinove ili svoje vlastite, on će zastalno reći, da više voli svoju djecu. Isto tako i ja volim svoja čeda, koja rađam ovom mojom vještinom. Stoga će prvi nacrt, koji ću pokazati vama, monsignore, moj pokrovitelju, biti moje djelo i moj pronalazak, jer su mnoge književne zamisli lijepe za pričanje, ali nezgodne za izvedbu.« I okrećući se toj zaslužnoj dvojici rekoh: »Vi ste govorili, a ja ću tvoriti.«

Messer Luigi Alamanni tada smijući se dometne u prilog meni mnogo biranih riječi. One su mu ljepo pristajale, jer je bio lijep po izgledu i prema razmjerima svojega tijela, a i glas mu

* Gabriello Maria da Cesano, filozof i čuveni grecist.

je ugodno zvučio. Messer Gabriello Cesano bio je sve protivno, vrlo ružan i nakazan, te je i govorio hrapavim glasom.

Messer Luigi je u svojem opisu predložio, da ja predstavim Veneru i Kupidona s cijelom erotskom dražešću spojenom uz taj predmet. Messer Gabriello je predložio, da predstavim Amfitritu, Neptunovu ženu, okruženu tritonima i drugim pojedinostima krasnim za pričanje, ali ne za izradu. Ja sa svoje strane izradih ovalnu podlogu širu od pola lakta, a dugu dvije trećine lakta, a nad njom, da bih simbolički prikazao spajanje oceana sa zemljom smjestih dva velika lika od preko pedlja visine, koji sjede s prepletenim nogama kao znamen nekih morskih rukava, koji zasižu u kopno. U ruku muškoga lika Oceana položih prebogato izrađen brod, podesan da sadrži mnogo soli, ispod boga su stajala četiri morska konja, a u njegovoj desnici njegov trozub. Zemlja je bila predstavljena kao najljepša i najdražesnija žena, koju sam umio zamisliti i predstaviti, a jednom se rukom naslanjala na bogato urešen hram: hram je imao sadržavati papar. U drugoj ruci je držala rog obilja okićen svim blagom i bogatstvima svijeta. Pod likom zemlje razmjestio sam sve najljepše životinje, koje žive na njoj. Pod likom mora predstavio sam sve lijepe vrsti riba i školjaka, u koliko to dopušta tako skučeni prostor. Ja napokon uresih ostatak ovalne podloge s mnoštvom raskošnih ornamenata.

Počekah kardinala, koji dođe s ova dva vrlo kulturna čovjeka. Ja izvadih taj voštani model. Već na sam pogled Cesano prvi bučno povika: »Ali to je djelo nemoguće završiti u deset ljudskih života. Vi, monsignore, ako ga zaželite dobiti, ne ćete ga imati sve do kraja svojega života. Benvenuto vam je samo htio pokazati jedno svoje dijete, ali ne dati ga, kako smo htjeli mi, koji smo govorili o izvedivim stvarima, dok vam on pokazuje neizvedive osnove.«

Na to messer Alamanni usta u moju obranu, ali kardinal izjavi, da on ne želi da ulazi u tako dugoročno poduzeće. Ja se tada okrenuh njima s riječima: »Vaša Uzoritosti i vi učena gospodo, jamčim vam da ću završiti ovo djelo za onoga, koji ga može i naručiti. A vi ćete ga vidjeti svojim očima gotovo i sto puta bogatijega nego u modelu, te se u Boga nadam da ću poživjeti i još dovoljno vremena da izvršim još mnogo većih radova od ovoga.«

Kardinal reče dosta jetko: »Ako to ne učiniš za kralja, kojemu te vodim, ja ne razabirem, za koga drugoga bih to mogao učiniti.« I on mi u isti mah pokaza pismo, gdje ga kralj u jednom dijelu podsjeća, da se brzo vrati i dovede sa sobom Benvenuta. Ja podigoh ruke k nebu i povikah: »Oh, kada li će biti to brzo?« Kardinal reče, neka se spremim i uredim poslove, koje imam u Rimu, za desetak dana.

III

Kada je došlo vrijeme za odlazak, on mi pokloni lijepog i valjanog konja; on ga je nazvao Tournon, jer ga je njemu darovao kardinal Tournon. Moji učenici Paolo i Ascanio također dobiše svaki svojega konja. Kardinal podijeli svoju pratnju, koja je bila vrlo brojna. Po izbor plemstvo povede sa sobom i uputi se s njim preko Romagne, da obiđe Gospinu kućicu u Loretu, a odatle krenu u svoju postojbinu Ferraru. Drugu skupinu uputi prama Firenzi. Ta je bila brojčano veća: mnoštvo ljudi snabdjeveni sjajnim konjima. On meni savjetova, da putujem u društvu s njima, ako želim biti s guran; budem li postupao inače, da nosim glavu u torbi. Ja obećah kardinalu, da ću putovati s njima. Ali kako se mora ispuniti volja neba, Bog učini da se sjetih moje uboge rođene sestre, koja je toliko muke prepatila zbog mojega teškoga stradanja. Ja se također sjetih mojih sestrična koludrica u Viterbu. Jedna je bila opatica, a druga živežarka tako da su njih dvije držale u rukama čitavu upravu toga bogatoga samostana. Pa budući da su i one prepatile zbog mene toliko teške muke i toliko se molile za me, ja sam bio potpuno uvjeren, da su molitve t h ubogih djevica isposlovale od Boga milost, da me spase od smrti. Kako su mi se sve te stvari vratile u pamćenje odlučih, da svrnem u Firenzu. Premda bih putovao bez svakoga troška bilo u društvu kardinala bilo s glavninom njegove povorke, ja htjedoh da putujem sam, a meni se pridruži neki izvrstan urarski majstor po imenu Cherubino, moj veliki prijatelj. Susretosmo se pukim slučajem, te smo zajedno putovali na tom veoma ugodnome putu. Budući da sam na veliki ponedjeljak napustio Rim, putovao sam samo u pratnji svojih dvaju učenika, a u Monte Ruosiju susretoh toga urara. Kako sam namjerno razglasio svoju odluku da pratim kardinala, nije mi dolazilo ni na kraj pameti, da me moji neprijatelji mogu dočekati u zasjedi. Sigurno je da sam dolazeći u Monte Ruosi srnuo u smrtnu pogibelj, jer je pred nas poslana četa do zubi oboružanih ljudi, koji su htjeli obračunati sa mnom. Božja je volja bila, da se ovi ljudi, dok smo objedovali, doznavši da ja jašim bez kardinalove pratnje, spremili za oružani napadaj. No upravo u tome času naiđe kardinalova povorka. Tako sam bio spašen iz neprilike i s njime veselo produžih do Viterba. Tako od Monte Ruosia do Viterba za me nije bilo nikakve pogibelji, te sam štaviše uvijek jahao pred drugima za nekoliko milja. Odličnici, koji su kretali u toj povorci, uvijek su me veoma cijenili i uvažavali. Tako zahvaljujući Bogu ja stigoh zdrav i čitav u Viterbo, a tu me najtoplije dočekaše te moje prve rodice i sve koludrice ženskoga samostana.

IV

Napustih Viterbo s mojim pratiocima i nastavih putovanje, te smo jezdili sad na čelu, sad na začelju kardinalove povorke, tako da se na veliki četvrtak, dva sata prije zalaska sunca, nađosmo u blizini Siene na samoj udaljenosti od jedne postaje. Kada sam vidio, da tu ima više povratnih kobila, a da poštar želi da ih unajmi za skromnu cijenu nekom prolazniku, koji bi ih doveo natrag u Sienu, ja sjahah s mojega konja Tournona, te prenesoh na jednu od tih kobila moje sedlo i moj stremen, te dadoh jedan giulio jednom od onih poštanskih momaka. Ostavivši mojim mladić ma dužnost, da mi dovedu konja u grad, ja se odmah uputih naprijed, da bih stigao u Sienu pola sata prije kako bih mogao posjetiti neke svoje prijatelje, a isto tako obaviti i kakav drugi posao. Međutim premda sam se žurio, nisam tjerao kobilu bezglavom brzinom. Čim sam stigao u Sienu, unajmih u svratištu udobne sobe potrebne za noćenje petorice putnika, te preko krčmarova momka poslah natrag kobilu na postaju, koja je bila izvan vrata Camollija, zaboravivši na kobili moj stremen i moje sedlo. Veče Velikoga četvrtka provedosmo u velikom veselju, tek u jutro Velikoga petka ja se sjetih mojega stremena i mojega sedla. Kada sam po njih poslao, onaj poštar izjavi, da mi ih ne će vratiti, jer sam tjerao njegovu kobilu u bijesnom trku. Ja više puta ponovih po poruci svoje zahtjeve, a on je uvijek odvraćao, da ne će da mi ih vrati začinjajući uskratu s mnogo pogrdnih i nepodnošljivih riječi. Ali svratištar, kod kojega sam konačio, opomenu me: »Još sva sreća za vas, ako se sve sastoji u tome, što ne će da vam vrati jastuk i stremen.« Kako mi je to bilo nejasno, on nadometnu: »Znajte da je to najsuroviji čovjek, što ga je ikada bilo u ovome gradu, a on ima još dva sina, neobično hrabra ratnika, koji su još suroviji od njega. Zato će najbolje biti, da kupite ono, što vam nedostaje i da otputujete dalje, ne prigovarajući mu ništa.« Ja kupih par stremena, ali sam se ipak nadao, da ću ljubeznim riječima dobiti moje izvrsno sedlo. Kako sam jahao dobra konja, bio pokriven čvrstim oklopom s rukavicama i imao za oblukom bogovski džeferdar, nisam se prekomjerno bojao te grozne surovosti, koju je svratištar pripisivao tome glupavome mahnicu. Ja sam naučio i one moje mladiće da nose oklop i željezne rukavice, te sam mnogo računao na onoga mladoga Rimljanina jer mi se činilo, da ih on nije ni u kojoj prilici skidao za vrijeme našega boravka u Rimu. Pa također nosio ga je i Ascanio, koji je bio mlad mlađahan, a kako je bio Veliki petak, zamišljao sam, da i luđačka bjesomučnost mora da donekle poštuje blagdanski odmor. Kada smo došli do vrata Camollija, ja prepoznah toga

poštara, čim sam ga vidio, po toj značajnoj pojedinosti, što je bio slijep na lijevo oko. Pristupih mu bliže, ostavljajući postrance one moje mladiće i moje pratioce, te mu ljubazno rekoh: »Poštaru, ja vas najiskrenije uvjeravam, da nisam pomamno tjerao vašu kobilu, pa zašto onda ne biste bili toliko popustljivi, da mi vratite moje sedlo i moj stremen?« Na to on poče bahato odgovarati s onim surovim bijesom, na koje su me već upozorili: zato mu rekoh: »Pa kako, čovječe, zar vi niste kršćanin? Želite li vi, da nas dvojica izazovemo sablazan na Veliki petak?« On mi odgovori: »Ma baš me boli glava, da li je Veliki petak ili crni đavolski petak. Uklonite mi se ispred očiju. Inače ću — vidite li ovu nožinu? — oboriti vas s konja na tle usprkos džeferdaru u vašoj ruci.« Neki stari sijenski plemić u građanskome odijelu doču ove krupne izraze i približi se. On se upravo vraćao s muke Kristove i onih crkvenih obreda, koje redovito slave na taj dan, a kako je iz podaljega čuo sve moje razborite riječi, on hrabro pristupi i priđe na moju stranu. On ukori poštara i izruži oba njegova sina, što ne ispunjaju svoje dužnosti prema strancima na prolazu, jer na taj način griješe protiv Boga i sramote grad Sienu. Ona dva njegova mlada sina stresoše glavom bez riječi i uđoše u kuću. Bjesomučni otac, kojega su riječi ovoga čestitoga plemića još gore raspalile, odmah spusti nožinu s pogrdnim psovkama na ustima, kunući se, da će me bez ikakvoga obzira ubiti. Kad sam vidio njegovu naprasitu odluku, da bih ga malo odalečio od mene, napravih kretnju kao da hoću da mu pokažem cijev mojega-džeferdara. No njegov bijes nije se mogao obuzdati: on se oborio na me; džeferdar, koji sam držao u ruci, ali isključivo radi obrane, nisam spustio toliko da bi cijev zijala ravno prema njemu, te se hitac odapne kao sam od sebe. Kugla udari u svod vrata, te se odbije natrag i pogodi ga u grkljan; on se sruši mrtav na zemlju. Oba sina dotrčaše kao pomamni; jedan uze oružje s naslona puške, a drugi pograbi očevu nožinu, te se obojica oboriše na one moje mladiće. Najprije onaj, koji je ščepao nožinu, udari Paula Rimljanina povrh lijeve sise; drugi pohita za jednim Milancem, koji je putovao u našemu društvu, a izgledao potpuno blesav. Jadniku nije ništa koristilo, da se izgovara, da on nema nikakove veze sa mnom, nego se morao braniti od šiljka oštroperca s nekim štapićem, koji je držao u rukama; prirodno nije mogao odbiti sve udarce i dobije laganu ranu na usta. Onaj messer Cherubino nosio je na svu sreću popovsku mantiju, te premda je, kako sam napomenuo, bio izvrstan urar, on je dobio od pape nekoliko nadarbina s dobrim prihodima. Ascanio, koji je naprotiv bio oboružan do zubi, nije ni jednim znakom pokazao da hoće da bježi, kako je htio onaj Milanac tako da u tu dvojicu, Cherubina i njega, nije nitko ni dirnuo. Što se tiče mene, ja podbodoh mamuzama svojega konja,

a dok je on galopirao, ja sam brzo spremio i nabio svoj džeferdar. Ja okrenuh natrag, zažaren od srdžbe, te mi se činilo, da je sve to dotle bila šala, a sada će istom biti ozbiljne borbe. Vjerovao sam da su oni moji mladići pobijeni, te sam srtao u boj s čvrstom odlukom, da i sam pognem. Međutim moj konj nije odskakutao ni par koraka natrag u smjeru prema njima, kada ih ja opazih, gdje mi dolaze ususret. Ja ih upitah, da nisu možda teže ranjeni. Ascanio odgovori, da je Paulo smrtno ranjen nožinom. Na to ja povikah: »Moj mili Paulo, znači, da je nožina prodrla kroz oklop?« — »Nije,« odgovori on, »jer sam ga jutros spremio u kovčeg«. — »A dakle tako? Oklope navlačimo u Rimu, da se kicošimo pred ženskim svijetom, a na pogibeljnim mjestima, gdje su od prijeke potrebe, mi ih spremamo u kovčeg! Sam si skrivio čitavu nesreću, koja te je zadesila, a kriv si i tome, što će sada i meni odletjeti glava.« Ja sam izgovarao ove riječi i u istom času sam se odlučno probijao natrag. Ascanio i Paulo su vikali moleći me da za ljubav božju stanem i da tako spasem sebe i njih, jer srčem u sigurnu smrt.

U tome času meni priđe onaj messer Cherubino skupa s onim ranjenim Milancem. On mi odmah povika: »Što vraga toliko bjesnite! Nitko nije stradao; udarac, koji je pogodio Paula, zadro je u tkiva u ravnoj crti, ali ne duboko. Lješina onoga staroga poštara leži na zemlji, a njegovi su se sinovi spremili s drugim osobama, koje su se oko njih sjatile, da nahrupe na nas i da nas sve sasijeku. Za to, Benvenuto, budući da smo se taj prvi put spasili od propasti, nemoj kušati sreću po drugi put, jer nam ne bi više išla na ruku.« Na to ja rekoh: »Onda dobro. Kada ste vi tako zadovoljni, zadovoljan sam i ja.« Ja se okrenuh Paulu i Ascaniju s ovim riječima: »Podbodimo i galopirajmo do Staggije, ne zaustavljajući se nigdje. Kada tamo dopremo, bit ćemo sigurni.« Onaj ranjeni Milanac povika: »Ti prokleti ljudski grijesi! Ovu mi je ranu skrivio moj grijeh, taj, što sam juče pojeo pomalo masne juhe, jer nisam imao ništa drugo za objed.« Sa svim velikim kušnjama kojima smo bili izloženi, morali smo se pomalo i nasmijati ovom glupanu i tim budalaštinama, koje je izvaljivao. Mi podbodosmo svoje konje ostrugama, a messer Cherubina i Milanca pustismo da idu za nama koliko god hoće sporije.

V

Za to vrijeme sinovi poginuloga poharaše vojvodi od Amalfija moleći ga, da im podijeli nekoliko brzih konjanika, koji će potrčati za nama i uhvatiti nas. Taj vojvoda, doznavši, da smo mi osobe iz

pratnje ferarskoga kardinala, ne htjede im dati ni konjanika ni dopustiti im da nas progone. Dotle mi stigosmo u Staggiju, gdje se nismo trebali ničega bojati. Kada smo tamo prispjeli, potražismo liječnika, i to najboljega, kojega smo mogli naći u tome mjestancu. Pošto je pregledao Paula, on ustanovi, da rana nije zadrla duboko pod kožu, i izjavi, da ne će imati nikakovih posljedica. Mi dadosmo prirediti objed. Međutim se pojaviše messer Cherubino i onaj Milanac, koji je neprestano slao k vragu sve kavge i tvrdio da je izopćen iz crkve, jer nije toga svetoga jutra uzmogao izmoliti ni jedan »Očenaš«. Bio je ružan u licu i imao velika usta već od prirode, no kako je ranjen, usta su mu se proširila još za preko tri prsta, izgovarao je veselim milanskim narječjem tako sjajne budalaštine, da je svaki slog iz tih usta nas toliko silio na smijanje, te smo mjesto da se tužimo na neku nesreću grohotali na svaku njegovu riječ. Liječnik mu je htio zašiti ranu na ustima; već je ušio tri boda, kada mu taj lola reče, da malo stane, jer se boji, da mu iz neke pakosti ne zašije čitava usta. Te on uhvati kašiku i istaknu, da on hoće da mu ostavi toliki otvor, da može ulaziti ona kašika, da bi se mogao vratiti živ svojoj miloj obitelji. On je te besmislice izgovarao s tako važnim kimanjem glave, da su izazivale neodoljiv smijeh. Još jednom: mjesto da se tužimo na našu nesreću, neprekidno smo crkavali od smijeha. Naše je kihotanje potrajalo sve do dolaska u Firenzu.

Odsjedosmo u stanu moje uboge sestre, a ona se upravo natjecala s mojim šurjakom, koji će nas ljubeznije i ugodnije dočekati. Onaj Milanac i messer Cherubino pođoše za svojim poslovima. Mi ostadosmo u Firenzi četiri dana, a dotle se Paulo liječio. Ali bilo je značajno da nas je trajno pričanje o onome glupom Milancu škaklialo na ludi smijeh, dok su nas druge doživljene nedaće tjerale na plač. Izlazilo je tako da smo se neprestance u isto vrijeme i smijali i plakali.

Paulo se lako izliječio. Onda mi krenusmo prema Ferrari, kamo do toga časa još nije doputovao naš kardinal. Kada smo se napokon našli s njim, vidjesmo, da je međutim dočuo za sve naše jade. On sažalno reče: »Ja se molim Bogu, da mi udijeli toliko milosti, da te napokon živa dovedem onome kralju, kojemu sam to obećao.« Kardinal mi u Ferrari preda na stanovanje stan u veličajnoj palači nazvanoj »Belfiore« tik do samih gradskih zidova. Stan u palači dade urediti tako, da mogu u njemu raditi, a onda izda zapovjedi u svrhu, da može otputovati u Francusku bez mene. Kada je on opazio, koliko je to meni krivo, on mi reče: »Benvenuto, sve ono, što ja činim, činim samo za tvoje dobro, jer još prije nego otputuješ iz Italije, hoću da ti točno doznaš, u kakvu svrhu i uz kakve uvjete dolaziš u Francusku. Za to vrijeme unapređuj u koliko više možeš onu moju pliticu i onaj vrč za vodu. Ja ću izdati nalog mojem nadgledniku dobara, da ti pruži sva potrebna sredstva.« On otputova, a ja ostah veoma nezadovoljan. Više me je puta spopala želja da odmaglim odatle, ali me ipak zadržavalo sjećanje na sve ono, što je kardinal učinio da me oslobodi iz pandža pape Pavla, jer sam inače bio strašno nezadovoljan boravkom u Ferrari, koji mi je bio samo na štetu. Pa ipak ja se nekako utješih u ime one zahvalnosti, koju je zasluživalo njegovo dobročinstvo, i odlučih da se strpim i da počekam, da vidim, kako će se završiti taj posao. Ja prionuh uz rad uz pomoć dvaju mojih mladića, te čudesno dotjerah onaj vrč za vodu i onu pliticu.

U okolini našega stana zrak je bio loš, te tako se mi pomalo razboljesmo pri domaku ljeta. U časovima te naše malaksalosti, obilazili smo vlastelinstvo, koje je okružavalo palaču. To je bio beskrajan park, a na njem je ostajala neobrađivana i divlja gotovo jedna milja zemljišta, na kojoj su živjeli bezbrojni domaći pauni, koji su se tu gnijezdili kao da su divlje ptice. Kada sam to opazio, ja nabih svoju pušku nekim prahom, koji pri pucanju nije pravio ni najmanjeg šuma, te sam vrebao na mlade paune i ubijao po jednoga svaka dva dana. Ta nas je lovina vrlo obilno hranila, ali je zanimljiva činjenica, da je paunovo meso tako krepko, da je među nama iščezla svaka boljetica. Tih nekoliko mjeseci pregnusmo da radimo s veseljem u duši i mi unapredismo onu pliticu i onaj vrč za vodu, jer to su radovi, koji traže dugo vremena i strpljivosti.

VI

U tome času ferarski vojvoda potpiše s rimskim papom Pavlom ugovor, koji je imao dokrajčiti neke njihove stare sporove u pogledu Modene i nekih drugih gradova. Kako je rimska stolica imala više prava na svojoj strani, vojvodi je uspjelo da mir s papom kupi samo pomoću novca. Svota, koju je vojvoda imao isplatiti bila je znatna; vjerujem da je premašivala trista hiljada dukata apostolske komore. Vojvoda je tada imao staroga rizničara, pitomca njegova oca vojvode Alfonsa, koji se zvao messer Girolamo Giliolo. Ovaj starac nije mogao pretrpjeti nečuvenu sramotu, što toliki novac prelazi u papin džep, te je išao ulicama i vikao: »Njegov otac vojvoda Alfonso radije bi s tim novcem osvojio Rim nego ga darovao papi.« I nije bilo načina, da od njega postignu isplatu. Konačno ga ipak vojvoda prisili da isplati, ali se starac tako pogibeljno razboli od srdobolje, da mu je duša izbila na vrh jezika.

Za vrijeme te rizničareve bolesti vojvoda me pozove i zamoli da ga portretiram. Ja to izvedoh na okrugloj ploči od škriljevca, koja je bila velika kao mali tanjur za rezanje jela. Vojvodi su se sviđali moji umjetnički napori kao i moje duhovito ćaskanje; moj rad i razgovaranje omogućivali su često da on nepomično pozira barem četiri do pet sati, a po koji put bi me natjerao da večeram za njegovim stolom. Nakon osam dana rada izradih njegovu glavu za medalju. A onda mi zapovijedi da sastavim naličje. Ja na njemu nacrtah kao sliku Mira lik žene, koja s malom bakljom u ruci podžiže snop oružja. Držanje te žene izražavalo je veselje, bila je odjevena u vrlo laganu haljinu, a nogama je gazila lik ratnog Bijesa, što je bio mrk i očajan, a usto vezan i teškim sindžirima. Uložio sam mnogo pomnje u ovo djelo, koje je povećalo moju slavu. Vojvoda nije nalazio dovoljno riječi da istakne kako je silno zadovoljan; on mi pruži natpis za lice i za naličje. Na stražnjem dijelu je pisalo: »*Pretiosa in conspectu Domini.*« A tim je htio reći, da je taj mir kupljen samo silnim novcem.

VII

U času, kada sam se latio izrade toga naličja, kardinal mi pisa opominjući me, neka se spremim, jer je kralj izrazio želju, da dođem njemu, i dodavao, da će u času kad mi stigne njegovo prvo pismo, već biti ispunjeno sve ono, što mi je on obećao. Pomnjivo dakle dadoh zapakovati moju pliticu i moj vrč, koji sam dotle već pokazao vojvodi. Tada je kardinalov otpremnik poslova bio neki ferarski plemić, koji se zvao messer Alberto Bendedio. Ovaj čovjek od bolesničke nemoći odsjedio je u kući dvanaest godina bez ikakvog izlaženja. Nekoga dana u najvećoj žurbi poruči po mene i reče mi da se istoga časa moram popeti na poštanska kola da otputujem kralju, jer me je ovaj najhitnije zatražio, misleći da sam već u Francuskoj. Kardinal se izgovorio navodom, da sam boležljiv i da sam tako zaostao u nekoj njegovoj opatiji u Lyonu, a da će on poduzeti mjere da brzo stignem do Njegova veličanstva. Zato je Alberto toliko nastojao, da požurim na poštarska kola.

Ovaj je messer Alberto bio čestita duša, ali bahat, a bolest je razvila taj njegov nedostatak do nepodnošljivosti, te ponavljam, on mi naredi da se na brzu ruku spremim i žurno odjurim u poštanska kola. Ja mu odgovorih, da se moja umjetnost ne obavlja u poštanskim kolima, a ako već moram putovati, da ću ići sporijim načinom, s nužnim odmorom i da ću voditi sa sobom moje radnike Ascanija i Paula, koje sam doveo iz Rima, a osim toga hoću

da u pratnji imam jednoga slugu na konju za moju podvorbu, te onoliko novca, koliko je potrebno za putovanje.

Taj mi bolesni starac vrlo bahato odgovori, da tako, kako ja putujem, putuju samo vojvodini sinovi. Smjesta mu odbrusih, da sinovi moje umjetnosti putuju onako, kako sam ja rekao, a budući da nisam nikada bio vojvodić, ne znam kako putuju vojvodina djeca, te da ne ću otići — ako bude u razgovoru sa mnom upotrebljavao riječi, koje zvuče čudno za moje uši — ni na koji način, ni s poštom ni na konju. A bude li me kardinal, kao da mu nije dovoljno, što je prekršio svoju riječ, još častio takvim neuljudnostima, sigurno ću se riješiti svake obaveze prema Ferarcima. Na to mu okrenuh leđa i izađoh gunđajući dok mi je on iza leđa prijetio.

Pođoh da potražim vojvodu noseći mu završenu medalju. On me dočeka s najlaskavijim pohvalama, što ih je ikada mogao čuti čovjek, te zapovjedi svojem blagajniku messer Girolamu Gilioliju, da kao nagradu za trud nađe dijamantni prsten u vrijednosti od dvjesta škuda, te da ga preda svojem sobaru Fiaschinu, koji će mi ga donijeti. Tako se i zbude. Taj Fiaschino u veče onoga dana, kada sam predao medalju, u jedan sat poslije zalaska sunca pruži mi prsten, u kojem se napadno blistao dijamant, te mi u ime svojega vojvode reče: »Neka ta jedinstvena majstorska ruka, koja je tako divno radila, u znak uspomene na njegovu preuzvišenost, bude urešena ovim dijamantom. Ta ruka...« Kada se sutra razdanilo, ja ogledah bolje taj prsten. U njemu je bio sitan dijamantić u vrijednosti od desetak škuda. Ja međutim nisam želio, da one tako laskave riječi, kojima me vojvoda obasuo, budu praćene tako mršavom nagradom, pa da vojvoda pomisli, da me je pravično naplatio; te nagađajući, da je tu nepravilnost skrivio onaj lopov njegov rizničar, ja predah dijamant nekome svojemu prijatelju uz uputu, da ga povrati sobaru. Moj prijatelj Bernardo Saliti, kojemu sam povjerio tu zadaću, ispuni je da nije mogao bolje. Spomenuti Fiaschino domalo mi pokuca na vrata uz mnogo nemirnih uzvika, te istaknu, ako vojvoda dozna da mu bez žacanja vraćam taj poklon, kojim me je tako dobrostivo počastio, da će biti jako uvrijeđen, te da bih se mogao ljuto pokajati. Ja mu mirno odgovorih, da prsten, koji mi je Njegova preuzvišenost darovala, vrijedi svojih desetak škuda, a da rad, koji sam ja uložio za Njegovu preuzvišenost, vrijedi preko dvjesta. Ali međutim, da bih posvjedočio Njegovoj preuzvišenosti, da cijenim njenu ljubeznost, ja je molim, da mi pošalje samo jedan čudotvorni prsten protiv grčeva, od onih, što dolaze iz Engleske, a vrijede otprilike jedan car-

lino*, taj ću zadržati do kraja svojega života na spomen njegove preuzvišenosti skupa s onim lijepim pohvalama, koje mi je uputila. Ja smatram, da sam za svoje žuljeve zbiljski obilato naplaćen uvećanjem slave za Njegovu preuzvišenost, dok mi se naprotiv čini, da ih taj jeftini dragulj obescjenjuje.

Ove su se riječi tako bolno kosnule vojvode, da je on pozvao onoga svojega rizničara, te ga je izgrdio kao nikada u njihovom prošlom saobraćaju. On meni zabrani, da putujem iz Ferrare bez njegova dopusta, ako ne ću da padnem u njegovu nemilost, a svojem rizničaru zapovjedi, da mi dade dijamant u vrijednosti do trista škuda. Škrti rizničar nađe dijamant, koji je vrijedio malo više od šezdeset škuda, ali ga samovoljno procijeni na mnogo više od dvjesta.

VIII

U međuvremenu onaj messer Alberto već se predomislio, te me je opskrbio sa svim, što sam tražio. Odlučio sam poštopoto da istoga dana otputujem iz Ferrare, ali onaj petljanac vojvodin sobar već je sporazumno s messer Albertom udesio, da toga dana ne dobijem konja. Naprtio sam na mazgova mnogo svoje prtljage, a s njom sam spakovao i onu pliticu i vrč za vodu, koji sam napravio za kardinala. U to naiđe neki ferarski plemić, koji se zvao messer Alfonso de Trotti. Ovaj plemić jako poodmakao u godinama, strahovito se prenavljao; on je veoma cijenio darovite umjetnosti, ali je spadao među cjepidlačke izbirače, koje je teško bilo zadovoljiti, te koji, kada pukim slučajem otkriju neku stvar po svojem ukusu, nju toliko uljepšavaju u svojoj mašti, da izgube nadu, da će ikada naći išta drugo, što bi im se moglo tako svidjeti. Prilikom Alfonsova dolaska messer Alberto mu reče: »Jako žalim, što ste zakasnili, jer su već zapakovani onaj vrč za vodu i ona plitica, koje mi šaljemo kardinalu u Francusku.« Ovaj messer Alfonso odvrati, da on ništa ne drži do tih stvari, te pozva jednoga svojega slugu i posla ga u svoju kuću, da donese neki vrč od bijele zemlje iz Faenze veoma tankoćutno izrađen. U vremenu dok se sluga nije vratio, messer Alfonso je govorio messer Albertu: »Ja ću Vam razjasniti, zašto nikako više ne marim da gledam te vaze. Naime jedamput sam vidio neku starinsku srebrnu vazu, toliko lijepu i toliko čudnovatu, da ljudska mašta ne bi uspjela da zamisli takovu savršenost te zato više ne želim vidjeti drugu sličnu, da mi ne bi pokvarila čudesnu sliku one prve. Ne-

* vrsta starinskog novca. Prvi ga je počeo kovati Karlo Anžuvinac

kom velikašu, ljubitelju umjetnina, koji je išao u Rim zbog nekih svo ih poslova, u potaji pokazaše tu starinsku vazu, a on mnoštvom škuda podmiti njenog posjednika, te je donese u ovaj naš kraj; ali je čuva u najvećoj tajnosti, da vojvoda ne bi za nju doznao, jer ga je strah da mu je ne oduzmu na bilo koji način.« Dok je taj messer Alfonso pričao svoju dugu priču, nije se ni osvrtao na me, koji sam ipak bio nazočan, jer me nije poznavao. Međutim donesoše taj blagoslovljeni zemljani model, te ga počeše pokazivati s takvom taštinom, šarlatanskom i gizdom, da se, čim sam ga vidio, okrenuh, messer Albertu i rekoh: »Sva sreća, što sam ga ipak i ja već vidio!«

Messer Alfonso se rasrdi, dobaci mi par uvredljivih izraza i reče: »Čovječe, pa tko si ti, da lupaš takve besmislice?« Ja mu odvratih: »Slušajte me sada, pa ćete onda vidjeti, tko je od nas bolje upućen o onome, što govori.«

Ja se okrenuh messer Albertu, vrlo ozbiljnoj i umnoj osobi, i rekoh: »Ovo je kopija nekoga malenoga srebrnoga vrča te i te težine, kojega sam ja izradio u to i to vrijeme za nekoga opsjenara doktora Jacopa, kirurga iz Carpija, on je došao u Rim i tu ostao šest mjeseci, te s nekom svojom pomašću namazao mnogo desetaka visoke gospode i siromašnih plemića, od kojih je izvabio brdo zlatnih dukata. U ono doba ja sam mu načinio ovu vazu i još neku drugu različitu od nje, a on mi je platio jednu i drugu veoma slabo; a sad se svi oni nesretnici, koje je on liječio, nalaze u Rimu kljasti i u slabu stanju. Za me je vrlo velika slava, što se moja djela nalaze na takovom glasu kod vas gospode bogataša. Ali ja vam zaista kažem, da sam se od onih godina pa do sada trudio da naučim koliko mogu, tako da utvaram sebi, da je ova vaza, koju sad nosim u Francusku, kudikamo dostojnija ferarskoga kardinala i francuskoga kralja, nego je ona bila vašega nadriljekara.«

Kada sam izgovorio ove riječi, činilo se, da se taj messer Alfonso upravo raskida od vruće želje da vidi tu pliticu i taj vrč, ali sam mu tada uporno uskraćivao tu nasladu. Kada smo se već neko vrijeme natezali o tome, on reče da će poći vojvodi i da će uz pomoć njegove preuzvišenosti vojvode dobiti mogućnost da ih vidi. Tada messer Alberto Bendedio, koji je bio, kako rekosmo, veoma bahat, reče: »Prije nego vi otputujete odavde, messer Alfonso, vi ćete ih vidjeti i bez vojvodina posredstva.« Na te riječi ja se udaljih i ostavih Ascanija i Paula, da im ih pokažu. Paulo mi je poslije rekao, da su me obasuli pohvalama. No zatim je messer Alfonsa spopala želja, da mu postanem kućni prijatelj. No ja na to ponovo osjetih nestrpljivu žudnju da napustim Ferraru i da im se udaljim van dohvata. Neko blaže mišljenje mogao sam imati samo o druženju s kardinalom Salviatijem, s ravenskim kardinalom i s ne-

kima od tamošnjih darovitih muzičara, ali nikako o druženju s drugima. Ferarci su naime vrlo lakomi ljudi; njima se neobično mili tuđe vlasništvo i samo traže načina, kako da ga se dokopaju. A takvi su svi bez iznimke. Dva sata prije zalaska sunca pojavi se spomenuti Fiaschino i pruži mi onaj dijamant u vrijednosti od šezdesetak škuda, te me ponuka tugaljivim licem i ožetim riječima, da ga nosim za ljubav njegove preuzvišenosti. Ja mu rekoh: »Pa i hoću.« Pred njegovim očima zakoračih nogom u stremen, uputih se na put, da odem u nepovrat. On je posmatrački gledao i na taj čin i na one riječi, te o svemu obavijestio vojvodu, kojega spopade srdžba, te bi bio najradije volio, da se vratim natrag.

IX

Te večeri ja prevalih deset milja uvijek kasom. Pa kada sam se drugi dan našao izvan ferarske oblasti, odahnuh, jer osim onih paunića, koje sam pojeo na uhar mojemu zdravlju, u njoj nisam iskusio ništa dobra. Prođosmo preko Mont Cenisa ne dodirnuvši grad Milan, jer sam se bojao, da netko ne ide u potjeru za mnom,* tako da smo zdravi i čitavi prispjeli u Lyon. Bilo nas je četvero: Paulo, Ascanio, jedan sluga i ja, a imali smo četiri prilično dobra konja. Kada smo stigli u Lyon, zaustavismo se na nekoliko dana, da počekamo mazgara, koji je dopremao onu srebrnu pliticu i vrč skupa s drugom našom prtljagom; konačismo u nekoj opatiji, koja je pripadala kardinalu.

Kada je mazgar stigao, mi pretovarismo sve naše stvari na neka kolica, koja uputismo u pravcu Pariza. Tako i sami krenusmo prama Parizu; putem doživljesmo poneki napadaj, ali bez ozbiljnih posljedica.

Kraljev dvor zatekosmo u Fontainebleau, te pođosmo da pozdravimo kardinala, koji nam odmah odredi stanove i te se večeri lijepo provedosmo. Drugi se dan kolica pojaviše, te mi istovarismo naš »prtljag«. Kada je to čuo kardinal, on spomenu kralju, da je stigla prtljaga s nekim mojim radovima, te kralj odmah izrazi želju da me vidi.

Pođoh njegovu veličanstvu s onom pliticom i vrčem, te kada sam stupio preda nj, poljubih mu koljena, a on mi vrlo milostivo naredi, da se dignem. Ja tada zahvalih Njegovu veličanstvu, što me je oslobodilo iz tamnice. Rekoh mu, da postoji obaveza za svakoga dobroga i moćnoga vladara, kakav je njegovo veličanstvo, da spasava iz tamnice ljude, osobito kad su nevini kao što sam ja; da

* valjda na ovom mjestu Cellini misli na potjeru ferarskoga vojvode.

se ta dobročinstva upisuju u Božije knjige ispred svih dobrih djela, koja mogu biti izvršena na svijetu. Taj me je dobri vladar slušao, dok sam govorio, s beskrajnom uljudnošću i s ponekom primjedbom, koje je samo on dostojan. A kada sam dovršio on uze vrč i pliticu i onda reče: »Uistinu ne vjerujem, da se i u drevnoj starini vidjelo takvih umjetničkih radova. Ja sam potpuno na čisto, da sam vidio sva remekdjela najboljih umjetnika diljem čitave Italije, ali nisam nikada otkrio ništa, što bi me se jače dojmilo od ovoga.« Te je riječi kralj uputio ferarskom kardinalu na francuskom, a uz to je rekao još drugih i znatnijih pohvala. A onda se okrenu meni i progovori mi na talijanskom ovako: »Benvenuto, vi se na nekoliko dana veselo provedite, utješite svoje srce i bezbrižno se posvetite slastima trpeze, mi ćemo dotle misliti, kako da vam damo prikladnih pogodnosti, da bi ste mogli izraditi kakvu lijepu stvar.«

X

Ferarski kardinal je jasno vidio, da je kralj primio moj dolazak s najvećom radosti, te je već također uvidio, da je već mali pogled na moje radove potaknuo u kralju želju, da izvede neka veoma zamašna djela, koja je snovao u duši. Evo kako sam ja provodio vrijeme u to doba. Mi smo išli za dvorom, ali ne treba se čuditi, ako kažem: potucali smo se, jer je iza kraljeve povorke uvijek išlo dvanaest tisuća konja. Pa i to je još najmanji broj, jer kada je dvor u mirno doba potpun, ima ih osamnaest tisuća, tako da ih redovito ima preko dvanaest tisuća. Nepriličnost tako duge povorke silila nas je, da slijedimo taj dvor u takve zaseoke, koja često jedva broje par kuća. Tada su razapinjali platnene šatore po ugledu na cigane, a mnogo puta se prilično mnogo stradalo. U vrijeme, dok smo se mi tako zlopatili i potucali za dvorskom povorkom, ipak sam ja navaljivao na kardinala s molbama da potakne kralja da mi pruži rada, a ne selidaba. Kardinal mi je odgovarao, da je u ovim prilikama ipak najbolje, da počekam, dok se kralj toga sam sjeti, te da se po koji put pokažem pred očima njegova veličanstva, dok on jede. Uvažih taj njegov savjet, te me nekoga jutra kralj za objedom pozva k sebi. On mi poče govoriti na talijanskom, te naglasi, da namjerava poduzeti mnogo velikih radova i da će mi uskoro izdati naloge, gdje moram otvoriti radionicu, a u isti mah će me opskrbiti sa svim potrebnim, te još nadoda mnogo drugih ugodnih i raznolikih stvari. Bio je nazočan ferarski kardinal, jer je on gotovo svakoga jutra jeo za kraljevim stolićem. On je čuo ovaj razgovor, te kada se kralj dizao sa stola,

reče, ukoliko sam obaviješten, u prilog meni ovo: »Svijetla kruno, ovaj Benvenuto ima neobičnu volju da radi. Gotovo bi se mogo reći, da je pravi grijeh siliti tako velikog umjetnika da dangubi.« Kralj mu odvrati, da ima potpuno pravo, te ga opunomoći da sa mnom utanači sve ono, što ja s pravom mogu zahtijevati za svoje izdržavanje.

Kardinal je tu punomoć dobio ujutro. Još toga istoga dana on me pozove navečer poslije večere, te mi reče u ime njegova veličanstva, da je kralj odlučio, da se prihvatim rada, ali da on hoće, da ja najprije doznam, kolika će biti moja plaća. Na to kardinal izjavi: »Meni se čini, da će Vam Njegovo veličanstvo podijeliti plaću od trista škuda godišnje. Vi ćete s tim moći vrlo lijepo izlaziti. Uostalom molim vas da tu brigu prepustite meni, jer ćete svakoga dana dobiti prilike za kakvu novu zaradu u ovom velikom kraljevstvu, a ja ću vas divno podupirati.« Na to mu ja otkresah: »Bez mojega pitanja vaša je uzoritost u času, kada me ostavila u Ferrari, obećala, da me ne će nikada povesti iz Italije, ako najprije ne doznam za uvjete, pod kojima moram stupiti u službu njegovu veličanstvu. Međutim vaša uzoritost mjesto da mi javi, uz koje uvjete imam raditi, poslala mi je izričitu zapovijed, da moram doputovati u poštanskim kolima kao da se zlatarski obrt obavlja na brzoj vožnji. Jer da ste mi vi poručili da ću dobijati trista škuda, kako mi sada kažete, ja se ne bih ni maknuo, pa bogami ne bih ni za šesto. Ali usprkos tomu zahvaljujem Bogu i vašoj uzoritosti na tome, što vas je Bog izabrao za posrednika u tako sretnom događaju kao što je bilo moje oslobođenje iz tamnice. U tome smislu kažem vašemu gospodstvu, da sve velike štete, koje ću sada možda pretrpjeti od vas, ne mogu biti ravne tisućitom dijelu velikoga dobročinstva, koje sam od vas onda primio. Ja vam na njemu zahvaljujem punim srcem te vam na rastanku u znak prijateljstva izjavljujem, da ću se, gdje god ja budem i dokle god poživim, moliti Bogu za vas.«

Kardinal se naljuti i povika dosta bijesno: »Idi kamo god hoćeš, jer ja nikome ne mogu načiniti dobročinstvo protiv njegove volje.« Neki od kardinalovih dvorjanika čankoliza govorili su: »Ovaj si umišlja, da je zbilja neka veličina, jer s visoka odbija trista dukata prihoda.« No drugi su neki prosvijećeni plemići opažali: »Kralj ne će nikada naći premca ovomu majstoru, a ovaj naš kardinal hoće da ga na brzu ruku proda kao da je čovjek naramak drva.« Meni su ispričali, da se tako izrazio upravo messer Luigi Alamanni. To se zbilo u Dauphinéu, u nekom dvorcu, kojemu sam ime zaboravio, posljednjeg dana mjeseca listopada.

XI

Kada sam se rastao od kardinala, krenuh u moj stan udaljen tri milje odatle u društvu s nekim kardinalovim tajnikom, koji je također išao k istom cilju. Na cijelom tom putovanju taj me tajnik nije prestao ispitivati, što namjeravam i koliku bih plaću zapravo želio postići. Svaki sam mu put suhoparno odgovarao: »Znao sam, da će mi se sve to dogoditi.« Kada sam već stigao u stan, nađoh Paula i Ascanija, koji su me tu čekali. Kako su opazili, da sam strašno uzrujan, oni su navaljivali na me, da im kažem, šta mi je. Kada sam vidio, koliko su ubogi mladići preneraženi, ja im rekoh: »Sutra ću vam ujutro dati toliko novaca, da ćete se moći vratiti svojim kućama, a ja ću bez vas krenuti na neki moj vrlo važan pothvat, koji sam već odavno u duši snivao.«

Samo je zid dijelio našu sobu od sobe spomenutoga tajnika. Moguće je da je on pisao kardinalu sve, što sam govorio o svojim namjerama, premda o tome nisam nikada ništa doznao. Čitava je noć protekla, a da nisam ni oka stisnuo. Izgarao sam od nestrpljivosti, da se razdani, da bih ostvario odluku, koju sam prihvatio u tajnosti svoga srca. U osvit dana dadoh spremiti konje i sam se žurno pripravih, te udijelih onoj dvojici mladića sve, što sam donio sa sobom, i k tomu pedeset zlatnih dukata, a istu toliku svotu očuvah za se, pa s time i onaj dijamant, koji mi je poklonio ferarski vojvoda. Ja ponesoh dvije košulje, a neko loše jahačko odijelo nosio sam na sebi.

Nisam mogao da se otresem tih dvaju mladića, koji su pod svaku cijenu htjeli doći sa mnom, te ih zato jako postidjeh s riječima: »Jednomu od vas istom rastu brci, a drugom malo pomalo niče dlačica za dlačicom, a vi ste od mene primili onu iskricu skromnoga znanja, koju sam vam mogao podati, te ste danas najhadobudniji šegrti Italije. Pa ne stidite li se, što nemate hrabrosti, da izađete iz dječjega stalka, kao da bez njega ne možete zakoračiti nogama? To je zbilja grozna kukavština; ama šta biste rekli onda, da vas otpustim bez novca? Sada mi se tornjajte ispred očiju. Neka vas Bog blagoslovi tisuću puta. Zbogom!« Potjerah konja odatle, a oni ostaše plačući.

Uputih se vrlo lijepom cestom kroz neku šumu u nakani, da toga dana prevalim u najmanju ruku četrdeset milja i da stignem u najzabitniji zakutak, daleko od svakoga prometa na svijetu. Već sam prevalio po prilici dvije milje. Na tom kratkom jahanju već sam odlučio, da više nikada ne boravim u kraju, gdje sam poznat, i da više ne izradim ništa osim lika Krista visoka tri lakta, u kojemu bih se nastojao što više približiti onoj beskonačnoj ljepoti, koju mi je on sam objavio u onom priviđenju u tamnici. Pa budući

da sam se i na to već u onoj prilici zavjetovao, sada sam jezdio prema Svetome grobu.

Kada sam već mislio, da sam se udaljio tako daleko od svijeta, da me više niko ne može naći, začuh za sobom trku konja. To mi je bilo ponešto sumnjivo, jer u tom dijelu Francuske ima nekih hajdučkih družina; njih zovu pustolovima, a rado pljačkaju i ubijaju po drumovima, te i ako svakoga dana nekoga od njih objese, reklo bi se, da oni zato slabo haju.

No kada su se jahači približili na malu udaljenost, ja ih prepoznah: jedan je bio kraljev izaslanik, a drugi moj mladi Ascanio. Kada su dojahali do mene onaj mi prvi reče: »Pozivam vas u kraljevo ime da bez oklijevanja dođete k njemu.« Ja se oprijeh tomu čovjeku: »Ti dolaziš u ime kardinala; iz toga razloga ne ću da dođem.« Čovjek reče, ako ja ne ću da idem dobrovoljno, da on ima ovlast, da zapovjedi seljacima, da me okuju kao uhapšenika i odvedu.

I Ascanio me je najtoplije molio da se odazovem, te me je opominjao, da kralj, kada nekoga strpa u buturnicu ostavlja čovjeka barem pet godina u hladovini, dok se ne odluči da ga oslobodi. Ovaj spomen o zatvoru, koji me je podsjetio na moje tamnovanje u Rimu, uli mi toliko straha u kosti, da sam smjesta potjerao konja u pravcu, kuda mi je kraljev vjesnik naznačio. Ovaj je na cijelome tome jahanju neprestano nezadovoljno gunđao na francuskom: sada mi je prijetio, sada mi je govorio te ovo te ono, ali tako, da bih ja prokleo čitav svijet. Tako je to išlo sve dok me nije doveo do dvora.

XII

Kada smo stigli do kraljevih odaja, predosmo ispred stana ferarskoga kardinala. Ovaj je stajao na vratima, te me pozva sebi i reče: »Naš najkršćanskiji kralj vlastitom pobudom odredio vam je onoliku plaću, koju je davao slikaru Leonardu da Vinciju, naime: sedamstotina škuda godišnje. Osim toga isplaćivat će vam napose sva djela, koja za nj izradite. Napokon povodom vašega dolaska evo vam dariva u znak dobrodošlice petsto zlatnih škuda, koje po njegovoj zapovijedi moraju biti isplaćene još prije nego se odavde udaljite.«

Čim je kardinal završio, ja rekoh da su to ponude dostojne tako moćnoga kralja. Onaj kraljev izaslanik, koji sve dotle nije znao ni što sam ni ko sam, kada je čuo te unosne ponude s kraljeve strane, zamoli me bezbroj puta za oproštenje.

Paulo i Ascanio rekoše: »Bog nam je izišao ususret, da se vratimo u tako častan stalak.«

Drugoga dana pođoh zahvaliti kralju. On mi zapovjedi da mu sastavim modele za dvanaest srebrnih kipova, koji moraju poslužiti kao dvanaest svijećnjaka oko njegova stola. Htio je da bude predstavljeno šest bogova i šest boginja, koji su morali biti točno istoga stasa kao i njegovo veličanstvo (ono je bilo samo malo niže od četiri lakta). Kada mi je predao ovu narudžbu, on se okrene prama kruninom rizničaru, te ga upita, da li mi je isplatio onih petstotina škuda. Ovaj odgovori da u tome smislu nije izdan nikakav nalog. Kralj se stoga jako ozlovolji jer je on naložio kardinalu da pruži rizničaru nužne upute. Još mi reče, neka pođem u Pariz i neka potražim prostrani stan, koji može biti prikladan za takve radove, a on će se pobrinuti da ga dobijem. Ja uzeh petsto zlatnih škuda, te odoh u Pariz u neki stan ferarskoga kardinala, i tu u ime Božje počeh s radom, te sastavih četiri mala voštana modela od po dvije trećine lakta. To su bili: Jupiter, Junona, Apolon i Vulkan. U međuvremenu i sam kralj stignu u Pariz; s toga razloga pođoh ga odmah posjetiti, te donesoh sa sobom spomenute modele i povedoh ona moja dva mladića, Ascanija i Paula. Vidjeh, da je kralj zadovoljan s tim modelima. On mi zapovjedi, da mu ponajprije izradim srebrnoga Jupitra u dogovorenoj veličini. Predstavih njegovom veličanstvu ona moja dva mladića, koje sam doveo iz Italije u službu njemu; a kako sam ih osobno odgojio, istaknuh, da ću od njih za ovaj prvi početak imati kudikamo više pomoći nego bih imao od pariških radnika. Na to mi kralj reče da predložim za ta dva mladića nadnicu, koja bi im dostajala za životne potrebe. Rekoh, da bi za svakoga od njih dvojice sto zlatnih škuda bila pristojna nagrada i da ću ja uzeti na se, da oni i zasluže tu svotu. Kralj odobri prijedlog.

Ja rekoh kralju, da sam također našao zgradu, koja mi izgleda veoma zgodna za svršavanje tih djela; ta zgrada pripada u kraljev privatni posjed, zove se Petit Nesle, a tada ju je držao pariski sudski predstojnik, kojemu ju je njegovo veličanstvo ustupilo. Ali budući da je predstojnik ne upotrebljuje ni u koju svrhu, njegovo veličanstvo je može ustupiti meni, koji ću je upotrebiti za njegovu službu. Kralj odmah reče: »Ta je zgrada moja kuća. K tomu dobro znam, da onaj ,kojemu sam je ustupio, ne živi u njoj niti je upotrebljuje. Zato ćete se vi s njome služiti za vaše radove.« On odmah zapovjedi svojemu pobočniku, da me uvede u posjed toga Neslea. Ovaj se ponešto opirao, govoreći kralju, da on to ne može. Kralj na to ljutito odgovori, da on daje svoje vlasništvo, kome on hoće; tu zgradu daje čovjeku, koji će mu služiti, jer ona sada ne služi ničemu, te da on ne želi čuti prigovora tomu. Pobočnik još do-

metnu, da bi se moralo upotrebiti nešto sile. Na to kralj otsiječe: »Idite odmah, pa ako mala sila nije dovoljna, upotrijebite veliku.« Pobočnik me smjesta povede u Petit Nesle. Zbiljski je morao uložiti silu, da me uvede u posjed, a onda me opomenu, da se držim na najvećem oprezu, da me tu ne bi ubili. Ja uđoh u dvorac, smjesta unovačih više slugu i nakupovah veliko mnoštvo šiljatog oružja. Nekoliko dana proživjeh u najgorem jadu, jer je sudski predstojnik bio pariski mogućnik, a svi su mi drugi plemići bili od reda neprijatelji, te su me obasipali takovim uvredama, da to nisam mogao trpjeti. Ne ću prešutjeti tu okolnost, da je u to doba, kada sam stupio u službu njegovom veličanstvu, bila upravo godina 1540, a ja sam tada imao točno četrdeset godina.

XIII

Zbog tih krupnih uvreda ja se vratih kralju i zamolih njegovo veličanstvo, da mi podijeli stan na drugome mjestu. Na te me riječi kralj upita: »Tko ste vi i kako se zovete?« Ostah strahovito zbunjen, jer nisam razumio, šta kralj time hoće reći; zato sam šutio kao okamenjen. Kralj mi tada gotovo u srdžbi ponovi još jednom isto pitanje. Odgovorih mu da se zovem Benvenuto. Kralj reče: »Pa dobro, ako ste vi uistinu onaj Benvenuto, o kojemu su mi pričali toliko čuda, postupajte onako kako je vaš običaj, ja vam to potpuno dopuštam.« Odgovorih kralju, da je za me već dovoljno jedino to da ostanem u njegovoj milosti; u ostalome ne poznajem ničega, čega bih se mogao bojati. Kralj se malo nakesi i reče: »Budite srčani, a moja vam milost ne će nikada ponestati.« On odmah odredi nekoga svojega prvoga tajnika po imenu Villeroy, da se brine zato da budem snabdjeven i zadovoljan u pogledu svih mojih potreba. Ovaj Villeroy bio je veliki prijatelj onoga velikaša s naslovom sudskoga nadstojnika, kojemu je Petit Nesle bio ustupljen. Ta zgrada je imala trokutan oblik, a naslanjala se na gradske zidove. To je u prošlosti bio gradac prilično velik, ali ga više nisu čuvale straže. Taj Villeroy mi savjetovaše, da potražim nekakvu drugu zgradu i da pošto poto napustim dvorac, jer je njegov posjednik veoma moćan čovjek, te će me jamačno smaknuti. Ja mu odgovorih, da sam iz Italije doputovao čak u Francusku samo u svrhu da stupim u službu tom uzornome kralju, a što se tiče te smrtne pogibelji, ja zacijelo znam da moram umrijeti, malo prije ili malo kasnije, a od toga mene baš mnogo glava ne boli. Ovaj Villeroy imao je strahovito duha i u svemu se odlikovao, a bio je užasno bogat. Nije bilo na svijetu te podlosti, koje se on ne bi prihvatio, da mi naškodi, ali on to nije ničim pokazivao: bila je

ozbiljna osoba, naročita pojava, govorio je polagano. Brigu da mi zanovijeta on povjeri nekome drugome plemiću, koji se zvao Marmaignes, a bijaše rizničar Languedoca. Prva stvar, koju mi je ovaj čovjek načinio, bila je da potraži i izabere najljepše sobe toga dvorca i da ih dade urediti za se. Ja njemu skresah u lice, da je taj dvorac kralj ustupio meni u svrhu da radim u njegovoj službi i da prema tome ne dopuštam, da tu stanuje itko osim mene i mojih slugu. Taj je čovjek bio ohol, smion, hrabar, te mi reče, da će činiti, štogod se njemu svidi, a da ja udaram glavom o zid htijući da se prepirem s njime, jer da je za sve ono, što čini, dobio punomoć od Villeroya. Ja mu na to odgovorih, da sam dobio zapovijed od kralja, pa da prema tome ni on ni Villeroy nemaju prava, da se u to prte. Kada sam to napomenuo, taj mi bahati čovjek na francuskome sasu mnogo uvreda na glavu, na koje mu ja grunuh na talijanskome, da on laže. Razrđen on napravi kretnju kao da će isukati svoj kratki mač. Na uzvrat ja prihvatih rukom za moj veliki mač, koji sam uvijek nosio o pojasu za svoju obranu, i povikah: »Ako se samo drzneš da izvučeš taj mač iz korica, ja ću te na licu mjesta ubiti.« On je imao uza se dvije sluge, a ja sam imao moja dva mladića. Sada je Marmaignes bio smućen tako da nije znao šta da počne, te dok ga je napastovala vruća krv, on je gunđao: »Nikada ne ću podnijeti takovu sramotu.« Vidio sam da je položaj vraški pogibeljan, te se zato odmah odlučih i rekoh Paulu i Ascaniju: »Čim vi vidite, da izvlačim svoj mač, bacite se na te dvije sluge i ubijte ih po mogućnosti, jer ću ovoga probosti prvim zamahom mača, a onda ćemo odmah složno dati petama vjetra.« Kada je Marmaignes vidio našu odlučnost, učini mu se da će biti sreća božja, ako iz dvorca iznese živu glavu.

Sve te pojedinosti, ali malo ublažene, javih pismom ferarskom kardinalu, koji ih odmah ispriča kralju. Kralj se razljuti, te povjeri straženje nad mojom sigurnošću jednome drugome od svojih dvorskih časnika, koji se zvao vicomte d'Orbec. Ovaj se čovjek brinuo za sve moje potrebe s najvećom mogućom susretljivošću.

XIV

Čim sam u potpunosti uredio kuću i radionicu, koje su sada bile neobično prikladne za moj rad i za otmjeno stanovanje, odmah se prihvatih triju modela u istoj onoj veličini, koje su morali biti sami srebrni kipovi, a to su bili: Jupiter, Vulkan i Mars. Napravih ih od zemlje, te ih iznutra izvrsno pričvrstih željezom, a onda pođoh kralju, koji mi isposlova, ako me pamćenje ne vara, doznaku za trista funti srebra za sam početak rada.

Dok sam obavljao ovu narudžbu, mi smo dovršavali mali sud i ovalnu pliticu, što nam je oduzelo nekoliko mjeseci rada. Kada sam ih završio, dadoh ih izvrsno pozlatiti. Činilo se, da se u Francuskoj nije nikada vidjelo neko tako majstorsko djelo, te ga odmah ponesoh ferarskome kardinalu, koji mi prilično zahvali. a onda ga bez moje pratnje ponese kralju i pokloni na dar. Taj se dar silno svidje kralju, te me on pohvali pohvalom. koju valjda nikada nije dobio ni jedan zlatar. On za taj dar nadari ferarskoga kardinala s opatijom od sedam tisuća škuda prihoda, pa čak i meni htjede nešto pokloniti. Ali u tome ga spriječi sam kardinal opominjući njegovo veličanstvo da se ne prenagljuje, budući da mu još nisam donio ni jedno djelo. Kralj, koji je bio vrlo darežljiv, primijeti: »Međutim hoću da ga osokolim. da bi mi ga mogao dati.« Kardinal se na to postidi i reče: »Vladaru, molim Vas da to prepustite meni, jer ja ću mu davati redoviti prihod od barem tristo škuda godišnje, Čim preuzmem opatiju.«

Taj novac nisam dobio nikada, ali predaleko bi me odvelo, kada bih počeo opisivati pritvorstvo ovoga kardinala. Mjesto toga ograničit ću se na znatnije stvari.

XV

Vratih se u Pariz. Kralj mi je pokazivao veliku naklonost, da su mi se svi divili. Kada mi je dopremljeno potrebno srebro, počeh raditi onaj Jupitrov kip. Unovačih brojne radnike. te sam danju i noću neprestano radio s nečuvenim žarom, tako da se, pošto sam završio u zemlji Jupitra, Vulkana i Marsa i već počeo živahno unapređivati Jupitra u srebru, moja radionica pokazivala već vrlo bogata. U to se kralj pojavi u Parizu. Odoh mu u posjet, a čim me je njegovo veličanstvo vidjelo veselo me pozva i zapitkivaše me, imam li u svojoj kući da mu pokažem nešto lijepo, jer bi se on onda potrudio tamo. Na to mu ispričah sve, što sam izveo. Njega odmah spopade vruća želja da dođe i da vidi, te nakon objeda pozove sa sobom gospođu d' Etampes, loranskoga kardinala i drugu gospodu, među kojima svojega šurjaka, navarskoga kralja i svoju sestru, navarsku kraljicu, nasljednika prijestolja i nasljednicu prijestolja, tako da su mi toga dana svi najviđeniji predstavnici dvora došli u posjet. Ja sam se već prije uputio kući i prihvatio rada.

Kada se kralj pojavio na vratima mojega dvorca, čulo se kako marljivo udara više čekića. Kralj zapovjedi svim dvorskim osobama da umuknu. U mojoj kući sve je bilo za radom tako, da me je kralj iznenadio u času, kada ga upravo nisam očekivao.

On uđe u moju veliku dvoranu, a prva osoba, na kojoj mu je pogled zapeo, bio sam upravo ja: držao sam u ruci veliku srebrnu ploču. koja je imala pokrivati Jupitrovo truplo. Neko je drugi radio glavu, a neko treći noge, tako da je štropot bio zaglušan.

Dok sam radio, meni je pomagao neki francuski dječarac. On mi skrivi neku malu pogrešku, zbog kojega ga udarih nogom, koja ga na sreću pogodi na mjesto, gdje se noge razdvajaju, tako, da sam ga bacio na više koraka naprijed, te se on jedva zaustavio prihvativši se kralja, koji je upravo ulazio u tome času. Kralj se na to zvonko nasmija, a ja se osjetih grdno zbunjen.

Kralj me poče pitati, šta radim, te naglasi želju da me gleda pri samome radu. On mi istaknu, da bih njemu mnogo više ugodio, da se toliko ne zamaram trudom, nego da najmim u potpunome broju sve potrebne radnike i da njima povjerim rad. Jer on hoće, da se ja očuvam u dobrome zdravlju, da bih mu mogao što dulje služiti.

Odgovorih njegovom veličanstvu, da bih se odmah razbolio onda, kada ne bih radio, a tada ni moja djela ne bi bila onakoga kova kako ih želim njemu dati. Kralj pomisli da se tako izražavam iz hvastavosti, a ne stoga, što je to sušta istina, te namignu lorenskom kardinalu, da me navede, da ponovim istu izjavu. Ovomu ja izložih tako opširno i tako jasno svoje razloge, da sam ga potpuno uvjerio u osnovanosti mojega stanovišta. Zato on potaknu kralja, da me pusti da radim bilo malo bilo mnogo, kako mi se bude bolje svidjelo.

XVI

Kralj steče povoljan dojam o mojim djelima, te se vrati u svoju palaču nakon što me obasuo takvim znakovima svoje blagonaklonosti, da bi trebalo dugo da ih sve nabrojim. Drugoga dana poruči po me za vrijeme svojeg objeda. Nazočan je bio i ferarski kardinal, koji je s njim objedovao.

Kada sam stigao, kralj je još bio za drugim obrokom jela. Ja pristupih k njemu, a on se odmah upusti u razgovor sa mnom. On natuknu, budući da ima tako lijepu pliticu i tako lijep vrč za vodu iz mojih ruku, da im za dopunu treba lijepa solnica; on želi da za nj izradim njezin nacrt, ali bi je htio brzo vidjeti gotovu.

Ja mu na to odgovorih: »Vaše veličanstvo, vidjet ćete takav nacrt još i mnogo prije nego možda očekujete, jer još dok sam radio pliticu, mislio sam, da bih kao dopunu morao izraditi solnicu. Taj je nacrt dakle već gotov, pa ako dozvolite, mogu vam ga pokazati odmah.« Kralj se trgnu s velikom živahnošću i okrenu se

onoj gospodi: navarskom kralju, lorenskom kardinalu i ferarskom kardinalu, te reče: »Ovo je odista čovjek, koji budi simpatiju i uliva u svakoga želju da ga upozna.« Onda mi reče da bi rado vidio taj nacrt solnice. Ja krenuh, brzo odoh i vratih se, jer sam imao samo prijeći rijeku Seinu, i donesoh sa sobom voštani model, koji sam sastavio već u Rimu na zahtjev ferarskoga kardinala. Kada sam se vratio kralju, otkrih model, a kralj začuđen reče: »Ovo je stvar sto puta božanstvenija nego bih ikada zamislio. Taj je čovjek čudo prirode. On se zastalno nikada ne odmara.« Onda se okrenu meni s vrlo veselim licem. te mi reče, da mu se to djelo jako sviđa i da želi da ga izradim u zlatu. Ferarski kardinal, koji je bio tu prisutan, pogleda me u lice i vjetreći očima razjasni, da prepoznaje model, koji sam za nj izradio u Rimu. Ja na to rekoh, da sam mu već onda rekao, da ću to djelo načiniti za onoga, za kojega je određeno u vidu narudžbe. Kardinal se sjeti te dosta jasne rečenice, a onda kao da se ljuti, što sam mu spremio neku osvetu, reče kralju: »Vladaru, ovo je orijaško djelo. Ja imam u Benvenuta najveće povjerenje, no samo bih se bojao da ga možda ne ćemo nikada ugledati dovršena. Ovi umjetnici gaje velike osnove u svojemu duhu, te lako i rado započinju nova djela, ali ne vode računa, kada će ih završiti. Međutim, ako bih htio naručiti neko tako zamašno djelo, htio bih unaprijed znati rok, kada ću ga dobiti.« Na to kralj odgovori, da onaj, koji bi tako sitničavo mislio o završavanju djela, ne bi nikada ništa započeo. A njegov je ton jasno isključivao mogućnost da bi takvi radovi mogli biti predmet vježbe za malodušne ljude. Tada ja primijetih: »Svaki vladar, koji sokoli svoje majstore onako kako ih vaše veličanstvo sokoli riječima i djelom, olakoćuje sve teške pothvate, te budući da mi je Bog pružio tako divnoga pokrovitelja, nadam se, da ću mu dati mnogo potpuno gotovih zamašnih remekdjela.« — »To i ja vjerujem« reče kralj i ustane od stola. On me zatim pozove u svoj kabinet i upita me, koliku količinu zlata trebam za tu solnicu. Ja rekoh: »Tisuću škuda.« Kralj odmah pozove svojega riznićara d'Orbeca i zapovijedi mu, da mi smjesta, još istoga časa nabavi tisuću starih škuda zlata zakonske težine.

Kada sam ostavio kralja, potražih ona dva bilježnika, koji su mi podijelili srebro za Jupitra i za mnogo drugih stvari, a onda pređoh Seinu i uzeh malu košaricu, koju mi je dala moja sestrična koludrica pri prolasku kroz Firenzu. Još je bila sva sreća, što sam uzeo tu košaricu, a ne kakvu vrećicu. Misleći, da ću završiti taj posao još za danjeg vidjela, jer je još bilo rano, nisam htio uznemirivati svoje radnike, pa se nisam pobrinuo ni za to da sa sobom povedem slugu.

Stigoh u kuću riznićara, koji je već imao novce pred sobom, te ih prebirao po propisnoj težini kako mu je naložio kralj. Ukoliko bih mogao nagađati, taj lupež riznićar je namjerno odugovlačio tako da mi izbroji novac tek u tri sata nakon zalaska sunca. Bio sam dovoljno oprezan, da upravim poziv nekolicini onih mojih radnika, neka dođu da mi posluže kao pratnja, jer se radi o stvari velike važnosti. Kada sam primijetio, da ovi ne dolaze, upitah onoga izaslanika, da li je obavio moj nalog. Taj mali nitkov, sluga, odvrati, da je obavio sve, no da su radnici odgovorili, da ne mogu doći, ali da će mi on sam vrlo rado ponijeti taj novac. Odgovorih mu, da ću ga nositi sam. Dotle je bio potpisan ugovor. Ja prebrojih novac i smjestih ga u onu košaricu. Zatim proturih ruku kroz dvije ručke na njoj. Kako sam jedva mogao provući ruku, škude su stajale zbijene kao da su zatvorene, a nosio sam ih mnogo udobnije nego u kakvoj vrećici. Imao sam na sebi svoj oklop sa željeznim rukavicama, te moj mali mač i bodež, no ipak požurih što me noge nose.

XVII

U tome času opazih neke sluge, kako sa šaptom na usnama također žurno izlaze iz kuće, pretvarajući se, da će udariti drugim putem nego ja. Žurno sam hodao, te pređoh most au Change i izišđoh uzduž rijeke uz mali zidić, koji me je vodio do mojega dvorca Petit Nesle. Ja dođoh točno sučelice samostanu Augustinaca na vrlo pogibeljno mjesto, premda je bilo udaljeno od moje kuće samo petsto koraka. Naime stan je bio na unutrašnjoj strani dvorišta udaljen poprilici isto toliko, te se moj glas tamo ne bi ni čuo, da sam počeo vikati. To me ipak nije priječilo, da se za tren oka odlučim, kada sam vidio da će me napasti četiri napadača oboružana mačevima. Ja brzo sakrih kotaricu sa zlatom pod kabanicu i uhvatih mač, a kako su me moji napadači slijedili sve iz bližega, ja povikah: »Od vojnika niko ne može dobiti ništa osim kabanice i mača. No prije nego vam ih prepustim, nadam se, da ćete ih skupo platiti.«

I dok sam se hrabro borio protiv njih, ja više puta rastvorih svoju kabanicu, da bi, ako su ih možda obavijestili oni sluge, koji su vidjeli da uzimam novac, po mom držanju zaključili, da nemam uza se toliku svotu.

Borba potraja kratko, jer su se malo pomalo povlačili. Oni su međusobno govorili na svojem jeziku: »Ovo je hrabar Talijan, a zacijelo nije onaj, kojega smo mi tražili. Ali i ako jest on, onda nema ništa uza se.« Ja sam govorio talijanski, te sam neprestano

udarao s bodom ravno i odozgo, te u više navrata samo za vlas što nisam smrtonosno pogodio nekoga od njih. Kako sam savršeno rukovao mačem, oni su zaključivali, da sam najvjerojatnije vojnik. Oni su se sve više zbijali te malo pomalo uzmicali od mene neprekidno mrmljajući nešto na glas na svojem jeziku. A i ja sam uvijek ponavljao, a to nije bilo puko razmetanje, ako žele dobiti moj mač i moj plašt, da ih moraju skupo platiti.

Počeh ubrzavati korak, a oni su sada redovito dolazili za mnom polagano se pomičući. Tako se moj strah utoliko poveća, jer sam se pobojao, da ne upadnem u namještenu zasjedu drugih lopova, koji su se prije s njima dogovorili. U tom bih slučaju ostao sam izložen u sredini dviju skupina. Zato kada sam stigao na nekih sto koraka od dvorca, potrčah u sav trk i glasno povikah: »U pomoć! S oružjem! Hoće da me ubiju!«

Odmah istrča četvero mladića s četiri koplja. Oni su srtali da progone moje napadače, koje su još vidjeli. Ali ih ja zaustavih i glasno povikah: »One četiri kukavice nisu uspjele oteti meni samome deset tisuća škuda, koje su mi gotovo slomile ruku. Idimo najprije, da pohranimo zlato na sigurnom mjestu, a onda ću vas pratiti kamo god hoćete s mojim velikim dvoručnim mačem.« Podosmo u kuću pohraniti novce. Oni moji mladići gorko se potužiše na veliku pogibelj, kroz koju sam prošao, te su mi dosta prikorno govorili: »Vi se suviše pouzdajete u sebe sama, te ćete nas jedamput sve u crno zaviti.« Ja im odvratih koješta toga, a oni opet meni. Moji su protivnici pobjegli, a svi mi večerasmo u radosti i veselju, te se nasmijasmo grubim jurišima, kojima nas izlažu isto tako sreća kao i nesreća, a koji za nas više i ne postoje, kada im izmaknemo. Doduše istina je da čovjek kaže: »Drugi put ćeš biti pametniji.« Ali to ne vrijedi, jer usud uvijek dolazi različitim putevima, kojih ne možemo jasno predviđati.

XVIII

Sutra ujutro odmah se prihvatih velike solnice, a u isti mah sam i unapređivao rad na drugim djelima. Već sam unajmio mnogo radnika kako za klesarske tako i za zlatarske radove. Među njima je bilo Talijana, Francuza, Nijemaca. Katkada sam ih imao znatan broj, naime onda, kada bih među njima našao vrsnih sila. Iz dana u dan sam ih mijenjao i birao sam one, koji su znali bolje svoj obrt. Riječju sam ih i primjerom potjecao na rad tako da neki Nijemci nisu mogli odoljeti neprestanom naprezanju, koje su vidjeli da izdržavam ja; ali meni je tjelesno ustrojstvo služilo malo bolje nego njima. Kako su mislili, da će nadoknaditi izgubljene

sile obilnim pićem i dobrim jelom, upravo najsposobniji među njima povodili su se za mojom neumornom radinošću, ali njihova priroda nije mogla izdržati takve napore, pa im podlegoše.

Dok sam unapređivao srebrnoga Jupitra, opazih, da mi preostaje dosta mnogo srebra, te se bez kraljeva znanja latih zadaće, da izradim veliku vazu s dvijema ručkama od približne visine lakat i po. Spopade me također želja da odlijem u bronci onaj velik model, koji sam sastavio za srebrnoga Jupitra. Prihvativši se toga novoga pothvata, koji je i za me bio potpuno nov, ja se posavjetovah s nekima od onih starih pariskih majstora, te im ispričah sve načine, kako mi u Italiji obično izvodimo taj posao. Oni mi rekoše, da se nisu nikada držali toga postupanja, ali ako im dopustim da rade na svoj način, da će mi ga odliti u bronzi isto onako izrazito i jasno, kako je bio u ilovači. Utanačih ugovor uz pogodbu, da oni odgovaraju za izradu djela, a obećah im još nekoliko škuda više nego su sami tražili. Oni se prihvatiše toga pothvata, a ja vidjevši da ne idu dobrim putem, brže započeh neku glavu Julija Cezara s oklopljenim prsima. Poprsje je bilo veće od prirodne veličine, a bilo je sastavljeno po nekome modelu, koji sam donio iz Rima i koji nije bio ništa drugo nego kopija prekrasne antičke glave. Također se latih jedne druge glave iste veličine, koju sam snimao po divnoj djevojci, koju sam držao u kući u svrhu putenog uživanja. Tu glavu nazvah »Nimfom Fontainebleau« po gradiću, koji je kralj izabrao za svoje zabave i odmor. Kada smo izgradili divnu malu peć za topljenje bronce i kada su bili gotovi i pečeni naši kalupi, to jest Jupiter i moje dvije glave, rekoh onim pariskim majstorima: »Ne vjerujem, da će vaš Jupiter dobro ispasti, jer mu vi niste dali toliko odušaka odozdo, da bi mogao kolati zrak. Zato uzalud trošite vrijeme.« Oni mi rekoše, da će mi vratiti sav novac, koji sam im dao kao predujam i da će mi nadoknaditi čitav izgubljeni trošak, ako njihovo djelo ne uspije. Neka ja naprotiv dobro pripazim na svoj način rada, jer one dvije glave, koje hoću da odlijem na svoj talijanski način, ne će nikada dobro ispasti. Toj su izmjeni misli prisustvovali oni rizničari i drugi plemići, koji su me posjećivali po kraljevom nalogu, te javljali kralju sve, što se radi i govori u radionici. Ona dva stara livca, koji su htjeli odliti Jupitra, počeše odgađati nalog za lijevanje. Oni su govorili, da bi htjeli malo preudesiti ona dva kalupa mojih glava, jer je nemoguće da dobro ispanu na onaj način kako ja radim, a bila bi velika šteta upropastiti tako lijepa djela. Njihove su zamjerke dojavljene kralju, ali on odgovori, neka nastoje da sami nešto nauče, a ne da podučavaju svojega učitelja. Oni položiše svoje djelo u kalupnu jamu kidajući se od smijeha, a ja dosta hladnokrvno, premda sam se u sebi grizao, bez svakoga smi-

jeha ili znaka srdžbe smijestih svoja dva kalupa na desno i na lijevo od Jupitra. Kada se naša kovina potpuno rastopila, mi s najvećom radošću pustismo da rastopina poteče, te se Jupitrov kalup vrlo dobro ispuni. U isti mah se ispuni kalup mojih dviju glava, tako da su oni bili veseli, a ja zadovoljan. I oni i ja smo se veselili, što je lijevanje ipak bolje prošlo nego se moglo slutiti po našem međusobnom nepovjerenju. Njihovo veselje nije poznavalo granica, te oni po francuskom običaju zatražiše, da taj događaj proslavimo pijući; a ja im vrlo rado spremih bogatu zakusku. Nakon toga oni zatražiše od mene novac, koji su morali dobiti po ugovoru, a osim toga i cnaj dodatak, koji sam im obećao. Na to im ja primjetih: »Vi ste se smijali nečemu, zbog čega ćete jako se bojim morati plakati, jer sam primijetio, da je u vaš kalup isteklo mnogo više bronce nego što treba. Zato vam do sutra ne ću dati ništa osim onoga novca, što ste već dobili.« Ti ubogi ljudi počeše razmišljati o tim mojim gorkim riječima, te bez jedne jedine riječi odoše kući. Kada su ujutro došli u radionicu, potpuno neopazice i nečujno počeše vaditi iz kalupne jame sva tri djela. Jer kako nisu mogli izvaditi svoj veliki kalup, ako prije ne izvade one dvije moje glave, oni izvadiše njih, te vidješe da su savršeno ispale i onda ih uspraviše kao za neki izlog da ih se može dobro promotriti. Kada su počeli zatim razotkrivati Jupitra, nisu dosegli ni u dubinu od dva lakta, kada oni sa svoja četiri radnika tako glasno kriknuše, da sam ih i ja morao čuti. Misleći, da je to povik radosti, ja udarih trčati, jer sam u svojoj sobi bio udaljen preko petsto koraka. Stigoh njima, te ih nađoh u položaju kako predstavljaju one vojnike, koji su čuvali Kristov grob, rastužene i uplašene nad jamom. Oči mi padoše na moje dvije glave, te videći da je odliv uspio, ublažih svoju tugu s radošću, a oni mi se ispričavali, tužeći se: »Alaj smo mi nesretne kobi!«

Na te riječi izjavih: »Vaša je sreća bila odlična, ali je vaše neznanje slabo poslužilo. Da sam vas ja gledao, kako polažete jezgro u kalup, ja bih vas jednom jedinom riječi naučio kako da savršeno izvedete lik, što bi meni poslužilo na čast, a vama na korist. Što se tiče moje časti, ona je spašena, ali vi ste izgubili i čast i korist. Zato se drugi put naučite raditi i ostavite šegačenje.« Oni su priznavali da imam pravo, ali su se obraćali molbom dobroti mojega srca; jer ako im ja ne priskočim u pomoć, te budu morali platiti potpun veliki trošak i nanesenu štetu, oni će morati skupa sa svojim obiteljima uzeti prosjački štap u ruke. Na to im ja obrekoh, da su iskreno i dobronamjerno uložili čitavo svoje znanje. Tako rih obaveza, nju isplatiti iz svojega džepa, jer sam istinski opazio, da su iskreno i dobronamjerno uložili čitavo svoje znanje. Tako mi je ponašanje neizmjerno podiglo ugled u očima onih rizničara

i kraljevih službenika. O svemu poslaše izvještaj kralju, koji je bio besprimjeran dobrotvor, a on zapovijedi, da mi se svi moraju slijepo pokoravati.

XIX

U to je vrijeme došao na dvor sjajni i hrabri Piero Strozzi* i zatražio od kralja ispravu o državljanstvu. Kralj odmah zapovijedi, da mu je izdadu, te doda: »Neka skupa s njim dobije takvu ispravu i *mon ami*** Benvenuto, te je smjesta ponesite u moje ime u njegov dom, a njemu je izdajte bez ikakva troška«. Velikoga Piera Strozzija je njegova isprava stajala više stotina dukata, a meni je moju donio jedan od prvih kraljevih tajnika po imenu Antonio Le Macon. Ovaj mi plemić u kraljevo ime divnom uslužnošću pruži ispravu i doda; »Nju vam dariva kralj, da biste mu mogli služiti još junačkije. Ovom ispravom stičete državljanstvo u zemlji.« On mi ispriča, da se Piero Strozzi morao mnogo truditi, čekati dugo vremena i iskoristiti više utjecajnih veza, da je dobije, dok meni kralj šalje moju svojom pobudom na poklon. Takvog znaka blagonaklonosti nije nitko još vidio u tom kraljevstvu. Na te riječi ja veoma toplo zahvalim kralju, a onda zamolih toga tajnika, da mi ljubezno rastumači u čemu se sastoji značenje te isprave o državljanstvu. Ovaj je tajnik bio veoma obrazovan i veoma uljudan, a govorio je prekrasno talijanski. On se ponajprije glasno nasmije, a onda se opet uozbilji i razjasni mi na mojem jeziku, naime na talijanskom, što znači isprava o državljanstvu. On je govorio: »To je jedno od najvećih odlikovanja, koje može dobiti i stranac... Ovdje kod nas to znači znatno više nego dobiti plemstvo u Mlecima.« Kad se tajnik oprostio od mene i vratio kralju, on mu o svemu podnese izvještaj, a ovaj se vedro nasmija i domalo reče: »Eto baš hoću da jasno dozna, u koju sam mu svrhu umutio isporavu o državljanstvu. Dođite i proglasite ga gospodarom dvorca Petit Nesle, u kojemu stanuje, a koji je još sada moje vlasništvo. On će to mnogo lakše razumjeti nego izdavanje isprave o državljanstvu.« Meni dođe vjesnik s ovom spomenutom darovnicom. Ja sam ga zato htio ljubezno počastiti. Ali on nije htio primiti ništa uz izjavu, da on samo ispunja nalog njegova veličanstva. Tu izjavu o državljanstvu skupa s darovnicom o poklanjanju dvorca ponio sam sa sobom u času, kada sam se vraćao u Italiju, pa kamo god ja pošao i gdje god ja okončao svoje dane, hoću da ih imam uza se.

* Piero Strozzi; čuveni talijanski vojnik, prvorođeni sin Filippa Strozzija. Postigao je maršalski čin. Umro je god. 1555. kod opsade grada Thionvilla u 47 godini. Pod pseudonimom je napisao jedan spjev u ottavi rimi.

** Mon ami, moj prijatelj.

XX

Sada nastavljam prekinuto pričanje o svojemu umjetničkom radu. Imao sam u rukama ona već spomenuta djela, naime već započetoga srebrnoga Jupitra, zlatnu solnicu, veliku srebrnu posudu, dvije brončane glave, a na njima se vrlo marljivo radilo. Također sam naredio, da u bronci odlju podnožje za toga Jupitra, ono je bilo bogato urešeno ornamentima, a među ovima isklesali smo u basreljefu otmicu Ganimeda, a s druge strane Ledu s labudom. Podnožje je pri lijevanju ispalo izvrsno. Izradih i drugo slično podnožje, da na njega smjestim Junenin kip; no što se tiče same Junone, čekao sam da me kralj opskrbi srebrom, da bih je mogao početi. Zahvaljujući mojoj spretnosti u radu, ja sam već ujedinio u jedno sve pojedinosti srebrnog Jupitra. Također sam složio i zlatnu solnicu, vaza je znatno uznapredovala, dvije brončane glave su već bile dovršene. Također sam izradio nekoliko manjih djela za ferarskoga kardinala: osim toga bogato cizelirani srebrnu vazicu, koju sam namjeravao darovati gospođi d' Etampes, a onda sam izradio mnoga djela za talijansku gospodu: za gospodina Piera Strozzija, grofa Anguillaru, grofa Pitiglianu, grofa Mirandolu i još mnogo drugih. Ali da se vratim mojemu velikom kralju, već sam spomenuo, da sam dobrano poodmakao u radu na onim djelima za nj. U tome času on se vrati u Pariz. Već trećega dana dođe u moju kuću s velikim brojem najvišega plemstva svojega dvora, te se veoma začudi tolikim djelima, kojima sam bio okružen, a koja sam tako lijepo unapredio. Kako je s kraljem bila njegova gospođa d'Etampes, oni razvezaše razgovor o Fontainebleau. Gđa d'Etampes reče kralju, da bi morao naručiti kod mene nešto lijepoga za ures svojega odmarališta Fontainebleaua. Kralj joj reče: »Vi krasno govorite i ja ću odlučiti smjesta, da moramo dobiti nešto lijepa.« I okrenuvši se meni on me poče pitati, što ja mislim da bi se moglo učiniti za ukras »one lijepe česme«. Ja mu predložih neke moje dosta slobodne zamisli: kralj izrazi također svoje mišljenje, a onda mi reče, da će poći da se razonodi nekih petnaest ili dvadeset dana u mjestancu Saint Germain en Laye, na udaljenosti od dvadeset milja od Pariza, a da ja u međuvremenu izradim model, »za tu lijepu česmu«, s najbogatijim zamislima što umijem, jer je taj grad najveći vrutak zabave i odmora što ga ima u njegovu kraljevstvu. Zato mi zapovjeda i moli me, da se napregnem, da stvorim nešto lijepo, a ja mu to i obećah.

Kada je kralj vidio u jednoj radionici na okupu toliko djela, on reče gđi d' Etampes: »Nisam nikada imao čovjeka ovoga poziva,

ma. Budući da on mnogo troši, da je dobar drug i marljiv radnik, potrebno je da i mi sami sa svoje strane mislimo za nj. A to zato, jer uvažite, gospodo, koliko je god puta došao meni i koliko god puta sam ja došao njemu, on nije nikada tražio ništa. Njegov duh je u potpunosti obuzet mislima na djela. Treba će da mu brzo iskažemo kakvo dobročinstvo, da ga ne bismo izgubili« Gđa d'Etampes opazi: »Ja ću vas podsjećati na nj«. Oni odoše, a ja nastavih s velikim žarom ove započete radove, a osim toga prihvatih se izrade modela česme i brižno ga unapređivah.

XXI

Nakon mjesec i pol dana kralj se vrati u Pariz. Radio sam do toga časa danju i noću, te mu pođoh u posjet i ponesoh mu moj model koji je bio tako razgovjetno skiciran, da je bio savršeno razumljiv. Već je ponovo otpočelo žestoko ratovanje između cara i njega,* tako da mi je upalo u oči da je jako zabrinut. Ipak pođoh na razgovor ferarskom kardinalu te mu rekoh da sam donio neke modele koje je kralj od mene naručio. Tako ga zamolih, da on, ako mu se pruži prilika, umetne nekoliko riječi zbog toga, da bih ja mogao pokazati te modele u nadi, da će se oni kralju jako dopasti. Kardinal to i učini, predloži kralju da dođe vidjeti te modele, a kralj istoga časa dođe na mjesto, kamo sam te modele bio smjestio. U prvom redu načinio sam vrata za palaču u Fontainebleau. Htio sam, da što manje diram u raspored, koji je već prije postojao. Vrata na palači bila su široka, a niska po onom lošem francuskom maniru, tako da je otvor bio gotovo četvorina. Nad tom četvorinom bio je ovalni luk poput ručke za košaru, a kralj je htio da u taj luk umetnem ženski lik, koji bi predstavljao ninfu Fontainebleau. Odmjerih najprikladniji srazmjer rečenome otvoru, a zatim nad otvor postavih primjeren svod. Po stranama razmjestih dražesne izbočine; pod njima je stajalo podnožje, a nad njima kapitel, tako da su se gornji i donji dio slagali. A mjesto dvaju stupova, koje se činilo da traže manji ukrasi postavljeni gore i dolje, smjestih s jedne i s druge strane satira u bas-reljefu. Jedan je satir nekako mišicom podupirao kapitel; u drugoj ruci držao je veliki štap; njegova drska i gorda glava gotovo je ispunjala gledaoce strahom. Drugi je satir stajao u istom stavu, ali se prilično razlikovao po glavi i po drugim koji bi mi se više svidao i više zaslužio da bude nagrađen od njega. Zato moramo nastojati, da ga zadržimo uz nas povoljnim ponuda-

* Rat između kralja Franje I. i cara Karla V. u svibnju god. 1652.

pojedinostima. U ruci je imao bič s tri kuglice skopčane s lancima. Te likove zovem satirima, ali su imali oblik ljudski osim malih roščića i kozje glave. U svod sam smjestio ženu, koja leži u ljepu stavu: ona je držala lijevu mišicu nad vratom jelena (jelen je bio jedan od kraljevih emblema). S jedne strane načinio sam u polureljefu neke srndaće i veprove, te drugu divljač u još manjem reljefu. S druge strane raznolike pse ptičare i hrtove, a sve su te životinje dočaravale onu prekrasnu šumu, iz koje izvire česma. Zatim sam čitavo ovo djelo obuhvatio u duguljastu pačetvorinu, kojoj je svaki od gornjih uglova sadržavao jednu Pobjedu u bas-reljefu, s njenim drevnim atributom, zubljom u ruci. Povrh te pačetvorine izradio sam salamandra, kraljev vlastiti emblem, s mnoštvom drugih dražesnih ornamenata u slogu djela, koje je bilo u duhu jonske škole.

XXII

Čim je kralj vidio ovaj model, njegovo lice zasja od radosti, te on kao da je zaboravio neugodne razgovore, koje je slušao već preko dva sata. Videći da je veseo kako sam samo mogao poželjeti, otkrih mu drugi model, kojemu se on nije ni u snu nadao, jer se činilo, da već onaj prvi smatra plodom neumornoga truda. Drugi model je bio velik preko dva lakta, a na njemu se vidjela česma u obliku potpune četvorine; naokolo se razvijalo divno dvostruko stubište koje se preplitalo, nešto do tada neviđeno u Francuskoj, a vrlo rijetko i u samoj Italiji. U sredini česme smjestio sam, malo više od nakapnice, isto tako četvorno podnožje, a na njemu je stajao vrlo dražestan goli lik. Ovaj je u desnoj ruci, podignutoj u vis držao prelomljeno koplje, a lijevu je ruku držao na balčaku svoje demeskinje, krasnog oblika. Na lijevoj nozi je počivao, a desnom je nogom gazio najbogatije opremljenu čelenku. Na četiri ugla česme stavio sam po jedan lik, koji sjedi, s mnogo čarobnih obilježja.

Kralj me ponajprije zamolio, da mu razjasnim, što znači ta lijepa osnova, koju sam zamislio dosta maštovito. On mi reče, da je sam, bez ikakvih pitanja razumio sve ono, što sam načinio s vratima. Ali on ne razumije ništa u pogledu česme, premda mu se čini prekrasna. On dobro zna, da ja ne stvaram poput drugih, praznoglavih umjetnika, koji doduše rade s nekom dražešću, ali bez ikakovog značenja. Ja nato pregnuh, da mu se moje tumačenje svidi isto toliko koliko i moj rad, te rekoh: »Znajte, svijetla kruno, da je čitav ovaj mali rad savršeno odmjeren u malom mjerilu tako da će, kada ga ostvarim u većem opsegu, sačuvati tu istu dražest, koju ima sada. Onaj središnji lik bit će visok pedeset i četiri stope (na tu riječ vidjeh na kraljevom licu znak, da je silno začuđen). On predstavlja boga Marsa. Ona druga četiri lika predstavljaju lijepe umjetnosti, koje toliko voli i gaji vaše veličanstvo. Ovaj na desno predstavlja cjelokupnu književnost: vidite da on ima svoja obilježja, kakva su filozofija i sva znanja, koja nju prate. Ovaj drugi lik predstavlja sve likovne umjetnosti, naime kiparstvo, slikarstvo i graditeljstvo. Ovaj treći lik predstavlja muziku, koja je neizbježna pratilica svih tih umjetnosti. Ovaj čevrti lik, koji izgleda tako vedro i dobrostivo, predstavlja darežljivost, bez koje ne može doći do izraza ni jedan od onih divnih darova, kojima nas Bog obdaruje. Onaj veliki lik u sredini predstavlja glavom Vaše Veličanstvo, jer poput boga Marsa vi ste jedini hrabar na svijetu, a tu hrabrost vi pravično i zdušno upotrebljavate na obranu vaše slave.« Kralj se jedva mogao strpjeti da počeka kraj mojega kratkoga govora, a onda na sav glas povika: »Odista sam našao čovjeka po mojem srcu.« On odmah pozva rizničare i reče im, da mi budu na usluzi i da me opskrbe sa svim, štogod budem trebao, pa ma koliko trošak bio velik. A onda me potapša rukom po ramenu, pa mi reče: *Mon ami*, (to znači moj prijatelju) ja ne znam čije je zadovoljstvo veće: ili vladarovo, što je našao majstora po svojemu srcu, ili pak ono umjetnikovo, što je našao vladara koji, mu pruža takovih mogućnosti da bi mogao izraziti velike zamisli svojega duha.« Odgovorih mu, ako ja zbilja jesam onaj, o kojemu on govori, da je moja sreća veća. On odgovori u smijehu: »Recimo, da je jednaka.« Ja se oprostih izvan sebe od veselja i vratih se radu na mojim djelima.

XXIII

Zloduh moje sudbine je htio, da mi nije došlo na um da odigram istu dvorjaničku ulogu i kod gdje d'Etampes. Ona uveče iz vlastitih kraljevih usta dozna sve, što se dogodilo. Na to u njenome srcu uskipi tako otrovna žuč, da je ona ogorčeno rekla: »Da mi je Benvenuto pokazao svoja lijepa djela, on bi me potaknuo, da ga se zgodnom prilikom sjetim.« Kralj me htjede ispričati, ali bez uspjeha. Ja doznah za taj razgovor, te nakon petnaest dana, kada se dvor s izleta u Normandiju, u Rouen i u Dieppe vratio u Saint-Germain en Laye uzeh onu lijepu vazicu, koju sam izradio na molbu iste gospođe d'Etampes u nadi, da ću opet steći njezinu milost, ako joj je poklonim. Tako je odnesoh sa sobom. Najavih se kod jedne njene dojkinje, kojoj pokazah lijepu vazu za njenu gospodaricu, i rekoh, da joj je donosim na poklon. Ta me je dojkinja

najprijaznije dočekala, te mi reče, da će prozboriti riječ dvije gospođi, koja još nije odjevena; ona će me uvesti njoj, čim dobije mig. Dojkinja ispriča gospođi, da sam došao, no ova prezirno odgovori: »Recite mu, neka počeka«. Kada sam to čuo, sabrah cijelu svoju strpljivost, koja je za me najteža vrlina. Ipak sam se strpio sve do poslije njenog objeda, ali kako je vrijeme prolazilo, glad me toliko razdraži, te ne mogavši više da odolim ja poslah gospođu s oproštenjem k vragu, izgubih se odatle, dođoh u posjet lorenskome kardinalu, te mu darovah tu vazu i zamolih ga, da mi samo sačuva kraljevu blagonaklonost. Kardinal reče, da mene ne treba preporučati, a kada bi trebalo, da bi on to rado učinio. Na to pozva nekoga svojega rizničara i šapne mu nešto na uho. Rizničar počeka, da se oprostim od kardinala, a onda mi reče: »Benvenuto, dođite sa mnom, počastit ću vas čašom dobroga vina«. Ja nisam razumio, šta time hoće da kaže, te mu rekoh: »Lijepo molim, gospodine rizničare, dajte mi samo čašu vina i komad kruha, jer me zbiljski izdaju moje sile. Od jutros rano pa do ovoga sata ja sam natašte čekao u predsoblju gdje d'Etampes u namjeri, da joj poklonim onu lijepu srebrnu pozlaćenu vazicu, i o tome sam je obavijestio, ali je ona, da bi me ponizila, poručila da čekam. A mene je spopala glad i osjećao sam kao da ću pasti u nesvijest, te kada je tako Bog htio, dao sam svoj rad, plod svojih žuljeva, onome, koji ga je kudikamo više zaslužio. A ja od vas ne tražim tako mnogo vina, jer kako sam ponešto žučnoga temperamenta, post me je toliko izmoždio, da bih se mogao srušiti bez svijesti na zemlju«. Dok sam jedva jedvice iskazivao ove riječi, pojavi se neko bogovsko vince i razne đakonije, tako da sam se ljudski okrijepio, a kada mi se vratila životna snaga, minu me srdžba. Dobri mi je rizničar turao u ruke sto zlatnih škuda, ali ja se usprotivih i ne htjedoh nikako da ih primim. On ode da o tome izvjesti kardinala; ovaj ga ispsova i zapovjedi mu, da me prisili da primim škude, jer da mu inače ne izlazi na oči. Rizničar se vrati meni usplahiren i reče mi, da ga kardinal nikada prije nije tako ispsovao. On je i opet htio, da mi dade novac; ja sam se donekle opirao, a on mi onda ljutito reče, da će me prisiliti, da primim. Ja napokon uzeh novac. Htio sam poći da zahvalim kardinalu, ali mi on poruči po nekom svojem tajniku, da će mi rado ići na ruku svaki put, kada se pokaže potreba, da mi u nečem ugodi. Vratih se u Pariz još iste večeri. Kralj dozna za cijelu priču. Smijači obasuše dosjetkama gdju d'Etampes, a to samo utoliko više raspali njenu žuč i mržnju na me, i to u tolikoj mjeri, da je čak i moj život došao u pogibelj, kako ću ispričati na svojemu mjestu.

XXIV

Beskrajne neprilike, kojima je huda sreća zakrčila moj put, prisilile su me da sve do ovoga mjesta prešutim jednu znamenitu osobu. Ja sam se mnogo prije morao sjetiti zaslužnoga prijateljstva najodličnijega, najljupkijeg i najprijaznijeg poštenjaka, kojega sam upoznao na svijetu. To je bio messer Guido Guidi,* izvrstan liječnik i učenjak, firentinski plemić. Da li ga spominjem ili ne, mislio sam ja, to je sporedno, dovoljno je, ako ga nosim neprestano u srcu i u duši. Ali kako opažam, da je moj životopis bez njega krnj i nepotpun, umećem ga ovamo usred pričanja o mojim najgrđim neprilikama, da bi, onako kako mi je bio od utjehe i od pomoći, ostao ovdje zapisan kao spomen na dobre trenutke. Dakle taj messer Guido dođe u Pariz, te kada sam ga ja upoznao, povedoh ga u svoj dvorac i tu mu podijelih jednu slobodnu odaju. Tako smo imali prilike da ujedno ugodno provodimo nekoliko godina. U Pariz dođe također pavijski biskup, naime monsignor Rossi, brat grofa San Seconda. Toga gospodina oslobodih odsjedanja u svratištu i smjestih ga u svoj dvorac, gdje i njemu dadoh jednu slobodnu odaju. Tu je on udobno proživio mnogo mjeseci među svojim slugama i svojim konjima. U drugoj prilici ukonačih također za nekoliko mjeseci messer Luigija Alamannija s djecom. Bog mi je barem podijelio milost, da sam katkada mogao ukazati kakovu uslugu ljudima istaknutim bilo po rodu bilo po darovitosti. S tim messer Guidom ostao sam u dobru prijateljstvu sve one godine, što sam živio u Petit Nesleu, te smo često sa zadovoljstvom isticali, da se jedan i drugi usavršavamo u svojoj struci šireći svoje znanje pomoću onoga velikoga i divnoga vladara. Mogu iskreno priznati, da sve ono, što ja jesam, da sve ono, što sam dobra i lijepa učinio, da sve to skupa dugujem onom znamenitom kralju. Zato opet povezujem nit pričanja i nastavljam s uspomenama o njemu i o mojim djelima, koja sam za nj izvršavao.

XXV

Imao sam u tom mojemu dvorcu loptalište, te sam iznajmljujući ga igračima zasluživao dosta novaca. Na tome mjestu je bilo više malih stanova, u kojima su živjeli razni ljudi. Među tim

* Firentinac, pozvan u Francusku od kralja Franje I. god. 1542. Poslije je bio profesor medicine u Pisi. Tu je i umro god. 1560.

stanarima je bio vrlo vrijedan tiskar; ovaj je imao gotovo čitavu tiskaru unutar ograda mojega dvorca, te je on onaj, koji je messer Guidu tiskao onu njegovu vrlo lijepu knjigu o ljekarstvu. Kako su mi te prostorije trebale, ja otkazah stan štamparu, ali to nije išlo tako lako. Među mojim stanarima bio je i neki fabrikant puščanoga praha; a premda sam htio da se poslužim tim malim stanovima za neke moje vrsne njemačke radnike, taj se fabrikant nije htio iseliti, te sam ga na ljubezan način više puta opomenuo, da mi isprazni moje sobe i preda ključ, jer sam u njima htio nastaniti više mojih radnika u kraljevoj službi. No ukoliko sam ga uljudnije molio, utoliko mi je bahatije taj bukvan odgovarao; konačno mu ipak odredih posljednji rok od tri dana. Ovaj se slatko nasmija, te mi reče da će tek po ishodu triju godina početi misliti o otkazu. Nisam ni slutio, da je taj čovjek štićenik gospođe d'Etampes, a da me moj spor s tom gospođom nije inače silio da mislim na posljedice svojih činova malo opreznije nego prije, ja bih ga odmah otjerao ali odlučih se strpjeti još ona tri dana. No kada su ovi prošli bez daljnjih obzira pokupih i naoružah moje radnike Nijemce, Talijane i Francuze, i sabrah mnoštvo nadničara, koje sam imao u svojoj službi, te za kratko vrijeme razlupah čitav stan i pobacah izvan dvorca svu imovinu fabrikanta. Taj je čin bio ponešto grub, ali sam ga izveo zato, jer mi se on rugao, da ne pozna takvoga talijanskoga kičmenjaka, koji bi mu smio maknuti i najmanju stvarčicu s njenoga mjesta.

Ali kada je to bilo izvršeno, ovaj dođe, a ja mu rekoh: »Ja sam najsitniji Talijan cijele Italije, a nisam ti učinio ništa usporedivo s onim, što bih bio kadar da ti učinim i što ću ti zbilja i učiniti, ako samo prozboriš jednu riječ«. Rekoh mu još dosta drugih pogrda. Ovaj čovjek, zapanjen i prestravljen pokupi i uredi što je bolje mogao svoju imovinu, a onda potrča gđi d'Etampes, kojoj ispriča, kako sam napravio paklensku sablazan. Ta moja pizmena neprijateljica opisa taj izgred kralju još mnogo slikovitije, jer je ona imala u kudikamo većoj mjeri dar govora i glumački nastup. Kazivali su mi da se na to kralj u dva navrata gotovo razbjesnio na me i izdao zapovijed, da me kazne. Ali budući da je nasljednika prijestolja Henrija, njegova sina i današnjega francuskoga kralja, nekoliko puta ljuto uvrijedila ta dosta drzovita žena, ovaj me, skupa s navarskom kraljicom, sestrom kralja Franje, uze tako toplo u zaštitu, da je kralj pretvorio čitavu stvar u šalu. I samo tako, uz bjelodanu božju pomoć, ja izmakoh nekoj velikoj nepogodi.

XXVI

Isto tako nasilni otkaz stana morao sam provesti protiv još jednoga sličnoga stanara, ali ne razruših kuće: samo mu pobacah sve njegove stvari na dvor. Na tu vijest gđa d'Etampes se toliko uzobijesti da je rekla kralju: »Vjerujem, da će vam taj zloduh danas sutra poharati i opustošiti Pariz«. Na te riječi kralj ljutito otkosi gđi d'Etampes, da ja imam potpuno pravo, što se branim od te fukare, koja hoće, da mi spriječi rad u njegovoj službi. Žuč te okrutne žene kipjela je svaki dan sve žešće protiv mene. Ona dozva sebi nekoga slikara, koji je stanovao u Fontainebleau, gdje je gotovo neprekidno boravio. Slikar je bio Talijan i to iz Bologne, čak su ga i zvali »Bologna«, ali se po svom pravom imenu zvao Franceso Primaticcio.* Gđa d'Etampes mu reče, da bi on morao zatražiti za se od kralja onu narudžbu za izgradnju česme, koju je kralj odredio za mene, a da će ga ona podupirati svom snagom svoga utjecaja. I tako se njih dvoje urotiše protiv mene. Taj Bologna se razveseli kao nikada u životu, misleći da mu je pala sjekira u med, premda je narudžba bila izvan područja njegove struke. Ali on je inače bio vrlo vješt crtač i dobavio za svoje suradnike neke radnike izučene u Rossovoj školi. Rosso je bio naš firentinski slikar, odista izvanredan talenat. A šta je Primaticcio dobro naslikao, pozajmio je iz čudesnoga stvaranja Rossa, koji je tada već bio mrtav.

Ta bi preporuka sama po sebi ostala slaba i bez učinka, da gđa d'Etampes nije razvila svoj moćni upliv i da sada ta gospođa i Bologna nisu po dogovoru u potaji složno salijetali onoga velikoga kralja. A odlučan razlog, da kralj popusti, bio je taj, što su njegova milosnica i Bologna složno rekli: »Kako je moguće, svijetla kruno, da vam Benvenuto po vašoj narudžbi izradi dvanaest srebrnih kipova? Ta on još nije završio niti jedan. Ili pak ako ga uposlite za takvo veliko novo poduzeće, nastaje nužda da se svakako odrečete onih drugih djela, koja vam toliko leže na srcu, jer ni sto najvrsnijih umjetnika ne bi nikada moglo završiti tako opsežna djela kakva je poduzeo ovaj vrsni majstor. Očito se vidi, da on ima orijašku volju da radi. Ali to će biti razlog da vaše veličanstvo u jedan mah izgubi i njega i ta djela.« Ovaki i mnogi slični razgovori napokon nađoše kralja u popustljivom raspoloženju, a onda se privoli na sve ono, što su od njega tražili, premda mu Bologna još ni jednom nije pokazao ni kakav crtež ni kakav model u gornju svrhu.

* Francesco Primaticcio, misli se, da je došao u Pariz god. 1533. poslan od mantovskog vojvode. God. 1540. čistio je i uređivao u Fontainebleau neka Raffaellova djela.

XXVII

U isto vrijeme stupio je u Parizu u borbu protiv mene onaj drugi stanar, kojega sam izbacio iz svojega dvorca. On je poveo protiv mene parnicu optužujući me, da sam mu pokrao mnoštvo njegovih stvari u času, kada sam ga otjerao iz kuće. Ova mi je parnica zadavala toliko živčane muke i oduzimala toliko vremena, da sam više puta očajavao i htio da otputujem u nepovrat.

U Francuskoj imaju loš običaj, da izvlače grdne svote novca putem parnice, koju zapodjenu s nekim strancem ili s nekom osobom nevještom u parničenju. Tako čim vide da u parbenom postupku može biti nekoga dobitka, sjete se da ga prodadu. Mnogi ljudi ustupaju za novac vođenje svojih parnica drugima, kojima se tako čitava trgovina sastoji u kupovanju parnica.

Vlada i drugi vrlo ružan običaj. Normanđani, gotovo većina njih, nalaze svoje zanimanje u tome, da daju kriva svjedočanstva. Tako oni, koji kupuju parnicu, odmah dovedu četiri ili čak šest takvih svjedoka, već prama potrebi, pa protivna stranka, koja ne sluti da ih također treba dobaviti isto toliki broj, odmah ima osudu protiv sebe. I ja sam doživio takovih neprilika. Kako mi se činilo da imam posla s velikim nepoštenjem, ja dođoh u veliku dvoranu pariskoga suda, da tu sam osobno branim svoje pravedno stanovište. Tu vidjeh nekoga suca, kraljeva zamjenika u građanskim sporovima, gdje sjedi visoko za stolom na visokom podnožju. Ovaj je čovjek bio velik, krupan i debeo, ali vrlo mrka izgleda. Imao je oko sebe s jedne i s druge strane mnogo opunomoćenika i odvjetnika raspoređenih po svojoj važnosti njemu na desno i na lijevo. Stranke su dolazile jedna po jedna i obrazlagale tom sucu svoj pravni slučaj. No vidio sam, kako oni odvjetnici sa strane govore katkada svi u jedan mah, a morao sam se diviti što onaj divni čovjek, prava slika Plutona, s izrazitim držanjem ćuli uho sada k ovome sada k onome, te svima majstorski odgovara. A kako mi je uvijek godilo da gledam svakovrsne darove u raznim zanimanjima i da u njima uživam, to mi se učini tako zanimljivo da bih kao veliki gubitak žalio da to nisam vidio. Dvorana je bila veoma prostrana i ispunjena mnoštvom ljudi; međutim su budno pazili, da ovamo ne prodre niko nepozvan, te su držali vrata zatvorena i pod stražom. Taj bi stražar neki put, kada bi se opro nekome, koga nije htio pustiti unutra, svojom galamom ometao onoga divnoga suca, koji bi ljutito dobacivao psovku stražaru. Takav se slučaj ponovio više puta pred mojim očima i bacio me u čudna razmišljanja, jer evo doslovne riječi, koje je izgovorio taj sudac u času, kada su dva plemića dolazila samo kao gledaoci, a vratar se žestoko opirao. Tada je sudac povikao na sav glas: »Muči, muči, sotono, izađi odavde i muči.« Te riječi na francuskom zvuče ovako: »Phe, phe, Satan, phe, phe, Satan, alè, phe«.*

Ja sam do toga časa temeljito naučio francuski jezik, te čuvši te riječi dođe mi upamet ono, što je Dante rekao, kada je sa svojim učiteljem Virgilom ušao iza paklenih vrata u prvome stihu VII. pjevanja.** Jer je Dante u svoje vrijeme skupa sa slikarom Giottom*** živio u Francuskoj, a najviše u Parizu, gdje se poradi galame to mjesto parničenja može smatrati paklom. Kako je Dante dobro razumio francuski jezik, on je od tih riječi načinio svoj jedanaesterac. Meni se činilo dosta čudnovato, što komentatori nisu nikada htjeli, da ga tako razumiju. Zbog toga kažem i vjerujem, da ovi komentatori mjestimično pjesniku podmeću smisao, koji njemu nije nikada došao na um.

XXVIII

Da se vratim svojoj parnici. Kada sam vidio, da i ovi odvjetnici predaju u ruku neke oštre osude, nisam znao, što bi mi drugo moglo pomoći, te pribjegoh kao svojemu pomoćniku velikom maču o svojem pojasu, jer sam uvijek uživao u tome, da nosim lijepo oružje. Prvi, na kojega sam upravio napadaj, bio je onaj glavni krivac, koji je podgao protiv mene nepravednu parnicu, te mu neke večeri, premda sam se čuvao da ga ne ubijem, zadadoh toliko udaraca u noge i u ruke, da sam ga onesposobio za hodanje. A onda nađoh onoga drugoga, koji je kupio parnicu, te i njega tako kvrcnuh, da je parnica prestala.

Ja zahvalih Bogu na ovome sretnome događaju kao što to redovito činim na svim sretnim uspjesima, te pomislih da ću tada barem za neko vrijeme imati mira i rekoh mojim mladićima u kući, a najviše Talijanima, da se za ljubav Božju svako posveti svojemu radu i da mi pomažu dosta dugo, dokle uzmognem svršiti ona započeta djela, jer ih želim brzo svršiti. Zatim sam se kanio vratiti u

---

* Phe, phe. Ovdje slovo **h** ne pridaje slovu **p** zvuk **f**, nego ima da poderta francuski izgovor. Na taj način Cellini je izmijenio francuske riječi: »Paix, paix, Satan; paix, paix, Satan; allez, paix«.

** Taj poznati Danteov stih glasi: »Pape satan, pape satan, aleppe«. Ovaj glasoviti Danteov stih, kojega su mnogi htjeli protumačiti, ostao je nejasan i danas. Možda je Danteu i bila nakana da dade kao niz oporih, neobjašnjivih glasova.

*** To da je Giotto, čuveni slikar, putovao u Pariz, smatra se pričom.

Italiju, jer se nisam mogao pomiriti s lopovlucima ovih Francuza. Ja bih mogao loše proći, jer bi se njihov kralj mogao jednom rasrditi na mene i teško mi naplatiti takve činove, kojih sam izveo više puta na svoju obranu protiv sličnih nepodopština. Talijani, na koje mislim bili su: prvi i najdraži Ascanio iz napuljskoga kraljevstva iz mjesta Tagliacozzo, drugi Rimljanin, Paul, osoba vrlo niskoga roda, koji nije znao ni tko mu je otac. To su bila ona dvojica, koju sam poveo sa sobom iz Rima, jer su već u Rimu radili za me.

Drugi Rimljanin, koji je međutim navlaš došao ravno iz Rima da me potraži, također se zvao Paulo, a bio je sin siromašnoga rimskoga plemića iz obitelji Macaroni. Ovaj mladić nije osobito izučio obrt, ali je odlično baratao oružjem. Imao sam još jednoga Talijana iz Ferrare, a zvao se Bartolomeo Chioccia. Pa još jednoga sam imao: ovaj je bio Firentinac i zvao se Paolo Micceri. Njegova su brata zvali nadimkom Gatta; taj je bio stručna sila u računovodstvu, ali je pri rukovanju novcem bogatoga trgovca Tommasa Guadagnija napravio nesmotrenih troškova. Ovaj mi je Gatta uredio neke knjige, u kojima sam vodio račune velikoga najkršćanskijega kralja i drugih. Kada je Paulo Micceri od svojega brata naučio kako treba voditi trgovačke knjige, on preuzme od njega moje knjige i nastavi s njegovim radom, koji sam mu masno nagrađivao. A kako mi se činio dobar mladić, jer sam vidio njegovu pobožnost, budući da je neprestano sada gunđao psalme, sada molio s krunicom u ruci, ja se silno pouzdah u njegovu hinjenu dobrotu.

Nekoga ga lijepoga dana pozvah na stranu i rekoh mu u četiri oka: »Paole, predragi brate, ti vidiš kako dobro živiš sa mnom, dok prije, ti se sjećaš, nisi imao nikakoga oslona u životu. Kako si ti uostalom Firentinac, ja se mogu u te više pouzdati kao u svojega sugrađanina, a utoliko prije, što vidim, da si jako pobožan i odan vjerskome životu, što mi se neobično sviđa. Ja te molim da mi pomogneš, jer se ne pouzdavam previše ni u kojega od ovih drugih. Ali molim te, da se uvijek obazireš na ove dvije glavne stvari, koje bi lako mogle povrijediti moju osjetljivost. Prva je ta, da ti vjerno paziš na moju imovinu da mi je ne bi drugi potkradali pa tako ne smiješ ni ti u nju dirati. Druga je ta, ti vidiš onu ubogu curicu Katarinu, koju ja uglavnom držim zbog koristi za svoju umjetnost, jer bez nje ne bih mogao stvarati. Ali također, budući da sam muškarac, ja sam se s njome poslužio i za moje putene naslade, te bi se — ne dao Bog — moglo dogoditi, da mi rodi sina. Kako ja uostalom ne kanim podmirivati troškove za tuđu djecu i kako ne bih htio pretrpjeti, da mi neko načini takvu sramotu, kada bi se neko iz ove kuće drznuo da nju navede na grijeh, pa bih ja to opazio, zacijelo vjerujem, da bih ja ubio nevjernicu i zavodnika. Zato te molim, dragi

brate, da mi pomogneš, pa ako vidiš nešto odmah mi odaj, jer ću ja uputiti na vješala i samu Katarinu i njenu majku i zavodnika. Ali zato moraš najprije da paziš i na se samoga.« Ovaj se lopov znamenova kretnjom, koja je išla od glave do noge, i reče: »O Isuse blagoslovljeni, ne dao Bog, da ja ikada pomislim na takovu nedostojnost, prvo, jer se ne podajem tim gadnim porocima, a drugo — zar vi ne vjerujete, da ja cijenim velike blagodati, koje imam od vas?« Na te riječi, koje je izgovorio iskrenim ljubeznim glasom ravno u moje lice, ja duboko povjerovah, da sve stoji onako, kako mi on priča.

XXIX

Dva dana kasnije — a bio je blagdan — messer Matteo del Nazaro, i on također Talijan u kraljevoj službi, istoga poziva kao ja, više nego vrstan majstor, pozvao me s onim mojim mladićima da se malo zabavimo i založimo u nekome vrtu. Ja se zato spremih da izađem i rekoh Paolu, da bi i on morao izaći na šetnju da se razveseli, jer mi se činilo da možemo malo odahnuti kako se donekle stišala ona poznata neugodna parnica. Ovaj mi mladić odgovori: »No odista bi smo bili veoma neoprezni da ostavimo kuću ovako praznu: pazite, koliko zlata, srebra i dragulja imate u njoj. Budući da se nalazimo u gradu punom lupeža moramo čuvati stražu i danju i noću. Ja ću provesti vrijeme pobožno se moleći, a u isti ću mah čuvati kuću. Idite laka srca da se zabavite i zabavite. Drugi put će mene na straži zamijeniti neko drugi.« Misleći da mogu izaći mirne duše ja u društvu s Ascanijom, Paolom i Chiocciom pođoh u onaj vrt, da se zabavim, te mi dobar dio toga dana provedosmo u veselju. Sunce se već spuštalo prama obzoru, a mene već oko podne spopade zlovolja, te počeh hladn je misliti na one riječi, koje mi je s lažnom prostodušnošću rekla ona propalica. Ja zajahah svojega konja i s dvama slugama vratih se u moj dvorac, gdje nađoh Paola i onu glupavu Katarinu gotovo u griješnom zagrljaju. Jer čim sam stigao, majka, ta stara francuska svodilja, na sav glas povika: »Paolo, Katarino, gospodar se već vratio.« Gledao sam, kako njih dvoje dolaze uplašeni. Kada su došli meni bili su strahovito zbunjeni, te nisu znali ni šta govore ni šta rade, nego su izgledali kao blesavi. Jasno prozrijeh, da su zgriješili. Na to mi srdžba zamrači um; prihvatih mač s odlukom da njih oboje na licu mjesta ubijem; on pobjegne, a ona se baci na koljena na zemlju, te poče kukati da je bilo Bogu plakati. Ja sam htio najprije probosti muškarca, ali ga nisam mogao lako stići u prvi čas. No kada sam ga dostigao već sam

toliko došao sebi, da sam uviđao da je najbolje otjerati njih oboje. Imao sam već dosta drugih kavga na rabošu, te bih pred sudom teškom mukom izn o živu glavu. Zato rekoh Paolu: »Lopove, da su moje oči vidjele ono što moram zaključiti po tvojem ponašanju, deset puta bih ti probio kulje ovim mačem. No sada se tornjaj daleko od mene, pa ako ti još ikada izmoliš »Oče naš«, neka to bude na čast Svetome Julijanu, zaštitniku beskućnika.« Na to istjerah majku i kćer gurajući ih i udarajući ih nogama i šakama. One su se htjele osvetiti za te batine i pođoše na savjetovanje nekom normanskom odvjetniku. Ovaj ih poduči, neka me Katarina optuži, da sam s njome imao snošaj »na talijanski način«. Tako su označavali neprirodno općenje, dakle sodomiju. Pravnik im reče: »U najmanju ruku, čim taj Talijan dozna za tužbu i kada mu razjasne, koliko je pogibeljna, dat će vam smjesta više stotina dukata, da plati vaš muk obzirom na to, što u Francuskoj strogo kažnjavaju taj grijeh.« Tako se sporazumješe: one predaše tužbu, a ja primih pozivnicu da se pojavim pred sudom.

XXX

Ukoliko sam više žudio za mirom, utoliko su me više spopadale nevolje. Svakoga dana osjećao sam udarce sudbine na bezbroj načina, te sam počinjao misliti, što da izaberem — jedno od dvojega: ili da otputujem i da prepustim Francusku nečastivom, ili da se ipak zbiljski borim i u ovoj bitci, te da pokažem, u koju me je svrhu Bog stvorio. Dugo sam vremena ostao u toj nedoumici. Konačno odlučih, da se udaljim i iščeznem od straha, da ne bih izazvao svoju lošu sudbinu u toj mjeri, da mi ona skrha vrat. Kada sam već b o upotpunosti spreman i poduzeo korake da pohranim na sigurnome mjestu one predmete, koje nisam mogao ponijeti sa sobom, i da sakrijem one sitne predmete, u koliko bolje mogu, u odjelu mojem i mojih slugu, taj me odlazak ipak ispunjao dubokom žalošću. Ostadoh sam u takvoj pr.lici u nekoj mojoj maloj radionici, jer sam onim mojim mladićima koji su me savjetovali, neka otputujem, rekao, da će biti dobro, da se pomalo posavjetujem i sa samim sobom, premda sam bio na čisto, da oni uglavnom imaju pravo. Jer uz pretpostavku da izmaknem tamnici, a kada se taj bijes mojih neprijatelja malo ispuši, moći ću se mnogo bolje ispričati pred kraljem, pišući mu u pismu, da sam u ovaj prokleti položaj dospio samo zbog ljubomore. I kako sam rekao odlučio sam da postupim tako: put pod noge.

No u času kada sam se digao, neka me ruka uhvati za rame i okrenu, a neki mi glas snažno povika: »Benvenuto, drži se hrabro

po svom običaju i ne boj se.« U meni odmah prevagnu odluka protivna onoj prvoj, te rekoh mojim talijanskim mladić ma: »Naoružajte se valjanim oružjem i dođite sa mnom. I pokoravajte se mojim zapovijedima, te ne mislite na drugo, jer ću ja izaći pred sud. Kada bih otputovao, vi biste se drugoga dana bez mene pretvorili u dim, zato slušajte i dođite sa mnom.« Svi oni mladići jednoglasno rekoše: »Budući da smo mi ovdje i budući da živimo od njegove sposobnosti, mi moramo poći s njim i pomagati mu do groba u njegovim osnovama. Jer je on rekao veću istinu nego smo mi mislili. Čim bi se on udaljio iz ovoga grada, njegovi bi neprijatelji našli načina da nas sve uklone odavde. Uzmimo u obzir opsežna djela, koja su ovdje započeta i njihovu veliku važnost: mi ne bismo bili sposobni da ih završimo bez njega, a onda bi njegovi neprijatelji rekli, da je on otputovao, jer ni sam nije sposoban, da završi ovakove pothvate.« Os m ovih razloga, da me prate na sud, oni navedoše mnoge druge, isto tako osnovane. Onaj mladi Rimljanin Macaroni prvi ohrabri druge, te još pozva u pomoć više onih Nijemaca i Francuza, koji su mi bili privrženi.

Bilo nas je svega desetorica. Krenuh u čvrstoj odluci, da se ne dam živ u tamnicu. Kada sam došao pred suca kaznenoga suda, nađoh onu Katarinu i njezinu majku, koje su prije nas stigle. Zatekoh ih, gdje se cerekaju sa svojim odvjetnikom. Ja uđoh i odvažno zatražih suca, koji je napuhan, krupan i debeo stajao više od drugih na svojem sjedalu. Čim me je taj čovjek vidio, zaprijeti mi glavom i reče potiho: »Premda se zoveš Benvenuto, ovaj si put došao u zao čas.« Ja ga čuh i odgovorih: »Postupajte sa mnom brzo i recite mi, zašto sam ovamo pozvan.« Tada se taj sudac okrene Katarini i reče joj: »Katarino, ispričaj sve, što ti se dogodilo s Benvenutom.« Katarina izjavi, da sam općio s njom na talijanski način. Sudac se okrenu meni i reče: »Čuješ li, što kaže Katarina, Benvenuto?« Ja odgovorih: »Da sam ja općio s njome na talijanski način, to bih učinio samo iz želje da dobijem sina isto onako, kako i vi činite.« Tada sudac odvrati riječima: »Ona hoće da kaže, da si općio s njome u drugoj posudi nego je ona, gdje se prave djeca.« Ja rekoh na to, da to nije talijanski način, naprotiv da mora biti francuski način, budući da ga Katarina poznaje, a ja ne znam šta je to: te da ja tražim, da ona točno i jasno opiše, na koji sam način s njom općio. Ta lopovska bludnica zločinački opisa stvorenim i jasnim izrazima gnjusni snošaj, za koji me je htjela okriviti. Primorah je, da tri puta ponovi svoj iskaz od početka do kraja, a kada je završila, gromko povikah: »Gospodine suče, predstavniče najkršćanskijega kralja, ja od vas tražim pravdu, jer znam da zakoni najkršćanskijega kralja za taj grijeh kažnjavaju smrću u vatri i muškarca, koji ga počinja, i ženu

na kojoj je počinjen. A ova žena, s kojom nisam imao nikakoga odnošaja, međutim priznaje grijeh. Tu je njena majka svodilja, koja zaslužuje lomaču i za svođenje i za iskazanu pomoć. Ja od vas tražim pravdu.« Te sam riječi ponovio glasno više puta uvijek tražeći, da budu spaljene i ona i njena majka; te rekoh sucu, da ću, ako ih ne uhapsi u mojoj nazočnosti pohitati kralju i potužiti se na nepravdu, koju mi nanosi njegov kazneni predstavnik. One na ovu moju veliku galamu počeše govoriti tše. Na to sam se ja derao još jače. Mala bludnica udari u plač skupa s majkom, a ja sam sucu vikao: »Na lomaču! Na lomaču.« Taj vajni kukavica videći, da stvar nije potekla onako kako je on predviđao, poče blažim riječima ispričavati slaboću ženskoga spola. Na to ja dođoh do zaključka, da sam ipak dobio tu veliku bitku, te gunđajući i prijeteći zadovoljno se udaljih. Duše mi, platio bih petsto škuda, da nisam nikada morao izaći pred sud u takvoj parnici. No kada sam isplovio s te uzburkane pučine, iz svega srca zahvalih Bogu te se veselo vratih s mladićima, koji su me pratili u moj dvorac.

XXXI

Kada zla sudbina ili, da bolje kažem, naša nesretna zvijezda, zapne da progoni nekog čovjeka, ona uvijek raspolaže s novim sredstvima, novim zasjedama za napadaje protiv njega. Tek sam pomislio da sam izmaknuo bezdanom ponoru, utvarao sam sebi, da će me moja loša sudbina pustiti neko vrijeme na miru. No još nisam ni odahnuo nakon te smrtne pogibelji, kada me ona suoči s dvije grozne neprilike u isti mah. U roku od tri dana doživjeh dva doživljaja, a u svakome se od njih moj život našao na kocki. Evo kako se to dogodilo.

Otišao sam u Fontainebleau na razgovor s kraljem. Ovaj mi je napisao pismo, u kojem je izrazio volju, da mu kujem novac za čitavo njegovo kraljevstvo. Uz to pismo priklopio je neke nacrte, da mi barem djelimično rastumači, što on hoće; sa svim tim on mi ostavlja potpunu slobodu da stvaram kako god budem htio. Ja sam prema tome izrađivao nove crteže po mojem ukusu, ali vođen ispravnim shvatanjem graviranja novca. No čim sam došao u Fontainebleau, jedan od onih rizničara, koji je od kralja primio dužnost da se brine za moje potrebe, a zvao se De la Fa, reče mi: »Benvenuto, slikar Bologna dobio je od kralja zadaću, da izradi vašega velikoga kolosa, te je naš kralj oduzeo sve one narudžbe, koje nam je dao za vas, i prenio ih na nj. To se nama nikako ne sviđa, te nam se čini, da je taj Talijan postupao veoma bezobrazno prama vama,

jer vi ste dobili te radove zahvaljujući vašim djelima i vašim žuljevima, a on ih vam oduzima jedino zahvaljujući pokroviteljstvu gđe d'Etampes. K tomu ima već više mjeseci, što je on dobio tu narudžbu, pa još nitko nije opazio, da on uopće nešto sprema.« Bio sam osupnut, te rekoh: »Pa kako je to moguće, da ja o tome nisam čuo ni riječi?« Tada mi odgovori da je Bologna držao stvar u najvećoj tajnosti; on je dobio narudžbu najvećom mukom, jer mu je kralj nije htio podijeliti, te ju je isposlovalo samo zauzimanje gđe d'Etampes. Osjećao sam se uvriježden, nanesena mi je velika nepravica, vidio sam da mi se oduzima rad, koji sam zaslužio velikim trudom, te sam se riješio da načinim neki najoštriji ispad, pa tako s oružjem u ruci odoh ravno da potražim Bolognu. Nađoh ga u njegovoj radnoj sobi za poslom. On me pozva unutra, te me nakon niza lombardskih bučnih pozdrava upita, kakva me je sreća nanijela. Odgovorih mu: »Vrlo lijep i zamašan posao.« Taj čovjek naloži svojim slugama da donesu pića i reče: »Prije nego se upustimo u razgovor o bilo čemu, hoću da nešto popijemo, jer je takav francuski običaj.« Na to primijetih: »Messer Francesco, znajte da oni razgovori, koje imamo povesti nas dvojica, ne traže pića kao uvod. Možda bi bolje bilo piti na završetku.« Na to pređoh na sam predmet razgovora ovako: »Svi ljudi, koji kažu da su poštenjaci, čine takva djela, po kojima se prepoznaje njihovo poštenje, a ako postupaju protivno, ne zovu se više poštenjaci. Znam da vam je bilo poznato da je kralj meni povjerio onoga velikoga kolosa o kojemu se govorilo, osamnaest mjeseci ali ni vi ni nitko drugi nije istupio da tome nešto prigovori. Veliki me je kralj međutim upoznao samo na temelju mojega golemoga truda, te je on taj zamršeni posao povjerio meni, pošto je odobrio moje modele kao valjane. Prošlo je toliko mjeseci, a ja u tom pogledu nisam čuo nikakvih novosti. Istom jutros sam saznao da je kolos oduzet meni, a povjeren vama. Ja sam to djelo postigao svojim divovskim trudom, a vi mi ga oduzimate samo svojim ispraznim riječima.«

XXXII

Na te riječi Bologna odgovori ovako: »O Benvenuto, svako se trudi da radi za svoju korist na sve načine, kako umije i može: ako kralj tako hoće, što vi mislite prigovoriti tome? Samo bi ste dangubili, narudžba mi je predana, dakle je moja. A sada izgovorite sve, što vam leži na srcu slušat ću vas.« Rekoh, mu: »Messer Francesco, imao bih vam reći mnogo toga, te bih vas s dobrim i nepobitnim razlozima mogao natjerati da priznate, da su takvo ponaša-

nje i takve riječi nedopustivi među razumnim bićima. Međutim ću štedjeti riječi i brzo stići do zaključne točke, ali samo naćulite uši i slušajte me dobro, jer je stvar vrlo ozbiljna.« Bologno htjede ustati sa svoje stolice, jer je vidio da mi se zarumenila glava i da mi se izraz lica znatno promijenio. Opomenuh ga, da još nije vrijeme, da se dižemo, te neka i dalje sjedi i sluša. Tada počeh ovako: »Messer Francesco, vi znate, da je rad najprije bio povjeren meni i da je po pravilima ophođenja u svijetu prošlo vrijeme, da bi ga itko drugi mogao svojatati. Pa ipak vam kažem, da ću zbog mira pristati, da vi napravite jedan svoj model, a ja ću, osim onoga, koji sam već načinio, napraviti drugi, a onda ćemo ga u najvećoj tajnosti podnijeti našemu velikome kralju, onomu, koji u tome natječaju dobije priznanje, da se bolje iskazao, pripast će zasluženo kolos. Pa ako on vama dopadne, ja ću pustiti iz vida svu veliku uvredu, koju ste mi sada nanijeli, pa ću vam blagosloviti ruke kao dostojnije od mojih za takovu slavu. Složimo se da tako postupamo, pa ćemo biti prijatelji, inače se moramo zavaditi, a Bog, koji uvijek pomaže pravednu stvar, i ja, koji pravdi krčim put, pokazat ćemo vam, u kakvoj ste velikoj zabludi bili.« Francesco reče: »Narudžba je moja, pa kada mi je već predana, ne ću pustiti da propadne nešto, što meni pripada.« Na to otkresah: »Messer Francesco, budući da vi ne ćete, da stvar uzmete s dobre strane, koja je pravična i razborita, pokazat ću vam njezino naličje, koje će biti isto tako ružno i neugodno kao i ovaj vaš postupak. Kažem vam čisto i bistro: ako ja ikada čujem, da vi na bilo koji način govorite o ovomu mojemu djelu, ja ću vas smjesta ubiti kao psa. Čujete li, mi nismo ni u Rimu ni u Bologni ni u Ferrari! Ovdje ljudi žive na drugi način! Ako ikada doznam, da vi o tome govorite bilo kralju, bilo ikom drugome, ubit ću vas bez ikakoga obzira. Dakle razmislite, kojim se putem želite uputiti, ili onim prvim dobrim, koji sam vam predložio, ili ovim drugim rđavim, koji vam sada osvijetljujem.« Dobrijan nije znao ni šta da kaže ni šta da učini, ali ja sam bio pripravan, da već na licu mjesta presječem čvor i izvedem prijetnju, a ne da više otežem. Bologna promuca samo ovo: »Dokle budem postupao kako mora častan čovjek ne ću se bojati ničega na svijetu.« Na to rekoh: »To ste lijepo rekli. Ali ako budete radili protivno, čuvajte se, jer ste onda sami krivi nesreći.« Na to ga smjesta ostavih, te odoh kralju.

S kraljem sam dugo raspravljao o izgledu novca, u čemu se nismo mogli složiti. Bio je nazočan kraljev savjet, te ga je htio predobiti za misao, da se novac mora kovati na onaj francuski način kako se kovao do toga vremena. Na to im odgovorih, da me je kralj dozvao iz Italije, da izrađujem djela po ugledu na obrasce ljepote,

te ako bi mi on zapovjedio nešto protivno ukusu, ne bih imao dovoljno kičme, da mu se pokorim. Na tu izjavu odgodiše sjednicu savjeta za drugi put, a ja se smjesta vratih u Pariz.

XXXIII

Nisam ni sjahao s konja, kada me neki zluradi dobričina, jedan od onih, koji s nasladom gledaju tuđe zlo, prisjeti da mi kaže, da je Paolo Micceri uzeo u najam neku kuću za onu Katarinu i za njenu majku, te da on tamo često navraća i da u razgovoru o meni uvijek porugljivo priča: »Benvenuto je povjerio loćiku na čuvanje guskama. On je mislio, da se ne ću ni omrsiti. Zanimljivo je, da sada prijeti i da se utvara, da ga se bojim. Opasao sam ovaj mač i ovaj bodež da mu pokažem, da i moja oštrica siječe. Firentinac sam kao i on, ali su moji Micceri daleko uglednija obitelj nego njegovi »Cellini«. Ta hulja, koja mi je donijela te glasove, ispriča mi cijelu stvar tako uvjerljivo, da me odmah spopade vrućica, da, prava vrućica a ne obična uzrujanost. A budući da bih možda umro od bijesa pod navalom te slijepe srdžbe, potražih oduška u tome da nađem prirodno olakšanje, koje mi je sama ta prigoda u vezi s mojim osjećajima nadavala. Rekoh onome mojemu ferarskome radniku, koji se zvao Chioccia, da dođe sa mnom; za mnom je išao sluga vodeć mojega konja. Kada sam došao do kuće, u kojoj je bila ona propalica, nađoh vrata odškrinuta i uđoh unutra. Vidjeh, kako je pokraj sebe odložio mač i bodež, a sam sjedi na nekom kovčegu i drži ruku ispruženu oko vrata Katarini. Jedva sam stigao, kada ga začuh, kako se on skupa s njenom starom šegači na moj račun. Gurnuh vrata, te u isti mah uhvatih mač, položih mu šiljak na grlo (nisam mu ostavio vremena da bi se još mogao sjetiti, da i on ima mač na dohvatu) i rekoh mu: »Podla kukavico, preporuči dušu Bogu, sada će ti vrcnuti glava.« On se kao skamenio od užasa i reče tri puta: »O, mila majko, pomozi mi.« Ja sam došao s odlukom, da ga nemilosrdno zakoljem, ali kada sam čuo te i suviše prostodušne riječi, moj gnjev već u napola ishlapi. Međutim već sam rekao mojem radniku Chiocci, da ne pušta ni Katarinu ni majku iz kuće, jer ako uredim njega, isto ću tako urediti i one dvije bludnice. Držeći neprekidno šiljak mača na grlu malo sam ga i ubadao, uvijek s groznim riječima na jeziku. Vidio sam, da već smatra svaku obranu beskorisnom. Onda nisam ni sam znao, što da počnem, a činilo mi se, da i ovako prijetiti ostaje jalovo. Na to mi sine posprdna misao, da bih uklonio veće zlo, da naprosto vjenčam Paola i Katarinu u namjeri, da mu se kasnije paklenski osvetim. Tako se odlučih i rekoh: »Skini, kukavice,

taj prsten, što ga imaš na prstu, i oženi je, a ja ću ti se poslije pošteno osvetiti kako i zaslužuješ.« On bez okljevanja odgovori: »Samo ako me ne ubijete, ja ću učiniti šta god hoćete.« — »Dakle dobro« rekoh ja, »prstenuj je.«

Ja mu odmakoh malo mač od grla, da ne smetam njegovim kretnjama, a on je prstenova. Na to rekoh: »To nije dovoljno, ja hoću da pozovu dva bilježnika, jer to vjenčanje mora biti posvjedočeno pravovaljanim ugovorom.« Rekoh Chicci, neka dovede bilježnika, i odmah se obratih Katarini i njezinoj majci. Njima rekoh na francuskome: »Ovamo će doći bilježnici i drugi svjedoci za vjenčanje; prvu od vas dvije, koju čujem, da išta pisne pred njima, ja ću odmah ubiti, pa ću vas pobiti sve troje, zato pamet u glavu.« Njemu rekoh na talijanskom: »Ako ti bekneš i samo jednu riječ na ono, što budem kazivao, na svako ću ti slovce dati toliko udaraca bodežem, da ću ti isprazniti sav sadržaj crijeva.« Na to on odgovori: »Dovoljno je, da me vi ne ubijete, a ja ću učiniti sve što god hoćete.« Dođoše bilježnici i svjedoci, sastaviše zakonit i to savršen ugovor; na to mi prođe ljutnja i vrućica. Platih bilježnika i udaljih se.

Sutradan Bologna stigne u Pariz s utvrđenom osnovom i pozove me preko drugih Matteu del Nasaru. Pođoh i nađoh samoga Bolognu, koji izađe preda me s veselim licem moleći me, da ga smatram svojim pobratimom, te da on više nikada ne će povesti riječi o onoj naboti, jer se i suviše dobro uvjerio, da imam pravo.

XXXIV

Kada ne bih priznavao, da sam postupao loše u nekima od ovih mojih pustolovina, ne bi bile primljene pod gotov groš ni one, u kojima smatram, da sam se držao potpuno ispravno. Zato priznajem, da sam zgriješio u tome, što sam se htio na takav čudnovat način osvetiti Paolu Micceriju i iskalio svoj bijes na njemu. Međutim moram na svoju ispriku istaknuti ovo: da sam znao, da je on tako kukavan čovjek, ne bi mi nikada na um došla takva sramotna osveta, kakvu sam na to počeo izvoditi. Jer meni nije dovoljno bilo samo to, što sam ga već prisilio na vjenčanje s tako pokvarenom kurvicom, nego sam još, da bih izvršio ostatak svoje istančane osvete, nju pozivao u svoju radionicu i portretirao. Svaki sam joj dan plaćao trideset soua. Htio sam da pozira gola. Ona bi ponajprije zatražila, da joj unaprijed dam njezin novac, a onda bi zaželjela obilan doručak. No treća točka je pripadala u moju krvavu osvetu: ja sam s njom vršio snošaj i izrugivao se i Katarini i mužu zbog brojnih rogova, koje mu nabijam. Četvrto je djelo bilo to, što sam je silio da pozira satima i satima u vrlo zamornom položaju. To je mučno poziranje njoj dosađivalo u istoj mjeri, u kojoj je meni ugađalo, jer su njeni oblici bili prekrasni i služili su mi na čast kao umjetniku. Kako joj se činilo, da u mojem ponašanju nema onoga tankoćutnog obzira, koji sam pokazivao prema njoj prije toga sablažnjivoga braka, ona se vecma srdila i rado gunđala. Kao dobra Francuskinja još mi je i prijetila pričajući, kako je njezin muž stupio u službu priora Capue, brata Piera Strozzija. Kako rekoh, ona me je izazivala s imenom svojega muža: čim bih ja čuo nešto o njemu, odmah bi me za grkljan uhvatila neizreciva srdžba. Pa ipak sam se svladavao, dakako s teškom mukom, koliko sam bolje mogao, uvjeren, da za svoje umjetničke potrebe ne mogu naći uzoritijeg modela od nje. U sebi sam mislio: »Obavljam ovdje dvije različite osvete. Prva se osveta sastoji u tome, što je ona sada udata žena. Ovi su rogovi kudikamo sramotniji nego oni, koje je Paolo meni nabijao, kada je ona bila moja suložnica: to je krvava osveta njemu. No druga je osveta u tomu, što iskorišćujem i zlostavljam tu ženu, a ona je prisiljena, da ovdje tako nelagodno pozira. Ove duge crtačke sjednice donose mi osim naslada toliko časti i toliko koristi, pa što onda mogu još od Boga željeti?« Dok sam tako razmišljao o tim čudnim prilikama, ova je nevaljalka sipala sve više pogrda i prijetila mi svojim dostojnim mužem. Toliko je klepetala, da me je tjerala iz granice zdrave pameti. Mene bi spopala srdžba, uhvatio bi je za kose, te bih je vukao po atelieru udarajući je nezasitno šakama i nogama, dok se ne bih napokon premorio. A ovdje joj, iza zaključanih vrata niko nije mogao priskočiti u pomoć. Kada bih je izdevetao na pasja kola, ona bi se u plaču zaklela, da se više ne će nikad vratiti meni. Zato sam onaj prvi put pomislio, da sam pogrešio, jer sam mislio, da gubim najljepšu priliku, da se proslavim. K tomu sam je vidio čitavu pocijepanu, punu modrica i oteklina, te sam mislio, ako se i vrati, da ću je nužno morati liječiti petnaest dana, prije nego bih mogao dvostruko iskoristiti njenu ljepotu.

XXXV

Da nastavim o njoj. Nakon takvoga prvoga sadističkoga prizora, ja joj poslah, da joj pomaže u oblačenju, neku moju staru i vrlo uslužnu služavku, Rubertu. A kada je ova došla ovoj nevaljalci, ona joj ponovo donese pića i jela, a onda joj namaza modrice od onih mojih bubotaca s lojem od pečene svinjetine, a ostatak pečenja pojedoše njih dvije. Kada je bila odjevena, ona ode huleći i pro-

klinjući sve Talijane, pa čak i samoga kralja, što ih trpi u zemlji, i tako plačući i gunđajući dođe sve do svoje kuće. Nema sumnje, meni se tada prvi put činilo, da sam ljuto sagriješio; a i moja me je Ruberta korila i govorila: »Zbilja ste okrutan, kada tako surovo tučete tako divnu curicu.« Da bih se ispričao pred tom mojom služavkom, ja joj pobrojih sve lopovštine, koje su mi načinile i ona i njena majka, kada su stanovale kod mene; a ova se opet izdera na me, da sve to skupa ne znači ništa, jer je to francuski običaj, pa bih i ja izvan svake sumnje morao znati, da u Francuskoj nema muža, koji nema svoje roščiće. Na te riječi dođe mi da se nasmijem, a onda rekoh Ruberti, neka pođe i pogleda, kako je Katarini, jer ja bih rado završio ono djelo i nju zadržao kao model. Moja me Ruberta ukori i reče mi, da vrlo slabo poznam žensku prirodu, jer »čin svane dan, ona će ovamo dotrčati i sama, a ako vi naprotiv pošaljete nekoga, da je potraži ili posjeti, ona će se na to uzobijestiti i ne će se ni za živu glavu htjeti odazvati.« Kada se sutra razdanilo, ta ista Katarina dođe na moja vrata i poče kao bjesomučna lupati na njih. Kako sam bio u prizemlju, brže potrčah da vidim, je li to neki luđak ili neki ukućanin, koji je noćio vani. Ali još nisam ni otvorio vrata, a ta mi se budala sa smijehom objesi oko vrata, zagrli me i poljubi me, te me upita da li se još ljutim na nju. Ja joj rekoh da ne. Ona reče: »Dajte mi dakle dobar doručak.« Ja joj dadoh doručak, a šta više jeo sam i sam s njom u znak pomirenja. A onda je počeh portretirati, ali se usred rada prekinuh zbog putene naslade. No onda kasno je, u isti sat kao juče, ona me toliko ozlojedi, da sam je ponovno morao potpuno jednako izdevetati. Tako je to išlo nekoliko dana, te su se svaki dan ponavljali isti prizori kao da uvijek izlaze novi otisci iz starog kalupa, a malo se što uopće mijenjalo. Međutim, kako sam stekao silan glas i završio svoj lik, zapovijedih da ga odliju u bronci. U tom sam lijevanju naišao na neke poteškoće, a bilo bi zanimljivo da se to ispriča sa stručnoga umjetničkoga stanovišta. No kako bi me to predaleko zavelo, to ću izostaviti. Dovoljno je, da spomenem, da je moj lik ispao vrlo dobro, jer je odliv bio bez premca.

XXXVI

Dok je ovo djelo napredovalo, ja sam posvećivao danomice nekoliko sati drugim djelima i radio sada na solnici, a sada na Jupitru. Na Jupitru nije moglo raditi više radnika, ali na solnici je radio veliki broj osoba, te sam je već u to vrijeme upotpunosti završio. Kralj se vrati u Pariz, a ja odoh da ga potražim noseći mu tu solnicu gotovu. Bila je, kako sam već spomenuo, ovalnoga oblika, velika po prilici dvije trećine lakta, u cjelini od cizeliranog zlata. I, kako sam rekao, kada sam govorio o modelu, prikazao sam Ocean i Zemlju kako sjede jedno prema drugom i prepliću noge, da prikažem kako neki morski zatoni ulaze u kopno, a rtovi iz zemlje strše u more, a taj je stav upravo i bio dražestan. Oceanu sam u desnu ruku položio trozub, a u lijevu sam postavio fino izrađenu lađicu, u kojoj je imala stajati stolna so. Ispod ovoga lika su bila Poseidonova četiri morska konja, koji su sve do grudi i do prednjih kopita bili konji, čitav sredn i dio odostrag je bio riblji: ti su se riblji repovi preplitali na ugodan način, a na toj skupini sjedio je vrlo ponosito Ocean; imao je oko sebe mnogovrsnih riba i drugih morskih stanovnika.

Voda je bila prikazana sa svojim valovima prevučenim divnim emajlom, koji im je davao njihovu prirodnu boju.

Zemlju sam prikazao u obliku prekrasne žene, koja je imala rog obilja u ruci, a bila čitava gola kao i Ocean sučelice njoj; a u drugoj, lijevoj ruci bio je mali hram jonskoga stila izrađen veoma majstorski, a taj hram sam odredio za papar. Pod ovom ženom okupio sam najljepše životinje, koje žive na zemlji, a njene zemaljske hridine dijelom sam emajlirao, a dijelom ostavio u zlatu. Ovo je djelo kao podlogu imalo ploču od crne ebanovine, koja ga je opasavala. Ta je podloga imala primjerenu debljinu, a u njoj udubak, u koji sam rasporedio četiri zlatna lika, jača od polureljefa; oni su predstavljali Noć, Dan, Sumrak i Zoru. Još su bila četiri druga lika iste veličine, naime četiri glavna vjetra, savršeno cizelirana i dijelom emajlirana. Kada sam ovo djelo iznio pred kraljeve oči, on zapanjen kriknu od iznenađenja: nije se mogao sit nagledati, a onda mi reče, da ga opet ponesem svojoj kući, sve dok mi u pravi čas ne izda naredbu, da ga donesem.

Ja ga ponesoh kući i smjesta pozvah u goste nekoliko svojih dobrih prijatelja i s njima objedovah u najvećem veselju, postavivši solnicu usred stola. Tako smo mi bili prvi, koji smo je upotrebili. Onda sam produžio rad da završim srebrnoga Jupitra i onu već spomenutu posudu ukrašenu s mnogo najugodnijih ornamenata i s priličnim brojem likova.

XXXVII

U to vrijeme slikar Bologna kaza kralju, da bi bilo dobro, da mu dopusti da otputuje do Rima i da mu izda preporučena pisma, da bi mogao modelirati najljepše kipove antike, naime Laokona, Kleopa-

tru, Veneru, Komoda, Ciganku i Apolona. To odista i jesu najljepši kipovi, što ih ima u Rimu. I on je govorio kralju, da će istom onda, kada vidi ta čudesna djela, moći donijeti sud o likovnoj umjetnosti, jer je sve ono, što je vidio od nas novovjekih majstora bilo tako daleko po vrijednosti od tih starih. Kralj mu je povlađivao i iskazao mu sve pogodnosti, koje je od njega tražio. Tako je taj magarac sam srnuo u svoju propast. Nije se osjećao sposoban, da se svojim rukama natječe sa mnom, a onda se poslužio tim lombardskim jeftinim i kukavnim izlazom, nastojeći potcijeniti moja djela time što postaje kaluparom antike. No sa svim tim, što su njegove kopije bile savršene, on je postignuo potpuno protivan učinak od onoga, što ga je u glavi zamišljao. O tome ću reći nešto na drugome mjestu.

Ja sam potpuno otjerao s mojega puta onu pokvarenu Katarinu, a onaj ubogi nesretni mladić, koji je silom prilika sklopio brak s njome, izgubio se netragom iz Pariza. Za to sam, kada sam htio da do kraja dotešem nimfu Fontainebleau već odlivenu u bronci i da zaključno dadem one dvije Pobjede, koje su išle u uglove u svodu nad vratima, uzeo za model neku ubogu curicu, koja je imala petnaestak godina. Po oblicima je bila vrlo lijepa i pomalo crnkasta, a kako je bila malo divlja, dosta šutljiva, brza hoda, namrštenih obrva, ja je iz svih tih razloga nazvah nadimkom »Scorzone« (neotesana); njeno je krsno ime bilo Gianna.

Uz pomoć toga derišta divno završih u bronci nimfu Fontainebleau i one dvije Pobjede za spomenuta vrata. Ova je djevojka još bila čista djevica, ali kod mene zatrudnji. Ona mi porodi kćerku na dan 7. lipnja godine 1544. u dva sata poslije podne. Tada sam imao gotovo pune četrdeset i četiri godine. Toj sam kćeri dao ime Konstanca,* a na krštenju ju je držao messer Guido Guidi, kraljev liječnik, moj pouzdani prijatelj, kako sam već istaknuo. On je bio jedini kum, jer u Francuskoj vlada običaj, da uzimaju jednoga kuma, a dvije kume za dijete. Kume su bile gđa Maddalena, supruga Luigija Alamannija, firentinskoga plemića i slavnoga pjesnika, a druga supruga messer Ricciarda del Benea, našega firentinskoga građanina, koji je bio glava velike trgovačke tvrtke u Parizu. Njegova je žena bila francuska aristokratkinja. Ovo je bilo prvo dijete, što mi se ikada rodilo, u koliko se mogu sjetiti. Spomenutu djevojku predadoh nekoj njenoj tetki skupa s novčanom svotom, koju je tetka smatrala dovoljnom za miraz, a nikada kasnije nisam s njom imao nikakvih odnošaja.

* Misli se, da je ova kćerka umrla prije nego je Cellini napustio Pariz.

XXXVIII

Radio sam najmarnije što sam mogao. I moja su djela odmicala, Jupitar je bio gotovo na završetku, a vaza isto tako; vrata su počinjala pokazivati svoju ljepotu. U to doba dođe kralj u Pariz, a premda sam povodom rođenja moje kćeri spomenuo godinu 1544., mi smo još bili u 1543. Ali kako mi se maločas pružila prilika da tu umetnem spomen o kćerci, da me ne bi na drugom mjestu smetao u izlaganju važnijih stvari, više o njoj ne će biti riječi.

Kako rekoh, kralj dođe u Pariz, te odmah posjeti moju kuću. On tu nađe u toku izrade toliko stvari, da je njima mogao napasti oči. Kralj je bio očaran, a moja su ga djela u tolikoj mjeri zadovoljila, da ništa bolje nisam mogao željeti ni ja, koji sam se na njima toliko trudio. Kralj se sam od sebe sjeti, da mi ferarski kardinal nije podario nikada ni doživotne opskrbe ni drugoga, što mi je obećavao. On se pod glas razgovorao s admiralom, koji ga je pratio, te mu reče, da se ferarski kardinal vrlo loše ponio ne dajući mi ništa, ali da će on popraviti tu nedoličnost, jer zna, da sam škrt u riječima, te svakoga časa, bez predobznane mogu otići i netragom iščeznuti.

Kada su se vratili u kraljevski dvor, kralj nakon objeda reče kardinalu, da u njegovo ime izda nalog kruninom riznič aru, da mi isplati što brže može sedam tisuća zlatnih škuda u tri ili četiri obroka prama raspoloživosti blagajne, ali da nikako ne propusti isplatu. I onda doda: »Vama sam povjerio Benvenuta, da na nj pazite, a vi ste ga potpuno zaboravili.« Kardinal reče, da će rado učiniti sve, što kralj zaželi. Ali svojom zločom on postigne, da se kralj okanio te namjere. Evo kako:

U to vrijeme se sve više razmahivalo natovanje, a car je baš u tome času s vrlo velikom vojskom prodirao prama Parizu. Kardinal videći da se Francuska nalazi u velikoj nestašici novca, nekoga dana u zgodnoj prilici namjerice okrenu razgovor na mene, te reče: »Svijetla kruno, samo u svrhu da poslužim vašim probicima, nisam izdao nalog, da isplate Benvenutu one novce. U jednu ruku, danas i suviše treba novca; u drugu ruku tako lijepa pregršt zlatnika učinila bi samo to da biste brže izgubili Benvenuta. Naime kada bi došao na misao, da se obogatio, on bi kupio imanje u Italiji, a u prvoj prilici, kada bi ga vrag napastovao, on bi se najradije udaljio od vas. Zato sam smatrao, da će najshodnije biti, da mu vaše veličanstvo podijeli neki manji zalogaj u svojemu kraljevstvu, ako vi želite, da se on trajnije zadrži u vašoj službi.«

Kralj odobri to razlaganje, jer se nalazio u nestašici novca. Ali svejedno, kako je bio plemenita, zbilja kraljevskoga srca, on za-

ključi, da se kardinal zauzima za državne probitke više stoga, da se udvori i preporuči njemu, nego iz vlastite sposobnosti, kao da bi on mogao zamisliti i shvatiti potrebe tako velikog kraljevstva.

XXXIX

I sa svim tim, što se kralj, kako sam rekao, pravio da odobrava takovo umovanje, u tajnosti svojega srca on se nije s time slagao. Jer, kako smo vidjeli, on se vratio u Pariz, a sutradan — nije bilo potrebe da ga pozivam — on vlastitom pobudom posjeti moj dom. Izađoh mu ususret, te ga povedoh po radnim prostorijama, u kojima su bila raznovrsna djela, te mu počinjući od manje važnih stvari pokazah veliki broj brončanih djela, koliki on nije već dugo i dugo vidio.

Zatim ga povedoh da vidi srebrnoga Jupitra i pokazah mu ga gotovo svršena sa svim njegovim prekrasnim uresima, a to mu se učini nešto divnije nego bi se učinilo kakomu drugom gledaocu, a to u vezi s nekom užasnom zgodom, koja mu se slučila prije malo godina.

Naime nakon osvojenja Tunisa kroz Pariz prođe car u sporazumu sa svojim šurjakom kraljem Franjom. Ovaj kralj htjede mu pokloniti dar dostojan, da ga primi tako moćni car, te naruči srebrnoga Herkula upravo one veličine, u kojoj sam izradio djelo, što ga je on vidio, on je to izjavio u brk prvim pariskim umjetnicima, koji su se ponosili, da su najbolji livci na svijetu. Ali oni su se branili, da se u srebru ne može dati ništa bolje, pa su svejedno iziskivali dvije tisuće dukata za taj njihov bescijeni rad. Eto zato je kralja, kada je vidio ovo moje djelo, zablještila tolika izbrušenost rada u kakvu ne bi on nikada povjerovao. Stoga je prosudio djelo po njegovoj pravoj vrijednosti i htio da i moj Jupiter bude procijenjen na dvije tisuće dukata. Rekao je: »Onima ja nisam dao nikakve plaće, a Benvenuto, kojemu po prilici dajem tisuću škuda plaće, na uzvrat mi može jamačno dati djelo pod cijenu od dvije tisuće zlatnih škuda.« Zatim ga povedoh da vidi druga srebrna i zlatna djela i mnoge druge modele za nova, neviđena djela. Napokon u času, kada me je već htio ostaviti, na mojoj livadi dvorca otkrih onog velikoga gorostasa, kojemu se kralj začudi više nego se ikada začudio bilo kojemu djelu. On se okrenu admiralu koji se zvao Annebault i reče: »Budući da Benvenuto nije ništa dobio od kardinala i budući da on sam nije odvažan da nešto pita, treba da mu odmah bez suvišnih

uvoda podijelimo nagradu. Ovi ljudi, koji ne pitaju ništa, utvaraju sebi, da njihovi radovi govore sami mjesto njih. Zato mu podijelite prvu opatiju, koja bude ispražnjena, a može ići do vrijednosti od dvije tisuće škuda prihoda. A ako toliko ne bi donosila samo jedna opatija, onda to saberite od dvije ili tri nadarbine, jer će to njemu biti svejedno.«

Kako sam bio nazočan, čuo sam svaku riječ, te odmah zahvalih kralju upravo tako kao da sam već dobio opatiju govoreći mu, da ću, kada je dobijem, raditi za nj, bez druge nagrade, plate ili honorara sve dotle, dok prisiljen starošću i nemoćan za rad ne uzmognem u miru odmoriti svoje trudne kosti, živeći časno od toga prihoda u sjećanju da sam služio tako velikoga vladara. Na te moje riječi kralj nestašno i s veselom kretnjom prema meni izusti: »Tako budi.« Na to se kralj zadovoljan udalji, a ja ostah kod kuće.

XL

Gđa d'Etampes doznavši za te moje uspjehe postajala je sve žučljivija prema meni i mislila: »Ja danas vladam svijetom, a neki takav kukavan patuljak ne obazire se na me kao da me i nema.« Ona se zaplete u sve moguće spletke protiv mene. Pronađe nekoga vještoga destilatora, koji joj donese neke čudotvorne mirisave vodice, da joj ukloni bore s kože, sredstvo, koje još nije bilo prokušano u Francuskoj. Ona predstavi toga čovjeka kralju, a ovaj mu ponudi neke od tih parfuma, koji su kralju bili jako ugodni. Dok se čovjek tako ulagivao, zamoli kralja, da mu daruje loptalište, koje sam imao usred dvorišta, a isto tako i neke male sobe, za koje je tvrdio da mi ni za što ne trebaju. Dobri kralj, koji je odmah prozreo, u kojem grmu zec leži, ne odgovori ništa. Gđa d'Etampes, da bi postigla svoje želje, posluži se onim sredstvima, koje upotrebljuju žene za zavođenje muškaraca, tako da je njena osnova lako uspjela. Ona uhvati kralja u nježnom ljubavnom raspoloženju, kojemu je on bio jako podvrgnut, te on udovolji gospođi u svemu, što je zaželjela.

Destilator dođe, da me posjeti skupa s rizničarom Grolierom, uglednim francuskim velikašem. Taj je rizničar govorio vrlo dobro talijanski, te uđe u moj dvorac, nađe mene i stupi na talijanskom sa mnom u razgovor sve nekako kao da se šali. Ali kada je vidio da meni nije do šale, reče suhoparno: »Ovoga čovjeka ovdje uvodim u ime kralja u posjed onoga loptališta skupa s onim kućicama, koje pripadaju loptalištu.« Na to rekoh: »Svetoj kruni pripada sve, međutim mogli ste ovamo ući bez okolišanja; ali tako ulaženje s bi-

lježnicima i stražarima čini mi se više kakva hrabra prevara nego pravi nalog tako moćnoga kralja. Ja vam svečano izjavljujem, da ću se, prije nego se potužim kralju, braniti na onaj način, koji mi je sam vladar onomadne preporučio, te ću vam onoga čovjeka, kojega ste mi uveli u kuću, baciti kroz prozor, ako ne dobijem drugi izričiti nalog izravno od kralja.« Na te riječi taj r zničar ode prijeteći i gunđajući, a ja ostah isto tako prijeteći i gunđajući kod kuće. Ali u taj čas nisam ht o da poduzmem nikakav drugi odlučniji korak. Zatim odoh da potražim one bilježnike, koji su toga dopuza uveli u posjed. Oni su b.li moji dobri znanci, te mi rekoše, da je ta doduše formalnost obavljena u ime kralja, ali da to ne znači mnogo, te da sam ja suprotstavio nešto malo otpora, uljez ne bi na laku ruku ušao u posjed. To su činovi i običaji redarstva, koji ne zasijecaju u poslušnost kralju. Zato ako meni uspije da ga izbacim iz posjeda isto onako kako je stup o u nj, sve će biti u redu i događaj ne će imati drugih posljedica. Meni je bila dovoljna jedna riječ, te sutradan počeh mašati se oružja. Premda opsada nije išla bez poteškoća, ja sam je shvatio kao čistu zabavu. Svaki dan sam vršio juriš kamenjem, kopljima i puškama, premda sam pucao bez kuglica. Ali sam ljudima utjerao toliki strah u kosti, da mu više niko nije htio priskočiti u pomoć. Tako se desilo da je jednoga dana njegov otpor potpuno omlohavio, te ja na silu uđoh u kuću, istjerah i pobacah vani sve ono, što je on donio. Na to se obratih kralju, te mu izjavih, da sam se strogo držao onoga, što mi je sam naložio, to jest da se branim od svih onih, koji me hoće ometati u radu za nj. Vladar se na to nasmije, te mi izda novi spis, potvrdu darovnice, kojim potvrdi darivanje Petit Neslea uz dodatak da više u njemu ne smijem biti uznemirivan.

XLI

Nekako u to vrijeme s najvećom pomnjom završih lijepoga srebrnoga Jupitra skupa s njegovim pozlaćenim pjedestalom, kojega sam položio na drveno jedva vidljivo podnožje, namješteno na četiri kuglice od tvrdoga drva, velike poput oraha samostrjela, koje su bile više no napola sakrivene u njihovom ležaju. Sve je to bilo divno udešeno poput mehaničke igračke tako da bi malo dijete moglo lako jednim prstom pomicati naprijed i natrag i okretati taj Jupitrov kip. Kada sam ga namjestio po svojoj volji, odoh s njim u Fontainebleau, gdje je boravio kralj. U to je vrijeme spomenuti Bologna već doprem'o iz Rima kipove, o kojima je prije bila riječ, te ih velikom pomnjom dao odliti u bronci. O tome nisam znao ni-

šta. On je te svoje poslove izveo u velikoj tajnosti, a Fontainebleau je također udaljen od Pariza preko četrdeset milja. Nisam dakle čuo ništa. Ja upitah kralja, kamo treba da postavim Jupitra. Nazočna je bila gđa d' Etampes, te ona reče, da nema zgodn jega i prikladnijega mjesta nego u njegovoj lijepoj galeriji. To je bila, kako bismo mi u Toskani rekli, »loggia« ili točnije prostrani hodnik. Bolje bismo mogli reći hodn k, jer mi »loggiom« zovemo one sobe, koje su s jedne strane otvorene. Ova je dvorana bila duga preko sto srednjih koraka, te bogato urešena slikama od ruke onoga neobično darovitoga Rossa, našega Firentinca. Brojni kiparski radovi, nešto kipovi, a nešto bas-reljefi, ispunjali su razmak među slikama. Soba je bila široka po prilici dvanaest koraka.

Spomenuti Bologna dopremio je u ovu galeriju sva ona starinska djela uspješno odlivena u bronci. On ih je razvrstao u najboljem redu i podignuo na nj hove pjedestale. Kako sam rekao, to je i bio cvijet rimskih starina. U tu sobu ja dopremih svojega Jupitra, pa kada sam vidio onaj sjajni raspored izveden potpuno namjerno, u sebi rekoh: »To je kao da imam protrčati kroz dva reda kopalja, Bog mi bio u pomoć.« Stav h kip na njegovo mjesto, tako da bude na najzgodnijoj svjetlosti ukoliko je to moguće, te počekah da onaj veliki kralj dođe. Taj je Jupiter u svojoj desnoj ruci držao munju upravo tako kao da hoće da je zavitla, a u lijevu sam mu ruku smjestio zemaljsku kuglu. Usred plamenova munje vrlo lijepo sam sakrio komad bijele voštanice. Gđa d' Etampes je za inat zadržala kralja sve do noći, jer mi je zlonamjerno htjela skr viti jednu od ove dvije neprilike: ili kralj ne će doći ili će se moje djelo zbog tame manje isticati. No kako Bog pogoduje onima, koji vjeruju u nj, dogodi se potpuno protivno, jer kada sam opazio, da se unoćalo, zapalih onu baklju u Jupitrovoj ruci, pa kako je ona stajala ponešto nad Jupitrovom glavom, znake su padale odozgor i dojam je bio kudikamo veći nego bi bio po danu.

Kralj se pojavi sa svojom dragom gđom d' Etampes, sa svojim sinom, nasljednikom prijestolja, današnjim kraljem, nasljednicom prijestolja, s navarskim kraljem, svojim šurjakom, s gđom Margheritom, svojom kćeri, i s nekoliko drugih velikaša, koje je gđa d' Etampes vješto podučavala, da govore protiv mene.

Kada sam vidio, gdje kralj ulazi, naložih onome mojemu radniku Ascaniju, da polagano pomakne lijepoga Jupitra u susret kralju. To polagano kretanje, koje sam ja vješto sračunao, davalo je tome liku, koji je prilično zgodno istesan, izgled života. Kako su oni antikni kipovi sada ostali malo u pozadini, nazočni s nasladom upraviše poglede na moje djelo. Već na prvi pogled kralj viknu: »Ovo je najljepša stvar, koju je ikada vidjelo ljudsko oko,

a ja, veliki ljubitelj umjetnosti i znalac, ne bih mogao nikada zamisliti ni stoti dio njenoga savršenstva.« Oni dvorjanici, uostalom nahuškani da govore protiv mene, činilo se da se ne mogu umoriti hvaleći to djelo. Gđa d'Etampes smiono reče: »Do vraga, reklo bi se, da vi nemate oči! Ne vidite li, koliko krasnih starinskih brončanih likova leži malo podalje? U njima se očituje pravo savršenstvo kiparstva, a ne u ovim suvremenim pošuricama!« Kralj se na to malo okrenu, a s njime i dvorjanici, te kada je bacio pogled na one kipove, oni nisu izazvali povoljan dojam, jer je na njih padala svjetlost odozdo. Na to kralj reče: »Onaj, koji je htio napakostiti ovome čovjeku, učinio mu je samo znatnu uslugu, jer se upravo po blizini s ovim divnim kipovima vidi i spoznaje, da je ovaj Benvenutov kudikamo ljepši i čudesniji od njihovih prvaka. Zato treba čestitati Celliniju, jer ne samo da se njegova djela drže u uporedbi sa starinskim nego ih još i nadmašuju.« Na to gđa d'Etampes reče, da to djelo viđeno po danu ne bi očuvalo niti tisući dio ljepote, koje ima po noći, a k tomu da treba uzeti u obzir da sam ja pokrio kip koprenom, da sakrijem neke nedostatke. Time je smjerala na dosta tanku koprenu, koju sam ja dražesno nabacio na Jupitra da poveća njegovu veličajnost. No kada sam to čuo, ja je uhvatih, i podižući je odozdo i otkrivajući one lijepe stidne dijelove, te je u znak vidljivog inata čitavu rasparah. Njoj sunu u glavu, da sam otkrio taj dio s uvredljivom namjerom prama njoj, a kralj opazi moje ogorčenje. Mene je već obuzela srdžba, te sam htio da se izjadam, ali mi mudri kralj presiječe riječ u grlu i reče na francuskom doslovno: »Benvenuto, oduzimam ti riječ. Samo muči, pa ćeš dobiti više zlata nego želiš i to hiljadu puta više.« Kako sad nisam smio govoriti, bolna srdžba ispoljavala se u mojim grčevitim kretnjama. Gospođa je nato još ogorčenije gunđala, a kralj, da bi prekinuo tu nesnosnu napetost, udalji se mnogo prije nego bi inače učinio, ali da bi me inak osokolio, izjavi glasno, da je on zadovoljan, što je iz Italije doveo najvećeg velikana, što se ikada odlikovao u toliko različitih umjetnosti.

XLII

Ostavih Jupitra u toj galeriji. Sutradan sam htio otputovati, a kralj mi posla tisuću zlatnih škuda: to je bilo dijelom od moje plaće, a dijelom za podmirenje troškova iz mojega džepa, za koje sam mu podnio potvrde. Uzeh novac, te se veseo i zadovoljan vratih u Pariz. Čim sam stigao kući, u dvorcu počeh terevenčiti, a poslije objeda dadoh iznijeti sva svoja odijela, među kojima je bilo mnoštvo svile, izvrsnih krzna i također najfinijih tkanina. Ova odijela raspoklanjah mojim radnicima kao dar. Svakome sam dijelio po njegovoj zasluzi, pa čak i sluškinjama i konjušarima, te sam sve sokolio da me svesrdno pomažu. Opet sam se ohrabrio, te se najvećom ljubavlju i pomnjom latih da dovršim onaj veliki Marsov kip. Njegov je skelet bio od drva dobro učvršćenoga željezom; tijelo mu je bilo prevučeno slojem sadre debele osminu lakta i pomnjivo modelirane. Zatim sam došao na misao, da to tijelo sastavim od više komada i da ih zatim spojim u obliku lastavičjeg repa, kako to mogu izvesti majstori, tako da mi je to išlo vrlo lako od ruke.

Ne bih htio preskočiti jednu pojedinost, koja je značajna kao dokaz veličine ovoga rada, premda ćete se, bogami, morati nasmijati. Ja sam naime zabranio svim svojim radnicima i stanarima, da u moj stan i u dvorac dovode bludnice, te sam sam vrlo budno pazio da ne prekrše tu zabranu. Nego onaj moj mladić Ascanio je bio zaljubljen u prekrasnu djevojku, koja mu je uzvraćala ljubav. Ta djevojka pobjegne od majke, te jedne noći dođe Ascanju. Kasnije nije htjela, da se vrati kući, a nije znao, gdje da je sakrije, te na kraju krajeva kao bistar dečko nađe izlaz u tome, da je smjesti unutar Marsova lika. Uredi joj ložnicu u samoj Marsovoj glavi. Tu je ona proživjela dugo vremena, a Ascanio bi je katkada po noći izvlačio iz te glave. Rad na toj glavi već se znatno približavao završetku, a ja sam iz neke taštine ostavljao tu moju glavu otkrivenu tako da ju je mogao vidjeti veći dio grada Pariza. Najbliži susjedi uspinjali su se na krovove da je gledaju, te je mnoštvo naroda navaljivalo samo zato, da je vidi.

A međutim u Parizu je vladalo narodno vjerovanje, da moj dvorac od vajkada posjećuje neki duh. Za to vjerovanje nisam našao nikakve potvrde. Ali pariška svjetina je vjerovala u toga duha i krstila ga je imenom »Lemmonio Boreò«*. Djevojka, koja je stanovala unutar Marsove glave, uzrokovala je svojim kretanjem, da se u očima te glave vidi neko žmirenje ili treptanje. Zato je praznovjerna svjetina počela pričati, da je onaj duh ušao u tijelo onoga velikoga kipa, te da on kreće očima i ustima te glave kao da ona želi govoriti. Mnogi su prestravljeni bježali, a neki pametnjaci dođoše da vide i ne mogoše poreći neko sijevanje u očima toga lika. Zato i oni počeše tvrditi, da se u Marsu nastanio duh, ali nisu znali, da tu živi i duh — i komad svježega ženskoga mesa.

* Neki komentatori misle, da to ime dolazi od francuskih riječi »Le Moine Bourreau«, što znači fratar krvnik. To ime je uzeo za naslov jednog svog borbenog romana talijanski slikar i književnik Ardengo Soffici, jedan od najistaknutijih futurista u svoje vrijeme. I Soffici je boravio dulje vremena u Parizu, kao i njegov slavni zemljak.

XLIII

U isto vrijeme radio sam na tome, da sastavim moja lijepa vrata sa svim već spomenutim pristalim uresima. Nego kako ne želim da zapisujem u ovaj životop.s povjesne događaje, koji pripadaju ljetopiscima, ispuštam ratne prilike, u kojima je car nastupao s velikom vojskom, a kralj se opirao naporom iz petnih žila. No u tome času, kralj me upita za savjet, kako bi mogao u što kraće vrijeme utvrditi Pariz. On dođe navlaš u moj dvorac, da me potraži, te me povede okolo naokolo po čitavom Parizu, a onda i, čujući kako temeljito umujem o metodi brzog utvrđivanja, podijeli izričitu zapovijed da smjesta provedem u djelo sve ono, što sam mu razlagao. On zapovjedi i svojem admiralu, da naredi svojim ljudima da me slušaju, ako ne će da padnu u njegovu nemilost. Admiral je dobio svoj položaj po milosti gđe d'Etampes, a ne po svojim zaslugama, a bio je nesposoban čovjek. Zvao se Annebaut, što bi možda imalo značiti Hanibal, ali su ga rugači, njegovi zemljaci zvali »Ane-boeuf«*. Ovaj admiral douši sve gđi d'Etampes, a ona mu zapovjedi, da smjesta dozove Girolima Bellarmata.** To je bio neki inžinjer iz Siene, a živio je u Dieppeu, na udaljenosti od Pariza od preko jednoga dana putovanja. On dođe odmah, te primijeni dužu metodu za utvrđivanje, a ja sam se na to povukao iz toga posla. Međutim da je car provalio još nešto dalje, tada bi vrlo lako osvojio Pariz. Zlobni jezici zbiljski su govorili, da je gđa d'Etampes, koja je uvlačila svoje prste u igru više nego iko drugi, u onome ugovoru sklopljenom malo kasnije izdala kralja. O tome ne ću reći više ni riječi, jer to ne spada u moj predmet.

Prihvatih se s velikim marom da sastavljam moja brončana vrata i da završim onu veliku vazu i druge srednje, za koje sam ja sam nabavljao srebro. Nakon ovih teških ratnih napora kralj dođe da malo otpočine u Parizu. Kako se ona njegova prokleta ljubovca rodila gotovo na zator čovječanstvu, mislim da i ja moram biti neko i nešto, jer je izabrala mene za svojega glavnoga neprijatelja. Kad se ona nekoga dana uputila s onim dobrim kraljem u razgovor o meni, ona mu je napričala toliko ružnih stvari, da se onaj dobričina, da bi njoj ugodio, počeo zaklinjati, da više ne će voditi računa i brige o meni kao da me nikada nije ni spomenuo. Te mi je riječi došao odmah da ponovi neki paž ferrarskog kardinala po imenu Villa, te mi reče, da ih je sam čuo iz kraljevih usta.

* francuski znači »magarac — vo«.

** Girolimo Bellarmato (1493.—1555.) iz Siene, graditelj vojničkih objekata! Protjeran iz domovine služio je Franju I., koji ga je imenovao višim inženjerom.

Ta me stvar toliko razbjesni, da ja razbacah tamo ovamo po radioni čitavo moje oruđe i sva moja djela, te počeh spremati prtljagu da otputujem i odmah zatražim saslušanje kod kralja. Nakon njegova objeda uđoh u sobu, u kojoj je bio kralj s vrlo malim brojem osoba. No kada me je on vidio da ulazim, načinih mu duboki naklon kakav se duguje kralju, a on mi se veselo nasmiješi i nakloni glavom. Zbog toga izraza radosti počeh se nadati boljem. Malo pomalo približih se kralju, kojemu su pokazivali neke zlatarske radove. Nakon podužega razgovora o tim radovima kralj me upita, da li imam kod kuće kakav lijepi rad, da ga pokažem, a onda me upita, kada želim da dođe, da ga vidi. Odgovorih mu, da sam spreman, ako on izvoli doći, da mu još istoga dana pokažem štogod zaželi. Reče mi odmah, neka ja sam krenem kući, a on da će začas doći.

XLIV

Uputih se očekujući ovoga dobroga kralja, koji je pošao da se oprosti od gđe d' Etampes. Ali ona je bila radoznala, te ga upita kamo ide, jer bi mu se rado pridružila. Kada joj je kralj rekao, kamo ide, ona mu odvrati, da bude toliko ljubezan, pa da ni sam ne pođe taj dan. Ona se više od dva puta trudila odvratiti kralja od toga posjeta. Toga dana on nije ni došao meni.

Sutradan se vratih kralju na onaj isti sat. Čim me je ugledao, on se zakune, da će odmah krenuti u moj stan. On ode, po svojem običaju, da se oprosti od gđe d' Etampes. Ova je vidjela da cijelim svojim uplivom ne može odvratiti kralja od njegove namjere, te počne sa svojim oštrim jezikom govoriti o meni tako opako, kao da sam smrtni neprijatelj francuske krune. Na to ovaj dobri kralj reče, da polazi u moj stan samo zato, da se u redu izviče na me, da bi me preplašio, te odmah dođe u moju kuću.

Povedoh ga u prostrane prizemne dvorane, u kojima sam u cijelini složio ona moja velika vrata, te kada je kralj do njih došao, zasta tako zapanjen, da se više nikako nije mogao snaći ni smoći snage, da mi kaže one velike uvrede, koje je obećao gđi d'Etampes. Ali svejedno nije propustio da potraži priliku, da mi očita onu obećanu propovijed, te poče ovako: »Ima ipak jedno vrlo važna stvar, a to je ta, da biste vi, Benvenuto, ma koliko bili daroviti, morali znati, da vi umjetnici ne možete sami svojim silama da ispoljite svoj rad nego da možete otkriti svoju veličinu samo putem prilika, koje vi dobijate od nas. Vi biste dakle morali biti malo poslušniji, a ne toliko oholi i svojeglavi. Ja se sjećam da sam vam izričito zapovijedio, da mi izradite dvanaest srebrnih kipova, a to je bilo sve,

što sam od vas naručio. Vi ste mi izvoljeli izraditi solnicu, razne posude, poprsja i ta vrata i toliko drugih stvari, tako da naprosto ne znam šta da kažem, kada vidim, da ste zanemarili sve ono, što sam ja tražio, i uzeli u obzir samo svoje hirove. Ako ste uvrtjeli u glavu da tako postupate, ja ću Vama pokazati, kako ja postupam, kada hoću da se radi ono, što ja želim. Zato vam kažem: napregnite se da slušate ono, što vam je zapovjeđeno, jer ako se budete tvrdoglavo držali svojih hirova, vi ćete lupiti glavom o zid.« A cijelo vrijeme, dok je on izgovarao ove riječi, svi su ti dvorjanici stajali pozorno i promatrali, kako stresa glavom, mršti obrve i pravi kretnje sada desnom sada lijevom rukom. Tako da su na kraju krajeva svi ti u kraljevoj nazočnosti okupljeni ljudi drhtali od straha za mene i mjesto mene, jer sam ja odlučio, da se nikada ne preplašim ničega na svijetu.

XLV

No čim je on završio s tim izazivanjem, koje je on obećao miloj gđi d'Etampes, ja poklekoh koljenom na zemlju, te poljubih njegovu haljinu nad koljenom i rekoh: »Svijetla Kruno, priznajem, da je istina sve ono, što vi kažete. Odgovaram vam samo to, da su moje srce i moja duša neprestano danju i noću težili isključivo za tim, da vas slušaju i da vama posluže. A u pogledu svega onoga, što bi se moglo činiti vašem veličanstvu da nije u skladu s onim, što govorim, neka vaše veličanstvo zna, da tomu nije kriv Benvenuto, nego možda moja opaka sudbina ili grješna sreća, koja me je htjela načiniti nedostojnim da služim najdivnijem vladaru, što ga je ikada bilo na zemlji. Zato vas molim, da mi oprostite. Čini mi se, da mi vaše veličanstvo nije dalo toliko srebra, da bi moglo preteći išta već poslije jednog kipa. Budući da mi nije preostalo srebra, nisam mogao izraditi više od jednoga kipa, a od ono malo srebra, što mi je preostalo nakon toga lika, načinio sam onu vazu, da pokažem vašem veličanstvu onaj lijepi starinski način, koji možda dotle niste poznavali. — Što se tiče solnice, čini mi se, ako se dobro sjećam, da ju je vaše veličanstvo samo zatražilo od mene nekoga dana, kada smo se upustili u razgovor o nekoj drugoj solnici, koja je iznešena pred vas. Tim povodom pokazao sam vam jedan model, koji sam već izradio u Italiji, a vi ste mi sam svojom pobudom doznačili tisuću zlatnih dukata, da bih je izradio. Vi ste mi rekli, da ste mi zato zahvalni, a ne varam li se, vi ste mi zahvaljivali još više kada sam vam predao savršeno djelo. Što se tiče vrata, čini mi se, da je poslije našega slučajnoga razgovora vaše veličanstvo izdalo nalog monseigneuru de Villeroy, svojemu

prvome tajniku, koji ga je povjerio gospodinu Marmaignes i de la Fa, da žurno zatraže to djelo i da me snabdijevaju, a bez toga naloga ja ne bih nikada mogao izrađivati dalje taj zamršeni rad. — Što se tiče brončanih poprsja, Jupitrova pjedestala i ostaloga, poprsje sam zbiljski izradio svojom pobudom samo da prokušavam ovu francusku zemlju, koju kao stranac nisam poznavao. Ali da nisam prokušao tu zemlju, ja se nikada ne bih odvažio da odlivam ova velika djela. — Što se pak tiče pjedestala, načinio sam ih, jer sam smatrao, da takove pojedinosti izvanredno jačaju dojam ovih velikih likova, ali u svemu onome, što sam činio, vjerovao sam da postupam najprobitačnije i da se nikada ne udaljujem od volje vašega veličanstva.

Doduše istina je, da sam onoga velikoga kolosa sam podigao čitavoga, do sadašnjeg stupnja savršenosti, troškovima iz vlastite kase, jedino zato, jer mi se činilo da na slavu tako velikom vladaru kao što ste vi, mali umjetnik, kao što sam ja, mora podići takav spomenik, kakvoga nisu nikada imali Stari.

Sada uviđam, da Bog nije htio da me udostoji tako časne službe, te vas molim, da mi mjesto one časne nagrade, koje je vaše veličanstvo određivalo za moja djela —podijelite samo trunak svoje milosti i s njome moj otpust. Ja ću, ako mi zbilja podijelite taj otpust, još ovoga časa otputovati i vratiti se u Italiju, a bit ću uvijek zahvalan Bogu i vašemu veličanstvu za one sretne časove, koje sam proveo u vašoj službi.«

XLVI

Kralj me uhvati rukama i pridignu me veoma dobrostivo na noge. Na to mi reče, da se moram zadovoljiti time, što služim njemu, a da je sve ono, što sam stvorio, dobro i njemu veoma milo. A onda se okrene nazočnim dvorjanicima i reče doslovno ovo: »Ako raj ima vrata, ja vjerujem, da ona nisu nimalo ljepša od ovih.« Kad sam opazio da je prestao s onim bahatim govorom, koji je doduše sadržavao priznanje za moj dar, ja mu još jednom zahvalim s vrlo dubokim naklonom, ali ponovih da tražim otpust, jer moj inat još nije minuo. Kada je onaj veliki kralj uvidio, da se ne držim propisa dvorske etikete i ne obazirem na ona njegova neobična i velika laskanja, zapovjedi mi užasno gromkim glasom, da ne smijem više pisnuti ni riječi, jer onda kuku meni. Čas kasnije promijeni raspoloženje i doda da će me utopiti u moru zlata, te da me ovlašćuje, uz uvjet, da samo završim njegove nardužbe, da mogu sam onda raditi štogod hoću, te da više nikada ne ću imati s njim raz-

mirica, budući da me je sada potpuno upoznao, te neka i ja pregnem, da upoznam njega po mojoj dužnosti.

Rekoh mu da zahvaljujem Bogu i njegovom veličanstvu na svemu, što se zbilo, a onda ga zamolih da dođe vidjeti, dokle sam dotesao onaj veliki lik. Tako on pođe za mnom. Dadoh otkriti kip. On se na to toliko začudi, da bi se to moglo teško i zamisliti, te odmah naloži nekome svojemu tajniku, da mi ne časeći časa podmiri čitav novac, koji sam potrošio na taj rad. Svota može biti čak i ogromna; dovoljno je samo, da ja napišem potvrdu svojom rukom. Na to on otiđe rekavši mi na rastanku: »Zbogom, *mon ami*.« Velika riječ, koja je veoma rijetka na ustima kraljeva.

XLVII

Kada se kralj vrati u svoju palaču, on poče obnavljati one vatrene riječi, u kojima se pod čudesnom skromnošću sakrivao neobuzdani ponos, a što sam ih ja izustio u lice njegovom veličanstvu. U zbilji te su riječi vrašk: upekle kralja. On je navodio neke izvode iz mojega maloga govora u nazočnosti gđe d'Etampes. Bio je nazočan i grof Saint Pol, veliki dostojanstvenik Francuske. Ovaj se čovjek u prošlosti u velike razmetao kao moj prijatelj, a nema sumnje, da je u toj prilici to izvrsno onako francuski, i dokazao. Nakon dugoga čavrljanja kralj se potuži na ferarskoga kardinala; on je mene povjerio njegovoj skrbi, a on ni za čas nije mislio na moje potrebe. On doda da zamalo, što njegovom krivnjom nisam napustio francusku kraljevinu i otputovao da se više nikada ne vratim; te da bi on istinski htio da me povjeri skrbi neke osobe, koja bi bolje poznavala moju prirodu od ferarskoga kardinala, jer on ne bi htio više pružiti povoda, da ga ostavim. Na te se riječi smjesta ozove grof Saint-Pol i reče kralju, da me povjeri na čuvanje njemu i da će on zbilja pronaći sredstvo, da zauvijek izgubim priliku, da bih se mogao udaljiti iz njegove kraljevine. Nato kralj reče, da će mu bit. veoma milo, ako mu Saint-Pol oda, kakvim me sredstvom kani spriječiti da ne otputujem. Madame, koja je bila prisutna, držala se veoma kiselo, a Saint-Pol se držao u dostojanstvenoj zategnutosti i nije htio ni da zabilježi. Kralj mu ponovi svoje pitanje, a on, da bi se dopao gđi d'Etampes, reče: »Ja bih toga Vašega Benvenuta jednostavno objesio; samo ga na taj način ne biste izgubili iz vaše kraljevine.« Gđa d'Etampes odmah udari u grohotan smijeh i reče: »To je i zaslužio.« Na to se iz obzira prema svojemu društvu i kralj poče smijati i reče: »Ja rado pristajem, da ga Saint-Pol objesi, samo ako prije toga nađe nekoga

premca njemu. Ostavljam mu potpunu slobodu usprkos tomu, što Benvenuto nije nikada zaslužio vješala.«

Na taj se način završi taj dvorski domjenak. Meni ipak nije otpala ni vlas s glave, hvala i slava budi Bogu.

XLVIII

U to je vrijeme kralj već obustavio ratovanje s carem, ali ne i s Englezima tako da su nas ovi đavoli držali u teškoj stisci. Kralj je imao kudikamo važnijih briga od svojih zabava te je naložio Pieru Strozziju, da otplovi s nekim galijama u ona engleska mora. To je bio neobičan i vrlo težak pothvat čak i za onoga vojnika, koji je u svojemu vijeku bio jedinstven u tome pozivu i isto tako besprimjerno nesretan. Prošlo je nekoliko mjeseca što ja nisam dobio ni novca ni ikakve narudžbe, tako da sam otpustio sve svoje radnike osim onih dvaju Talijana. Ovima dadoh da izrade dvije vaze od mojega srebra, budući da oni nisu umjeli raditi broncom.

Kada su oni završili te dvije vaze, ja otputovah s njima u neki grad, koji je pripadao navarskoj kraljici. Zove se Argentan, a udaljen je od Pariza mnogo dana putovanja. Dođoh u to mjesto, te doznah da je tu i kralj, ali bolestan. Ferarski kardinal javi kralju, da sam doputovao. Na to kralj ne odgovori ništa, a to je bilo razlogom, da sam morao ostati mnogo dana i nestrpljivo čekati. I istina je, da mi nikada nije bilo teskobnije pri duši, no nakon nekoliko dana jedne večeri smogoh toliko petlje, izađoh pred oči kralju i pokazah mu te dvije lijepe vaze, koje mu se izvanredno svidješe. Kada sam uvidio, da je kralj izvrsno raspoložen, zamolih ga, neka se udostoji da mi iskaže milost da bih se mogao malko prošetati sve do Italije. Ja bih ostavio sedmomjesečnu plaću, koju mi duguju, a te bi mi novce kralj kasnije doznačio za isplatu ukoliko mi oni ustrebaju za povratak. Molio sam kralja, da mi ljubazno podijeli tu milost s obzirom na činjenicu, što je tada bilo vrijeme za vojevanje, a ne za kiparenje*. Navodio sam i to, da je kralj dopustio slično putovanje svojemu slikaru Bolognu, pa ga zato skrušeno molim neka se udostoji izdati i meni propusnicu. Dok sam mu to izlagao, kralj je s najvećom pozornošću piljio u one dvije vaze, a katkada bi me ošinuo užasnim pogledom. Ja sam ga bez obzira na to samo molio da mi iskaže tu milost. U jedan mah opazih, da se je jako rasrdio; on skoči sa sjedala na noge i doviknu mi na talijanskom: »Benvenuto, vi ste veliki luđak. — Odnesite te

* Talijanski »statuare«, tu je riječ iskovao sam Cellini, da je suprostavi riječi »vojevanje«.

vaze u Pariz, jer ja hoću da ih pozlatim.« Nije mi dao nikakvog drugog odgovora, nego se udalji. Ja se približih ferarskom kardinalu, koji je bio svjedok tome razgovoru, i zamolih ga, kako mi je on načinio silno dobročinstvo, da me izvuče iz rimske tamnice, neka mi nakon toliko drugih dobročinstava, učini i to da mi isposluje dozvolu za put sve do Italije. Kardinal mi reče, da će vrlo rado učiniti sve, što može da mi ugodi; neka samo brigu za to prepustim njemu, te štaviše, ako hoću, neka slobodno otputujem, jer će me on svesrdno zagovarati kod kralja. Rekoh kardinalu, da mi je poznato, da me je kralj predao na čuvanje njegovoj uzoritosti; pa ako mi podijeli dopust, ja ću mirne duše otputovati da se vratim na prvi mig njegove uzoritosti. Tada mi kardinal reče, neka otputujem u Pariz i neka tu pričekam osam dana. Dotle će on isposlovati od kralja dozvolu, da mogu otputovati. U slučaju pak, ako kralj ne pristane na moj odlazak, on će mi neizostavno pisati, tako, da ako ne dobijem pisma, mogu to smatrati znakom, da smijem slobodno otputovati.

XLIX

Vratih se u Pariz kako me je naputio kardinal. Za one tri srebrne vaze izradih divne kovčege. Kada je prošao rok od dvadeset dana spremih se za put, natovarih te vaze na jednog mazgova, kojega mi je za put sve do Lyona posudio pavijski biskup (ovome sam dao ponovo stan u svome dvorcu). Ja se strovalih u konačnu nesreću svojega života, naime krenuh na ovo sudbonosno putovanje u domovinu. Pratili su me gospodin Ippolito Gonzaga, koji je bio kraljev plaćenik i stajao u službi grofa Galeotta della Mirandole, i drugi plemići istoga grofa. Nama se priključi na putovanju i naš Firentinac Leonardo Tedaldi. Kao čuvar mojeg dvorca i moje cjelokupne imovine ostavih Ascanija i Paula. Da se ti mladići ne bi u neradu zapustili ostavih im neke započete vazice. U kući je bilo još mnogo dragocjenog pokućstva, jer sam imao gospodski uređen stan. Ta je moja imovina vrijedila preko tisuću i petsto škuda.

Rekoh Ascaniju, neka se sjeti, koliko je velikih dobročinstava primio od mene; kada sam ga upoznao on je bio dječarac s malo mozga, a sada je vrijeme, da postane zreli muž, koji razmišlja. Zato hoću da mu ostavim na čuvanje čitavu svoju imovinu skupa s čitavom svojom čašću. Ako on čuje bilo kakovih zanovijetanja od tih francuskih magaraca, neka me odmah obavijesti; ja ću pripravno skočiti na prva poštanska kola, pa makar bio na kraju svijeta, a sve to iz velikoga duga prema onome dobrome kralju i zbog moje časti. Taj mi Ascanio s lažnim i lopovskim suzama na očima reče:

»Ma ni rođeni otac nije nikada bio bolji prema meni od Vas, a ja ću za vas uvijek činiti sve ono, što dobar sin mora činiti za svojega oca.« Ništa bolje nisam mogao ni željeti i tako otputovah s nekim slugom i nekim malim francuskim dječakom. Isto popodne svrnuše u moj dvorac neki od onih rizničara, koji nisu bili moji prijatelji. Ti prepredeni lopovi izjaviše, da sam otputovao s kraljevom srebrninom, te zatražiše od messer Guida i pavijskoga biskupa, neka žurno pošalju nekoga, koji će od mene uzeti kraljeve vaze, inače će oni udariti u potjeru za mnom i nemilosrdno me kazniti. Biskup i messer Guido uplašiše se mnogo više nego je dolikovalo, te brzo poslaše za mnom u poštanskim kolima onog izdajnika Ascanija, koji me je dostignuo u ponoć. Ja nisam spavao nego sam sam u sebi tugovao i mislio: »Komu ostavljam svoju imovinu, svoj dvorac? Kakva je to moja zla sudbina, koja me goni na ovo putovanje? Vrag ne spava, a samo ne dao Bog da kardinal bude u dogovoru s gđom d'Etampes, koja i ne želi ništa drugo nego da izgubim milost onoga dobroga kralja!«

L

Dok se u mojoj duši još vodila ta borba, ja začuh glas: zvao me Ascanio. Smjesta skočih iz kreveta i upitah ga, je li mi donosi dobre ili zle vijesti. Taj lupež reče: »Nosim vam dobre vijesti, ali samo treba da natrag pošaljete tri vaze, jer oni lopovi rizničari dižu takvu graju kao da se radi o nekoj lupeštini. Zato i biskup i messer Guido traže, da ih vi poštopoto vratite. Uostalom neka vas glava ni za što ne boli i samo sretno uživajte ovo putovanje.« Odmah mu predah vaze, a dvije su od njih, da ne spominjem moj uloženi rad, bile izrađene u potpunosti od mojega srebra. Nosio sam ih u opatiju ferarskog kardinala u Lyonu, jer premda su me oklevetali, da sam ih htio prokrijumčariti u Italiju, i mala djeca znadu da ni novac ni zlato ni srebro ne mogu prijeći granicu bez državne dozvole. Svak može razumjeti, da li sam mogao izvesti ove tri velike vaze, koje su sa svojim sanducima zapremale čitavoga mazgova. Moram priznati, te su stvari bile vrlo lijepe i veoma skupocjene, a ja sam se bojao da kralj ne umre, jer sam ga posljednji put vidio u veoma žalosnome stanju, te sam u sebi govorio: »Ako se to dogodi, a pohranim ih kod kardinala, ne mogu ih izgubiti.« Sada, da bh odstranio svaki razlog za prepirke, poslah natrag toga mazgova skupa s vazama i drugim važnim stvarima, te sa svojim društvom drugoga jutra krenuh dalje, a na cijelom tom putovanju nisam se mogao svladavati, a da ne uzdišem i ne plačem.

Ipak sam se po koji put tješio mišlju na Boga i govorio: »Gospode Bože, Ti, koji previđaš istinu uvaži, da ovaj moj izlet zamišljen samo u svrhu, da donesem milostinu u mojoj rođenoj sestri i njezinim kćerima, ubogim jadnim djevojkama, kojih ima šest na broju. Istina je doduše, da im još živi otac, ali star, a njegov mu obrt više ništa ne donosi. Kćeri bi mogle lako zalutati stramputicom. Zato se ja, koji vršim ovaj čin milosrđa, nadam od tvoje svemogućnosti pomoći i savjetu.« Eto to mi je bila jedina utjeha za vrijeme putovanja.

Tako nekoga dana nađosmo se jedan dan daleko od Lyona; približavala su se dva sata prije zalaska sunca. Na visini je odjekivala strašna orljava groma, a nebo je blistalo od sijevanja munja; ja sam išao sprijeda, udaljen od svojih drugova na domet strijele. Grmljavina groma produžavala se u takvu duboku i strahovitu tutnjavu, da mi se sve pričinjalo, da je nadošao sudnji dan. Na to zaustavih konja. U tome času poče udarati gusta tuča bez jedne kapi kiše. Krupa je bila veća od kuglica s puhalice, te kako je udarala na me, zadavala mi je veliku bol. Malo pomalo krupa posta veća, te napokon postigne veličinu kuglice samostrijela. U deći, da se moj konj jako plaši, potjerah ga natrag i potrčah u bijesnome galopu sve dok nisam pronašao svoje suputnike, koji su se — iz istoga straha — zaklonili usred nekoga borika.

Krupa je postajala tako krupna, da je svako zrno imalo oblik velikoga limuna: ja zapjevah Miserere: a dok sam se tako pobožno obraćao Bogu, jedno od onih golemih zrna udari tako, da je prelomilo jednu veoma jaku granu onoga bora, pod kojim sam se smatrao sigurnim. Više ovakvih zrna pogodi u glavu moga konja, koji se činilo da će se od toga srušiti na zemlju; a i mene pogodi jedno, ali ne ravno, jer bi me onda ubilo. Jedno zrno pogodi onoga ubogoga starca Leonarda Tedaldija tako, da je on, koji se molio na koljenima poput mene, zaklempao rukama k zemlji. Tako brzo uvidjeh, da me ona grana ne može više zaštititi i da osim Miserere treba i neki čin; počeh navlačiti kabanicu na glavu. A tako isto rekoh Leonardu, koji je na mukama vikao iz svega grla: »Isuse! Isuse! Isuse!«, da će mu on pomoći, ako on samome sebi pomogne. Morao sam se truditi više da spasim njega nego samoga sebe. Ovaj je lom tuče potrajao neko vrijeme, pa onda i taj užas prođe, a mi, premda smo bili potpuno isprebijani, opet uzjahasmo konje kako smo bolje mogli. Te dok smo kretali prema svratištu, mi smo u čudu pokazivali jedan drugomu svoje ogrebotine i udarce. Ali jednu milju dalje nađosmo štetu i propast, koja je bila još toliko gora od naše, da se činila neopisiva. Sva su stabla bila ogoljela i prelomljena; štogod je bilo stoke na polju, sva je pocrkala, također je bilo više mrtvih pastira; ugledasmo čak i znatnu količinu krupnih

zrna, koja ne bismo mogli obujmiti ni s objema rukama. Učini nam se, da smo još uvijek dobro prošli u toj prilici, te tako spoznasmo, da su nam pozivanja Božje pomoći i oni naš Miserere više koristili nego bismo mi to mogli učiniti sami svojim silama. Tako zahvaljujući Bogu dan kasnije doputovasmo u Lyon, a tu se zaustavismo osam dana.

Kada je prošlo tih osam dana, a mi se dobro odmorili, nastavismo putovanje i vrlo sretno prevalismo preko planina. Tu kupih maloga konjića, jer je ona moja dosta mala prtljaga prilično izmorila mojega konja.

LI

Kada je naše putovanje po Italiji trajalo već jedan dan, nas dostigne grof Galeotto della Mirandola, koji je prolazio u poštanskim kolima. On se zaustavi s nama, te mi reče, da sam pogrešio, što sam otputovao, i da ne bih smio putovati naprijed, jer ako se odmah vratim u Francusku, moje bi se prilike popravile bolje nego ikada; ako naprotiv otputujem dalje, ostavljam svojim neprijateljima slobodno poprište i time mogućnosti da mi naškode. Samo uz uvjet da se odmah vratim, ja ću im onemogućiti sve njihove spletke. On mi doda, da me najviše varaju upravo one osobe, u koje imam najviše povjerenja, ali mi je pritome prešutio nešto, što je njemu bilo izvrsno poznato, naime da ferarski kardinal stoji u sporazumu s ona moja dva nitkova, kojima sam ostavio na čuvanje cjelokupnu svoju imovinu. Taj mi mladi grof ponovi više puta, da moram poštopoto odjezditi natrag. On se popne na poštanska kola i nastavi putovanje, a i ja se također odlučih da putujem dalje zbog mojih suputnika. U mojem se srcu dugo vodila borba: čas sam htio da što brže pohitam u Firenzu, čas opet da se vratim u Francusku. Tu neodlučnost prekinuh time, što napokon donesoh odluku, da se ukrcam u poštanska kola, da bih se što brže dovezao u Firenzu. Ne mogoh se sporazumjeti s prvim poštarom ali svejedno najčvršće prionuh uz odluku, da pođem da se zlopatim u Firenzi.

Napustih društvo Ippolita Gonzage, koji je udario prama Mirandoli, a ja prama Parmi i Piacenzi. Kada sam stigao u Piacenzu, na nekoj ulici susretoh vojvodu Pierluigija, koji me odmjeri od glave do pete i prepozna. Bio sam svjestan, da je on bio začetnik cjeloga stradanja, koje sam pretrpio u tvrđavi Sant Angelo u Rimu, te me je susret s njim strahovito uzrujao. Ali kako nisam vidio nikakove mogućnosti da mu izmaknem, odlučih da ga posjetim. Stigoh njemu u čas, kada se upravo dizao sa sofe, a s njim

u društvu su bili oni ljudi iz roda Landijevih, koji su ga kasnije ubili. Kada sam se počeo razgovarati s njegovom svjetlošću, ovaj mi čovjek počne upravo nevjerovatno laskati. Ali u tim laskama i sam neoprezno dodirnu bolnu točku, pričajući nazočnim osobama, da sam ja na čitavu svijetu najveći umjetnik u svojoj struci i da sam dugo tamnovao u tamnici u Rimu. On se okrene meni i reče: »Moj Benvenuto, žalio sam silno cijelo mučeništvo, koje ste pretrpjeli, a znao sam da ste nevin, ali šta sam mogao da učinim, kad vas je moj otac zatvorio i držao u zatvoru, da bi udovoljio nekim vašim neprijateljima, koji su mu također prišapnuli, da ste ga ogovarali. Znam sasvim sigurno, da u svemu tome nema ni trunka istine i ja sam grozno žalio vašu sudbinu.« To je samo suhoparni izvadak iz njegova razgovora, u kojemu je potekla tolika bujica riječi, da se gotovo činilo da me moli za oprost. Kasnije me upita, koja sam sve djela izveo za najkršćanskijega kralja. Dok sam mu na to pitanje odgovarao, on je naćulio uši i pokazao se najzahvalnijim slušatelj što ga ima na svijetu.

Zatim me upita, da li bih ja bio voljan da stupim u njegovu službu. Nato mu ja odgovorih, da me u tome priječe moje časne obaveze, ali čim završim ona brojna zamašna djela, koja sam počeo za onoga moćnoga kralja, ja ću odbiti ponude svih velikaša samo da se posvetim radu za njegovu svjetlost. Eto po tome se jasno vidi, kako Božja neizmjerna pravičnost nikada ne ostavlja bez kazne nikoga, koji se ogriješi o savjest progonima i nepravdama protiv nevinih stradalnika. Ovaj čovjek samo što nije zatražio od mene oprost u nazočnosti onih, koji su mu se kasnije osvetili za mene, ali i za još mnoge druge, koje je on uništio. Zato neka se nijedan mogućnik, ma kako visoko stajao, ne sprda s Božjom pravičnošću kako to čine neki od onih, koje ja poznajem, a koji su mene tako okrutno progonili kako ću ispričati na mjestu kad bude vrijeme za to. A ove svoje zapise ne pišem iz svjetske taštine, nego samo da zahvalim Bogu, koji me je spasao iz tako nemilosrdnih kušnja. Ja se pred njim jadam i zbog svih onih patnja, koje me hvataju svakoga dana, te zazivam njega kao svojega branioca i njemu se preporučam. I uvijek, ne samo, što ja pomažem sam sebi sa svojim silama, nego zatim bivam ponižan u duhu, jer mi se ondje, dokle ne mogu dopirati moje sile, odmah očituje veliki prst Božji, koji neočekivano udara one, što s nepravom napadaju drugoga, i one, koji nemarno ispunjaju veliku i časnu dužnost, koju im je Bog povjerio.

LII

Vratih se u svoje svratište i tu nađoh obilje biranoga jela i pića, koje mi je poslao na dar taj knez. Oblaporno se najedoh. Onda opet uzjaših konja i krenuh prema Firenzi. Kada sam tamo dojezdio, nađoh svoju rođenu sestru i njenih šest kćeri. Najstarija od njih je već bila za udaju, a najmlađa još na dojenju. Nađoh i sestrina muža, koji više nije radio u svome zanatu zbog raznih nedaća, koje su zadesile naš grad. Prije više od godine dana poslao sam im dragulja i francuskih zlatnina u vrijednosti od preko dvije tisuće dukata, a sa sobom sam donio takvih predmeta u vrijednosti od nekih tisuću škuda. Međutim ustanovih, da, premda sam im redovito davao po četiri zlatne škude na mjesec, oni neprestano prodaju one moje zlatnine i za njih dobivaju lijepe pare. Moj je šurjak bio takav poštenjak, da je (od straha da mu ne bih ljuto zamjerio, što mu ne dotječu oni novci, koje mu šaljem za izdržavanje, jer ti su bili darovani) odnio u zalagaonicu gotovo sve, što je imao na svijetu, te je puštao, da ga proždiru kamati, samo da ne bi dirao u onaj novac, koji nije bio namijenjen za njega. Po tome sam vidio, koliki je on poštenjak, te je u meni samo ojačala želja, da mu u bijedi što više pomažem, a prije svog odlaska iz Firenze htio sam da opskrbim sve njegove kćerčice.

LIII

Bio je mjesec kolovoz 1545. U tome je času naš firentinski vojvoda Cosimo Medici boravio u Poggio a Caiano,* mjestu deset milja udaljenom od Firenze. Krenuh njemu u posjet samo da ispunim svoju dužnost prema njemu, jer sam i sam firentinski građanin i jer su moji predci bili veoma privrženi obitelji Medicija, a ja sam uostalom volio ovoga vojvodu Cosima više nego iko od njih. Kako rekoh, išao sam u Poggio samo da mu se poklonim, bez ikakve namjere da stupim u njegovu službu. Međutim — tako je odlučio Bog, koji na dobro upravlja sve stvari — čim me je vojvoda vidio, obaspe me bezbrojnim pohvalama. Nato me vojvoda i vojvotkinja počeše raspitivati o djelima, koja sam izradio za kralja. Rado sam im odgovarao na sva pitanja, te im ispričah sve po redu. Kada sam završio, on spomenu da je već prije sve to čuo, samo je htio da sam potvrdim istinitost tih pričanja. A onda sažalno doda: »Kako si malo nagrade požnjeo za tako lijepi i veliki trud! Moj Benvenuto,

* U tom mjestu nalazi se ljetnikovac porodice Medici. On je ukrašen među ostalim, slikama Andrea del Sarta i Pontorma.

kada bi ti pristao da učiniš nešto za me, platio bi te kudikamo bolje nego onaj tvoj kralj, kojega ti toliko slaviš u svojoj dobrodušnosti.«

Na te njegove riječi istaknuh velike obaveze koje imam prema tome kralju, jer me je on najprije izbavio iz tako nepravedne tamnice, a onda mi je omogućio i pružio prilike da izvedem najdivnije radove, koje je ikada izvršio zlatar ravan meni. Dok sam tako razlagao, vojvoda je krivio lice i činilo se, da nastupa trenutak, kada mu je već dosta mojih riječi. Ali kada sam završio on mi reče: »Ako hoćeš da učiniš nešto za nas, ja ću ti toliko ugađati da ćeš se možda začuditi, dakako uz uvjet da mi se tvoja djela svide, u što ni najmanje ne sumnjam.« Ja ubogi nesretnik nisam ni želio ništa drugo nego da dokažem odličnom firentinskom kolegiju majstora umjetnosti, da sam od časa, kada sam ga ostavio, radio i u drugoj umjetnosti (osim zlatarstva, koje on slabo cijeni), te odgovorih vojvodi, da ću za nj na onome njegovome ljepom trgu rado podići veliki kip bilo od mramora, bilo od tuča. Na to mi odgovori, da bi on od mene htio dobiti u prvi mah samo kip Perseja. Za njim on već odavno žudi, te me moli da izradim mali model. Ja se rado prihvatih rada na tome Perseju, te ga završih kroz malo tjedana. Model je bio visok po prilici jedan lakat, a bio je od žutoga voska, dotjeran veoma dolično i izvršen s vrlo velikom ljubavi i vještinom. Vojvoda se vrati u Firenzu, ali prije nego sam mu uzmogao pokazati ovaj model, prošlo je nekoliko dana. U tome času se pričinjalo, da me on nije nikada vidio ni upoznao, te se u mojemu duhu probudiše zle slutnje o mojim odnošajima s njegovom svjetlošću. A nešto kasnije, nekoga dana poslije objeda, donesoh mu svoj model u njegovu rušnicu, te on dođe da ga ogleda skupa s vojvotkinjom i s malo druge gospode. Čim ga je vidio, svidi mu se i on ga poče nevjerojatno hvaliti, time mi pruži barem malo nade, da se i on ponešto razumije. Kada ga je ogledao i proučio, više nije mogao obuzdati svoje radosti, te reče: »Moj Benvenuto, ako bi ti ovaj mali model uspješno pretvorio u djelo velikih razmjera, to bi bio najljepši spomenik na našem trgu.« Odgovorih mu: »Presvijetli, na istome trgu se podižu djela velikoga Donattela i besmrtnoga Michelangela, a to su — ruku na srce — bili najveći velikani od staroga vijeka pa sve do danas. Međutim vaša svjetlost i suviše precjenjuje moj model, jer se osjećam sposobnim, da samo djelo izvedem tri puta bolje od modela.« Na te riječi nasta živahna prepirka, jer je vojvoda uporno tvrdio, da se on izvrsno razumije u kiparstvo i da točno pozna granice stvaralačkih mogućnosti. Ja mu na to uzvratih, da će moja djela riješiti to pitanje i ukloniti njegove sumnje, tako da ću ja sasvim sigurno ispuniti njegovoj svjetlosti mnogo više nego obećavam, ali neka mi samo pruži mogućnosti da budem u stanju da to izvedem, jer bez tih pogodnosti

ne mogu ostvariti veliko obećanje, koje mu zadajem. Na to mi presvijetli reče, neka napišem molbu, u kojoj ću nabrojiti sve svoje zahtjeve i potanko iznijeti sve svoje potrebe, a on će se pobrinuti za to, da se njima u punoj mjeri udovolji.

Nema nikakve sumnje o tome; u pretpostavci, da sam ja bio dovoljno oprezan, da ugovorno utanačim sve potrebe, koje sam imao za to svoje djelo, da onda ne bih doživio onih grubih neprilika, u koje sam upao svojom krivnjom, jer se jasno vidjelo da Cosimo u tom času ima čvrstu volju kako da dobije djela tako i da ispuni neophodne uvjete za njih. Međutim, kako sam bio uvjeren da ovaj mogućnik teži za pothvatima najvišega reda, postupao sam veoma širokogrudno prama njegovoj svjetlosti, smatrajuć. ga vojvodom, a ne trgovcem. Napisah svoju molbu, a njegova svjetlost odgovori na nju veoma plemenito. U toj prilici ja mu napomenuh: »Moj odlični pokrovitelju, prave molbe i naši pravi ugovori ne sastoje se u ovim riječima i u ovim spisima. Naprotiv se sve sastoji u tome, da u svojim djelima ispunim svoja obećanja. A ako u njima uspijem, uzdam se, da će se vaša svjetlost odlično sjećati onoga, što mi obećava.« Poslije tih riječi vojvoda je bio očaran i mojim radom i mojim izjavama, te su mi i on i vojvotkinja pokazivali najljepše znakove blagonaklonosti, koje čovjek može zamisliti.

LIV

Budući da sam osjećao najživlju želju da počnem raditi, rekoh njegovoj svjetlosti, da mi treba kuća, ali dosta prostrana, da bih se u nju mogao useliti sa svojim pećima, te u njoj zrađivati djela od zemlje i od tuča, a onda, u zasebnoj dvorani, raditi na zlatnim i srebrnim predmetima. Svjestan sam, da je on znao, u kolikoj mu mjeri mogu poslužiti u tome pozivu, a zbilja su mi trebale udobne prostorije, da se mogu posvetiti radu. A da bi njegova svjetlost uvidjela, koliko sam pripravan da joj budem na usluzi, ja sam već našao kuću, vrlo shodnu za svoju svrhu, u okolini, koja mi se sviđala oku. A budući da nisam htio da iskorišćujem njegovu svjetlost bilo u pogledu novca bilo u pogledu čega drugoga, prije nego vidi moje radove, zamolih vojvodu da mi kupi dotičnu kuću s dvama draguljima, koje sam donio iz Francuske, te da ih sačuva kao zalog sve dotle, dok ih ne otkupim svojim djelima i žuljevima. Te su dragulje izvrsno izbrusile ruke mojih radnika po mojim nacrtima. Kada ih je on pozorno pregledao, izusti ove riječi hrabrenja, koje me ispuniše varavom nadom: »Uzmi, Benvenuto, svoje dragulje, jer ja tražim tebe a ne njih, a kuću ćeš dobiti bez jedne pare

troška.« On nakon toga napisa na jednoj molbi, koju sam sve do sada sačuvao odgovor, koji je među ostalim glasio: »Pogledati tu kuću i dotičnu osobu, koja je nudi na prodaju. i cijenu, koju traži, jer hoćemo da udovoljimo Benvenutovoj želji.« S tim odgovorom u ruci smatrao sam da mi je kuća potpuno zajamčena, jer sam kao sunce vjerovao, da će se moja djela kudikamo više dopasti nego sam u prvi čas predviđao. Nakon toga njegova svjetlost podijeli izričiti nalog nekome svojemu upravitelju dvora, po imenu Pier Francescu Ricciju. Bio je iz Prata, i to nekadašnji kućni učitelj toga vojvode. Ja se porazgovorih s tim glupanom i nabrojih mu sve svoje potrebe, jer na mjestu, gdje je u toj kući bio vrt, htio sam urediti radionicu. Ovaj čovjek smjesta preda nalog nekome suhom i mršavom isplaćivaocu, koji se zvao Lattanzio Gorini. Ova sjena od čovjeka, s ručicom poput paukovih nogu, zujanjem glasa poput komarca i brzinom poput puža, ipak mi nevoljko dade dopremiti u kuću toliko kamenja, pijeska i vapna, da bih jedva jedvice s njime mogao izgraditi mali golubinjak. Kad sam vidio da stvari teku tako vraški studeno, zazebe me oko srca. Ipak sam u sebi mislio: »Maleni počeci često donose velike plodove.« Ponešto mi je nade ulijevalo i to, što sam vidio, koliko je tisuće dukata vojvoda proćerdao na neke kiparske nakaze koje je izradio onaj bukvan Baccio Bandinelli. Ohrabrih se koliko sam mogao, te potjecah na rad onoga Lattanzija Gorinija, da bi ga natjerao da nešto počne. Ja se počeh derati na neke šepave magarce i na maloga slijepca, koji ih je gonio. Usprkos ovim poteškoćama, ali s vlastitim novcem, nacrtah na licu mjesta tlocrt moje radionice, iskorijenih stabla i loze, a onda po svome običaju krenuh hrabro naprijed, donekle i žustro, da gradim. S druge strane bio mi je pri ruci drvodjelja Tasso, moj veliki prijatelj, te sam njemu povjeravao izgradu nekih skeleta, da na njima počnem Perseja u velikom formatu. Taj je Tasso bio neobično vješt u svojem obrtu, gotovo bih rekao, najveći u svojem pozivu; u drugu ruku bio je zgodan drug i veseljak, te bi mi svaki put, kada sam išao njemu, izašao u susret smijući se i pjevušeći neku pjesmicu u falsetu. Ja sam bio prilično očajan, jer sam počinjao dobivati vijesti, da moji poslovi u Francuskoj kreću na gore, a od onih u Firenzi mogao sam se slabo čemu nadati zbog tako hladnog postupanja. Ipak sam se trudio da svaki put saslušam barem polovicu Tassove pjesmice. Katkada bih se na kraju čak i razigrao u društvu s njime, nastojeći da rastjeram što bolje mogu, barem djelimično, sjenu svojih očajnih misli.

Ja sam već spremio čitavo potrebno gradivo, te sam htio dalje, da bih što brže izgradio ovo zdanje. Već sam na zidanje potrošio dio vapna, kada me odjednom pozove spomenuti upravitelj dvora, a kada sam došao njemu u palaču nađoh ga nakon objeda njegove

svjetlosti u tako zvanoj »Dvorani sata«. Pristupih njemu; duboko sam mu se naklanjao, a on je stajao preda mnom krut kao direktor. On me upita, tko je taj, koji me je uveo u tu kuću, i s kakvim sam pravom počeo u njoj zidati, te reče, da se jako čudi meni, što sam tako drzak i umišljen.

Na to odgovorih: »U tu me je kuću uselila njegova svjetlost, a u ime njegove svjetlosti vaše gospodstvo, koje je izdalo onaj nalog Lattanziju Goriniju, a taj Gorini je dopremio kamenja, pijeska, vapna i nabavio stvari, koje sam od njega zatražio, uz izjavu, da mu je to naređeno od Vašega gospodstva.« Kada sam to izrekao, taj se zvekan okosi na me s još više trpkosti nego prije, te reče, da ne govorim istinu ni ja ni osobe, koje navodim. Na to se ozlojedih, te primijetih: »O upravitelju dvora, sve dotle, dok vaše gospodstvo bude govorilo u skladu s onim uglednim položajem, koji zauzimate, ja ću vas poštovati i govoriti ću s vama s onom poniznošću, s kojom se ponašam prema vojvodi; ali ako se od toga udaljite, ja ću se s Vama razgovarati kao s običnim pučaninom Pier Francom Riccijem.« Taj se čovjek rasrdi toliko, da sam povjerovao, da će u tome času poludjeti, čime bi samo pretekao udes, koji mu je nebo nešto kasnije odredilo, te mi reče skupa sa nekim drugim pogrdnim riječima, da se jako čudi, kako mi je mogao dopustiti, da se uopće razgovaram s osobom poput njega. Na te riječi ja se trgnuh od bijesa i kriknuh: »No slušajte me, Pier Francesco Riccio, ja ću vam reći tko su moji predci, a tko su Vaši — učitelji bukvara za djecu.« Kada sam to grunuo, taj čovjek namrgođena lica poče vikati glasnije i još drzovitijim tonom ponovi one iste riječi. Na to ga ja sa svoje strane ošinuh mrkim pogledom, načinih se ponešto i gord prema njemu, te mu izjavih, da su moji premci dostojni da govore i s carevima i s najmoćnijim kraljevima, te da ljudi mojega kova tima možda jedan na cijelome svijetu, dok njemu ravnih izlazi deset na svaka vrata. Kada je začuo te riječi, on skoči na kamenu klupicu u prozoru te dvorane, te me pozva, da mu još jedamput ponovim, što sam rekao. Ja mu ponovih te riječi još smjelije nego sam ih prvi put izrekao, te mu nadodah, da meni više nije do toga da ostanem u vojvodinoj službi nego da ću se vratiti u Francusku, jer mi je povratak tamo slobodan. Lice ovoga glupaka se okameni i zamrači, a ja se udaljih sav u vatri s namjerom da otputujem. Da je samo Bog dao da sam to učinio! Vjerojatno presvijetli vojvoda nije bio u prvi mah obaviješten o ovoj nemiloj svađi, te ja tako ostah više dana kod kuće batalivši svaku misao na Firenzu osim brige za moju sestru i moje sestrične, za koje sam već nešto činio. S ono malo sredstava, koja sam sa sobom donio, htio sam da ih što bolje opskrbim mirazom, a zatim da se što brže bolje vratim u Francusku u čvrstoj odluci, da me više

nikada Italija ne vidi. Ja sam se dakle odlučio, da odmaglim što prije mogu i to bez oproštaja bilo s vojvodom bilo s kim drugim, kada me nekoga lijepoga jutra onaj dvorski upravitelj pozva vrlo umiljato, te započe s nekim svojim dugim cjepidlačkim govorom, u kojem nisam osjetio ni oblika ni draži ni snage, pa ni glave ni repa: samo sam razumio, da mi kaže, da je on osvjedočen kršćanin i da ne smije da nikoga mrzi, te da me u vojvodino ime pita, koliku plaću tražim za svoju opskrbu. Nato se ja malo zadubih u razmišljanje i ne odgovorih ništa u iskrenoj namjeri da sebi ne vežem ruke. Videći da ja i nadalje šutim kao zaliven, on se ipak toliko snađe, te izusti: »O Benvenuto, vojvodama se ipak odgovara, o ono što ti nudim, nudim ti u ime njegove svjetlosti.«

Tada odgovorih, da ću, budući da mi govori u ime njegove svjetlosti, vrlo rado reći svoje mišljenje, te ga zamolih, da njegovoj svjetlosti saopći, da ja ne želim doći u niži položaj od nijednoga od umjetnika, koje on zaposluje Nato upravitelj dvora reče: »Bandinelli dobija dvije stotine škuda za izdržavanje, pa ako ti budeš tom svotom zadovoljan, tvoja je plaća odobrena« Rekoh, da sam s time zadovoljan, a ono, što ja budem suviše zaslužio, neka mi se isplaćuje istom nakon pregleda mojih radova, te se podvrgnuh pravorjeku njegove svjetlosti. Tako i protiv svoje volje prikovah lance vlastitog robovanja i krenuh na rad, a vojvoda mi međutim pokazivaše najbeskrajnije znakove blagonaklonosti, što ih čovjek može zamisliti.

LVI

Dobivao sam vrlo često pisma iz Francuske od onoga mojega najvjernijeg prijatelja messer Guida Guidija. Ova su mi pisma u taj čas javljala još samo dobre glasove. Također me je obavještavao i moj učenik Ascanio pišući mi, da mislim samo na to da se lijepo zabavljam, a ako se dogodi ma šta od neke važnosti da će me on obznaniti. Kralju je javljeno, da sam počeo raditi za firentinskoga vojvodu, a kako je to u srcu bio veliki dobričina, on je mnogo puta upitao: »Zašto se Benvenuto ne vraća?« Kako se o tome osobito propitkivao kod onih mojih mladića, obojica mu rekoše, da im pišem da živim, kao bubreg u loju i da oni smatraju da se više i ne želim vraćati u službu njemu. Kralj se razljuti čujući te drske riječi, na koje ih ja nisam ovlastio, i reče: »Budući da se odijelio od nas bez ikakvoga razloga, ja ga više ne ću pozivati natrag, pa neka ostane, gdje je sada.« Ti lupeži, ti razbojnici, doveli su čitavo to pitanje upravo onamo, kamo su oni htjeli. Stvar je stajala ovako: u slučaju, da se ja vratim u Francusku, oni bi bili

radnici pod mojim vodstvom, kako su bili i prije, no u slučaju, ako se ne vratim, oni će ostati moji gospodari i zamijeniti mene; tako da su uložili sve svoje sile u svrhu, da spriječe moj povratak.

LVII

Dok sam izgrađivao radionicu, da u njoj odpočnem Perseja, radio sam u prizemnoj sobi kuće, u kojoj sam izrađivao sadreni model u onoj veličini, koju je morao imati Persejev kip. Namjeravao sam, da se tim modelom poslužim za pravljenje kalupa za odlijevanje. No kada sam opazio, da ovakav način rada traži od mene malo suviše vremena, pribjegoh drugom načinu, jer se već počela podizati, opeku po opeku mala radionica, no tako kukavno sazdana, da me već i sjećanje na to zidanje ljuto boli. Počeh naime s likom Meduze i načinih željezni skelet, a onda je stadoh modelirati u ilovači i tako je izmodelirani ispekoh. Radio sam sam s nekim malenim šegrtima, a jedan je od njih bio veoma lijep, a rodila ga je neka bludnica po imenu Gambetta. Ovaj mi je dječak služio kao model, jer osim knjige prirode mi nemamo drugih knjiga da nas uče umjetnosti. Nastojao sam da najmim stručne radnike, da bih pospješio ovo svoje djelo ali ih nisam mogao naći, a sam po svojim silama nisam mogao doskočiti svemu. Bio je ipak mali broj radnika u Firenzi, koji bi rado došli za pomoćnike, ali bi ih u tome odmah spriječio Bandinelli, te me je tako vraški smetao, dok je u isti mah pričao vojvodi, da mu nastojim oduzeti njegove radnike, jer je uopće nemoguće da ja sam po svojim silama složim tako veliki lik. Ja se potužih vojvodi na vraške prilike, koje mi zadaje taj klipan, te ga umolih, da mi posudi nekog od onih radnika na gradnji crkve Santa Maria del Fiore. Te su se moje riječi tako dojmile vojvode, da je on počeo vjerovati u Bandinellijeve klevete. Kada sam to opazio, riješih se, da učinim sam što god bolje uzmognem, i ja se latih rada, koji me je strahovito zamarao. Dok sam tako teglio kao konj danju i noću muž moje sestre se razbolio i kroz malo dana umre On mi za sobom ostavi na brigu mladu sestru sa šest što većih što manjih kćeri. To je bila prva velika nevolja, koja se oborila na me u Firenzi: ostah kao otac i starješina takve nesretne obitelji.

LVIII

Svejedno nisam htio zanemariti ništa, da bih stvari doveo do uspjeha. Moj je vrt bio natrpan gomilom smeća, te pozvah dva nadničara, koja su mi doveli s Ponte Vecchia: jedan je bio šezde-

setgodišnji starac, a drugi osamnaestogodišnji mladić. Kada sam ih držao tri dana na poslu, ovaj mi mladić reče, da onaj stari ne će da radi i da bi najbolje bilo, da ga otpustim, jer ne samo što on sam ne voli rada nego priječi i njega mladoga u radu; te mi reče, da ono malo rada, što ima da se obavi, on može svršiti sam i da ne treba rasipati novac na druge osobe. Zvao se Bernardo Mannellini iz Mugella. Videći da se on ne ustručava pred radom upitah ga, bi li on htio stupiti u moju službu kao kućni sluga. On na prvu riječ pristane. Taj mi je mladić timario konja, vrtlario, a zatim se učio kako da mi pomaže u radionici, tako da je malo pomalo počeo izučavati obrt s takvom dobrom voljom, da nisam nikada imao bolje pomoći od njega.

Odlučih se, da ga načinim dostojnim suradnikom u svemu i da tako dokažem vojvodi, da Bandinelli laže i da ću moći uspješno raditi bez Bandinellijevih radnika.

U to doba oboljeh dosta lako na bubrezima, te budući da nisam mogao raditi, rado sam provodio vrijeme u vojvodinoj rušnici s nekim mladim zlatarima po imenu Gian Paolo i Domenico Poggini. Dao sam im da izrađuju zlatnu vazicu čitavu u bas-reljefu s likovima i drugim lijepim ukrasima. Vojvoda je naručio za vojvotkinju ovu posudu kao pehar za vodu. Vojvoda mi zatraži, da za njskujem zlatan pojas vrlo bogato urešen s draguljima i ljupko zamišljenim malim maskama i ostalim. Taj mu rad izvrših. Vojvoda bi svakih malo trenutaka zavirivao u prostoriju i neobično je uživao da nas gleda kako radimo i da čavrlja sa mnom. Kako mi je ova bubrežna bolest malo popustila, naredih da mi donesu gline, pa dok je vojvoda stajao tu da provede vrijeme u slobodnom razgovoru ja ga portretirah i načinih poprsje znatno veće od prirodne veličine.* Presvijetli se tako zanese ovim djelom i toliko zavoli tvorca, da mi reče, da bi on bio sretan i presretan, kada bih pristao da se nastanim i da radim u njegovoj palači. Ponuka me da u toj palači potražim dvorane dovoljno prostrane, da bih u njima mogao namjestiti peći i sve drugo, što je svrsishodno, jer on neobično uživa u tim radovima. Na to odgovorih presvijetlome, da to nije moguće, jer ja onda ne bih svršio sva djela ni za sto godina.

LIX

Vojvotkinja me obasipala dragocjenim znakovima naklonosti kao da želi, da upregnem sve sile i da radim samo za nju, a da se ne brinem ni za Perseja ni za bilo šta drugo. Uviđao sam, koliko je

* To je djelo Cellini dovršio god. 1548. Danas se to poprsje nalazi u Firenzi u Narodnom muzeju (Museo Nazionale).

u suštini isprazna ta lukava blagonaklonost, a bio sam potpuno svjestan da moja opaka i otrovna sudbina ne će dugo čekati da mi zada kakav novi udarac, jer se svakoga časa vraćala pred oči kobna pogrješka, koju sam načinio u svojim poslovima u Francuskoj time što sam nevješto tražio bolji put. Kralj nije mogao da otrpi veliku mrzovolju, koju mu je zadao moj odlazak. On bi svejedno rado vidio, da se vratim, ali je njegova čast morala ostati nepovrijeđena. Meni se činilo, da svi dobri razlozi stoje na mojoj strani i nisam se htio ponižavati. Mislio sam naime: ako se ponizim i pišem umiljato, oni će francuski površnjaci misliti, da priznajem svoju griješnost i da su istinite neke klevete, kojima su me nepravedno obasipali. Držao sam se dakle zakopčan, te sam kao čovjek, koji je u pravu, pisao dosta ponosito, a ona dva lopova, moja učenika, nisu mogli ništa bolje ni željeti s gledišta svoje sebičnosti. Pišući im, ja sam se hvastao velikim laskama i ljubeznostima, koje mi u mojem zavičaju ukazuju vojvodski par, dakle gospodari i samodršci grada Firenze. No čim bi oni dobili neko slično pismo, oni bi se uputili u dvor i navaljivali na kralja, da njima daruje moj dvorac onako kako ga je svojedobno darovao meni. Kralj, čudesno dobra osoba, nije nikada pristao da se snizi i privoli na drske zahtjeve ovih prevejanih lupeža, jer je počinjao da prozire, za čim oni zlurado teže. Ipak, da bi njima pružio zračak nade, a meni priliku da se odmah vratim, on ponešto ljutito povjeri nekom svom rizničaru, firentinskom građaninu, Giulianu Buonaccorsiju, zadaću, da mi napiše pismo. Sadržaj pisma je bio ovaj: Ako hoću da očuvam glas poštenjaka, s kojim sam došao u Francusku, jer sam nakon svojega potpuno neopravdanog odlaska odista dužan, da položim računa o svemu onome, što sam dobio u ruke i učinio za kralja. Kada sam primio ovo pismo, bio sam tako sretan, te bih, da me je netko upitao, što hoću, rekao: Ovo, ni manje ni više. Dobio sam upravo prijedlog po svojemu srcu. Prihvatih pero, ispisah devet listova običnoga papira, te na njima ispripovijedih potanko do u sitnice, koja sam djela načinio, što mi se događalo za vrijeme rada, koliko je novca utrošeno na njih. Sve je to prošlo kroz ruke dvaju bilježnika i jednoga njegovoga rizničara, sve su to potpisom potvrdili ljudi, koji su dobili novac, jedni zato, što su davali materijal, a drugi zato, što su davali svoje žuljeve, te da od tih novaca sam nisam spremio ni jedan novčić u svoju kesu, a od mojih svršenih djela nije mi preostalo ništa na svijetu, tako da sam u Italiju donio samo neke znakove milosti i vrlo plemenita obećanja, odista dostojna njegova veličanstva. Tako se zbilja mogu ponositi, da od svojih djela nisam crpio ništa drugo osim nekih plaća, koje je kralj odredio za moje izdržavanje, a od njih mi još duguju preko sedam stotina zlatnih škuda, koje sam navlaš ostavio,

da mi budu poslane za moj povratak. »Zato premda znadem, da su me neki zlobnici zbog svoje zavisti u koječemu krivo oklevetal, istina uvijek mora da dođe do vidjela, ja se ponosim s najkršćanskijim kraljem utoliko više, što u mojem srcu ne vlada lakomost. Premda sam svijestan, da sam izradio za kralja mnogo više od onoga, što sam obećao, i premda nisam dobio na uzvrat ono, što mi je stavljeno u izgled kao nagrada, ja ne idem ni za čim drugim na svijetu osim da ostanem u očima vašega veličanstva poštenjak i čovjek čistih ruku, kakav sam bio uvijek. Ako bi u duhu vašega veličanstva još ostajala i najmanja sumnja o svemu tomu, ja ću na najmanj mig doletjeti da osobno položim račune o sebi. Ali budući da sam uvidio da se mene tako omalovažava, nisam se htio vratiti da ponudim svoje sile, u potpunome uvjerenju, da će za me biti na pretek kruha kamo god krenem, a ako i kada god budem pozvan, ja ću se odazvati.«

U to sam isto pismo umetnuo sijaset pojedinosti dostojnih onoga velikoga kralja i obrane moje časti. Prije nego sam poslao to pismo, ponio sam ga mojemu vojvodi, koji ga je pročitao s velikim uživanjem, a onda sam ga odmah uputio pod omotom upravljenim na ferarskoga kardinala i poslao u Francusku.

LX

U to vrijeme Bernardone Baldini, vojvodin mešetar za dragulje, donese iz Mletaka neki veliki dijamant težak preko trideset i pet karata. I Antonio Landi imao je također računa, da ga preda vojvodi. Ovaj dijamant je prije bio zašiljen, ali kako nije posjedovao one blistave bistrine, koja je poželjna za takav kamen, njegovi vlasnici otpiliše taj šiljak, tako da dijamant nije bio dobar ni za pločicu ni za šiljak.

Naš vojvoda, koji je strašno, ali bez svakoga razumijevanja volio dragulje, obeća ovome ugursuzu Bernardacciju, da će sigurno kupit. dijamant. A kako je ovaj Bernardo držao do toga, da samo za se sačuva čast, da je nasamario firentinskoga vojvodu, on nije izlanuo ni riječi svojem ortaku tome Antoniju Landiju. Taj Antonio bio je moj prijatelj još od malih nogu, pa kako je on vidio, da imam u svako doba slobodan pristup vojvodi, on me nekoga dana pozva na razgovor u četiri oka. Približavalo se podne, a bili smo na uglu Nove Tržnice. On mi reče ovako: »Benvenuto, siguran sam, da će vam vojvoda ovih dana pokazati neki dijamant, koji vjerojatno želi kupiti. Vi ćete vidjeti sjajan dijamant, pomognite da ga lakše prodam; među nama rečeno, mogu ga prodati za sedamnaest tisuća škuda. Siguran sam, da će vojvoda uvažiti vaš savjet. Ako vidite, da je veoma sklon kupnji, mi ćemo udesiti, da ga uzmogne dobiti.« Antonio se ponašao kao da je opunomoćen, da može poništiti ugovor o ovom dijamantu. Ja mu obećah, da ću sa svoje strane, ako mi pokažu dijamant i zatraže moje mišljenje, u cjelini reći sve, što mislim bez namjere da naškodim cijeni dijamantu. Već sam prije spomenuo, vojvoda je svakoga dana provodio nekoliko sati u rušnici. Nakon više od osam dana vojvoda mi u nekoj prilici poslije objeda pokaza taj dijamant, koji prepoznah po obilježjima pruženim od Landija, kako u pogledu oblika tako i u pogledu težine. Dijamant je bio, kako sam čas prije rekao, dosta mutnoga prelijeva, a zbog toga su mu razloga bili otpilili onaj šljak. Kada sam ga vidio u tome stanju, ja ne bih jamačno savjetovao nikome da ga kupi. Ali kada mi ga je pokazao vojvoda, upitah presvijetloga, što on zapravo želi da čuje od mene: jer draguljari na jedan način procjenjuju dragulj, kada ga je neki gospodin kupio, a na drug način dragulj, kada žele da ga prodaju. Presvijetli mi odgovori, da ga je kupio i neka samo iskažem svoje mišljenje. Nisam htio propustiti, da mu skromno ne natuknem, koliko malo vrijedi taj dragulj u mojim očima. On mi pripomene, neka samo promotrim ljepotu onih njegovih velikih bridova. Odvratih, da to nije velika ljepota kako presvijetli zamišlja, nego to znači samo to, da su dragulju otpilili šiljak. Na te riječi naš vladar, koji je opazio da govorim istinu, žalosno iskrivi lice i reče mi da pozorno procijenim dragulj i da prosudim njegovu pravu vrijednost. Ja sam se sjetio da ga je Antonio Landi nudio za sedamnaest tisuća škuda, dosljedno sam vjerovao, da ga je vojvoda dobio za najviše petnaest tisuća škuda, te zato znajući, da bi mi strašno zamjerio, ako mu kažem istinu, htjedoh ga ostaviti u njegovoj zabludi i pružih mu dijamant s ovim riječima: »Vi ste potrošili osamnaest tisuća škuda.« Na te riječi vojvoda kriknu, a usta mu se pretvoriše u slovo »O« veće od otvora bunara, te reče: »Sada vidim, da nisi nikakav stručnjak.« Uzvratih mu: »Zastalno je, moj gospodaru, da ste vi u zabludi. Samo nastojte da očuvate dobar glas svojemu dragulju, a ja ću nastojati da stručno mislim. Recite mi barem što ste potrošili na nj, da bih se od vaše svjetlosti naučio suditi o vrijednosti.« Vojvoda ustane i reče s malo prezirnoga cerekanja: »Benvenuto, stoji me dvadeset i pet tisuća škuda i još više.« Reče i ostade živ. I nato ode. Kada je tako bubnuo, čuli su ga nazočni zlatari Gian Paolo i Domenico Poggini, te čak i vezilac Bachiacca, koji je radio u nekoj sobi nedaleko naše, potrča na taj žamor. Ja njima rekoh: »Ne bih mu nikada savjetovao, da ga kupi. Ali recimo,

da je i htio, eno ga je Antonio Landi prije osam dana nudio za sedamnaest tisuća škuda. Vjerujem, da bi ga dobio za samih petnaest ili još manje. Ali vojvoda hoće da očuva glas svojemu dragulju. Jer kada mi ga je Antonio Landi ponudio za gornju cijenu, Barbardino mora da je podlo namagarčio vojvodu na taj sramotan način.« Premda nismo ni u snu mogli pomisliti, da je takva bruka istinita kao što je bila, mi se nasmijasmo ni ne sluteći, koliko je vojvoda bio lakovjeran u tome poslu.

LXI

Kako rekoh, prilično dotjerah lik velike Meduze i sklopih njen željezni skelet, zatim je modelirah od gline kao neki anatomski crtež i načinih je pola prsta tanjom nego mora biti odljev, nato je uspješno ispekoh, te na nju natakoh voštani pokrov i završih je u obliku, u kojemu sam htio da ostane brončani kip. Vojvoda, koji je više puta dolazio da je vidi, toliko se bojao da ne će dobro ispasti u bronci, da je htio da pozovem u pomoć nekoga majstora, koji bi mi je odlio.

A međutim je presvijetli uvijek imao puna usta hvala o mojoj umjetničkoj sposobnosti. Njegov upravitelj dvora potaknut zavišću upravo zbog toga, neprestano je tražio kakvu zamku, da mi skrha vrat, a treba imati na umu, da je imao vlast da zapovijeda svim pandurima i svim sudovima ubogoga grada Firenze, a ja se u čudu pitam kako je neki čovjek iz Prata, neprijatelj našega grada, sin nekoga bravara, očajan neznalica, toliko osilio samo s toga, što je bio prljavi uča Cosima Medicija prije nego je ovaj postao vojvoda.

Kako sam rekao, on je budno vrebao da mi, koliko je samo mogao, naprti neku nesreću na vrat, ali videći da ne može da ukeba zgodnu priliku da me optuži i okleveće, on htjede da smisli nešto svoga. On ode da potraži Gambettu, majku onoga moga naučnika Cencija, te njih dvoje, taj lopovski uča i ta pokvarena grešnica, izvedoše osnovu, kako će mi svojom domišljatosti utjerati toliki strah u kosti da pobjegnem. S njima u dogovoru stajao je i vođa gradskih pandura, neki stranac iz Bologne, kojega je vojvoda kasnije protjerao zbog ovakovih nečasnih poslova. Neke subote navečer Gambetta, koja je živjela od bludničkog obrta, u sporazumu s tim bezumnim lopovom učem, dođe tri sata poslije zalaska sunca da me potraži s tim svojim sinom. Ona mi reče da ga je držala zatvorena nekoliko dana, da bi ga spasla od mene. Ja joj rekoh, neka bude spokojna što se mene tiče; da ga ne treba držati zatvorena, te smijući se njenoj svodiljskoj prepredenosti, okrenuh se sinu u njenoj

nazočnosti i rekoh: »No reci, Cencio, jesam li griješio s tobom?« Mali zaplače i reče, da nisam. Tada majka tresući glavom reče sinu: »Ah! Mali lopove, valjda ja ne znam, što se zbiva!« A onda se okrenu meni i reče mi, da ga zadržim skrivena u svojoj kući, jer da ga zapovjednik gradskih stražara traži i jer će ga na svaki način ščepati bilo gdje izvan moje kuće, samo ga u njoj ne će dirati. Na to ja rekoh, da u svojoj kući imam sestru udovicu sa šest potpuno nevinih kćerčica i da ne želim u njoj skrivati nikoga. Na to ona reče da je upravitelj dvora izdao nalog zapovjedniku gradskih stražara i da ću ja pod svaku cijenu biti uhapšen, ali ako već ne ću da primim sina u kuću, neka joj dam sto škuda, a onda da ne treba da se ničega bojim, jer je upravitelj dvora njezin tako pouzdan prijatelj, da mogu biti uvjeren, da će on ispuniti sve njezine želje, samo ako joj dadem tih sto škuda. Ja se razbjesnih i rekoh joj: »Izdiri odavde, bestidnice! Da nije svjetskog obzira i nevinosti toga nesretnoga momka, ja bih te već zaklao ovim malim bodežom, za kojim sam posegnuo dva tri puta!« I na te riječi, s mnogo grubih udaraca, izgurah je iz kuće i nju i njenoga sina.

LXII

Ali kasnije razmislih, koliko je opak i uplivan onaj prokleti uča, te pomislih, da će najbolje biti, ako pustim da se malko slegne ta paklenska spletka. Rano ujutro predah svojoj sestri na čuvanje neke dragulje i stvarčice vrijedne gotovo dvije tisuće škuda, uzjahah konja i odjezdih prema Mlecima vodeći sa sobom onoga mojega Bernardina iz Mugella. Pa kada sam stigao u Ferraru, pisah presvijetlome vojvodi, da sam doduše otputovao bez dopusta, ali da me ne će trebati pozivati, da se vratim natrag.

Kada sam stigao u Mletke, razmišljao sam, na koliko me raznih načina progoni moja okrutna sudbina. Ali svejedno, kako sam se osjećao zdrav i jedar, odlučih, da se s njom po svojem običaju pohrvam. Dok sam tako razmišljao o svojim osobnim prilikama, ja sam se zabavljao u svome lijepom i vrlo bogatome gradu. Tu su me dva velika umjetnika najlaskavije dočekala. Ja sam došao da pozdravim znamenitoga slikara Tiziana. Osim toga posjetih Jacopa Sansovina, našega odličnoga firentinskoga kipara i graditelja kojega je sasvim pristojno uhljebila mletačka republika. Ovaj je naš Firentinac bio u mladim danima moj dobar znanac u Rimu i u Firenzi.

Sutradan sretoh messer Lorenza Medicija.* On se smjesta rukova samnom kao s najboljim prijateljem. Mi smo se nekoć sastajali

* Nazvan Lorenzino, ubojica vovojde Alessandra. Po naređenju vojvode Cosima bio je ubijen baš u Veneciji na vratima crkve Sv. Petra god. 1543.

u Firenzi, kada sam ja kovao novac za vojvodu Alessandra, a kasnije u Parizu, gdje sam radio u kraljevoj službi. Onda je on stanovao u kući Giul ana Buonaccorsia, no kako nije znao gdje da provede vrijeme bez pogibelji za svoju glavu, on je već nom sjedio u mojemu dvorcu i promatrao, kako radim na onim velikim djelima. Kako rekoh, u znak poznanstva iz naših starih dana, on me uze za ruku i povede u svoj stan, gdje se nalazio prior Strozzi, brat gospodina Pietra. Oni su bili očarani, što me vide, te me upitaše, kol ko ću ostati u Mlecima, jer su mislili da se kanim vratiti u Francusku. Toj gospodi rekoh, da sam se samo časovito udalj'o iz Firenze zbog onoga škakljivoga događaja, te da se tamo vraćam nakon dva ili tri dana, da služim mojemu moćnome vojvodi. Kada sam izrekao te riječi, gospodin prior i messer Lorenzo me ošinuše strogim pogledom, da sam pretrnuo u čitavu tijelu. Rekoše mi: »Najbolje bi bilo da se vratiš u Francusku, gdje uživaš bogatstvo i slavu, jer ako se vrat'š u Firenzu, t' ćeš izgubiti sve ono, što si stekao u Francuskoj, a u Firenzi ne ćeš doživjeti ništa osim nepril ka i razočaranja.« Na njihove riječ ne odgovorih n'šta, nego sutra otputovah što sam tajnije mogao, te krenuh prema Firenzi. Dotle se ona redarstvena nepogoda slegla, jer sam vojvodi pismeno razjasnio sve okolnosti, koje su me natjerale na put u Mletke. I na to ga pos'et'h izvan prop sa protokola. On me primi sa svojom običnom ozbiljnošću i strogošću. Ali tako se ukočeno držao samo kratko vrijeme, a onda načini neku živliu kretn'u i upita me, gd'e sam bio i šta sam č nio. Odgovor'h mu, da se moje srce nije udaljilo ni za palac od njegove svjetlosti, ali da su me neki opravdani razloži primorali da izađem na malu ugodnu šetnju. On je postajao sve pristupačn'ji, te me poče rasp tivati o Mlecima. Tako smo neko vrijeme čavrljali, a onda mi na kraju preporuči, da upregnem sve sile pri radu i da mu dovršim n'egova Perseja. Tako se vrat'h kući veseo i zadovoljan, te razvesel h i moju ob'telj — naime moju sestru sa šest njen h kćerkica — a onda sam prihvativši se svojih djela radio dalje na njima s najvećom mogućom pomnjom .

LXIII

A prvo djelo koje sam odlio u bronci, b'lo je ono veliko poprsje, portre njegove svjetlosti, koje sam izmodelirao u glini u zlatarni, dok su me boljela leđa. To je djelo izazvalo najbolji dojam, a izveo sam ga samo zato da prokušam vrstu zemlje, koja je prikladna za lijevanje bronze. Znao sam dobro, da je divni Donatello odlio svoja

djela u bronci, služeći se f rentinskom zemljom, ali mi se činilo, da je pri tome nailazio na najveće poteškoće, te bojeći se da pogreška ne leži na zemlji, ja sam htio, prije nego počnem lijevati Perseja, izvršiti to prethodno ispitivanje. Al ono mi je dokazalo, da je zemlja dobra, te sam zaključio, da se divni Donatello nije umio njome valjano služiti, jer je on s najvećom poteškoćom odlijevao svoja djela. Tako, kako spomenuh, izvrsnošću svoje vještine pomiješah razne vrste zemlje te pronađoh izvrsnu smjesu, te s njom odl h poprsje. Ali kako nisam još izgrad'o peći, posluž h se peći zvonolivca majstora Zanobija di Pagna. A vidjevši da je glava ispala veoma jasno, odmah počeh zidati peć u radionici, koju mi je izgradio vojvoda, ali po mojoj osnovi i nacrtu u istoj onoj poklonjenoj kući. Čim je ta peć bila gotova, što sam brižnije mogao spremih se da odlijem glavu Meduze, naime onoga ženskoga lika, koji se previja pod Persejevim nogama. A budući da je to lijevanje veoma teško, nisam htio da zanemarim ni jednu od onih mjera opreza, koju sam naučio, da mi se ne bi potkrala kakva pogreška, tako da je prvo lijevanje izvedeno u mojoj peći ispalo dobro iznad svakoga očekivanja. A bilo je tako čisto, da su moji prijatelji smatrali, da je svako naknadno doklesivanje nepotrebno. Na tu su misao došli neki Nijemci i Francuzi, koji se hvale, da su otkrili čudesne tajne za lijevanje bronce bez naknadnog uglačavanja. To je zbilja ludost, jer bronca, kada bude odlivena, mora biti dotjerana čekićima i cizelima, kako su radili neusporedivi starinski majstori i kako su radili i novovjeki: naime oni novovjeki, koji su znali kovati broncu. To se lijevanje znatno sviđalo presvijetlom, koji se više puta potrudi do moje kuće, da vidi svesrdno me sokoleći na valjan rad. Ali Bandinellijeva bijesna zavist nije spavala. On se neprestance vrzao oko vojvode i ponavljao mu na uho, da ja, ako i odlijem neki takav kip, ne ću nikada moći da ga sastav m, jer je kiparstvo za me nova umjetnost, a preuzvišeni se mora čuvati da ne baca u tutanj svoje pare. To je klepetanje na vojvodine bubnjiće urodilo tim plodom, da su mi uskraćeni svi troškovi za radnike. Bio sam dakle prinuždeni, da se gorko potužim presvijetlom. Zato ga nekoga jutra pričekah u ulici Servi, te mu rekoh: »Milostivi kneže, ne pomažu me po mojoj potrebi. Zato strahujem, da se vaša svjetlost ne pouzdava u mene. Stoga vam ponovo ponavljam, da se osjećam sposoban da ovo djelo izvedem tri puta bolje od njegova modela, kako sam vam već unaprijed zajamčio.«

LXIV

Upravio sam te riječi presvijetlom, ali sam vidio da ostaju jalove, jer mi on nije htio na njih ni da odgovori. Moja zlovolja poraste, obuze me nesnosna srdžba, te ja zaintačih da se ponovo vratim na isti predmet i rekoh vojvodi: »Vladaru, ovaj grad je zbilja odvajkada bio rasadnik najdarovitijih ljudi. Ali kada umjetnik dođe do spoznaje o svojoj vrijednosti, pošto je nešto naučio, te hoće da poveća slavu svoje domovine i svojega svijetloga vladara, on je zbilja prisiljen da traži rada u tuđini. A to je, kneže moj, živa istina. Znam, da imate pojma, što su bili Donatello, besmrtni Leonardo da Vinci, te što znači još danas čudesni Michelangelo Buonarroti. To su ljudi, koji svojom veličinom izvan Toskane uvećavaju vašu slavu. U tome smislu i ja ću dati svoj doprinos. Za to mi, moj gospodaru, dopustite da otputujem. Ali čuvajte se dobro, da ne biste pustili u svijet i Bandinellija, nego uvijek ispunjajte sve njegove želje i povrh njegovih zahtijeva. Jer ako taj pođe u svijet, njegovo je neznanje tako bahato da će biti sposobno da osramoti ovu čitavu plemenitu duhovnu obitelj. Dajte mi dakle otpust, gospodaru, a ja od vas za sve moje dosadašnje radove ne tražim ništa osim vaše milosti.«

Kada je vojvoda uočio moju odluku da putujem on se okrene malo ljutit i reče mi: »Benvenuto, ako si voljan da svršiš djelo, ne će ti nedostajati ništa u tu svrhu.« Tada mu zahvalih, te rekoh, da nemam druge želje osim da pokažem mojim zavidnicima, da se osjećam sposoban da dovedem kraju obećano djelo. Tako se oprostih od vojvode. Pomoći sam dobio, ali svejedno tako malo, da sam morao posezati u svoju kesu, ako sam htio da djelo napreduje nešto brže. Navečer sam redovito išao na posijelo u rušnicu, gdje su braća Poggini, Domenico i Gian Paolo, izrađivali zlatan pojas i onu zlatnu vazu za vojvotkinju. Vojvoda je od mene naručio i mali model za privjesak, u koji je trebalo ukovati onaj veliki dijamant kupljen od Bernardonija i Antonija Landija. Uzalud sam se klonio toga rada, vojvoda bi me zavodljivošću lijepih riječi prisilio da radim svake večeri do četiri sata poslije zalaska sunca. On je još pokušao, umiljavajući se sve više i više, da me navede da radim i po danu. No ja na to nisam htio nikako pristati, ali očekivao sam, da će se vojvoda zato zacijelo rasrditi na me. Pa tako neke večeri, kada sam malo zakasnio, on mi reče: »To nije moje ime, jer se zovem Benvenuto, ali kako mislim da se samo šalite, ne ću Vam odgovarati.« Na to vojvoda reče, da govori u krutoj ozbiljnosti i da se ne šali, te da ja dobro pripazim, što radim, jer mu je

došlo do uha da iskorišćujući njegovu naklonost, varam ljude i desno i lijevo. Na te riječi zamolih vojvodu da se udostoji navesti makar samo jedno ime čovjeka, kojega sam bilo gdje prevario. On me odmah pogleda srdito u lice i reče: »Idi i vrati Bernardoneu ono, što si uzeo od njega. To je jedna tvoja žrtva.« Ja mu odgovorih: »Gospodaru, zahvaljujem vam i molim vas poslušajte par riječi. Istina je, on mi je posudio jednu tezulju, dva nakovnja i tri mala čekića. Ali sam njegovom Giorgiju da Cortoneu prije petnaest dana rekao, neka poruči po to oruđe. Na to je sam Giorgio došao da ga uzme. Pa ako ikada otkrijete, da sam od dana svojega poroda, pa sve do sada zadržao tuđe bilo čije dobro, pa makar i u Rimu ili u Francuskoj, pokupite obavijesti od onih koji su to dojavili, ili od drugih, te me primjerno kaznite.« Kada je vojvoda opazio, da sam upravo razjaren, njegovo lice poprimi vrlo obziran i ljubezan izgled. On mi reče: »Tko ne griješi, toga se i ne kori. Zato, ako je istina ono, što ti kažeš, ja ću te uvijek cijeniti i poštovati kao i u prošlosti.« Na to opazih: »Znate li, presvijetli, da me Bernardonove lopovštine sile, da vas zamolim, da mi kažete, koliko ste potrošili za onaj dijamant s otpiljenim šiljkom, jer se nadam, da ću vam tako razjasniti, zašto me taj opaki čovjek kuša strovaliti u vašu nemilost.« Tada mi presvijetli reče: »Dijamant me je stajao dvadeset i pet tisuća dukata, a zašto me to pitaš?« — »Jer mi je, gospodaru, toga i toga dana, u taj i taj sat, na uglu Nove Tržnice Antonio Landi rekao, da se uputim u cijenkanje s Vama i kao prvu ponudu je tražio šesnaest tisuća, a vi znate, koliko ste platili. A da je to istina, zajamčit će vam braća Poggini, Domenico i Gian Paolo, koji su ovdje prisutni, jer sam taj razgovor njima ispričao neposredno iza onoga susreta, a poslije sam prestao govoriti o tome, jer ste me vi ukorili, da se u to ne razumijem, pa sam mislio, da vi taj dijamant želite održati na visokoj cijeni. Znajte, gospodaru, da se stručno razumijem, a u drugu ruku smatram da sam poštenjak, da većega nije bilo na svijetu, pa ma tko on bio. Ja ne ću nastojati, da vam ukradem osam do deset tisuća dukata u jedan mah, nego ću se naprotiv truditi da novac zaslužim svojim žuljevima. Ovdje sam se nastanio da vam služim kao kipar, zlatar i izrađivač novaca, ali nikako kao doušnik. A ovo, što vam sada otkrivam, iznosim samo u svoju obranu, a ne tražim doušničke četvrtine. I to vam odajem u nazočnosti ovih poštenjaka, da ne biste vjerovali u sve bajke, što vam ih Bernardone priča.« Vojvoda odmah skoči kao pomaman i poruči po Bernardonea. Ovaj u toj neprilici pobjegnu u Mletke skupa s Landijem; ovaj mi se kasnije izgovarao, da nije govorio o onome prodanome dijamantu nego o nekome drugome. Oni pobjegoše u Mletke i poslije se vratiše, a ja nađoh vojvodu i rekoh mu: »Gospodaru,

ono što sam vam rekao, sušta je istina, a ono što je Bernardone pričao o oruđu je laž. Dobro bi bilo da povedete istragu, a ja ću se sam predati u ruke stražarima « Na te se riječi vojvoda okrenu meni i reče: »Benvenuto, trudi se da živiš pošteno kao i u prošlosti i nikada se ne boj ničega.« Stvar se raspršа kao dim na vjetru i više nikada o njoj nisam čuo ništa.

Trudio sam se, da okujem njegov dragulj. Jednoga dana, kada je bio gotov, odnesoh ga vojvotkinji, a ona mi reče, da cijeni moj rad isto toliko koliko i dijamant, koji joj je prodao taj opaki Bernardo. Ona čak zatraži, da joj ga svojom rukom pribodem na grud, i pruži mi dosta veliku čiodu. Ja ga pribodoh, a na rastanku ona me je gledala već mnogo milijim pogledom. Kasnije sam čuo, ako je to samo istina, da su ga ponovo dal okovati na drugi način nekome Nijemcu ili drugom strancu, jer je taj Bernardone tvrdio, da će se taj dijamant više isticati, ako bude jednostavnije okovan.

LXV

Braća Poggini, Domenico i Giovan Paolo, radili su kao zlatari — mislim da sam već to rekao — po mojim nacrtima u vojvodinoj rušnici na cizeliranju nekih zlatnih vazica obogaćenih prizorima u bas-reljefu i drugim važnim pojedinostima. Tom zgodom sam više puta ponavljao vojvodi: »Moj gospodaru, kada biste htjeli da mi plaćate nekoliko radnika, ja bih kovao novac iz vaše kovnice i medalje s vašom glavom. Natjecao bih se sa starinskim majstorima, a nadam se, da bi ih čak i natkrilio. Ja sam naime od onoga vremena, kada sam pravio medalje pape Klementa, toliko naučio, da bih stvorio nešto kudikamo bolje. A tako bih nadmašio i novac, koji sam kovao za vojvodu Alessandra (taj još i danas smatraju lijepim). Na taj način bih vam izrađivao velike zlatne i srebrne vaze, kojih sam toliko izradio za onoga znamenitoga francuskoga kralja Franju samo zbog velikih udobnosti, koje mi je pružao, premda svejedno nisam izgubio ni časa vremena potrebnoga za rad na velikim kolosima i drugim kipovima.« Na te mi je riječi vojvoda uzvraćao: »Radi, pa ću se pobrinuti za te.« Ali nikada mi nije pružio ni udobnosti ni ikakve pomoći. Nekoga mi dana međutim dopremi nekoliko funta srebra i naglasi: »Ovo je srebro iz mojih rudnika. Načini mi ljepu vazu.« A kako nisam htio da zapustim mojega Perseja, premda sam bio vrlo pripravan, da mu budem na usluzi, ja predah tu narudžbu uz moje crteže i male modele od voska nekom lopovskom zlataru po imenu Pietru di Martinu. Ovaj loše započe rad, a također je i

ljenčario, tako da sam izgubio više vremena nego da sam sve obavio svojom rukom. On me tako mučio više mjeseci, ali kada sam vidio da Piero ne radi, a ni drugi mjesto njega, zatražih da mi ga vrati, jer sam imao teške muke da dobijem natrag vaze s loše početim glavnim dijelom, kao i ostatak srebra, koji sam mu dao. Vojvoda začuje, gdje se nešto o tome šuška, zatraži natrag vazu i modele i ne reče mi više ni cigle riječi. Zanimljivo je, da je po mojim nacrtima izvršio iste narudžbe u Mlecima i u drugim mjestima, ali je izvedba bila vrlo traljava.

Vojvotkinja me je često nukala, da radim zlatarske radove za nju. Više puta joj ponovih, da se vrlo dobro po svijetu zna, a da u cijeloj Italiji zna i svako malo dijete, da sam zlatar, ali da Italija do toga dana nije vidjela nikakvoga kiparskoga djela od moje ruke, a u umjetničkom svijetu neki pomahnitali kipari smiju mi se i zovu me »novopečenim kiparom«. Nadam se, da ću im dokazati, da sam sposoban i zreo kipar, ako mi Bog iskaže milost, da uzmognem otkriti mojega gotovoga Perseja na slavnom trgu njegove svjetlosti. Povukao sam se kući, te sam radio i trudio se kipom danju i noću i nisam se pokazivao u palači. Ali kako sam ipak želio da se održim u sjećanju vojvotkinje, dadoh izraditi za nju neke vazice malene poput lončića za dva novčića, srebrne, s ljepim, neobičnim maskama u starinskom slogu. Ja joj donesoh te vazice, a ona me najtoplije dočeka i isplati čitavo zlato i srebro, koje sam uložio. Ja sam se s moje strane umiljavao njenoj svjetlosti, te sam je molio, da kaže vojvodi, da sam dobio premalo pomoći za tako veliko djelo, te bi ona morala savjetovati vojvodi, da ne sluša tako blagonaklono onu neopranu Bandinellijevu jezičinu, koja me prije da završim svojega Perseja. Na te moje plačljive pritužbe vojvotkinja slegnu ramenima i ipak reče: »Nema sumnje, da bi vojvoda konačno morao uvidjeti, da taj Bandinelli ne vrijedi ništa.«

LXVI

Živio sam kod kuće i rijetko sam se pojavljivao u palači, te sam s najvećom gorljivošću radio da završim svoje djelo. Morao sam isplaćivati radnike iz svojega džepa. Doduše vojvoda mi je nekih osamnaest mjesec. isplaćivao neke radnike preko Lattanzija Gorinija, ali mu je onda sve to dosadilo i on je izdao nalog, da se isplate obustave. Stoga upitah toga Lattanzija, zašto mi ne isplaćuje. On mi odgovori mlatarajući svojim paučjim ručicama s onim komarčevim zujanjem: »A zašto ti ne dovršiš to tvoje djelo? Narod vjeruje, da ti ne ćeš nikada biti gotov.« Odmah mu razljućeno odgovorih:

»Dabogda vas kuga umorila — i vas i sve one, koji ne vjeruju da ću to završiti.« I ja se tako očajan vratih kući mojemu nesretnom Perseju. Suze su mi vrcale na lice, jer sam sebi dozivao u pamet lijepi položaj, koji sam ostavio u Francuskoj, kada sam u službi divnoga kralja Franje imao svega na pretek, a sada mi nedostaju i najobičnija sredstva. Nekoliko puta mi je bilo da potpuno očajam, pa tako jedamput zajahah svojega lijepoga konjića, turnuh sto škuda u džep i otiđoh u Fiesole da vidim nezakonitoga sinčića, kojega sam predao na dojenje jednoj od mojih kuma, supruzi nekoga mojega radnika. A kada sam došao do mojega sinčića nađoh ga jedra i rumena u licu, te ga u onoj mojoj žalosti poljubih. Kada sam htio da ga ostavim, nije me htio pustiti nego me je stezao čvrsto ručicama i bijesno plakao i kričao, tako sitan — imao je samo oko dvije godine — da je bilo više nego čudesno. Ali se otrgnuh od mojega djeteta i ostavih ga u onome njegovome gorkome plaču zbog toga, što sam već prije odlučio, ako susretnem Bandinellija koji je obično išao svake večeri na ono svoje imanje poviše San Domenica, da očajnički tresnem s njim na zemlju. Uputih se prema Firenzi. Kada sam stigao na trg San Domenico, Bandinelli je upravo nailazio s druge strane. Istoga sam časa odlučio da izvršim svoje ubojito djelo, te pohitah, no kada sam pristupio bliže njemu, vidjeh, da je bez oružja, na mazgovu malenom poput magarca, a da ima sa sobom desetgodišnjeg sinčića. Čim me je ugledao, problijedi kao smrt i uzdrhta čitavim tijelom. Ubiti ga u tome času učini mi se najpodliji čin, te mu rekoh: »Ne boj se, sinja kukavico, jer te ja ne ću udostojati mojih udaraca.« On me pogleda prepokorno i ne reče ništa. Na to se rashladih i zahvalih Bogu, što me je svojom dobrotom spriječio da počinim takav zulum. Tako mi u času, kada sam se oslobodio onoga đavolskoga bijesa, prođe sav očaj i pomislih u sebi: »Ako mi Bog podijeli dosta milosti, da završim ono djelo, nadam se da ću njime potući svoje lopovske neprijatelje. A time ću mnogo jače i slavnije izvršiti sve svoje savjete, nego ako se iskalim samo na jednome jadniku.« I s tom se plemenitom odlukom vratih kući.

Nakon tri dana ja dočuh, kako mi je ona moja kuma ugušila sina jedinca. Nikada me ništa nije tako zaboljelo i ražalostilo. Zato pokleknuh na zemlju i gušeći se u suzama po svojem običaju zahvalih svojemu Bogu riječima: »Moj Gospode, ti si ga dao i ti si ga sada uzeo, te ti ja ne svemu zahvaljujem iz dubine srca.« I sa svim tim, što me je veliki bol gotovo izbezumio, ja opet po svojem običaju popih mirno taj gorki kalež, te sam nastojao da se što bolje mogu utješiti u svojoj nesreći.

LXVII

U ovome času neki mladi radnik Francesco, sin kovača Mattea, napusti Bandinellija te mi se obrati pitanjem, hoću li ga kod sebe uposliti. Ja uslišah njegovu molbu, te mu povjerih da politira Meduzinu figuru, koju sam već odlio u bronci.

Ovaj mi mladić nakon petnaest dana saopći, da se razgovarao sa svojim učiteljem Bandinellijem i da mi u njegovo ime, ako želim isklesati neku mramornu figuru, nudi na dar krasan komad mramora. Ja mu naprečac rekoh: »Odgovori mu da primam, ali ta bi ploča nažalost mogla postati grobni spomenik. Jer on me izaziva i zaboravlja veliku pogibelj, kojoj se izložio u susretu sa mnom na trgu San Domenico. Reci mu dakle da ga želim dobiti. Ja nikada ni ne govorim o njemu, dok mi ta životinja zadaje svakovrsnih neprilika. Vjerujem, da si i ti sada došao meni na rad, samo jer te je poslao, da me uhodiš za njegov račun. Dakle idi, reci mu da ja primam mramor, pa makar dolazi od njega, i vrati se njemu na posao.«

LXVIII

Prošlo je mnogo dana, a ja se nisam pokazivao u palači. Nekoga mi se jutra ipak prohtije, te pođoh tamo. Vojvoda je gotovo dovršio svoj objed, a po onome, što sam čuo, on je ujutro mnogo čavrljao i vrlo lijepo govorio o meni, a napose me kovao u zvijezde zbog mojega vještog okivanja dragulja. Posljedica je toga bila, da me je vojvotkinja, čim me je opazila, pozvala preko messera Sforze. Kada sam se približio njoj, zamoli me da joj okujem mali šiljasti dijamant u neki prsten; obeća mi, da će ga uvijek nositi na svojem prstu, te mi preda mjeru prsta i dijamant u vrijednosti od nekih sto škuda. Zamoli me, da posao izvedem dosta brzo.

Vojvoda se odjednom obrati vojvotkinji i opomene je: »Nema sumnje, da bi Benvenuto bio bez premca u toj vještini, ali sada, kada ju je napustio, vjerujem, da bi za njega značilo preveliki trud urediti tako mali prsten sasvim po vašoj želji. Zato vas molim, da ga ne zamarate tom malenkošću, koja bi za nj, budući da se odviknuo, bila krupna briga.« Zahvalih vojvodi na tim riječima, a onda ga zamolih, da mi ipak dopusti da izvršim ovu malu uslugu milostivoj vojvotkinji. Ja se smjesta prihvatih posla, te ga do malo dana završih. Prsten je bio za mali prst, a sastojao se od četiri mala djeteta u kipnoj oblini s četiri male maske, a onda dometnuh nekoliko plodova i male emajlirane kopčice tako da su dragulj i njegov okvir

izvrsno pristajali u jedno. Odmah ga ponesoh vojvotkinji, a ona mi dobrostivim riječima reče, da sam izveo remekdjelo i da mi duguje zahvalnost. Ona posla taj prsten na dar kralju Filipu II. Od tada mi je uvijek ponešto naručivala, ali tako ljubezno, da sam se svaki put trudio, da joj budem na uslugu, premda mi je u ruke došlo malo novca, a Bog mi je svjedok, kako mi je krvavo trebao, jer sam želio da dovršim svojega Perseja, a uzeo sam za pomagače neke mladiće, koje sam plaćao iz vlastitoga džepa, te ponovo počeh da se pojavljujem na dvoru češće nego do tada.

LXIX

Nekoga blagdana uputih se poslije objeda u palaču. Kada sam stigao u dvoranu »sata«, vidjeh otvoren ulaz u rušnicu, te kada sam se malo približio, vojvoda me pozva i reče s najljubeznijim tonom: »Dobro došao. Pogledaj onu kutiju, koju mi je poslao na dar gospodin Stefano di Palestrina, otvori je, pa ćemo pogledati, što je unutra.« Ja je otvorih bez oklijevanja i rekoh vojvodi: »Moj gospodaru, ovo je neki lik od grčkoga mramora. Nešto čudesno. Kunem vam se, da među svim starinama nisam vidio tako lijepoga, tako dražesnoga dječaka. Zato vam se nudim da u ovome torzu obnovim glavu, ruke i noge. Onda ću dodati orla, da bi smo ga mogli okrstiti Ganimedom. Doduše, ne spada na me da krparim kipove i dodajem udove torzima, jer je to sada postao posao za neke šeprtlje, koji i to loše obavljaju. Samo me odličnost njegova tvorca napastuje da obnovim to remekdjelo.« Vojvodi je jako godilo, što čuje, da je kip toliko vrijedan, i on me poče raspitivati o koječemu. Među ostalim reče: »Kaži mi, moj Benvenuto, najtočnijom oznakom, u čemu se sastoji velika odličnost u radu ovoga majstora, koji te toliko zadivljuje?« Onda se potrudih najprikladnijim izrazima, da mu pomognem da osjeti svu ljepotu, smislenost i otmjenost toga torza. Ja sam o tome govorio na dugo i široko, a riječi su mi tekle utoliko lakše, što sam vidio, da vojvoda u njima toliko uživa.

LXX

Dok sam tako zabavljao vojvodu svojim razgovorom, neki paž pukim slučajem izađe iz rušnice i otvorivši vrata propusti Bandinellija. Kada ga je vojvoda uočio, pomalo se usplahiri, te mu mrka lica reče: »Koga vraga tražite ovuda?« Moj Bandinelli uperi pogled ravno na onu kutiju, u kojoj je ležao otkriveni kip, s pakosnim

cerenjem strese glavom i reče okrečući se prema vojvodi: »Gospodaru, to sve spada među one činjenice, o kojima sam vam govorio toliko puta. Trebate znati, da starinski umjetnici nisu imali ni pojma o anatomiji i zato su sva njihova djela puna pogrešaka.« Ja sam stajao nijem i nisam se ni u koliko osvrtao na ono što je on govorio, štaviše sam mu okrenuo leđa. Čim je ta životinja završila svoje nesnosno blebetanje, vojvoda primijeti: »No, Benvenuto, pa ovaj govori sve potpuno obratno od onoga, što si ti tako lijepim razlozima čas prije dokazivao. Zato obrani vrijednost drevnoga kipa.« Na te riječi, koje mi je vojvoda vrlo usrdno upravio, odmah odgovorih ovako: »Moj gospodaru, morate znati, da je Baccio Bandinelli stvor pun jeda i žući, a takav je uvijek bio. Čim on spusti pogled na neko djelo, radovi, koji mogu biti beskonačno lijepi, pa čak i savršeni, pretvaraju se u njegovim zlobnim očima u najgoru pogrdu. Ali ja, kojega srce vuče dobromu, vidim savjesnije istinu. U meni je osjećaj ljepote svetinja. Te tako ostaje sušta istina sve, što sam rekao o ovom prekrasnom kipu, a Bandinellijevo naklapanje samo je izraz one prizme, od koje je on satkan.« Vojvoda me je slušao s pravim uživanjem, a dok sam iznosio svoje misli, Bandinellijeve crte su se krivile i njegovo lice, vrlo ružno već od prirode, izobličavalo se i prelazilo u izraz najstrašnijega kreveljenja. Vojvoda zatim krenu i uputi se k nekim sobama u prizemlju, a taj Bandinelli pođe za njim. Sobari me uhvatiše za plašt i povukoše me za njima. Tako smo išli za vojvodom, dok se ovaj ne zaustavi u nekoj dvorani. On sjede, a Bandinelli i ja stajali smo jedan na desno, a drugi na lijevo od njega. Ja sam mučao, a vojvodine sluge, koji su se rasporedili uokolo, a bilo ih je više, gledali su upitivo u Bandinellija i krišom su se smiješili jedan drugom zbog onih riječi, koje sam mu uputio u onoj gornjoj sobi. Tada Bandinelli poče govoriti: »Gospodaru, u onoj prilici, kada sam otkrio mojega »Herkula i Kaka«, vjerujem, da je napisano preko stotinu nevaljalih porugljivih soneta, a ti su kao glas te surove svjetine govorili sve najgore, što može čovjek zamisliti.« Ja mu na to odbrusih ovako: »Gospodaru, međutim, kada je naš Michelangelo otkrio svoju Sakristiju,* u kojoj se vidi toliko lijepih likova, to divno i zaslužno firentinsko općinstvo, koje voli istinu i dobrotu, spjevalo mu je na čast preko stotinu soneta, a svi su se takmičili, tko će ga bolje pohvaliti. Isto onako, kako je Bandinellijevo djelo zaslužilo sve one poruge, što su o njemu napisane po njegovom vlastitom priznanju, isto je tako Buonarrotijevo djelo zaslužilo sve pohvale, što su o

* U crkvi Sv. Lorenza u Firenzi. Cellinijeve riječi se odnose na glasovite Michelangelove kipove u Medicijskoj grobnici.

njemu spjevali.« Na tu moju opasku Bandinelli se toliko razbjesni, da umalo nije puknuo od jeda. On mi se okrenu s pitanjem: »A šta bi ti imao da mi prigovoriš?« — »Reći ću ti, ako se samo toliko strpiš, pa me mirno saslušaš.« On izjavi: »No reci! Samo govori.« Vojvoda i svi drugi, koji su bili nazočni, pozorno naćuliše uši. Ja počeh i najprije istaknuh: »Znaj, da bi mi s moje strane bilo odvratno, da ti nabrajam sve nedostatke onoga tvojega djela. Ali ne ću govoriti u vlastito ime, nego ću ti samo ponoviti sve zamjerke, koje ti postavlja naša izvrsna škola.« A kako je ovaj pokvarenjak sada govorio nešto nedoličnoga, sada se nepristojno trzao i mahao rukama i nogama, to me toliko rasrdi, te počeh još mnogo ružnije zboriti nego bih, da se doličnije ponašao. »Ovo kulturno općinstvo prigovara, da kada bi ošišali kose Herkulu, da ne bi ostalo toliko tikve, da se u nju spremi malo mozga, a da se na onom njegovom licu ne može raspoznati, da li pripada čovjeku ili mješavini lava i vola; da ono ništa ne izražava; da je slabo zalijepljeno za vrat s tako malo umjetnosti i dražesti, da se nikada nije vidjelo ništa gore. Čitava Firenza kaže, da njegova plečata ramena sliče na dva kraja magarčeva samara, da njegove grudi i grudni mišići nisu snimljeni po čovjeku nego preslikani s vreće pune pipuna naslonjene ravno uza zid. Isto tako i leđa izgledaju snimljena po vreći punoj dugih bundeva. Nitko ne razumije kako su dvije noge nataknute na taj nakazni torzo, te se ne vidi, na kojoj počiva, a o koju se upire. A također se ne vidi, ni da li stoji na obe noge, kako su neki put rado predstavljali oni najstariji, koji se ponešto razumiju u svoj zanat. Lik se očito ruši naprijed za preko trećinu lakta, a već je to grozna, neoprostiva pogreška, koju prave samo oni očajni kipari tucetaši. O rukama kažu, da obe nespretno vise bez najmanjeg umjetničkog izraza kao da niste nikada vidjeli žive gole modele. Kažu da Herkulova desna noga i Kakova noga dijele međusobno isti list, tako da, kada bi se jedna od njih razdaljila od druge, ne samo jedna nego obe noge ostale bi lišene lista na strani, gdje se dodiruju. Napokon primjećuju, da se jedna Herkulova noga ukopala u zemlju, a druga kao da počiva na živoj žeravici.«

LXI

Kod te riječi ovaj čovjek nije više mogao smoći strpljivosti, da mirno podnese, da ja još nastavim potanko nabrajati glavne Kakove mane. Boljelo ga je jedno to, što govorim istinu, a drugo to što sam o njoj uvjerio vojvodu i druge prisutne, koji su svojim kretnjama odavali najizrazitije znakove čuđenja i ipak pokazivali,

da ja govorim suštu istinu. Odjednom ta nakaza od čovjeka reče: »Kuku meni, pogana jezičino, a šta ti kažeš o mojemu crtežu?« Ja otkresah: »Onaj, koji dobro crta, ne može nikada loše izvoditi. Iz toga zaključujem, da tvoj crtež vrijedi isto toliko koliko i tvoja djela.« Međutim, kako je vidio, da ga pogledi i izraz lica vojvode i drugih nazočnih upravo uništavaju, on se sav prepusti svojoj bezočnosti, te se okrene svojom gadnom gubicom prama meni i naglo povika: »Umukni, gnjusni sodomito!« Vojvoda na tu žestoku riječ mračno namršti obrve prama njemu, a dvorjanici stisnuše usta i upiljiše se u nj mrkim očima. Ta je riječ pala na me kao krvava uvreda, te me savlada pravi bijes, no još istoga časa, da bih sačuvao neki miran izlaz, htjedoh iskrenuti tu uvredu na šalu i rekoh: »Luđače, ti zbilja prevršuješ svaku mjeru. Ali dao Bog, da se ja razumijem u taku plemenitu vještinu, jer čitam da se njom bavio Jupiter skupa s Ganimedom na nebu, a ovdje na zemlji podaju joj se najsilniji carevi i najbolji kraljevi svijeta. Ja sam sitan i neznatan patuljak, koji se ne bih mogao ni umio pačati u takove divne stvari.« Na to se više nitko nije mogao obuzdati: vojvoda i dvorjanici udariše u tako grohotan smijeh, da je zavladao pravi urnebes. No usprkos tomu, što sam okrenuo stvar na šalu, znaj dobrohotni čitaoče, da mi je u grudima pucalo srce, što se takav najgnjusniji zlikovac, što ga je ikada zemlja nosila, odvažio u nazočnosti tako velikoga vladara, da me ošine tako krvavom uvredom. Ali znajte, da se ta krupna riječ odbila o vojvodu, a ne o mene, jer da Cosimo Medici nije bio među nama, ja bih lopova smjesta oborio mrtva na zemlju. Kada je taj lopovski i nezgrapni prasac vidio, da smijeh nazočnih ne prestaje, on pokuša u želji da odvrati toliko ruglo sa sebe, da zabrodi u ma koji drugi predmet razgovora, te reče: »Taj se Benvenuto ipak hvali, da sam mu ja obećao neki mramor.« Na to ja odmah prosvjedovah: »Kako? Ta nisi li mi poručio preko tvojega šegrta Francesca, sina kovača Mattee, da ćeš mi pokloniti komad mramora, ako želim klesati mramor? A ja primam, zašto ne bih?« Onda mi on reče: »Možeš računati mirne duše, da ga ne ćeš dobiti nikada.« Pun bijesa zbog nezasluženih krupnih prijašnjih uvreda, ja se toliko izbezumih, da sam zaboravio vojvodinu nazočnost i viknuh na nj najgoropadnije: »Ja ti bez ikakvog obzira kažem, ako mi ne dopremiš mramor sve do moje radionice, potraži bolji svijet, jer ću ti na ovome rasporiti trbuh, puklo kud puklo.« No istoga časa se sjetih, da se nalazim pred moćnim vojvodom, te se ponizno okrenuh prama njegovoj svjetlosti i rekoh: »Moj gospodaru, od jednoga luđaka poludi njih stotina: zbog bulažnjenja ovoga čovjeka ja sam se zaboravio i izgubio iz vida vašu nazočnost i moj dužni obzir. Zato mi oprostite.« Tada vojvoda upita Bandinellija: »Je li istina, da si mu ti obećao taj mra-

mor?« Bandinelli prizna, da je to istina. Onda vojvoda reče meni: »Pođi u upravu crkve Santa Maria del Fiore i uzmi komad, koji ti se najbolje svidi.« Ja odvratih, da mi je on obećao dopremiti mramor do same radionice. Nasta neopisiva graja. Nisam htio primiti mramor bez dopreme. Drugoga dana dopremiše mi u samu kuću komad mramora. Upitah, tko mi ga šalje. Odgovoriše mi, da ga šalje Bandinelli i da je to odista onaj mramor, koji mi je obećao.

LXII

Dadoh ga odmah prenijeti u radionicu i počeh ga klesati, te istom pri samome radu ja sastavljah model. Moja želja, da radim u mramoru, bila je tako neodoljiva, da od nestrpljivosti nisam mogao dočekati čas zreloga razmišljanja, koji je potreban kod izrađivanja modela za klesanje mramornoga kipa.

No kada sam po sluhu razabrao, da mramor ječi pod dlijetom, jer je napuknut, pokajah se, što sam uopće uzimao dlijeto u ruke, pa izvukoh iz toga mramora ono, što sam mogao, a to je »Apolon i Hijacint«, skupina, koja još stoji nesvršena u mojoj radionici. A dok sam radio, vojvoda mi je dolazio u kuću i često me je nagovarao: »Pusti malo na stranu broncu i radi u mramoru, da te upoznam kao klesara.« Ja bih smjesta uhvatio svoje oruđe i odlučno bih se prihvatio rada. Vojvoda bi me pitao, kakav sam model načinio za taj mramor, a ja sam odgovorio: »Gospodaru, ovaj je mramor sav ispucan, ali usprkos tome ja ću nešto isklesati; premda se nisam mogao odlučiti da dovršim model, ipak ću postepeno raditi po časovitom nadahnuću.«

Vojvoda mi s velikom pripravnošću dopremi iz Rima komad grčkoga mramora, da bih obnovio njegova starinskoga Ganimeda, koji je pružio povod za onu svađu s Bandinellijem. Kada je taj grčki mramor prispio, sinu mi misao, da bi bila šteta komadati ga, da bih naprav'o glavu, ruke i druge udove za Ganimedov torzo. Ja se snabdijeh drugim mramorom, a za onaj komad grčkoga mramora načinih mali voštani model, koji okrstih Narcisom. A budući da je taj kupljeni mramor imao na sebi dvije rupe, koje su išle u dubinu preko četvrt lakta, a u širinu dva dobra prsta, podadoh kipu vidljivi pognuti stav, da bih obranio lik od tih rupa time, što sam zatajio manjkavi dio.

Ali na taj mramor je kišilo desetke i desetke godina, te je voda zadržavajući se trajno i puneći ove rupe, prodrla toliko, da je taj mramor oslabio i kao istrunuo okolo one rupe, a ja sam to mrvljenje opazio istom kasnije, kada je Arno silno probujao i u mojoj radionici

dosegnuo visinu od lakat i po. U toj prilici vodurina prevrnu i Narcisa, koji je ležao na drvenom podnožju, i zato se on prelomi pod grudima. Ja ga složih u jedno, ali da se ne bi vidjela ta zakrpljena pukotina, okitih ga onim vijencem, koji mu stoji na grudima. Na ovome sam Narcisu radio u rane sate prije dana ili pak za vrijeme blagdanskoga počinka samo da ne bih gubio vrijeme za moj rad na Perseju. A dok sam nekoga jutra oštrio neka mala dlijeta za taj rad, u desno oko mi vrcnu sasvim sitna cjepka mazije, ona prodre duboko u zjenicu, da ju je bilo nemoguće izvaditi: bio sam uvjeren, da ću izgubiti vid na tome oku. Do nekoliko dana ja dozvah doktora Raffaella Pillija, kirurga, koji donese dva živa golubića, položi me na uznak na neki sto, ščepa te golubiće i s nožićem im izbuši neku žilicu pod krilima držeći ih tako da mi je krv brizgala ravno u oko. Od te krvi smjesta mi oblakša, a nakon dva dana izađe čelična cjepka, a ja sam dotle ne samo ozdravio nego čak i poboljšao vid. Približavala se Sveta Lucija. Od nje su nas dijelila samo još tri dana. Od jedne francuske škude načinih zlatno oko, te ga dadoh jednoj mojoj sestrični, desetgodišnjoj kćeri moje sestre Liperate, da ga prinese kao zavjet i s njom u društvu zahvalih Bogu i Sv. Luciji, zaštitnici vida. Za neko vrijeme nisam imao osobite volje da nastavljam rad na Narcisu, nego sam radio dalje na Perseju pokraj svih nebrojenih poteškoća, te sam htio samo da ga završim i da potom otputujem.

LXXIII

Pošto sam uspješno odlio Meduzu, ja sam srcem prepunim nade dovršavao voštani model Perseja, te sam se uhvao, da će mi u bronci i on uspjeti isto onako dobro kao i Meduza. Taj je vosak na koncu izgledao tako savršen i pristao, da je vojvoda videći ga u tome stanju i diveći mu se, bilo na nečije uvjeravanje bilo po vlastitom sudu, zaključio, da ne će ispasti tako dobro u bronci. Sada mi je zalazio u kuću češće nego obično, te mi jednom zgodom reče: »Benvenuto, ovaj ti lik ne može uspjeti u bronci, jer to ne dopušta tehnika lijevanja.« Na riječi presvijetloga, ja se gorko ozlojedih i rekoh: »Gospodaru, jasno mi je, da vi imate premalo povjerenja u moje sile, a ja držim, da to potječe odatle, što vi previše vjerujete u sve ono, što govore moji neumorni klevetnici, ili se pak inače zbilja ne razumijete u ovu umjetnost...« On mi nije dopustio ni da završim nego me presiječe: »Mogu reći, da se razumijem, a razumijem se upravo odlično.« Ja mu bez oklijevanja odgovorih: »Da, kao moćnik, ali ne kao umjetnik. Jer da se vi razumijete onako kako

mislite da se razumijete, vi biste imali povjerenja u moje sile već na temelju uspjeloga brončanoga poprsja, kojim sam u velikom opsegu portretirao vašu osobu, a koji se sada nalazi na otoku Elbi; na temelju obnove lijepoga mramornoga Ganimeda, koji me je stajao toliko truda, da bi mi bilo lakše, da sam ga isklesao u cjelini kao izvorno djelo, te također na temelju lijevanja Meduze, koju imate tu pred očima, tako teškoga lijevanja, u kojemu sam dostigao ono, što ni jedan čovjek prije mene nije dostigao u ovoj sotonskoj lijevačkoj vještini. Pogledajte, moj gospodaru: izgradio sam novu peć, na način sasvim različit od drugih, jer sam osim mnogih drugih prinova i osebujnih iznašašća, koja se u njoj vide, ostavio dva otvora za broncu, jer taj teški i zgrčeni lik ne bi ni na koji drugi način mogao da uspije, a ispao je tako dobro samo zbog tih mojih novih zamisli, u koje nikada nije htio povjerovati ni jedan od stručnih majstora ovoga zanata. I znajte, moj gospodaru, tu svetu istinu, da su mi sva zamašna i vrlo teška djela, koja sam izradio u Francuskoj pod onim jedinstvenim kraljem Franjom, ispala izvanredno — samo zbog hrabrosti, koji mi je ovaj dobri kralj ulijevao. On me je obilato nagrađivao i davao mi radnika koliko god sam tražio, tako da sam katkada imao za poslom preko četrdeset radnika, koje sam probrao kao najbolje. To su razlozi, zbog kojih sam stvorio toliko mnoštvo djela za tako kratko vrijeme. E sad, moj gospodaru, pouzdajte se u mene i pružite mi one pomoći, koje su mi neophodne. Onda se nadam, da ću moći završiti djelo, koje će vam se svidjeti. Naprotiv, ako mi vi presvijetli, budete oduzimali hrabrost i uskraćivali neophodne pomoći, bit će nemoguće, da bilo ja bilo ma koji čovjek na svijetu ikada stvorimo nešto, što trajno vrijedi.«

LXXIV

Vojvoda je zlovoljno slušao ovo moje razlaganje, te se sada okretao na desno, a sada na lijevo. A ja, očajnik, jadnik, koji sam se sjetio onoga mojega kneževskoga položaja u Francuskoj, tako sam se ožalostio, da mi je bilo da zaplačem. Odjednom vojvoda reče: »No reci mi, Benvenuto, kako je uopće moguće da bude uspješno odlivena ona lijepa Meduzina glava, visoko gore u Persejevoj lijevoj ruci? Smjesta mu odgovorih: »No pazite, moj gospodaru, da se vi razumijete u zanat onako dobro kao što tvrdite, vi se ne biste bojali, da mi ne će uspjeti ona lijepa glava, naprotiv bi ste se bojali za uspjeh one desne noge, koja stoji naniže, daleko na drugome kraju.« Na te moje riječi vojvoda se prilično razljuti, te se okrene

nekoj gospodi iz svoje pratnje i reče: »Čini mi se, da Benvenuto iz puke bahatosti protuslovi svakoj mojoj rečenici.« I ravno na to on se okrenu meni poluporugljivim izrazom, koji pređe i na lica drugih nazočnih osoba, i reče: »Ja ću biti toliko strpljiv, da saslušam sve razloge, kojima ćeš se moći domisliti, da bih ti vjerovao i dao pravo.« Tada mu rekoh: »Iznijet ću vam tako uvjerljiv razlog, da ćete se odmah osvjedočiti.« I počeh: »Znajte, gospodaru, da je priroda vatre takva, da se diže i tjera u vis. Upravo zato vam jamčim, da će ona Meduzina glava u visini ispasti izvrsno. Ali budući da priroda vatre nije da ide i da tjera na niže, i zbog toga, što je moram natjerati šest lakata u dubinu samo pomoću moje tehnike, zato vam izjavljujem da je nemoguće da ona noga ispadne dobro. Ali će mi biti lako da je naknadno dotjeram i dopunim.« Vojvoda upita: »A zašto nisi razmišljao i pobrinuo se, da i ta noga ispadne isto onako kao što veliš da će ispasti glava?« Odgovorih: »U tu svrhu trebalo bi napraviti mnogo veću peć, u kojoj bi mogao urediti limenu cijev široku poput moje noge. Otopljena kovina nužno bi prodrla tamo poradi svoje težine, dok je ova moja sadašnja cijev, koja ulazi u dubinu od spomenutih šest lakata, široka samo dva prsta. Ali ništa zato, može se nešto i bez tih boljih sredstava u pogledu peći i cijevi, jer će se to lako popraviti. Nego kada moj kalup bude natpolovično pun, nadam se, da će od toga časa, zbog vatre, koja se po svojoj prirodi penje u vis, i ona Persejeva glava i ona Meduzina uspjeti savršeno. O tome ne smijete sumnjati.« Kada sam mu izložio te moje lijepe razloge uz bezbroj još drugih, koja preskačem, da ne bi odugovlačio, vojvoda stresujući glavom izađe.

LXXV

Ohrabrih se vlastitim snagama, te rastjerah sve crne misli, koje su mi se svakoga časa javljale u duhu tako, da sam često s vlažnim očima gorko žalio, što sam napustio Francusku. Došao sam u Firenzu, u svoj slatki zavičaj, samo da unekoliko novčano pomognem mojim brojnim sestričnama, a međutim to dobro djelo otvaralo je preda mnom ponovo nedoglednih zala. Sa svim tim podavao sam se nadi, da ću, kada jednom završim svojega započetoga Perseja, doživjeti čas odmazde kada će se sve moje muke silom prilika prometnuti u najveću nasladu i postići svoju nagradu. Tako mi se vrati vjera u život, sabrah sve svoje tjelesne sile i sva sredstva svojega džepa, te s malo preostalih novaca počeh kupovati hvatove borova drva, koje sam nabavljao iz Serristorijeva borika, pokraj Monte Lupa. Dok sam čekao to drvo, oblagao sam svojega Perseja onim

vrstama zemlje, koje sam probrao već nekoliko mjeseci prije, da bi se isušile. I kada sam spremio zemljanu mantiju, (jer se ta prevlaka u kuparskom svijetu zove mantija), te je valjano učvrstio i revno stisnuo željezima, počeh polaganom vatrom iscjeđivati vosak kroz sijaset odušaka, koje sam načinio: koliko se njih više načini, utoliko se bolje kasnije ispunja kalup. Kada sam bio gotov s iscjeđivanjem voska, načinih pećicu oko mojega Perseja, naime oko toga kalupa, time, što sam naslagao opeke jednu na drugu, a ostavio brojne praznine, kroz koje bi mogla lakše lizati vatra. Na to je počeh polagano ispunjati s drvima, te sam ložio vatru neprekidno dva dana i dvije noći. A kada se čitav vosak potpuno iscijedio i kalup savršeno ispekao, odmah počeh kopati jamu, da u nju zakopam svoj kalup po svim onim propisima, koje nameće pravilna tehnika. Kada sam iskopao tu jamu, onda uzeh moj kalup, te ga pomnjivo osovih uz pomoć vitlova i jakih užeta: spustih ga lakat povrh razine moje peći, ravnajući s njim u određenome smjeru, tako da je lebdio upravo u sredini svoje jame. Onda ga vrlo oprezno spustih na dno peći, te položih i namjestih sa svim mogućim mjerama opreza. A kada sam završio taj lijepi rad, počeh ga zagrtati onom istom zemljom, koju sam iskopao, te u onoj mjeri, u kojoj sam nasipao zemlju, namještao sam njegove oduške, a to su sitne cijevi od pečene zemlje, koje se upotrebljuju za slijevke i slične uređaje. Kada sam se uvjerio, da je moj kalup vrlo dobro učvršćen i da onaj način zagrtanja time, što su te cijevi stavljene na svoje mjesto, postizava svoj učinak, i da su svi moji radnici dobro razumjeli moju tehniku, kojom sam se razlikovao od svih majstora toga zanata; ja prosudih, da se mogu oslonuti na njih i obratih sve svoje misli na svoju peć. Nju sam ispunio brojnim grumenima bakra i ostalih sastojina bronce, te sam ih složio na vješt način jedne povrh drugih po najboljim propisima tehnike, to jest u vis na gore tako, da propuštaju vatrine plamenove, jer se tako cijela kovina ugrije, ražari i rastopi. Tada junački zapovjedih, da nalože vatru u toj peći. Zahvaljujući masnoći borove smole i valjanom sastavu moje male peći, ona zaplamsa tako veselo, da sam morao skakati u pomoć sada desno sada lijevo tako naporno da mi je bilo nesnosno, ali ipak sam se naprezao. Još je vrag htio, te je vatra zahvatila moju radionicu, te se mi pobojasmo da nam se krov ne sruši na glavu, a s druge strane, od vrta, nebo je slalo toliko vode i vjetra u pravcu kuće, da mi je rashlađivao peć. Morao sam se boriti s tim paklenskim smetnjama nekoliko sati, a time sam napregnuo živce do te mjere, da i moje krepko zdravlje i čvrsta građa tijela nisu mogli odoljeti naporu, tako da me je spopala prolazna, ali zbilja mahnita nesnosna vrućica, zbog koje sam bio prisiljen da pođem i da se zavalim u krevet. Bio sam vraški nezadovoljan, ali sam

morao da idem. Prije toga se okrenuh prama svim svojim pomagačima. Njih je možda bilo u tom času deset ili više; bili su razne dlake: neki majstori u lijevanju bronce, drugi zidarski pomoćnici, seljaci ili moji stručni radnici iz radionice, među njima i mali Bernardo Manellini iz Mugella, kojega sam podučavao već više godina. Preporučih se svima, a ovome rekoh napose: »Pazi, moj dragi Bernardino, poštuj upute koje sam ti dao i postupaj najvećom brzinom, jer će kovina uskoro provrijeti. Ti ne ćeš pogrešiti, znaj, kada ovi poštenjaci otvore kanale, ti ćeš moći nepogrešno udariti s ova dva željeza na čepove peći, a ja sam siguran da će se moji kalupi ispuniti vrlo brzo. Ja se osjećam gore i bolesnije nego sam ikada bolovao u životu i smatram sigurnim, da će me ova teška boljetica pokositi do malo sati.« Tako se strahovito žalostan i zlovoljan udaljih od njih i legoh u krevet.

LXXVI

Netom sam legao u krevet zapovjedih svojim sluškinjama, neka ponesu jela i pića svima u radionici, i rekoh im: »Sutra ujutro više me ne ćete vidjeti među živima.« One su me ipak hrabrile govoreći mi, da će moj jaki nastup groznice minuti, jer i onako potječe samo od prevelikoga naprezanja. Ja sam proležao dva sata boreći se s tom silovitom groznicom, a neprestano sam osjećao, kako se pogoršava, i uvijek sam govorio »Osjećam da umirem.« Moja sluškinja, koja je upravljala čitavim kućanstvom, gđa Fiore di Castel del Rio, bila je najvaljanija i najpožrtvovnija žena na čitavome svijetu. Ona me je neprestano grdila, što me je strah nekako izbezumio, a s druge strane iskazivala mi je najsrdačniju njegu, koju odano stvorenje može pružiti bolesniku. Međutim, videći me u borbi s tako opakom bolesti i toliko dotučena, svom svojom hrabrošću nije mogla spriječiti, da joj se suze ne pojave na oči, ma koliko se naprezala, da ih sakrije mojemu pogledu. Dok sam stradao u ovim prevelikim patnjama, ugledah, gdje meni ulazi neki čovjek, kojemu je tijelo bilo previjeno u obliku vel koga slova S. On poče govoriti turobnim, žalosnim glasom poput vjernika, kada preporučuju milosrđu neba dušu kažnjenika, koji polaze pod krvnikovo uže. On mi reče: »Benvenuto! Vaše je djelo propalo i više mu ni Bog ne može pomoći.« Čim sam čuo riječi toga nesretnika, kriknuh tako prodirnim krikom, da je odjeknuo nebu pod oblake, te ustavši se s kreveta zgrabih svoje odijelo i počeh se odijevati. A sluškinji, te mojem dječaku i svakomu, tko bi pristupio da mi pomogne, dijelio sam udarce što nogom što šakom, te sam se jadao riječima: »Joj vi, izdajnici, zavidnici, ovo je navlaš

spremljena izdaja umjetnosti. Ali ja se kunem Bogom, da ću temeljito istražiti tko ju je skrivio, i da ću u času prije svoje smrti ostaviti na zemlji takvih dokaza o svojoj snazi, da ćete se svi začuditi.« Kada sam se potpuno obukao, uputih se ljutit kao pas prama radionici, gdje nađoh na okupu one iste ljude, koje sam ostavio u onom bodrom raspoloženju: sada su svi oni stajali zapanjeni i užasnuti. Ja počeh ovako: »No sada čujte me, te budući da niste umjeli ili da niste htjeli da me slušate onako, kako sam vas podučio, poslušajte me sada, kada se nalazim pred uspjehom svoga djela. Neka se svatko dobro čuva, da mi se imalo protivi, jer ovi slučajevi traže pomoć, a ne savjete.« Na te moje riječi odgovori mi neki majstor Alessandro Lastricati: »Ali Benvenuto, vi se želite prihvatiti poduzeća, koje ne dopušta tehnika i koje je uopće neizvedivo.« Na tu opasku ja se okrenuh njemu s toliko bijesa i izrazom đavolske odlučnosti da su on i svi drugi u jedan glas povikali: »Samo zapovijedajte. Svi ćemo vam se pokoravati sve dotle, dok nam budete mogli zapovjedati i dok se budemo živi držali na nogama.« Mislim, da su izgovorili te ljubazne riječi u uvjerenju, da ću se do malo časaka srušiti mrtav. Odmah potrčah da prigledam peć i vidjeh, da se čitava kovina sgrušala, kako stručnjaci kažu, u »kotur«. Poslah dva nadničara da potrče sučelice u kuću mesara Caprette i donesu hvat drva od mladih hrastova, odsječenih već prije više od godine dana. Ta mi je drva nudila gđa Ginevra, supruga toga Caprette, pa kada su stigli prvi naramci, ispunih žeravnik. Takva suha hrastovina pali žešću vatru nego ijedno drvo, a zato drvo jelše i bora, koje daje blagu vatru, upotrebljuju za lijevanje topova. Čim je taj kotur osjetio onu užasnu vatru, poče se otapati i sav sijevnu. S druge strane otvorih žljebove, a neke ljude poslah na krov da gase požar, koji se jače raspir o poradi žestine ove vatre, a prama vrtu podigoh stolove i prostrijeh ćilime i krpetine, da nas zaštite od kiše.

LXXVII

Čim sam doskočio svim tim nezgodama što od vatre što od vode, počeh gromkim glasom dovikivati sada ovomu sada onomu: »Nosi amo, diži tamo.« Tako, kada su vidjeli, da se onaj zlokobni kotur počinje rastapati, čitava družina poče mi se pokoravati s takvim žarom, da je svaki radio za trojicu. Tada ja dadoh donijeti pola struka kositra u težini od nekih šezdeset funti, te ga bacih na kotur unutar peći. Vatra je podložena jače, a kotur smo palili s drugim drvima i čarkali željeznim prečkama i štapovima, te se u kratko vrijeme potpuno rastopio. Sada, kada sam ustanovio, da sam uskrsnuo mrtvaca

protiv očekivanja svih božjih neznalica, meni se vrati toliko krepčine, da više nisam časovito osjećao ni groznice ni straha od smrti. Za čas se začuje tutnjava s takvim blistavim sijevanjem vatre, da se činilo, da je netom puknuo grom upravo tu pred našim očima. Pred tom neobičnom pojavom užasa prestravi se svak, a ja više od svih drugih. Čim je prestala ta velika tutnjava i blještanje, mi opet počesmo zagledati jedan drugome u lice, te videći, da je poklopac peći prsnuo i podignuo se tako da se bronca istakala, odmah dadoh otvoriti ušća mojega kalupa i u isto vrijeme udariti s dva drvena valjka na dva čepa. A videći da kovina ne teče njenom običnom brzinom, ja naslutih, da je uzrok tomu, što je progutana slitina zbog one užasne vatre. Dadoh pokupiti sve moje tanjure i zdjelice od kositra, kojih je bilo oko dvjesta, te ih jednoga po jednoga stavljah pred moje kanale, a dijelom ih dam pobacati unutra u peć. Tako da su svi vidjeli da se moja bronca potpuno rastopila i da se kalup ispunja, te su mi svi oduševljeno i veselo pomagali i slušali me. A što se tiče mene, ja sam trčao sad tamo sad ovamo, te sam zapovijedao, pomagao i vikao: »O Bože, koji si svojom svemoću uskrsnuo od mrtvih i koji si u svojoj slavi uzašao na nebo, podijeli da moje djelo uspije.« I gle tako se u jedan mah ispuni moj kalup, a ja na to klekoh i iz cijelog srca zahvalih se Bogu. Zatim mi oči naglo padoše na tanjur salate, koji je tu stajao na nekoj gruboj klupici, te s velikim tekom počeh jesti i piti s čitavom tom družinom. Nakon toga vratih se u krevet zdrav i veseo, jer su bila dva sata prije dana, te počinuh u snu tako slatko kao da me nikada u mojem životu nije boljelo ništa.

Ona moja dobra sluškinja, premda joj nisam rekao ništa, priredi mi maloga ugojena kopuna. Tako u času spremanja mog objeda, kada sam se ustao iz kreveta, ona nestašno izađe preda me i reče mi: »Oh, pa je li ovo onaj bolesnik, koji je osjećao da izdiše? Ja vjerujem, da se noćas, kada ste se vi tako đavolski razgoropadili i u tome bijesu ritali se i nas šakali, ona vaša pogubna groznica uplašila, da i ona nešto ne dobije, i pobjegla.« I tako se svi moji ubogi ukućani oporaviše od velikoga straha i silno zamornoga truda, te pođoše da na brzinu pokupuju zemljano posuđe mjesto onih kositrenih tanjura i zdjelica. I onda svi u veselju objedovasmo; a ja se ne sjećam, da sam ikada za svojega života jeo s većom radošću i s boljim tekom.

Poslije objeda dođoše da me potraže svi oni, koji su mi pomagali. Oni su se neobično veselili i zahvaljivali su Bogu na uspjehu rada, te su govorili, da su vidjeli svojim očima i naučili toliko stvari, koji su drugi majstori smatrali nemogućima. A i ja sam se donekle uzoholio, jer mi se činilo, da sam pametna glavica i time sam se po-

nešto ponosio. Onda se maših u svoju kesu, te isplatih i podmirih sve svoje radnike.

Onaj pakosnik, moj smrtni neprijatelj, messer Pier Francesco Ricci, vojvodin upravitelj dvora, nastojao je najboljim sredstvima izvještavanja doznati, kako je lijevanje proteklo. On se raspitivao kod one dvojice, koju sam smatrao krivim, da su mi umiješili onaj kolač, dotično »kotur«. Oni mu javiše da ja nisam čovjek nego da sam živi vrag, jer sam uspio da stvorim nešto, što cijela tehnika ne može, i da sam izveo toliko drugih čudesa, koja nadmašuju sile običnoga đavola. Oni su pretjerivali u opisivanju uspjeha lijevanja, možda da sebe ispričaju, a upravitelj dvora ne budi lijen, odmah pisa o tom vojvodi, koji je bio u Pisi. Upraviteljev izvještaj još je bio pretjeraniji i uvećavao je zagonetni izgled tih čudesa još više nego njihovo opisivanje.

LXXVIII

Ostavih dva dana da se moje odliveno djelo rashladi, a onda ga počeh polako, polako otkr vati. Najprije otkrih Meduzinu glavu, koja je zahvaljujući odušcima izvrsno ispala u skladu s onom tvrdnjom, koju sam kazao vojvodi: da je priroda vatre da se penje u vis. Zatim nastavih otkrivati ostalo, te nađoh drugu glavu, naime Persejevu, koja je isto tako izvrsno ispala. Tomu sam se ipak nešto više začudio, jer ona stoji, kako se može vidjeti, znatno niže od Meduzine glave. Kako su cijevi za kovinu djela istjecale nad Persejevom glavom i na ramenima, ja ustanovih, da se na kraju te Persejeve glave upravo okončala sva bronca, koja je bila u mojoj peći.

A zbiljsko se čudo sastojalo očevidno u tome, što u cijevima za kalup nije ostalo ni kapi kovine. Jednako također ništa nije nedostajalo. Ta me pojava zbilja toliko zapanjila, te mi se čini, da je to pravo čudo, u kojem se očituje prst Božji.

Nastavljao sam sa sve većom radošću i nadalje da do samoga kraja otkrivam čitav kip i uvijek sam postepeno pronalazio, da su svi dijelovi savršeno odliveni. Kada sam došao do desne noge, koja počiva na zemlji, ustanovih, da je peta čitava. Pođoh i dalje i opazih, da je i sama noga puna. Tomu sam se u jednu ruku veoma veselio, u drugu ruku to sam donekle i želio samo zato, jer sam izjavio vojvodi, da taj dio ne može savršeno ispasti. Ali završavajući otkrivanje opazih, da nisu odliveni prsti te noge, ali ne samo prsti, nego i povrh prsta komadić zapešća noge tako da je nedostajalo gotovo pola noge. Premda je to za me značilo malo više truda, meni je to jako

godilo samo, jer sam htio dokazati vojvodi, da se istinski razumijem u ono, što radim. Ako mi je noga uspjela u znatno većoj mjeri nego sam očekivao, razlog je bio taj, što se poradi sticaja neprilika, o kojima sam govorio, kovina ugrijala više nego dopuštaju propisi tehnike, no također i zato, jer sam pojačao taljenje time, što sam u slitinu ubacio, kako sam napomenuo, moje kositrene tanjure, što dotle nije učinio nitko drugi.

Dakle čim sam vidio, da je moje djelo tako dobro ispalo, smjesta pohrlih u Pisu da nađem mojega vojvodu. Ovaj me primi raširenih ruku, a isto tako i vojvotkinja. Sa svim tim, što ga je onaj njegov upravitelj dvora obavijestio o mojem uspjehu, moje usmeno pričanje izazvalo je na njih kudikamo jači i neposredniji dojam. A kada sam došao do one Persejeve noge, koja nije potpuno odlivena kako sam unaprijed opomenuo presvijetloga, vidjeh, gdje ga obuzima pravo čuđenje, te on ispriča vojvotkinji, kako sam mu doslovno prorekao taj događaj. A kada sam opazio, da su moji gospodari tako ljubazni prama meni, onda zamolih vojvodu, neka mi dopusti da otputujem do Rima.

On mi milostivo podijeli tu dozvolu. Samo me zamoli, da se brzo vratim i dovršim njegova Perseja. Osim toga izda mi preporučeno pismo za svojega poklisara. Taj je bio Averardo Serristori: a bili smo u prvim godinama vladavine pape Julija III. dei Monti.

LXXIX

Prije nego ću otputovati, naredih svojim radnicima da nastave s radom na način, koji sam im pokazao. A razlog, zbog kojega sam kretao na put, bio je ovaj: ja sam za sina Antonia d' Altoviti, Binda*, izradio brončani portret njegove glave u prirodnoj veličini i poslao mu ga u Rim. Bindo je postavio taj rad u svoj radni kabinet, a ovaj je bio vrlo bogato uređen antikama i drugim umjetninama. Nažalost taj kabinet nije bio niukoliko zgodan za izlaganje kipova i slika, jer su prozori stajali niže od tih umjetnina. Svjetlost je padala pogrešno na te kipove i slike i time je škodila pravom učinku. Ona bi očitovala ljepotu tih radova samo da su zraci svjetlosti tvorili pravu atmosferu i značili pravilnu sunčanu rasvjetu. Jednoga dana Bindo izađe na svoj prag. U tom času je prolazio kipar Michelangelo, a on ga zamoli, da se udostoji uć i u njegovu kuću i pogledati taj kabinet. I onda ga uvede. Michelangelo, čim je ušao i razgledao djela, upita:

* Bindo d'Antonio Altoviti (1491.—1550.): firentinski trgovac i mecena. Postoji jedan njegov portret izrađen Raffaellovom rukom.

»Tko je taj majstor, koji vas je portretirao tako uspjelo i tako dražesno? A znajte, da mi se ova stvar sviđa isto tako i još više nego sve ove antike, a one spadaju među najbolje, što ih možemo još danas vidjeti. Da ovi prozori stoje povrh njih mjesto da stoje ispod njih, oni bi ih osvjetljivali vrlo povoljnom svjetlošću, pa bi tako i ovaj vaš portret među tolikim umjetninama stekao zaslužan glas.«

Čim je izašao iz Bindove kuće, Michelangelo mi napisa veoma ljubezno pismo ovoga sadržaja: »Moj Benvenuto, ja sam vas već godinama poznavao kao najvećega zlatara, o kojemu je vijest doprla do nas. No sada vas smatram za isto tako vrsnoga kipara. Znajte, da me je messer Bindo Altoviti poveo da vidim njegovo brončano poprsje i da mi je rekao, da je to vaš rad. Veoma mi se svidjelo. Ali sam mu zamjerio, što ga je nespretno izložio prama svjetlosti, jer da svijetlo pada kako bi moralo, to bi se lijepo djelo pokazalo u svojoj punoj vrijednosti.«

To je pismo bilo puno najljubeznijih i najpovoljnijih riječi što se tiče mene i prije nego sam krenuo na put u Rim, ja sam ga pokazao vojvodi. Ovaj ga je pročitao s mnogo saosjećanja i rekao: »Benvenuto, ako mu pišeš, nastoj ga nagovoriti, neka se vrati u Firenzu; ja ću ga imenovati članom senata četrdesetosmorice.« Tako mu napisah vrlo ljubezno pismo, u kojemu sam mu obećavao sa strane vojvode još i kudikamo više nego me ovaj izričito ovlastio. No ipak zato, da ne bih pogrešio i bio opovrgnut, pokazah pismo vojvodi, prije nego sam ga zapečatio i upitah ga: »Gospodaru, nisam li mu možda previše toga stavio u izgled?« Vojvoda odgovori ovim riječima: »On zaslužuje više od svega onoga, što si mu ti stavio u izgled, i ja ću mu podijeliti još više.« Na ovo moje pismo Michelangelo nije odgovorio ni riječi, a to je vojvodu jako ozlojedilo protiv njega.

LXXX

Pri svojem dolasku u Rim odsjedoh u kući Binda Altovitija. On mi smjesta ispriča, kako je pokazao svoje brončano poprsje Michelangelu i kako ga je ovaj rječito pohvalio. Tako smo mi o tome ćaskali na dugo i na široko. Međutim Bindo je imao tisuću i dvjesta zlatnih škuda moje imovine obuhvaćenih u svoti od pethiljada istih škuda, koje je on pozajmio vojvodi. Četiri tisuće od toga pripadalo je njemu, ali on je i moj dio pozajmio pod svojim imenom, na što mi je isplaćivao pravilne kamate za taj dio, koji pripada meni. Naši novčani odnošaji nastali su nakon toga, što sam počeo da radim njegovo poprsje. Jer kada je Bindo vidio voštani model poprsja, on mi posla nekoga bilježnika Giuliana Pacallija, koji je stanovao u njegovoj kući, da mi isplati pedeset zlatnih škuda. Ja nisam htio primiti taj novac i vratih ga po istom donosiocu. Kasnije rekoh Bindu: »Meni je dovoljno, da vi korisno uložite taj novac, pa da mi on donosi neki postotak.« Opazih, da je on sada u nesretnom raspoloženju, jer mjesto da bude ljubezan prama meni kao obično, on se pokazivao hladan i ukočen, te premda me držao u svojemu stanu, ni tili čas se nije razvedrio predamnom nego je buljio u me kisela lica. Mi međutim riješismo cijelo novčano pitanje u par riječi: ja se odrekoh samo naplate za rad na poprsju nego i same bronce. Ali na uzvrat utanačismo, da će on čuvati onaj moj novac, od kojega ću doživotno dobivati kamate od 15% godišnje.

* Taj je senat bio ustrojen god. 1532. Michelangelo je već jednom bio odbio vojvodi Cosimu, da primi mjesto člana toga senata, ispričavajući se starošću i prezaposlenošću.

LXXXI

U Rimu, čim sam izašao u grad, pođoh da poljubim noge papi. Dok sam se razgovarao s papom, stigne messer Averardo Serristori, poklisar našega vojvode. Ja sam se već uputio s papom u neke razgovore, koji su me navodili na misao, da bih se s njim mogao lako sporazumjeti. U Rim bih se bio vratio rado radi velikih smetnja za rad, koje sam imao u Firenzi. Ali mi nije bilo teško opaziti, da je taj poklisar već poduzeo korake da me preteče i da podruje i osujeti moju osnovu. Na to pođoh da posjetim Michelangela, te mu usmeno potvrdih sadržaj pisma, koje sam mu pisao iz Firenze u vojvodino ime. On mi odgovori, da je zauzet izgradnjom crkve Svetoga Petra i da zbog toga ne može otputovati. Tada mu odvratih, da bi, budući da već ima gotov tlocrt te crkve, izvođenje mogao prepustiti svojemu Urbincu, koji bi pokorno slijedio sve njegove upute. I nadodah mnogo drugih riječi. Govorio sam mu i obećavao brda i doline u vojvodino ime. On me oštro pogleda u oči, podrugljivo mi se nasmiješi i reče: »A vi sami? A kako ste vi s njime zadovoljni?« Premda sam ga uvjeravao, da sam vrlo zadovoljan i da sa mnom dobro postupaju, on me osvjedoči da su mu u glavnome poznate zapreke s kojima se borim. Dosljedno mi odgovori, da bi za nj bilo teško da se otrgne obaveze i da otputuje. Onda ja nadodah, da bi bilo najbolje, da se on vrati u Firenzu, u svoj zavičaj, u kojemu vlada vrlo pravilan mogućnik, inače najveći mecena umjetnosti među svim vladarima na svijetu. Kako sam već natuknuo, on je imao sa sobom nekog svojega

učenika rodom iz Urbina, koji je s njim živio mnogo godina, no više mu je služio mjesto sluge ili sluškinje nego kao nadobudan umjetnik. Jasno se vidjelo, da ovaj nije stekao pravoga pojma o umjetnosti. Kako sam pritisnuo Michelangela tako valjanim razlozima, da on nije znao da nađe zgodan odgovor, on se okrenu svojem Urbincu s izrazom kao da ga pita za njegovo mnijenje. Ovaj njegov Urbinac odmah zaviče jakim glasom i seljačkim naglaskom: »Ja se ne ću nikada rastati od mojega messera Michelangela, sve dok on meni ne ostavi u rukama svoju kožu ili ja njemu moju kožu.« Bio sam prisiljen da se nasmijem na te glupe riječi, te mu ne rekoh ni zbogom, nego slegnuh ramenima, okrenuh se i izađoh.

LXXXII

Kada sam tako loše riješio moj poslovni odnošaj s Bindom Altovitijem, jer sam izgubio i svoju brončanu glavu i prepustio mu svoj novac na doživotno uživanje, posta mi jasno, što je to trgovački pojam o časti, te se nezadovoljan vratih u Firenzu. Odmah pođoh u palaču da posjetim vojvodu, ali doznah da je u Castellu, ponad mjesta Rifredi. U palači nađoh upravitelja dvora messer Pier Francesca Riccija, no kada sam pokušao da mu se približim i da ga uljudno pozdravim, kako traži običaj, on strahovito začuđen kriknu: »Aha, ti si se vratio!« Ta ga začuđenost nije napuštala, on pljesnu rukama i ustanovi: »Vojvoda je u Castellu.« Nato mi okrenu leđa i nestane. Nisam mogao znati ni razumjeti, zašto se taj glupan tako čudno ponaša. Odmah po tome pođoh u Castello, a kada sam ušao u vrt, u kojemu je bio vojvoda, ja ga ugledah već iz daleka. No kada je on mene opazio, načini kretnju kao da je iznenađen i dade mi znak, neka se brzo udaljim. Očekivao sam, da će presvijetli biti prama meni ljubezan isto toliko, ako ne još više, kao u času, kada sam polazio u Rim. Te kada sam sada v dio to neobično ponašanje, ja se jako ozlojeđen vratih u Firenzu. Ponovo se latih svojega rada i nastojah dokrajčiti Perseja. Nisam mogao da razumijem, odakle potječe ova čudna promjena u vojvodinom ponašanju. Već zbog načina, kako su me gledali messer Sforza i neki drugi dvorjanici iz vojvodine najbliže okoline, dođe mi želja da upitam Sforzu, što to sve ima da znači. A Sforza mi sa smiješkom odgovori: »Benvenuto, nastojte da budete poštenjak i ne brinite se ni za što drugo.« Malo dana kasnije ostaviše mi ipak mogućnost za razgovor s vojvodom. On me dočeka rastreseno s nekim tmurnim ljubeznostima i upita me, kakve vijesti donosim iz Rima. Počeh da pričam, što sam znao bolje, te spomenuh rad na brončanom poprsju Binda Altovitija sa svim onim, što je iz

toga proisteklo. Primjetih, da me on veoma pozorno sluša, te mu u nastavku ispripovijedih čitav razgovor s Michelangelom. On pokaže ponešto srdžbe, ali, kada sam naveo rečenicu Michelangelova Urbinca o »ostavljanju kože«, on se grohotom nasmije, a onda reče: »Na njegovu štetu.« A ja se oprostih. Zastalno je onaj upravitelj dvora Pier Francesco morao da me kod vojvode ogovara i kleveće, čime ipak nije postigao ništa, jer me je štitio Bog, koji ljubi ist.nu. On me je izbavljao iz tolikih neizmjernih pogibelji i nadam se, da će me izbavljati sve do kraja ovoga mukotrpnoga života. Tako koračam naprijed, te se hrabro oslanjam samo na njegovu moć, te me ne plaši nikakav bijes sudbine il. opakih zvijezda. Dosta je, neka me samo Bog uzdrži u svojoj milosti.

LXXXIII

Sada, dobrohotni čitaoče, saslušaj moj izvještaj o nekom užasnom doživljaju. Sa svim svojim snagama nastojah da dokrajčim svojega Perseja. No na večer sam išao na posjelo u vojvodinu rušnicu, te sam pomagao onim zlatarima, koji su tu radili za nj, a većinu radova, koje su oni spremali, radili su po mojim nacrtima. A kako sam opazio, da vojvoda veoma uživa, bilo da gleda gdje radim, bilo da se razgovara sa mnom, učini mi se uputnim, da tamo dolazim kadikad i po danu. Kada sam jednoga dana bio u toj sobi, vojvoda dođe iz običaja, no u toliko radije, što je znao, da sam i ja tu, i čim je stigao, poče se razgovarati sa mnom o mnogim različitim i vrlo ugodnim stvarima. Odgovarao sam mu dosta zgodno i tako sam ga očarao, da je bio prema meni ljubezniji nego ikada u prošlosti. Od jednom se pojavi jedan od njegovih tajnika, te mu poče nešto šaputati na uho. Stvar je morala biti vrlo važna, jer se vojvoda odmah dignu i pređe s tim tajnikom u drugu sobu. A budući da je vojvotkinja poslala paža, neka vidi, što radi njen muž, paž joj odgovori: »Vojvoda ćaska i smije se s Benvenutom, a nalazi se u vrlo vedrom raspoloženju.« Kada je to čula vojvotkinja smjesta navrati u rušnicu, no kako tu nije našla vojvode, sjedne pokraj nas. Ona nas je tako gledala neko vrijeme za radom, veoma se ljupko okrene k meni, pokaza mi ogrlicu od krupnog i odista vrlo lijepoga biserja, te me upita, što o njoj mislim. Rekoh joj, da je veoma lijepa stvarca. Onda ona dometnu: »Ja hoću da mi je vojvoda kupi. Zato je, moj Benvenuto, samo hvali i prehvaljuj pred vojvodom.« Na te riječi sa svim dužnim štovanjem ipak iskreno otkrih svoje mišljenje vojvotkinji i rekoh: »Moja gospodarice, misilo sam da ova biserna ogrlica pripada vama.

Etiketa zabranjuje, da išta prigovaramo tim uresima. Ali od časa, kada znam da ne pripada vama, ja trebam reći, šta više i moram reći, golu istinu. Biserje spada potpuno u moj poziv, a ja vidim u ovome biserju mnogo mana, zbog kojih vam ne bih nikada savjetovao da ga kupite.« Na te moje riječi ona opazi: »Trgovac mi ih nudi za šest hiljada škuda, a jamačno, kada ne bi bilo tih nekih malih mana, vrijedili bi više od dvanaest tisuća.« Tada joj rekoh, da kada bi takva ogrlica bila i nešto najdivnije, ja ne bih nikada savjetovao nikomu, da plati više od pet tisuća škuda. Biseri naime nisu dragulji, to su samo lučenja školjki u moru i za kratko vrijeme propadaju, ali dijamanti, rubini, smaragdi i safiri nikada ne stare. To su četiri vrste pravih dragulja i njih vrijedi kupovati. Na te moje riječi vojvotkinja mi ponešto srdito opazi: »Međutim ja upravo čeznem za ovim biserjem, te te zato molim, da ih poneseš vojvodi, te da ih hvališ koliko možeš i umiješ. Pa makar morao malo i lagati, laži da meni ugodiš, ne ćeš se pokajati.« Uvijek sam bio najveći prijatelj istine i neprijatelj laganja, ali bila je sila i morao sam popustiti jer nisam htio da izgubim milost te velike vladarice, te sa zadovoljstvom u srcu uzeh to prokleto biserje i pođoh s njim u onu drugu sobu, kamo se povukao vojvoda. Ovaj čim me je vidio, reče: »O Benvenuto, pošto ti dolaziš ovamo?« Otkrih ovo biserje i rekoh: »Moj gospodaru, dolazim da vam pokažem bisernu ogrlicu, koja je sasvim rijetka i odista vas dostojna. Ima osamdeset bisera, a svi su takvi, da ih nikada tako veliki broj nije bio tako divno nanizan u ogrlicu. U to ime kupite ih, gospodaru, jer su prekrasni.« Vojvoda bez oklijevanja reče: »Ne ću ih kupiti, jer to nisu tako krasni ni osobiti biseri kako ti kažeš. Vidio sam ih i ne sviđaju mi se.« Tada rekoh: »Oprostite mi, gospodaru, ovi biseri po ljepoti kud i kamo nadmašuju sve, koji su ikada bili nanizani u ogrlicu.« Vojvotkinja se digla na noge, te je stajala iza nekih vrata i prisluškivala sve, što ja govorim. A napokon, kada sam napričao sijaset toga — više nego marim zapisati —, vojvoda mi se dobrohotno okrene i reče: »O moj Benvenuto, znam, da se ti u to izvrsno razumiješ, a da ti biseri odista imaju one tako rijetke osobine, koje im ti pripisuješ, meni ne bi bilo mrsko da ih kupim, jedno da ugodim vojvotkinji, a drugo da ih zbilja posjedujem, jer ti predmeti nisu samo nužni za vojvotkinju nego i zato, da mogu opremiti svoje kćerke i sinove.« Na te njegove riječi ja, koji sam počeo pričati laži, lagao sam i dalje sve smjelije dajući lažima izgled istine, da bih nagovorio vojvodu na kupnju, no sve to u nadi, da će me vojvotkinja poduprijeti u odsudnom času. Imao sam dobiti preko dvjesta škuda, ako se taj posao zaključi, a vojvotkinja mi je to i natuknula, ali sam čvrsto odlučio, da ne primim ni jedne pare, jer sam htio, da se operem od možebitne

vojvodine sumnje, da sam se zauzimao za prodaju iz svoje lakomosti. Na to me vojvoda opet oslovi najljubeznijim riječima: »Znam, da se ti vrlo dobro razumiješ. No, međutim, ako si ti onaj poštenjak, kakvim sam te uvijek smatrao, samo mi reci istinu, čistu istinu.« Na to se moje oči zarumeniše i ovlažiše suzama, te ja rekoh: »Moj gospodaru, ako vam izdam istinu, vojvotkinja će mi postati smrtna neprijateljica, zbog čega ću morati seliti iz Firenze, a moji će neprijatelji odmah srušiti glas mojega Perseja, kojega sam obećao našemu gradu. Zato vas molim, da shvatite, u kakvom se procjepu nalazim.«

LXXXIV

Vojvoda, koji je prozreo, da mi je sve ono, što sam rekao, stavljeno u usta silom, reče: »Ako imaš pouzdanja u mene, nemoj se bojati ničega na svijetu!« Ja ponovo upitah: »Kuku meni, moj gospodaru, kako će biti moguće da spriječim da to vojvotkinja ne dozna?« Na te moje riječi vojvoda digne desnu ruku kao da se kune i izjavi: »Smatraj, da si ovaj naš razgovor pokopao u kutiju za dijamante.« To sam shvatio kao časno obećanje, da će mučati, te na to rekoh o biserju cijelu istinu, naime da ne vrijedi više od dvije tisuće škuda. Vojvotkinja je primijetila da su naši glasovi utihnuli, jer smo sada govorili što se može tiše, te ona ulovi čas, istupi pred nas i reče: »Moj gospodaru, kupite mi onu bisernu ogrlicu, jer ja za njom strahovito žudim, a vaš Benvenuto je rekao, da on nije nikada vidio ljepše.« Na to vojvoda reče: »Ja ne ću, da je kupim.« — »Zašto, moj gospodaru, ne ćete da mi ugodite i da kupite ovu bisernu ogrlicu?« — »Zato, jer ne ću da bacam novac u vjetar.« Vojvotkinja istaknu: »Kako bacati novac, kada mi je vaš Benvenuto, u kojega s pravom imate toliko povjerenja, rekao da bi kupac još ostao na dobitku za preko tri tisuće škuda?« Na to vojvoda reče: »Gospođo, moj mi je Benvenuto rekao, ako ga kupim, da će to biti rasipanje novca, jer ti biseri nisu ni okrugli ni jednaki, a ima ih i dosta starih. Da se o tome uvjerite, pogledajte ovaj, pa ovaj, gledajte tu i ovdje, tako da mi se taj trošak ne isplaćuje.«

Na te me riječi vojvotkinja prostrijeli pogledom, u kojemu se čitala ljuta ozlojeđenost, te se udalji odatle prijeteći mi glavom tako da me je spopadala napast da otputujem netragom i da napustim Italiju. Ali kako je moj Persej bio gotovo svršen, nisam htio propustiti, a da ga javno ne izložim. Ipak neka svak prosudi po duši, u kakvoj sam se grdnoj neprilici nalazio.

Vojvoda je u mojoj nazočnosti zapovjedio svojim vratarima, da me puštaju da ulazim, kad hoću, i da se slobodno krećem po odajama gdje god on bude. Vojvotkinja im je zapovjedila protivno, da me otjeraju svaki put, kada stignem u palaču. Stoga čim bi me oni vidjeli, oni bi se udaljili s tih vrata i otjerali me, ali su se pri tome čuvali da ih ne vidi vojvoda. Tako ako bi me vojvoda vidio kod ulaza prije tih jadnika, ili bi me pozvao sebi ili bi mi namignuo, neka uđem.

Na to vojvotkinja pozove onoga mešetara Bernardonea, na kojega se inače preda mnom mnogo tužila zbog njegove kukavštine i podle nesposobnosti, te ga zamoli za istu uslugu, za koju je sprva molila mene. On joj odgovori: »Gospodarice moja, samo se oslonite na me.« Ova nitkovčina dođe pred vojvodu s tom ogrlicom u ruci. Vojvoda, čim ga je vidio, reče mu neka mu se izgubi s vida. Na to nitkovčina revući ružnim glasom kroz svoju magareću surlu reče: »Milost! Gospodaru moj, kupite ogrlicu za ovu ubogu gospođu, koja umire od želje i ne može živjeti bez nje.« On nadoda još mnogo svojih budalaština, te kako je dozlogrdio vojvodi, ovaj mu dobaci: »Idi, gubi se ispred mene, ili napuši obraze da primiš ćuške.« Taj je obješenjak u ulozi dvorske budale izvrsno znao, što radi, jer je ili napuhivanjem obraza ili pjevanjem omiljene pjesme »Lijepa Francesch'na« mogao postići, da vojvoda odobri tu kupnju. Time je on u isti mah imao steći milost vojvotkinje i k tome mešetarsku nagradu, koja je iznosila više stotina škuda. On napuhnu svoje obraze, a vojvoda mu opali nekoliko zvučnih ćušaka na njegovu njušku, a s namjerom da ga otjera, on raspali malo jače nego obično. Na te prejake udarce na svoje obraze on sav pomodri i na jagodicama mu šiknuše suze, ali on u to izusti: »Šta ćete, gospodaru! Ja sam vaš vjerni sluga, koji nastoji da vam bude po volji i podnosi svaku neugodnost samo da ona uboga gospođa bude zadovoljna.«

Taj podlac je već suviše dojadio vojvodi. Ali da bi nečim opravdao svoje ćuške i u isti mah dokazao ljubav prama vojvotkinji, koju je uvijek nastojao u svemu zadovoljiti, vojvoda reče: »Tornjaj se od mene, vrag te odnio, idi i pogodi kupnju, jer ja sam zadovoljan sa svim onim što zaželi moja supruga vojvotkinja.« Eto tu se vidi kako se loša sudbina iskaljuje protiv ubogog čovjeka i kako ona u isti mah ide na ruku jednoj propalici. Ja izgubih svaku milost vojvotkinje, a to je bio samo povod, da malo pomalo izgubim i onu vojvodinu. A on je stekao onu znatnu mešetarsku nagradu i milost dvora. Odista, duše mi moje, nije mi od kakve hvalde biti pošten i zaslužan čovjek.

LXXXV

U to vrijeme buknu rat sa Sienom, pa kako je vojvoda htio da utvrdi Firenzu, on podijeli gradska vrata među svoje kipare i graditelje, da ih oni brane. U toj podjeli meni dopadoše vrata Prato i mala vrata Arno, koja se nalaze na livadi i vode k Mlinicama, vitezu Bandinelliju vrata San Friano, Pasqualinu d'Ancona vrata San Pier Gattolini, Julianu di Bacciu d'Agnolu, drvorescu, vrata San Giorgio, drvorescu Particinu vrata Santo Niccolò, Francescu da Sangallu, narečenom Margolli, kiparu, vrata Croce, a Giovan Batisti narečenom Tassu vrata Pinti. Tako i razna druga gradska vrata i bedeme dodijeliše raznim inženjerima, kojih se više ne sjećam, a koji također ne spadaju u moj predmet. Vojvoda, koji se uistinu uvijek po svojim sposobnostima pokazivao na visini, osobno obiđe cijeli obod svojega grada, a kada je sve ispitao svojim očima i donio shodne odluke, pozove jednoga od svojih isplaćivalaca Lattanzija Gorinija. Kako se taj Lattanzio bavio i vojničkim graditeljstvom, vojvoda mu zapovjedi, da nacrta osnovu radova za utvrđivanje tih vrata, te onda svakome od nas posla nacrtana ona vrata, koja su mu dopala. Kada mi je došao u ruke dio osnove, koji se ticao mene, učini mi se, da on nije pravilno sastavljen, šta više da vrvi pogreškama. Stoga odmah s tim nacrtom u ruci pođoh u posjet mojemu vojvodi. No čim sam ja htio pokazati presvijetlome nedostatke toga crteža, koji mi je poslan, ja još nisam pravo ni otvorio usta, kada vojvoda planu i okrenu se meni vičući: »Benvenuto, ako se radi o kiparstvu, ja ti dobrovoljno dopuštam sve, što ti ushtiješ, ali kada se radi o utvrdama ja hoću da me slušaš. Zato se drži nacrta, koji sam ti uputio.« Na te otresite riječi ja odgovorih što sam mogao umiljatije: »No ipak, gospodaru, o kiparskom stilu ja sam nešto naučio od vas, premda smo se uvijek pomalo keckali. Ali za uzvrat u pogledu sadašnjega utvrđivanja vašega grada, koje je kudikamo važnije nego kiparstvo, lijepo vas molim, da se udostojite da me poslušate. Ako se malo porazgovorim s Vama, vi ćete mi bolje razjasniti način, kako vas moram služiti.« Uspjeh tih mojih krotkih riječi sastojao se u tome, što sam naveo vojvodu, da počme sa mnom dobrostivo raspravljati. Ja pokazah presvijetlome živim i jasnim razlozima, da njegova nacrtana osnova ne bi urodila dobrim plodom, te mi on reče: »Pa dobro, molim lijepo, sada spremi svoj nacrt, pa ću vidjeti hoće li mi se svidjeti.« Tako ja sastavih dva nacrta, po jedan za ta dvoja vrata, u skladu sa zbiljskim pravilima utvrđivanja, te mu ih donesoh. Presvijetli tada poče razlikovati ispravno od pogrešnoga te mi susretljivo reče: »Idi i utvrdi vrata po tvojem shvaćanju, ja sam zadovoljan.« Ja se na to prihvatih posla s velikim žarom.

LXXXVI

Na straži kod gradskih vrata Prato stražio je neki kapetan iz Lombardije: bio je čovjek užasnog izgleda, krepkoga tjelesnog ustrojstva i vrlo prost u riječima, k tomu umišljen i očajna neznalica. Ovaj se čovjek smjesta otrese na me pitanjem, po što ja dolazim. Ja mu uslužno pokazah nacrte, te mu s najvećim trudom pokušah razjasniti, koje se osnove utvrđivanja mislim držati. Ta je živina čas stresala glavom, čas se okretala tamo ovamo, često mijenjala položaj nogu, zavijala svoje goleme brkove, te često navlačila na oči pregib svoje kape. Svakoga časa je ponavljala: »Grom i pakao, ne razumijem nikako ovu tvoju rabotu!« Kada mi je napokon ta živina dojadila, rekoh: »Prepustite dakle rad meni, koji je razumijem.« Ja mu okrenuh leđa, da krenem na svoj posao, a ovaj mi čovjek počne prijetiti glavom. Hvatajući lijevom rukom balčak svojega mača, uzdigne mu pomalo šiljak u zrak i doviknu: »Hej, majstore, želiš li da se zbiljski krvimo?« Ja mu se gnjevno okrenuh, jer me ogorčio i rekoh: »Meni bi manje truda stajalo da se mačujem s tobom nego da zidam ovaj bedem na ovim vratima.« Odjednom oboji ca prihvatismo svoje mačeve, te ih potpuno izvukosmo iz korica. Na to se odmah uskomeša više poštenjaka naših firentinskih građana, među kojima je bilo i dvorjanika, a većina graknuše na nj i rekoše mu, da postupa krivo, jer da sam ja čovjek, koji vraća šilo za ognjilo, te ako vojvoda dozna za njegovo izazivanje, teško njemu.

Tako me on napokon pusti na miru, a ja pođoh graditi svoj bedem. Kada sam poprimio sve neophodne mjere, odoh na druga manja vrata, ona vratašca Arno, gdje nađoh nekoga kapetana iz Cesene, najljubeznijega poštenjaka, kojega sam ikada upoznao među vojnicima. Izgledao je kao ljupka gospođica, no u slučaju nužde bio je jedan od najvećih junaka i najgoropadnijih boraca. Ovaj me je ljupki čovjek toliko promatrao na radu, da sam više puta protrnuo. On je želio, da mu nešto razjasnim, a ja sam mu vrlo uslužno pokazivao i tumačio sve. Mi smo se međusobno natjecali, tko će biti uljudniji. U tim prilikama, izgradio sam znatno bolje taj bedem od onoga drugoga.

Ja sam gotovo završio svoje bojne utvrde, kada se poradi neke provale stanovitog buljuka vojnika Piera Strozzija cijelo seljaštvo u okolici Prata toliko uplašilo, da je napustilo rodni kraj. Zato se dogodilo, da su sva kolija iz te okolice stizala nakrcana tovarom, jer je svako vozio svoju imovinu u grad. Kretalo se tako velik broj kola, da su se ona spoticala jedna o druga. Opažajući takav nered, ja preporučih stražama na vratima, neka budno pripaze, da se na tim vratima ne bi dogodilo zatrpanje prometa kao jednom zgodom

na turinskim vratima. Ako bi se nama trebalo poslužiti spusnom rešetkom, ona bi postala neupotrebljiva, jer bi zapela i ostala da visi na nekima od tih kola. Kada je onaj bukvan kapetan čuo te moje riječi, on mi se okrenu pogrdnim riječima, a ja mu odgovorih jednako. Tako da smo se zakvačili još mnogo gore nego onaj prvi put. No na sreću nas opet rastaviše drugi, a ja, pošto sam završio svoj bedem, neočekivano dobih kao nagradu pregršt škuda, koje mi dođoše u sto dobrih časa, i rado se vratih kući da završim svojega Perseja.

LXXXVII

Tih dana iskopaše neke starine u okolici Arezza, među kojima je bila Himera, a to je onaj brončani lav, kojega možemo vidjeti u jednoj sobi do velike dvorane palače. Skupa s Himerom pronađeno je mnoštvo malih isto tako brončanih kipića, koji su bili pokriveni zemljom ili rđom, a svakome je od njih nedostajala ili glava ili ruke ili noge. Vojvoda je uživao u tome da ih sam čisti s nekim malim zlatarskim dlijetima. Slučilo mi se, da sam morao ići na razgovor s presvijetlim, a dok sam s njim čavrljao, on mi pruži mali čekić, kojim sam tucao na malo dljeto u vojvodinim rukama. Na taj je način on čistio te kipiće od zemlje i rđe. Kada smo proveli nekoliko večeri u toj zabavi, vojvoda mi pruži novu zadaću, te ja počeh obnavljati one udove, koji su kipićima nedostajali. A presvijetli je tako od srca uživao u tim sitnicama, da me je tjerao da radim po danu, te ako bih okasnio, on bi poslao po mene. Ja u više prilika opomenuh presvijetloga, ako me bude po danu odbijao od rada na Perseju, da će to uroditi s više loših posljedica. Prva, koja me je najviše uznemirivala, bila je ta, što će dugo vrijeme, koje očito traži moje djelo, prouzrokovati da ono dosadi presvijetlom, kako se to i dogodilo. Druga je loša posljedica bila ta, što sam imao nekoliko radnika, a kad ja nisam bio nazočan, oni bi se odmah dvostruko ogriješili o djelo: prvo time, što su mi kvarili moj rad, a po tome i time, što su po mogućnosti što manje radili. Tako da je konačno na moje tužbe vojvoda pristao, da dolazim samo poslije zalaska sunca. Tako sam čudesno stekao dobrohotnost presvijetloga, da bi on svaki put, kada bih došao navečer, meni uvijek sve više laskao i mazio me.

Tih dana su zidali one nove dvorane prama ulici Leoni. Presvijetli, koji je želio da se povuče u zabitnije zakutke svoje palače, dao je za se pregraditi neki mali stan u ovim novoizgrađenim prostorijama, te je zapovjedio meni, da prolazim kroz njegovu rušnicu. Ja bih odatle prošao nad stropom velike dvorane, a onda

bih se nekim mačjim rupama prešuljao u najvećoj potaji u taj skroviti stan. Međutim nakon malo dana dolaženja vojvotkinja mi zakrči taj put naredivši, da zaključaju sve moje pristupe. Tako sam svake večeri morao dugo i dugo čekati i čamiti, jer je u onim predsobljima, kuda sam morao proći, vojvotkinja vršila nuždu. A kako je bila boležljiva, ja ne bih nikada došao, a da je ne uznemirim.

Nešto iz toga, a nešto iz onoga drugoga razloga (povodom kupnje ogrlice), ona me je toliko zamrzila, da nije mogla da me živa vidi, ni pod kojom izlikom. No usprkos toj mojoj velikoj nelagodnosti i beskrajnoj neugodnosti ja sam i nadalje strpljivo dolazio u palaču. Vojvoda je uostalom izdao izričite naredbe, da mi otvore, čim zakucam na ona vrata, i da me bez ikakovoga prigovora puštaju da uđem po svuda kamo hoću. Tako da mi se koji put događalo da, kada bih tako tiho i neočekivano banuo u one tajne sobe, nađem vojvotkinju gdje vrši nuždu. Nju bi odmah spopao takav nastup bijesne srdžbe, da bi mene zazeblo oko srca. A ona bi mi svaki put rekla: »No kada ćeš ti završiti s krpanjem tih kipića? Jer Bog i duša, već mi je dojadilo ovo tvoje dolaženje.« Ja bih njoj krotko odgovarao: »Gospodarice, moja jedina zaštitnice, ja želim samo, da služim Vama s posvemašnjom vjernošću i poslušnošću. No kako ovi radovi, koje je vojvoda od mene naručio, moraju potrajati više mjeseci, recite mi otvoreno, vojvotkinjo, ako ne želite da više dolazim, onda ne ću više nikako doći, pa neka me zove tko hoće. Pa ako me pozove i sam vojvoda, reći ću mu, da se osjećam loše i nikada više ne ću ovamo zakoračiti nogom.« Na to bi ona odgovarala: »Ja ne kažem, da ne dolaziš i ne zahtijevam, da se protiviš vojvodi. Ali mi se zbilja čini, da se ti tvoji radovi ne će nikada završiti.« Bilo da je vojvoda o tome nešto nanjušio ili bilo iz kojega drugoga razloga, presvijetli nastavi po starom: čim bi se zalazak sunca približio, on bi mi uputio poziv, a njegov izaslanik, koji je dolazio meni s tom zadaćom, redovito mi je govorio: »Pazi da neizostavno dođeš, jer te vojvoda čeka.« I ja tako proslijedih da dolazim, uz ove iste poteškoće još nekoliko večeri. A neke takve večeri, dok sam po svojem običaju ulazio, vojvoda, koji se vjerojatno razgovarao s vojvotkinjom o nekim tajnim poslovima, okrene se meni u najvećem bijesu. Ja se donekle uplaših i htjedoh se brzo povući, kada on naglo reče: »Uđi, moj Benvenuto, i pođi na svoje poslove, a ja ću domalo doći i ostati s tobom.« Dok sam ja prolazio, njegov sin, još sitni dječak, don Garcia potegne me za ogrtač i poče tjerati najzgodnije male šale, koje mogu zabavljati tako maloga derana. Na to se vojvoda zadivi i reče: »Gle, kako dražesno prijateljstvo osjećaju moji sinčići za te!«

LXXXVIII

Dok sam tako radio na tim nevažnim tricama, nasljednik prijestolja Francesco, te don Giovanni, don Harnando, don Garcia vrzli su se oko mene čitavo veče i bodali me neopazice od vojvode. Molio sam ih, da se smiluju i da miruju. Oni su mi odgovarali: »Ne možemo.« A ja im rekoh: »Nitko nije dužan, da čini nešto nemoguće. Dajte samo nastavite.« Na to u jedan mah vojvoda i vojvotkinja prasnuše od smijeha.

Neke druge večeri, kada sam dogotovio ona četiri mala bronča na lika, koja spadaju u podnožje mojega kipa — a to su Jupiter, Merkur, Dijana i Persejeva majka Danaja s njenim malim, koji joj sjedi do nogu, dadoh ih prenijeti u dvoranu, gdje sam radio navečer. Poređah ih sve u jedan red na povišem mjestu tako, da ih je bilo milota vidjeti. Kada je za to čuo vojvoda, on dođe ranije nego obično. Kako je njegov izvjestilac još prehvalio te likove govoreći da su ljepši od starinskih i slično, moj je vojvoda dolazio skupa s vojvotkinjom sav sretan što se može razgovarati o mojemu djelu. Odmah ustah i izađoh njemu u susret. Vojvoda najčišćom vojvodskom, otmjenom kretnjom, podigne desnicu, u kojoj je držao golemu i prekrasnu krušku plemenku i reče: »Uzmi, moj Benvenuto, i posadi tu krušku u vrtu tvoje kuće.« Na te riječi ljubezno odgovorih: »Moj gospodaru, je li vi zbilja kažete da je posadim u vrtu svoje kuće?« Vojvoda ponovo naglasi: »U vrtu kuće, koja je tvoja, je si li me čuo?« Tada ja zahvalih presvijetlome, a isto tako i vojvotkinji najljepšim izrazima zahvalnosti, što sam ih mogao smoći. A zatim njih dvoje zasjedoše sučelice tim malim likovima, te preko dva sata nisu govorili ni o čem drugome osim o njima. Posljedica je toga bila, da se vojvotkinja nekako zaljubila i zaželjela njih. Od te želje ona tada reče: »Ne ću, da se ovi likovi izgube i raspadnu na onome podnožju na dnu trga, gdje bi ih mogli još i oštetiti. Naprotiv hoću, da mi ih namjestiš na prikladnom mjestu u mojoj sobi, gdje ću ja na njih paziti s onim poštovanjem, koji iziskuje njihova izvanredna ljepota.« Kada sam čuo tu želju, ja se usprotivih s mnogo jakih razloga. Ali kada sam vidio, da ona ne će da dopusti da dođu na podnožje, kamo pripadaju, počekam drugi dan, a taj put dođoh u palaču dva sata prije zalaska sunca. Pošto sam tu čuo, da su vojvoda i vojvotkinja nekamo izjahali, a moje je podnožje već bilo pripravno, dadoh donijeti spomenute male likove, te ih zakovah na mjesta, kamo su morali doći. Oh! Kada je to čula vojvotkinja nju spopade tolika srdžba, da bi loše prošao, da nije bilo vojvode, koji me je viteški branio. Nešto zbog biserne ogrlice, nešto zbog ovoga sukoba vojvotkinja poče toliko rovariti protiv mene, da je vojvoda izgubio i ono malo naslade,

da me gleda na ovim sitnim poslovima. To je bio razlog, zašto sam prestao dolaziti u palaču. Time se za me vratiše sve one stare poteškoće, u koliko se tiče ulaženja u palaču.

LXXXIX

Vratih se u Loggiju Lanzi, kamo sam već prenio Perseja, te sam ga dovršavao boreći se s već navedenim poteškoćama, naime s nedostatkom novca i tolikim drugim neprilikama, da bi polovica njih oduzela hrabrost i najčeličnijem značaju. Ja sam međutim nastavljao radom po svojem običaju. Jednoga jutra, kada sam izlazio poslije mise iz crkve San Piero Scheraggio, prestigne me na izlazu Bernardone, mešetar, vojni zlatar, koji je vojvodinom dobrotom postao upravitelj kovnice. A čim je taj prasac izašao na crkvena vrata, on ispusti četiri zvučna prdca, koja su se morala čuti čak i u San Miniatu. Ja mu doviknuh: »Joj, prašče, kukavico, magarče, je li to svirka, kojom dolazi do izraza tvoj traljavi talenat?« I otrčah po batinu, ali se on odmah povuče u Kovnicu. Ja ostah u prosjeku svojih vrata, a vani stavih na straži mojega naučnika, koji mi je imao načiniti znak u času, kada taj krmak izađe iz kovnice. Ali kada sam vidio da moje čekanje već dugo traje i da me spopada dosada, budući da me je minulo ono malo srdžbe, ja rekoh, da srdit čovjek ne umije vladati s batinom u ruci i da bi takav čin mogao uroditi neugodnim posljedicama za me. Zato odlučih da se drugačije osvetim. Slučaj se dogodio dan ili dva prije svetkovine našega parca Sv. Ivana, stoga napisah ova četiri stiha o njemu, te ih pribih na ugao crkve kod mjesta, gdje su vjernici mokrili i srali. Ta je strofa glasila ovako:

Bernardon tu leži. Magarac se rodi,
Uhoda, mešetar, lupež, izmet stvora.
Sve najgore u njem pokupi Pandora,
a to savršenstvo sinu Veki vodi.

U palači doznaše za ovaj događaj i za ove stihove, a vojvoda i vojvotkinja se od srca nasmijaše. Još prije nego je Bernardone primijetio taj listak, sakupi se mnoštvo naroda, a smijali su se, da su im se trbusi tresli. No kako su se svi okretali prama kovnici i piljili na Bernardona, njegov sin majstor Baccio opazi, što je, potrča i u velikoj srdžbi raspara cedulju. Bernardone se od jeda ugrize za prst i poče se junačiti obasipajući prijetnjama smijače onim svojim ružnim glasom, koji mu izvire iz nosa.

XC

Kada je vojvoda čuo, da se moj Persejev spomenik može smatrati u cjelini dovršenim, dođe nekoga dana, te mi mnogim bjelodanim znakovima pokaza, da je oduševljen. On se okrene nekoj gospodi iz svoje pratnje i reče: »Premda se ovo djelo čini prekrasno nama, treba da se dopadne i narodu. Zato, moj Benvenuto, prije nego ga ti izbrusiš do posljednje sitnice, ja bih htio, da ti za ljubav meni na pola dana otvoriš ova prednja vrata prema mojemu Trgu, pa da vidimo što o njemu govori narod. Jer nema nikakve sumnje, da dojam mora biti različit prema tome, da li ga gledaoci gledaju u ovome zatvorenom prostoru ili na svjetlosti bijeloga dana.« Na te riječi skromno odgovorih presvijetlom: »Znajte, moj gospodaru da će pod vedrim nebom izgledati dva puta ljepšim. Pa zar se ne sjećate, da ste ga vidjeli u vrtu moje kuće, u kojemu je na otvorenom prostoru djelovao tako moćno, da je Bandinelli došao da ga gleda odostrag iz vrta gostinca nahočadi, te je usprkos svojoj otrovnoj prirodi bio prisiljen da hvali i govori dobro, kako nije govorio ni o komu kroz cijeli svoj život? Opažam da vi inače i suviše rado slušate njega.« Na te se moje riječi vojvoda malo ljutito nakesi, ali mi ipak vrlo ljubazno odgovori: »Učini to, moj Benvenuto, da mi bar u nečemu ugodiš.« Pa čim je otišao, zapovjedih da ga moraju otkriti. No kako je nedostajalo nešto malo zlata, nešto pokosta i drugih stvarčica, koje spadaju u sasvim konačno završavanje djela, gnjevno sam gunđao i jadao se preklinjajući onaj nesretni dan, koji me je doveo u Firenzu. Već sam odavno uvidio ogromni i bjelodani gubitak, koji sam pretrpio svojim odlaskom iz Francuske, a niti sam vidio niti znao, kakvome se dobru mogu nadati od ovoga svojega pokrovitelja u Firenzi, jer od samoga početka neprekidno do kraja sve ono, što sam učinio, ispadalo je na moju štetu i gubitak, i tako nezadovoljan i ogorčen sutradan otkrih spomenik.

No tako se svidjelo Bogu. Čim se kip ukazao očima gledalaca, podigne se tako urnebesno klicanje na hvalu toga djela, da sam se morao pomalo utješiti. Ljudi su neprestano pritjecali i pribijali pohvalne sonete na vanjskoj strani vrata, dok sam ja završavao svoje djelo i malo ga dotjerivao. Jamčim, da je toga istoga dana, kada sam držao kip otkriven nekoliko sati, pribijeno više od dvadeset soneta, koji su svi vrlo žarkim riječima veličali moje djelo. Pa i kada sam ga opet pokrio, svaki dan su pribijali sijaset soneta, a osim toga i latinskih i grčkih stihova, jer su na sveučilištu u Pisi bili praznici, te su se svi učeni kako profesori tako i sveučilištarci đaci natjecali, tko će bolje ugoditi Muzama. Ali ono, što mi je davalo još više zadovoljstva, pa i nade, da će se moji odnošaji s voj-

vodom ipak poboljšati, bilo je to, što su se predstavnici umjetnosti, to jest kipari i slikari, i sami natjecali, tko će me bolje hvaliti. A među onima, koje sam ja najviše cijenio, bio je vrsni slikar Jacopo da Penterone*, a još više njegov zvrsni učenik, slikar Bronzino.** Ovomu nije bilo dosta, što je pribio nekoliko pjesama, nego mi je po svojemu Sandrinu poslao stihove i u moj stan. Ti su njegovi soneti obilovali pohvalama izraženim na biranu jeziku i u izvanrednu stilu te su me ta očitovanja naroda i umjetničkoga svijeta pomalo utješila. I tako ponovo pokrih kip, a u isti mah pregnuh, da ga potpuno završim.

XCI

Moj vojvoda, premda je vidio i čuo za zanos, kojim me je na taj kratki pregled djela primilo obrazovano općinstvo Firenze, reče: »Mene veoma veseli, što je Benvenuto doživio ovo malo zadovoljstvo i uspjeh, jer će to biti razlog, da on brže i marljivije privede djelo poželjnome kraju. Ali on ne smije misliti, da će ga, kada bude čitavo otkriveno i kada ga budu mogli gledati sa svih strana, gledaoci onako bezuvjetno hvaliti. Oni će naprotiv otkriti sve mane, koje se u djelu sakrivaju, a osim toga će dodati i mnoštvo drugih, kojih nema. Zato neka se oboruža strpljivošću.« Do bijesa, to su bile iste primjedbe, koje je Bandinelli govorio vojvodi, a kao primjer navodio je djela Andree del Verocchija***, koji je izradio u bronci onog lijepoga Krista i Svetoga Tomu, ures s pročelja Orsammichelea. Navodio je također i mnoga druga djela, a nije se žacao da uplete ni divnoga Davida božanstvenoga Michelangela Buonarrotija tvrdeći, da ovaj umjetnički djeluje samo s prednje strane. Na kraju se tužio na neuspjeh svojega »Herkula i Kaka« i na bezbrojne pogrdne sonete, koji su priljepljeni na tu skupinu, te je psovao njihove pjesnike.

Vojvoda je prilično vjerovao Bandinelliju, te ga je sam i izazvao na taj razgovor, a bio je u duši uvjeren, da će me u glavnom pogoditi ti isti prigovori, jer onaj zavidnik Bandinelli nije prestajao s ogovaranjem. Jednom zgodom za trajanja tih svakodnevn h razgovora onaj razbojnik mešetar Bernardone, koji se nalazio u drštvu oko vojvode, s namjerom, da bi potkrijepio Bandinelijeve riječi reče vojvodi: »Znajte, gospodaru, da je to nešto sasvim različito praviti male i praviti velike likove. Ne ću osporavati da je on dosta dobro izradio

* Pravo mu je ime bilo Jacopo da Puntorno (1494.—1556.)
** Angelo Cosimo Allori (1502.—1572.)
*** Andrea del Verocchio (1435.—1488.) vrstan kipar.

male likove. Ali vidjet ćete, da u velikom opsegu ne će uspjeti.« Te je svoje rječetine istočio u moru drugih gnjusoba. U zbilji njegovo je zanimanje bilo dojavljivanje, te je svoja pričanja začinjao mnoštvom izmišljotina.

XCII

Ipak je moj moćni gospodar i vječiti Bog tako odredio, da ja potpuno završih kip i otkrih ga u cjelosti nekoga četvrtka ujutro. Još se dan nije potpuno ni razdanio, a pred njim se smjesta okupi neizmjerno mnoštvo naroda. Svi su se gledaoci odista u jedan glas natjecali, tko će ga bolje nahvaliti. Vojvoda je stajao za oniskim prozorom palače izbušenim povrh vrata, te je napola skriven u otvoru prozora prisluškivao sve, što se govori o djelu. Kada se tako sit naslušao nekoliko sati, on se odjednom dignu pun ponosa i zadovolistva, okrenu se svojem messer Sforzi i reče mu: »Sforza, idi i pronađi Benvenuta i reci mu s moje strane, da me je obradovao mnogo više nego sam se nadao. I reci mu, da ću mu izići ususret na taj način, da će se začuditi. Jednom rječju reci mu, neka se raduje.« Tako mi taj messer Sforza donese tu vrlo laskavu poruku, koja me utješi. Toga dana od te dobre vijesti bio sam kao opojen i nisam mogao doći sebi. Međutim su me prolaznici pokazivali prstom neznancima kao neko čudesno i dotle neviđeno biće. Među njima su bila dva plemića, koji je sicilski potkralj poslao našem vojvodi radi diplomatskih poslova. Ta mi se dva gospodina uljudno približiše na trgu. Neko me je pokazao njima, dok sam prolazio. Oni kao vjetar doletješe meni, stigoše me, te mi sa šeširom u ruci održaše prepokoran govor, koji bi bio predug i za samoga papu. Želio sam da ne izlazim iz granica skromnosti. Ali oni su me obasipali takvim pretjeranim pohvalama, da ih počeh moliti, neka se iz nekog obzira udalje sa mnom s trga, jer su se nazočni zaustavljali i piljili čvršće u mene nego u mojega Perseja. Usred tih pozdravnih klanjanja i čestitaka oni se odvažiše, da mi predlože, da dođem na Siciliju, gdje ću s njima napraviti takav ugovor, koji će me potpuno zadovoljiti. Navedoše mi kako je fratar Giovanagnolo de' Servi sazidao spomeničku česmu urešenu mnoštvom likova: on je stekao čitavo bogatstvo, premda likovi i uz svu svoju vrsnoću nisu ravni onima na Perseju. Nisam im dopustio da završe sve ono, što su mi htjeli reći, nego ih prekidoh ovako:

»Mnogo vam se čudim, što me nagovorate da napustim tako sjajnoga gospodara, koji cijeni umjetnost više nego ijedan vladar, što ga je bilo pod kapom nebeskom, a to utoliko više što ovdje živim

u svojemu zavičaju, rasadniku svih najvećih talenata. Ta da sam imao volje da mlatim pare, ja sam mogao ostati u Francuskoj u službi onoga, velikoga kralja Franje, koji mi je davao tisuću zlatnih škuda plaće i povrh toga mi plaćao izradu svih mojih djela, tako da sam svake godine zasluživao preko četiri tisuće zlatnih škuda. Ja sam u Parizu ostavio plod mojih žuljeva od četiri posljednje godine.«

Takvim i sličnim riječima prekinuh njihove iskrene izljeve prevelike udvornosti, te im zahvalih na velikim pohvalama, kojima su me počastili kao na najvećoj nagradi, što je može dobiti talenat, kada ga prati jaka volja. Završih riječima, da su oni u meni toliko osokolili volju za stvaranjem, da se nadam, da ću u najskorijim godinama otkriti novo djelo u uvjerenju, da će se obrazovanom općinstvu Firenze dopasti kud kamo više od ovoga pred nama. Ta su dva plemića htjela opet nastaviti svojim udvornim klanjanjem i laskanjem. Ali ja im širokom kretnjom skinuh šešir, duboko se naklonih i rekoh zbogom.

XCIII

Pustih, da prođu dva dana, te ustanovih, da te velike pohvale još neprestano rastu. A onda se odlučih, da izađem pred oči vojvodi. Ovaj mi veoma ljubezno reče: »Moj Benvenuto, ti si mi udovoljio i zadovoljio me. Ali čekaj, obećavam ti, da ću ja tebe zadovoljiti na takav način, da ćeš se zadiviti. A k tomu ti kažem, da će se sve to dogoditi još prije nego mine sutrašnji dan.« Čim sam čuo ta blistava obećanja, odmah zamosno okrenuh sve najbolje sile svoje duše i tijela Bogu, te se u istom času približih mojemu vojvodi, te mu napola zaplakan od radosti poljubih skut haljine. A onda nadodah: »O moj slavni gospodaru, istinski i širokogrudi meceno umjetnosti i umjetničkih pregalaca, molim vas, da mi date osmodnevni dopust, da najprije pođem na hodočašće i da se zahvalim Bogu. Ja naime dobro uviđam, da je moj trud promašio ljudske sile i da je moja iskrena vjera potaknula Boga, da mi priskoči u pomoć. Zato i za svaku prijašnju nebesku pomoć hoću da hodočastim kroz jednu osmorodnevnicu i da neprestano zahvaljujem mojemu besmrtnome Bogu, koji uvijek pomaže onomu, koji ga iskreno zaziva.« Vojvoda me na to upita, kamo želim poći. Odgovorih mu: »Sutra ću krenuti i otići ću u Vallombrosu, zatim k pustinjacima u Camaldoli, te produžiti sve do Bagni di Santa Maria, a možda čak i do Sestilea, jer čujem da tu ima lijepih starina. A onda ću svratiti preko San Francesca della Vernije, te ću pjevajući zahvalnice Bogu doći kući sretan, da vam služim.« Vojvoda odmah veselo reče: »Idi i vrati se, jer mi se ti zbiljski sviđaš. Ali mi ostavi za uspomenu dva prigodna stiha i osloni se na me.« Odmah mu napisah četiri stiha kao izraz zahvalnosti, te ih predah messer Sforzi, koji ih ponese u moje ime vojvodi u ruke. Ovaj ih uze, opet ih preda Sforzi, te mu reče: »Stavljaj mi ih pred oči svakoga dana, jer da se Benvenuto vrati i opazi da nisam svršio njegov posao, vjerujem, da bi me ubio.« I tako mu u šali i smijehu reče, neka ga podsjeća na me. Sforza mi je uvečer doslovno saopćio te riječi u smijehu, ali se također i divio velikoj blagonaklonosti, što mi pokazuje vojvoda. Napokon mi ljubezno reče: »Idi, Benvenuto, i vrati se; ja ti, duše mi, zavidim.«

XCIV

U ime Boga otputovah iz Firenze neprestance pjevajući na tome cijelome putu psalme i himne u čast Bogu. Ja sam na njemu divno uživao, jer je bilo prekrasno ljetno vrijeme; a put i kraj, meni dotle potpuno nepoznati, razgališe mi se kao ljepota, koja me je čudila i usrećavala. Izabrao sam kao vodiča nekoga mojega mladoga radnika, koji je bio iz Bagna, a zvao se Cesere, pa kada smo stigli u njegov kraj, njegov otac i čitava obitelj dočekaše nas objeručke. Među njima se nalazio krasan starac od preko sedamdeset godina, vrlo zgodan čovjek. Ovaj je bio Ceserov stric, te se bavio ljekarstvom i ranarstvom, a pomalo zavirivao i u tajne alkemije. Taj me dobri čiča uputi, da u mjestu ima rudnik zlata i srebra, te mi pokaza mnogo krasota te ladanjske okolice. Zbilja mi je bilo srcu drago. Kada se on na me tako dobro obiknuo, jednoga mi dana saopći: »Ne ću da propustim priliku, a da vam ne odam neko moje razmišljanje, koje bi bilo od velike koristi, ako bi vojvoda pristao da ga sasluša. Stvar se sastoji u ovome: oko Camaldolija se nalazi tako izložen klanac, da bi Piero Strozzi mogao ne samo tuda prevaliti bez ikakve pogibelji nego i osvojiti Poppi bez ijedne kapljice krvi.« Dobrom starcu nisu dostajale riječi, da mi izrazi čitavu svoju misao, nego on izvadi iz džepa list papira, na kojemu tako razgovjetno narisa čitavu onu krajinu, da se na pogled oka moglo jasno vidjeti, da ta neposredna pogibelj zbilja postoji. Uzeh taj nacrt i odmah otputovah iz Bagna, te što sam prije mogao udarih natrag preko Prata Magna i San Francesca della Vernije i vratih se u Firenzu. Na to bez ikakvoga čekanja, čim sam skinuo čizme, pođoh u palaču. No netom sam stigao do opatije, susretoh se sa svojim vojvodom, koji je dolazio ulicom iz Podestatove palače. Čim me je on ugledao, on me pozdravi najtoplije, ali malo začuđen, i upita me: »Pa zašto si se tako brže vratio? Duše mi, nisam te očekivao prije nego isteče rok od osam dana.« Odgovorih

mu: »Došao sam iz privrženosti prema vašoj svjetlosti, jer je inače pejsaž u tome kraju tako lijep, da bih rado po njemu šetao i lutao nekoliko dana.« »A kakva te je sreća nanijela?« upita vojvoda. Odgovorih: »Gospodaru, nužda je, da vam ispričam i pokažem neke izvanredno važne stvari.« Tako ga dopratih u palaču. Kada smo ušli u palaču, on me u tajnosti povede u sobu, u kojoj smo mogli razgovarati u četiri oka. Tada mu ispričah razgovor s onim starcem i pokazah mu onaj vraški nacrt, koji pobudi njegovo najživlje zanimanje. A kada sam mu istaknuo, da je nužda, da se s najvećom brzinom doskoči takovoj pogibelji, vojvoda malo zapne kao da se duboko zamislio, a onda reče: »Znaj, da sam zaključio sporazum s Urbinskim vojvodom, po kojemu on mora paziti na taj klanac. Ali ne odaj to nikomu.« I nakon toga on me obasu izljevima svoje milosti, a ja se onda vratih kući.

XCV

Drugoga dana pojavih se u palači, a vojvoda mi nakon kratkoga razgovora reče: »Sutra ću neizostavno povoljno riješiti tvoje pitanje. Zato se raduj.« Ja, koji sam to smatrao sasvim sigurnim, očekivao sam s velikim nadama sutrašnji dan. Kada je taj dan došao, uputih se u palaču. Ali kako se čini, da postoji neko pravilo, po kojemu se loše glasine šire brže nego dobre, vojvodin tajnik messer Jacopo Guidi pozove me s izvrnutim ustima i bahatim glasom, te se čitav napuše tako da je stajao ukočen kao klada i poče mi ovako: »Vojvoda kaže, da želi doznati od tebe, što tražiš za svojega Perseja.« Ostah izbezumljen i zbunjen, no odmah odgovorih, da ja nikada ne dolazim tražiti plaću za moje žuljeve, a da nisam mogao očekivati takovo pitanje nakon obećanja, koji mi je presvijetli zadao prije dva dana. Taj čovjek odmah poče govoriti glasnije i izjavi, da mi izričito zapovjeda u ime vojvode, da navedem svotu, koju tražim, jer da ću inače pasti potpuno u nemilost njegove svjetlosti. Što se mene tiče, ja sam sebi na temelju laskavoga vojvodina ponašanja utvarao ne samo da ću nešto novčano zaraditi, nego još i više da sam stekao čitavu vojvodinu milost, jer nikada nisam tražio ništa više od nje. Sada me dakle ovakav neočekivani postupak strašno razbjesni, a u toliko gore, što me ta otrovna žaba dočekala s tom čudnom porukom. Rekoh, da mi vojvoda dade čak i deset tisuća škuda, da me ne bi isplatio, a da sam ikad pomislio, da će doći do ovakoga sramotnoga cjenjkanja, da se uopće ne bih ni zaustavio u Firenzi. Ovaj bezočnik saspe na me mnoštvo pogrdnih riječi, a ja mu uzvratih milo za drago. Dan kas-

nije, kada sam polazio na poklon vojvodi, on mi načini znak, da se približim. Stupih bliže, a on mi gnjevno reče: »S deset tisuća dukata mi gradimo gradove i velike dvorove.« Ja mu na to pripravno odgovorih, da može naći bezbroj ljudi, koji će mu umjeti graditi i gradove i dvorove, ali da možda ne će naći ni jednoga čovjeka na svijetu, koji bi mu umio onako izraditi Perseja. I ja se odmah udaljih bez daljne riječi ili kretnje. Nešto malo dana poslije toga vojvotkinja poruči po mene, te me zamoli da predam njoj na rješenje moj spor s vojvodom, jer ona laska sebi, da će naći sredstava, da bi me zadovoljila. Na te dobrostive riječi odgovorih, da za svoje žuljeve nisam nikada tražio neke veće nagrade od vojvodine milosti, a da mi ju je on zajamčio, a onda zbiljski nema nikakove potrebe, da predajem rješenje u ruke vojvodskome paru, kada sam im ga dobrovoljno predao već od prvoga dana moje službe. K tomu još dodah, da, kada bi mi presvijetli dao za moje žuljeve samo sitni grošić, koji vrijedi pet novčića, da bi se smatrao zadovoljenim i podmirenim uz uvjet, da me presvijetli ne liši svoje milosti. Na te riječi vojvotkinja sa zagonetnim smiješkom reče: »Benvenuto, za tvoje probitke bilo bi najbolje, da prihvatiš moj posrednički prijedlog.« Onda mi okrenu leđa i udalji se od mene. Bio sam uvjeren, da sam najbolje poslužio svojim probicima time, što sam upotrijebio one ponizne riječi, ali međutim dogodilo se upravo protivno kao da su ih shvatili kao porugu. Jer je vojvotkinja sa svim tim, što sam s njom imao nekih okapanja, imala nešto dobroga u sebi.

XCVI

U to doba živio sam u vrlo dobrim odnošajima s Girolamom degli Albizzi, koji je bio povjerenik vojvodinih četa. Nekoga dana on mi reče: »O Benvenuto, ipak bi imalo smisla, da nekako izgladite onu svoju razmiricu s vojvodom. Uvjeravam te, ako ti imaš pouzdanja u me, da bih ja imao odvažnosti da je izgladim, a ja znadem, što govorim. Ako se pak vojvoda ozbiljno razljuti, ti ćeš stradati. Neka ti jedna riječ bude dosta; ne mogu ti reći sve.« Nakon onoga mojega razgovora s vojvotkinjom, neko mi se — vjerujem neki pokvarenjak — približio i šapnuo, da je pred njim pala riječ, kako je vojvoda u neznam kojoj prilici izlanuo: »Za manje od četiri pare ja ću ukloniti Perseja, i tako će završiti svi sporovi.« Zaplašen tom glasinom rekoh istomu Girolamu, da prepuštam čitavu stvar u njegove ruke i da ću biti vrlo zadovoljan sa svim onim, što on postigne, dakako uz uvjet, da ostanem u vojvodinoj milosti. Ovaj poštenjak, koji se izvrsno razumio u vojničku vještinu, poglavito u zapovijedanju s vojnicima,

koji su bili svrstani u čete, listom neotesancima, ali nije volio kiparstvo, pa ga nije razumio, u razgovoru s vojvodom reče: »Gospodaru, Benvenuto se povjerio u ruke meni i zamolio me, da ga preporučim vašoj svjetlosti.« Na to vojvoda kaza: »Pa i ja rado predajem odluku u Vaše ruke, te štogod vi presudite, ja ću na to pristati.« Na to taj Girolamo sastavi neku spomenicu, vrlo domišljatu i vrlo laskavu po me, i donese zaključak da mi vojvoda isplati tri tisuće i petsto škuda u zlatu, koje će biti dovoljne ne kao nagrada za takvo remekdjelo nego samo kao malena naknada za uloženi rad; glavno je, da budem zadovoljan. Dodao je mnogo drugih riječi, koje su sve išle za tim, da ta svota bude prihvaćena kao konačna. Vojvoda potpiše taj podnesak isto onako zadovoljno, kako sam ga ja primio zlovoljno. Kada je zato dočula vojvotkinja, ona izjavi: »Za onoga siromaška bilo bi već znatno bolje, da je povjerio procjenu meni, jer ja bih mu isposlovala pet tisuća zlatnih škuda.« Nekoga dana, kada sam došao u palaču, vojvotkinja mi ponovi te iste riječi u nazočnosti messer Alamanna Salviatija, te mi se naruga s izjavom, da sam zaslužio čitavo zlo, koje sam doživio. Vojvoda zapovjedi da mi svakoga mjeseca isplaćuju sto škuda u zlatu sve do potpune isplate cjelokupne svote. A tako je to potrajalo još koji mjesec. Kasnije messer Antonio Nobili, koji je imao dužnost isplaćivanja, poče mi davati po pedeset, a još kasnije davao mi je neki put dvadeset i pet, a neki put mi uopće nije davao ništa. Kada sam napokon opazio, da se tako konačna isplata sve više odugovlači, ja se na vrlo ljubezan način obratih tome messer Antoniju kumeći ga, da mi kaže uzrok, zašto me konačno ne isplati. On mi također odgovori dobrostivo, samo mi se učini da se malo istrčao u svojemu odgovoru. Bolje neka prosudi onaj, tko se u to razumije! On mi ponajprije izjavi, da je razlog, zašto ne nastavlja s mojim isplaćivanjem to, što se i u palači osjeća velika nestašica novca, al da on jamči, da će mi isplaćivati ukoliko novac bude pritjecao. I još nadoda: »Ne dao Bog da te ne isplatim, jer tada bih bio veliki lopov.« Začudio sam se čujući ga gdje se služi tako jakim izrazom, ali sam istodobno po njemu zaključivao, da će mi isplatiti, čim se pruži prilika. Međutim zbivalo se sve sasvim protivno, te kada sam vidio da me prikraćuje, ja se naljutih i rekoh mu sijaset smjelih i srditih riječi, podsjećajući ga na ono, što je uvjetno rekao sebi. U međuvremenu on umre, a meni još sada duguju petsto zlatnih škuda (u času, kada se primičemo kraju g. 1566.) Imao sam još da dobijem i neki zaostatak od moje plaće, a bojao sam se, da je već možda nastupila i zastara, jer su prošle po prilici tri godine. No onda se sluči, da se vojvoda pogibeljno razboli tako da nije mogao mokriti za četrdesetosam sati, te kada je uvidio, da doktorski lijekovi ne pomažu, on se

vjerojatno obrati Bogu i naloži, da svakom budu isplaćeni zaostaci njegove plaće. Tako i meni isplatiše taj zaostatak plaće, ali mi ne isplatiše onaj dug za Perseja.

XCVII

Gotovo sam odlučio, da ne kažem više ništa o mojem nesretnom Perseju. Ali me neki vrlo znatni razlozi sile, da se vratim malo unatrag i da povežem nit prekinutoga pričanja. Mislio sam, da postupam za svoje najveće dobro u času, kada sam rekao vojvotkinji, da se više ne mogu pogađati o nečemu što nije u mojoj vlasti, jer sam unaprijed izjavio vojvodi, da ću biti zadovoljan sa svim onim, što mi on izvoli dati. Tako sam govorio u uvjerenju, da ću ga time unekoliko udobrostiviti prama meni, pa sam cijelom tom poniznošću i skromnošću kao sa shodnim sredstvom nastojao da malo utažim vojvodu. Jer je malo dana prije nego smo došli do Albizzieve nagodbe, vojvoda jasno pokazao, da se na me ljuti. Razlog je tomu bio, što sam mu se potužio na vrlo ružno postupanje, kojim su se o mene ogriješili messer Alfonso Quistello i messer Jacobo Polverino, poreski upravitelj, te više od svih gospodin Gian Battista Brandini iz Volterre. Ja sam strastvenim načinom izlagao ove moje pritužbe, kada vidjeh da vojvodu spopada neopisiva srdžba. A kako ga je spopao taj demonski bijes, on reče: »Ovaj slučaj stoji isto kao onaj s tvojim Persejem za kojega si mi zatražio deset tisuća škuda. Tebe suviše zasljepljuju tvoji probici. Zato ću ja dati procijeniti kip, pa ćeš dobiti sve ono, što ti stručnjaci dosude.« Na te riječi odmah odgovorih malo suviše bahato, a gotovo sam i planuo, što čovjek ne smije pred mogućnicima ovoga svijeta, te rekoh: »Pa kako je moguće, da moje djelo bude procjenjeno po pravoj vrijednosti, kada danas nema u Firenzi ni jednoga čovjeka, koji bi bio kadar da ga procijeni?« Na to se vojvoda još više razgoropadi, te reče mnogo srditih riječi, među kojima na primjer i ove: »U Firenzi danas živi čovjek, koji može stvoriti djelo ravno ovomu, a zato će ga umjeti i procijeniti s potpunim poznavanjem.« Time je smijerao na Bandinellija, viteza reda Sv. Jakoba. Na to rekoh: »Moj gospodaru, vi ste mi dali priliku da u najvećem umjetničkom središtu na svijetu izradim zamašno i vrlo teško djelo, a ono je dobilo pohvala više nego ijedno djelo, koje je ikada ugledalo svijetlo dana u ovoj novoj Ateni. No ono, što najviše raspiruje moj ponos, jest činjenica, što su u tome sudjelovali oni prvi majstori, koji poznaju, vode i predstavljaju umjetnost. Tako je slikar Bronzino digao glas i napisao četiri soneta puna najbiranijih i najblistavijih riječi, koje mogu nadahnuti čovjeka. On je možda, taj svemogući majstor

bio uzrok, koji je jednostavno probudio na život čitav grad i dao događaju takav odjek. A duše mi moje, slutim, da on posveti sile kiparstvu, da bi možda u njemu dosegnuo do iste veličine. I još Vam kažem, da ni moj učitelj Michelangelo Buonarroti, premda bi stvorio takovo djelo, dok je bio mlađi, on tada ne bi imao manje truda od mene. Pogotovo sada, kada je vrlo star, on ga zastalno ne bi mogao više dati. Prema tome smatram da danas nema toga, tko bi njemu bio dorastao. Tako je moje djelo dobilo najveću nagradu, koju sam mogao željeti na svijetu, a to utoliko više, što ste i vi, presvijetli, ne samo izjavili, da ste zadovoljni s mojim djelom, nego ste ga hvalili otvorenije no itko živ. Pa kakvu veću, kakvu časniju nagradu može umjetnik željeti? Ja najodlučnije tvrdim, da me niste mogli platiti ljepšim novcem, jer nema blaga na svijetu, koje bi se moglo usporediti s tim. I tako sam i prebogato nagrađen i zahvaljujem vašoj Svjetlosti iz dna svojega srca.« Na te riječi vojvoda odvrati suhoparno: »Ti valjda hoćeš reći, da nemam toliko u blagajni, da bih tebe mogao isplatiti. No ja ti kažem, da ću ti platiti više nego djelo vrijedi.« Na to odvratih: »Nisam nikada mislio, da ću od vas dobiti ikakve druge nagrade od ove, ali smatram da sam više nego isplaćen onom prvom nagradom, kojom me je podijelio umjetnički svijet i umjetničko općinstvo. A na to ću ja sada krenuti u široki svijet s milim Bogom, te ne ću više nikada zakoračiti s nogom u onu kuću, koju ste mi vi poklonili, niti ću ikada više zaželjeti da opet vidim Firenzu.«

Mi smo upravo bili u blizini crkve Sv. Felicite, a vojvoda se vraćao u palaču. Na te moje srdite riječi vojvoda se smjesta okrene u velikoj srdžbi i planu: »Nemoj putovati! Samo se čuvaj dobro da ne kreneš na put!« Tako da sam ga dopratio do same palače napola uplašen. Kada je vojvoda stigao do palače, on pozva biskupa Bartolinija, koji je nekada bio nadbiskup u Pisi, i messer Pandolfa della Stufu, te im reče, da u njegovo ime poruče Bacciju Bandinelliju, neka dobro prouči moje djelo Perseja i neka ga procijeni, jer vojvoda želi, da mi za njega plati pravičnu cijenu. Ta dva poštenjaka smjesta pronađoše spomenutog Bandinellija, te mu predaše poruku. Ali on im odgovori, da je i suviše dobro proučio to djelo i da znade suviše dobro, koliku cno vrijednost predstavlja. Ali budući da je zavađen sa mnom zbog nekih zadjevica u prošlosti, on ne želi da se nipošto prti u moje poslove. Na to ova dva plemića odvratiše: »Vojvoda nam je rekao, da vam zapovijeda — inače ćete pasti u njegovu nemilost —, da vi naznačite cijenu. Pa ako vi tražite dva ili tri dana roka za razmišljanje, da ga dobro ogledate, uzmite ih. Samo nam onda recite, što vam se čini, da zaslužuje taj trud.« Bandinelli im odvrat , da ga je temeljito proučio, a da se ne smije oglušiti na vojvodine zapovijedi. Po

njegovu sudu to je djelo u svakome smislu prebogato i lijepo, te zaslužuje šesnaest tisuća zlatnih škuda i još više. Dobri plemići o tome smjesta obavijestiše vojvodu, koji ciknu kao da ga je zmija ujela, a oni to zatim ponoviše i meni. Odgovorih im, da ni u kojem slučaju ne želim primati Bandinellijeve pohvale, budući da taj pakosnik ogovara svakoga. Te su moje riječi ponovljene vojvodi, a zbog te moje tvrdoglavosti prama Bandinelliju vojvotkinja je i zaželjela, da ja konačnu procjenu povjerim njoj. Sve ovo ispričano sušta je istina. Važno je, da istaknem samo to, da bi bilo najbolje, da sam sud o cijeni djela povjerio vojvotkinji, jer onda bih bio isplaćen u kratko vrijeme, a osim toga bi dobio i onaj višak u odmjeranju nagrade.

XCVIII

Vojvoda mi poruči po messer Leliju Torelliju, pregledniku računa u njegovoj službi, da želi da ja u brončanome bas-reljefu izradim neke svete slike za pregradu kora crkve Santa Maria del Fiore. No kako je izvođenje toga kora bio Bandinellijev pothvat, nisam htio obogaćivati njegova izrazito loša djela svojim naporima. Nacrt kora uostalom nije bilo njegovo djelo, jer se on u arhitekturu razumio kao magarac u kantar.

Nacrt je u stvari pripadao drvorescu Bacciju d'Agnolo, koji je pokvario kupolu, ali bez obzira na tvorca, glavno je bilo to, što se u njemu ne vidi dara. Nešto zbog Bandinellija, a nešto zbog ružnoće, ja nisam nipošto želio da sudjelujem u tom pothvatu. Ali iz razumljivih obzira uvijek sam uvjeravao vojvodu, da ću izvesti sve, štogod mi on zapovjedi. Za to je presvijetli zapovjedio upraviteljima gradnje te crkve, da se sporazume sa mnom, i to u tome smislu, što mi je presvijetli htio dati samo moju plaću od dvjesta škuda na godinu, a sve su druge troškove imali podmirivati ti upravitelji gradnje iz zadužbine za tu gradnju. Kada sam se dakle pojavio pred njima, ti mi upravitelji ponoviše u cjelini zapovjedi, koje su dobili od vojvode. Meni se činilo, da pred njima mogu mnogo otvorenije iznijeti svoje stanovište, te im počeh dokazivati, da bi toliki bas-reljefi predstavljali ogroman trošak, koji bi bio potpuno bačen u tutanj. I iznesoh im sve razloge u prilog tomu. Moje je razlaganje djelovalo na njih uvjerljivo. Prvo i prvo, onaj raspored kora bio je potpuno neispravan, on je izveden protivno svakome računu, u njemu se nije vidjelo ni umjetnosti, ni udobnosti, ni dražesti, ni jasnog oblika. A drugo, oni će bas-reljefi dobiti takav položaj, da će stajati odveć nisko oku, te će kao takvi postati mjesto za mokrenje pasa i biti neprestano za-

gađeni svakom nečistoćom. Nadodah, im, da iz navedenih razloga ne ću ni za živu glavu izrađivati dotične bas-reljefe. Ali dometnuh i to, da bi mi bilo neugodno da u tutanj bacim ostatak svojih najboljih godina i da ne služim vojvodi, kojemu sam želio da toliko omilim i služim. Ali pak, ako vojvoda na silu hoće, da mu moji žuljevi budu od vrijednosti, neka mi povjeri da izvedem srednja vrata iste crkve del Fiore. To bi djelo ravno padalo u vidno polje gledalaca i bilo bi kudikamo značajnije za slavu presvijetloga. A ja bih se ugovorno obavezao, ako ga ne izradim bolje od najboljih vrata u crkvi Svetoga Ivana, da za svoj trud ne ću uzeti ništa. Naprotiv ako ga izvedem po svojem obećanju, zadovoljit ću se, da ga podvrgnu procjeni, a nakon toga, neka mi isplate tisuću škuda manje od onoga, što dosude najstroži stručnjaci. Moja predložena osnova jako se svidje građevnim upraviteljima, te odoše vojvodi, da se o njoj porazgovore. Jedan od njih je bio Piero Salviati. Oni su mislili iznijeti pred vojvodu nešto, što će mu se veoma svidjeti. No dogodi se potpuno obratno: on reče, da sam ja sebi uvrtio u glavu, da uvijek radim sve protivno od onoga, što on želi. I tako se spomenuti Piero rastane od vojvode neobavljena posla. Jedva sam zato dočuo, odmah se požurih vojvodi, koji se pokaza prilično gnjevan na me. Ja prije svega zamolih, neka me blagoizvoli saslušati, a on mi obeća, da hoće. Tako ja počeh od samoga početka, te mu s toliko valjanih razloga prikazah, gdje je istina, rastumačivši mu da bi badava utrošio mnogo novaca. Već s time ga znatno ublažih. A onda nastavih i predložih, ako mu se ne sviđa, da napravim ta vrata, da je nužda izgraditi dvije propovijedaonice za taj kor, a to bi imala biti dva velika djela, na diku njemu, na koj ma bih načinio mnoštvo brončanih prizora u bas-reljefu s mnogo ornamenata. Time ga potpuno smekšah, a on mi povjeri, da izradim modele. Načinih više modela, koji su me stajali velikoga truda, a među ostalim izradih jedan model propovijedaonice s osam strana s mnogo više ljubavi nego sve druge, te mi se činilo, da će biti mnogo podesniji od njih za svrhu, kojoj je namijenjen. Pa kada sam ih nosio više puta u palaču, presvijetli mi poruči po g. Ceseru, čuvaru rušnice, da mu ih ostavim. Pošto ih je vojvoda pregledao, vidjeh, da je izabrao onaj, koji je bio najmanje lijep. Nekoga me dana dozove sebi, a kada smo se upustili u razgovor, razjasnih mu i dokazah s mnogo razloga, da će onaj s osam strana biti najprikladniji za tu svoju svrhu i kudikamo najljepši za oko. Vojvoda mi odgovori, da hoće, da bude četverouglast, jer se njemu najviše sviđa takva propovijedaonica. I tako se zadrža dosta dugo u prijateljskom razgovoru sa mnom. Nisam propuštao priliku, da mu kažem sve ono, što sam

morao da kažem u obranu umjetnosti. Moguće je, da je vojvoda i vidio, da imam pravo, ali je ipak uporno ostajao kod svojega. Ne znam. Svakako stoji, da je prošlo mnogo vremena, a da o tome nije kazano ni riječi više.

XCIX

U to je vrijeme veliki mramor za tesanje Neptuna dovežen na rijeku Arno, a onda rječicom Grieve na put za Poggio Caiano, da bi mogao biti lakše dopremljen u Firenzu onim ravnim putem, na koji sam došao da ga vidim. I premda sam pouzdano znao, da ga je vojvotkinja vlastitom odlukom dodijelila vitezu Bandinelliju, ja nisam osjećao zavisti prama Bandinelliju, nego sam samo žalio taj nesretni mramor. Primijetite činjenicu: ako loša sudbina prijeti nekoj stvari, a vi pokušate, da je spasete od tog očiglednoga zla, postizavate samo to, da padne u još mnogo gore zlo. Tako se dogodilo, kada je taj mramor upao u ruke Bartolomea Ammannata,* kako ću to iznijeti na svojemu mjestu. Čim sam vidio taj prekrasni mramor, izmjerih njegovu visinu i njegovu debljinu sa svih strana i na povratku u Firenzu izradih više malih modela, kako bih ga mogao upotrijebiti. Zatim pođoh u Poggio Caiano, gdje su u taj čas boravili vojvoda, vojvotkinja i nasljednik prijestolja. Nađoh ih sve za jelom, ali su vojvoda i vojvotkinja jeli zasebno, te se zbog toga zadržah u razgovoru s nasljednikom prijestolja. Naš je razgovor potrajao duže vremena. Vojvoda koji je bio u susjednoj sobi, mogao je čitavo vrijeme čuti naše glasove, te me on vrlo prijazno dozva. Kada sam se našao pred vojvodskim parom, vojvotkinja se poče razgovarati sa mnom vrlo ljubaznim riječima. Kako je razgovor skakao s predmeta na predmet, ugrabih priliku da spomenem onaj prekrasni mramor, koji sam vidio, te naglasih, kako su naši preci stvorili tako bujan umjetnički život u Firenzi samo zato, što su probudili slobodno natjecanje među svim darovitim umjetnicima pojedinih struka. »Samo buđenjem inicijative svih vrsnih pojedinaca izgrađena je ona divna kupola crkve Svete Marije, prekrasna vrata crkve Svetog Ivana i toliko drugih crkava i kipova, a to je najljepša kruna našega grada, koji je od staroga vijeka pa do danas u pogledu građenja i klesanja ostao bez premca.« Vojvotkinja se u taj čas naljuti i reče mi, da prekrasno zna, na što ja smjeram, ali neka u njenoj nazočnosti više nikada ne povedem riječ o tom mramoru, jer je njoj taj razgovor neugodan.

* Bartolomeo Ammannato; Sansovinov učenik. Među ostalim sagradio je dvorište glasovite palače Pitti u Firenzi.

Ja joj odgovorih: »Vi mi dakle zamjerate, što hoću da se savjesno zauzimam za probitke vašega svijetloga para i da se iz svih sila zalažem, da budu najrazložnije zadovoljene vaše potrebe? Uvažite ovo, moja gospodarice: ako vi pristanete da svaki majstor izradi svoj model Neptuna, mjesto da, kako ste htjeli, predate narudžbu samo Bandinelliju, to će natjerati Bandinellija, da se već iz častohljeplja prihvati sastavljanja modela s mnogo većim marom nego bi učinio, ako bude bez takmaca, te ćete na taj način, vi gospodari, požnjeti mnogo bolje plodove i ne ćete obeshrabriti polet umjetničkoga svijeta našega grada. Vi ćete vidjeti, u kome gori ljubav za dobro, mislim za lijepi stil ove divne umjetnosti, te ćete pokazati, da i vi sami na svojem visokom položaju nju volite i razumijete.« Vojvotkinja mi u nastupu srdžbe dovikne da mlatim praznu slamu, te da ona hoće, da taj mramor pripadne Bandinelliju. Ona dometne: »Upitajte o tom vojvodu! I moj muž hoće, da pripadne Bandinelliju.« Čim je to vojvotkinja izustila, vojvoda, koji je cijelo vrijeme mučao, oglasi se ovim riječima: »Ima već dvadeset godina što sam u kamenolomu dao polomiti taj lijepi mramor navlaš za Bandinellija, te s pravom hoću, da ga Bandinelli dobije i da bude njegov.« Odmah se okrenuh vojvodi i rekoh: »Moj gospodaru, molim vas, da budete toliko snošljivi, te mi dopustite, da kažem par riječi, koje će vam biti dobrodošle.« Vojvoda mi reče, neka kažem sve, štogod mi duša želi, on će me slušati. Onda rekoh: »Znajte, moj gospodaru, da je onaj mramor, od kojega je Bandinelli isklesao Herkula i Kaka u kamenolomu bio izrađen za velikoga Michelangela. Ovaj je načinio model Samsona s četiri lika, koji bi postao najljepše djelo na svijetu, a vaš je Bandinelli isklesao samo dva lika, loše izvedena i jadno skrparena. Naš umjetnički svijet zato još i danas oplakuje nepravdu nanesenu tom lijepom mramoru. Vjerujem, da je zalijepljeno preko tisuću soneta na sramotu toga nakaznoga djela, a znam da se vi toga izvrsno sjećate. Pa zato, moj svijetli gospodaru, ako su oni ljudi, na kojima je bila odluka, bili toliko glupi, da oduzmu taj lijepi mramor Michelangelu, za kojega je polomljen, i predadu Bandinelliju, koji ga je na vid oka nagrdio i pokvario, možete li dopustiti, da i ovaj prekrasni mramor opet dopadne šaka Bandinelliju, koji će ga pokvariti, mjesto da ga podate nekome talentu, koji će ga uljepšati i najbolje iskoristiti u pravu umjetničku svrhu? Dopustite, moj gospodaru, neka svaki onaj, koji se želi natjecati, sastavi svoj model i neka ga izloži pred očima javnosti, a vi ćete čuti, što o tome kaže umjetnička kritika. Onda ćete vi svojim bistrim umom umjeti izabrati najljepše. Na taj način vi ne ćete bacati u tutanj svoj novac i ne ćete oduzimati polet ovome živahnome umjetničkom pokretu, koji je danas jedinstven na svijetu, a vama služi samo na slavu.«

Vojvoda, pošto me je vrlo dobrostivo saslušao, odjednom se digne sa stola, okrene se meni i reče: »Deder, moj Benvenuto, načini model i zasluži taj lijepi mramor, jer ti mi kažeš pravu istinu, a ja to priznajem.« Vojvotkinja zatrese glavom kao da mi prijeti i ljutito nešto progunđa. Ja se duboko naklonih svijetlome paru i vratih se u Firenzu, jer me je obuzela groznica, da žurno prihvatim model u ruke.

Kada se vojvoda vratio u Firenzu, on bez ikakve najave dođe u moju kuću. Tu mu pokazah dva različita mala modela. On ih doduše pohvali obadva, ali reče, da mu se jedan dopada bolje od drugoga, te napomene, da zato izradim taj bolji, jer da mi to ne će biti na odmet. Vojvoda je već vidio modele Bandinellija i još drugih umjetnika, ali je kudikamo više hvalio ovaj moj. Tako su mi ispričali mnogi od njegovih dvorjanika, koji su to čuli svojim uhom.

Vrijedilo bi zapisati još mnogo toga. Ovdje spominjem samo značajan mali događaj, koji osvijetljuje tadašnje prilike. Kada je u Firenzu došao kardinal Santa Fiore, vojvoda ga pozove u Poggio a Caiano. Za vrijeme putovanja oni naiđoše na mramornu gromadu. Kardinal, kada je vidio mramor, izrazi o njemu najpovoljnije mišljenje, a onda upita vojvodu, kome će ga predati na klesanje. Vojvoda bez razmišljanja odgovori: »A komu nego Benvenutu, koji je izradio prekrasan model u tu svrhu.« Meni to posvjedočiše vjerodostojni ljudi. Zbog toga krenuh u posjet vojvotkinji i ponesoh joj par zgodnih stvarca iz moje zlatarne, a ona ih primi s pravom dragošću. A onda me upita, na čemu sada radim. Ja joj odgovorih: »Moja gospodarice, mene je spopala mušica, da izradim jedno od najlepših djela, što ga može zamisliti ljudski duh: a to je razapeti Krist od potpuno bijeloga mramora na križu od potpuno crnoga mramora. Taj Krist je velik kao visoki čovjek u prirodnoj veličini.« Ona me na to upita, što namjeravam učiniti od toga djela. Ja joj rekoh: »Znajte, moja gospodarice, da ga ne bih ustupio ni kupcu, koji bi mi ponudio dvije tisuće zlatnih dukata. Jer nikada se čovjek nije podvrgnuo tako teškomu trudu za takvo djelo, pa se ni ja ne bih obavezao da ga izradim kao narudžbu ni za kojega mogućnika sve od straha da se ne obrukam. Zato sam svojim novcem kupio dvije vrste mramora, a imao sam u službi oko dvije godine šegrta, da mi pomaže. Te nešto mramor, nešto željeza, kojima je pričvršćen, nešto plaća, on mene stoji preko trista škuda. Ali kada uračunam i moj rad, ja ga ne bih dao ni za dvije tisuće škuda. Samo ako vas smijem zamoliti da mi udovoljite jednoj želji, koja je potpuno dopuštena, ja ću vam ga rado darovati bez uzvrata. Molim vas samo za ovo: a to je da ne istupate ni u prilog meni ni protiv mene u pitanju modela, koje vojvoda raspisuje za veliki mramor za Neptuna.« Ona plane, te se razgnjevljeno

okosi: »Dakle tebi nije ni najmanje stalo ni do moje potpore ni do mojega protivljenja?« — »Naprotiv, ja držim u velike do njih, gospodarice moja: zašto bih vam inače ponudio kao dar djelo, koje procjenjujem na dvije tisuće dukata? Ali ja se toliko pouzdavam u naporni rad i u učenje, kojima sam posvetio godine života, da sam uvjeren, da ću steći prvenstvo, čak i da se natječem s onim velikim Michelangelom, od kojega sam jedinoga (isključujem sve druge učitelje) naučio sve ono, što znam i umijem. Duše mi moje, meni ne bi bilo žao, da Michelangelo načini svoj model: u utakmici s mojim tako slavnim učiteljem, ja bih mogao ipak mnogo dobiti, dok je utakmica s drugima potpuno jalova.« Čim sam ja završio, ona se digne prilično ljutita, a ja se vratih svojemu radu, dotjerujući svoj model što sam brže mogao. A kada sam ga završio, vojvoda dođe da ga vidi, a pratila su ga dva poslanika: poslanik ferarskoga vojvode i poslanik vlade u Lucci. Model se vojvodi uvelike svidje i on izjavi poslanicima: »Benvenuto je majstor, zbilja je on zaslužio mramor!« Oba me poslanika počeše maziti, a osobito poslanik grada Lucce, koji je bio učen čovjek s doktorskom diplomom. Ja sam se bio ponešto udaljio, da oni uzmognu slobodno reći sve, što im sune u glavu, ali kada sam čuo da me hvale, odmah im se približih i rekoh vojvodi: »Moj gospodaru, vi biste morali poduzeti još jedan vrlo potreban korak, upravo mjeru opreza, naime narediti da zanimani načine još jedan glineni model točno veličine i srazmjera toga mramora. Tako biste mnogo bolje mogli prosuditi, tko ga zaslužuje, te vam kažem: ako ga podate onome, koji ga ne zaslužuje, ne ćete se ogriješiti onoga, koji ga zaslužuje, nego o sebe sama, jer ćete sami požnjeti svu štetu i sramotu. Naprotiv, ako postupate protivno, te ga podate onome, koji ga zaslužuje, vi ćete u prvome redu steći zamjernu slavu i uložiti ćete korisno svoj novac, te će mjerodavni suci s pravom zaključiti, da vi volite umjetnost i da je razumijete.«

Čim je to čuo, vojvoda naprosto slegne s ramenima i uputi se k vratima, ali poslanik Lucce reče vojvodi: »Gospodaru, ovaj je vaš Benvenuto grozan čovjek.« Vojvoda odgovori: »Još i grozniji nego vi mislite. A za nj bi bilo tisuću puta bolje, da nije takav, jer bi on u ovome času imao dosta toga, čega nema.« Te mi je riječi doslovno ponovio isti poslanik, koji me je gotovo psovao zbog takvoga ponašanja. Ja mu rekoh da želim svake sreće svojemu gospodaru kao njegov privrženi i vjerni sluga, ali da laskanje nije moje zanimanje.

Prođe samo još nekoliko nedjelja, a u to Bandinelli umre. Njegovu su smrt prepisivali kalašenju, ali su neki tvrdili, da mu je srce puklo od žalosti, što nije dobio taj nesuđeni mramor.

CI

Pokojni Bandinelli je na vrijeme dočuo, kako sam ja izradio ono raspelo, o kojemu sam govorio; on odmah nače komad mramora i istesa onu Majku Milosrđa, koju vidimo u crkvi Annunziate. Ja sam međutim odredio svoje raspelo za crkvu Santa Maria Novella i već sam pribio kukice, da ga namjestim. U to podnesoh molbu, da mi barem dopuste, da pod podnožje mojega raspela u zemlji izgradim grobac, kamo bi imali biti pohranjeni moji smrtni ostaci. Redovnici mi odgovoriše, da mi to ne mogu dopustiti, ako prije ne upitaju svoje upravitelje gradnje. Ja im odbrusih: »Redovnici, zašto niste upitali upravitelje gradnje prije nego sam počeo namještati moje lijepo raspelo, jer ste me pustili da bez njihovog dopusta pribijem kukice i druge stvari?« To me je toliko ozlojedilo, da nisam više htio dati crkvi Santa Maria Novella plod mojih žuljeva, premda su mi kasnije ti upravitelji gradnje došli u posjet i molili me zato. Odmah se obratih crkvi Annunziate, te počeh pregovarati na podlozi, je su li voljni da mi ostave prostora za moju grobnicu kako sam tražio od druge crkve. Dostojni mi redovnici Annunziate svi složno odgovoriše, neka samo objesim raspelo u njihovoj crkvi i neka po svojoj želji i nahođenju podignem svoju grobnicu. Bandinelli, je istom kad je za to dočuo, počeo u velikoj užurbanosti dovršavati svoju Majku Milosrđa i zamoli vojvotkinju, da isposluje za nj onu kapelu, koja je pripadala obitelji Pazzi. Jedva jedvice je dobije, a čim ju je dobio, on se prihvati rada na svojemu djelu, ali ga nije potpuno završio u času kad je umro. Vojvotkinja izjavi, da ga je ona podupirala u životu i da će ga podupirati čak i poslije smrti, te premda je on mrtav, da se ja sa svoje strane ne smijem nikako nadati, da ću dobiti taj mramor.

Na to mi jednoga dana, kada smo se susreli na ladanju, mešetar Bernardone javi, da je vojvotkinja već podijelila mramor drugome, a ja mu odgovorih: »Gle nesretnoga mramora! U Bandinellijevim rukama bi prošao loše, no u Ammannatovim će stradati sto puta gore.«

Vojvoda je međutim meni naredio, da izradim glineni model u veličini, koja bi odgovarala mramoru, te me je snabdijevao drvima i glinom; on mi dade urediti malu pregradu u Loggi, gdje se nalazi moj Persej, i plaćao mi je jednoga nadničara. Ja se prihvatih rada s najvećom mogućom brižnošću i načinih drveni skelet u suglasju s mojim zdravim načelima, te sam sretno završavao model ne obaziruć se ni najmanje na to, što ga ne ću oživotvoriti u mramoru, jer sam već bio s time načisto, da je vojvotkinja donijela odluku, da ga ja ne smijem dobiti. Zato nisam više sebi ni tro glave, samo mi se mililo da se podvrgavam tomu trudu, jer sam bio uvjeren, da će vojvot-

kinja, koja je ipak umna osoba, kada vidi moj projekt, požaliti, što je nanijela toliku nepravdu i mramoru i samoj sebi. Jedan je model izradivao Giovanni Fiammingo* u samostanu Santa Croce, drugi Vicenzo Danti iz Perugie, u kući Ottavija Medicija, jedan treći Mosca u Pisi, jedan četvrti Bartolomeo Ammannati u Loggi, koju smo nas dvojica podijelili u tu svrhu. Ja sam već sve zasnovao i htio početi s modeliranjem glave, koju sam već bio skicirao, kada nekoga dana vojvoda izađe iz palače, a slikar Giorgetto** povede ga u Ammannatovu pregradu, pa mu pokaže Neptuna, na kojem je Giorgio radio više dana svojom rukom skupa s tim Ammannatom i sa svim njegovim radnicima. Po onome, što je meni ispričano, vojvoda, dok je gledao, bio je prilično nezadovoljan, te premda mu je Vasari nastojao zaglušiti uši svojim brbljanjem, da odvrati njegovu pozornost, vojvoda je samo klimao glavom, te se najzad okrene svojemu pratiocu Gian Stefanu i reče mu: »Idi i upitaj Benvenuta, da li je njegov gorostas toliko uznapredovao, da bi se on udostojao dati mi mogućnsti, da malo zavirim na nj.« Taj messer Gian Francesco donese mi vrlo uljudno i dobrostivo vojvodinu poruku. Tomu još nadoda, ako moje djelo nije zrelo za pokazivanje, da to mogu otvoreno izjaviti, jer vojvoda zna, da sam uživao slabo ičije pomoći za tako zamašan pothvat. Odgovorih, da molim presvijetloga, neka samo dođe, pa ako je moje djelo možda slabo poodmaklo, on ima toliko pronicavosti da može izvrsno prosuditi, kakvo će biti, kada bude gotovo. Taj plemić ponese moj odgovor vojvodi, koji se rado i pripravno dazove. Čim je ušao u moj dio iste lože, on uperi pogled na moj model: u njegovim očima sam mogao pročitati zadovoljstvo. A onda obiđe sobicu uokolo zaustavljajući se pozorno na četiri prostrana gledišta, kako bi učinio neki vješti stručnjak. Zatim pokaže svojim izrazima i kretnjama, da je zanesen, te reče samo ovo: »Benvenuto, ti imaš još samo da ga malo konačno izgladiš.« Onda se okrenu osobama iz svoje pratnje i toplo pohvali moje djelo s ovim izrazima: »Mali model, koji sam vidio u njegovoj kući, znatno mi se dopao, ali je ovaj rad nadmašio vrsnoću toga modela.«

CII

Pazite sada, što je dopustilo Bog, koji čini sve za naše dobro. Ja otvoreno kažem, da on brani sve one, koji ga ispovijedaju i u nj vje-

* Giovanni Fiammingo, nazvan Gianibologna (1524.—1608.) poznati kipar.

** Slikar Giorgio Vasari, poznati pisac knjige »Životi najvrsnijih slikara, kipara i graditelja« i t. d. O njemu smo već govorili u jednoj prethodnoj bilješci.

ruju. Tih dana dođe meni neka hulja iz Vicchija po imenu Pier Maria d' Anterigoli, nareče Sbietta. On je po struci ovčar; no kako je bliski rođak meser Guida Guidija, liječnika i sadašnjega predstojnika Pescie, ja ga primih i saslušah. On mi ponudi, da će mi ustupiti neki posjed na doživotno uživanje. Nisam mario da pregledam taj posjed, jer sam bio zauzet dovršavanjem modela gorostasnoga Neptuna, a osim toga to nije bilo ni potrebno, jer mi je on htio prodati samo pobiranje ljetine, a o njemu mi je napisao kratku bilješku, koliko iznosi u mjerama žita, vina, ulja, kestena i peradarskih proizvoda. Sračunah, da cjelokupni taj prihod u tadašnje doba vrijedi mnogo više od sto zlatnih škuda, te mu dadoh šesto i pedeset škuda uračunavši u to i poreze. Stvar je protekla tako, da kada mi je Sbietta vlastoručno napisao i potpisao, da će mi uvijek do kraja moga života dopremati dotičnu ljetinu, meni nije bilo ni brige da vidim taj posjed. Ali se zato što sam savjesnije mogao nastojah obavijestiti, da li su taj Sbietta i njegov brat don Filippo tako imućni, da mogu biti spokojan. U zbilji mi mnoge različne osobe iz kruga njihovih znanaca zajamčiše da mogu biti bez svake brige. Mi pozvasmo po zajedničkom dogovoru Pier Francesca Bertoldija, bilježnika kod trgovačkog sudišta. Ponajprije mu turih u ruke popis svega onoga, za što mi je Sbietta jamčio, misleći da to moramo nabrojiti u slovu ugovora. Ali ipak se čini, da ja nisam bio dovoljno revan ni budan, jer onaj bilježnik, koji je pisao ispravu, zapisao je dvadeset i dva međaša, koje mu je nabrojio Sbietta, a u pogledu mene, zaboravio je unijeti u ugovor onaj proizvod zemlje, koji mi je ponudio prodavalac. To je razumljivo, jer sam ja radio, dok je bilježnik pisao. I dok je on mukotrpno smišljao spis i pisao dugo, nekoliko sati, ja sastavih veliki dio Neptunove glave. Kada je ugovor konačno zaključen, Sbietta poče da me razmazuje najvećim obzirima, a ja sam mu slično uzvraćao. On mi je darivao kozlića, sirova, kopuna, urda i mnogo voća tako da sam se pomalo i rumenio od stida. No za uzvrat te ljubeznosti svaki put, kada bi on navratio u Firenzu, ja bih ga izveo iz svratišta i dao mu da odsjedne kod mene. Pa više puta, kada bi on bio s ponekim od svojih rođaka, ja bih poveo i njih. Tako mi nekoga lijepoga dana sve onako u pola šale prigovori, da je prava sramota, kada sam kupio posjed, što sam već propustio toliko tjedana i što ne mogu da se odlučim i da za dva tri dana ostavim svoje radove radnicima i dođem da ga obiđem. Njegovo mu je ulagivanje utoliko uspjelo, da sam ja u zao čas odlučio da obiđem posjed. Sbietta me dočeka u svojoj kući s toliko maženja i toliko počasti, da me ne bi bolje dočekao ni sam vojvoda. Njegova mi se žena ulagivala još više od njega. Tako je to bratimljenje potrajalo poduže sve, dok nisu dočekali čas da izvedu ono, što su smislili on i njegov brat don Filippo.

CIII

Pospješivao sam svoj rad na Neptunu i već sam ga u cjelini skicirao, kako sam gore rekao, po izvrsnoj metodi, koje nije ni upotrebljavao ni poznavao nitko prije mene. Premda sam bio na čistu, da zbog već spomenutih zapreka ne ću dobiti mramor, vjerovao sam, da ću naskoro biti gotov s modelom i da ću ga odmah izložiti na javnome trgu isključivo zbog svojega zadovoljstva. U to doba godine već je bilo toplo i ugodno, tako da sam se na ulagivanje onih dvaju lopova neke srijede, kada su dva blagdana padala jedan za drugim, krenuo iz mojega ljetnikovca u Trespianu. Toga sam dana tako obilno objedovao, da je nedostajalo manje od četiri sata do zalaska sunca kada sam stigao u Vichio. Već na vratima toga mjestanca susretoh don Filippa, jer se činilo da on očekuje moj dolazak. On me dočeka kao brat brata i povede me u Sbiettinu kuću, gdje nađosmo njegovu besramnu ženu. I ona mi se pretjerano ulagivala, a ja joj darovah prekrasan slamnati šešir na njenu opasku, da nikada nije vidjela nešto ljepšega. Njenoga muža još nije bilo u tome času kod kuće.

Kada se približilo veče, mi večerasmo svi zajedno u velikom veselju. Zatim mi podijeliše vrlo pristojnu sobu, u kojoj otpočinuh u savršeno čistom i urednom krevetu, a moja dva sluge dobiše sobu i krevete, koji za njih nisu bili ništa gori. Ujutro, kada sam se ustao, opet iste ljubaznosti. Pođoh da obiđem svoj posjed, koji me se dobro dojmio, te mi predadoše neke količine pšenice i drugoga žita. Kada sam se vratio u Vicchio, pop don Filippo mi reče: »Benvenuto, budite bez brige. I ako u ovaj čas možda niste našli sve ono, što smo vam obećali, možete biti spokojni. Vi imate posla s poštenjacima, pa ćemo mi ispuniti obavezu i povrh obećanja. Morate uostalom znati da smo otpustili zakupca, jer je propalica.«

Taj se težak zvao Mariano Rosegli, a on mi je ponovio više puta: »Pazite se dobro; na kraju ćete vidjeti, tko je od nas dvojice veći propalica.« Dok mi je govorio te riječi, ovaj se seljak prepredeno cerekao mašući glavom kao da hoće da kaže: »Samo naprijed, pa ćeš vidjeti, da li imam pravo.« Na to su me spopadale nejasne zle slutnje, ali nisam mogao ni sanjati, što me čeka. Kada sam se vratio s posjeda, koji je od Vicchija udaljen dvije milje u pravcu Apenina, nađoh popa Filippa, gdje me očekiva sa svojom uobičajenom prijaznošću. Tako krenusmo svi zajedno da se pogostimo; to nije bio redoviti objed, već vrlo masna zakuska.

Zatim se uputih na malu šetnju po ulicama Vicchija. Sajam je već počeo. Opazio sam, da me svi mještani Vicchija promatraju kao bijelu vranu. No više od svih u me je piljio neki poštenjak, koji se

već prije više godina nastanio u Vicchiju, a kojemu je žena prodavala kruh. On posjeduje negdje na udaljenosti od pune milje neki svoj valjani posjed, pa je zato zadovoljan da živi na ladanju. Taj poštenjak stanuje u nekoj mojoj kući u Vicchiju, koja mi je ustupljena s pravom na isti posjed, koji se zove »Posjed della Fonte.« On mi pristupi i reče: »Stanujem u vašoj kući, te ću vam u svoje vrijeme platiti najamninu. Čak ako je tražite unaprijed, ja ću vam je isplatiti kadgod i kakogod hoćete. Glavno je, da vi uvijek budete zadovoljni.« A dok smo se mi razgovarali, ja vidjeh, da taj čovjek pilji u me čvrstim pogledom svojega oka. Meni se taj pogled tako silno dojmio, da ga upitah: »No, pobogu brate Giovanni, zašto ste vi već toliko puta čvrsto upiljili pogled u me?« Taj mi poštenjak odgovori: »Reći ću vam rado, ako mi kao častan čovjek obećate, da ne ćete nikom izdati, da sam vam to ja rekao.« Ja mu dakako obećah. Tada mi on reče: »Znajte, da se pred samih par dana ona popina don Filippo hvastao prepredenostima svojega brata Sbiette i pričao, kako je on prodao svoj posjed na doživotno uživanje nekome starcu, koji zacijelo ne će doživjeti ni do kraja godine. Vi imate posla s lopovskom družinom. Zato dao Bog da poživite što duže, ali otvorite oči i pazite dobro, jer je tu oprez na mjestu. Ne kažem vam ni riječi više.«

CIV

Uputih se da se prošetam po tržnici, a tu nađoh Gian Battista Santinija. Onaj naš pop Filippo povede obojicu na večeru. Kako sam već prije rekao mi smo još imali četiri sata danje svjetlosti pred sobom. Večeralo se tako rano samo za ljubav meni, jer sam najavio da ću se večerom vratiti u Trespiano. Zato žurno priredišе večeru. Sbiettina žena imala je pune ruke posla, a tako napose i neki Cecchino Butti, njihov vjerni ortak. Kada su već bile gotove salate, te je društvo htjelo zasjesti za trpezom, ona vraška popina zlobno se cereći reče: »Morate me svakako ispričati, ako ne mogu večerati s vama budući da me zove neki važan posao, u kojem zapravo zamjenjujem svojega brata. A kako njega nema ovdje, moram ga ja zastupati.« Svi smo ga molili, nek ostane, ali nam nije uspjelo da ga odvratimo od njegove namjere. On se udalji, a mi počesmo večerati. Kada smo pojeli salate na velikim zajedničkim tanjurima, počeše nam dijeliti kuhano meso: pred svakoga od nas postaviše po jednu zdjelicu. Santino, koji je sjedio za stolom sučelice meni, reče: »Vama daju posuđe različito nego svima drugima. Jeste li ikada

vidjeli nešto ljepšega?« Ja mu rekoh, da nisam na to obraćao pozornost. On nastavi nagovarajući me, da pozovem k nama za sto Sbiettinu ženu; ona i onaj Cheschino Buti trčali su tamo i ovamo kao da imaju vraški važnoga posla. Na kraju ja počeh tako toplo moliti tu ženu, da se morala odazvati. Ona sjedne za stol, ali se potuži: »Dakle vam se moje jelo ne sviđa, budući da jedete tako malo?« Kada sam ja nekoliko puta pohvalio večeru i izjavio joj, da nisam nikada jeo s većim tekom ni bolje jelo, napokon zaključih, da ne jedem preko sitosti. Ja se ni za časak ne bi dosjetio, zašto ta baba tako navaljuje da jedem. Kada smo završili s večerom, do zalaska sunca nisu mi ostajala ni tri sata, a ja sam se želio iste večeri vratiti u Trespiano, da bih se sutradan mogao pojaviti na mojemu radu u Loggi. Zato rekoh zbogom svima, zahvalih se ženi i otiđoh. Nisam prevalio ni tri milje, kada mi se učini, da mi sav želudac gori. Grčio sam se u bolovima tako da mi se kratki put do mojega posjeda u Trespianu činio beskonačna kalvarija. Zahvalivši Bogu ja s teškom mukom stigoh po mraku, te se odmah pripravih da legnem na počinak. Noću nisam mogao ni za tren sklopiti oka, a onda me spopade takav proljev, da sam više puta morao izlaziti na nužnik. S toga, kada se razdanilo, kako sam osjećao da mi stražnjica gori, htjedoh vidjeti, šta je. Ja otkrih, da je krpa, kojom sam se brisao, sva okrvavljena. Odmah mi sinu misao, da sam morao pojesti nešto otrovno. Ja sam sad ovako sad onako razbijao glavu pitanjem koji bi to bijes mogao biti. Onda se sjetih da mi je ona Sbiettina žena davala tanjure, zdjele i zdjelice različite nego drugima, već po sebi sumnjiva okolnost, a da osim toga onaj popina Sbettin brat nakon toga što se silno trudio da me dovede u goste nije htio ostati za večerom s nama. Onda to povezah s okolnošću, kako se taj pop hvastao, da je njegov brat napravio unosan posao prodavši na doživotno uživanje imanje starcu, koji ne će doživjeti ni kraja godine. Te mi je riječi priopćio onaj poštenjak Giovanni Sardella. Iz svega sam mogao povući zaključak, da su mi oni dali u zdjelici za umak, koji je bio lijepo pripravljen i ukusan za jelo, dozu sublimata. Sublimat naime uzrokuje sve te bolove i simptome, koje sam opažao na sebi. Ali kako je moj običaj da uz meso jedem malo umaka ili začina osim obične soli, tako sam pojeo samo dva komadića umaka, mada je bio tako slastan za usta. I onda se sjetih, u koliko me je navrata ta Sbiettina žena srdačno nagovarala da pojedem onaj umak. Tako sam morao sigurno kao što su dva puta dva četiri zaključiti, da su mi u taj umak sasuli ponešto sublimata.

CV

Premda su me od toga otrovanja mučili grozni bolovi, ja sam svejedno ustajao i odlazio u Loggiju, da radim na orijaškome Neptunu. Ali je loša posljedica toga bila, da me je nakon malo dana tako shrvala bolest, da sam se morao trajno zavaliti u krevet. Čim je vojvotkinja dočula da sam se razbolio, ona smjesta, bez ikakvog natječaja povjeri rad na tome prokletome mramoru Bartolomeu Ammannatu, koji mi poruči po nekome gospodinu, da je moj model potpuno beskorisan, jer je on dobio mramor. Taj vjesnik je bio jedan od udvarača Bartolomeove žene. Ona ga je pretpostavljala drugima zbog njegove prijaznosti i šutljivosti, a sam Ammannato mu je u svemu išao na ruku. O tome bih imao ispričati mnogo toga, ali se ne ću povesti za primjerom njegova učitelja Bandinellija, koji je brbljanjem zastranio izvan područja umjetnosti. Glavno je, da sam ja odgovorio, da sam uvijek slutio, da će se tako završiti, pa neka on preporuči Bartolomeu, da pošteno zasuče rukave, da bi dokazao, da je zahvalan sudbini za tu milost, koju mu je nezasluženo podijelila. Ta me je neugodna vijest zatekla u krevetu. Ja sam ležao i ležao, a liječio me je onaj izvrsni doktor medicine Francesco da Monte Varchi, a kirurška mi je pomoć pružao Raffael de' Pilli. Meni je naime sublimat tako sažgao guzično crijevo, da nisam mogao zadržavati izmeta. Doktor Francesco je ustanovio, da otrov nije postigao svoje krajnje posljedice, jer ga nije bilo dovoljno, da bi skršio krepčinu moga jedroga tjelesnoga ustrojstva. Zato mi jednoga dana poviknu: »Benvenuto, zahvali Bogu, jer si dobio bitku! Ne boj se, ja ću te izliječiti za inat huljama, koji su te htjeli uklon ti sa svijeta.« Na to i Raffaellino reče: »Ovo će biti jedno od najljepših i najtežih liječenja u terapiji. Znaj, Benvenuto, ti si progutao dobru pilulu sublimata.« Na te ga riječi doktor Franceso prekinu: »Možda je to bila kakva otrovna gusjenica?« Ja odgovorih, da znam sasvim sigurno, koji je to otrov i tko mi ga je dao, te na to svi umuknusmo. Njih su me dvojica liječila više od punih šest mjeseci, a prošlo je preko godine dana, prije nego mi se vratila životna radost i sva moja snaga.

CVI

U to vojvoda uđe u slavlju u Sienu kao ratni pobjednik, a Ammannato je pošao više mjeseci prije njega da podigne slavoluke. Neki Ammannatov nezakoniti sin osta u Loggi i skinu neka platna, koja su imala omatati moj model Neptuna, dok ne bude završen. Odmah

odoh da se potužim don Francescu, vojvodinom sinu, koji mi se pokazivao blagonaklon, i rekoh mu, da su skinuli platna i tako otkrili moj kip, premda je još nedovršen, a da sam ga svršio, ne bih zamjerio ništa. Na to nasljednik prijestolja klimnu glavom s izrazom nezadovoljstva i reče: »Benvenuto, ne brinite se zato, što su ga otkrili, jer tim činom samo škode sebi. No ako baš želite, da ga dam pokriti, ja ću odmah izdati zapovijed.« S tim riječima preuzvišeni nadoda mnogo drugih, koje pred zborom odlične gospode posvjedočiše, kako on visoko misli o meni. Opet uzeh riječ i zamolih ga da mi pruži mogućnosti, da bih mogao završiti taj model, koji ću mu pokloniti skupa s drugim, manjim. On mi odgovori, da sa zahvalnošću prima oba modela i da će mi pružiti sve pogodnosti za rad, koje zatražim. Ja taj mali znak milosti prihvatih kao blagodat sudbine, koja me nakon bolesti vraća u život. Imao sam iščeznuti sa lica zemlje, jer me je u jedan mah spopalo toliko beskrajnih zala i nedaća. Ali kada sam opazio, da mi mladi vojvoda pokazuje nešto malo prijaznosti, ja se utješih i rekoh: »Valjda mi još ostaje tračak nade, da ću poživjeti.«

CVII

Prošlo je već preko godine dana, što sam od Sbiette kupio »Posjed della Fonte.« Htjeli su me otrovati, kral su me, osim toga naknadno sam opazio, da mi posjed ne donosi ni polovicu onoga, što mi je obećano. Kako sam osim ugovora imao popis napisan Sbiettinom rukom, u kojem se obavezao pred svjedocima, da će mi osigurati toliku i toliku ljetinu, obratih se gospodi savjetnicima. U to je doba još živio Alfonso Quistello, te je kao državni tužilac dolazio na sjednice i razvijao svoju djelatnost među savjetnicima. Dvojica od njih su bili Averardo Serristori i Federigo de' Ricci. Svima se, imena ne sjećam, no ipak pamtim, da je jedan bio iz obitelji Alessandri. Glavno, da su bili vrlo moćne osobe. Kada sam ja izložio svoje razloge pred njihovim sudom, svi u jedan glas izjaviše, da mi Sbietta mora vratiti moj novac. Jedina je iznimka bio Federigo Ricci, koji se u to doba služio Sbiettom za svoje poslove. Zato mi svi izjaviše žaljenje, što im Ricci priječi, da izreknu osudu u prilog meni i završe parnicu. Averardo Serristori podigne veliku buku na Riccija, a tako i Alessandri i svi ostali. Ali se Federigo odlučno opirao i toliko odugovlačio tu stvar, dok sucima nije istekao rok službe. Serristori me nađe nekoga jutra, dok su suci izlazili iz suda na trg Annunziate, te mi izjavi glasno bez obzira prama ikome: »Federigo Ricci pokazao se toliko jači od svih nas, da si ti oštećen protiv naše volje.« Ne ću da kažem više ni jedne

riječi o tome sporu, jer bi se onaj, koji ima vrhovnu vlast u državi, i suviše uvrijedio. Dovoljno je, ako narod dozna, da me je samovoljno dotukao jedan gradski bogataš samo zato, jer je imao u svojoj službi onoga čobanina.

CVIII

U času, kada je vojvoda boravio u Livornu, krenuh tamo, da ga posjetim samo u tu svrhu, da zatražim svoj otpust. Osjećao sam, da mi se moje snage vraćaju, a vidio sam da me ne upotrebljuju ni za što, te mi je bilo žao, što od toga strada moj rad i moj umjetnički razvoj. Zato stvorih odluku i doputovah u Livorno, gdje nađoh mojega vojvodu, koji me i ovaj put srdačno dočeka. A kako sam tu ostao više dana, ja sam svaki dan izlazio na šetnju jašući uz presvijetloga. Imao sam obilno prilike, da mu kažem što mi leži na srcu, jer bi on izlazio izvan Livorna i kasao morskom obalom četiri milje k mjestu, gdje je gradio neke utvrde. Mene je uzimao vrlo rado na razgovor kao zaštitu protiv navale mnoštva raznih osoba, koje su nastojale, da dođu u dodir s njime. Zato nekoga dana, kada sam opazio, da se prema meni ponaša s uočljivom ljubeznošću, ja se namjerno uputih u razgovor o Sbietti, zapravo Pier Marii d'Anterigoli, i rekoh mu: »Gospodaru, ispričat ću vam neki zbilja izvanredan događaj. Tako ćete doznati, koji me je uzrok spriječio, da ne dovršim mojega glinenoga Neptuna, kojim sam se bavio u Loggi. Znajte, da sam od Sbiette kupio posjed na doživotno uživanje . . .!« I tako nastavih i ispričah mu sve na vlas potanko, ne kaljajući ni za čas istinu s trunkom laži. No kada sam prešao na pričanje o trovanju, ja mu naglasih, ako sam kada bio poćudan sluga u očima presvijetloga, da bi on morao, mjesto da kazni Sbiettu, ili one, koji su mu pružili otrov, dati njima neku nagradu. Razlagao sam: »Otrova nije bilo toliko, da bi mene mogao ubit'. Ali bilo ga je upravo toliko, da me prečisti od neke smrtonosne sluzave tvari, koju sam imao u želucu i u crijevima. Da je ona ostala, mogao sam još poživjeti tri do četiri godine, a ovaj me neobični lijek toliko osposobio za život, da vjerujem, da mi još preostaje snage za više od dvadeset godina. Na tome ja zahvaljujem Bogu toplije nego na ičemu drugom. Ipak ima istine u onoj poslovici, koju sam čuo više puta: »I nesreća dolazi za naše dobro.« Vojvoda me je za vrijeme jahanja od preko dvije milje slušao s najvećom pozornošću, ali me nije prekidao ni jednom riječju. On samo poviknu: »Oh, ti nitkovi!« Ja zaključih, da sam im zahvalan na toj neobičnoj usluzi i pređoh na ugodniji predmet razgovora.

Tražio sam prikladan dan, te kada sam uhvatio vojvodu u raspoloženju, koje je bilo povoljno za moje namjere, ja ga zamolih, da mi milostivo podijeli otpust, tako da ne bi u dangubi izgubio godine, u kojima sam još sposoban za neko stvaranje. Napomenuh, da još imam dobiti skroman zaostatak svote za mojega Perseja, ali mu ostavih slobodu, da me isplati kada bude htio. Osim toga, počeh mu dugo i toplo zahvaljivati i laskati, ali mi on ne odvrati ni riječi, nego se štaviše činilo, da mi nešto zamjera. Sutradan me posjeti Bartolomeo Concino, jedan od najvažnijih vojvodinih tajnika, i reče mi gotovo drskim tonom: »Vojvoda ti poručuje, ako želiš otpust, da će ti ga podijeliti. Ako pak želiš rada, on će ti podijeliti rada. Sada biraj. Rada bi bilo i na pretek. Samo bih želio da možete izvesti sve ono, što bi vam on povjerio!« Odgovorih mu, da ne želim ničega osim zbiljskoga rada, a od vojvode ga volim primiti nego od ikoga na svijetu. Radije bih u njegovoj službi zaslužio novčić nego dukat od ikojega drugoga poslodavca, pa makar to bio papa, neki car ili kralj. Onda mi on reče: »Ako je to tvoje shvatanje, vi se bez daljnjega slažete. Zato se vrati u Firenzu i budi bez brige, jer te vojvoda voli i cijeni.« Tako se i vratih u Firenzu.

CIX

Čim sam stigao u Firenzu, posjeti me neki Raffaellone Scheggia, tkalac zlatnih brokata, i predloži: »Moj Benvenuto, ja ću te nagoditi s Pier Mariom Sbiettom.« Ja mu rekoh, da nas mogu nagoditi samo gospoda suci i da u tom zboru savjetnika Sbietta ne će drugi put naći Federiga Riccija, koji će za dar od par utovljenih jarčića bez obzira na Boga i na svoju čast pristati da brani tako zločinačku stvar i da tako grubo gazi svetu pravdu. Na cjelokupno moje razlaganje, koje sam neprestano vodio u istom duhu, taj mi je gospodin prijazno govorio, da je bolje na miru pojesti drozda nego se beskonačno dugo parničiti oko najugojenijega kopuna, pa makar izgled u pobjedu bio potpuno siguran. On je naglašavao, da se parnice koji put strahovito odugovlače. Bolje bi bilo da to dragocjeno vrijeme uložim na kakav lijepi rad, od kojega bih stekao kudikamo više i slave i koristi. Tu mi se činilo, da on govori istinu, te ga počeh slušati sve pozornije. Ukratko on domalo predloži nagodbu na ovoj podlozi: Sbietta će dobiti od mene pod zakup posjed za godišnjih sedamdeset zlatnih škuda, koje će mi isplaćivati sve dotle dok ne umrem prirodnom smrću. Kada smo se sastali da potpišemo ugovor, koji je sastavio Giovanni da Falgano, Mattejev sin, Sbietta primijeti, da su takvi ugovori opterećeni najvećim porezima, da će se on potpuno podvrgavati utanačenjima, te da će biti u redu, da mi obnavljamo taj zakupni ugovor svakih pet godina, da će on držati svoju riječ i da se ne će više nikada parničiti. Onaj lopov njegov brat pop, obeća mi to isto, te prema tome potpisasmo petogodišnji ugovor po njihovom prijedlogu.

CX

Htio bih prijeći na druge predmete i za dugo vremena ostaviti po strani pričanje o ovom remekdjelu lopovštine; no ipak moram da već ovdje spomenem, što mi se dogodilo nakon pet godina toga zakupa. Kada je taj rok prešao, ona dva lopova nisu htjela da održe ni jedno od zadanih obećanja. Nego su naprotiv htjeli da mi vrate moj posjed i da ga više ne zakupljuju. Ja na to počeh prosvjedovati, ali oni mi razmotaše pred nosom ugovor, te uvidjeh da mi nema pomoći pred njihovom zlonamjernošću. Na to im ja izjavih, da vojvoda i nasljednik prijestolja ne će trpjeti, da u njihovome gradu tako gnjusno pljačkaju ljude. Ta ih se prijetnja toliko dojmila, da mi oni opet objesiše na vrat onoga istoga Raffaella Sheggiju, koji je sastavio onaj prvi ugovor. Njihova se tražbina sastojala u tome, da mi ne isplaćuju onih čitavih sedamdeset škuda u zlatu, kako su mi ih davali prošlih pet godina, a ja sam im odgovarao da ne ću da popustim ni za jednu paru. Ovaj me Raffael posjeti i reče: »Moj Benvenuto, vi znate da ja radim za vaše dobro. Sada su oni sve predali u moje ruke.« I na to mi pokaže punomoć pisanu njihovom rukom. Ja nisam znao, da je on njihov bliski rođak, pa mi se učini, da se stvar povoljno okreće i tako mu i ja napisah punomoć u moje ime. Taj se poštenjak navrati k meni u mjesecu kolovozu, neke večeri pola sata poslije zalaska sunca, te me svojim riječima primora da potpišem ugovor. A to zato, jer je znao, kada bi morao počekati do drugoga jutra, prevara, koju je spremao na moju štetu, ne bi imala nikakvog uspjeha. Tako on sastavi ugovor, po kojemu mi ona dvojica moraju isplaćivati šezdeset i pet škuda godišnje, u dva šestomjesečna obroka, sve do moje prirodne smrti. Ja sam se bunio i nisam htio lako pristati, ali je Raffael pokazivao moj potpis na punomoći, kojim je mogao osvjedočiti svakoga, da imam krivo. On je govorio, da potpuno stoji na mojoj strani i da radi u smislu mojih probitaka. Ni bilježnik ni svjedoci nisu znali da je on njihov rođak, te su mi svi davali krivo. Zbog toga ja uskoro popustih, a sada ću učiniti po svojim silama da poživim što duže mogu.

Nakon toga načinih još i drugu pogrješku, i to u mjesecu prosincu 1566. Ja od njih, naime od Sbiette, kupih polovicu imanja na

humku, koji obrubljuje moj prvi posjed »della Fonte« za dvjesta škuda s poništivošću za tri godine, i odstupih im ga u zakup. Mislio sam, da pametno postupam, ali bi trebao, da i suviše produžim svoje pričanje, ako bih htio nabrojiti okrutnu štetu, koju su mi nanijeli. Tako u cjelini brigu za moju osvetu predajem Svevišnjem, koji me je uvijek branio od onih, koji su htjeli da mi zlo čine.

CXI

Kada sam potpuno završio svoje mramorno raspelo, učini mi se, da će se kudikamo jače doimati ako ga ispravim i podignem povrh zemlje za nekoliko lakata nego ako ostane ležati na zemlji. Premda je i onako izgledalo lijepo, kada sam ga uspravio, izazivalo je sasvim drugi dojam, tako da sam bio veoma zadovoljan. Počeh ga dakle pokazivati svima, koji su ga željeli vidjeti. Bog je htio, te zato dočuše vojvoda i vojvotkinja. Tako čim su se oni vratili iz Pise, nekoga dana oni neočekivano banuše praćeni cijelim plemstvom svojega dvora u moju kuću samo da vide to raspelo. Ono im se svidje toliko, da me je vojvodski par obasipao beskrajnim pohvalama, kojima su se dakako pridružila sva ona gospoda i plemići u njihovoj prisutnosti. Kada sam vidio, da su veoma zadovoljni, počeh im prijazno zahvaljivati kazujući im da su, pošto su me oslobodili truda s mramorom za Neptuna, oni zapravo pružili priliku, da izvedem takvo djelo, kakvoga se niko prije mene nije prihvatio. Pa premda sam izdržao više truda nego ikada u životu, vjerujem, da sam ga dobro uložio, a u toliko više što ga njihove svjetlosti toliko hvale. Pa kako ne vjerujem da bih mogao naći nekoga dostojnijega od njihovoga svijetloga para, ja im ga od srca poklanjam. Samo ih zamolih, da se prije odlaska udostoje navratiti u moje prizemlje. Na te moje riječi oni se susretljivo ustaše, izađoše iz radionice i došavši u kuću vidješe moj mali model Neptuna i Česme, koji vojvotkinja nikada prije toga nije vidjela. U očima vojvotkinje čitalo se zatravljeno udivljenje, koje se pretvori u glasno klicanje. Ona se okrenu vojvodi i uskliknu: »Života mi mojega! Nisam mislila, da je moguć ni deseti dio takve ljepote.« Na te riječi vojvoda ponovi više puta: »Pa nisam li vam rekao?« Oni se upustiše u međusobni poduži razgovor, koji je za me bio laskav. Kasnije me vojvotkinja pozove sebi, a u pohvalama, koje mi je upućivala, zvučila je tajna žica ispričavanja, jer su te pohvale mogle lako značiti kao da me moli za oproštenje. Iza toga uvoda predloži mi da iskopam komad mramora po svojem ukusu i da ga isklešem. Na te riječi rekoh, ako mi visoki par pruži sve mogućnosti, da ću se za ljubav njemu prihvatiti tako mučnoga posla. Na to mi vojvoda odmah odgovori riječima: »Benvenuto, bit će ti podijeljene sve pogodnosti, koje samo zatražiš, a osim toga, ja ću ti vlastitom pobudom pružiti i takvih, koje će ti kudikamo više vrijediti.« Na te ljubezne riječi oni se udaljiše i ostaviše me veoma zadovoljna.

CXII

Prođe više sedmica, a o meni prestaše voditi računa kao da me i nema. Videći, da ne dobivam nikakvih narudžbi, gotovo sam očajavao. Nekako u to doba francuska kraljica Katarina Medici posla Baccia del Benea našemu vojvodi, da isposluje hitni novčani zajam. U koliko smo mogli doznati, vojvoda se dobrostivo odazove. Kako smo ja i messer Baccio bili veoma prisni prijatelji, mi u Firenzi obnovismo poznanstvo i počesmo rado drugovati. On mi je pričao o svim znakovima naklonosti, koje mu pokazuje vojvoda. No u razgovoru me upita, na kakvim velikim djelima radim. Zato mu tužno ispričah sve po redu, kako je protekao događaj s orijaškim Neptunom i s česmom, te kako mi je vojvotkinja nanijela nepravdu. Na to mi on u ime kraljice reče, kako ona strastveno želi dovršiti grobnicu svojega muža kralja Henrika II, za koju je Daniel iz Volterre* počeo raditi velikoga brončanoga konja, ali je propustio rok, do kojega je obećao završiti. Taj će nadgrobni spomenik biti uopće urešen neobično bogatim uresima. Zato, ako bih se htio vratiti u Francusku u moj dvorac, Katarina bi mi pružila sve pogodnosti, koje mogu zatražiti, samo ako sam voljan da radim za nju. Odgovorih messer Bacciju, da zatraži za me putnicu od mojega vojvode. Samo ako se presvijetli ne bude protivio, ja ću se rado vratiti u Francusku. Baccio veselo klikne: »Pa mi ćemo se vratiti zajedno!« On je smatrao, kao da je to već zaključeno. Dan kasnije se nađe s vojvodom, a razgovor skrenu na mene. On spomenu vojvodi, da bi kraljica, kada bi samo imala njegovo odobrenje, mene htjela uzeti u službu. Vojvoda brže odgovori: »Benvenuto je zbilja velikan svjetskoga glasa, ali sada više ne će da radi.« I on preskoči na drugi predmet.

Sutradan ja pođoh u posjet istom Bacciju, a on mi sve ispriča. Na to već ne mogoh izdržati od jada i kriknuh: »Oh! Već kad mi presvijetli ne da rada, ja sam sam izveo jedno od najtežih djela, kojemu — čini se — nema premca na svijetu. Ono me je stajalo preko dvjesta škuda iz mojega siromašnoga džepa. A šta sve ne bih učinio

* Daniello da Volterra, on je »obukao« neke likove na Michelangelovom »Posljednjem sudu«. Bio je učenik Sodome i Pierina della Vage.

onda, da me je presvijetli usrećio radom! Izjavljujem vam, da mi je odista nanešena ljuta nepravda.« Dobri plemić ispriča vojvodi sve ono što sam ja kazao. Vojvoda mu reče, da je razgovor o putu bio šala i da će me zadržati za se. No upravo zato više puta sam se izjedao mislima, da otputujem u nepovrat. Sama kraljica Katarina više nije pisnula ni riječi, da ne bi ozlovoljila vojvodu, te ja tako ostah u Firenzi prilično nezadovoljan.

CXIII

U to doba, 1562, vojvoda napusti grad s cijelim svojim dvorom i sa svom svojom djecom osim s nasljednikom prijestolja, koji je bio u Španjolskoj. Vojvodina obitelj i dvorjanici prevališe put uz obalne močvare Siene, pa sve do Pise. Zatorni i pogubni zrak tih krajeva djelovao je poput otrova najprije ne kardinala Giovannija*: nakon malo dana, spopade ga kužna groznica i za kratko vrijeme ga ubije. On je bio vojvodino desno oko. Bio je lijep i dobar, a njegova je smrt značila neprežaljivi gubitak. Ja pustih da prođe nekoliko dana, a kada sam već mislio, da su se suze osušile, krenuh u Pisu.

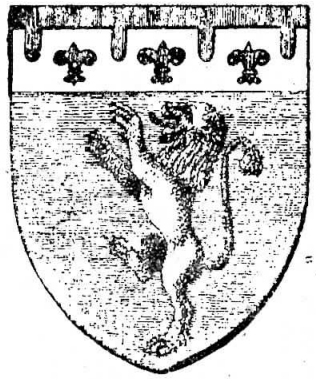

Grb obitelji Cellini

* Kardinal Giovanni je umro u Rosignianu 1562. Sumnja se da je bio otrovan. Na to možda ciljaju Cellinijeve riječi »i za kratko ga vrijeme ubije«.

BILJEŠKA O PISCU

Život i djelovanje Benvenuta Cellinija spada u jedno od najznačajnijih razdoblja svjetske povijesti, u »zlatno doba« XVI. stoljeća kada je cvjetala i triumfirala u punom sjaju civilizacija Rinascimenta. To je historijsko razdoblje, koje zapravo počinje gotovo deset godina prije početka novog kalendarskog stoljeća, Kolumbovim otkrićem Amerike (1492). U vremenu Kolumbova otkrića, koje je razbilo granice tada poznatog svijeta, proširilo svjetske pomorske puteve do izvora neiscrpljivih bogatstava, već živi onaj koji će Kolumbovom rušenju geografskih granica tadašnjega svijeta, pridodati rušenje vjekovnog poimanja važnosti uloge i smještaja našega planeta. Suvremenik Benvenuta Cellinija, Mikolaj Kopernik (1473—1543) u posljednjoj godini svojega života objavljuje svoje glavno životno djelo »De revolutionibus orbium coelestium, libri VI.«, kojim dokazuje da se zemlja okreće oko sunca i tumači prividno gibanje nebal rotacijom zemlje. U istom tom razdoblju Martin Luther (1483—1546) pribija na crkvena vrata svoje optužbene teze protiv papinske hijerarhije. Na području umjetnosti prvih godina toga stoljeća još uvijek živi i radi Leonardo da Vinci (1452—1519), kipar, graditelj, anatom, astronom, mislilac i pronalazač, a uz njega stvara vječna djela slikar, kipar, arhitekt, pjesnik Michelangelo Buonarroti (1474—1564) i cvjetá genij mladoga Raffaella da Urbino (1483—1520).

U tu cijelu plejadu velikih umova, koji djeluju na svim područjima znanosti i umjetnosti Cinquecenta, pripada i Benvenuto Cellini (3. studenoga 1500 — 13. veljače 1571), koji svoje ime ovjekovječuje kiparskim i zlatarsko-rezbarskim radovima, a pod konac života i književnim djelom u kojemu opisuje svoj burni pustolovni život u kojemu se krv i zločini, ljubav i patnje u podzemljima papinskih tamnica, spajaju sa neprekidnim umjetničkim uzdizanjem genijalnog umjetnika.

U svojem književnom djelu, što ga je isprva »sam počeo pisati svojom rukom«, a zatim »kazivao u pero sinu nekoga Michele di Goro iz župe Groppina, boležljivom dječarcu od po prilici četrnaest godina« Benvenuto je dao potanki opis svojeg života. Djelo je započeto koncem 1558 ili početkom naredne godine. Autor ga je razdijelio na dva dijela od kojih prvi obuhvaća mladost i razdoblje umjetnikova boravka u Rimu. U tom dijelu su kulminantne točke: pljačka Rima (1527) po njemačkim četama, obrana zaposjednute papinske tvrđave Sant Angelo u kojoj je sudjelovao i Benvenuto Cellini kao zapovjednik topničkog odreda, te Benvenutove patnje u vatikanskoj tamnici. Drugi dio opisuje daljnji Benvenutov život. U tom dijelu je kulminaciona točka stvaranje najvećeg Cellinijevog likovno-umjetničkog djela »Persej«. (27. travnja 1554). Benvenutovo pričanje dopire do godine 1562, tako da knjiga ne opisuje devet posljednjih godina umjetnikova života. Knjiga završava

izrađivanjem velikog kiparskog djela od bijela i crna mramora »Raspeti«, koji se danas nalazi u Escorialu kod Madrida. Posljednji je dio knjige Cellini ponovo pisao vlastitom rukom.

Uz pravi umjetnički talenat koji izbija iz cijela Cellinijeva djela, njegov životopis ima i naročite karakteristike po kojimâ je dao vlastiti lik, po općem sudu trajniji i od njegova »Perseja« i od svih drugih njegovih djela izrađenih iz dragocjena materijala. Te su karakteristike poetičnost, stil, način opisivanja i portretiranja, individualistički psihološki stav kao i pitanje točnosti svih njegovih navoda, citata, opisanih zgoda i tako dalje. Sve te karakteristike stvaraju iz njegova života jedno od najosebujnijih djela svjetske književnosti svih vremena. Zato ni njegovo često odstupanje od gramatičkih i stilističkih pravila »firentinskog« jezika, ni njegovo iznošenje brutalnih epizoda uz pučke surove izraze, ni pretjerivanja do kojih dolazi iz neke ponosne i naivne ispraznosti, ne krnje veličinu i umjetničku cjelokupnost njegova djela. Te na prvi pogled nezgrapnosti — pretvaraju se zapravo u dokumentarnu građu po kojoj upoznajemo ne samo lik Cellinija kakvog autor želi prikazati, ne samo Cellinija glavnog junaka te velike knjige, nego i lik Cellinija čovjeka, koji tu knjigu piše i koji glavnog junaka opisuje. Taj prikazani nam Cellini ne pozna zapreka u svladavanju života i njemu protivnih pojedinaca, strastveni je putnik nemirna duha, koga opasnost ne odbija već još jače privlači.

Opisujući svoj život od šesnaeste do šezdesete godine on navodi oko šezdesetak nasilja, osveta, tučnjava, dvoboja, pa i ubojstava. Njegove osvete imaju u sebi i duhovitosti, ali u svojoj srži postaju okrutne i tragične, psihološka posljedica sumnjičava osjetljiva ljubomorna čovjeka.. Izvršenje osvete nad ubicom svojega brata opisuje ovako: »Ja mu se veoma spretno došuljah, s bodežom velikim poput lovačkoga noža i odostrag mu zadadoh udarac u namjeri da mu naprosto prerežem vrat; ali on se tako naglo okrene, da je udarac pao na vrh lijevog ramena i slomio čitavu kost. On se trgnu, ispusti sablju i omamljen od žestokoga bola poče trčati. Ja potrčah za njim, dostigoh ga s par dugačkih koraka i uzdigoh bodež na njegovu glavu. U tome času on jako sagnu glavu te ga bodež upravo zahvati između gornjega vratnog kralježnjaka i zatiljka. Bodež zadre tako duboko u tijelo, da ga više nisam mogao izvući, premda sam se naprezao da to uradim.«

Kraj toga hladnokrvnoga opisa ovog, i drugih, zločina nalazimo stranice lirskoga zanosa, djetinjastoga oduševljenja i mladenačke naivnosti. Njegova trajna ljubav prema starome ocu i sestrama, prema rodnome gradu, briga i očinski mar prema svojim pomoćnicima, spaja se s viteškim poimanjem zadate riječi. Geslo »dužnost je ljudskih bića da se međusobno pomažu« i kada je spojeno s pojedinostima krvavih osveta samo je važna i nužna nijansa u opisivanju karaktera tipičnog za ono vrijeme. Cellini kao predstavnik svojeg vremena, smatra svakoga koji stoji na putu njegovim željama neprijateljem protiv kojega su sva sredstva dopuštena. To postavljanje i uzdizanje samoga sebe i svoje ličnosti i svojih umjetničkih ciljeva, nad svakim zakonom, dovodi ga do uvjerenja da je i bog trajno na njegovoj strani, da sve što on, Cellini, radi — radi pod njegovom zaštitom, a isto tako i sva ostala ljudska bića, pa i životinje, kao da su stvorena da posluže njegovom umjetničkom usponu i stvaranju .

Književni historičari dijele život Benvenuta Cellinija na četiri razdoblja, od kojih prvo razdoblje obuhvaća mladenačke godine (1500—1521),

koje je umjetnik dobrim dijelom proveo u rodnom gradu Firenzi. Boravak u Firenzi prekinut je jedino kratkim boravkom u Sieni, kamo je bio prognan zbog tučnjave, te odlaskom u Rim (1519), odakle se na opetovane očeve pozive vraća u Firenzu 1521. Drugo razdoblje ide od godine 1521. do 1540. Na početku toga razdoblja živi u Firenzi, godine 1523 odlazi ponovo u Rim, g. 1527 sudjeluje u obrani vatikanske Anđeoske tvrđave, a g. 1529. papa Klement VII. imenuje ga upraviteljem vatikanske kovnice. Zlobno ocrnjen zbog krađe dragulja sa papinske tijare biva uhapšen i zatvoren u tamničko podzemlje Vatikana gdje ostaje do godine 1539. Treće razdoblje obuhvaća Cellinijev boravak u Parizu na dvoru kralja Franje Prvoga (1540—1545), koji mu dodijeljuje stalni godišnji prihod i daruje dvorac nazvan Petit Nesle, u kojemu je Cellini uredio svoj stan i radionice. U četvrto, posljednje razdoblje spada njegov ponovni život u Firenzi od kolovoza 1545. do smrti. U Firenzi je Benvenuto radio na dvoru vojvode Cosima de Medici.

Cellinijevo pričanje u »Životu« ne zahvaća njegov brak sa donnom Pierom di Salvatore Parigi, svojom guvernantom, koju je oženio godine 1562. i s kojom je imao više djece. Umro je 13. veljače 1571 u Firenzi. Pokopan je u tamošnjoj crkvi della Santissima Annunziata, gdje još i danas postoji nadgrobna spomen ploča, koja podsjeća posjetitelje na genijalnog umjetnika.

Njegova dva glavna umjetnička djela »Persej« i »Solnica« nalaze se danas: prvo u Firenzi, a drugo u bečkom muzeju. Cellinijevo pričanje o sudbini »Solnice« treba nadopuniti ovim podacima:

»Solnica« je bila modelirana u vosku za kardinala Hipolita d'Este, završena (god. 1539) za francuskog vladara Franju I., a kasnije od cara Karla IX. darovana austrijskom nadvojvodi Ferdinandu.

Od ostalih Cellinijevih djela, kojih se autor ne dotiče u svojim uspomenama, treba spomenuti bareljef »Andromedino oslobođenje«, poprsje firentinskog kneza Cosimâ I. de Medici i »Ganimed«. Sva se ta djela još i danas nalaze u Firenzi, dok se u pariškom Louvreu nalaze »Fontainebleauska nimfa« i poprsje B. Altovitija.

Cellini se bavio i pjesništvom, ali njegovi stihovi po svojoj umjetničkoj vrijednosti i općem značaju daleko zaostaju za umjetničkim odlikama životopisa. U Firenzi su godine 1568 izišle i njegove dvije stručne rasprave, (pisane između 1565 i 1567) prva »o glavnim umjećima zlatarstva«, druga o »kiparskoj umjetnosti«. Obe su ove rasprave ponovo štampane god. 1857., dok je zbirka Cellinijevih stihova izišla god. 1891. u Turinu. Osim spomenutih rasprava Cellini je pisao i o arhitekturi, te raspravu o umjeću crtanja.

Glavno književno i životno djelo Benvenuta Cellinija, njegov životopis, nije objavljeno za vrijeme autorova života, čemu je uzrok ne samo i toliko to, što je umjetnik to djelo pisao sve do posljednjih godina života, gotovo do svoje smrti, koliko sam sadržaj knjige u kojoj Cellini daje jedinstveno realističku analizu tadašnjih prilika i mnogih tadašnjih visokih ličnosti. Premda spada u najljepša i najzanimljivija djela talijanske klasične književnosti, ono je objavljeno tek u XVIII. stoljeću (godine 1728). Činjenica, da je i tada djelo izišlo lažnom oznakom kao da je izdano u Kölnu, također pokazuje kolike su smetnje stajale na putu objavljivanju ovog velikog književnog djela, koje uz prikazivanje doživljaja iz života jednoga umjetnika donosi do u tančine realistički prikaz cjelokupnog tadašnjeg društvenog života od najviših vrhova, papinskih, carskih i kneževskih dvorova, do naj-

nižih slojeva: vojnika, šegrta, služavki, jeftinih bludnica, seoskih zakupaca, svratištara, popova, trgovaca, putnika i t. d. Detalji iz nemirnog života jednog velikog umjetnika burne ćudi, koji ne zazire da sam priča i o svojim ubojstvima, kojega jezovite patnje u vatikanskim podzemljima dovode do bolesnih priviđenja, pokušaja samoubojstva i do ruba ludila, pretvaraju se u strahovitu optužbu cjelokupnog društvenog sistema. Nesalomljivi duh umjetnika nemilosrdno i bez ustručavanja razdire zastor koji skriva prljavu pozadinu »zlatnog doba« i grč optužbe provaljuje u bijesnom Cellinijevu kriku: »Sâd znam koliko mogu vjerovati riječima Njegove Svetosti!«

To su razlozi koji su silili nakladnika još u XVIII. stoljeću da na knjizi Benvenuta Cellinija postavi krivu oznaku kao da je djelo štampano u Kölnu, dok je uistinu štampano u Napulju, u redakciji Antonija Cocchija.

Danas, opće je mišljenje da Cellinijev »Život« nadmašuje po svojoj umjetničkoj vrijednosti i »Perseja«, i »Nimfu« i Cosimovo poprsje i »Solnicu«, kao i bilo koje drugo njegovo zlatarsko ili kiparsko djelo, jer je »daleko slobodnije, ličnije, razriješeno od svakog uzora, jer niti je stvoreno kao bilo čija imitacija niti se može od bilo koga imitirati, dok je za čitatelja izvor trajno živog interesa i pažnje, trajno obnovljenog i trajno raznolikog užitka« (G. Zoppi, Antologia della letteratura italiana).

Svakako najveća je vrijednost Cellinijeva djela što je uz umjetničko oblikovanje umjetnikovih zapamćenja, uz vrijednost psihološkog dokumenta o životu nagnućimâ i naravi jednog genijalnog umjetnika, pružio i svestranu dokumentarnu građu za cjelokupni društveni život jednog tako važnog razdoblja u povijesti čovječanstva. S tog stanovišta posmatrano Cellinijevo djelo, »jedinstveno djelo u književnostima svih kontinenata« (F. Flora, Storia della letteratura italiana) poprima svu svoju vrijednost, o kojoj se mnogo pisalo i još i danas piše.[1]

A. V.

[1] Od brojnih djela o Celliniju navodimo: K. Vossler, Benvenuto Cellini's Stil in seiner »Vita«, Halle, 1899; C. Tullio, Saggio critico sullo stile nella »Vita« di Benvenuto Cellini, Rim, 1906; E Plon, Benvenuto Cellini orfèvre, medailleur, sculpteur, Paris, 1883; J. B. Supino: L'arte di Benvenuto Cellini, Firenze 1901.; R. Cortissoz, Benvenuto Cellini Artist an Writer, New York, 1906. Opširna bibliografija nalazi se u »Künstlerlexikonu« od Thiems-Becher-a. Cellinijev »Život« slobodno je preveo na njemački J.-W. Goethe.

SADRŽAJ

Portret Benvenuta Cellinija 6
Uvodni sonet 7
Uvod 9
Knjiga prva
Poglavlje I—CXXVIII 13
Knjiga druga
Poglavlje I—CXIII 227
Grb obitelji Cellini 374
A. V.: Bilješka o piscu 375
Prilog: Reprodukcija »Perseja« kod str. . . 4

Izdavač *Matica Hrvatska*
Zagreb, Matičina ul. 2.
Za izdavača *Vjekoslav Kaleb*
Nacrt za korice *Rudolf Vaić*
Zâ korekturu *Ante Velzek*
Tiskanje dovršeno 25. X. 1951.
Naklada 6.000

MH